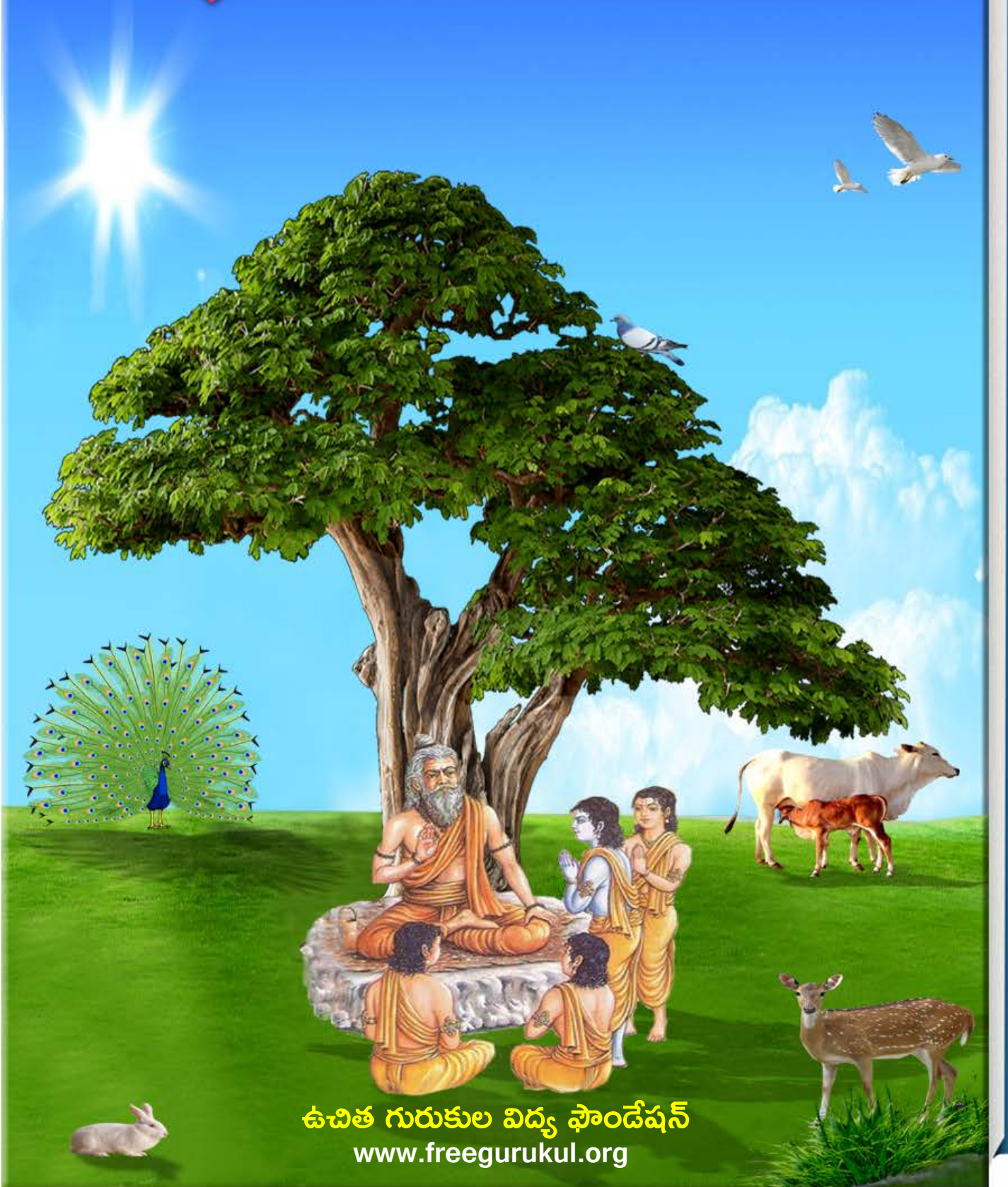

రామాయణం

ఆంధ్ర వాసిష్ఠ రామాయణము - 3

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్
www.freegurukul.org

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు కుచ మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు కృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాహుజ

గురు గోతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు మైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

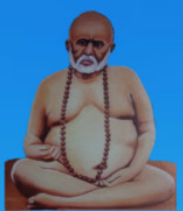

గురు వీరభక్తాంధ్ర స్వామి

యోగి బేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు వైలింగ్ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస

అమ్మ శారదా దేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయిబాబా

గురు అరబింద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తవేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళ స్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

“ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్” ద్వారా విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందించే సేవా కార్యక్రమంలో భాగంగా ఈ పుస్తకాన్ని భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా) నుంచి సేకరించి అందిస్తున్నాము. ఇందుకు మేము వారికి కృతజ్ఞత తెలియచేసుకుంటున్నాము.

సాయి రామ్ వారి సేవల విస్తరణలో భాగంగా ఈ ఫౌండేషన్ స్థాపించబడినది. ఈ స్వచ్ఛంద సంస్థ ద్వారానే అన్ని సేవలు అందించబడును. ఇటువంటి పుస్తకాలు మీరు వ్రాసినట్లయితే (లేక) సేకరిస్తే మాకు తెలియచేయండి. మేము ప్రతి విద్యార్థికి ఉచితంగా అందేలా చేస్తాము, తద్వారా ఉన్నత విలువలు, నైపుణ్యాలు కలిగిన విద్యార్థులను మన దేశానికి అందించవచ్చు. మాతో కలిసి నవ భారత నిర్మాణ కార్యక్రమంలో పనిచేయుటకు, భాగస్వామ్యం అగుటకు ఆసక్తి ఉంటే సంప్రదించగలరు.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in>
- 2) ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ వెబ్ సైట్ : www.freegurukul.org
- 3) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్ : <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) మొబైల్ ఆప్: Free Gurukul

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన,ధర్మ ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు డిజిటల్ లైబ్రరీ సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఇది లాభార్జన దృష్టిలేని ఉచిత సేవ. ఈ సేవలో అంతర్జాలంలోని(ఇంటర్నెట్) లైసెన్సు / కాపీరైటు అభ్యంతరాలు లేనివి అనుకొన్న పుస్తకాలను గ్రహించటం జరిగినది. అనుకోకుండా ఏవైనా అభ్యంతరకరమైనవి ఉన్నచో మాకు తెలుప మనవి, వాటిని తొలగించగలము అని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Website: www.freegurukul.org

Mobile App: Free Gurukul

email: support@freegurukul.org

Facebook: www.facebook.com/freegurukul

Help Line / WhatsApp: 904 202 0123

“ మన లక్ష్యం: విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య అనేది ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందరికీ అందించబడాలి “

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ – Free Gurukul Education Foundation

సర్వం పరమాత్మ పాద సమర్పణమస్తు

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc x

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	INSA	Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్టమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది ఐలిప్పులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. ఆనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినిచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

ఆంధ్ర వాసిష్ఠ రామ

మూడవ భాగము

(నిర్వాణ, పూర్వార్థ ప్రకరణము)

(రచయిత)

మల్లావధుని వేంకటసుబ్బ రావు

అంధ్ర వాసిష్ఠ రామాయణము నిర్వాణ
ప్రకరణము, పూర్వార్థమునందలి.

విషయానుక్రమణిక

అభ్య

విషయము

దివసవ్యవహారవర్ణనము
విశ్రాంతి సుధ్రుఢీకరణము
బ్రహ్మైక్య ప్రతిపాదనము
చిత్తభాద ప్రతిపాదనము
రాఘవ విశ్రాంతి వర్ణనము
మోహమాహాత్మ్యము
అజ్ఞానమాహాత్మ్యము
తూల విద్యావిలాసము
విద్యానిరాకరణము
అవిద్యాచికిత్స
జీవన్ముక్త నిశ్చయయోగము
జీవన్ముక్త సంశయ నిరూపణము

క్రమసంఖ్య

24. ప్రాణ విచారణము
25. సమాధి వర్ణనము
26. చిరజీవిత హేతుకథనము
27. భుశుంఠోపాఖ్యాన సమాప్తి
28. పరమార్థ యోగోపదేశము
29. శివోపదేశము (సర్వము పరమాత్మమయము)
30. మానస శివపూజా వర్ణనమున, చైత్యోపదేశము
చిద్విచార వర్ణనము
31. మనస్సు ప్రాణము ఒక్కటెయని నిరూపణము
32. దేహపాత విచారము
33. అద్వైత ప్రతిపాదనము
34. పరమేశ్వరోపదేశము
35. మహాదేవస్య పూజ్యతీమాంతోపదేశము
36. పరమేశ్వర వర్ణనము
37. నియతి నృత్యము
38. బాహ్యపూజనము
39. శేషాక్షర విధి

క్రమసంఖ్య

47. చిదనోపదేశము
48. బ్రహ్మైకాత్మ ప్రతిపాదనము
49. సంస్కృతి విచారయోగము
50. అక్షసంపేదన విచారయోగము
51. ఇంద్రియార్థోపలంభ విచారము
52. అర్జునోపాఖ్యానము
53. అర్జునోపదేశము
54. ఆత్మజ్ఞానోపదేశము
55. జీవతత్త్వనిర్ణయము
56. చిత్తవర్ణనము
57. అర్జున విశ్రాంతి వర్ణనము
58. అర్జునకృతార్థత
59. ప్రత్యగాత్మావబోధ
60. విభూతియోగము
61. జగత్స్వప్నకథనము
62. భిక్షుసంసారోదాహరణము

క్రమసంఖ్య

71. వేతాళ ప్రథమ ప్రశ్నోత్తర వర్ణనము
72. వేతాళుని ప్రశ్న భేదము
73. వేతాలాఖ్యానము
74. భగీరథోపదేశము
75. భగీరథ నిర్వాణము
76. గంగావతరణము
77. చూడాలోపాఖ్యానము
78. చూడాల ప్రబోధ (శిఖిధ్వజమాహాత్మ్యము)
79. చూడాలాత్మ లాభము
80. చూడాల భూపంచక విలాసము
81. చూడాల అగ్ని హోమ విచారణము
82. అణిమాది సిద్ధియోగోపదేశము
83. కిరాటోపాఖ్యానము
84. శిఖిధ్వజుని వైరాగ్యవర్ణనము
85. శిఖిధ్వజుని చూడాల అన్వేషించుట
86. కుంభజనన కథనము
87. శిఖిధ్వజావబోధ
88. మణికాచోపాఖ్యానము

క్రమసంఖ్య

95. శిఖిధ్వజ విశ్రాంతి
96. శిఖిధ్వజావ బోధనము
97. ,, ,,
98. ,, ,,
99. ,, ,,
100. ,, ,,
101. ,, ,,
102. శిఖిధ్వజ సమాధానము
103. కుంభజుడు మరల వచ్చుట
104. జీవన్ముక్తుల వ్యవహార ప్రతిపాదనము
105. కుంభునకు స్త్రీత్వ లాభము
106. లీలావివాహము
107. ఇంద్రగమనము
108. చూడాల స్వరూప దర్శనము
109. చూడాల ప్రకటీకరణము

క్రమసంఖ్య

117. ఇత్తోకు మనుసంవాదము

118. „ „

119. „ „

120. సప్తమ భూమికావిభాగము

121. ఇత్తోకు మనుసంవాదము

122. ఇత్తోకు ప్రబోధము

123 124. విశేషకథనము, మృగవ్యాధీం

125_126. పరమార్థోపదేశము

127. భరద్వాజాను శాసనము

128. శ్రీరామవృత్తానము

స మా ప మ

శ్రీ శారదాంబాయై నమః

ఆంధ్ర వాసిష్ఠ రామాయణము

మహాడవ భాగము

నిర్వాణప్రకరణము-పూర్వము

౧. దివసవ్యవహారవర్ణన

వసి॥ రామచంద్రా ! ఉపశమప్రకరణం
నిర్వాణప్రకరణం చెబుతావను. ఇదే మోక్ష
అన్నార వసిష్ఠులు-వసిష్ఠ మహాముని చెప్పిన
వినయద్యుక్తులై ఉన్నాడు- రాజలోకం
వచ్చేడి విషయమునందు మనస్సునుంచి పట్ట

సమయంలో నిన్నటిరోజున విన్న నభశ్చరులు
 టానికి వచ్చారు- అందరు వారివారి ఆచార
 ననుస్కరించుకొని సౌమ్యంగా (ప్రశాంతంగా)
 మాగధులు ఆసభలో ఒకమూలకూర్చుని స్తుతి
 సభఅంతా నిశ్శబ్దంగా ఉండి- శ్రీరాముడు
 దృష్టినిల్పి ఉన్నాడు- వాక్యార్థకోవిదులయి
 ఇలా అన్నారు శ్రీరామునితో-

వసి॥ రామచంద్రా! నేను నిన్న చెప్పిన
 గంభీరార్థముగల విషయం అది- పరమార్థవ
 ముందు నేను చెప్పబోవు దానిని కూడ శ్రద్ధ
 స్తుంది- వైరాగ్యంవల్లనూ, తత్త్వజ్ఞానంవల్ల
 వల్లనూ, మానవుడు ముక్తిపొందగలడు- క
 చక్కగా అభ్యసించు- తత్త్వజ్ఞానంవల్ల అజ్ఞాన
 వల్ల వాసనాక్షయంకలిగి తే శోకరహితమయిన
 కాలాది పరిచ్ఛేదరహితమై, భేదరహితమైన ప్ర
 నిండిఉన్నది- బ్రహ్మయందు ద్వితీయవస్తువు
 అసంభవము- ఇలా బ్రహ్మస్వభావమును గు
 అభినవాచమునుగిడిలి పరమానందమును బొంది

నిర్వాణప్రకరణము-పూర్వా

జీవుడూ, ఆపదలూ, సంపదలూ, అనేకల్పనలు
అహంభావమున్నంతవరకూ, దృశ్యమునందు
చిత్తాదిభ్రాంతులు కలుగుతూనే ఉంటాయి-
పరిపూర్ణ భావం లభించేటంతవరకూ మనస్సులో
వరకూ నీచిత్తానికి నీచస్థితి తప్పదు- సమ్యక్జ్ఞా
చేత ప్రపంచభావన సడలకపోతే మనోబుద్ధి అహం
ఉండిపోతాయి-

అజ్ఞానాంధకారమూ, విషయపారవశ్య
కమూ, ఉన్నంతవరకూ, చిత్తాదికల్పన తప్పదు-
విలో ఆశలనే విషవాయువు వీచునంతవరకు ఆ
పక్షి లోపల ప్రవేశించదు- భోగములందు
ప్రశాంతమై, ఆశావాశాలు జైగిపోతే చిత్తవిల
తృష్ణామోహములు అంతరించిన ప్రశాంతచిత్తున
ప్రబోధఫలమును ప్రసాదిస్తుంది- తన శరీరము
ద్రూపమనీ, (అనగా అనిత్యమనీ) నిరాదరణగా
మనేది పుట్టనేపుట్టదు- శ్రవణ, మనన, నిదిధ
మయిన చిన్నాత్రమే తన ఆత్మరూపమని భా
మనస్సులో లయింప చేసికొన్నవానికి, జీవుడ

ముల్లోకములను తృణములను హోమంచే
గింజ (దీపము) మొలకరించినట్లు వివేకము
మోహమును మొలకరింపజేయుదు-

మూఢులయొక్క చిత్తమునకే
అవివేకము మొలక ఎత్తును- ఆత్మబోధము
(అనగా చిత్తస్థితిపోయి సత్త్వస్థితి కలుగ
పొందదగిన స్థితిని పొందావు- సీచిత్తము
ఇంక మొలకరించదు- ఏషణానిద్దమయి
కత్తితో కోసినగడ్డి మరల మొలచును.
మరల మొలవదు. అగ్నిచే దగ్ధమయిన
బ్రహ్మయొక్క అభివృద్ధియే జగత్తు- జగ
ఈరెంటికీ భేదములేదు- చిజ్జగత్తులకు
ఉత్పత్తి ప్రలయములనేవి భ్రాంతిమా
లయిన 'అస్తి నాస్తి' అను వ్యవహారముల
కనుక రామా! సదసత్స్వభావమయిన శ
వలసిన పనిలేదు. అది (శరీరము) అచిన్త
పరితాపము అననసరము- ఇంక శరీరము
ఆచైతన్యమునే విచారించు. త్రివిధపరిచ్ఛే
నందు ఈభేదకల్పన ఎక్కడిది? కనుక నీ
డవు- పరిచ్ఛేదరహితుడవు- నీ నిజరూప

నిర్వాణప్రకరణము-పూర్వార్థము

నీవు సద్రూపుడవు-ప్రపంచము నీయందు కల్పింపబడినది. కూడ నీవే- నీ నిజరూపమేదో నీకున్నది. విశేషమూత్రము నీదికాదు- భిన్నమగు ప్రపంచము నీయందున్నది. స్వయంప్రకాశచైతన్యమే నీదుస్వరూపము-

3. బ్రహ్మోక్యప్రతిపాదన

వసి॥ రామా! సముద్రంలోని తరంగం
వలె ఈ ప్రపంచములన్నింటికి చైతన్యమే అధిష్టా
స్థానమయిన ఆచైతన్యమే నీవు- ఈభావనతో
విడిచిపెట్టునీవు- 'ఏడు జీవుడు' 'ఇది వాసనాజ
చైతన్యమునందే కలుగుచున్నవి- ఈచిద్వస్తు
నకును, దానియర్థమునకును ఏమాత్రమూ ప్రస

రామా ! నీవు ప్రపంచములనే తరంగవ
చిత్తముద్రుడవునీవు. నిత్యానందరూపుడవు
నీయందు యోగులు రమించుచున్నారకనుక నే
సార్థకమయినది.

రామా ! నిష్పకంఠే వేడిమి వేరుకాదు.

[illegible]

శరీర సుకంటే జగత్తు వేరుకాదు- జగత్తుకంటే
 లేదు- ఈ జగచ్ఛక్రము చైతన్యమునుంచియే
 పరమార్థదృష్టిలో పరమేశ్వర చైతన్యము
 అది ఉన్నదీలేదు- సర్వ ప్రపంచము పరిపూర్ణ
 కాశములన్నీ మహాకాశమునందే ఉండియ
 శూన్యమున్నది. బ్రహ్మయందే బ్రహ్మమున్న
 మున్నది పూర్ణమునందు పూర్ణమున్నది.

ప్రాపంచిక పదార్థమాలు లేవని భా
 గ్రహింపదగిన అంశము మరొకటిలేదు- జ్ఞా
 కనుకనే అతనికి కర్తృత్వభోక్తృత్వము లంట
 వాటిని చూచేయడం అవి సుఖదుఃఖములకు
 ఆకాశము రెండాకాశములు, అనేకాశములు,
 సార్థకములో అంతటి సార్థకములే ఆత్మ జగచ్ఛక్ర
 ప్రపంచము" అనే క్రమమే శూన్యమయినది
 కనుక రామా! పరిశుద్ధమయిన చిదాకాశరూ
 సదాచారముతో మెలగుచు, హర్షామర్షాది
 లోష్టాదులవలె నుండుము- అప్పటికప్పుడు చ
 అక్షుని (సహజ) నిష్ఠునిగా చూచునా

ద్వేషాలు కలుగుట అనివార్య మవును. కనుక
 వల్ల ప్రయోజనం లేదనిభావము. కనుకనే గీతలలో
 అహంకారము ఉండదో, ఎవనిబుద్ధి ప్రాపంచిక
 లిప్తముకాదో వాడు ఎంతమందిని చంపిననూ
 హానన (హింసా)దోషము అంటదు అతనికి"అని
 కనుక అహంకారమనగా మాయ, అనగా అజ్ఞాన
 దానిని ఉన్నదనుకొనటము- తన్నివృత్తి ఆత్మ
 కలుగును- చమురులేని దీపమువలె ఎవని మనస
 భరము శాంతిండునో వాడే జయించినవాడు- కా
 లోని రాజు శత్రువు తలనటికి జయించినట్లు అ
 కాదు- అనగా ప్రపంచం సత్యమయితే దానిని
 అదే అసత్యమయినపుడు దాని జయము సత్యమ
 కనుక నిత్యనిరస్తమయిన సంసారమును జయిం
 వలెను. దానివలన నిత్యసిద్ధమయిన అద్వితీయపు
 సిద్ధించును- ఈరెండును వెనుక ఉన్నవే కాని
 కలిగినవికావు- కనుక రామా! ఏపురుషధౌరేయ
 పవార్థజాతమున్నా ఎల్లపుడు మిథ్యయగుటచే
 తలంచునో ఆమహానుభావునకు ఆభోగ్యజాతము

సుఖించినట్లు నేనుకూడా అఖండానందాన్ని
 దాను- శీతలాకారుడనయినాను- సుఖంగా
 దిగిన ఏనుగు ఒడ్డుకెక్కితే ఆకొలను నిర్మలం
 పోయి నేను నిర్మలంగా ఉన్నాను- మంచి
 దిబ్బుడలమంతా అతిప్రసన్నంగా కనిపిస్తోంది
 పటాపంచలయినాయి- నా ఆశామృగతృప్తి
 నారాగద్వేషాలు పలాయనం చెప్పాయి- నా
 నందాన్ని అనుభవిస్తున్నాను- అమృతరసానా
 పరకమాత్రం అయింది- అంతటి నీరసమయింది
 స్వామీ! ఇప్పుడు నేను పారమార్థికస్వరూపం
 నేను లోకారాముడనగు రాముడనయినాను-
 ఏ ఆనందమును ఆధారపరచుకొని జీవిస్తున్నా
 నయినాను. ఇప్పటికి నాపేరు నాకు సార్థక్యమ
 స్వరూపానికి నేను నమస్కరిస్తున్నాను. ఇదంతా
 కనుక మీకు నమస్కారము- ఆసంశయాలూ,
 అడుగంటిపోయాయి- రాత్రి చీకట్లో దయ్యం
 వారేసరికి మాయమయినట్లయింది ఈ ప్రపంచ
 లోని తటాకంవలె నామనస్సు విక్షేపరహిత

నిర్వాణప్రకరణము-పూర్వ

భేదబుద్ధి నశించినది- సర్వాత్మభావం కలిగినది-
భవంలోఉండి, “లోగడ ఆశాసాశాబద్ధుడనై
అని నన్ను నేనే పరిహసించుకొంటున్నాను-

ఆ ! ఇప్పుడునాకు జ్ఞాపకానికి వచ్చిందా-
ముచే స్నాతుడనై ఈ పరమార్థ స్వరూపస్థితి
కంలో ఉండియే బ్రహ్మలోకాన్ని అధిష్ఠించి
లోకం పై నీకాదు- క్రిందినీకాదు- కార్యబ్ర
లోకం క్రిందిది భూలోకముద్వారం పైది-
అది క్రిందినీకాదు- పైదీకాదు- సంసారసమ
స్థితిని పొందిన నాకు నేను నమస్కరించుచున్నా
జీవన్ముక్తావస్థ మీవచోవిశేషంవల్లకదా! కలి

౬. మోహమాహాత్మ్య

వసి॥ రామచంద్రా ! నీకొక గొప్పవ
నీమీదనున్న ప్రేమతో నీహితవృత్తుగోరి చెబు
రాముని నిమిత్తముగా జేసికొని యితరు
వసిష్ఠుని తాత్పర్యము.) కనుక నిరతిశయాన

స్నేహితులయి వాణ్ణికాపాడతాయి- ఏమా
 భోగ్యవస్తువులందు ఎల్లపుడూ దోహదనే వె
 డమే వ్రతంగా పెట్టుకున్నవానికి దేహమున
 బుద్ధి) ఎలాకలుగుతుంది? అసంభవం- ఆత్మ
 జడపదార్థము:- కనుక ఈరెంటికీ అత్యంతవిరో
 ఏవిధమయిన సంబంధమూ కుదరదు- ఆధా
 అసంభవం- అలాంటి అప్పుడు తాదాత్మ్య
 ఆత్మ పడ్యావ వికారరహితుడు- (పుట్టు పద
 రములు లేనివాడు) నిర్లిప్తుడు- ఉదయాస్త
 లిందుకు విరుద్ధములు- శరీరము జడము- అ
 ఘ్నము- (అనగా ఆత్మవల్ల తాను ప్రకా
 దుఃఖమును తెచ్చిపెట్టెడిది) దానికి త
 యెన్నటికీ చిన్మయము కానేరదు- విచార
 జడత్వమే-

దేహాత్మలు పరస్పర ధర్మవినిమయము
 విగా, (సమానసుఖదుఃఖములుగలవిగ) భాసిం
 నిలవదు- దేహాత్మలకు సుఖదుఃఖములు
 సత్యముకాదు- భ్రాంతిమాత్రము- అసంగ
 అయిన ఆత్మతో స్థూలమయిన శరీరానికి కలి

మయిన దేహాదులతో సంశ్లేషము (కలయిక) పొసగదు- ఆత్మసర్వవ్యాపకుడు- కనుక దేహమయినా దేహంతో సంబంధం (సంశ్లేషము) ఉన్ననూ, తామరాకునకు నీటితో సంబంధం ఆకాశము గాలికి కదలదు- ఎండదు, దుమ్ము శానికి ఏవిధమయిన వోషములు అంటవు- అవల్లకూడా ఆత్మకు జరామరణాదిదోషము రామా! నీవు సుఖముగ నుండుము- దేహమే జన్మజరామరణాదిభ్రమలు కలుగుచున్ననూ అన్నీ బ్రహ్మమాత్రములే అగుచున్నవి- ఉదకహమువలె బ్రహ్మయందు దేహజన్మజరామరణముచున్నవి- ఇవి ఆత్మయొక్క సత్తను (ఉనికిని) అకనుక ఆత్మ పీనిని అనుభవించుచున్నట్లు లోప్రతిబింబమునకు ఆధానిమయిన జలాదులు సూర్యునకు చలనములేదు- అలాగే దేహక్షోభము (చలనము) కలిగినను దేహసాక్షియే ఏవిధమగు చలనమునులేదు- సమ్యక్జ్ఞానముకలదూపస్థితియే కలుగును- దేహమయమయిన

ఆత్మబుద్ధి (నేననుబుద్ధి) గల మూఢుడు
 డడు- వెదురుబొంగులలో గాలిదూ
 ముఖనాసికాది గోళములందు సంచరి
 మాటాడుతారు- సంచరిస్తారు- వ్య
 తీసికొనివస్తారు- పరిత్యజిస్తారు- శ
 వారు కృతార్థులను కుంటారు- భోగా

నదీ మొదలగు వానియొక్క
 కాని చేతనములుకావు- అయిననూ
 మొదలగు చేష్టలు కలుగుచున్నవి-
 కలుగుచున్నాయి- కాని మూఢు
 న్యము లేకపోలేదు ఉన్నది- కాని
 లేదు- అంచేత అది వ్యర్థమయినది-
 బయలుదేరెడి శ్వాససమూహము
 కొలిమితిత్తినుండి వచ్చెడి గాలివంటి
 కంటే వేరుప్రయోజనం కనిపించడం
 మాత్రం లేసి ఆకలిని పుట్టిస్తాయి అవి
 భయపెడతారు. గర్జిస్తారు- అంతవ

అజ్ఞానకు కలుగని అపదవమున్నది? ఈ సంసారము
యొక్క ప్రమాదమువల్లనే జరుగుతూ ఉన్న
దుఃఖాలూ ఘోరములే- సుఖాలూ ఘోరము
ములు- ఉల్లంఘించ శక్యముకావు- ఇవి మా
ఉంటాయి- శరీరధనదారాదులందు ఆస్థగల
తప్పవు- అనాత్మమగు దేహమునందు ఆత్మ
ఈఘోరసంసారదుఃఖం వీడికెన్నటికీ శాంతించ
వ్యాప్తమయిన బుద్ధిగలవానికి అజ్ఞానమయ
నశించును? గ్రుడ్డివానికి వస్తువునందలి ఆంధ్య
గ్రుడ్డివానికి పస్తు వెట్లు కనిపించును?

అసద్వస్తువును (మిథ్యావస్తువును)
అభినివేశంతో అనుభవిస్తూ ఉంటే చంద్రుడి
పుష్పమునుండి పరిమళంపుట్టినట్లు. నేలమీద గ
ముల్లుబయలుదేరుతాయి- బాగావ్యవసాయం
పైరుపుట్టినట్లు (పెరిగినట్లు) అజ్ఞానికి ఆశలుపెరుగ
బూరుగుదూదిచెట్టులోని పాములు- మనస్సు
సంకెళ్లు- పాపములనే పాములతో కూడుకొని
యెదురుచూస్తూ ఉంటుంది- అడనెమలి మేఘము

శీస్తున్నవి- ఇదంతా మార్భ్యముయొక్క విలాసముకాని మరొకటిమీ కాదు-

రామా ! శబ్దస్పర్శాదివిషయములు ఆపాతమధురముగానుండుట (అనగా చూడగానే యింపుగా నుండుట) పర్యవసానమును అనర్థ దాయకములగుట, ఉత్పత్తివినాశములు కలిగియుండుట, పరిచ్ఛిన్నము లగుట, అన్ని పరిస్థితులందును నశ్వరములగుట ఇదిఅంతా అజ్ఞానమనే చెట్టుయొక్క నానాకారముగల పండ్లుసుమా ! కనుక అజ్ఞానమే మొట్ట మొదట ఛేదింపదగినది-

2. అజ్ఞానమాహాత్మ్యము.

వసి|| రామా ! చూడు దీని విలాసము- మదమనే చంద్రుడుద యించేసరికి మన్మథుడనే పాలసముద్రుడు పొంగిపోతాడు- అందులో బయలుదేరినతిరంగాలు స్త్రీలుంటే వీళ్లు ముత్యాలహారాలతో, రత్నాల ఆభరణాలతోను ప్రకాశిస్తూ ఉంటారు- బంగారు పద్మంలోని చంగల చంచరీకాలవలె (ఎప్పుడూ తిరిగెడి తుమ్మెదలవలె) ఉంటాయి వీళ్ళ నేత్రాలు చెంపకు చేరజేసి- వసంతముతువుతో ఉద్యానవనములందూ, భూమియందూ, విహారిచెడి మన్మథునకు కింకరీలు వీళ్లు- కాముకులకు మదాన్ని పుట్టిస్తారు- రక్తమాంస పూరితమయిన వీళ్ళ స్తనపంక్తి బంగారు కమలమువలెనూ, పద్మముల మొగ్గవలెనూ, లవంగగుత్తి వలెనూ కనుపిస్తూ ఉంటుంది కాముకులకు- ఇది అంతా అవిద్యయొక్క విలాసంకాని మరొకటికాదు-

పులులకూ, గద్దలకూ, నక్కలకూ, కుక్కలకూ, ఆహారమయిన శరీరముగల ఆడువారిని చంద్రునితోను, చందనముతోను, పద్మముల తోను పోల్చుట అజ్ఞానముయొక్క విలాసము- వారి అధరోష్ఠము లందలి లాలాజలంతో నిండిన (లేడిసిన) మాంసలవమును, చంద్ర బింబమునుండి స్రవించెడి అమృతంతో సమానంగా చూస్తారు యువ

కులు- పోలుస్తారుకవులు. ఇదీ అజ్ఞానవిలాసమే- మధ్యమధ్య పర్వములు
గల ఎఱుగముక్కలను కవులు యేమేమో చిత్రవిచిత్రంగా వర్ణిస్తారు-
వారి ఊరువులను (తోడలను) అరటిస్తంభాలంటారు- కుచములు చూడ
ముచ్చట అయిన కలశములంటారు. (కుండలంటారు) వడ్డాణము మన్మ
థుని కొంపకు తోరణమయిన పూలమాలలు. కవుల ఈవర్ణనలూ
యువకుల చూపులూ ఇదంతా అజ్ఞాన విజృంభణముకాక మరేమి ?

కాంతలవిషయం ఇలాఉండగా, ఇంకకనకం విషయంచూడు-
మూఢులకు ఆజ్ఞించే సమయంలో తియ్యగా ఉంటుంది- మధ్యలో
ఖస్సు పెట్టవచ్చేసరికి రాగ ద్వేషాలు పుట్టించి చంపుతుంది. ఇంతాచేస్తే
అదీ ఎంతోకాలం ఉండదు- చూస్తూఉండగా కొద్దిలోనే నశిస్తుంది-
ఎంతిప్రయత్నించినా కొద్దిమందికే లభిస్తుంది- కాని అందరను ఆశ్ర
యించడు- అందులో నీచులనూ, లోభులనూ, మహాప్రేమిస్తుంది.
దాసమీద ఆశ పెట్టుకున్నవానికి దుఃఖంభాయం- సుఖం శతశాఖలపు
గుంది- కర్మఫలములయిన సంపదలన్నీ దుఃఖశాఖలేకాని మరొకటి
కాదు- ఇది అంతా అజ్ఞానవిలసితిము- సంపదలు అజ్ఞాన విజృంభణములు
కనుకనే ఆసంపదలను కోరి కామ్యకర్మలను చేయమని విధించెడి కర్మ
కాండ వేదములుగూడ అజ్ఞానంలోనే వడ్డాయి- ఆ వేదవాక్కులు
శైలుకు తీసికుపోయే వాళ్ళకువలె దేవాదిభుజులుగల మానవులకు
సంకెళ్ళి పోయాయి-

అనవే నాహం లో పడిపోయిన మానవాళిని మరింత అంధ
కూడంలోకి నెట్టుచున్నాయి కర్మకాండవాక్కులు- భోగలంఘనకు
క్రమంగా పుత్రప్రాప్తాదులందు అనురాగం పెరుగుతుంది- తుదకు
వారినో వియోగం కలిగేసరికి దుఃఖపరంపర సంప్రాప్తమవుతుంది-
నువకు పీకుకూడ మృత్యుముఖంలో పడతాడు- యముడు ఇలా బాగా
తెచ్చారయిన పండ్లనువలె లోకములను యెన్నిటిలో పొట్టనపెట్టు
కున్నాడు. అయినా తృప్తి తీరలా అతిడికి-

మోహమునే గాలిగో బ్రతుకుతూ స్థూలదేహములనే కూసములనుధరించి కుటిలంగా సంచరించే ఈజీవులు బ్రహ్మగారియొక్క ప్రకాశరూపులయి ఈసంసారంలో చిత్రమయిన పాములుగా సంచరిస్తున్నాను- ఇలాంటి అజ్ఞజీవులు ప్రశాంతమయిన బ్రహ్మయొక్క ప్రకాశరూపులు- వీళ్లు యీసంసారంలో ఓవిధమయిన విచిత్రసర్పములు. మోహమునే గాలిపీల్చి బ్రతుకుతారు. స్థూలదేహమునే కూసమును ధరించిఉంటారు. కుటిలంగా సంచరిస్తారు- కనుక వీళ్ళను పాములనవచ్చు-

మోక్షసాధనములయిన వివేకవైరాగ్య శ్రవణాదులందుపయోగపడుటలేదు కనుక వీరి యావనముకూడ నిరర్థకం. ఎల్లప్పుడూ వీరి నాలుక కోపించిన స్త్రీ పుత్రాదులను ఓదార్చుటలోనే వినియు క్షుణ్ణుతుంది. శ్రీనాథు వర్ణనకు ఉపయోగపడదు- వీళ్ళు దారిద్ర్యమునే దృఢమయిన పెద్దబూరుగ చెట్టు తయారవుతుంది వెయ్యికోమ్మలతో. దానికి దుఃఖాలూ, శోకాలూ, పెద్దపెద్దముడులు- కష్టాలుకంటకాలు- దీనిమీద లోభమునే గుడ్లకూబ అవివేకమునే రాత్రికాలంలో తిరుగుతూ ఉంటుంది- ఇలాజర అనే పిల్లి యావనమునే యెలుకను దనడలు పట్టుకొని కొరికేస్తుంది- సురుగురాశినలె నిస్సారమయిన ఈ ప్రపంచస్పృహ అంతా అజ్ఞానంనల్లనే ఆరంభం అవుతోంది- ఈ స్పృహలో వ్యవహారసత్త అనేది ఒకతీగ చిదాభాసులు ఆతీగకు పుష్పాలు- లోకాలు చిగురాకులు- ధర్మార్థములు ఫలములు-

ఈత్రిజగత్తు (మల్లోకము) అనేది ఒక పెద్ద గృహము- దీనికి పర్వతాలు స్తంభాలు గగనము (ఆకాశము) కప్పు- సూర్యచంద్రులు కటికీలు అతి సుందరమయినది యీగృహము- ఈ సంసారమనేది ఒక పెద్ద సరస్సు- అందులో తయారయినాయి శరీరములనే కోనేర్లు. అందులో ఉన్న చిద్రూపరసమును పానంచేయు స్వభావంగలవి ప్రాణాలనే తుమ్మెదలు- ఇందులో ఆకాశమనేది ఇంద్రనీలమణి నిర్మితమయిన కృత్రిమభూభాగము- అందులో ఎప్పుడూ వెలుగుతూ ఉంటుంది

సూక్ష్మజనే దీపం- ఇది అంతా అజ్ఞానవిజృంభితము- ప్రపంచమునే ఒకజీర్ణపక్షి (ముసలిపక్షి) ఆశలనే చాచాలతో కట్టివేయబడినది- కర్మ వాసనలనే యినపశులాకలతో తయారయిన ఇంద్రియ పంజరంలో (దేహమునందు) ఉంచబడినది- సంసారమునే తీగ ప్రాణవాయువనే గాలికి కదిలేసరికి భూతములనే ఆకులు తెగరాలిపోతున్నాయి- జీవులు రక్తమాంసములమూత్రాది సహితమయిన దేహమునే నరకపంకంలో పడియున్నారు- అయినా ఒక్కరికీ యీభావంలేదు, ఈశంకయేలేదు, పైగా “మేము గొప్పకులంలోనివార్లం” “సదాచారపరులం” “శ్రోత్రియులం” “మహాపండితులం” అని యేమెమో విద్రవీగుతూ ఉంటారు- మహా ఆనందపడుతూ ఉంటారు- ఇదంతా అజ్ఞానవిలాసం కాక మరే మిటి? స్వర్గంలో దేవతలు మొనగాళ్ళమని విద్రవీగుటంకూడా అజ్ఞానమే- అది కామ్యుర్థులయొక్క ఫలరూపమని అనటంకూడా అజ్ఞానమే- ప్రపంచమునే నీటిమడుగులో స్పృశింపనే చేప ఎగిరిపడుతోంది- ఎప్పుడో యనుజనే ముసలిగద్ద వచ్చి వేసుకుపోతుంది- ఈప్రపంచం ఆరోజు కారోజు (ప్రణీదనమూ) చంద్రకళవలె విచిత్రంగా పరిణామం చెందుతుంది- కాలమునే కులాలుడు (కుమ్మరి) క్షణభంగరమయిన భూతములనే కుండలను తయారుచేయడానికి సంసారమునే చక్రం త్రిప్పుతున్నాడు-

బ్రహ్మాయందు అసంఖ్యాకములయిన (తెక్కింపకకృముకాని) కల్పాలు పుట్టాయి- యుగాంతమునే నిప్పుచే ఎన్నో దగ్ధమయినాయి- ప్రపంచస్థితి అంతతులేని గమనాగమనములతోను అంతతులేని సుఖదుఃఖ దశలతోనూ విపరిణామాన్ని చెందుతూనే ఉంటుంది ఎప్పుడూ- అబ్బా! ఈ అన్తరంగపరమ ఇలాచూస్తూఉన్నా అజ్ఞానులకు నిర్వేదం (వైరాగ్యం) కిలగడంలేదు- వీళ్ళమూర్ఖ్యం వాసనలనే యినపగొలుసులచే గట్టిగా కట్టబడింది- అంచేత ఎవరికీ తెంచసాధ్యం కాకుండా ఉంది- వజ్రాయుధంతోకూడా తెగేటట్లులేదు యీమాధ్యం వీళ్ళకు ఎన్ని యుగాలు మారినా-

జ్ఞానంవల్ల అజ్ఞానం నశించినా అధికారప్రాపకమయిన ప్రారబ్ధ కర్మయొక్క ప్రాబల్యంచేత ఇంద్రాది శరీరాన్ని మన్వంతరకాలపర్యంతం ధరించే ఉంటుంది కర్మనాసన- దానికి మరో దానివల్ల నాశమనేది మధ్యలో అసంభవం- భూతస్పృష్టి అనే పరాగపరంపర నియతి అనే గాలికి ఎగిరిపోయి కాలమనే సర్పముయొక్క నోట్లో ప్రవేశిస్తుంది- ప్రాపంచికపదార్థాలన్నీ నాశమనే బడబాగ్నియొక్క నోట్లో ప్రవేశించేనే కాని స్థిరంగా ఉండేది ఒక్కటిలేదు- ప్రాపంచికపదార్థాలు అధిష్ఠానమయిన బ్రహ్మయొక్క సత్తతో స్వరూపమునొంది ఊహింపనలవి కాని వాసనా వైచిత్ర్యంతో ప్రసరించడం (వ్యాపించడం) అనేది అజ్ఞానవిజృంభణము- లోకములనే మదపు లేసుగులను యముడనే మత్త కేసరి (మదించిన సింహము) బలించడంకూడా దానిమహిమే- హిమవదాది కులశైలములు ఉపభోగ్యముగా గలిగి మేఘములు రేక్కలుగాగల జీవులనే పక్షులు మాటిమాటికి పుట్టుతూ, పెరుగుతూ, చస్తూ ఉండటం అజ్ఞానముయొక్క విలాసము- బ్రహ్మదేవుడనే చిత్రకారుడు చైతన్యమును గోడమీద పంచేంద్రియములనే పంచరంగులతో సంసారమనే తమాషాబామ్మలను తయారుచేస్తున్నాడు. ఇందులో స్థావర జాతులు (స్థావరపదార్థములు) తాము జగదాకారంగా వివర్తించెంది అతిసూక్ష్మమయిన కాలగతిని బాహ్యవ్యవహారమునకు యోగ్యము కాని అంతరమగు ధ్యానముచేతనే అనుభవిస్తూ ఉన్నాయి- ఇంక జంగమజాతులునూత్రం రాగ ద్వేషాలతోనూ, సుఖదుఃఖాలతోనూ, జరామరణాలతోనూ, జీర్ణమవుతూ ఉంటాయి- అందులో కృమికీటకాదులు అతి దుష్కృతిఫలమయిన దుఃఖాన్ని అనుభవిస్తూ భూమి మీద నియతికి కట్టినది బాధపడుతూ ఉంటాయి- ఈ రెండువిధములయిన ప్రాణి జాతులను కాలమనే సర్పము కనిపించకుండా వచ్చి మ్రొంగివేస్తుంది సులువుగా- ఇందులో స్థావరములు నిశ్చలించడం, పుష్పించడం మొదలయిన పరిణామాలను పొందుతూ ఉంటాయి- అనివార్యంగా చలిని సహిస్తాయి-

పైగా మనుష్య, పక్షి, సర్పాదులచే, స్వశరీరజాధనుకూడ పొందు
తాయి- ఇందులో కొంతవరకు తమఅదృష్టము కొంతవరకు ఇతరుల
అదృష్టమున్న నిమిత్తం (కారణం) అవుతుంది- ఆ యా వసంతాది
కాలములలో నియతంగా ఫలపుష్పాదులతో తులనూగుతూఉంటాయి-
కనుకనే తపః, శమ, దమ, తితిత్తోది, శీలముగలవివలె కాలంగడుపుతూ
ఉంటాయి-

నీటియొక్క సమూహమందు విశ్రాంతి చెందియున్న ముల్లోకము
లనే మూడుపద్ధతులందు జంగమప్రాణులు తుమ్మెదవలె తినుగుతూ
ఘుంఘుమధ్వని చేస్తూ ఉంటాయి- కాలీశక్తి (కాలికాదేవి)
బ్రహ్మాండమనే భిక్షాపత్రలో భూతభిక్షును నూటినూటికి ౧౫ హించి,
తన భర్తయగు కాలానికి యిచ్చి, మళ్ళీ భిక్షయైతూనే ఉంటుంది-
ఈత్రాలోకి అనేది ఒక వృద్ధకామినీ (ముసల బోగంది) దీనికి అంధ
కారం వలకొప్పు- సూర్యచంద్రులు నేత్రాలు- బ్రహ్మాపేంద్రమహేం
ద్రాదులూ ధరాగిరినరాదులూ శరీరం- బ్రహ్మతత్త్వమనేది పిటకము
() నేఘములు స్తనములు- చిచ్ఛక్తి అనేది దీనికి
తల్లి- నక్షత్రసమూహం దంతములు- బిసలతలు (తామరతీగలు)
చేనులు- అమరావతీపట్టణము (స్వర్గలోకము) ముఖము- సప్తసము
ద్రాలు, ముత్యాభరణములు- ఆకాశము పమిటిగుడ్డ- (పైగుడ్డ)
జంబూద్వీపము బొడ్డు- వనపంక్తి రోమరాజి- ఈ హంగుతో ఉండి,
ఉండి నశిస్తుంది ఇది- కాలమనే మహాసముద్రంలో బ్రహ్మాండాలు
ప్రతికల్పమనే క్షణాలలో పుడుతూ చస్తూ ఉంటాయి- అగాధమయిన
దాని కంఠస్థందంలో హిరణ్యగర్భాదులు మునుగుతూ తేలుతూ ఉం
టారు- కాలమనే యెత్తయిన తాటిచెట్టునుండి బ్రహ్మాండములనే
తాటిపండ్లు పడుతూ ఉంటాయి- నానినుండి విష్ణురుద్రాది దేవతలు
అనేకులు బయలుదేరుతారు- పరమకారణమయిన పరమాత్మయొక్క
ఉన్మేషమునుండి సృష్టి, నిమేషము (కనుమూత) నుంచి ప్రళయము

జరుగుతూ ఉంటుంది- ఆ పరమకారణమయిన చిద్రూపమునందు అనేకమంది రుద్రులు, అనేకమంది విష్ణువులు గలించారు- గలించ నున్నారు- ఈసృష్టిస్థితి అనంతము- (అసంఖ్యాకము) ఇది అంతయూ మాయవల్ల సంభవిస్తోంది- ఇదియంతయు అజ్ఞానము యొక్క మహిమ తప్ప మరియొకటికాదు- రామా! లోకంలో సంపదలు, ఆపదలు, జాల్య, యకావన, కౌమార, వార్ధకములు, సుఖదుఃఖపరంపరలు, ఇవి అన్నీ అజ్ఞానాంధకారముయొక్క-విభూతులని గట్టిగానమ్ము-

౮. తూలావిద్యావిలాసము.

వసి|| రామా! ఇంతవరకు నీకు మూలావిద్యయొక్క విభూతి (మహిమ) (విలాసము) చెప్పాను- ఇకముందు తూలావిద్య (కార్యా విద్య) యొక్క విలాసం చెబుతావిను- సంసారమనే అడవిలో చైతన్య మను పర్వతచఱియమీద కార్యావిద్య అనే తీగపుట్టి ఎప్పుడు వికసిం చిందోకాని మహావపుగా పెరుగుతోంది- ఈఅవిద్యలతకు మేర్వాది పర్వతాలు కలుపులు- బ్రహ్మాండావరణములు చర్మములు- జనులు (లోకులు)పత్ర అంకురాదులు-ముల్లోకము దీనికి దేహయప్తి-సుఖమూ, దుఃఖమూ, జన్మమూ, స్థితి, జ్ఞానమూ, అజ్ఞానమూ అనేవి ప్రతిదినము వృద్ధిపొందే స్వభావముగల వేరులు, ఫలములు (పండ్లు) ను దీనికి- లోకంలో అనుభవింపబడుచున్న సుఖమునుండి “యికముందుకూడ నాకు ఇలాంటి సుఖమే అధికంగా కలుగుగాక” అని అనురాగరూప మయిన అవిద్యపుటుతుంది- దానిచే యజ్ఞము, దానము, యున్నగు ధర్మములను చేస్తాను- వాటివల్ల సుఖం కలుగుతుంది- కనుక అవిద్య వల్లనే సుఖం ఫలించిందన్నమాట- కాబట్టి సుఖంవల్ల అవిద్యపుటుతుం దనీ, ఆఅవిద్యే తుదకు సుఖాన్ని ఇస్తుందనీ, ఒకన్యాయం ఏర్పడింది- ఇలాగే నారిద్ర్యదుఃఖమువల్ల ధనాశలనే అవిద్య పుటుతుంది- ఈఅవిద్య పాపవాసనచే దుష్పరిగ్రహమునందో (దుష్పరిగ్రహ మనగా నీచుని నుండి దానమును పట్టుట) చౌర్యమునందో మరియే యితర అధర్మము

నందో ప్రవృత్తిని కలిగిస్తుంది- తద్వారా మరల మరింత గుఱాన్ని కలిగిస్తుంది- ఇలాగే జన్మవల్ల అవిద్యపుటుతుంది- అది మళ్ళీ జన్మనే ఇస్తుంది- స్థితివల్ల అవిద్యపుటుతుంది- అది మళ్ళీ స్థితి (ఉనికి)నే ఇస్తుంది- అజ్ఞానంవల్ల అజ్ఞానంపుట్టి మరల అజ్ఞానాన్నే ఎక్కువగా పుట్టిస్తుంది- జ్ఞానంవల్ల అవిద్య పుటుతుంది- అది మరల జ్ఞానాన్నే మరింతగా కలిగిస్తుంది- ఇలా ఈ అవిద్యాలత మహాఉల్లాసంతో క్రొత్త క్రొత్త వాసనలనే పరిమళంతో విజృంభిస్తూ ఉంటుంది- దీనికి పగటి కాలములు పువ్వులు- రాత్రికాలములు గుమ్మెదలు- ప్రాణులు చిగురాకులు- ఈతీగ ఇలా పెరుగుతూవచ్చి, వచ్చి, ఒకానొక అధికారి అనే చిగురాకు అంశలో వివేకమనే ఏనుగుయొక్క పాలపడుతుంది- అది (ఆ ఏనుగు) విచారమనే కోమ్ముయొక్క అగ్రభాగంచేత ఒక్కదులుపు దులుపుతుంది- అంతటితో ఉన్న దుర్వాసనలనే పరాగం అంతా వదిలిపోతుంది- అపై న దై వాత్మా ఆ ఏనుగుయొక్క లొండము నుండి తప్పించుకొని మళ్ళీ విషయజాతమనే చెట్టుమీదికి పాకుతుంది- మళ్ళీనానికి మిత్రపశ్లాది |పవాళమూలా, (చిగురాకులూ) పుత పోత్రాది అంకురాలూ బయలుదేరుతాయి- అక్కడనుంచి మళ్ళీ జన్మమరణాలనే పర్వమూలా, అందులో సుఖదుఃఖాలనే పాములూ, విషయానుభవమనే మకరందమూ, అష్టాదశపుడు విచారమనే పురుగు పట్టడమూ, నవగ్రహాలూ, చంద్రసూర్యులూ, అనేపుష్పాలు ప్రతిదినమూ పుష్పించడమూ, కలిగి సర్వమును కుసుమములతో కూడుకొని కలకలలాడుతూ ఉంటుంది యీతీగ- నక్షత్రాలు ఈతీగకు మొగ్గలు- చంద్రసూర్యాగ్నుల వెలుగులు పుష్పాడి- ఈ పుష్పాడిచే పచ్చని స్త్రీవలె మానవుల చిత్తములను అకర్షిస్తుంది- మనస్సు అనే ఏనుగుచే కదులుతూ ఉంటుంది- సంకల్పాలనే కోకిలలు కూస్తూ ఉంటాయి ఈతీగమీద ఇంద్రియాలనే పాములతో క్రిక్కిరిసి ఉంటుంది- తృష్ణ అనే దీనితోలు, నల్లని ఆకాశమనే తాపింపువృక్షాన్ని ఆధారం చేసికొని యెత్తుగా పెరుగుతుంది- క్రిందనున్న బ్రహ్మాండ ఖండాలలోని

సప్తసముద్రాలు కుదుర్లు- లోకాలనే ఉద్యానభూమిమీద మొలచింది-
కాన్యకర్మలక్షణమయిన వేదత్రయము, భ్రమరములు- రమణులు
(స్త్రీలు) పుష్పపుంజము- పాపకన్యలు ఈతీగను చుట్టుకున్న లజగర
ములు- (వెద్ద సర్పములు) స్వర్గసంపద పుష్పమండపము- జీవులమొక్క
జీవనోపాయములతో నిండి ఉంటుంది- విషయవాసనాగంధములతో
మూఁగులను మదింపజేస్తుంది- వివేకవంతులకు ఉపశమావైచిత్ర్యమునే
నానావిధపుష్పములతో కూసుకొని ఉంటుంది- అనేకరకాల ఫలాలు-
అనేకరకాల ముకగంధాలు- అనేకములయిన కుదురులు- అనేక పక్షులకు
బ్రతుకుదేరువు- అనేకవిధమయిన పరాగము- పర్వతములు మొగ్గలు,
నానావనములు ఉత్పత్తి స్థానములు- నానాగిరితటములందు అధిష్ఠిం
చింది- అనేకరకాల ఆకులు. ఇలాంటి సామగ్రితో, ఈ అవిద్యాలత
వెరుకపుట్టింది- ఇప్పుడు స్ఫుర్చింది- వెరుక చచ్చింది- ఇప్పుడు
చాపనున్నది- సగం తెగిఉంది- అసలు పెగకుండానూ కొంతఉంది-
గడచినా వర్తమానమునలె ఉంటుంది- సత్యంగాను కనిపిస్తుంది-
అసత్యంగానూ కనిపిస్తుంది- ఎల్లప్పుడు తారుణ్యంలోనూ ఉంటుంది-
ఎంజిపోయా ఉంటుంది- ఇది మహావిమలత- ఒకమాటు ముట్టుకుంటే
చాలు దీన్ని- సంసారమునే విషమెక్కి మూర్ఛనోతానం మానుకొను-
కొంచెం దీని స్వరూపస్వభావాలు విచారిస్తే చూ ఇంకచచ్చి ఉంటుం
టుంది ఇది- విచారించినవానిమొక్క పూర్ణాత్మయందు బాధ మె
ఉంటుంది- అజ్ఞానియందు అనుస్మృతమయియు ఉంటుంది-

చూడు దీని ఆకారమూ, విలాసమూ- ఒకప్రక్క జలం మరొక
ప్రక్క కొండలు- ఇంకొకచెంప ఏనుగులు- మరొకనైపున దేవతలు-
ఒకచోటపృథివి- ఇంకొకచోట స్వర్గం- ఒకప్రక్క- సూర్యచంద్రులు-
ఇంకొకప్రక్క నక్షత్రములు- ఒకప్రక్క చీకటి- ఒకప్రక్క వెలుతురు-
ఒకప్రక్క ఆకాశము (శూన్యము) ఒకప్రక్క సర్వసన్యాధ్యమగుభూమి-
ఒకప్రక్క శాస్త్రము- ఒకప్రక్క వేదము- ఒకప్రక్క ఈరెండూ లేకుం

జ-ట- ఒకవైపున పక్షీనలె ఎగురుట- ఇంకొకప్రక్క దేవతవలె
 చేచుట- ఒకతూరి స్థానపువలె నుండుట ఇంకొకతూరి గాలినలె
 నలించుట- ఒకపుడు సరకమున నుండుట-మరొకపుడు స్వర్గమెక్కుట-
 ఒకప్పుడు దేవతాజన్మ- మరొకపుడు క్రిమికీటకాదజన్మ- ఒకచోట
 విష్ణువు- మరొకచోట రుద్రుడు- ఇంకొకచోట బ్రహ్మ- ఒకచోట
 సూర్యుడు- ఒకచోట అగ్ని-ఒకచోట వాయువు-ఒకచోట చంద్రుడు-
 ఒకచోట యముడు- రామా! ఇంత ఎందుకు? లోకంలో ఏకొద్ది
 దృశ్యమయినాసరే స్ఫుస్తూడించో అదంతా అవిద్య అని తెలుసుకో-
 దానిని చంపుకున్నామా? అపుడు ఆత్మకు మోక్షము సిరము-
 అన్నాడు వసిష్ఠులు-

౯. విద్యానిరాకరణము.

శ్రీరా॥ స్వామీ! హరిహరాదులు సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మ
 రూపులని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవే- అలాంటి వారుకూడా, ఆవిద్యకు
 లబ్ధారే మీరు ఇది ఎలా! శ్రుతివిరుద్ధంకదా? మీరు చెప్పేమాట!
 అని అడిగాడు శ్రీరాముడు- వసిష్ఠులు జవాబు చెబుతారు-

వసి॥ రామా! సృష్టికపూర్వం జగదాకార రహితమయిన
 సర్వాత్మకమయిన సచ్చిత్త్రైకాశరూపమయిన సద్రూపబ్రహ్మము
 కలదు- అతనియందు సృష్టిప్రారంభంలో చిదాభాసస్ఫూర్తి ఆవిర్భ
 వించింది నీటినుండి సుడిగుండమువలె- అది (చిదాభాసస్ఫూర్తి)
 సూక్ష్మము, మధ్యమము, స్థూలము అని మూడు విధములయినది-
 సూక్ష్మకల్పనాకుంతిరము ఆచిత్తదార్థము, మనోరూపంతో హిరణ్య
 గర్భమగానూ, తరువాత స్థూల విరాడాకారమయిన శరీరంతో విరాట్టు
 గాను ఉన్నది-

అవ్యాకృతోపాధియగు ప్రకృతి సత్త్వ, రజస్తమోగుణములచే
 మూడువిధములుగ నుండి, సూక్ష్మ, మధ్య, స్థూలావస్థలందు మరల

మూడువిధములుగ గల్పింపబడుతోంది- సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మకముగు ప్రకృతినే అవిద్యయని అంటారు- ఈ అవిద్యయే పాణుల సంసారసంబంధమునకు మూలకారణము- దీని ఆవలిబిడ్డ పరమపదము- (మోక్షము) ఈమూడు గుణములును మరల ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ మూడుభేదములయినవి- కాన మొత్తము అవిద్య (ప్రకృతి) తొమ్మిది విధములయిన దన్నమాట- ఈకనిపించే దృశ్యమంతా (ప్రపంచం అంతా) ఈతొమ్మిది రకములయిన అవిద్యను ఆశ్రయించియే ఉంది.

రానుచంద్రా ! ఇందులో ఋషులూ, మునులూ, సిద్ధులూ, నాగులూ, విద్యాధరులూ, సుగులూ, అవిద్యయొక్క సత్త్వగుణము పాలు (భాగము) నకు సంబంధించినవారు- ఇందులో మళ్ళీ నాగులూ, విద్యాధరులు, సత్త్వగుణములోని తమోభాగమునకు సంబంధించిన వారే- మునులూ, సిద్ధులూ, సత్త్వగుణములోని రజోభాగమునకు సంబంధించినవారు- హరి, హర, బ్రహ్మలు, సత్త్వగుణములోని శుద్ధసాత్త్వికభాగమునకు సంబంధించినవారు- హరిహరాదులు సత్త్వగుణమువల్ల బుట్టిన దేవయోనులలోబుట్టి స్వాభావికమయిన ఆత్మవిద్యచే అవిద్యావరణశూన్యమయిన ఆత్మపదమును పొందారు- అందువల్ల ఆముగ్గురు శుద్ధసత్త్వ స్వరూపులు- దీనివల్ల బ్రహ్మ రజోగుణరూపుడనియు శివుడు (హరుడు) తమోగుణరూపుడనియును, మూఢులనుకొనుమాట నిరాకృతమయినది- కాన ఆముప్పురిలో ఉత్కర్షాపకర్ష భావమును (న్యూనాధిక్షభావమును) తలంచకూడదు- కనుకనే “అయం పరస్త్వయం నేతి సంరంభాభినివేశినః । యాతుధానాశ్చ జాయంతే పిశాచాశ్చ న సంశయః ॥” హరిహరాదులలో “వాసుగోష్ఠ, వీరుతక్కువ” అని పట్టుదలగలవాడు రాక్షసులుగాను, పిశాచములుగాను బుట్టుదురని నిందింపబడినది- కనుక శుద్ధసాత్త్వికులయిన ఆముగ్గురిని ఉపాసనచేసినవారికిగూడ జ్ఞానోదయంగలిగి పునర్జన్మరహితులగుదురు- కాన త్రిమూర్త్యుపాసకులు ముక్తులని నమ్ము-

శ్రీమూర్తులకు (హరిహరబ్రహ్మలకు) అవిద్యావగణము లేదు- అంతటి అనాగరికులకుం (స్వాభావికం) జీవస్కుక్తి వాళ్ళకు- యావద్దేహం (దేహమునుంచువరకు) అధికారముదనిలో ఉంటారువారు- దేహానసానమున (స్వాంతరికుండు) శుద్ధబ్రహ్మయందు విదేహముక్తిని పొందుతారు. ఈవిధంగా శ్రీమూర్తులు అవిద్యాభాగమయినారు- మరల విద్యాస్వరూపులవుచున్నారు- అనగా సత్త్వరజస్తమోగుణములు అను ఉపాధులనుబట్టి వారు (శ్రీమూర్తులు) అవిద్యాభాగమని చెప్పబడిరి- ఉపాధి, అవిద్యవల్ల పుట్టివది కాని, ఉపహితచైతన్యముకాదని నిశ్చయము- కనుక కారణావిద్యయే సృష్ట్యరంభంలో కార్యావిద్యా స్వరూపాన్ని చెందుతుంది- మరల ప్రళయంలో కారణస్వరూపాన్ని చెందుతోంది-

కారణావిద్య యందలి శుద్ధసత్త్వభాగమకూడ అవిద్యయే- దానినుండియే కార్యావిద్యరూపమగు సృష్టిపులుతుంది- ప్రళయంలో మళ్ళీ ఆ అవిద్యయందే లయిస్తుంది- ఇదంతా నీటిలో బుడగలు సుట్టి అవి ఆవిటిలోకి లయించినట్లు కల్పితము- భావనానూత్రంచేతనే నీటికి తరంగానికి భేదము, పుష్కార్థదృష్టిలో అభేదం ఆరెంటికి అలాగే విద్యావిద్యారూపక భేదము కల్పితము- అభేదము పారనాస్థితియు- కనుక రామా ! విద్యావిద్యార్థ్యస్థలను విడిచి మిగిలినది వస్తునని (కల్పితమని) ప్రకీర్ణించు- అనగా బాధ్యమయిన అవిద్య లేకపోతే తత్కాళిహయిన విద్యకూడ లేదని తాత్పర్యము- విద్యయందలి బాధ్యత బాధ్యమయిన అవిద్యాధీనము- కనుక బాధ్యమలేకపోతే యిది బాధితమెక్కడిది ? కనుక ఈరెండూ లేకపోతే మిగిలినది చిదంశము మాత్రమే- అదే అవిద్యావృత్తమై అవిద్యయనబడుతోంది- అది (అచైతన్యాశీలు) తెలియబడితే అవిద్యానాశము- విద్యఅనేదికూడా లేనందున (పుష్కార్థము కానందున) అవిద్య అనేది మిథ్య అని ప్రకీర్ణించు- కనుక ఈరెంటిలో అవిద్య అనేది మనస్సునందు బాధింప

బడి లయిస్తే (నశిస్తే) అప్పుడు విద్యకూడ నశించినట్లే- కనుక రామా!
 ఈ రెండూ దేనియందు లయించియున్నవో అదే మిగిలింది- అవిద్య
 నశిస్తే అవిద్యాశాశకమయిన విద్యయెందుకు ఉండకూడదు? అని నీకు
 శంక కలుగవచ్చు- అదికుదరను- కట్టెలు నశిస్తే దానినంటుకున్న
 నిప్పు మిగులుతుందా చెప్పు? అంతే ఇక్కడకూడ- కనుక అవిద్య
 నశిస్తే విద్యకూడ లేనట్లే- అదశలో మిగిలినది నశించిత్ = (ఏమీలేకు)
 సర్వబాధాత్మకము కనుక- (కించిత్ = ఏమియొక్కటి) పరమార్థ
 సద్రూపము కనుక- కాబట్టి ఇలా తాత్త్వికదృష్టిలో ఉంటే సర్వము
 గ్రహించినట్లే- మాయాకరూపంతో ఏదీ తెలియనట్లే- భ్రాంతిదశలో
 సర్వం కల్పితమే కనుక మనకు తెలిసినదంతా లేనిదే- కనుక ఏదీ
 తెలియలేదని యర్థము-

అజ్ఞానానరణదశలోకూడ పరమార్థంగా ఏవస్తువూ పరమాత్మ
 యందు లేకున్నా ముద్రిగింజలో ముద్రిచెట్టు అవ్యాకృతరూపంతో
 ఇమిడి ఉన్నట్లు ఈ ప్రపంచంఅంతా అవ్యాకృతరూపంతో (నామరూప
 విశేషాకారములేని రూపంతో) చిత్పదార్థమునందు ఇమిడియే ఉంది-
 ఉండబట్టిదే దేశకాలక్రమంచేత ఆచిత్పదార్థమునంది బయలుదేరు
 తోంది ప్రపంచం- కనుకనే అగ్ని విస్ఫులింగాది దృష్టాంతంగా జీవులు
 ఉపాధులతో సహా ఆచిత్పదార్థమునండి బయలుదేరుచున్నారని శ్రుతి
 చెబుతోంది- కనుక ప్రపంచం సూర్యకాంతమణిలో అగ్ని ఉన్నట్లూ,
 పాలలో నెయ్యి ఉన్నట్లూ, ప్రపంచం పరమాత్మయందిమిడి ఉంది-
 అది మరల సూర్యునినుండి కిరణములూ, అగ్నినుండి మిణుగురులూ
 బయలుదేరినట్లు బయలుదేరుతోంది- కనుకనే బ్రహ్మ జీవచైతన్య
 ములకు కోశము- (కెట్టె)- అయినా జీవజగత్తులు బ్రహ్మకంటే వేరుగ
 నున్నవనునది భ్రాంతి- జీవులు బ్రహ్మనుండి బయలుదేరటం అనేది,
 కడవపగిలే కడవలోని ఆకాశం కడవనుండి బయలుదేరి పోయినదనే
 మాటవంటిది- ఇలాగే జీవులకు కర్మకర్మకూడా జాపచారికంకాని

వాస్తవికంకాదు- అయస్కాంతమణికి అయోచలనము విషయమై (ఇనుపనూది కదలుట విషయమై) కర్తృత్వమెట్టిదో అట్టిదే జీవచైతన్యముయొక్క కర్తృత్వముకుండ చిత్సానిధ్యంచేతనే దేహాదులు చలిస్తున్నాయి-

౧౦. అవిద్యాచికిత్స.

వసి॥ కనుక రామా ! ప్రపంచము, జీవులు, అనుభేదము (అనగా బ్రహ్మ భిన్నముగా గోచరించే ప్రపంచం) నీకు అజ్ఞాతమయిన (తెలియబడని) బ్రహ్మమాత్రమే కాని బ్రహ్మకంటే వేరుకాదు- కనుక దీనిని కోరుట వ్యర్థము- “నాదివేను” అని మనం మనస్సులో వేనిని అనుకుంటున్నామో గట్టిగా విచారణచేస్తే ఒక్కటికూడా మనదిగా కనిపించడంలేదు- భ్రాంతిసిద్ధమయిన పామువంటిదయింది దీనిగతి- భ్రమదశలో తెలియబడనివాడే భ్రాంతినశించి జ్ఞానం కలిగేసరికి తెలియబడి ఆత్మయగుచున్నాడు- అన్ని జ్ఞానాలకు ఈజ్ఞానమే పర్యవసానము- చిత్తు చేత్యములతో కూడిఉంటే అవిద్య- అది చేత్యములను (విషయములను) విడచుటయే ఆత్మ- అవిద్యాకార్యములయిన మనోబుద్ధి దేహేంద్రియాల వల్లనే ఆత్మకు బంధము- పుట్టుపురుగు తనకడుపులోని దారములతో తాను కట్టువడినట్లు జీవుడు తన కుసాధియయిన చిత్తమును అంటుకొనియున్న వాసనలనే దారాలతో కట్టువడ్డాడు- వివేకం లేనందున ఈ విషయాన్ని గ్రహించలేకపోతున్నాడు-

శ్రీరా॥ స్వామీ! చేతనులయిన జీవులస్థితే ఇలాఉంటే యింతకంటే ఘనమయిన అవివేకంగల (అతిమూఢమయిన) స్థావరజీవుల గతియేమి? వాటి చిత్తస్థితి ఎలా ఉంటుంది? చెప్పండి? అని అడిగాడు రాముడు-

వసి॥ రామా ! స్థావరజీవుల చిత్తము సుషుప్తియందువలె లయించి ఉండదు- జాగ్రతయందువలె పూర్వాపర మరామర్శకు

యోగ్యమయీ ఉండదు- కేవలం మూఢమై ఉంటుంది- ఆశరీరంలో వాటికి ముక్తి అనేది శూన్యం- అసంభవం- వాటికి ముక్తికి చాలా దూరం- స్థావరపదార్థములందు పుర్యష్టకము కేవలము వివేకమునకు అసమర్థమై ఉంటుంది- కర్మేంద్రియాలు లేవు. జ్ఞానేంద్రియాల ప్రచారములేదు- మానస ప్రసారములేదు- చైతన్యం కేవలము సత్తా మాత్రంతో ఉంటుంది- అన్నాడు వసిష్ఠులు-

శ్రీరా! స్వామీ! అయితే వాటికి ముక్తి చాలా దగ్గరేకా! వాటికి ముక్తికి చాలాదూరం అంటారేం మీరు? ఇంద్రియవ్యాపారాలు (ఇంద్రియ వృత్తులు) లేనందున యోగులకువలె స్థావరములకు వాసనాక్షయ, మనోనాశములు సులువుగా సంభవిస్తాయిగా! ఇలాంటి స్థితిలో వాటికి ముక్తి లేదంటారే మీరు మీఅభిప్రాయం ఏమిటి? అని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

వసిష్ఠులు సమాధానం చెబుతారు- రామా! శాస్త్రవిహితమయిన కర్మలను ఆచరించాలి. చిత్తం పరిపక్వంకావాలి. సాధన చతుష్టయసంపత్తి కలగాలి- శ్రవణమనననిదిధ్యాసలు చెయ్యాలి- తత్త్వసాక్షాత్కారం కావాలి- వాసనాక్షయ మనోనాశములు సిద్ధించాలి. ఆత్మసత్తా సామాన్యంతో (సద్రూపంతో) ఉండాలి- ఇదీముక్తి అంటే- ఇలాంటిముక్తి, అనంతములయిన దుఃఖమృతవాసనా బీజములతో పుట్టి నరకవాసులతో తుల్యములయిన స్థావరములకు శాస్త్రాధికారజన్మయే దుర్లభమయితే ముక్తిమరింత దుర్లభమనటంలో ఆశ్చర్యమేమి? బుద్ధిపూర్వకంగా ప్రపంచంలో సత్యాసత్యాలు విచారించి, అసత్యమయిన ప్రపంచమును మరచి, పరమార్థ సత్యమయిన పరమాత్మ భావంతో ఉండిపోవడం ముక్తి- ఇది స్థావరజీవులకు ఎలా తటస్థిస్తుంది? తెలిసికొని త్యజిస్తే వాసనాక్షయము అంటారు కాని, అసలు తెలివే లేకపోతే వాసనాక్షయం ఎలాఅది? బీజమునందు అంకురాదులవలె వాసనలు లోపల దాగిఉంటే అది సుషుప్తదశవంటిది అంటారు- ఈ

స్థితి మల్బీజన్మను ఇస్తుంది- స్థావరములయొక్క స్థితి ఇలాంటిదే- కనుక ఇవి మాటిమాటికి పుట్టుటకు యోగ్యములుకాని ముక్తికియోగ్యములు కావు- కొంతమంది మూఢులు స్థావరపదార్థములందు వాసనలే ఉండవని అంటారు- అది ఎంతమాత్రము ఉచితముకాదు- బీజములందు అంకురాదులూ మట్టియందు శతాకారమూ ఇమిడియున్నట్లు స్థావర పదార్థములందు వాసనలుకూడా ఇమిడిఉన్నాయి- అందుచే శక్తిగలవాసనలు గల స్థితి సుష్టుమని అంటారు- అది జన్మకు కారణ మగునుగాని మోక్షసిద్ధికి కారణముకాదు- అందుచేడి శక్తిలేని వాసనలుగల స్థితిని తునియిస్తే అంటారు- ఈస్థితిలో ముక్తి మహా సుబంధం- అందుచే శక్తిగల వాసన ఏచూత్రం మిగిలిఉన్నా కొంప తీస్తుంది- అనగా అదేకమంగా వెరిగి వెరిగి సంసారకూపంలో పడే స్తుండిజన్మణి- కనుకనే వహ్నిశేషమూ, ఋణశేషమూ, వ్యాధి శేషమూ, నైరశేషమూ, నిష కేషమూ, ఎలాంటిదో, వాసనాశేషం కూడా అలాంటిదేనని అంటారు పెద్దలు- కనుక వాసనల యుద్ధలి బీజశక్తి నశించిన తగువాత వాడు సదేహుడయినా విదేహుడయినా మల్బీజన్మను- స్థావరపదార్థములందు చిచ్చుక్తి బీజశక్తిగల వాసనలతో ఆవృతమైఉంది- ఈచిచ్చుక్తి లోకంలో ఆయాపదార్థాలయందు ఆయా ఆకారాలతో ఉంటుంది- అనగా బీజములందు మొలకరించెడి శక్తి రూపంలో ఉంటుంది- ధనరత్నాదులందు కోరుటకు కారణమయిన శవ్యభావముతో ఉంటుంది- ఇతరమయిన జడములందు కాతన్య రూపంలో ఉంటుంది- ఇలా విచిత్రరూపంగా ఉంటుంది పదార్థాలను బట్టికాని అన్నిటియందు సత్త్వాసామాన్యరూపం మాత్రం తప్పదు చెతన్యానికి- సత్త్వాసామాన్యరూపంలో ఉండే ఘటంలో జలాద్యా హరణశక్తితోనూ, పటంలో శీతనివారణశక్తితోను స్ఫురిస్తుంది- అజ్ఞానావృతమయిన చిచ్చుక్తియొక్క స్వరూపం ఇలాంటిది- దీని స్వరూపం విచారించి తెలిసికొనినచో సంసారభ్రాంతిని కలిగించి దుఃఖ పరంపరలను కలిగిస్తుంది- విచారించి తెలిసికుంటే సర్వదుఃఖనివృత్తి

కలుగుతుంది- ఈచిచ్చక్తియొక్క నిజరూపమును విచారించి తెలిసికొనక పోవడమే అవిద్య అని అంటారు- ఈవిద్య ఉండువరకు సంసారసంబంధం తప్పదు జీవులకు- దీనికొక స్వరూపమనేదిలేదు- విచారించి తెలిసికొనునంతవరకు ఉన్నట్లు గోచరిస్తూనే ఉంటుంది- కొంచెము విచారణ చేస్తే మా! ఇంక ఎండలో మంచుబింకువు ఎగిరిపోయినట్లు పోతుందియిది- చేతిలో దీపం పెట్టుకొనివస్తే చీకటి పారిపోయినట్లు పారిపోతుంది- ఎండపోతే నెయ్యి కరిగినట్లు విలీనమవుతుంది- దీపం తీసికొనివస్తే చీకటియొక్క స్వరూపం కనిపించదు- అలాగే విచారణ చేస్తే అవిద్యయొక్క స్వరూపం కూడా కనిపించదు- రక్తమాంసాస్థి యంత్రమయిన ఈశరీరంలో “నేనెవడిని”? అని తాను విచారణచేసికొనుచో అవిద్య చల్లగా బారుకుంటుంది- ఇలా విచారణాయుక్తమయిన మనస్సుతో ఈదృశ్యజాతం ఆద్యంతములంకు లేదని నిర్ణయం కలిగితే అప్పుడు మిగిలిఉండి చిదాత్మయే అవిద్యానాశము- (అనగా అధ్యస్తపదార్థములయొక్క నాశము అధిష్ఠానస్వరూపమని యర్థము-) దీనికి (అవిద్యకు) ఒక స్వరూపం లేదని దానిపేరును బట్టియే తెలుస్తుంది- “మాయా”, “అవిద్యా” మొదలగు పేరులు స్వరూపములేని వస్తువులనే బోధిస్తాయి- నాలుకమీదనేసిన పదార్థముయొక్క రుచిని మరొకడు మనకు చెప్పవలసిన పనిలేదు- కనుక రామా! అవిద్య అనేది ఎక్కడాలేదు- అఖండమయిన బ్రహ్మపదార్థమే ఈ ప్రపంచం అంతా వ్యాపించిఉంది- కనుక రామా! “నేదంబ్రహ్మ” అని అనుకోవడము అవిద్యయొక్క స్వరూపము. “ఇదంబ్రహ్మ” అని అనుకోవడము అవిద్యాక్షయము- కనుక అవిద్యాక్షయమునకు “ఇదంబ్రహ్మ” అని నిశ్చయమే ఉపాయం మరొకపాదంలేదు- అన్నారు వసిష్ఠులు-

౧౧. జీవన్ముక్త నిశ్చయయోగము.

వసి॥ రామా! నీకు బోధపడుటకు ఇదేవిషయం మాటిమాటికి చెబుతున్నాను- పలుమారు అభ్యసించనిదే ఆత్మభావన అలవడదు-

అజ్ఞానము అనంతతోటి జన్మాభ్యస్త ద్వైతవాసనా బాలంచే స్థిరీకృతమయింది- ఇలాంటిది ఒక్క-మారు ఉపదేశంతో నశించదు- దేహమున్నపుడు జాగరాద్యవస్థలయందు ఇంద్రియములచే అనుభవింపబడుతోంది- మరణ ప్రళయోద్యవస్థలందు నాశ్చిచ్చైతన్యముచే అనుభవింపబడుతోంది- కనుక అనుభవబలంచేత మిక్కిలి గట్టిపడింది ఇది- (అజ్ఞానం) ఆత్మతత్త్వమునేది ఏయింద్రియానికీ గోచరంకాదు- సత్తా మాత్రంతో ఉంటుంది ఆరుయింద్రియములు ముడుచుకొన్నపుడు ఆరుయింద్రియవృత్తులకు అందిన ఆత్మతత్త్వము ప్రత్యక్షమగుట అసంభవం- కాబట్టే పలుమారు ఉపదేశమూ (అసక్తమపదేశమూ) మననాద్యభ్యాసములూ ఈ అవిద్యాలతాచ్ఛేదమునకు అవసరపడుచున్నాయి- రామా! నీవుకూడ నీ హృదయకోశంలో మొలచిన అవిద్యాలతను జ్ఞానాభ్యాసవిలాసాలనే అనిపాతములచే (కత్తి దెబ్బలచే) తెగగొట్టుకో- అప్పుడే నీకు మోక్షసిద్ధి- జనకమహారాజ ఆత్మతత్త్వమును గుర్తెఱిగి జ్ఞానాభ్యాసపరుడై విహరించాడు- నీవుకూడ అలాగే జ్ఞానాభ్యాసంతో విహరించు- రాజ్యకార్యములందునూ, బాహ్యపనులందునూ, సమాధియందునూ విహరిస్తున్నా జనకునకు ఆత్మనిశ్చయము తొలగలేదు- అలాంటి దృఢమయిన జ్ఞానాభ్యాసంచేతనే ఆత్మతత్త్వం అభివ్యక్తమవుతుంది- నామాన్యజ్ఞానానికి లొంగదు ఆత్మతత్త్వము-

ఇలాంటి సుదృఢమయిన ఆత్మనిశ్చయంతో ఉండబట్టే విష్ణుమూర్తి గర్భవాసాద్విశ్లేశాలుగల నానాయోనులందు అవతరించినా వానిసంబంధమయిన దుఃఖాలు అతనికి అంటలేదు- అర్థనారీశ్వరుడయిన శివునకుగూడ ఇలాంటి నిశ్చయమేఉంది- విరాగి అయిన బ్రహ్మకుగూడ ఇలాంటి నిశ్చయమేఉన్నది- బృహస్పతికీ, శుక్రాచార్యునకూ, సూర్యచంద్రులకూ, అగ్నిమారుతములకూ, నారద, పులస్త్య, అంగిరసాది, ఋషులకూ, వరుణునకూ, భృగువునకూ, క్రతువునకూ, అత్రికీ, శుకమహర్షికీ, మరి యితర బ్రహ్మర్షి, రాజర్షులకునూ, జీవ

న్యక్తులందరకూ ఇలాంటి నిశ్చయమేకలదు- అదే నిశ్చయం నీకు కూడ కలుగుగాక అన్నారు వసిష్ఠులు- శ్రీరాముడు విన్నాడు ఈ విషయం- ఇలా అడిగాడు- వసిష్ఠుణ్ణి-

శ్రీరా॥ స్వామీ! మీరు సెలవిచ్చిన యీ మహాచుభావులందరూ ఏనిశ్చయంతో ఆత్మంతిక దుఃఖనివృత్తిని చెందిరో! దానిని నిజంగా చెప్పండి! అని-

వసిష్ఠులు జవాబిస్తారు- రామా! విను వారి మనోనిశ్చయ క్రమం- అంతా వివరంగా స్పష్టంగా చెబుతా నీకు- “విశాలమయిన ఈజగజ్జాలం అంతా మాయీకమయిన తనరూపాన్ని విడిచి పారమార్థికమయిన (1తికాలాబాధ్యమయిన) బ్రహ్మస్వరూపమునందున్నదని వాళ్ళమనోనిశ్చయం”- బ్రహ్మచిద్రూపం- బ్రహ్మలోకాలు- బ్రహ్మయేభూతపరంపరలు- బ్రహ్మయేనేను- బ్రహ్మనాశత్రువు- బ్రహ్మనామిశ్రుడు- బ్రహ్మ నాబంధువులు- బ్రహ్మ కాలత్రయము- సర్వమూ బ్రహ్మయందేఉంది- సముద్రము తరంగసమూహరూపంలో విజృంభిస్తోంది- బ్రహ్మ ప్రాపంచిక పదార్థస్వరూపంలో విజృంభిస్తున్నాడు- ఈతిపుటి యావత్తూ బ్రహ్మస్వరూపము- బ్రహ్మయందు బ్రహ్మయే మాయావివర్తములతో వృద్ధిపొందుతున్నాడు- (పెరుగుచున్నాడు.) బ్రహ్మయే నాశత్రువుయొక్క స్వరూపము- నాదురూపం కూడా బ్రహ్మే కనుక నాకునేనే అపకారం చేసికొంటున్నా నన్నమాట- ఇంకనాకు ఇతరుడు చేసిందేమన్నది? రాగ ద్వేషాలు ఆకాశవృక్షమువలె కల్పితాలు- వాటినిగూర్చి సంకల్పమే లేకుండాఉంటే అవి నశించిపోతాయి- రాగ ద్వేషాలకు ప్రసక్తేఉండదు సంకల్పరాహిత్యం అయితే- అడుగుతీసి అడుగుపెడితే అంతా బ్రహ్మస్వరూపంతప్ప వేరేమీలేదు- సర్వమూ బ్రహ్మస్వరూపంగా స్ఫురిస్తూం (భాసిస్తుం)తే ఇంక సుఖమెక్కడిది? దుఃఖమెక్కడిది? సర్వమూ బ్రహ్మయందేఉంది- బ్రహ్మకంటే వేరుగ “అహం” “నేను” అనే

వాడు లేడు- “ఘటం బ్రహ్మ”, “పటం బ్రహ్మ”, “కుడ్యం బ్రహ్మ”, “కుమాలం బ్రహ్మ”, “సర్వం బ్రహ్మ”- ఇందులో రాగ ద్వేషాలకు సమాశ్రితం ప్రసక్తి లేదు- అది కల్పనామాత్రం. మరణమనే బ్రహ్మ దేహమనే బ్రహ్మతో కలిస్తే దుఃఖమెందుకు? తాడునుచూచి పాము అనుకున్నట్లు- సంభోగాదులందుకూడా బ్రహ్మరూపులయిన స్త్రీ పురుషులుకలిస్తే బ్రహ్మయందే సుఖంకలుగుతోంది- ఆసుఖం నాది అని పీడనుకోవటం పొరపాటు- తరంగంలో స్పందశక్తిగల నీళ్ళకంటే నేరేమీలేదు. అలాగే సంభోగాదులందుకూడా స్పందశక్తిగల బ్రహ్మ పదార్థంకంటే వేరుగ ఏమీలేదు- కనుక (శ్వత్తామత్తలు) నీవు నేను అనే భావాలు వృధా- స్పందిరూపమగు బ్రహ్మనుండు యివిలేవు- సుడిగుండమనేది నశిస్తే అందులో నీటికంటే నేరేమీలేదు- నీరే గుండ్రంగా తిరిగితే సుడిగుండం అంటున్నాను- కనుక మరణమంటే దేహబ్రహ్మమృతి బ్రహ్మను పొందాడన్నమాట. ఇందులో మరణం చిది దేహమేలేదు-

కదిలేసిను, కదలనివీరు అని రెండరకాల నీరులేదు- అలాగే పరసూత్యుండు జడరూపమనీ, అజడరూపమనీ, రెండురూపాలులేవు- బంగారానికి కటకత్వమూ, నీటికి ఆవర్తమూ ఎలాంటిదో, అలాగే బ్రహ్మకుకూడా ప్రపంచభావమనేది ప్రకృతి అయింది- (మాయక మయింది)- ఇది జీవరూపమయిన ఆత్మలనీ, ఇది జడరూపమయిన ఆత్మలనీ బ్రాంతి అజ్ఞానికిగాని జ్ఞానికిలేదు- అజ్ఞానియొక్క- దృష్టిలో ప్రపంచం దుఃఖమయము- జ్ఞానియొక్క- దృష్టిలో ప్రపంచం ఆనందైక రసం- గ్రుడ్డివాడికి ప్రపంచం అంతా గ్రుడ్డిది- కండ్లుగలవానికి ప్రపంచం అంతా ప్రకాశాత్మకం- చిన్నపిల్లవాడికి రాత్రికాలం దయ్యాలాగ గోచరిస్తుంది- యువకునికిగాని, పృథ్వునకుగాని, కేవలం రాత్రిగానే గోచరిస్తుంది- అలాగే బ్రహ్మస్వరూపమయిన అమృతఘటము ఎల్ల పుకా అంటితూ ఏకనిధంగా ఉంటే ఇందులో ఏదీ చచ్చిందీలేదు-

పుట్టిందీ లేదు- మహాసముద్రంలో తరంగాలు ఉల్లాసవిలాసాలతో తులతూగుతూ ఉంటే అందులో తరంగాలు పుట్టుట చచ్చుట ఎలా లేదో అలాగే భూతరాశికూడా పరమాత్మయందు పుట్టుటం చావటం అనేది సుష్ట- పరమాత్మయందు “ఇది ఉన్నది” “ఇది లేదు” అనేది భ్రాంతి- మాయాశక్తి అనేది నిష్కారణంగానే బ్రహ్మలో స్ఫురిస్తూ ఉంటుంది స్ఫటికమణిలోని కాంతివలె- స్ఫటికమణిలో ఒకవిధమయిన స్వచ్ఛమయినకాంతి ప్రకాశిస్తూ ఉంటుంది. అది అనేకరకమయిన ప్రతిబింబాలను గ్రహిస్తుంది- వాటివాటి గుణక్రియాలవైచిత్ర్యంతో ప్రకాశిస్తూ ఉంటుంది- అలాగే మాయాశక్తికూడా ప్రపంచాత్మనా (ప్రపంచ రూపంతో) ప్రకాశిస్తూ ఉంటుంది- ఆపథఅంతా బ్రహ్మ స్వరూపమేకాని మరొకటికాదు- ఉదకం తనయందలి తరంగకణ సమూహంతోనే ఘనీభావం చెందుతుంది- కనుక శరీరంనశిస్తే బ్రహ్మయందు చచ్చాడనే బుద్ధిపుట్టుటం ఏమిటి? బ్రహ్మకంటే వేరుగా శరీరమనేది నిజంలో లేనేలేదే! సముద్రంలో నీటికంటే వేరే తరంగాదు అనేవి లేనే- కణమన్నా, కణికలన్నా, వీచిలన్నా, తరంగమన్నా, ఫేసమన్నా, లహరీ అన్నా, ఇవిఅన్నీ నీరేకాని, నీటికంటే వేరుకాదు- అలాగే దేహమన్నా, ఇంద్రియవ్యాపారమన్నా, దృశ్యమన్నా, సంపద్యపదములన్నా, హర్ష విరూదములన్నా, పురుషార్థములన్నా, ఇదంతా బ్రహ్మస్వరూపమేకాని బ్రహ్మకంటే వేరుకాదు- బ్రహ్మమొక్క ఆకార రచన (సంస్థాన రచన) అతిచిత్రము- సువర్ణము ఎన్నిరకాల ఆకారాన్ని ధరించునో అంతకంటే మించి ఆకారములను ధరించగలడు బ్రహ్మ- ఎన్ని ఆకారములుగా కనిపించినా అదంతా సువర్ణమే- అలాగే ప్రపంచంలో ఎన్ని ఆకారాలు కనిపించినా అది అంతా బ్రహ్మమే- భిన్నముకాదు- మూఘలకుమాత్రం బ్రహ్మ భిన్నంగా గోచరిస్తాయి అవి- కనుక మనోబుద్ధి అహంకారాలు తన్మాత్రాలు ఇంద్రియాలు ఇవన్నీ బ్రహ్మయే- అనాత్మలుకావు- కనుక ఇందులో సుఖదుఃఖాలకు ప్రసక్తిలేదు-

పర్వతసన్నిధిలో మనగ మాట్లాడితే ప్రతిధ్వనించి మరలనెవ్వరో మాట్లాడినట్లుండును- అలాగే “వాడు, వీడు, నేను, నీవు, నాది, నీది, అనే పలుకులన్నీ బ్రహ్మశబ్దమునకు మారుపలుకులు-అనగా బ్రహ్మయే, “దేహమూ, చిత్తమూ, శాశ్వతమూలూ” అను నామభేదముతో విజృంభిస్తున్నాడు- కనుక బ్రహ్మయే జీవభావాన్ని జగద్భావాన్ని చెందాడు- స్వప్నంలో ఆత్మయందే అనేక చిత్రవిచిత్ర వస్తువులు కల్పింపబడుచున్నాయి- కనుకనే బాదరాయణులు తమసూత్ర గ్రంథ మందు- “ఆత్మాని చైవవిచిత్రాశ్చహి” అని అన్నారు- బ్రహ్మ రూపంగా భావింపబడని బ్రహ్మ అజ్ఞానమలము (అజ్ఞానకార్యము) అగును. సువర్ణముగా భావింపబడని సువర్ణము మట్టియగును. (అనగా మట్టివలె గోచరించును.) కనుక అజ్ఞానమలకే బ్రహ్మ అజ్ఞానరూపముగ గోచరిస్తాడు- తత్త్వవేత్తలకట్లు గోచరించడు, తత్త్వవేత్తలు బ్రహ్మను బ్రహ్మనుగానే తెలిసికొంటారు- అపరిజ్ఞాతమయిన (తెలియబడని) బ్రహ్మయే “అజ్ఞానం” “అజ్ఞానం” అని అనబడుతుంది- బ్రహ్మ తెలియబడితే ఊణంలో ఆ అజ్ఞానం కాస్తా బ్రహ్మఅయి పోతుంది- బంగారమును బంగారమనుగ గుర్తిస్తే లోగడ అనుకున్న మట్టి ఊణంలో బంగారం అయిపోతుంది- కనుక ఆత్మయే బ్రహ్మ- అతడు సర్వశక్తియుక్తుడు- జీవరూపంగా భావిస్తే జీవరూపంగానూ, జగద్రూపంగాభావిస్తే జగద్రూపంగానూ, లేక తాత్త్వికబ్రహ్మరూపంగా భావిస్తే బ్రహ్మగానూ, బ్రహ్మయే భాసిస్తాడు- ఇంతయెందుకు ? కొంతకాలం చూడకపోతే లోకంలో తనచుట్టమే పరాయివాడవుతాడు. మరల వానిని చుట్టమని తెలిసికొంటే ఊణంలో చుట్టనువుతాడు- కనుక ఇక్కడ జ్ఞానాజ్ఞానాలు ఎలాకారణాలో అలాగే బ్రహ్మవిషయంలోకూడా !

అయితే అందరకు జీవజగత్తులందు బ్రహ్మమాత్రభావన ఏల పుట్టటంలేదు ? అని శంక కలుగుతుంది- దానికి కారణాలు చాలా

ఉన్నాయి- చెబుతామిను. 1. ప్రపంచమందు వైరాగ్యం లేకపోవటం ఒక కారణం- జీవజగద్రూపము విచారసహము కాదని తెలిసికొంటే వాటియందు బ్రహ్మభావన కలుగుతుంది- లోకంలో శుక్తిరజతాదుల నుండి వైరస్యము ప్రసిద్ధము- అలాగే ప్రపంచకూడా శుక్తిరజతాది తుల్యమనిగ్రహిస్తే భోగ్యమునుండికూడా విరక్తుడవుతాడు మానవుడు- అప్పుడు బ్రహ్మత్వభావన కలుగుతుంది అతనికి- 2. దేహాది కార్య కారణ సంఘాతము నేనుకాదను జ్ఞానము లేకపోవడం రెండవ కారణం. దేహాది కార్యకారణ సంఘాతము నేనుకాదను తెలివి కలిగితే బ్రహ్మ భావన కలుగుతుంది- “బ్రహ్మైవాహమ” నేనే బ్రహ్మను అను నిశ్చయంవల్లకూడ ఆత్మభావన కలుగుతుంది- అఖండాకారబోధ కలిగిన తగువాత ఉన్న ప్రపంచకూడా సదేకరసమగు బ్రహ్మస్వరూపమేకాని దుఃఖరూపంకాదు- కనుకనే సర్వం బ్రహ్మస్వరూపంగా గ్రహిస్తాడు అట్టిమానవుడు-

ఆస్థితిలో ఉన్నవాడికి దుఃఖంగోచరించదు- కర్మలు (పనులు) స్ఫురించవు- మోహముండదు- కోరికలుండవు- సర్వసముడుగానూ, స్వస్థుడుగానూ, శోకరహితుడుగానూ ఉంటాడు- “బ్రహ్మహం” అను పరమార్థసత్యమయిన భావనమాత్రం విడిచిపెట్టగు వాణ్ణి- కల్పనా కలంకములన్నీ రూపుమానిపోతాయి- నిరామయుడుగా ఉంటాడు- హేయోపాదేయములుండవు- ‘నేనే రక్తము’ ‘నేనే మాంసము’ ‘నేనే యెముకలు’ ‘నేనే శరీరము’ ‘నేనే చేతనము’ ‘నేనే బ్రహ్మను’ ‘నేనే స్వర్గము’ ‘నేనే సూర్యుడు’ ‘నేనే దిక్కులు’ ‘నేనే భూమి’ ‘నేనే ఘట పటాదులు’ ‘నేనే త్రిణము’ ‘నేనే పృథివి’ ‘నేనే లతాగుల్మములు’ ‘నేనే కాననాదులు’ ‘నేనే శైలసాగరములు’ ‘ప్రాణిసంఘంఅంతానేను’ ‘ప్రాణిధర్మములుకూడా నేనే’ ‘సర్వమూ చిదాత్మరూపము’ సర్వ ప్రపంచము చిదాత్మాంతర్గతము’అతడే ఆనందఘనమగు పరబ్రహ్మము- ఎవనియందు సర్వము ఇమిడియున్నదో, ఎవనివల్ల సర్వము బయల్పడి

జడో, ఎవడు సర్వరూపుడో, ఎవనినల్ల సర్వము వృద్ధిచెందుతున్నదో,
 ఎవడు అద్వితీయాత్మ అని చెప్పబడినాడో, నాడే పరబ్రహ్మ అని
 నిశ్చయము- అతడే “చినాత్మ, బ్రహ్మ, సత్, సత్యం, బుతం, జ్ఞః”
 అను నామములచే చెప్పబడుచున్నాడు- ఇతడే సర్వవ్యాపకమయిన
 తత్త్వము- ఇతడే చైతన్యవర్జితుడు- ఆభాసమాత్రమయిన ప్రపంచం
 అంతా నిర్మలమయిన చిద్రబ్బహ్మ అని బ్రహ్మనేత్ర అనుభవము-
 సర్వపాపాలకు మనోబుద్ధింద్రియవృత్తులువేరు- అనగా ఎవరి మనస్సు
 వారికివేరు- ఎవరిబుద్ధి వారికివేరు- ఎవరి యింద్రియాలువారికివేరు-
 అయినా నాటివృత్తులందు అనుగతమయిన చైతన్యం ఒక్కటేకాని
 వేరుకాదు- ఆ చైతన్యమే బ్రహ్మ- ఆ బ్రహ్మమేనేను- శబ్దస్పర్శాది
 తిన్నాత్రలకూ తత్కారణములయిన పంచభూతాలకూ, ఈరెంటివలన
 ఏర్పడిన ప్రపంచస్థితికి సత్ప్రాప్తకాశలను కలిగించెడి బ్రహ్మను నేను-
 లోకంలో జీవరూపంగా బయలుపెడలిన చిద్ధారలకు గనియయిన చిద్ధన
 బ్రహ్మను నేను- మానుషానందము మొదలు హిరణ్యగర్భానందము
 వరకు నుండు ఆనందములకంటె కూడ ఉత్తమమయిన అఖండానంద
 స్వరూపబ్రహ్మను నేను- రసనాది ఇంద్రియములు ఖండశర్కరాదుల
 యందున్న పరిచ్ఛిన్నమయిన స్వాదుత్వమునే గ్రహించగలవు- అచ్చట
 సర్వప్రపంచాధిష్ఠానమయిన బ్రహ్మయొక్క స్వరూపానందమే ఉపాధి
 సుబంధముచే పరిచ్ఛిన్నమయిఉన్నది- ఆ ఉపాధులకూడ స్వప్రకాశ
 ఆనందైకరస బ్రహ్మస్వరూపములని గ్రహిస్తే పరిచ్ఛిన్నములయిన ఉపా
 ధులు నశించినా ఆనందముమాత్రం చ్యుతి (నాశము) లేనిదై నిరతి
 శయమవును- అట్టి నిరతిశయానంద బ్రహ్మనునేను- నేలమీదనున్న
 మానవుని దృష్టి ఆకాశమున వెలిగెడి చంద్రబింబమునందు ప్రసరిస్తే
 అపుడు ఆమానవుని నేత్రేంద్రియముద్వారా బయలుపెడలిన చైత
 న్యము చంద్రమండల ప్రదేశమునకు లోగడ ఆకాశప్రదేశమునందు
 నిర్విషయము (నిరుపాధికము) గానే యుండును- అట్టి నిరుపాధిక చైత
 న్యమే నేను- ఉదాసీనులకు సుఖదుఃఖాద్యాకారవృత్తులు లేనిదశలో

నిరుపాధికముగ ఆత్మప్రకాశము ప్రసిద్ధము- అలాగే ఇచ్చోటనున్న మానవునియొక్క మనస్సు ఎచ్చటో చాలదూరము నందలి వస్తువు మీద వ్యాపించి యుండును. అప్పుడు యీ మనోవృత్తిద్వారా ఇతని ఆత్మచైతన్యము ఇతని మనఃప్రదేశమునుండి దూరస్థవిషయపర్యంతము వ్యాపించియున్నదనాలి- అట్టి చైతన్యమునకు మధ్యమార్గంలోనున్న పదార్థములతో సంబంధంలేనందున మార్గమధ్యమందు అయ్యది (ఆచైతన్యము) నిర్విషయము (నిరుపాధికము) అనకతప్పదు- పైయుక్తులనుబట్టి పరమార్థంలో ఆత్మచైతన్యం నిరుపాధికమని తేలింది.

ఇలాంటి నిరుపాధికచైతన్యమే తాము అను నిశ్చయముండును బ్రహ్మవేత్తలకు- నేల, నీరు, గాలి, నిత్యము, వీటికి పరస్పరసంబంధం ఉంటే అంకురమనే కార్యము పుట్టును. అట్టి అంకురమను కార్యమును పుట్టించెడి శక్తియే బ్రహ్మము- ఆబ్రహ్మమే నేనను నిశ్చయం బ్రహ్మవేత్తలకుండును- ఖర్జూరాది ఫలములలోనున్న స్వాదుసత్త్వ (చియొక్క యునికియే) చిత్త్రహ్మ- ఆబ్రహ్మమే నేను అను నిశ్చయముండును బ్రహ్మవేత్తలకు- ఇష్టవస్తువు లభించినపుడు నందనుకూడిన సంవిత్తును, అది లభించనపుడు భేదముతోకూడిన సంశయము ఉండును- అదే సంవిత్తు మనన నిదిధ్యాసలచే శోధనచేసి శుద్ధచైతన్యమవును- అదేబ్రహ్మము- అట్టిబ్రహ్మమే నేనను నిశ్చయముండును-

భూమిమీదనుండి సూర్యునిజూచువాని కన్ను (దృష్టి) భూమి నుంచి సూర్యుని పర్యంతము వ్యాపించియుండగా నేత్రమునకూ సూర్యుడికీ మధ్యనుండు భాగమున చైతన్యమునకు నేత్రమూ ఉపాధికాదు, సూర్యుడూ ఉపాధికాదు- ఆభాగముననుండు చైతన్యము నిరుపాధికమనక తీరదు- అలాగే విషయములను ప్రకాశింపజేసెడి చైతన్యము కూడ నిరుపాధికమే- అలాంటి నిరుపాధిక చైతన్యమే నేను-

జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయమునకు సాక్షియగు తుర్యబ్రహ్మనే నేను. అనేక క్షేత్రములలో పుట్టిన చెరకుగడలన్నిటియందును తీపితనము

సమానముగా నున్నటుల మానవులందరియందును సమానముగా నుండు చిద్రూపబ్రహ్మమే నేను. సూర్యునికాంతి అంతటా సమానముగా ప్రకాశించినట్లు, ప్రపంచమంతటా సమానాకారముగా ప్రకాశించెడి చిత్ప్రకాశబ్రహ్మమేనేను- సంభోగానందలవము వారివారికి మాత్రమే అనుభవమాత్రంచేతనే గోచరమవును- అమృతముయొక్క అస్వాదము (రుచి) కూడ అనుభవమాత్రగోచరమే యగును- అట్లే అనుభవ మాత్రగోచరమగు చిద్రూపబ్రహ్మమేనేను- బిసము (తామరఖండము)నందు దారములున్నట్లు దేహమునందంతట పడుగుపేకరూపముగ వ్యాపించి యుండి దేహము భిన్నమయిననూ, దేహము భిన్నమయినను, స్ఫురించెడి చిద్రూపబ్రహ్మమేనేను- లోకములన్నింటిని వ్యాపించియున్నను, జీవాణువులనే కల్పితాకారముగల అనుభూతి మాత్రసారముగల చిద్రూపబ్రహ్మమేనేను- క్షీరమునందు ఘృతమున్నట్లు అనుభూతి, ప్రేమలు, రెండును లోన ఇమిడియున్న చిద్రూపబ్రహ్మమేనేను- పదార్థజాలముయొక్క బాహ్యంతర్భాగములందు సత్తానామాన్యరూపంతోనున్న చిద్రూపబ్రహ్మమేనేను- అనుభవ వృత్తి భేదములన్నిటికీ ఆదర్శమై మలలేఖలకు అగమ్యమయిన చిత్తత్వమేనేను- సర్వసంకల్పములను ఫలింపజేయుచు, సర్వతేజస్సులను ప్రకాశింపజేయుచు, ఉపాదేయములన్నిటికి పరమావధియగు చిదాత్మను నేనుపాపించుచున్నాను- అవయవరహితుడయినను సర్వావయవములందును విశ్రేమించి యెల్లప్పుడూ ప్రకాశించుచున్న చిదాత్మను నేను ఉపాపించుచున్నాను- ఘటపటాదులందంతటా సద్రూపముతో నున్నట్టియుజాగ్రదవస్థయందుకూడా నిద్రించినవానివలె నున్న నిర్విశేషముగానున్న చిదాత్మను నేను. అగ్నియందు ఉష్ణరూపముగాను, హిమమునందు శీతముగాను, అన్నమునందు మృష్టరూపముగాను (మాఘర్షరూపముగాను) క్షరమందు (కత్తియందు) తీక్షణరూపముగాను, ధ్వంతమందు (చీకటియందు) కృష్ణ (నలుపు) రూపముగానూ, చంద్రునియందు తెలుపురూపముగాను, ఉన్న చిదాత్మను ఉపాపించుచున్నాను- స్వయంప్రకాశరూపుడు- బహిరంతర్వ్యాపకుడు- అదూరు

డయినను మారస్థునివలె నుండువాడు- ఇలాంటి చిదాత్మను ఉపా-
 సించుచున్నాను- మధురవస్తువులందు మాధుర్యరూపముతోను, తీక్ష-
 ãవస్తువులందు తైక్ష్యరూపముతోను, ఇట్లు సకల పదార్థములందును
 ఇమిడియున్న చిదాత్మను ఉపాసించుచున్నాను- సర్వసంకల్పరహితు-
 డును, విషయాభిలాషులకు దూరుడును, క్రోధరహితుడును అగు చిదా-
 త్మను ఉపాసించుచున్నాను- కామరహితుడు, క్రోధవర్జితుడు, ప్రయ-
 త్నశూన్యుడు, చేష్టారహితుడు, నిరంశుడు, నిరహంకారుడునగు చిదా-
 త్మను నేనుపాసించుచున్నాను- సర్వపదార్థములందును లోపలనుండి
 సర్వపదార్థములగును ఆవలివాడై ప్రతిబింబించె తన్మయితో అంతు లేని
 పనులను ఆరంభించెడి చిదాత్మను ఉపాసించుచున్నాను- త్రైలోక్యము
 నందలి దేహములనే ముత్యములకు తంతుప్రాయమై యుండి, బాగ్ర-
 త్వస్వస్థుషువులను కలిగించెడి చిదాత్మను నేను ఉపాసించుచున్నాను-
 లోపలానెలుపలా తనచే న్యాప్తమైయున్న లోకములనే పక్షులను
 లోపలనుంచుకొని ప్రచ్ఛన్నముగానున్న చిదాత్మను ఉపాసించు-
 చున్నాను- సృష్టికాలంలో సద్రూపుడునూ, ప్రళయకాలంలో అస-
 ద్రూపుడునూ, చిదేకరసుడునూ, సుఖిలవములకు ఆస్పృశుడునూ, సర్వా-
 కారులతో విహరించెడివాడునూ, అగు చిదాత్మను నేనుపొందాను-
 నిగుపాధికముగు ప్రేమకు ఆధారమయినట్టియు, దేహోద్దిబడాధ్యాసలతో
 చెడిపోనట్టియు, భ్రాంతదృష్టిలో అధ్యాపాయుక్తుడునూ, తత్త్వ-
 దృష్టిలో ఆధ్యాపారహితుడునుఅగు చిదాత్మను ఉపాసించుచున్నాము.
 హృదయమనే సరస్సులోని శామాశతీగయొక్క దుంపవలె గూఢముగా
 నున్నట్టియు, హస్తపాదాద్యవయవములకు దృఢవిష్టంభకమగు (గట్టిగా
 కట్టుట కాధారమయిన) రజ్జువువలె నున్నట్టియు, జననమూహమునకు
 జీవనోపాయమగు చిదాత్మను పొందానునేను- పాలసముద్రమునందు
 బుట్టనట్టియు, కళంకములేనట్టియు, అపహరింపసాధ్యముకానట్టియు,
 అమృతమయమయిన చిదాత్మను ఉపాసించుచున్నాము- శబ్దస్పర్శ
 రూపరసగంధములతో రహితమయినట్టియు, శబ్దస్పర్శాదులచే అభి-

వ్యక్తమగు చిదాత్మను మేము పొందితిమి. ఆకాశమువలె అతివిశదమయినట్టియు, సకల ప్రపంచమునకు అభివ్యంజకమయినట్టియు, తత్త్వదృష్టిలో రంజకమూకాక, ఆకాశమువలె విశదమూ (నిర్మలమూ) కాని చిదాత్మను నేను పొందాను- మహామహిమాశాలి నిజంలో ఏమహిమాలేదు- కర్తృత్వం ఉన్నట్లు కనిపిస్తున్నా నిజంలో కర్త కాదు అట్టి చిదాత్మను పొందాను-

తాదాత్మ్యాభ్యారోపదృష్టిలో ఈప్రపంచం అంతానేను- సంసర్గాభ్యారోపదృష్టిలో అంతానాది- అపవాదదృష్టిలో అహంకారము కూడా నేనుకాను- తదితరము బొత్తుగా నేనుకాను- ఇలా ఆధ్యా రోపాపవాదములచేత త్వం తెలిసికొన్న నాకు ప్రపంచకృత్యము మాయామయమగుగాక- లేక పరమార్థమయిన ఆత్మస్వరూపమే అగుగాక- ఎట్లయినను నేను గతజ్వరుడను- నాకు సంసారబాధలేదు-

౧౨. జీవన్ముక్త సంశయనిరూపణము.

వసి॥ రామా ! ఇలాంటి సత్ప్రయంచేత, ఆ మహానుభావులు (జనకాదులు) పరమార్థసత్యమయిన శోధిత తత్వదార్థమందు సుఖంగా ఉండిపోయారు- వాళ్ళందరూ పరిపూర్ణజ్ఞానులు- సర్వసములు- విరాగులు- వాళ్లు మరణాన్ని నిందించరు- జీవితాన్ని మెచ్చుకొను- రెండూ సమానమే వాళ్ళకు- వాళ్ళ నడవడిలోని సమత్కారం గుర్తించడానికి సాధ్యంకాదు- స్థావరాకారమనువిడిచి, ఋజు భావము నాశ్రయించి సంచరించే అపర మేరుపర్వతములవలె ఉంటారు వాళ్లు-

వారు వనఖండములలో చరిస్తారు- ద్వీపములలో విహరిస్తారు- అరములలో తిరుగుతారు- దేవతలవలె స్వర్గలోకంలో సంచరిస్తారు- గ్రాణ్థములయిన వనపంక్తులూ, శిలామయమయిన మేరుశృంగలూ, వాళ్ళకు సమానములు- శత్రుజయం చేసికొని రాజ్యాలు స్వాధీనపరచుకొన్న ధర్మాలనూ ఆచరిస్తారు- శ్రుతి

స్మృత్వ క్తమయిన క్రతువులను సాంగంగా అనుష్ఠించారు- రమణీయము లయిన భోగభూములలో ప్రవేశించారు- అపరస్త్రిల గానంతో తుల దూగే నందనోహ్యనభూములలో విహరించారు- నిఖలజంతువులను సుఖపరచెడి యజ్ఞక్రియా కలాపాలలో గార్హస్థ్యాశ్రమాలలోనూ ప్రవేశించారు- భేరిభాంకారములచే అతిభయంకరమయిన రణరంగములను నిస్తరించారు- (దాటారు.) శత్రువులవల్ల ఓడిపోయి ఆపదలనుభవించారు- ఎన్నిజరిగినా వారిమనస్సు విరాగము- నిరుపాధికము- గత భ్రమము- అపసక్తము- ఆశావిరహితము- శుద్ధసాత్త్వికము- ఎంతటి మహత్తర సంకటాలలోకూడా వాళ్లు మునగలేదు- వేనికీ తొణకలేదు- కులశైలములు నదీప్రవాహాలకు కదలవు- పరిపూర్ణ చంద్రకాంతికి జలరాశి (సముద్రుడు) పొంగినట్లు, విలాసవతియగు లక్ష్మిని జూచి ఉప్పొంగలేదు- దుఃఖశోకాలచే భేదపడలేదు- భోగపుంజాలకు ఆనందించలేదు- కర్మత్వాభినివేశ రహితులై కామభోగములను అనుభవించుచున్ననూ, ఇష్టానిష్టఫలములను అభిలషించలేదు- వద్దని విడిచి పెట్టనూలేదు- మోహహేతువులగు కష్టాలలో వ్యామోహం చెందలేదు- ఆపద లాక్రమించినా అందులో మునగనూలేదు- రామా! నీవలెనే శుభములకు ఆనందించలేదు- దుఃఖాలకు ఏడ్వలేదు- తమతమ కులోచితమయిన ఆచారాలు సంప్రదమయినపుడు వానిని నెరవేర్చుకుంటూ, నిరాడంబరంగా నిశ్చలంగా ఉండేవారు- రామా! నీవుకూడా వాళ్ళదృష్టి నే అవలంబించి, శుద్ధచైతన్యము నందాత్మబుద్ధి గలవాడవై సంచరించు- ఈశ్వస్థి పరంపరయొక్క పరిస్థితిని గుర్తించి భ్రాంతి చెందక, మేరువువలె స్థిరుడవుగా నుండు- సముద్రునివలె గంభీరంగా ఉండు- చిన్నాత్రమే (చైతన్యమే) ఇలా సర్వప్రపంచ రూపంగా ఆభాసచెంది కనిపిస్తోంది- ఇందులో సత్యమూలేదు- అసత్యమూలేదు- నీవుమాత్రం బ్రహ్మైత్యమును అవలంబించి, ప్రపంచాన్ని తృణీకరించి, అంతటా అసక్తుడవై ఉండు- భవబంధరోగం నశిస్తుంది- మూఢునివలె నీకు దుఃఖమెందుకు? పరితాపమెందుకు? సుడిగుండంలో గడ్డి

పరకలాగ ఈ సంసారంలో ఎన్నాళ్లుగిరిగి తే మాత్రం ఏలాభం ఉంది ?
అన్నారు వసిష్ఠులు- విన్నాడు- రాముడు-

శ్రీరా॥ స్వామీ ! మీయనుగ్రహంచేత నేను | పబుద్ధుణ్ణి
అయ్యాను- అజ్ఞానమలం అడుగంటింది- | పపంచభ్రాంతి రూపు
మాసింది- నాసుదేశోలన్నీ పటాపంచలయ్యాయి- మీయాజ్ఞ తప్పక
శిరసావహిస్తాను- మీగు చెప్పినట్లు చేస్తాను- ఇంక ఏమాత్రం సందే
హంలేదు- అన్నాడు శ్రీరాముడు-

శిష్యుడు॥ గురూ ! ఇందులో వసిష్ఠులు- “న చరాచరభూతేశ్శు
విశ్రాంతాఖిలజంతుషు యజ్ఞక్రియాకలాపేశ్శు” అని నిఖిలజంతువులు
యజ్ఞక్రియాకలాపాలలో సుఖిస్తారంటారే ? ఏమిటది. వానిలో ఏమి
సుఖముంది ?

గురు॥ శిష్యా ! ఇదా నీసందేహం- “యద్ధైవ క్షుధితా బాలా
మాతరంపద్యపాసతే॥ ఏవం సర్వాణి భూతాని అగ్నిహోత్రముపాసతే”
అకలికొన్న బాలురు తల్లిని సేవించినట్లు నిఖిల భూతములు అగ్నిహో
త్రుని సేవింతురు- అని ప్రమాణంఉంది- కాబట్టి అలా అన్నారు
వసిష్ఠులు- ఇందులో పెద్దగా సందేహించ తగినంతపనిలేదు-

౧౩. వాసనాక్షయమునకు | పాణిరోధాత్మక
యోగమునుపదేశించుట- లేక యోగోపదేశము.

ఉపశమప్రకరణంలో, వాసనాక్షయమునకు, జ్ఞానమూ, యో
గమూ అని క్రమములు ఉపదేశించబడ్డాయి- అందు జ్ఞానము ఉత్త
మాధికారి విషయము- యోగము మందమధ్యమాధికారి విషయము-
వీనిలో జ్ఞానంచేత వాసనాక్షయముగు విషయమును విని శ్రీరాముడు
మధ్యమాధికారుల యుపయోగంకొరకు యోగమార్గంచేత వాసనా
క్షయముగు మార్గమును అడుగుచున్నాడు-

శ్రీరా॥ స్వామీ! సమ్యక్ జ్ఞానంచేత వాసనాక్షయం కలిగి జీవన్ముక్తిస్థితిలో ఉన్నాను నేను- ఇంక ప్రాణస్పంద నిరోధంచేత వాసనావిలయం కలిగి జీవన్ముక్తిస్థానంలో ఉండితిని ఎలాగో చెప్పండి? అని అడిగాడు రాముడు- వసిష్ఠులు జవాబిస్తారు-

వసి॥ రామా! సంసారోత్తరణమునకు ఉపాయభూతమగు మార్గము యోగమని అంటారు పెద్దలు- అది రెండురీతులు- ఒకటి జ్ఞానము- రెండు ప్రాణసంరోధమగు యోగము- అని ఇందు ఏరీతిని అవలంబించినా మనశ్శాంతి కలుగుతుంది-

శ్రీరా॥ మహర్షీ! అయితే ఈ రెంటిలో ఏది సులభం? ఏది క్షేత్ర రహితం? దేనిని ఆచరిస్తే మరల చిత్తవిక్షేపం కలగకుండా ఉంటుంది? సెలవివ్వండి అన్నాడు రాముడు-

వసి॥ రామా! ఈ రెండు మార్గాలకు యోగమనే పేరు ఉంది- కాని ప్రాణనిరోధమునం దే యోగమనునది నిరూఢమయింది గట్టిగా- సంసారోత్తరణంలో యోగమూ, జ్ఞానమూ, అని రెండు ఉపాయాలు చెప్పబడ్డాయి- ఈ రెండు సమానములే- ఒకే ఫలాన్ని సాధిస్తాయి రెండూ- కాని కొందరికు యోగం అసాధ్యం- కొందరికి జ్ఞానం అసాధ్యం- నా అభిప్రాయం మాత్రం జ్ఞానయోగమే సుసాధ్యమని- అనగా సుకుమారమయిన చిత్తం గలవానికి ప్రాణసంరోధమనే హత యోగం అసాధ్యం- విచారకుళలుడు కాని కఠినచిత్తునకు తత్త్వనిశ్చయమనే జ్ఞానయోగము అసాధ్యము- శుద్ధచిత్తుడగు విచారకుళలునకు జ్ఞానయోగమును సుసాధ్యమని నా అభిప్రాయం- కాబట్టి జ్ఞానం అంటే ఏమిటో అజ్ఞానం అంటే ఏమిటో ఆ రెంటియొక్క స్వరూపం తెలిస్తే కాని విచారకుళలత కలగదు- అజ్ఞానము ఎల్లప్పుడు సాక్షి చైతన్యముచే అనుభవింపబడుతూ ఉంటుంది- జ్ఞానమనేది స్వప్రకాశము- స్వతఃప్రసిద్ధము- కనుక ఈ రెంటికీ వైధర్యమునేది అనుభవంలోనే ప్రసిద్ధమయి ఉంది- కనుక జ్ఞానాజ్ఞానములకు ఏవేకము (భేదము) సులభంగా తెలుస్తూ

ఉన్నందువల్ల జ్ఞానం సుకరము- యోగము అలాసుకరముకాదు- మరియు ప్రశస్త ప్రదేశమునూ, ప్రశస్త కాలమునూ, ప్రశస్త విషయాదీలనూ, అపేక్షించి యుండుటచేతకూడా యోగము దుష్కరము- అయినా శాస్త్రసిద్ధములయిన ఉపాయములలో సౌకర్యాసౌకర్య విచారణ పనికిరాదు- జ్ఞానము, యోగము అని రెండుమార్గాలు శాస్త్రమునందు చెప్పబడినవి- అందు జ్ఞానయోగమును నీకు ఉపదేశించాను ఇప్పుడు పాణిపానములను సమానస్థితిలో నుంచుటతో ప్రసిద్ధమయి ఖేచరత్వాది అనంతసిద్ధుల నొసగుచు సాక్షాత్కార హేతువగు యోగమున జెప్పెదవినము- దానిని ఆచరించికూడా నీవు నిరతిశయానంద రూఢుడవు కాగలవు-

౧౮. భుశుండో పాఖ్యానము - మేరుశిఖర వర్ణనము.

వసి॥ రామా ! ఈ ప్రపంచ పరిస్పందము (బ్రహ్మాండాకామయిన వివర్తము) ఆ పరమాత్మయందు మరుభూమియందు మృత్యుష్టిక వంటిది- అందుకు నిమిత్తభూతుడు మాతండ్రియగు కమలసంకవుడు- అతనికి నేను మానసపుత్రుడను- నాపేరు వసిష్ఠుడు- నాచేష్టల శ్రేష్ఠములు- నేనొకానొకపుడు సప్తర్షిలోకమున వైవస్వతమన్వంతరమునుగూర్చి నిరీక్షించుచున్నాను- ఒకానొకపుడు దేవేంద్రుని అన్ధనమునకు వెళ్ళితిని- అచ్చట నారదాది మహాముసులు చిరజీవులయొక్క (చాలకాలము బ్రతికిన వారలయొక్క) కథలను చెప్పుచున్నారు- అప్రసంగంలో శాతాతపుడను ఒకమహాముని ఇలా అన్నాడు-

“మేరుపర్వతమునకు ఈశాన్యవైపున పద్మరాగమణి వికామయిన నొకశిఖరమునందు “చూతము” అనుపేరుతో ప్రసిద్ధమయి కల్పవృక్షము ఒకటిఉన్నది- ఆచెట్టుయొక్క దక్షిణవైపు స్కంధశత్రులలో ఒక పక్షిగూడు కలదు- అందులో భుశుండమను నాయకమొకటి (కాకి) నివసించుచున్నది- దానికి రాగ ద్వేషాలులేవు- దీర్ఘయువు- మహాదొడ్డుబుద్ధికలది- ప్రశాంతమయిన మతికలది- త్రికా-

జ్ఞానము కలదు దానికి- అది బ్రతికినంతకాలము స్వర్గలోకంలో దేవతలు కూడా ఇదివరకెవ్వరూ బ్రతకలేదు- ఇకముందెవ్వరూ బ్రతకపోకు- అది బ్రతికినంతకాలము లోకంలో ఎవ్వరయినా బ్రతికేయడల వారి జీవితము చాలాదీర్ఘమయినదీ, పుణ్యమయినదీ, పరమపురుషార్థయుక్తమయినదీ కాగలదు-(అగుగాక) అని అన్నాడు శాతాతపుషుమాతో-

మేము మాటిమాటికి ఎన్నిసారులడిగినా ఆభుశుండుని గూర్చి అలాగే చెప్పాడు అతడు- అది దేవసభకనుక అతడు అబద్ధం(అన్యతం) చెప్పడనే నమ్మక కలిగింది మాకందఱకు- అంత కొంతసేపటికి ఆకథా ప్రసంగం ముగిసింది- దేవతాబృందం నారివారి తావుకు వెళ్ళింది- నాకు ఆభుశుండమును చూడ కుతూహలం కలిగింది- నేనా మేరుశిఖరమునకు బయలుదేరాను- ఊణకాలంలో పద్మరాగమయమయిన ఆశిఖరం చేరాను- రత్నములతోనూ, గైరికధాతువులతోనూ మహామనోహరంగాఉంది ఆశిఖరం- నిప్పువలె ప్రకాశిస్తోంది- కల్లుయొక్క రసం త్రాగినవాని కండ్లను యెర్రపరచినట్లు దిక్కులను ఎర్రపరచుచున్నది ఇది- ప్రళయకాలాన్ని జ్వాలలు రాశిలయి ఈ పర్వతాకారాన్ని చెడినవా ఏమి అన్నట్లున్నది- ఇంద్రనీలమణులకాంతులు పైకి పసరించి పొగలవలె అగపడుచున్నవి- ఇతరమణుల కాంతులతో ఆకాశంఅంతా ఎరనైపోయింది- వర్ణనాతీతంగా ఉంది దానిసొంపు-

౧౫-౧౬. భుశుండదర్శనము. (వసిష్ఠ భుశుండసమాగమము)

ఆశిఖరముయొక్క శిరోభాగమున అతివిచిత్రమయిన శాతాతపుషు చెప్పిన చూతతరువును చూచానునేను- దాని కొమ్మల గుబురులో పూగుత్తులచాటున దాగియున్న పక్షులుకొన్ని నాకంటపడినవి- అందులో కొన్ని హంసలు- కొన్ని చిలుకలు- కొన్ని మయూరములు- కొన్ని అంబరపక్షులు- కొన్ని భరద్వాజపక్షులు- కొన్ని కలవింకములు- గ్రుధములు- కోకిలలు- క్రౌంచపక్షులు- కుక్కుటములు- (కోళ్లు) భాసపక్షులు () బాహపక్షులు () బెగ్గురుపక్షులు-

ఈ మొదలయిన ప్రాణిసంఘమును అంతా చూచాను నేనా చెట్టుమీద-
 తరువాత కొంతమారంగా ఆ చెట్టు స్కంధముయొక్క దక్షిణపువైపు
 కొమ్మమీద పూలగుత్తులచాటున కాకులగుంపు కనిపించింది- ఆవంకకు
 చూస్తూ ఉండగా ఆస్కంధముయొక్క తొర్రలో ఆ కాకులమధ్యగా
 శాతాతపుడు వర్ణించి చెప్పిన భుశుండనును వాయసము ప్రత్యక్ష
 మయింది నాకు గాఢముక్కలమధ్య ఇంద్రనీలమణివలె- నేనును దాని
 కంటపడ్డాను- ఆ కాకులగుంపు కొంచెం బెదిరింది- నారాకకు కారణము
 లేకున్నా నేను వసిష్ఠుడనని గుర్తించింది ఆ భుశుండము- మధురాక్ష
 రములతో నాకు స్వాగతమును చెప్పినది- తాను స్వయముగా ఆసన
 మును తెచ్చి యిచ్చింది నాకు- నేను భుశుండునితోడ కూడ కూర్చు
 న్నాను ఆసనముమీద- భుశుండుడు అర్ఘ్యపాద్యాదులతో పూజిం
 చాడు- సంతసించాడు- మధురొక్తులతో ఇలా అన్నాడు నాతో-
 "మహాత్మా మీగు పరిపూర్ణానుగ్రహంచూపారు నామీద- మీదర్శ
 నామృత సేకమతో మేము స్నానమాడాము- చిరకాలార్జితమయిన
 పుణ్యాని శేషించేత లోకమాన్వైకమాన్యులగు మీగు మాకడకు రాగలి
 గారు- ఎచ్చోటనుంచి వచ్చుచుండిరో తెలియకున్నది- మూలాజ్ఞాన
 కార్యమయిన యీ ప్రపంచంలో సంచరించే మీచిత్తంలో సర్వసమ
 భావమే అఖండితంగా ఉంటుంది- అయినా తమరాకకు కారణమును
 తెలిసికొనకోరిక మాకునిండాకలను- నెలవివ్వండి- మునీంద్రా ! మీ
 సాదదర్శనమువల్లనే నాకు విషయంఅంతా అవగతమయింది- మీరాకచే
 మేము కొంతపుణ్యాశ్శులమైతిమి- చిరంజీవులయొక్క ప్రసంగంలో
 మేము మీకుతలపును వచ్చితిమి- అందుచే మీరిచ్చోటిని పాదధూళిచే
 పనిత్రమొనర్చినారు- మీరాకకు కారణం నాకు తెలిసింది- అయినా
 మీవాగమృతమును ఆస్వాదింపగోరి నేను మిమ్ముల నిట్లడిగితిని-" అని
 అన్నది త్రికాలవేదియగు భుశుండమునాతో- అదివిని నేనాభుశుండ
 గా అన్నాను- "ఓ పక్షిరాజా ! నీవన్నది నిజము- చిరం
 జూచుటకే నేనువచ్చాను- ప్రశాంతాంతకరణయగు

35/18

నీవు కుశలమా ! నీవు భయంకరమగు సంసారవాగురము (వల) లో పడలేదు. నాకీసందేహంతీర్చు. “నీకుకులమేది ? నీవు ఆత్మతత్త్వమును ఎలా తెలిసికున్నావు ? నీకు ఆయుర్ధాయమెంత ? నీయొక్క లోగడి వృత్తాంతం నీకు జ్ఞాపకమేనా ? ఈవృత్తిమును ఆశ్రయించి ఉండుటకు కారణమేమి ? ఈవిషయాలు నాకు నిజంగా చెప్పులని అడిగానునేను-

భూశుం॥ మునిసత్తమా ! మీరడిగిన దంతయు యథాతథంగా చెబుతాను- సావధానంగా వినండి- మీబోటివారలు వినెడికథలు చెప్పిడి వారలయొక్కయు, వినెడివారలయొక్కయు, పాపములను పారద్రోలును- కనుక దయచేసి వినండి అని అన్నాడు భుశుండమునాథో-

౧౭-౧౮. మాతృవ్యవహరవర్ణనము.

భుశుం॥ స్వామీ ! లోకంలో సకలదేవతలకు ఉపాస్యుడగు హరుడు గొప్పవాడుకలడు- హైమవతి అతనికి ఆర్థాంగి- చంద్రుడు చూడామణి- కాలకూటము కంఠాభరణము- మాయాశబలబ్రహ్మ- తనివంటివీచిభస్మ- హిరణ్యగర్భాదులశరీరాలు ఎముకలు- చంద్రుడనే సుధ (సున్నము) లో కడగబడి (అమృతముతో తడిపబడి) నల్లని మేఘములు అంచులుగాగలిగి నక్షత్రములనే చుక్కలతో చిత్రించి త్రంగాండి అకాశం అతనికి వస్త్రం- శ్మశానము గృహము- సప్త మాతలు బంధువులు- భుజగములు (పాములు) కంఠణములు- దృష్టి ప్రసారంచేత కులశైలాలను తగలపెడుతూ ప్రపంచాన్ని మ్రొంగజూచే భయంకరమయిన చరిత్రము అతనికి విలాసచేష్ట- కరస్పందము అసురక్షయము- ప్రమథగణములు క్రీడాసహాయులు- కులమాతలు పరివారము- శవముల హస్తపాదాద్యములను పూజింపజేయు జయ విజయ అను అష్టమాతలు కులదేవతలు- వాముండాది శిలికొటిమాతలలో ఈ యెనమండుగురు ప్రధానులు- వీరిని ఆనుసరించి ఉండేవారే మిగిలిన వారందరు- ఈ అష్టమాతలు చాలా అగ్రవారు- అందులో

G. V. Central
Library
and
Research Centre,
T. T. D. TIRUPATI

10/10/18

(C)

“అలంబుసా అనునామె ప్రసిద్ధురాలు- ఈమె ఏడవది- ఈమెకు చందమామ కాకము వాహనము- ఈ అష్టమాతలు ఒకానొకపుడు ఏదోకారణంచేత సమావేశమై తుంబురు” అను రుద్రుని ఆశ్రయించి గొప్ప ఉత్సవంచేశారు- జగత్పూజ్యులయిన తుంబురు బైరవులను పూజించారు- మదిరాపానమత్తులై విచిత్రమయిన కథాగోష్ఠిలో దిగారు-

ఆగోష్ఠీ ప్రసంగంలో “మమ్మును ఉమాపతియగు రుద్రుడు ఎందుకు అవమానించుచున్నాడు? మళ్ళీమెప్పుడూ అవమానపరచకుండ ఉండులాగున మనప్రభావం చూపుదాం” అని నిశ్చయించుకున్నారు- రుద్రశక్తిని వశపరచుకుని మంత్రోదకంతో ప్రోక్షించారు- మాతృ మండల మధ్యస్థమయిన ఆడమను శపించారు- భక్త్య, భోజ్య, లేహ్య, పేయ, రూపురాలగునట్లుగా- ఆరోజు వాళ్ళకు గొప్ప ఉత్సవరోజు- నృత్యగేయాలతో మనోహరంగా ఉంది ఆరోజు- అత్యానందంతో మారుమ్రోగిపోయింది ఆకాశం- కొంతమంది అరచుకుంటూ చప్పట్లు కొట్టుకుంటూ నవ్వారు- మరికొంతమంది కొండగుహలు దద్దరిల్లి పోవులాగ పాటలుపాడారు- మరికొంతమంది తలకాయమొదలుకొని అరికాలివరకు మంచిగంధం పూసికొని మద్యపానం చేశారు. వారిచ్చ వచ్చినట్లు మధుపానమత్తులై ఉన్మత్తచేష్టలు చేశారు-

౧౯. ఆలయలాభము.

ఇలాంటి ఉత్సవసమయంలో సరస్వతీదేవికి సంబంధించిన రథ హంసలు (ఆహుతి) అలంబుసయను నామెకు వాహనమగు “చండ” గునుపేరుగల కాకమున్న ఒకచోటచేరి నాట్యమాడారు- మద్యపానం

నాట్యంచేసి ఆ ఆడహంసలకు సముద్రపు వేల్కాప్రాంతమున

కలిగింది- మధుపానంచేత మదించిన ఆ ఆడహంసలు వాని

కాకితోకూడా రమించాయి- ఏడుకులహంసలకు

భర్తయగు ఈవాయసం క్రమంగా ఒక్కొక్క ఆడహంసకోరిక తీరునట్లుగా రమించింది- పిమ్మట ఆ ఆడహంసలు గర్భమును ధరించాయి- రతికి సంకోషించాయి- మాతృదేవతలు నాట్యంచాలించి సుప్రశాంతమయిన రుద్రునిచేరారు- చతుర్విధాహారరూపమునుచేదిన పార్వతిని ఈశ్వరునకు భోజనముకొరకు సమర్పించారు- తన భార్యను తన కాహారంగాచేసి సమర్పించారని తెలిసికొని కోపించాడు శశిశేఖరుడగు ఈశ్వరుడు- అంతట ఈమాతృగణము తమతమ అవయవములనుండి ఒక్కొక్క అవయవమును నిర్మించి పార్వతిని తయారుచేసి తిరిగి ఆయన (శివుని) కిచ్చి విధివిధానముగ పాణిగ్రహణము చేశారు. అంతట మాతృదేవతలూ, ఈశ్వరుడూ తమతమ పరివారంతో సంతోషపూర్వకంగా యథాస్థానాన్ని చేరారు- ఓ వసిష్ఠముహామునీ! ఆ ఆడహంసలు ఏడుగు గర్భం ధరించాయి- జరిగిన వృత్తాంతమంతా బ్రహ్మపత్ని (సరస్వతి)కి యథాతథంగా చెప్పినవి-

బ్రాహ్మిణీః “ఓగర్భధారిణులయిన హంసలారా! మీరు ఇంక నాకు రథకర్మయందు తగదు- మీయిష్టానుసారంగా సంచరించండి”- అని చెప్పి సరస్వతీదేవి నిర్వికల్పసమాధిలో ఉండిపోయింది- ఈరాజహంసలు గర్భాలసలై విష్ణుమూర్తియొక్క నాభికమలముగల సరస్సులో సంచరించాయి- అందులోనే మృదువయిన అండములను పెట్టినవి. ఆ అండములు (ఇనువడియొకటి) క్రమంగా పగిలి గ్రుడ్లు అయినవి- ఆ అండములనుండియే మేమందరము పుట్టాము- ఈఇరునది యొక కాకులు ఆచండమును పేగుగల వాయస సంతతివారమే- అదే కమలాకరంలో క్రమంగా పెరిగి రెక్కలువచ్చి నభోమార్గానికి ఎగిరిపోయే నామర్థ్యంవచ్చువరకు వృద్ధిచెందాము-

తిరునాథ కొంతకాలానికి మేము ఆమాతృగణంతోకూడ కలసి చాలకాలం సరస్వతిని ఆరాధించాము- ఆమె ప్రసన్నురాలయింది- మాకు తత్త్వసాక్షాత్కార ఫలాన్ని ప్రసాదించింది- మేమ.కూడా

ముక్తులవుతామని సంతసించాము- ప్రశాంత మనస్సుకలవారమై
 ఏకాంతంలో ధ్యానమార్గంలో ఉండిపోదలచాము- మా తండ్రి సాన్ని
 ధ్యం చేరాము- తండ్రి మమ్మి కౌగలించుకున్నాడు- లలంబుసయను
 కులమాత మమ్ము గౌరవించింది- అనుగ్రహించినది- కొంతకాలం
 వినయాది గుణములు కలవారమై అక్కడ ఉండిపోయాము-

చండము|| కుమారులారా ! మీరు అంతలేని వాసనాతంతు
 వులతో తయారయిన సంసారమనే వలనుండి బయటపడ్డారా! నిజంగా?
 లేకుంటే భృత్యవత్సలయగు అభగవతిని (సరస్వతిని) ప్రార్థిద్దాం- ఆమె
 అనుగ్రహంవల్ల మీరు జ్ఞానపారగులవుతారు- అని అన్నది కుమారు
 లతో చండమును వాయసము-

కాకా|| నాయనా ! సరస్వతి అనుగ్రహంవల్ల మాకు తెలియ
 తగిన ఆత్మతత్త్వం తెలిసింది- కాని ఏకాంతంగా ఉండటానికి తగిన
 స్థానం వెతకుకుంటున్నాము-

చండ|| తనయులారా ! “నిఖిల దేవతలకు నిలయమయిన మేరు
 వను పర్వత మొకటికలదు- అని చాల యెత్తయినది- దాని క్రింది
 భాగం పడునారువేల ఆమడలున్నది నేలలో- దీనికి యెనుబదివేల
 ప్రాంత పర్వతములున్నవి- సురలోకంలోని సురగంధర్వకిన్నరులుకూడా
 దీనిని పూజిస్తారు- పడునాలుగురకముల భూతములు దీనినాధార పరచు
 కుని బ్రతుకుచున్నాయి- ఈ మేనుపర్వతముయొక్క ఈశాన్యభాగమున
 పద్మరాగమయమయిన శిఖర మొకటి కలదు- చాలా పెద్దది అది- దాని
 వెనుకప్రక్క ఒక పెద్ద కల్పవృక్షంకలదు- దాని దక్షిణస్కంధమున
 నొకకొమ్మ ఉన్నది- దాని చిగురాకులు బంగారుమయములు- పూగు
 తులు రత్నాలు- వెనుక నేను ఆకొమ్మయందు ఒకగూటిని తయారు

చేసాను- సరస్వతీదేవి ధ్యానమార్గంలో నుండగా నేనాగూటిలో

ను- కుమారులారా ! మీరంతటికీ వెళ్ళండి- దేవతలకుకూడా

మీరక్కడ ఉన్నచో నిర్విఘ్నంగా భోగమొక్షము

లను పొందగలను"- అని చెప్పి మాతో మమ్మల ముద్దు పెట్టుకొని, కౌగలించుకొని, ఆ సరస్వతీదేవినుండి తెచ్చిన నూనెమును మాకు ఇచ్చింది మాతండ్రియగు వాయుసము- మేము దానినిభక్షించి సరస్వతీదేవి కాళ్ళకు మ్రొక్కి మాతండ్రికి నమస్కరించి వింధ్యగుహను విడచి, అలంబునా నివాసమునుండి బయలుదేరి క్రమంగా అకాశమున కెగిరి, నాయులోకాదులు దాటుకుంటూ బ్రహ్మలోకం చేరాము.

అచ్చట ప్రణామపూర్వకంగా మాతండ్రిగారిమాట ఆసరస్వతీదేవికి మాతల్లికి విన్నవించాము- వాళ్ళిద్దరు స్నేహపూర్వకంగా మమ్ముల కౌగలించుకొని వెళ్ళునుని ఆజ్ఞయిచ్చారు- మేమున్నా వారికి నమస్కరించి బ్రహ్మలోకం నుంచి బయలుదేరాము- క్రమంగా లోకాలన్నీ దాటుకుంటూ ఈమేడుశిఖరంచేరి ఈకల్పవృక్షమున ప్రవేశించి ఈ గూటిలో నివసించాము- నిర్బాధగా మానంగా ఉంటున్నాము- కనుక మహర్షీ ! మాదనృత్యతంత్రమూ మేము జ్ఞానమార్గమును పొందిన విభానమునూ యథాతథంగా మనవిచేసికున్నాము- విారడిగిన మిగిలిన ప్రశ్నలకుకూడా సమాధానం చెబుతాం తమరు ఆజ్ఞ ఇచ్చేటట్లయితే అని అన్నాయి ఆ వాయుసములు-

౨౦. భుశుండ స్వరూపనిరూపణము.

భుశుండము॥ మహర్షీ ! ఇదిఅంతా గతకల్పంలో జరిగింది- అవయవ సంస్థానము నందునూ, ఆకృత్యానులందునూ, ఈకల్పంలోని పదార్థాలవలెనే ఉండటంచేత అవి ఆభేదారోపంచేసి సన్నిహితములను బుద్ధితో ఈకల్పవృక్షముని నిర్దేశించి చెప్పాను- నా పూర్వపుణ్యము లన్నీ ఫలించాయి మిమ్ము నిర్విఘ్నంగా దర్శించుటచేత- ఈగూడూ, ఈకొమ్మూ, ఈకల్పవృక్షమూ, విూదర్శనభాగ్యంవల్ల ఇప్పుడు పవిత్రమయినాయి- ఇదిగో అర్ఘ్యము- ఇదోపాద్యము- వీనిని గ్రహించి మమ్ముల పవిత్రంచేయండి- ఇంక మాకు ఏమిసలనిస్తారో ఇయ్యండి-

మీయాజ్ఞప్రకారం మీకు సేవచేయడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాముమేము-
అన్నది భుశుండము-

వసి॥ రామా ! ఆ భుశుండము రెండవసారికూడా అర్ఘ్యపాద్యా
లిచ్చేసరికి నాకు సంతోషంకలిగి నేను దానితో ఇలా అన్నాను- “ఓ
భుశుండమా ! నీ అన్నదమ్ములు ఎవ్వరూ కనిపించరే ! నీనొక్క-దానివే
కనిపిస్తావే ?” అని-

భుశుండము॥ మహర్షీ ! మోక్షమార్గంలో ఉంటున్న మాకు
కొన్ని కల్పాలు గడచాయి- ఇందులో మాతమ్ములందరూ శరీరంవిడిచి
గడ్డిపోచలాగ ముక్తిపొందారు- ఎంతటి ఆయుర్ధాయం కలవారయినా
ఎంతటిగొప్పవారయినా ! బలవంతులయినా ! సత్పురుషులయినా !
కాలానికి లోకువే కదా ! కనుపడకుండా వచ్చి మ్రొంగివేస్తుంది కాలం!
అని అన్నది భుశుండము-

వసి॥ భుశుండమా ! నీవు నివసించియున్న కల్పవృక్షముయొక్క-
స్కంధములందు ద్వాదశాదిత్యులూ, చంద్రులూ, పంక్త్యాకారంగా
ఉన్నారు- ప్రళయకాలవాయుభేదములన్నీ ప్రసారంచేస్తున్నాయి-
సూర్యకిరణములకు శైలేంద్రములు తగలవశుశున్నాయి- వనపంక్తులు
మాడిపోతున్నాయి- చంద్రకిరణాలవల్ల స్రవించిననీళ్లు గడ్డకట్టి పాషాణ
ప్రాయమై రాళ్ళనానలాగ కురుస్తున్నాయి- ప్రళయకాలమేఘాలన్నీ
ఇక్కడనే ముకాంపెట్టి గండ్రగొడ్డళ్ళనుకూడా చీల్చివేసే మంచుధార
లను తయారుచేస్తున్నాయి-ఇలాంటి ప్రపంచసంబంధమయిన విషయంతో
భాలకు ఇంత ఎత్తయిన చెట్టుమీదఉండి నీవు ఎలాబాధపడకుండా
ఉంటున్నావు ? ఈకల్పవృక్షం చాలఎత్తయినదికదా ? అని అన్నారు
వసిష్ఠులు-

భుశుం॥ మహాత్మా ! మాకు ఆకాశమే నివాసస్థానము- మేము
పక్షిజాతివారము కనుక. అందరకు చులకనయినాము- అన్ని భూతముల

కంటే నీచులము- ఇలాంటి నీచజాతిలో పుట్టమనీ, నిర్జనమయిన వనము లందు నివసించమనీ, ఆ కాశంలో సంచరించమనీ, బ్రహ్మదేవుడు మా ముఖాన మూడుపంక్తులూ వ్రాశాడు- ఇలాంటి మాకు నుఖిగహిత మయిన స్థితిఎలా ఉంటుంది? కాని మేము ఆత్మసంతోషంవల్ల ఇలాంటి వాటికి జంకకుండా ఉన్నాయి- కష్టాలకు వెనుతీయము- వాటిని దాటాము- బ్రతికి నిహికామస్మిక్రమియలు చేతామనికాని, ముగణం వల్ల శరీరం వశింపచేసికుందామనికాని మేముకోరము- నిత్యసిద్ధ విగతి శయానందాత్మ స్వభావమే మాకులక్ష్యం- కనుకనే పూర్ణ కాములము మేము- లోకదశలన్నీ మేముకాచి వడపోశాం- చంచలమయిన శరీరాన్ని మనసా మేము విడిచిపెట్టాము- ఈ కల్పవృక్షముయొక్క మహిమవల్లనే మాకు కల్పాంత పర్యంతము భేదప్రసక్తిలేదు- కాశ బహుళమయిన ఈ కల్పవృక్షముమీద నాకు రాతిందిన విభాగము తెలియకున్నా ప్రాణావాసప్రవాహంతో కాలగతిని కనిపెట్టుకున్నాను- బుద్ధిబలంచేతకూడా లోకస్థితిని కాలస్థితిని గ్రహిస్తున్నాను- నామానంద ప్రపంచంలోని సారాసారములను గ్రహించింది. ఆజ్ఞానంచేత విశ్రాంతి చెందింది- సహజచాపల్యాన్ని విడిచిపెట్టింది- సుస్థిరపడింది- కొద్ది ధ్వనులకు ప్రాకృతములయిన కాకులు భయపడినట్లు నేనుభయపడిన- ప్రపంచంఅంతా మాయామాత్రమని గ్రహించి తత్త్వజ్ఞానంచేత స్థైర్యం చెందాను- భయంకరమయిన పరిస్థితులలోకూడ మాబుద్ధులు చలించవు- నిర్మలమయిన స్ఫటికాసదృశములుగా నుండును- పలుమారు ప్రపంచతత్త్వాన్ని విమర్శించుకొనుటచే మాకు ఏమీ బాధ అనిపించదు- సకలభూతములూ మాటిమాటికి వస్తూ ఉంటాయి- పోతూఉంటాయి- ఇందులో మాకు భయమేమిటి? కాలమనే సముద్రంలోకి భూతజాలమనే నదులు అనేకం వచ్చి ప్రవేశిస్తూ ఉంటాయి- అందులో సంసారమనే నదికి ఒడ్డునఉన్నాము మేము- మాకు సంసారముమీద ఆదరము ఏమాత్రములేదు- మేము దీనిని విడిచిపెట్టనూలేదు- గట్టిగా పట్టుకోనూలేదు- అందులో ఉంటున్నాము- లేనూలేము- వ్యవహారదశలో

ముళ్ళకంచెమీదవలె మెల్లగా నడుస్తాము- తత్త్వదృష్టిలో మాత్రం సంసారోచ్ఛేదము చేస్తున్నాము కనుక క్రూరంగా ఉంటాము- వీతరాగ భయక్రోధులయిన మీబోటి ఉత్తమపురుషులు చాలమంది అనుగ్రహించినందువల్లకూడ మాకు సంసారంలో భేదప్రసక్తిలేదు- వ్యవహార మాత్రంకొరకు మనస్సు చలించినా రాగాదివృత్తులందు జారదు- తత్త్వాన్ని పరామర్శించకుండా ఉండదు- పర్వములందు సముద్రములు పొంగినట్లు మా మనస్సు నిర్వికారమయిన ఆత్మతత్త్వమునందు ఉపశాంతమయ్యే సరికి బ్రహ్మకారవృత్తి అనే చంద్రోదయంవల్ల ఉద్రిక్తమయి బోధతరంగాలు పెరిగిపోయాయిమాకు- స్వామీ! మీరాక వల్ల మేము సంతుష్టాంతరంగులమయినాము. మధనంచేత పాలసముద్రము అన్మృతపూరితమయినట్లు- ఇంతకంటే మాకు కావలసిన శుభము మరొకటిలేదు- వీతరాగులయిన మహర్షులు మమ్ము అనుసరించటం కంటే మాకు కావలసినదేమి? ఆపాతరహ్యములయిన భోగములవల్ల కలిగెడిఫలమేమి? సత్సంగమను చింతామణివల్ల సర్వసారమయిన జ్ఞానము సంప్రాప్తమవుతుంది- త్రైలోక్యమనే పద్మకోశంలో స్నిగ్ధ, గంభీర, మస్మణ, మధురోధార, ధీరవాక్కులయిన తమరొక్కచేతుమైదవలె ఆచరిస్తున్నారు నేనింతకుముందు ఆత్మతత్త్వమును తెలిసికొనియున్నా మిమ్ముల దర్శించినందున నాపాపములు పోయినట్లున్నా, నాజన్మసఫలమయినట్లునూ, నేనుతలుస్తున్నాను- సాధుసంగమమనునది సకల భయాపహముకదా !

౨౧. చిరజీవిత వృత్తాంతకథనము.

భుశుం! మహర్షి! ఈ కల్పవృక్షం ప్రళయకాలములందుకూడా కదలదు- స్థిరంగా ఉంటుంది- లోకాంతరములందు సంచరించెడి భూతిములేవీ దీనిమీదికి రాలేవు- అందువల్ల మేము సుఖంగా ఉంటున్నాము- హిరణ్యాక్షుడు భూమిని చాపచుట్టగా చుట్టినప్పుడుకూడా

ఈచెట్టు కదలలేదు- ఆదివరాహోపతారం భూమిని మరలప్రతిష్ఠ చేయు నపుడుకూడ కదలలేదు- శ్రీమహావిష్ణువు మేరుపర్వతమును రెండు చేతులతో పట్టుకొని మిగిలినరెండు చేతులతో మందరపర్వతాన్ని లేవదీసి నపుడుకూడ ఇది కదలలేదు- సురాసురలిరువురు ఇరువైపుల లాగు నపుడు ఆ సంక్షోభానికి సూర్యచంద్రమండలాల్తైనా కదిలాయితాని యీచెట్టు కదలలేదు- ఇంద్రనీలశిలలు పెళ్ళిగిలినవి- ప్రళయవాయువులు బయలుదేరాయి- మేరు తరువులు కదిలాయి- కాని యీకల్పవృక్షం కదలలేదు- ప్రళయకాలపు మేఘపంక్తులు పాలసముద్రంలో తిరిగే (కదిలే) కొండగుహలలోని వాయువులకు అటునిటు తిరిగినవికాని యిదిమాత్రం కదలలేదు- కాలనేమి కొగిలిలో పట్టుకొని పైకిలేపగా మేరువయినా కదిలినదికాని ఇది కదలలేదు- అమృతమును తీసికొని వచ్చునపుడు జరిగిన యుద్ధంలో గరుత్మంతుని రెక్కలవల్ల కలిగినగాలికి సిద్ధలయినా వణికిపోయారు- కాని ఇదిమాత్రం కదలలేదు- రుద్రుడు (సంకర్షణరుద్రుడు) ఆదిశేషుని ఆకారమును ధరించినపుడుకాని, గరుత్మంతుడు ఎగిరి బహ్మలోకానికి వెళ్లినపుడుకాని యీ కల్పవృక్షము కదలలేదు- ఆదిశేషుడు పడగలనుండి ప్రళయకాలాగ్నిజ్వాలలను వదలినపుడుకూడ ఇది కదలలేదు- స్వామీ! ఈచెట్టు ఇలాఉండగా మాకు ఆపదలు ఎక్కడివి? దుస్థితి పుట్టినపుడుకదా! ఆపదలు వచ్చునది- అని అన్నది భుశుండము-

వసి॥ ఓ భుశుండమా! వెయ్యిమహాయుగములు గడచిన తరువాత మహాప్రళయమందు ప్రళయవాయువులు వీచుచుండగా సూర్యచంద్రులు నేలపడుచుండగా నీవు ఎలా నిర్బాధగా ఉంటున్నావు? అని అన్నారు వసిష్ఠులు..

భుశుం॥ మహర్షీ! ప్రాపంచిక వ్యవహారమంతా రూపుమాసి పోయే ప్రళయకాలంలో శృతఘ్నుడు సన్నిత్రుని (మంచిన్నేహితుని) విడిచినట్లు ఈగూటిని విడుస్తానునేను- కేవలం ఆకాశంలో అన్నివిక

ల్పాలు విడిచి ఉంటాను- సర్వాంగములను నిశ్చలంగా చేసికొంటాను-
వాసనారహితమయిన మనస్సువలె నిశ్చలంగా ఉంటాను- కొండలను
ముక్కలుముక్కలుగా చేసే ప్రళయకాలసూర్యులు పడిపోయే అప్పుడు
“వగుణదేవుడే నేనని” చిత్తమునందు నిరంతరధారణతో ఉంటాను-
పర్వతశ్రేష్ఠములను కదల్చేడి ప్రళయవాయువులు వీచునపుడు “నేను
పర్వతమును” నిరంతరధారణతో ఉంటాను- ప్రపంచముతో ఏ కార్య
మయినపుడు “నేను వాయువునను ధారణతో ఉంటాను- ఇలా ఉండి
చతుర్వింశతితత్త్వములు అవసానముచెందినపుడు సర్వికల్పసమాధిలో
ఉంటాను- ఇలా బ్రహ్మదేవుడు పునస్సృష్టిని ప్రారంభించేటంతవరకు
ఉండి ఆయనగారు సృష్టిని ప్రారంభించిన తరువాత మాగూటికి నేను
చేరుతాను- అని అన్నది భుశుండము-

వసి॥ ఓ భుశుండమా! నీవు ఈధారణయోగములతో కల్పాం
తములందున్నట్లు ఇతరయోగులు ఏలఉండరు? అని అడిగాడు వసిష్ఠుడు-

భుశుం॥ బ్రహ్మనీ! పరమేశ్వరుని సంకల్పము (నియతి) దుర్లం
భము- నేను ఇలా ఉండాలనీ, ఇతరులు అలా ఉండాలనీ పరమేశ్వ
రుడు సంకల్పించాడు- ఇలాంటి నిషయాల్లో ఒకరితో నొకరికి పోలిక
పెట్టటానికి ఏలులేదు- భవితవ్యత అవశ్యం జరిగితీరుతుంది- ఏది ఎలా
జరగాలో అది అలాజరిగి తీరుతుంది- ఇది నియతియొక్క బలము-
నాసంకల్పబలంచేతనే ప్రతికల్పమందూ ఈ గరిశృంగమందు ఈకల్ప
వృక్షం ఇలా ఉంటుంది- అన్నాడు భుశుండు-

వసి॥ ఓయీ! మోక్షమువలె సుదీర్ఘమైన ఆయుర్ధాయం కలవా
డవు నీవు- పురాతన వస్తువులను నిర్దేశించి చెప్పటలో మొనగాడవు-
(గొప్పవాడవు.) జ్ఞానవిజ్ఞానంతుడవు- అతిధీరుడవు- యోగవిపుణ
మయిన మనస్సు కలవాడవు- అనేక సృష్టి, స్థితి, ప్రళయములను
చూచిఉన్నావు నీవు- వానిలో నీకు తోచిన ఆశ్చర్యము లెవ్వి? కొం
చె చెప్పనాకు- అన్నారు వసిష్ఠులు-

భుశుం॥ మహాస్థీ ! ఈ మేరుపర్వతముక్రింద గడ్డి తీగలూ లేక పెద్ద చెట్లూ, రాళ్లూ గల ఈభూమి నాకుగుర్తుఁజూచి- పదివేల వత్సరములూ, పదివందలవత్సరములూ భస్మపూరితమై ఉన్న ఈభూమిని నేను గుర్తిస్తున్నాను- సూర్యచంద్రులు పుట్టక సూర్యచంద్రుల వెలుతురు మేరుపర్వతపు కాంతులతో కలిసిపోయిన ఈభూమిని నేను సంస్మరించుచున్నాను- మేరుపర్వత మందలి రత్నాలకాంతులచే సగము సగము గుహలు కనిపిస్తూ లోకాలోకపర్వతంవలె ఉన్న ఈ కొండభూమిని స్మరిస్తున్నాను- దేవాసురసంగ్రామం బాగా విజృంభించినపుడు జనులందరూ వలసపోవుచున్న ఇచ్చోటును నేను స్మరిస్తున్నాను- నాలుగు యుగాలు రాక్షసులు మదించి ఇచ్చోటును ఆక్రమించి ఉన్నట్లు నాకు గుర్తుఁజూచి- మేర్వతిరిక్త ప్రదేశమంతా సముద్రంతో ఆచ్ఛాదించబడి బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు ముగ్గురూ మిగిలియున్న ఈజగత్కుటిని నేను స్మరించుచున్నాను- రెండు యుగాలపాలు కేవలం అడవిచెట్లు తప్ప మిగిలినవేమియూ లేని ఈభూమిని నేను స్మరిస్తున్నాను- అలాగే నాలుగుయుగాల పాతికకాలం దట్టంగా కొండలుతప్ప మిగిలిన జనసంచారం లేని ఈభూమిని నేను స్మరించుచున్నాను- పదివేల సంవత్సరాలు మృతులయిన దైత్యుల ఎముకలతోనూ, కొండలతో సిండియున్న ఈభూమిని స్మరిస్తున్నాను- రాక్షసులవలని భయంచేత వైమానికులగు నభశ్చరులు దాగికొనిఉన్న అంతరిక్షాదిలోకాలనూ, పూర్తిగా చెట్లూచామలూ ఏమిలేకుండా కేవలం అంధకారప్రాయంగా ఉన్న ఈభూలోకాన్నీ నేనుగుర్తిస్తున్నాను-

మేరుపర్వతంతో స్పర్థపెట్టుకొని వింధ్యపర్వతం పెరిగింది- అప్పుడు- మలయపర్వతమూ, దర్దరపర్వతమూ, సహ్యాద్రి, అనేభేదం లేకుండా ప్రపంచంఅంతా ఒకే పర్వతాకారమయింది- ఆవిషయం నాకు తెలుసు- ఇవీ ఇంకా మరికొన్ని వృత్తాంతాలు నాకు జ్ఞాపకమున్నాయి- చాలాచాలావిషయాలు నాకు తెలుసు- అవి అన్నీ చెప్పి యిప్పుడు నీమిలాభం ? సంక్షేపంగా సారం చెబుతావను-

మహర్షీ! మహామహిమాశాలురయిన మనువులు లెక్కలేనంత
మంది నాకు తెలుసు. వందలకొలది చతుర్ముగాలు నాకు తెలుసు.
మరో ఆశ్చర్యం చెబుతా వినండి- బ్రహ్మాండాకారుడయిన విరాట్పురు
షుడు పుట్టి కొంతకాలం స్వాత్మతత్వాన్ని పర్యాలోచన చేయటానికీ
సమాధిలో ఉన్నాడు- అప్పుడు మానవులు లేరు- సురాసురులు లేరు-
తేజోరాశి అగు బ్రహ్మాండము మాత్రము కద్దు- ఇంకొక సృష్టికూడా
నే నెరుగుదును- అది కలియుగ సృష్టి- అందులో కల్లుతాగే బ్రహ్మ
ణులూ, దేవతలను నిందించే (తిట్టే) శూద్రులూ, అనేకమంది భర్తలు
గల ఆడవారూ జాన్తి- మరీన్నీ సముద్రమును నిర్మించిన ప్రియవ్రతుడు
పుట్లకపూర్వం స్త్రీ పురుషసంబంధం అక్కరలేకుండా కేవలం మానసిక
సృష్టివల్ల భృగ్వాది పురుషులు పుట్టారు- ఆ విషయంకూడా నాకు
జ్ఞాపకం ఉంది- ఒకానొక సృష్టిలో పర్వతాలుండవు- భూమిఉండదు-
దేవతలూ, మానవులూ, యోగసిద్ధులూ, ఆకాశంలోనే ఉంటారు-
సూర్యచంద్రుల వెలుగురుండదు- ఇలాంటి సర్గము (సృష్టి) కూడా
నాకొకటి తెలుసు- మరొకసృష్టిలో ఇంద్రుడుండడు- రాజులు లేరు-
ఉత్తమమధ్యమాధములు లేరు- దిక్పక్రములన్నీ కేవలం అంధకారం
బంధురంగా ఉంటాయి-

మహర్షీ! సృష్టిపారంభం కొరకు బ్రహ్మదేవునిసంకల్పమూ,
ముల్లోకముల విభాగమూ, కులపర్వతముల ప్రదేశాకారభేదమూ,
జంబూద్వీపంలో బ్రాహ్మణాదివర్ణముల యొక్కయు, వారి ధర్మముల
యొక్కయు, విభాగమూ, నక్షత్ర మండలము యొక్క సంస్థానమూ,
ధ్రువలోకనిర్మాణమూ, సూర్యచంద్రుల ఉత్పత్తి ఇంద్రోపేంద్రుల
వ్యవస్థ భూమిని హిరణ్యాక్షుడు అపహరించుటా, వరాహావతారంతో
విష్ణుమూర్తి దానిని ఉద్ధరించుటా, దేవదానవమానవులలో ప్రత్యేకం
రాజులు కల్పించుటా, మత్స్యవతారంలో వేదములను తెచ్చుటా,
అను పెళ్ళగించుటా, అమృతముకొరకు సముద్రమును

మధించుట, లెక్కలులేని గరుత్మంతుడు పుట్టుట, సముద్రములు పుట్టుట, ఇలాంటి విషయాలు అనేకం మాకంటే తక్కువ వయస్సు గల మీబోటివారుకూడా స్మరిస్తూనే ఉన్నారు- అందులో విశేషం లేదు- గొప్ప ఆశ్చర్యం మరొకటి చెబుతావినండి- గరుడవాహనుడయిన విష్ణువు హంసవాహనుడై (అనగా బ్రహ్మయై) దేవదైత్యాదులను సృష్టించుట నేనుచూచాను- అలాగే విహగవాహనుడయిన బ్రహ్మ వృషభవాహనుడై (ఈశ్వరుడై) సంహారాధికారాన్ని చలాయిస్తూ ఉండటం చూచానునేను- అలాగే వృషభవాహనుడయిన రుద్రుడు, గరుడవాహనుడై (విష్ణుశరీరమునుభరించి) పరిపాలనాధికారం నెరవేర్చుచుండగా నేనెరుగుదును- ఇది నా ఆయుర్ధాయంలో జరిగిన గొప్ప ఆశ్చర్యరహస్యము-

౨౨. చిరజీవితవర్ణనము.

భుశుం! మహాత్మా! తరువాత కొంతకాలం గడచింది- ఇప్పటి సృష్టలు ప్రారంభం అయ్యాయి- మీబోటివారందరూ పుట్టారు- భరద్వాజ, పులస్త్య, అత్రి, నారద, ఇంద్ర, మరీచి, పులహ, ఉద్దాలక, క్రతు, భృగు, అంగిరస, సనత్కుమార, భృగీశ, స్కంద, ఇభవదనాదులు ఉద్భవించారు- ఇందు కొందరు బ్రహ్మర్షులు, కొందరు సిద్ధర్షులు, మరికొందరు శివపార్షదులు, శారి, సరస్వతీ, లక్ష్మీ, గాయత్ర్యాది, శక్తి, స్వరూపిణులయిన దేవతలు పుట్టారు- మేరుమందరాది కులాపలములు ఉద్భవించాయి- పాయగ్రీవ, హిరణ్యశ్చి, కాలనేమి హిరణ్యకశిపు, క్రాథ, బలి, ప్రహ్లాదాది దానవులు ఉద్భవించారు- నల, మాంధాత్య, సగర, దిలీప, సహుమాది, రాజన్యులు పుట్టారు- అత్రేయ, వ్యాస, వాల్మీకి, శుక, వాత్సర్యునాది మునులు జన్మించారు- ఏర్లను నేను స్మరించుట అనేది లెక్కలోనిదికాదు- మహర్షీ! బ్రహ్మపుత్రుడవయిన మీను ఇది యెనిమిదవజన్మ- ఎనిమిదవజన్మలో మీరు నాకు

కలిశారు- ఎనిమిది జన్మలలోనూ మీగు బ్రహ్మగారినుంచే పుట్టలేదు- ప్రతిజన్మలోనూ తేడాకద్దు- వినండి చెబుతాను- ఒకజన్మలో ఆకాశం నుంచి పుట్టారు- మరోజన్మలో నీటినుండి పుట్టారు- మరోజన్మలో గాలినుండి పుట్టారు- ఇంకొకజన్మలో రాతినుండి పుట్టారు- మరో జన్మలో అగ్నినుండి పుట్టారు- అన్నికల్పాలలోనూ ఆధికారిక పునఃపులకు నామరూపాలు సమానంగానే ఉంటాయి- కాని ఆకార సన్నివేశం కాని, ఆచారంకాని సమానంగా ఉండదు- కాకతాళీయంగా ఒకానొకపుడు సమానంగానూ, ఒకానొకపుడు విషమంగానూ, ఉంటుంటే నారి ఆచారాది వ్యవహారము- మూడు సృష్ట్యలలో, (కల్పములలో) మీఆకార ఆచారాలూ సమానంగా ఉండటం నేనెరుగుదును-

పదికల్పములలో దేవతలు సమానమయిన ఆకారమూ, సమానమయిన ఆచారమూ, సమానమయిన ఆయుర్ధాయమూ, కలవార్లనుగా నేనెరుగుదును- వసిష్టమహామునీ! భూమి అగుదుసృష్ట్యలలో నీటిలో మునిగియుండగా కూర్చుంటే ఉద్ధరించింది- వరాహము ఉద్ధరించలేదు- పన్నెండుసార్లు దేవదానవులు మందరాకర్షణముతో సముద్రమును మధించుట నేనెరుగుదును- హిరణ్యాక్షుడు భూమిని ముమ్మాగు పాతాళమునకు తీసికొనిపోయాడు- విష్ణుమూర్తి అరుసారులు రేణుకాగర్భ సంభూతుడై క్షత్రియనాశమొనర్చాడు- కొన్నికల్పములలో పరశురామావతారమేలేదు మధ్యమధ్య- అలాంటి కల్పాలు కూడా నాకు తెలుసు- విష్ణుమూర్తి నూరుసారులు బుద్ధావతారం ధరించి, నూరు కలియుగాలలో శుద్ధోదనుడను పేరుగల రాజకుమారుడుగ పుట్టి కీకట దేశములకు రాజుగానుండుట నాకు జ్ఞాపకమున్నది- ముప్పదికల్పములలో ముప్పది త్రిపురములను ఈశ్వరుడు దహింపచేశాడు- ప్రతికల్పంలోను రెండేసి దళాలు దక్షాధ్వరధ్వంస మొనర్చాడు- తొమ్మిండుగురు దేవేంద్రులను తనకు తప్పచేసిన వారిని పదభ్రష్టులనుగా జేసి కొండగుహలలో నిరోధించాడు శివుడు- ఇదినాకు తెలుసు- శివకేశవు

అకు బాణాసురుని నిమిత్తమై మాహేశ్వరజ్వర వైష్ణవజ్వరములను
అణచుటకై ఎనిమిదిసారులు యుద్ధం జరిగినట్లు నాకు తెలుసు- ప్రతి
యుగమందూ నేదాధ్యయనంచేసే పురుషులయొక్క బుద్ధివైచిత్ర్యమూ,
బ్రహ్మచర్య గురుశుశ్రూషా భూమిశయనాదిక్రియా వైచిత్ర్యమూ,
స్వరవర్ణాద్యుచ్చారణా వైచిత్ర్యమూ నాకు తెలుసు- ప్రతి ద్వాపర
మందునూ నిర్మింపబడెడి పురాణములను నేనెరుగుదును. వేదవేత్త
లయిన వ్యాసవాల్మీకాదులచే రచింపబడెడి మహాభారతరామాయణాది
ఇతిహాసములను నేనెరుగుదును- మహారామాయణమును పేరుగల
బ్రహ్మగారు వసిష్ఠవిశ్వామిత్రాదుల కుపదేశించిన జ్ఞానశాస్త్రమును
నేనెరుగుదును- అయ్యది “రామునివలె వర్తింపుడు, రావణునివలె
వర్తింపకుడు” అను జ్ఞానమును కరతలామలకమొనర్చినది- అద్దానిని
వాల్మీకి ఇంతకుముందు రచించియున్నాడు- ఇకమొందుగూడ ముప్పది
రెండువేల శ్లోకములుగల మహారామాయణమును గ్రంథమును వాల్మీకి
రచింపగలడు- దివ్యజ్ఞానబలంచేత అద్దానిని నేను తెలుసుకున్నాను-
స్మరించి నీకు చెబుతున్నాను- కాలవశంచేత నీవుకూడ తెలిసికొన
గలవు.

వసిష్ఠరామసంవాదరూపమగు నీరామాయణము చదువువారలు
పరంపరగా విచ్చిన్నముతాగా విస్తృతమయినందున ఇపుడీవాల్మీకి దీనిని
పన్నెండవసారి రచించుచున్నాడు- పూర్వకల్పంలో వ్యాసుడే రచిం
చాడో, వానిపేరుగల మరొకడు రచించాడోకాని క్రిమంగా మరపుకు
వచ్చేసరికి ఇప్పుడితడు ఏడవసారి భారతమును రచించుచున్నాడు- ప్రతి
యుగమందూ ప్రవర్తించెడి అఖ్యానకాలను, శాస్త్రాలను, క్రొత్తక్రొత్త
వాటిని స్మరించుచున్నాను- ప్రతియుగమందూ పదార్థజాలము సమా
నంగానే ఉంటుంది- కొన్నిపదార్థాలు వేరుగాకుండ ఉండగలవు- రాక్షస
సంహారం కొరకు అవతరించెడి శ్రీమహావిష్ణువునకు ఇది పదునొకండవ
రామావతారము- శ్రీమహావిష్ణువు నారసింహావతారముతో మూడు

పర్యాయములు హిరణ్యకశిపుని సంహరించాడు. వసుదేవుని యింటిలో ఇప్పుడు పదునారవపర్యాయం కృష్ణావతారము జరుగగలదు- ఈ ప్రాపంచిక భ్రాంతి యెప్పుడూ పరమార్థముకాదు- నీటిలో బుడగల వంటిది- అనిత్యము- సముద్రంలో తరంగాలవలె ఆస్మయందు లోపల పులుతూ చస్తూ ఉంటుంది-

ప్రతికల్పమందూ లోకాదులయొక్క సన్నివేశంకూడా పూర్తిగా సమానంగా ఉండదు- అందలి భూతిములుకూడా కొన్ని సమానంగానూ, కొన్ని భిన్నంగానూ ఉంటాయి- వానిపనులూ, వాని ఆచారాలూకూడా నాకు తెలుసు-

మహాత్మా! ప్రతిమన్వంతరంలోనూ, ప్రపంచక్రమం తాకుమారపుతూ (మారుతూ) ఉండటం మామూలు- కనుకనే నాకు క్రొత్త స్నేహితులూ, క్రొత్తబంధువులూ, క్రొత్తక్రొత్తభృత్యులూ, క్రొత్త క్రొత్తనివాసాలు ఏర్పడుచున్నాయి- ఒకప్పుడు నాకు వింధ్య గుహనివాసము- ఒకానొకప్పుడు సహ్యాద్రినివాసము- మరొకప్పుడు దర్బర పర్వతము నివాసము- ఇంకొకప్పుడు హిమవంతము నివాసము- మరొకప్పుడు మలయాచలము నివాసము- మరొకప్పుడు వెనుకటి సన్నివేశంతో యీ భూధరమును పొంది చూతప్పక్షముయొక్క కొమ్మమీద గూడు యేర్పరచుకొన్నాను- అనాద్యంతములయిన ఈయుగములు ఇలా గడచిపోతూ ఉండగా ఈచెట్టు మామూలురూపంతోనే పుటుతూ ఉంటుంది- మాచ్చును చెందదు- మాతండ్రి (చండుడు) బ్రతికిఉండగా ఎలాంటి శోభఉన్నదో యీచెట్టుకు అలాంటిశోభ ఇప్పుడూ ఉంది-

వెనుకటి ఆకారముతో సామ్యముండుటను బట్టి “అదేయిది” అని అనుకొనుటయే కాని, నిజస్థితిలో అదేభూధరము ఇదికాదు- అదే వృక్షము ఇదికాదు- అదేఉత్తరదిక్కు ఇదికాదు- కాని నేను మాత్రం అలామారలేదు- నాశరీరం మాగుప్పచెందలేదు- నాకు ఒకే శరీర సంస్థానంలో అనేక బ్రహ్మప్రళయాలు గడచాయి- ప్రతి కల్పాంతం

లోనూ, నిర్వికల్పక సమాధినిపూనిఉండి సమాధ్యవసానమునందు జరుగుచున్న పునఃసృష్టినిజూచి, ఈ మేరుపర్వతమును, ఈ పాదపమునూ, ప్రత్యేకభిజ్ఞ చేస్తూఉన్నాను -కనుక ధారణావశంచేత (యోగబలం) శరీరమును మార్పుచెందనీయలేదు నేను- ఈదిగ్విభాగముకూడా సూర్యాది గ్రహములయొక్క సంచారముమీద ఆధారపడిఉన్నది-అంతేకాని ఉత్తరత్వ పూర్వత్వములు ఆయాదిక్కులకు నియతములుకావు- అయ్యవి మిధ్య-అలాగే ప్రపంచక్రమం అంతా మిధ్య- అదిసత్తా- కాదు- అసత్తా కాదు- ఆత్మస్పందముయొక్క చమత్కారంవల్ల ఇదంతా ఇలా విజృంభిస్తోంది- కొడుకు తండ్రి అవుతున్నాడు- మిత్రుడు శత్రువుగా చున్నాడు- స్త్రీలు పురుషులగుచున్నార- కలియుగంలో కృతయుగా చారాలు నేనెరుగుదును- శ్రేతాలో ద్వాపరాచారాలు నేనెరుగుదును- వేదవేదార్థాలు బాతుగా తెలియక స్వేచ్ఛావిహారులయిన మానవులు గల కలియుగస్పృహలను నేనెరుగుదును- మహాత్మా! వెయ్యిపర్యాయములు నాలుగుయుగములు గడచిన తరువాత చతుర్ముఖబ్రహ్మ నీటిలోపలుండి యోగనిద్ర అనుమితో పరమాత్మను ధ్యానించుచుండగా ప్రపంచంఅంతా శూన్యంగా ఉండటం నాకు తెలుసు- విందవులగు రాజులు మనోమననంచేత సృష్టించిన సృష్టలన్నీ ఇప్పుడు నాకు గుర్తు ఉన్నవి- బ్రహ్మకల్పాలలో జరిగే చిత్రనిచిత్రాలన్నీ నేను స్మరిస్తున్నాను- అన్నది భుశుండము-

౨౩. సమాధాన సంకల్పనిరాకరణము.

వసి॥ రామా! నేను ఇంకా విషయం తెలుసుకుందామని ఆవాయసశ్రేష్ఠమును ఇలా అడిగాను- “ఓ భుశుండమా! జగత్కోశంలో వ్యవహరిస్తూ ఉండేవారికి మృత్యుబాధ ఎందుకుండదు?” అని-

భుశుండుడు॥ మహాత్మా! మీరు సర్వజ్ఞులు- మీకు తెలియనివిలేవు- తెలిసే నన్ను అడుగుతున్నారు- ప్రభువులు ఎప్పుడూ భృత్యు

లనోటి నుంచే చెప్పిస్తారు అన్ని విషయాలు- కానిండు- తమరడిగిన
 ప్రశ్నకు సమాధానం చెబుతాను- సత్పురుషుల ఆజ్ఞను శిరసావహించి,
 నెరవేర్చుడేమే సజ్జనసేవ- కామక్రోధాది సకలదోషములకు ఆధారము
 వాసనాజాలము- అట్టి వాసనాజాలము ఎవరి హృదయమందు నశిం
 చునో వారిని మృత్యువు బాధించదు- (చంపదు) వాసనాక్షయముయే
 మృత్యు బాధ ఉండదనిభావము- మనశ్చింతలు లేనివారలను మృత్యువు
 చంపదు- ఆశాపాశబద్ధులుకాని వార్లను మృత్యువు బాధించదు-
 రాగద్వేషలోభమోహములులేని వారలను మృత్యువు బాధించదు-
 క్రోధమనేది శరీరమనే సమద్రంలో బడబాగ్ని- అది వివేకమనే ఉదక
 మును నిశ్చేషంగా త్రాగేస్తుంది- జీవుణ్ణి మంటపెటుతుంది- అలాంటి
 క్రోధము లేనివాణ్ణి మృత్యువు చంపదు- మన్మథుడు బాధించనివానిని
 మృత్యువు బాధించదు- పరమపవిత్రమూ, పరిశుద్ధమూ, అద్వితీయమూ
 అగు ఆత్మతత్త్వమునందు చిత్తము విశ్రాంతి చెందినవాణ్ణి మృత్యువు
 బాధించదు- నిశ్చలమనస్కుని మృత్యువు బాధించదు- మహర్షీ!
 ఈ పైన చెప్పినవన్నీ మహాదోషములు- సంసారవ్యాధికి హేతువులు-
 సమాహితమగు చిత్తమును ఈదోషములు బాధించవు- సమాహితచిత్తుని
 ఆధివ్యాధిసముత్థితములయిన దుఃఖములు బాధించవు- సమాహిత
 చిత్తునకు ఉదయాస్తమయములు (ఉత్పత్తి వినాశములు) లేవు-
 సంస్కృతివిస్మృతులులేవు- బాగ్రత్స్వప్నములులేవు- సమాహితచిత్తు
 నకు మనశ్చింతలు ఏమాత్రము అపకారకములు కానేరవు- సమాహిత
 చిత్తుడు శాస్త్రప్రకారము వ్యవహరించుచున్నను ఏపని చేసినవాడు
 కాడు- సమాహితమగు చిత్తమును దురర్థములుకాని, దురారంభ
 ములుకాని, దుర్గుణములుకాని, దురుదాహరణములుకాని, దుర్మీతులు
 కాని, చెడుఫలమునిచ్చి బాధించలేవు- సమాహితచిత్తునకు సకల సుఖ
 ములు సులువుగా సంప్రాప్తములవుతాయి- మానవు ధైర్వము తన
 మనస్సు ఉత్తరకాలసుఖమునకు అనుకూలపరచవలెను- అపాయములేని
 దానినిగ చేయవలెను- దురీహారహితముగ జేయవలెను- భ్రమరహిత

మయినదిగా జేయవలెను- చిత్తమునకు పురుషార్థ నై ధుర్యము (అనగా పురుషార్థమును సంపాదించుట) పనికిరాదు- భేదబుద్ధి పనికిరాదు- ఆదిమధ్యాపనములందు సుఖమునిచ్చెడిది జ్ఞానమొక్కటే మరొకటి లేదు- చిత్తమును అట్టిదానికభిముఖ మొనర్పవలెను- అత్మసుఖాయత్త మొనర్పవలెను- స్వర్గలోకమందలి సుఖము శాశ్వతము (సుస్థిరము) కాదు- అచట దేవతలు, గంధర్వులు, కిన్నరులు, విద్యాధరులు, అస్సరసలు, ఇంకెందరో ఉండుగాక- అలాగే భూతలంలో చెట్లుండుగాక- నరాధీశులుండుగాక- పర్వతములూ, పురములూ, పల్లెలూ ఉండుగాక- నదులూ, సముద్రాలూ ఉండుగాక- ఏమయినాకాని భూలోకంలో కూడా సుఖంలేదు. అలాగే ఏసంపదఉన్నా పాతాళంలోకూడా సుఖం లేదు- ఇంతెందుకు? ఈ ప్రపంచంలో ఎక్కడా సుఖంలేదు- క్రియా ఫలములయిన లోకములందు సుఖమనేది సున్న- మానసికక్రియలందు శాశ్వతసుఖమనేది సున్న- శాస్త్రాంధ్రియ చేష్టలందునూ శాశ్వత సుఖములేదు- కనుక ప్రపంచంతా అశాశ్వతం- అతితుచ్ఛం- అందులో శాశ్వతసుఖమనునది వివేకవంతులచే పోరతగదు- వివేక వంతులయొక్క మనస్సు ఎచట విశ్రాంతి చెందియుండునో దానితో భూతలంలోని ఏకచ్ఛతాధిపత్యం తులతూగదు- అమరాధిపత్యం సరి పోదు- పాతాళరాజ్యాధిపత్యంకూడా సమానంకాదు- పదునాల్గువిద్య లందలి సాండిత్యంకూడా సరిపోదు- లోకానురంజన సామర్థ్యంకూడా ప్రయోజనంలేదు- భారతాది ఇతిహాసములందలి కథలను వర్ణించిచెప్పెడి సామర్థ్యంకూడా ఉపయోగంలేదు- అధిప్రచురమయిన (మనశ్చాంత లతో మునిగి తేలుచున్న) చిరజీవితము (దీర్ఘాయుర్దాయము) లాభము లేదు- మరణమూ లాభములేదు- నరకమూ లాభంలేదు- స్వర్గమూ లాభంలేదు- వివేకవంతుడయినవానికి విచారిస్తే ప్రపంచ క్రమములు ఏమీ రమ్యములుకావు- అశాశ్వతమయిన పదార్థమునందు మహాను భావుల చిత్తము విశ్రాంతిచెందదు-

౨౪. ప్రాణవిచారణము-

భుశుం॥ మహాత్మా! ఆత్మదృష్టి ఒక్కటే లోకంలో నిరపాయ మైనది- అదే స్థిరమయినది- అదే శ్రేయస్కరమయినది- అదే సకల జ్ఞానములలోను శ్రేష్ఠమయినది- ఆత్మచింతనము (ఆత్మవిచారము) సకల దుఃఖాపహరకము- చిరకాలమునుంచి కామకర్మవాసనలచే సంపాదించబడిన సంసారభ్రమను పోగొట్టెడిది- సత్యగాత్మాంగణమునందు సంచరించెడిది- సంప్రాప్తములయిన సర్వదుఃఖములను తుడిచిపెట్టెడిది- రాబోవు దుఃఖములను అనుసంధానమును చేసికొనునుదువలన కలిగెడి దిగులు మొదలగు సకలానర్థములను వశింపజేయును- వెన్నెల చీకట్లను పోగొట్టినట్లు ఆత్మవిచారము సంసారదుఃఖములను పూర్తిగా రూపుమాపును- అట్టి ఆత్మవిచారము మహాత్మా! సర్వసంకల్ప వర్జితము- యుష్మదాదులకు (మీబోటివారలకు) దుష్ప్రాప్తము- (పొందశక్యము కాదు) అస్మదాదులకు అసలే పొందశక్యముగాదు. సమస్త భేదకలనా తీతమును, సర్వోత్కృష్టమును ఆగుస్థానమును ప్రాశస్త్యబుద్ధులు చేరలేరు- అయితే అలాంటి ఆత్మచింత (ఆత్మవిచారము) నీకెలా అలవడిందని మీరడుగుతారేమో నన్ను చెబుతావినండి-

ఆత్మచింత అనే విలాసిని స్త్రీకి కొందరు చెలికత్తెలున్నాను- వాళ్లుకూడా ఆమెతో కొంచెం పోలిక కలవారే- విజ్ఞానచంద్రునిచే శీతలములయినవారే- కనుక ఆత్మచింతతో (ఆత్మవిచారముతో) సమానులయిన ఆమె చెలికత్తెలలో ముఖ్యమయిన చెలికత్తెను ఒకదానిని నేను ఆశ్రయించాను- ఆమె అనుగ్రహంచేత నేనీ ఆత్మవిచారమును సంపాదించాను- అని అన్నది భుశుండము-

వసి॥ రామచంద్రా! ఇలా నాతో ఆభుశుండమనగా నాకా విషయమంతా తెలిసిఉన్నా ఉత్సాహంతో నేనాభుశుండాన్ని ఇలా అడిగాను- “సకలసంశయాలు తీర్చగల సామర్థ్యంకలిగిన ఓభుశుండమా! ఆప్రాణచింత అంటే ఎలాంటిదో నాకు నిర్ణయించి చెప్పు!” అని-

భువం॥ మునీ ! మీరు సకల వేదాంతవేత్తలు సర్వ సంశయములను తీర్చెడి సత్తాగలవారు- వాయుసమయిన నన్ను పరిహాసంగా ఇలా అడుగుతున్నారు- అధవా మీసాన్నిధ్యంలో ఆ ప్రాణదర్శనమును గురించి విశేషంగా తెలుసుకోటానికి మీరడిగిన ప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరం చెబుతాను. తప్పేమి? నాకుపోయిందేమి? మహర్షీ ! నాకు జీవితాన్ని ఇచ్చింది ఈ ప్రాణచింతనము- ఆత్మలాభాన్ని కలిగించింది ఈ ప్రాణచింతనము- దానిని గురించి చెబుతావినండి-

స్వామీ ! నా దేహమనే గేహాన్ని (కొంపను) చూడండి- మనోరమంగా ఉంది- ఈకొంపకు వాత, పిత్త, కఫములనేవి మూడు లావయిన స్తంభాలు- తొమ్మిది ఇంద్రియాలు తొమ్మిదిద్వారాలు- పుర్యష్టకమనేది బంధువర్గము. (పుర్యష్టకశబ్దార్థము లోగడ చెప్పబడినది.) అహంకారమనే గృహస్థుచే కాపాడబడుతోంది- దీనికి కర్ణ శక్కులులు రెండూ శిరోగృహాలు- ఇది కేశములనే రెల్లుచే కప్పబడింది- విశాలమయిన కళ్లు ఈకొంపకు కిటికీలు- ముఖమనేది సింహద్వారము- భుజపాచ్ఛములు రెండూ ఉపమందిరాలు- దంతపంక్తి సింహద్వారానికి కట్టిన నోరణమాల- (నోరణపుదండ) జ్ఞానేంద్రియాలు నిత్యము కాపలాకాచే ద్వారపాలకులు- సర్వత్రవ్యాప్తమయిన ఆత్మ లోకంతో, (ఆత్మప్రకాశతో) వ్యాప్తమయింది- (అనగా ఆత్మప్రకాశమనేది ఈయింటికి దీపమని భావము.) కనుగుడ్లు అలిందములు- () రక్తమాంస వసాది ద్రవ్యములతో మృద్గోమయమూతో నలె పూయబడింది అలుకబడినది- నరమాలయొక్క సమూహంతో కట్టబడినది- స్థూలమయిన ఎముకలనే రాళ్ళతో కట్టినగోడలు కలది- మునిశ్రేష్ఠుడా ! ఈ దేహమనే కొంపయొక్క మధ్య “ఇడా, పింగళా” అనే రెండు అతికోమలములయిన సూక్ష్మనాడులు ఉన్నాయి- అవి వామ దక్షిణ పార్శ్వములందు ఉంటాయి- అయ్యవి కనిపించవు- ముక్కోణములందు ప్రాణవాయుసంచారమును లింగముతో (గుర్తుతో)

అభివ్యక్తమగుచూ ఉంటాయి- అచ్చటనే హృత్పద్మమనే మూడు
యంత్రాలు ఉన్నాయి- అవి పద్మముగ్మత్రియాకారములుగ నుండును.
(అనగా కాడతో కూడికొని ముకుచుకొనియున్న రెండేసి పద్మముల
జంటలవలె నుండును) ఆ యంత్రములు అస్థిమాంసమయములు- అతి
కోమలములు- ఈహృత్పద్మమనే యంత్రత్రయమునకే పురీతత్ అని
పేరు- ఈయంత్రములందే డెబ్బదిరెండువేల నాడులు గుమికూడి
యుండును- (ఈ యంత్రత్రయమే డెబ్బదిరెండువేల నాడీ ప్రభేదము
లకు మూలము.) (అనగా ఈహృత్పద్మమునందే డెబ్బదిరెండువేల
నాడులు చేరియుండెడి సన్ననిరంధ్రము (జాలము) లుండును- ఈమూ
డుచు ఒకదానితో నొకటి కలసియుండుటచే కోమలమయిన దలములు
(పూరేకులు) కలిసియున్న పద్మములవలె నుండును- కనుకనే అవి
ప్రత్యేకం యంత్రాకారములు- అగు నాసాగ్రము మొదలు పాదాం
తము వరకునుండు సకల దేహాకాశమునందును సంచరించెడి అపాన
వాయువను అమృతముతో తడియుటచే ఆదళములు వికసించియుండును-
కనుకనే ఆయంత్రముయొక్క పత్రములు ప్రాణవాయువుచే వ్యాప్తము
లయి మెల్లగా చలించుచూ ప్రతిఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములందునూ కొద్దిగా
ముకుచుకొనుచునూ కొద్దిగా వికసించుచునూ ఉండును- ఆదళములు
కదలుచుండగా ఆకదలికచే ప్రాణవాయువు (గాలి) వృద్ధిచెంది నాడీ
రంధ్రములద్వారా నాడులలోకిచేరి ఊర్ధ్వాఘోభాగములందుండెడి
నాడులన్నిటిలోను ప్రవేశించి దేహమంతటను ప్రసరించును- (ఒకే
ప్రాణవాయువు హృదయ, పాయు, నాభి, కంఠ, సర్వాంగములను
స్థానభేదములను కల్పించుకొని ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానములను
సంజ్ఞలను చెందినదగుచూ శరీరంలో ఊర్ధ్వాఘోభాగములందుండెడి
డెబ్బదిరెండువేలనాడులందును నూటఒక్క ప్రధాననాడులందును
ప్రవేశించి దేహమునందు ప్రసరించుచుండు ననిభావము.) చంద్రబింబము
నందు చంద్రకిరణములన్నీ ఇమిడియున్నట్లు ఈహృత్పద్మమనే యంత్ర
త్రయమందు ప్రాణశక్తులన్నీ ఊర్ధ్వాఘోభాగములకు ప్రసరిస్తూ దేహము

నందుండును- ఆప్రాణశక్తులు అన్నరసమును దేహమంతటను వ్యాపింపఁ జేయుటకు ఆయావాడులందు ఆయాపనులును చేయుచుండును. వచ్చుట, సోపుట, నెదజల్లుట, హరించుట, విహరించుట, ఎగురుట, పడుట అనేవి ప్రాణశక్తుల వ్యాపారములు- ఈశరీరంలో హృదయమే ముఖ్యస్థానము- ఇంద్రియములన్నిటిలోనూ ప్రాణమే ముఖ్యము- మిగిలినవన్నియు ప్రాణవాయువుయొక్క వృత్తి భేదముజేకాని వేరు కాదు- కనుక ప్రాణవాయునొక్కటియే సకల శరీరేంద్రియాది చేష్టలు శక్తి భేదములచే (వృత్తి భేదములచే) చేయుచున్నది- ప్రాణవాయువు యొక్క ఒకానొక శక్తి చక్షురింద్రియమునందు పనిచేస్తోంది- ఇంకొక శక్తి త్వగింద్రియమునందు పనిచేస్తోంది- మరొకటి నాసికేంద్రియమునందు పనిచేస్తోంది- ఇంకొక శక్తి అన్నమును జీర్ణముచేస్తోంది- మరొకటి మాట్లాడింపచేస్తోంది- పెక్కుమాటలేల మహాత్మా! శరీరమంతటను జరిగెడి సమస్తపనులూ ప్రాణవాయువు వలననే జగుచున్నాయి- కొయ్యబొమ్మను యంత్రసూత్రధారుడు ఆడించినట్లు ఈశరీరమును ప్రాణవాయువే ఆడించుచున్నది-

మహర్షీ! ప్రాణవాయువు ఒక్కటియే శరీరమంతటా పనిచేస్తోందనీ, దానికే స్థానభేదంచేత వేరుభేదం వచ్చిందనీ చెప్పితిమిగా! అందులో రెండే ప్రధానములు- ఊర్ధ్వగమనముగల వాయువునకు ప్రాణవాయువనీ, అధోగమనముగల దానికి అపానవాయువనీ పంకేతము- ఈ రెండే ముఖ్యములు- వేనీ రెండువాయువులయొక్క నడిక ననుసరించి సూత్రమే ఉన్నాను- అనగా ఆధ్యాత్మిక పరిచ్ఛేదమును వదిలి, ఆధిదైవికమగు సూత్రాత్మరూపములు ఇవి(ప్రాణాపానవాయువు) యని నిత్యము ధారణచేయుచు విషయాసంగముచే పాపదూషితమయిన సర్వేంద్రియవ్రతమును పరిత్యజించి, ప్రాణవాయువ్రతమును మాత్రమునే ఆచరిస్తూ ఉన్నాను- అనగా వాగాదీంద్రియములు వచనము మున్నగు తమతమ విషయములందు వ్యసనముగలవి- అందువల్ల

విషయాసంగముచే పాపదూషితములయినాయి- కనుక అవి శ్రమరూపమయిన మృత్యువు చే చెడిపోయాయి- ప్రాణవాయువునకు ముఖనాసికాగోళకములందు సంచరించుటయే వ్రతము కాని వేరే విషయాసంగము లేదు- కనుక పాపదూషితముకాదు ప్రాణవాయువు- (ప్రాణము)- కనుక ప్రాణమొక్కటియే వ్రతధంగళూన్యమయినది- కనుకనే మృత్యుగ్రస్తముకాదు- అందుచే ఆప్రాణమునే సూత్రాత్మస్వరూపముగా నేను ధారణ చేయుచుండుటచే నేను మృత్యువును జయించి ఉన్నాను- ఇదే నేనొనర్చెడి ప్రాణచింతనము- ప్రాణధారణ సహితమయిన ఇలాంటి ప్రాణచింతనము బృహదారణ్యకమునందు “అథాతో వ్రతమీమాంసా” అను వాక్యముతో నారంభించి “తస్మాదేకమేనవ్రతం చ రేత్యాణ్యైచ్చైవాపాన్యాచ్చ నేత్వాస్మా మృత్యురాప్నువత్” అనియు, “యద్యుచ్చరే త్సమాపిషియిషేత్తే నోవతస్యై దేవతాయై సాయుజ్యం సలోకతాం జయతి” అనియు నుండు గ్రంథముచే విస్తరించి చెప్పబడినది-

ఈ ప్రాణాపానములు రెంటిలో నొకటి చల్లని శరీరముగలది- మరొకటి నెచ్చని శరీరముగలది- ఈ రెండునూ దేహాకాశమునందు సంచరించెడి బాటసారులు- (సాంధులు) కలేబరమును మహాయంత్రమును నడపువారలు- శ్రమరహితములు- హృదయాకాశమందలి సూర్యచంద్రులు- అగ్నిహోమరూపులు- శరీరమును పురమును పాలించుచున్న మనస్సుమొక్క రథచక్రములు- అహంకారమునే రాజుగారికి ఇష్టమైన అతి ప్రశస్త తురంగములు- (గుర్రములు) ఈయవి మూడవస్థలయందును ఏకరూపములు- ఆ ప్రాణాపానములు అను శారీరక వాయువులను యావజ్జీవము ఉపాసించుచున్ననాకు నిద్రించుచున్న వానికివలె రోజులు సుఖంగా గడచిపోతున్నాయి- ఒక తామరతూడుమొక్క దారమును వెయ్యిముక్కలుగా తెరచితే అపుడు ఒక్కొక్కముక్క ఎంతసూక్ష్మముగా దుర్లక్ష్యముగా నుండునో అట్లే ఈ ప్రాణాపానముల గతికూడ

లంచు ఎల్లపుడు సంచారముగల ఈప్రాణాపానవాయువుల పరిస్థితి అనేక శ్రుతులలో ప్రాణోపాసనా ప్రకరణమునందు అనేకవిధములుగ ప్రశంశించి చెప్పబడినది. నిర్దోషములనీ, గతశ్రమములనీ, అభగ్నవ్రతములనీ, సంసర్గదూపములనీ, ఇంకా అనేక గుణములుగలవనీ నిరూపింపబడినవి-అది తెలిసికొని నేను వానిని ఉపాసించి నృత్యపాశరహితుడనగుచూ, జీవన్ముక్తుడనై ఈసంసారంలో మరల పుట్టుటలేదు సుమా ! అని అన్నది భుశుండము వసిష్ఠునితో-

౨౫. సమాధివర్ణనము.

వసి॥ రామచంద్రా ! ఇలా ఆపయ్యే (భుశుండమును వాయుసమా) చెప్తున్నాడనిగా “ఆ ప్రాణవాయువుయొక్క గతి (నడక) ఎలాంటినో చెప్పమని నేనుమళ్ళీ” అడిగాను దాన్ని-

భుశు॥ మునీ ! మీరు తెలిసిఉండే నన్నువిలాసగా అడుగుచున్నారు. మీరడిగిన దానికి సరిగా నేను జవాబు చెబుతున్నాను- వినండి నామాట-

మహర్షీ ! ప్రాణవాయువునందు రెండుపదములు ప్రవర్తించుచున్నవి- ఒకటి ప్రాణశబ్దము- రెండు ప్రాణగతి శబ్దము- ఇందు ప్రాణ శబ్దము రూఢము. రెండవది (ప్రాణగతిశబ్దము) యాగికము- ఇది ఆ ప్రాణవాయువుయొక్క- లక్షణమును చెప్పును. బ్రహ్మర్షీ ! ప్రాణమునునది ఎల్లపుడు స్పందశక్తి కలది. సదాగతి” యని దీనికి పేరుకలదు- ఇది యీ శరీరంలో ఉద్ధృతభాగము నందుండును- అపానమునునది కూడ స్పందశక్తి కలదే- సదాగతికలదే- కాని అయ్యది బాహ్య భ్యంతర శరీరంలో అధోభాగమునం దుండును- ఈరెంటిలో (ప్రాణాపానములు రెంటిలో) మెలకువతో నున్నవానికిగాని, నిద్రించుచున్నవానికి, ప్రాణాయామమునునది ఉత్తమమయినది- అదే శ్రేయస్కరమయినది- వినండి దానివిధానం (ప్రాణాయామవిధానం) చెబుతాను-

హృత్పద్మకోటరమునుండి మూర్ధపర్యంతము ప్రాణవాయువులు బయలు
 చేరి బాహ్యోన్ముఖమగుట రేచకమందురు- మూర్ధప్రదేశమునుండి
 బయలుదేరిన ప్రాణవాయువులు, బయట (వెలుపల) ద్వాదశాంగుళ
 ముల పర్యంతము (పన్నెండు అంగుళాల పర్యంత ప్రదేశమును) ఆశ్ర
 మించుట పూరకమనబడును- మొదటిది అంతర రేచకమనీ రెండవది
 బాహ్యపూరకమనీ అంటారుయోగులు- నాసాగ్రము మొదలు మూర్ధ
 పర్యంతమునుండి వాయుస్పర్శకాని, మూర్ధప్రదేశమునుండి హృదయ
 పర్యంతమునుండు వాయుస్పర్శకాని అంతఃపూరకమని అనబడును-
 అపానవాయువు ప్రశాంతమై ప్రాణవాయువు హృదయభాగమునందు
 ఉత్పన్నమౌకానిచో అస్థితి కుంభకావస్థయని అందురు యోగులు-
 ఇలా రేచకము కుంభకము, పూరకము అని మూడు విధములుగ
 నున్నది ప్రాణాయామము- అపానవాయువుయొక్క ఉత్పత్తిస్థానమం
 దునూ, నాసాగ్రమునకు బయట ద్వాదశాంగుళపర్యంత ప్రదేశమందును,
 ప్రయాత్నరహితంగా స్వతస్సిద్ధంగా సర్వకాలములయందూ పుట్టెడి
 రేచకాదులను చెప్పెదను వినండి- నాసాగ్రమునకు వెలుపల పన్నెం
 డంగుళముల ప్రదేశమునకు అనల అభిముఖముగా నుండెడి వాయువు
 నకు ఆబాహ్యప్రదేశమునందే రేచక పూరక కుంభకాదులను ఆలో
 చించనచ్చును- మట్టిలోపల అనభివ్యక్తముగ నున్నకుండవలె పన్నెం
 డంగుళముల పర్యంతప్రదేశమున ఆకాశమునందు నిత్యము బాహ్య
 వాయువు లోపలనుండెడి అపానవాయువునకు కుంభకస్థితిని గ్రహించ
 వలెను- బాహ్యోన్ముఖమయిన వాయువునకు నాసాగ్రావధియగు
 (ముక్కుయొక్క చివరవరకునుండు) గతి- (నడక) ఏదికలదో దానిని
 యోగులు బాహ్యపూరకమందురు- నాసాగ్రమునుంచినాడ బయలు
 చేరి పన్నెండంగుళ ప్రదేశమువరకుగల వాయుగతిని మరియొక బాహ్య
 పూరకమందురు- ప్రాణవాయువు బయటికిరాక యెంతవరకు అపాన
 వాయువు బయటికి పుట్టునో అంతవరకు బాహ్యపూరకమని యందురు-

అపానవాయుపుయొక్క- చలనము లేకుండగ వాయువునకు అంత గుర్తింపునుచునది బాహ్యరేచకమనబడును. అపానవాయువు బయలుదేరి నాస్కాగ్రపర్యంతము చలించుచు స్వరూపాభివ్యక్తితో బలియుట మరొకవిధమయిన బాహ్యపూరకము- ఎల్లపుడు అప్రయత్నముగా జరిగెడి ఈబాహ్యభ్యంతర కుంభక పూరక రేచకములను ప్రాణాపాన స్వభావముగలవానిని తెలిసికొన్నవానికి మరలజన్మ యుండదు. ఈ యెనిమిది విధములయిన రేచకకుంభకాదులు దేహవాయువులకు రాత్రింబవళ్లు స్వతస్సిద్ధముగా జరిగెడివి. వాయువులు అతిచంచలములు- కనుక నీయవి నడచువానికీ, నిలచున్నవానికీ, మెలకువతో నున్నవానికీ, నిద్రించువానికీ కూడ సహజముగా జరిగెడిది నిరోధాభ్యాసమునకు ఈ భావన శాంతివరకు నుపయోగపడును- వీనినిల్లు అభ్యాసము చేసినందువలన కొంతకాలమునకు ప్రాణనిరోధముకూడ అలవడును- వీని అభ్యాసముచే కర్तృత్వభోక్తృత్వాభ్యాసముకూడ నశిస్తుంది- ఇలాఉండి క్రమంగా బాహ్యదృష్టిని పరిత్యజించుచో లోపల ఆత్మజ్ఞానోదయము కలిగి పరమపదప్రాప్తి కూడ సిద్ధించుచు దీనివలన బాహ్యమునందు వీనిని అభ్యసించుపురుషునకు బాహ్యవిషయములందు చిత్తము అనురాగము చెందదు- కుక్కతోలు తిత్తిలోని పాలమీద బ్రాహ్మణునికి కోరిక ఉండినట్లు- ఈదృష్టికలిగి ఇందులో ఆరితేరినవారికి పొందదగిన దంతయు పొందబడినట్లే- వీరికింక బంధనముండదు- ప్రాణాపాన చింతనమువల్ల ఆత్మిభోగకలిగినవారికి రాగాదిమలము శాంతించును- మనస్సు స్వస్థమగును. బాహ్యశాశమునకు ఉన్ముఖమయిన ప్రాణవాయువు అగ్నిజ్వాలవలె వెచ్చగానుండును- పైకి ప్రసరించును- హృదయాశాశమునకు ఉన్ముఖమయిన అపానవాయువు నీటివలె నిమ్మభాగమునకు ప్రసరించును- చల్లగానుండును- అపానము చంద్రునివలె దేహమంతయును తృప్తిపరచును- (చల్లపరచును.) ప్రాణవాయువు సూర్యుని వంటిది- లేక అగ్నివంటిది- శరీరమంతయును పచనము చేయును- ప్రాణవాయువు ప్రతిక్షణము హృదయాశాశమును తపింపజేసి తరువాత

ముఖాగ్రమందలి ఆకాశమును తపింపజేయును సూర్యుడు ఆకాశమును
 తపింపజేసినట్లు- అపానవాయువును చంద్రుడు ముఖాగ్రమును ఆనంద
 పరచి, తరువాత హృదయాకాశమును ఆనందపరచును- అంతస్థమయిన
 అపానవాయువుయొక్క కళ ప్రాణవాయువును సూర్యునిచే నెప్పుడు
 గ్రసింపబడునో అప్పుడు సంసారదుఃఖముండదు మానవునకు- అలాగే
 ప్రాణవాయువుయొక్క కళ అపానవాయువును చంద్రునిచే గ్రసింపబడిన
 దశలో మానవునకు సంసారదుఃఖముండదు- తత్త్వద్వస్థిలో విచారించి
 నచో ఒక్కప్రాణమే రవిశశిభావమును జెందును- ద్వాదశాంగుళ
 పర్యంతము ప్రస్తుతమయిన ప్రాణము జ్యోత్స్వమును నిడిచి యెంతవరకు
 శైత్యమును (చల్లదనమును) వొందనో అంతవరకు అది ప్రాణాపానము
 లకు సంధ్యవస్థ- ఆయవస్థలో దేహమునకు నెలువల ప్రాణము లయిం
 చుటవలన ఆత్మకు విద్వేహత్వ, నిష్క్రియత్వ, నిర్మలస్త్వాదులు ఊహింప
 సాధ్యమగుటచే విచారింపబడు చుండును- బాహ్యకుంభకమునందు
 దేహాది దేశపరిచ్ఛేదము లేనందునను చంద్రసూర్యాత్మకమయిన ప్రాణా
 పానక్రియాప్రయుక్తమయిన ఆయుఃకాలపరిచ్ఛేదము లేనందునను, దేశ
 కాలములను ఆత్మయందు ప్రతిష్ఠించుకున్న (నిలుపుకున్న) యోగి దుఃఖం
 చడు- ఇలాగే అంతఃకుంభకముండుకూడ హృదయమందలి ప్రాణాపాన
 సంధిదశలో ప్రతిష్ఠితమయిన మనస్సునకు అధిస్థానమయిన పరమాత్మ
 తత్త్వబోధ అవశ్యంభావియగుటచే బ్రహ్మాదిప్రసక్తిలేదు- హృదయము
 నందున్న ఆత్మయే ప్రాణసూక్ష్మజనియు అతడే అపానరూపుడగు
 చంద్రుడుగ ఉదయాస్తమయములుగల వ్యాసాది వృత్తి భేదముచే
 వివర్తముచెందుచున్నాడనియు, అంతకంటె వేరుగ మరొకడు లేదనియు
 ఉపాసించుట ఆత్మదర్శనమునకు హేతువు- బాహ్యజ్యోతిస్సువలన
 బాహ్యతమస్సు క్షీణించిననూ (నశించిననూ) బాహ్యములయిన రూపా
 దులే కనిపించునుగాని నెలవల ఆత్మదర్శనము కలుగదు- కనుక నెలు
 వలకూడ ఆత్మ ఆంతరతమస్సు (లోపలి అజ్ఞానాంధకారము) చేతనే

వ్యాప్తమయియున్నాడు-అందుచే ఆంతరతమస్సును పోగొట్టెడి ఆంతరజ్యోతిస్సును- (వివేకప్రకాశమును) అన్వేషింపవలెనుగాని బాహ్యజ్యోతిస్సును అన్వేషించినందున లాభంలేదు- కనుక హృదయమందు ఆత్మసాక్షాత్కారమే ఉపయోగకరము-

కాక బాహ్యోధికారకల్పనకూడ హర్దఘ్నాంత(హృదయమందలి అజ్ఞానాంధకారము) వలననే ఏర్పడినది కాని హర్దాంధకారము నశించినచో బాహ్యోధికారనాశము దానంతట అదే నశించును- దానికొరకు వేరుప్రయత్నము అక్కరలేదు- బాహ్యోధికారము నశించినచో ప్రపంచస్వరూపము అభివ్యక్తమగును- హర్దాంధకారము నశించినచో ఆత్మస్వరూపము అభివ్యక్తమగును- హర్దాంధకారమును నశింపజేసెడి జ్ఞానమును సంపాదించిననే ముక్తికలుగును- హృత్పద్మకోటరంలో అపానచంద్రుడు అస్తంగతుడయ్యేసరికి ఆస్థానమునుండి ప్రాణారుడు బహిర్ముఖుడగును- (అనగా వెలుపలికి వచ్చుటకుద్యుక్తుడగును.) నీడతగ్గితే అచ్చట ఎండబయలుదేరును- అలాగే అపానము అస్తంగతమయితే హృత్పద్మమునుండి ప్రాణము ఉత్పన్నమవును- ఎండ తగ్గిపోతే నీడబయలుదేరుతుంది- అలాగే ప్రాణము అస్తంగతమయితే ఒక్కక్షణంలో బాహ్యమునుండి అపానము ఉత్పన్నమవును. మహర్షీ! ప్రాణవాయువు ఉత్పన్నమయిన ప్రదేశంలో అపానవాయువు నశించినట్లు గ్రహించండి- అలాగే అపానవాయువు జన్మించినప్రదేశంలో ప్రాణవాయువు నశించినట్లు గ్రహించండి- ప్రాణవాయువు అస్తంగతమై అపానవాయువు పుట్టుటకుద్యుక్తమైనపుడు బాహ్యకుంభకమును అవలంబించిన మానవుడు సంసారదుఃఖమునొందడు- అపానవాయువు అస్తమించి ప్రాణవాయువు కొంచెము వృద్ధిచెందుట కుద్యుక్తమయినపుడు అంతఃకుంభకమును అవలంబించిన మానవుడు సంసారదుఃఖము నొందడు- ప్రాణవాయువు బయటికి విడుచుట ప్రారంభించి పదునారంగుళముల ప్రదేశమువరకు ప్రసరించు దానినిగ జేసి స్వచ్ఛమయిన కుంభ

కనుచు అభ్యసించినవాడు సంసారతాపము నొందడుమల్లీ- అపాన
నాయువు నాసానివరమునుండి లోపలప్రవేశించి యుండుగా బాహ్య
రేచకమున కాధారమయిన ప్రాణవాయుపూరణముకొరకు దేహంతర్గత
మయిన పూరకమును ఉపాసించిన మానవుడు పునర్జన్మము నొందడు-
ఎనది హృదయాకాశమందు ప్రాణాపానములు రెండునూ విలయమును
జెందునో అట్టివశ పరమశాంతమయినది- ఆస్థితిలో ఆత్మకు సంసార
పరితాపమేమాత్రము ఉండదు- ప్రాణలయమునకు అధిష్ఠానమగు
చైతన్యమునందుకాని, లోపలిప్రాణవాయువు బయటికివచ్చుటకు అపాన
మగు చైతన్యమునందుకాని దేశకాలవస్తువులు బాధింపబడుటచే దేశ
కాలవస్తువులు నిష్కలచిన్మాత్రములేకాని నేగుకాదని ఇట్టి విచారణ
గల మానవునకు పునర్జన్మయుండదు- క్షణకాలము ప్రాణము అస్త
మించియు, అపానము ఉదయించకయు నుండును- ఈదశ ప్రాణాపాన
సంధి క్షణంలో ఎల్లప్రాణులకు ఉండును- కాని యోగులు దానిని
తెలిసికొందురు- ఇతరులు తెలిసికొనలేరు- ఇట్టిస్థితిని అప్రయత్నసిద్ధ
మయిన బాహ్యకుంభకమందురు- అప్రయత్నసిద్ధమయిన లోపలి
కుంభకమే (అంతిష్ఠకుంభకము) పరమపదము- అదియేముక్తి- అదే
ఆత్మయొక్క రూపము- అదేపరిశుద్ధమైన చైతన్యము- అదే సద్రూ
పము- ఈపదవిని పొందినవానికి సంసారశోకముండదు- పుష్పములో
పరిమళమున్నట్లు ప్రాణవాయువులో అధిష్ఠానచైతన్యమున్నది- దానినే
మేముపాసించుచున్నాము- నీటిలో మాధుర్యమున్నట్లు అపానమునందు
చిదాత్మఉన్నాడు- అతడు ప్రాణమూకాడు- అపానమూకాడు- అట్టి
చిదాత్మను మేము ఉపాసించుచున్నాము- (చిద్రూపాత్మయొక్క
పరిసయముకొరకు ప్రాణాపానములందున్నట్లు చెప్పబడినదికాని ప్రాణా
పానోపహీతుడుగా ఆత్మను ఉపాసించమని కాదు.) ప్రాణనాశమున
కథిష్ఠానమయినట్టియు అపాననాశమున కథిష్ఠానమయినట్టియు ప్రాణా
పానముల మధ్యనున్న చిదాత్మను ఉపాసించుచున్నాము- ప్రాణమునకు
ప్రాణమును, జీవమునకు జీవమును, దేహమునకు ధారణమును,

(దేహమును) అగు చిదాత్మను మేము ఉపాసించుచున్నాము- మనస్సుకు మననశక్తిని కలిగించునట్టియు, బుద్ధికి బోధశక్తి నిచ్చునట్టియు, అహంకృతికి అహంకారమయినట్టియు చిదాత్మను ఉపాసించుచున్నాము. ఎవనియందు సర్వమూ ఉన్నదో, ఎవనినుంచి సర్వము పుట్టినదో, ఎవడు సర్వరూపుడో, ఎవగు సర్వవ్యాపకుడో, ఎవడు నిత్యమూ సర్వప్రపంచమయ్యుడో అట్టి చిత్తత్వమును మేము ఉపాసించుచున్నాము- ప్రకాశములకు ప్రకాశమునిచ్చువాడు- పావనములకు పావనుడు- మనోబుద్ధ్యాదివికారములకు లింగనివాడు- (వికారమును చెందనివాడు,) అట్టి చిదాత్మను ఉపాసించుచున్నాము- ఏచిదాత్మయందు అపానము ఉదయింపలేదో ఏచిదాత్మయందు ప్రాణము అస్తమించినదో ఏచిదాత్మనాసాగ్రమనే గగనమునందలి ఆవర్తమో అట్టి చిదాత్మను ఉపాసించుచున్నాము. ప్రాణాపానోద్భవస్థానముల కధిస్థానముగు చిదాత్మను ఉపాసించుచున్నాము. ప్రాణాపానోపాధులను రథమును అధిష్ఠించియున్నట్టియు, పరిచ్ఛిన్నముగుచూ ప్రాణాపానశక్తులను కలిగించునట్టియు, ఇంద్రశక్తులన్నిటికీ శక్తిరూపమయినట్టియు చిదాత్మను ఉపాసించుచున్నాము. రేచకపూరకకుంభకాదిభావముతో వివర్తమును జెందు చిదాత్మను ఉపాసించుచున్నాము- ఇంద్రియప్రవృత్తులకునూ, విషయోపభోగములకును కారణముగు చిదాత్మను ఉపాసించుచున్నాము- పరమాత్మదృష్టిలో భేదరహితమయినట్టియు, ఆపాతదృష్టిలో ప్రాణాదిభేదశూన్యముతో కూడిఉన్నట్టియు, నిరతిశయానందరూపమయినట్టియు, సురప్రణతమయిన పరతత్త్వమును ఉపాసించుచున్నాము-

౨౬. సర్గ.

భువం॥ మహాత్మా! ఇలాంటి చిత్తనిశ్రాంతిని నేను యోగంచేత (ప్రాణసమాధిచేత) క్రమంగా సంపాదించాను- ఈదృష్టిని అవలంబించి ఉండుటవలననే ఒక్క నిమిషముకూడ కదలక మేనుపర్వతమువలె నున్నాను- ఈఆత్మసమాధి నాకు వెళ్లుచున్నా, నిలుచున్నా, నిద్రించినా,

మేలుకున్నా, కలలోనున్నా చలించను- నిత్యనిత్యములయిన ప్రపంచ విషయాలలో విడేపరహితంగా అంతర్ముఖుడుగా ఉన్నాను స్వచ్ఛం దంగా గాలిని మూటకట్టవచ్చు- నీటిని అడ్డగించవచ్చు- నా యీ సమాధిని మాత్రం అడ్డపరచజాలదు విషయజాలేమేదియు- మహానీ! ఈ ప్రాణాపానచింతన మువల్లనూ, పరమాత్మజ్ఞానమువల్లనూ, శోకరహిత మగుస్థితిని పొందాను- మహాప్రళయమునుంచియు భూతములు ఈ సంచారసముద్రంలో మునుగుచూ, తేలుచూ ఉండుటను నేను చూచుచునే బ్రతుకుచున్నాను- గడచినదానిని ఆలోచించను నేను- రానున్నదానినీ ఆలోచించను- కేవలము వర్తమానదృష్టినిమాత్ర మవలంబించి కాలంగడపుతున్నాను- యథాప్రాప్తమయిన పసులందు ఫలేచ్ఛను వదిలి నిరభిమానంగా ఉంటున్నాను- ఇష్టానిష్టముల విషయమయిన చింత హేయమని(పనికిరాదని)నిశ్చయించుకొని ఆత్మను నమ్మి జీవించుచున్నాను- ప్రాణాపానముల సంధిదశలో ప్రకాశించెడి బ్రహ్మను సంస్కరించుచు ఆత్మతుష్టితో జీవించుచున్నాను. “ఇది నాకు లభించినది” “ఇది నాకు లభింపనున్నది” అను చింత నాజీవితంలో లేదు- నేను ఎవరినీ స్తుతించను- ఎవరినీ నిందించను- నన్నుకాని, ఇతరునికాని, నాకు స్వపరభేదము ఏమాత్రములేదు- మంచికలిగితే సంతసించను- చెడుకలిగితే భేదపడను- నామనస్సు నిత్యము సర్వసమముగా నుండును. సర్వద్వైతబాధరూపమగు త్యాగమును అవలంబించాను- అంచేత జీవితంమీద అభినివేశమును కూడ వదిలాను- అందువల్ల మునీంద్రా! నామనస్సు ప్రశాంతంగా ఉంది- శోకరహితంగా ఉంది- స్వస్థంగా ఉంది- కాష్ఠమును చూచినా ఖిలాసపతియగు వేశ్యనుచూచినా, రాతిని చూచినా, గడ్డిపోచనుచూచినా, నిప్పునుచూచినా మంచును చూచినా, శూన్యమయిన అకాశమును చూచినా, నామనస్సు ఒకేతీరుగా ఉంటుంది- నాకిప్పుడు ఏమిలభించింది? తెల్లవారి నాకేమి లభించగలదు? అనే చింతయే నామతికిలేదు- జరామరణదుఃఖములకు భయపడను- రాజ్యలాభసుఖములకు సంతసించను- “ఏడు బంధువు”, “ఏడు

పరాయివాడు" అనే భావం నాజీవితంలో నాకులేదు- సర్వప్రపంచము చిన్నయమనుభావము నాకు స్థిరపడింది- నేనే పనిచేస్తున్నా నాకు దేహాభిమానం ఏమూలేంలేదు-అంచేతనాకు చిరజీవితము ప్రాప్తించింది ఈప్రపంచకార్యం అంతా సుషిష్టిగా భావించి నేను లేనిదానినిగా గుర్తించాను- ప్రారబ్ధకర్మను అనుసరించిన భోగకాలంలో ప్రాప్తము లయిన అర్థావస్థములు రెండూ నాకు సమానములు- శరీరమునకున్న చేతులు రెండూ శరీరమునకు ఎలా సమానములో అలాగే- మనస్థైర్యము తోనూ, ఆత్మైష్ఠ్యముతోనూ, సర్వత్ర అకుటిలమగు బ్రహ్మమును చూస్తూ ఉంటాను- ఆపాదమస్తకపర్యంతమైన ఈదేహమందు నాకు మమకారం ఏమూతంలేదు- అహంకారాన్ని వదిలి జీవిస్తున్నాను- ఏపనిచేస్తున్నా, దేనిని అనుభవిస్తున్నా, నాకు వానిమీద అభిమానం లేదు- అంచేత శరీరంతో చేస్తున్నా, అనుభవిస్తున్నా, నామనస్సు నైష్కర్మ్యమును చెందింది- మునీ ! నాకు జ్ఞానము పెరిగినకొలది వినయము పెరుగుచున్నదికాని అవినయము పెరుగుటలేదు- నేనెంతటి సమర్థుడనయినా ఇతరులను పరిభవించను- ఇతరులు నన్ను పరిభవించినా నేను సహించునుకాని భేదపడను- దరిద్రుడనయినా దేనిని కోరను నేను నాశరీరమందు చిన్నాత్రిదృష్టితో ఎలా ఉంటున్నానో, ఇతర భూతముల శరీరమందుకూడా నాకు అలాంటి చిన్నాత్రిదృష్టి కద్దనాకు- ఆశావాశబద్ధమయిన చిత్తవృత్తికి నాహృదయంలో నేనెంత మాత్రము ప్రవేశమివ్వను- ప్రపంచముయొక్క అసత్తనూ, ఆత్మయొక్క సత్తనూ, నేను చేతిలోని మూరేడుపండువలె చూస్తూ ఉంటాను- బాహ్యదృష్టిలో నిడిస్తూ ప్రపంచముయొక్క అసత్తను చూస్తూ ఉంటాను- లోపల మెలకువకలవాడనై ఆత్మసత్తను చూస్తూ ఉంటాను- జీర్ణమయినదానిని క్రొత్తదాన్నిగా చూస్తాను- విరిగిపోయిన దానిని క్రొత్తదానినిగా చూస్తాను- వ్యాపృతావయవములుగలదానిని క్రొత్తగా చూస్తాను- సంచూర్ణ తావయవములు కలదానిని నూతనంగా చూస్తాను-

సుఖతునిజూచి సుఖంగా ఉంటాను- దుఃఖతుణ్ణి చూచి దుఃఖముచెందుదును- అందరకు ప్రియమిత్రునిగా ఉంటాను- ఆపదలందు ధైర్యంగా ఉంటాను- సంపదలందు ప్రపంచమిత్రుడను- సంపద్విపత్తులందు నాకభినివేశములేదు- “నేను” అనుభావము నాకు లేదు- “అన్యుడు” అనుభావం నాకులేదు- నేనే ప్రపంచము- నేనే ఆకాశము- నేనే దేశకాలక్రియలు- నేనే క్రియ, కర్మ- ఘటముచిత్తు- పటముచిత్తు- ఆకాశముచిత్తు- వనముచిత్తు- శకటముచిత్తు- సర్వమూచిత్తు- మహాత్మా! ఈఈభావములు కలదాననయినందున నేను చిరకాలము జీవించియున్నాను- “మునిశార్దూలమా! భుశుండమని ప్రసిద్ధిచెందిన కాకోలమగునేను ఇలా మనవిచేసికొనుచున్నాను”- అని అన్నది భుశుండము-

౨౭. సర్గ.

భుశుం॥ మహర్షీ! మీయాజ్ఞను అనుసరించి నేనున్నట్లు చిరకాలము జీవించినదీ ఈకార్యకారణ సంఘాతమయిన దేహంలో పరమార్థంగా ఎలాఉన్నదీ! ధార్మ్యముతో చెప్పాను- అన్నది భుశుండము-

వసి॥ భుశుండమా! ఎంతటి ఆశ్చర్యము! నీవృత్తాంతము శ్రుతిభూషణమయినది- (చెప్పలకు అలంకారమయినది) (నేద్రశ్రుతికి అలంకారమయినది) రెండవబ్రహ్మనలెనున్న నీకు జూచినవారు ధన్యులు- వారి నేత్రమాలు ధన్యములు- పరమపవిత్రమయిన నీవృత్తాంతమంతయు చెప్పితివి- నేము నలుదిక్కు-లా దేవతలయొక్కయూ, విద్వాంసులయొక్కయూ, జ్ఞానైశ్వర్యసంపదలను చూచాము. కాని మీబోటి వార్లను ఎక్కడా చూడలేదు- ఒకవేళ చాలప్రయత్నించేసి వెతికిలే తత్త్వజ్ఞుడయిన మహానుభావుడు ఒకానొకడు అతికష్టమిద దొరకవచ్చుచుకాని, అతడుకూడ నీవలె సులభమకాదు- పెదురువనంలో ఒకానొక నెరుగుబొంగులో పక్షాక్షిమ బయలుదేరునట్లు జగత్కంఠంలో నీబోటివాళ్లు బయలుదేరుతారు అరుదుగా- పుణ్యశరీరముగల

నిన్ను చూడటంచేత నేను మహత్తరమయిన కార్యమును నెరవేర్చినాను. గొప్పపుణ్యమును సంపాదించాను. నీకు శుభముగుగాక. ఇంక నీగుహను చేరుము. నాకు మధ్యాహ్నకాలమయింది. నాస్వగృహమునకు పోవలెను. (అనగా నేను సప్తర్షిలోకమును చేరవలయును.) అన్నారు వసిష్ఠులు. అమాటవిని భుశుండము ఆవృక్షమునుంచిలేచి సంకల్పమాత్రించేత చేతులను తయారుచేసికొన్నది. వానిచే బంగారు చిగురుటాకులును సంపాదించుకున్నది. కల్పవృక్ష తీగలందలి పుష్పాడితోనూ, మంచు బిగువులతోనూ, క్రొక్తికములతోనూ అర్ఘ్యపాత్రను పూరించినది. రామా! ఆ అర్ఘ్యపాద్యపుష్పములతో త్రినేత్రునివలె నన్ను పూజించింది. ఆపాదమస్తకమూ అతిభక్తితో.

రామా! అపై నేను “ఓభిగేంద్రమా! నీవు లేచి నన్ననుసరించి వచ్చుట”యను శ్రమ నీకవసరములేదు. అని దానితో చెప్పి నేను ఆసనమునుంచి లేచి పక్షివలె ఎగిరివచ్చాను. అదియు ఆకాశమునందు ఒక అమడదూరం నన్ను సాగనంపుటకు నాకూడవచ్చినది. తుదకు నేను (కరంక రేణువస్థభ్య) (చేతినిచేతితోపట్టుకొని) (అనగా మేకహాండు ఇచ్చి బలాత్కారంగా మరలించానుదాన్ని. నేను బయలుదేరాను క్షణంలో సభోమార్గంలో నాకు కనిపించుచుండా పోయింది భుశుండము. సుస్పృహమైన సాంగత్యమును విడచుట అతికష్టముకదా! అంతట మేము ఉభయులమూ ఒకరికొకరము అదృశ్యులమయినాము. అవిచ్చిన్నమయిన ఖగస్త్వంతో సప్తర్షి మండలంచేరి మునులనుచూచాను. అచట నాభార్యయుగు అగుంధతీచే పూజింపబడ్డారు. రామా! కృతయుగముయొక్క ఆదిలో రెండువందల సంవత్సరాలు గడచినతరువాత నేనాభుశుండమును కలసినాను మేకశృంగమాన నటవృక్షమునందు. ఇప్పుడు కృతయుగము గడచిపోయింది. త్రేత జరుగుచున్నది. నీవు ఈ త్రేతాయుగముయొక్క మధ్యలో పుట్టావు. మరల యిప్పుడు యెనిమిది సంవత్సరముల క్రిందట ఆ పర్వతంమీద ఆభుశుండమును

కలిసికున్నాను. అది అప్పుడు కృతయుగంలో ఎలాఉన్నదో అలాగే ఉండి యిప్పుడుకూడా- కనుక ఇదీ భుశుండముయొక్క చరిత్ర- అతి విచిత్రమయినది- దీనినివిని విచారించి నేనుచెప్పినదానిని ఆనరించు- ఈభుశుండముయొక్క- సత్కథను లోకంలో ఎవడు మంచిమనసుతో విచారిస్తాడో వాడు భవభయమును విడచి సంసారసాగరమును దాట గలడు అన్నారు వసిష్ఠులు-

భుశుండోపాఖ్యానము సమాప్తము.

౨౮. పరమార్థ యోగోపదేశము.

వసి॥ రామా! ఇదీ భుశుండుని వృత్తాంతము- ఈ జ్ఞానంతో భుశుండు మోహసంకలనుండి తరించాడు- నీవుకూడా దానివలె ప్రాణనిరోధమనే యోగమును అభ్యసించి సంసారార్థ వమును దాటు- జ్ఞానముచేతను, యోగముచేతను, భుశుండము పొందిన స్థితిని పొందు- (చేరినతావుచేతు) నిరీహులందరు భుశుండునివలె పరతత్త్వంలో ఉండి పోతారు యోగాభ్యాసంచేత- ఇలా చిత్రవిచిత్రములయిన విజ్ఞానదృష్టులను కొన్నిటిని చెప్పానునీకు- విన్నావు నీవు వాటిని- ఇకమీదట వివేకంతెచ్చుకొని నీకు ఎలాతోస్తే అలాచెయ్యి-

శ్రీరా॥ మహర్షీ! మీరు భూలోకభాస్కరులు- మీవద్ద జ్ఞాన కిరణాలు అనేకంగా ఉన్నాయి- నాహృదయంలో అజ్ఞానాంధకారం గట్టిగాఉంది- దాన్నిపోగొట్టారు- జ్ఞానకిరణాలచే- ఇప్పుడు తెలివీ వచ్చింది- ఆనందించాం- స్వస్వరూపాన్ని పొందాము- రెండవ మీవలె తెలియదగిన తత్త్వాన్నీ తెలిసికున్నాము- అబ్బా! మీరు సెలవిచ్చిన భుశుండవృత్తాంతము చాలాఆశ్చర్యకరమయినది- అమూల్యార్థమును బోధించునది- మీరు సెలవిచ్చిన భుశుండ చరితంలో మాంసచర్మా స్థినిర్మితమయిన శరీరగృహమని అన్నారే! తమరు- అది ఎవడు

పర్వతం లభిష్ఠిస్తావు- ఆ దేహం నీకెక్కడిది? స్వప్నములలోకూడా
 ఖగో స్వప్నం నస్తుంది- దానితో (ఆశరీరంతో) భూలోకం అంతా
 తిరుగుతావు- ఎక్కడిది నీకాశరీరం? మనోరాజ్యంలో నీవు గడచిన
 శరీరాలతో చిత్రవిచిత్రములయిన పనులు అనేకం చేశావు- ఆశరీరాలు
 అన్ని ఏమయినాయి? గట్టి అనురాగంగల సంకల్పాత్మక వేశ్యా
 కాంతితో మహాఆనందం (సంభోగసుఖం) అనుభవించావు- ఆశరీరం
 ఏమయినది? ఎక్కడ ఉన్నది? రామా! ఈశరీరాలన్నీ సంకల్ప రూప
 ములు- అలాగే ఇప్పుడు భుషుండవృత్తాంతంలో నేను చెప్పిన శరీరం
 కూడా సంకల్పాత్మకమే-

అలాగే “ఇదినాథనము” “ఇదినా దేహము” “ఇది నా దేశము”
 అనే జ్ఞానము భ్రాంతి- అదిఅంతా మనస్సంకల్పములయొక్క విజృం
 భణము- రామా! ఈ సంసారమనేది ఒక దీర్ఘస్వప్నము- నీకు ఎప్పుడు
 భగవదనుగ్రహంవల్ల తత్త్వజ్ఞానం కలుగుతుందో అప్పుడు దీని తత్త్వం
 తెలిసికుంటావు- సూర్యోదయానంతరం కలయొక్క నిజం తెలుసు
 కున్నట్లు- స్వప్నప్రపంచం ఎలాంటిదో జాగృత్పంచంకూడా అలాం
 టిదే రెండూ మిథ్యాభూతములే- నీకీవిషయం పూర్వము ఉత్పత్తి
 ప్రకరణంలోనే విస్తృతంగా చెప్పాను. కమలభవునివల్ల ప్రపంచం
 పుట్టించానను- కమలభవుడంటే సమస్తమనస్తత్త్వము- అతనివల్ల
 ప్రపంచోత్పత్తి అనగా మనస్తత్త్వమునందలి సంకల్పములవల్ల పుట్టినదని
 అర్థము- కాబట్టి ప్రపంచంఅంతా సంకల్పకలనా మాత్రమనినమ్ము-
 చూడు సంకల్పబలంచేత విందవులు చతుర్ముఖబ్రహ్మ లయ్యాను-
 అలాగే ఉత్క్రాంతిసమయంలో పూర్వదేహంతో ఎలాంటి దేహాన్ని
 సంకల్పిస్తే అలాంటి దేహం తయారవుతుంది- వాసనాతిశయంచేత
 ఎలాంటి దేహాన్ని చిదాభ్యాసం చేస్తే ఆదేహం తయారవుతుంది-
 కాబట్టి రామా! పురుషప్రయత్నంచేత మనస్సును మరల్చుకొని దేహ
 ప్రపంచాకారమయిన సంకల్పము చిద్రూపమేనని గ్రహించు- ఏది

ఎలాభావింపబడునో అది అలా కనిపిస్తూ ఉంటుంది- ప్రపంచాన్ని ప్రపంచంగా భావిస్తే ప్రపంచాకారంగా భాసిస్తుంది- ఆత్మాకారంగా భావిస్తే ఆత్మాకారంగా భాసిస్తుంది- అత్యంతనల్లభయగు కాంతను పగటికాలంలో చిరకాలంభావిస్తే రాత్రి స్వప్నంలో ఆమె భాసిస్తూ ఉంటుంది- అలాగే సంసారంకూడా- స్వప్నంలో ఒక్క-క్షణం ముప్పది గడియలుగల పగలుగా భాసిస్తుంది- అలాగ్నీర్లు కాలంగల పగలు ఒక్క-క్షణంలాగ భాసిస్తుంది- ఆకాశంలో (మరుభూమిలో) మృగత్పష్టానది ఎలాభాసిస్తుందో అలాగే ఈభూమ్యాదికమకూడా లేనిదయిందే సంకల్పబలంచేత భాసిస్తోంది- దృష్టిదోషంచేత ఆకాశమునందు (బర్హముచ్చి)పిడికెను నెమలిపించుములకట్ట కనిపిస్తూ ఉంటుంది- ఆజ్ఞానంచేత (భ్రాంతిచేత) ప్రపంచం గోచరిస్తూ ఉంటుంది- దృష్టిదోషంలేని వాడికి ఆకాశమున నెమలిపించుము కనిపించదు- సమ్యక్దృష్టిగలవానికి ప్రపంచమూ గోచరించదు- ఎంతటి భయస్కుడయినా తన మనో రాజ్యంలో కల్పించుకున్న ఏనుగునకు బెబ్బులికీ భయపడడు- అలాగే వివేకి (ఆత్మజ్ఞాని) తన సంకల్పంచేత కల్పించుకున్న సంసారంలో కీతి చెందడు- కల అని పిలిచిన తరువాత కలలో కనిపించిన పెద్దపులికి భయపడు వాడెవ్వడునులేదు- ఆత్మస్వభావమే ఇలా ప్రపంచంగా గోచరిస్తుంది బహిర్ముఖదశలో- నిజంలో ఆత్మస్వతిరిక్తమయిన దేదీలేదు- కనుక ప్రపంచపరిస్థితిలో ఎవరూ దేనికి భయపడవలసిన పనిలేదు- కాని అలాభయపడువాడెవ్వడేని యున్నచో వానినే కొంచెము సంశోధన చేయవలెను- వాడుకూడ సంశోధనచేత చిత్తశుద్ధినిజెంది నిర్మలుడయితే వాడియందుకూడ సంసారభయం ఉండదు- సంసారభయమును మోహం అద్వితీయముగు శుద్ధాత్మయందుండదు-

అయితే ఆత్మను పరిశుద్ధిచేసికొను ఉపాయమేదియా? అనేది యిక్కడ విచారణీయాంశము-సమ్యక్జ్ఞానమే ఆత్మశుద్ధికి ఉపాయము- బంగారాన్ని భ్రాంతిపల్ల రాగి అనుకున్నాం- కుంపటిలోబెట్టి కరిగి

చూచాం- స్వచ్ఛమయిన మేలిమి బంగారమని మనకు వ్యక్తమయింది- ఇంకమనకు మళ్ళీ అది తామ్రమనే భ్రాంతిపుట్టదు- అలాగే సమ్యక్ జ్ఞానంచేత ఆత్మపరిశుద్ధుడయితే మళ్ళీ సంసార మాలిన్యాన్ని చెందడు- ప్రపంచం అంతా ఆభాసమాత్రం కనుక దర్శనమాత్రంచేత (ఆత్మ జ్ఞానమాత్రంచేత)నే లది తొలగగలదు- కనుక సమ్యక్ జ్ఞానమే సంసార భ్రాంతి నివృత్తికి ముఖ్యకారణం- “జన్మమరణములూ, స్వర్గనరక ములూ, జ్ఞానాజ్ఞానములూ మొదలగునవన్నీ చిత్తకాశకంటే వేరు కావు”- అను జ్ఞానమే సమ్యక్ జ్ఞానము అనగా సర్వప్రపంచం ఆత్మ స్వరూపమేకాని ఆత్మకంటే వేరువస్తువేదీ లేదుజ్ఞానమే సమ్యక్ జ్ఞానము- “త్వంతా అహంతలే సంసారం- (త్వంతా అనగా నీవనే భావము) (అహంతయన నేననే భావము) ఈరెండే సంసారమనే శబ్దాని కర్థాలు- ఈరెండే ఆత్మను లోకాంతరాలలో కూలబ్రోస్తాయి- విషయజాలంలో ముంచిపారవేస్తాయి- కాబట్టి పడిదికూలా కనిపించే దృశ్యజాతంఅంతా ఆత్మస్వరూపంకంటే వేరుగాదు- చిదాభాస మాత్రమే” అనే జ్ఞానమే సమ్యక్ జ్ఞానము- ఈజ్ఞానం కలిగితే ఇంక మరల సంకల్పవికల్పాలూబుదయించవు- సశించవుకూడ- (అనగా మనస్సు సంకల్ప వికల్పాత్మకం కాదని భావము)- ఇలా సర్వపదార్థాలకు బాధ (వినాశం) (నిషేధం) నిర్ణయించుకొని ప్రపంచం అధిష్ఠాన సన్మాత్ర పరిశేషమని నిశ్చయించుకొని మనస్సు నిష్కామం అవుతుంది- తాపత్ర యాలన్నీ శాంతిస్తాయి- ఎవరినీ నిందించదు మనస్సు- ఎవరినీ స్తుతించదు- హర్షించదు- దుఃఖించదు- అతి శీతలమవుతుంది- బంధువులకు మరణం అనివార్యము- కనుక బంధువియోగంపల్ల పరితిపించడం వృధ- అజ్ఞానదశలో తనకే మరణం ప్రాప్తిస్తుంటే ఇంక బంధుమరణానికి దుఃఖించటం ఎందుకు? అలాగే పుట్టివనాశ్శృందరూ కొద్దో గొప్పో నీదో ఒకవిధమయిన ఐశ్వర్యమును పొందితీరవలసిగదే- అందు సంతోషంమాత్రం ఎందుకు? సంసారంలో వ్యవహారమూర్ఖంలో ఉండి ప్రతివాడికీ ఆపద (దార్శన్యమనే దురవస్థ) కలుగుతూనే ఉంటుంది- అందుకు

దుఃఖించవలసిన పనియేమి ? సముద్రంలో బుడగలు అంతులేకుండా పుసుతూఉంటాయి- ఈడగజ్జాలంకూడా అలాంటిదే కనుక దీనికి పరితపించవలసిన పనియేమి ? ప్రపంచంలో సద్వస్తువెప్పుడూ సద్వస్తువే- అసద్వస్తువెప్పుడూ అసద్వస్తువే- ఐంద్రజాలికునియొక్క- క్రియూవైచిత్ర్యమాత్రాత్మకం ఈప్రపంచం- ఇందులో ఏడువదగినదేదీలేదు- నేను అహంకారస్వరూపడనుకాను- వెనుక అట్లుండలేదు- ఇకముందు అట్లుండబోను- ఈశరీరం నాకు అవిద్యాదోషంవల్ల పుట్టింది- దీనిని గురించి నేను పరితపించవలసిన పనిలేదు- నేనేమో దేహముకంటేవేరు- దేహమూ చిదాభాసరూపం- ఈస్థితిలో నాకు సదసద్భావాలు ఎక్కడివి? నేనెందుకు పరితపించాలి? అని యిలాంటి నిశ్చయం గలవాని మనస్సు ఉదయాస్తమయాలు చెందదు- పరితాపమును పొందదు- అనుత్తను పదంలో ఉన్న బ్రహ్మవేత్త సర్వపదార్థములందునూ, బాధపరిశిష్టతను, (నాశమేమిగులుగా కలవగుటను) అనగా (బ్రహ్మరూపత్వమును, స్వీకరిస్తాడు- అంతేకాని ప్రతీతికాలంలోని స్వారస్యాన్ని గ్రహించడు- తిత్తిరిపక్షి (తీతువప్పిల్ల) తాను గూడుకట్టుకోటానికి గడ్డిపగలయొక్క మొదటనుండే గట్టిభాగములను విడిచిపెట్టి మృదువయిన అగభాగమునె గ్రహిస్తుంది- ఇదేపరిస్థితి బ్రహ్మవేత్తకుకూడా- ఇందుకొరకు అసత్యమయిన ఈసంసారంలో ఆదరణయేమాత్రము కూడదు- గట్టితాడు ఎద్దును బంధించినట్లు అస్థ (ప్రేమ) అనేది మానవుని సంసారంలో బంధిస్తుంది- కనుక ప్రపంచంలో అస్థను (ఆదరమును) విడిచి వ్యవహరించాలి- చేయతగినదానినే చెయ్యాలి- చేయతగని దానిని చేయరాదు- ఉపేక్షించి ఊరుకోవలెను- సంసారంలో అస్థానాస్థలను విడిచి, లీలామాత్రంగా వ్యవహరించాలి- ప్రపంచం చిదాభాసమాత్రమని ఎవరికితోస్తుందో వాడి మనస్సు చల్లపడుతుంది- గ్రీష్మకాలంలో సాయంకాలమున లోకం చల్లపడినట్లు- కనుక రామా ! పదార్థములయొక్క విశేషదృష్టిని విడచి ఘటవటాది విషయపుంజమునందు చిదాభాసరూపమును సామాన్యదృష్టితో నుండుము- అచిదాభాసరూపము

కూడ మనఃకల్పనతో కూడినది కాన దానిని గూడ నిడిచి నిరాభాసుడ వగుము. (అనశుద్ధ చిద్రూపుడవగుము.) ఆభాస పరిత్యాగముచే నీవు ఏ కాంతనిర్మలుడ వగుదువు- అందుకుపాయం చెబుతావని- “నేను అహంకారరూపుడనుగాను- నాకీభోగములు సత్యములుగావు.” అని నిరంతరం (ఎల్లపుడు) భావనచేస్తే నిరర్థకమయిన ఈ సంసారాడంబరం నీకు అనర్థకారి కాదు-

రామా! ఈజ్ఞానములు రెండూ ముఖ్యములే- ఈరెండూ నిజంగా మోక్షసిద్ధిని కలిగించేవే. ఇందు ఒకటి సర్వభాధచింతనము (అనగా ప్రపంచమంతయు లేదనుభావన) రెండవది ప్రపంచమంతయు చిదాత్మ స్వరూపమే నను భావన- రామా! ఈరెంటిలో ఏదేని నచ్చితే ఏది బాగా అలవడితే దానినాశ్రయించు- లేకపోతే ఈరెండు దర్శనముల వల్లగూడా ప్రపంచంలో రాగద్వేషాదులు చంపుకుంటూ విహరించు- రాగద్వేషాది దోషములులేని వాడియందే ఈరెండు దర్శనములు ఫలిస్తాయి- ఇతనుని యందు ఫలించవు- పృథివీ లోకంలోకాని, అంతరిక్ష స్వర్లోకములలోకాని, ఉన్నవస్తుజాలము రాగద్వేష పరిత్యయమువలననే లభించును- రామా! రాగద్వేషాది సహితమయిన బుద్ధితో ఎవరెవరు దేనినాచరించినా అదిఅంతః భుదకు వారికే విపరీతమవును- రాగద్వేషాలతో కూడిన చిత్తవృత్తులందు (చిత్తములందు) శివనాదిగుణములు నిలకడ జెందవు. (అనగా శివరూపము కలుగనే కలగవు. కలిగినా చిరకాలము నిలువవు.) కాళి చల్లారిన అడవిభూములలో హరిణములు (లేళ్లు) సంచరించవు- ఒక వేళ తప్పిజారి పచ్చినా అవి అక్కడ నివసించవు- వాటికి కావలసిన పచ్చిక లేకపోవడమే అచట కారణము- రామా! ఎవనియొక్క మనస్సు అనే బీలంలో రాగము, ద్వేషము, అనే సర్పాలు రెండూ విలీనములుకావో (అనగా నశించవో) వాడు కల్పవృక్షమంతటి వాడయితేనేమి? వాడికి సప్రాప్తముకాని దుఃఖమే లోకంలో ఉండదు- సకలదుఃఖములు వాడినే కనుక ఎవరు ప్రాప్తులై,

నేర్పరులై, సుశిక్షితులై, శాస్త్రాదివిద్యల నేర్పినవారయినా వారు రాగ
 ద్వేషాలు గలవారయితే వాళ్లు నక్కలు- ఛీ! వాళ్లు ముఖం చూడ
 కూడదు- “వాడు నాడబ్బు అపహరించాడు- ఏడికొరికింత డబ్బు
 నేను ఖర్చు పెట్టాను” అని అభినివేశంతో అపహరించినవాణ్ణి వధింప
 బూనుట, ఖర్చు పెట్టినవాణ్ణి నిర్బంధించబూనుట, రాగద్వేషాలయొక్క
 లక్షణాలు- ఛీ! ఇంతటి తుచ్ఛములు మరెవేలేవు- ఎందువల్లనంటే
 ధనములూ, బంధుగులూ, మిత్రులూ, మాటిమాటికి వస్తూ ఉంటారు-
 పోతూఉంటారు- వీటిమీద మానవుడికి ఇంత అనురాగ మెందుకు!
 ఇంతటి ద్వేషమెందుకు? సంసారభోగాలన్నీ భావాభావములు గలవే-
 (అనగా వస్తూ పోతూ ఉండేవే) పరమేశ్వరునియొక్క మాయాస్వభా
 వమే ఇలాంటిది- అది (మాయ) సంసారరచన అంతా ఇలాంటిదే-
 ఇది (ఈసంసారము) లంపటాడయినవానిని అగోగతిపాలు చేస్తుంది-
 రామా! నిజంలో డబ్బూ, బంధుగులూ, మిత్రులూ ఇందులో ఏవీ
 సత్యములుగావు- ఇవన్నీ మిథ్య అనియే నిర్ణయించబడ్డాయి- మిథ్య
 గానే చూడబడుచున్నాయి- చూడు అందుకు యుక్తి- ఇవి మొదట
 లేవు. శుద్ధకు ఉండవు- మధ్యలో కనిపిస్తూ ఉంటాయి- అప్పుడుకూడా
 స్థిరంగా ఉంటాయా అంటే అదీ లేదు- అప్పుడూ (మధ్యలోనూ)
 అస్థిరత్వమే వాటిగతి- మరొకడు కల్పించుకున్న (నిర్మించుకున్న)
 కల్పవృక్షమీద ప్రాజ్ఞుడయిన వాడెవడు అనురాగం చెందుతున్నాడు?
 ఆకాశంలో ఒకడు స్త్రీని కల్పించుకున్నాడు- ఆమెను దూరంగా ఉన్న
 మరొకడు అనుభవిస్తున్నాడు- ఇలాఉంది సంసారరచన అంతా- కనుక
 ఇలాంటి సంసారమీద నీవు భ్రమచెందమాక. భూతమాలయొక్క
 రాకడలుగలిగి ప్రవాహరూపమాన నడుస్తూ అతి విస్తృతమయిన నీప్రపం
 చం ఆకాశంలో నిర్మించుకున్న గంధర్వనగర నిర్మాణంతో సమానమని
 అంటారు పెద్దలు- కలలో కల్పించుకున్న పత్తనమువలె లేనిదే ఇది-
 ఈ సంసారం అంతటా ఉండే ఉన్నది- కాని కల జారిపోయినట్లు (అనగా
 కలలోని వస్తువులు జారిపోయినట్లు) జారిపోతుంది- (విడిపోతుంది.)

దీనిని దీర్ఘస్వస్నంగాను, గంధర్వపురంగాను, ఆకాశవృక్షంగాను, చూస్తూనే ఉన్నావునీవు- అజ్ఞానమనే దీర్ఘనిద్రలో ఉన్నంతవరకు ఇది అనుస్యూతంగా ఉంటూనే ఉంటుంది-సంసారమనే స్వస్నంలో సంభ్రాంతుడవై నీవు ఇందులో ఉంటున్నావు- శుభవాసనలుగల నీవు అజ్ఞానరూపమగు ఈనిద్రను విడిచిపెట్టు- నిధిదొరకిన మానవోత్తముడు దారిద్ర్యాన్ని విడిచినట్లు మెలకున (వివేకం) తెచ్చుకో. నీ నిర్వికల్ప చిత్తు కాశాన్ని సాక్షాత్కారం చేసికో- మేలుకో, మేలుకో, మళ్ళీ చెబుతున్నా నేను మేలుకో- నీ ఆత్మాగ్గుని నీవుచూచుకో ప్రాతఃకాలపద్మం సూర్యుని చూచుకున్నట్లు- నేను చల్లని జ్ఞానోదకాన్ని వర్షిస్తున్నాను- సుశబ్దాలతో ప్రకాశమానంగా ఉంది యీ జ్ఞానోదకం- దీనితో నీసంసారతాపం పటాపంచలవుతుంది- ఇప్పుడే చరమజ్ఞానం సంపాదించుకోని స్వస్వరూపమును సాక్షాత్కరించుకో- అలీకమయిన ఈజగత్తును విడిచి నిజమయిన ఆత్మతత్వాన్ని దర్శించు- నీకింక జన్మ ఉండదు- దుఃఖముండదు- రాగ ద్వేషాదిదోషాలుండవు- సంసారభ్రమలుండవు- సర్వసంకల్పాలు విడిచి ఆత్మస్వరూపంలో ఉండిపో- రామా! నీవు విశ్వేశ్వరహితమయిన దృష్టిలో చూచుకుంటే సర్వన్యూపకమయిన బ్రహ్మవే- కనుక మోక్షసంసిద్ధి కొరకు సముపశాంతాత్మయందే సమాధిని జెందు- అన్నారు వసిష్ఠులు-

౨౯. శివోపదేశము (సర్వము పరమాత్మమయమని వర్ణించుట.)

వాల్మీకి! భరద్వాజా! ఇలా వసిష్ఠుడు ఉపదేశచమత్కారాలతో చెబుతున్నాడు- శ్రీరామచంద్రుడు స్వస్థితుడై వింటున్నాడు- పరమానంద భరితుడైనాడు- ఆత్మవిశ్రాంతిని చెందాడు- అచ్చటి వారందరూ ఆత్మయందు విశ్రాంతిని చెందారు- వసిష్ఠమహర్షి వాగమృతమును వర్షింప విరమించాడు- ఇలా అర్థముహూర్తకాలం గడచింది. (అనగా ఒకటింపాతిక ఘడియ) మళ్ళీ వసిష్ఠులే సమాధినుంచి

మేలుకొలిపాడు శ్రీరాముని- లోగడి విషయమునే దృఢపడుటకుగాను చెప్పనారంభించాడు-

వసి! రామా ! నీకు చక్కని జ్ఞానం కలిగింది- (సమ్యక్ జ్ఞానం కలిగింది.) పరమార్థమయిన ఆత్మతత్వాన్ని గ్రహించావు. దీనినే ఆశ్రయించి ఉండు- మళ్ళీ సంసారంలో అడుగు పెట్టకునుమా ! లోకంలో బండిచక్రానికి కుండగట్టిగా పట్టుకుంటే యింక చక్రం చచ్చినా కదలదు- అలాగే సంసారచక్రానికి కూడా సంకల్పమనేది కుండ- దానిని గట్టిగా నిరోధిస్తే వా ఇక సంసారచక్రం కదలదు- మనస్సును రాగ ద్వేషాలతో కలవరపరచితే వా నీవు ఎంతప్రయాసపడి నిరోధింపదలచినా సంసారచక్రం అతివేగంతో దొర్లుతూనే ఉంటుంది- కాబట్టి అభ్యాసవైరాగ్యా లతో గట్టి పౌరుషం అవలంబించి ప్రజ్ఞాబలములను సంపాదించుకొని యుక్తితో సంసారచక్రానికి నాభిఅయిన చిత్తిమును నిరోధించు- ప్రజ్ఞా సహితమయిన పౌరుషానికి సౌజన్యముతో కూడిన పౌరుషానికి శాస్త్ర సమ్మతమయిన పౌరుషానికి లభ్యంకానిది ఏదీలేదు- (అనగా పౌరుషానికి బుద్ధిబలం అవసరం- సౌజన్యం (మంచితనం) అవసరం- శాస్త్ర సమ్మతి అవసరం అన్నమాట) కనుక చాతకాని వాళ్లుపలికే “అంతా దైవం, అంతాదైవం” అనే పలుకులు పలుకక ప్రయత్నించేసి మొదట చిత్తాన్ని నిరోధించు- పిపీలికాది బ్రహ్మోకపర్యంతము నుండు ప్రపంచంఅంతా అజ్ఞానకల్పితమే- లేనిదే ఉన్నట్లు కనిపిస్తుంది- దృశ్యములయిన యీ ప్రపంచాకారములన్నీ అజ్ఞానజన్యమయిన భ్రాంతి విస్తృతములే ఈశ్వరాలన్నీ సంకల్పమువల్ల తయారయినవే. అంచేత సంకల్పాలు చంపుకోహలికాని దేహాన్ని చంపుకొని లాభంలేదు- కనుక దేహాన్నిగూర్చి సుఖదుఃఖవిచారము ఎన్నడూ చేయరాదు- దేహమును గురించి సుఖదుఃఖ విచారణచేసే మానవుడు చిత్రలిఖిత (పటములో వ్రాయబడిన) మానవుని కంటే అధముడు- ఎందుకంటే వీడిముఖం దుఃఖంతో వాడుతూ ఉంటుంది- చెమటతోను కన్నీటి

తోను తడుస్తూ ఉంటుంది- పటంలో చిత్రితమయిన మనిషియొక్క-
ముఖం అలా నాడదు- తడవదు- ప్రసన్నంగా ఉంటుంది- అంచేత
నీశికంటే వాడు తుచ్చుడు- ఆధివ్యాధులతో కృశిస్తూ నిష్పపడుతూ
తుదకు నశించే మానవశరీరంకంటే పటమునందలి మనిషియొక్క- శరీరం
స్థిరంగా ఉంటుంది- పైగా మాంసమయ మయిన మానవశరీరం నిర్ని-
మిత్తంగా నశిస్తుంది- (అనగా ఇంకొకడు చంపనలసిక పనిలేదు- దానం
తటలాదే నశిస్తుంది) చిత్రపునందలి శరీరం అలా నశించదు- మరొకడు
చెడగొట్టితేనే నశిస్తుంది- (చెడిపోతుంది) చిత్రచూసవుని జాగ్రతగా
కాపాడుకుంటే స్థిరమయిన కాంతితో ప్రకాశిస్తాడు- మాంసమయ
మానవుణ్ణి ఎంతకాపాడినా క్రమంగా నశిస్తుందేకాని వృద్ధిపొందదు-
కాబట్టి యీపై కారణాలచేత సంకల్పకృతమయిన దేహమాకంటే చిత్ర
దేహమే శ్రేష్ఠము- చిత్రదేహంలో ఉండే గుణాలలో ఒక్క-గుణం
కూడా సంకల్పదేహంలో- జడమయిన చిత్రదేహంకంటెకూడా అతీ-
తుచ్ఛమయిన ఈమాంసమయ దేహమీద ఇంత ఆదరము (ప్రేమ)
ఎందుకు ? లోకానికి రామా ! (ఈపైన వ్రాయబడిన చిత్రదేహమనే
పదమునకు పటములోని మానవ శరీరమని అర్థమును గ్రహించవలెను.)

మరియు స్వప్నసంకల్పమువల్ల పుట్టే శరీరంమీద అయినా
కొంచెం ఆదరం ఉండవచ్చునుగాని, దీర్ఘసంకల్పంవల్ల తయారయిన
యీజాగ్రచ్ఛరీరంమీద ప్రేమ బాత్తుగా పనికిరాదు- అతితుచ్ఛము
దీనిని ప్రేమించడం- ఎంచేతనంటే స్వప్నశరీరం కొద్దిపాటి సంకల్పంవల్ల
తయారవుతుంది- దానికి ఉండే సుఖదుఃఖాలుకూడా కొద్దివే- దీర్ఘ
కాలపు సుఖదుఃఖాలు దానికంటవు- దీర్ఘసంకల్పంవల్ల తయారయిన
ఈజాగ్రచ్ఛరీరం దీర్ఘ కాలం దుఃఖంతో దుఃఖిస్తూ ఉంటుంది- కనుక
సంకల్పమయమయిన ఈదేహము అసలులేనేలేదు- ఒకవేళ ఉన్నదను
కున్నా అదిమనది (ఆత్మది) కాదు- ఎంచేతనంటే ఆత్మ అసంగుడు
కనుక- ఎందుకు మానవుడు వృధాగా దీనికొరకు ఇంతగా కష్టపడతాడు?

కాబట్టి చిత్రమయుడయిన పురుషుడు నశిస్తే మనం ఎలా బాధపడమో అలాగే సంకల్పపురుషుడు నశించినా మనకు బాధలేదు- మనోరాజ్యమయుడు నశిస్తే మనకు ఏమీ బాధలేదు. రెండవచంద్రుడు నశిస్తే మనకేమీ బాధలేదు- స్వప్నసమారంభం నశిస్తే మనకేమీ బాధలేదు. మృగత్వప్రాసదీజలం నశిస్తే మనకు బాధలేదు- అలాగే సంకల్పమూత్రంచేత తయారై సహజంగా నశించు స్వభావంగల ఈశరీరయంత్రం నశిస్తే మనదేమి బాధ? చిత్తసంకల్పమువల్ల కల్పితమై ఏర్పు స్వప్నమయమయిన ఈశరీరాన్ని అలంకరిస్తేనేమి? చెడగొట్టితేనేమి? చైతన్యమైనకేమి చెడిపోయింది- చిత్తునశించదు. అట్టిచలించదు- బ్రహ్మవికారమును జెందదు- ఇంక దేహాక్షయంవల్ల చెనుపేరు? గిరిగిరితిరిగే చక్రమయొక్క- పైభాగమున కూర్చున్నవాడు దాని సమీపంలో ఉన్న మరొకచక్రంకూడా తిరుగుచున్నట్లు దిక్చక్రమనందు భ్రాతిపడతాడు- అలాగే మిథ్యాజ్ఞానమనే చక్రమనగున్న జీవుడు కూడా దేహపరంపరలనే చక్రాన్ని చూస్తూ ఉంటాడు తనకు నిరూపమయిన మిథ్యాజ్ఞానంచేత- కనుక గట్టిధైర్యమును అవలంబించి ఘనమయిన (అతీదృఢమయిన) ఈ భ్రాంతిని విడిచి పెట్టాలి. సంకల్పంవల్ల తయారయిన ఈ శరీరము మిథ్యాజ్ఞానంచేత ప్రతీతిదశలో ఉన్నట్లు కనిపిస్తున్నా పరమార్థంలో లేనిదే అజ్ఞానంచేత కల్పింపబడినందున యిదెప్పుడూ సత్యంకానేరదు- త్రాటిమీద లేనిసర్పాన్ని కల్పించుకున్నట్లు చైతన్యమీద లేనిశరీరాన్ని కల్పించుకున్నారు- ఇది అసత్యమయిన ప్రపంచనృపహారాన్ని సత్యమయినదానినిగా చేస్తుంది- జడమయిన శరీరంచే చేయబడినపని చేయబడినదేకాదు- దేహము ఒకశేఖ ఏదయినా ఒకపనిని చేస్తున్నా అది అపుడు ఆపనికి కర్త కాదు- “ఇచ్ఛతి” “కరోతి” అను న్యాయప్రకారం కర్తుత్వము ఇచ్ఛాపూర్వకము- జడమయిన దేహానికి ఇచ్ఛలేదు- నిర్వికారమయిన చైతన్యానికి ఇచ్ఛలేదు- కాబట్టి కర్తుత్వమనేది శరీరాత్మలకు రెంటికీ లేదని తేలింది- గాలితేనిచోట దీపం తన రూపంతో నిర్వికారంగా ఉన్నట్లు జీవుడు

కూడా సర్వభావములందూ సాక్షిగా నుండవలెను- రామా! సూర్యుడు తనరూపంలో తానుండియే పగటికృత్యములను ఎల్లు నెరవేర్చుతున్నాడో అలాగే నీవుకూడా నిర్వికారంగా నుండియే రాజ్యకార్యములను చేయవలెను-

ఇది ఇలా ఉండగా లేనిపోని ఈ దేహమనే శూన్యగృహం స్థితిని పొందే సరికి (ఉన్నట్లు భాసించేసరికి) ఎక్కడనుంచి వచ్చాడోకాని అహంకారమనే దుష్టభృత్యుడు అందులో ప్రవేశించాడు- వీనియొద్ద సారమేమీలేదు- సజ్జను లెవ్వరికీ పనికిరాడు- వీడికి చిత్తమనికూడ మరోపేరుకలదు- రామా! నీవు మాత్రం ఆ అహంకారమనే దుర్మతికి నాసుడవు (భృత్యుడవు) కాకుసుమా! అయితేవా పొరపాటున ఇంక నీకు నరకం తప్ప వేరే ఫలంలేదు- ఈ దేహగేహంలో ఆదుర్భాగ్గుడు (చిత్తవేతాళుడు) విలాసగా షికారుచేస్తున్నాడు- వీనిచేష్టకు భీతిల్లియే మహానుభావులందరు సమాధియందు నియతులయినారు- తన శరీరమనే కొంపలోనుంచి చిత్తమనే వేతాళుని ఉద్వాసన చెప్పిస్తే శూన్యమయిన దేహగేహంలో ఎవనికీ ఎప్పటికీ భయంలేదు- చిత్తమనే దయ్యంతో అభిభూతమయిన ఈశరీరగృహంలో ఆసక్తులయినవారు ఇప్పటికీ దేహ తాదాత్మ్యంతో కూడుకొని ఉండుట నాకు చాలావిచిత్రంగా ఉంది- శరీరతాదాత్మ్యంవల్ల యింతకాలం దుఃఖం అనుభవించికూడా దాన్ని విఘటన చేసికొనుటకు ప్రయత్నించకపోవడం నాకు చాలా విచిత్రంగా ఉంది- చిత్తమనే పిశాచంపట్టి ఉండగా దేహగేహంలో మగిసించిన వాళ్ళకు ఆ పిశాచసంబంధమయిన భావాల్లే ఏర్పడతాయికాని పిశాచం పట్టని వానిభావాలు అలవడవు- ఎప్పుడూ తాపత్రయమనే నిష్పత్తో తగలబడే శరీరంమీద ప్రేమతో వ్యవహరించే మానవును పిశాచమే కాని మానవుడుగాడు- అది స్థిరమయినది కాకపోవడమే అందుకు కారణము- అనగా క్షణభంగురమయిన శరీరాన్ని ప్రేమించడమే పిశాచమనుటకు కారణము- కనుక మొదట అహంకారానికి

“దాహోఽహ” మనుట మానుకోవలెను-పిదప యోగభూమికాక్రమంతో గానిమాటయే మరచిపోవాలి- అట్లైన వెంటనే ఆత్మతత్వాన్ని పట్టుకోవాలి- అహంకార పిశాచగ్రస్తులై నరకమునకు పాల్పడే అజ్ఞానులకు మిశ్రులూ లేరు- బంధువులూ లేరు- అహంకారపూరితమయినబుద్ధి చేసేడికర్మ తనచావుకే హేతువు- విషలతకు పుట్టినపండు దాని నాశనకే హేతువగును- ధైర్యమును వదలి వివేకమును విడిచి కేవల అహంకారమహోత్సవంలో మునిగిన మూర్ఖుడు నశించినవాడే కాని బ్రతికియున్నవాడుగాదు-

రాఘవా ! అహంకారపిశాచానికి లొంగిపోయిన నీచులు నరకంలోని అగ్నుకు కట్టెలు- దేహమనే చెట్టుయొక్క తొరలో అహంకారమనే సర్పము నివసించియున్నచో ఆచెట్టు అనిరకాలంలో పడగొట్టబడును- అహంకారమనే పిశాచం ఈశరీరంలో ఉండనీ, పోనీ, నీవు మాత్రం దాన్ని మనస్సుకోకూడా తలచమాకు- దానిని అనుసరిస్తే దానివలన మనకనర్థముకాని దానిని తిరస్కరించినా, ఉపేక్షించినా దానివల్ల అనర్థంలేదు మనకు- దేహాలయంలో ఇది ప్రకాశిస్తుఉన్నా అనంతములయిన విలాసములుగల ఆత్మకు ఏమిఒరగినది- అహంకార పిశాచగ్రస్తులయిన మానవులకు కలిగే ఆపదలను మారుసంవత్సరాలయినా లెక్కింపనలవికావు- “హాహతోస్మి” “హాదగ్ధోఽస్మి” అనుదుఃఖవృత్తులన్నీ అహంకారపిశాచముయొక్క శక్తులేకాని ఇతరములుకావు-

రామా ! సుఖదుఃఖాదివృత్తులు ఆత్మవికాని అహంకారానివి కావని నై యాయికాదులంటారు- అది వాళ్ళ భ్రాంతికాని నిబంకాదు- ఆకాశము అంతటాఉన్నా దేనితోను అంటదు- అలాగే ఆత్మ సర్వవ్యాపకుడయినా అహంకారంతో సంబంధించదు- (అంటడు) సుఖదుఃఖాది వృత్తులతోనూ అంటడు- రామా ! ప్రాణవాయువనే త్రాటితోకూడి ఈ దేహయంత్రము ఏపనిచేసినా అది అహంకారానిది కాని ఆత్మదికాదు-

అయి నే ఆత్మ ఏపనికీ కర్త కాకపోతే “కేనేమితం పఠతి ప్రేసి
తం మనః” “ఊర్ధ్వం ప్రాణ మున్నయతో అపానం స్రవ్యగస్యతి” ఇత్యాది
శ్రుతినిరోధము వాటిల్లును గదా! ఈ శ్రుతులు ఇంద్రియ ప్రేరకుడు
ఆత్మయనియు ప్రాణాపానాది వాయుప్రేరకుడు ఆత్మయనియు చెప్పు
చున్నవికదా! అని అంటారు- వృక్షోత్పత్తిలో (చెట్టుపుట్టుటలో)
ఆకాశము కర్తగానున్ననూ కారణమగుచున్నది- స్వరూపప్రతిష్ఠితుడగు
(స్వస్వరూపముతోనున్న) ఆత్మకూడా చిత్తచేష్టలందు అలాంటి కార
ణమే- ఆత్మయొక్క- సాన్నిధ్యమూత్రంచేత మనస్సుకొక ఆకారం
ఏర్పడుతుంది- దీపసాన్నిధ్యంచేత గోడకొక నిర్మలమయినరూపం తయారవుతుంది- రామా! చిజ్జగములయిన ఆత్మచిత్తములు ఎప్పుడూ నిడి
నిడిగా నుంచువారే బ్యావాప్యధువులవలె- ఈరెంటికీ ఏలాటి
సంబంధము?

అయి నే ఆత్మకు మన ఆదులతో సంబంధం లేదంటారా! మన
ఆదులకు సత్తాస్ఫూర్తి సిద్ధించదు- ఉండంటారా! ఆత్మకు అసంగత్వము
సిద్ధించదు- ఉభయధా దోషమే అనుప్రశ్న ఉన్నది యిచట- చిను
సమాధానం చెబుతాను- చపలస్వభావముగలవానిని, స్పందన స్వభా
వముగలవానిని ప్రేరేపణ జేయుశక్తులు ప్రాణవాయువునకు గలవు-
(అనగా క్రియాశక్తి యుక్తమయిన ప్రాణమే ఇంద్రియాదులను ప్రేరే
పించును.) అట్టి శక్తులచే పశీకృతమయినది చిత్తము- దానితో తాదా
త్యైధ్యాస ఆత్మకుండుటచే ఆత్మయే మనఆదులకు ప్రేరకమని అజ్ఞాను
లను కొనుచున్నారు- కాని వస్తువృత్తంలో అది నిజంకాదు-

ఆత్మ చిత్తములకు రెంటికీ పూర్తి నిరోధమున్నది- సంబంధం
కుదరదునాటికి- చూడు- ఆత్మ స్రవకాశరూపుడు- నిత్యుడు- సర్వ
వ్యాపకుడు- సర్వాంతర్యామి- చిత్తముజడము- అనిత్యము- పరిచ్ఛి
న్నము- సంచకము-

రామా ! నీవు సర్వజ్ఞుడయిన పరమాత్మవు- మనస్సుకావు-
 మనోమోహాన్ని దూరంగా ఉంచు- రామా ! మనఃపిశాచము శూన్య
 మయిన దేహగేహంలో ఉండుకూడ తనను అంటని ఆత్మనుకూడ తన
 నంటిన వానినిగా భావిస్తూ ఉంటుంది- ఇది భవప్రదము- అమంగళ
 కరము- ధైర్యమును మొదలంట అపహరించు స్వభావంగలది- దీనిని
 విడు- చిత్తమనే దయ్యముపట్టిన వానిని శాస్త్రాలు రక్షించలేవు-
 బంధువులు రక్షించలేకు- గురువులు రక్షింపలేకు. ఆ దయ్యం వదలిన
 మానవుని గురు, శాస్త్ర, బంధువులు ఉద్ధరించగలరు- (అనగా శుద్ధ
 చిత్తుని ఉద్ధరించగలరని తాత్పర్యం- అంతేకాని బాత్తుగా మతిలేని
 వానిననికాదు-) ఈప్రపంచంలో దేహగేహములన్నీ ఈదయ్యం (చిత్త
 పిశాచము) కలవే- ఈదయ్యంలేని కొంపలు (దేహములు) లోకంలో
 చాలకొద్దిగా ఉంటాయి- అవి ఏసజ్జనులకో తటస్థిస్తాయి- అజ్ఞ దేహ
 లకు ఈభాగ్యం పట్టుదు- విజ్ఞులదేహాలకే దయ్యంవదిలే దశపడుతుంది-
 నలుదిక్కులా అజ్ఞ దేహాలు శ్మశానవాటికలే-కనుక ధైర్యం తెచ్చుకొని
 నీమనస్సుచే ఆత్మను ఉద్ధరించుకో-రామా! ఈప్రపంచమనే అరణ్యంలో
 లేడిపిల్లలనలె నీరసములయిన విషయరసాలకు ఆశేపడి సంచరించే వాళ్లు
 న్నాడు- నీవు మాత్రం అలాంటివాడవు కాకుము- నాబంధువులూ,
 మిత్రులూ ఎలాఉంటే నేనుకూడా అలాగే ఉంటానని అనుకొనకు-
 బంధ్యానికి అనే బురదలో కాలుపెడితివా ! చింతలనే రాక్షసివచ్చి
 మింగినేస్తుంది- భోగాభోగములు (భోగవిస్తారములు) బహిష్క
 రించాలి- పెద్దలస్థితిని అనుసరించాలి- ఫలబలమును విచారించాలి-
 ఆత్మను ఆశ్రయించాలి- అపవిత్రము, అతిశుచ్ఛము, దురాశారము
 అయిన దేహముకొరకు ఊబిలో దిగకూడదు- చింతలనే రాక్షసి
 పొట్టన పెట్టుకుంటుంది-కర్మవల్ల శరీరం వచ్చింది-అందులో అహంకార
 మనే యక్షుడు ప్రవేశించాడు- దానివల్ల దుఃఖం మనస్సుకు- అనుభ
 వించేది జీవుడు-చూడు ఈచిత్రం- ఏళ్లలో ఒకటి కొకడికి పాత్తులేదు-
 ఇదంతటి మూర్ఖమో విచారించు- రాతికి కౌత్యమనేది ఒక్కటే

రూపము- అలాగే ఆత్మకు సత్తాసామాన్యం (సద్రూపత్వం) ఒక్కలే
 రూపం- ఇతరరూపాలేవీ ఇతనికి సంభవించవు- రాతియందలి కాఠిన్యం
 రాతికంటే వేరుకాదు- అలాగే సమస్తవ్యప్తి మనస్సమూహాత్మక
 మయిన సూక్ష్మప్రపంచమూ, తత్కార్యమయిన స్థూలప్రపంచమూ,
 సద్రూపమయిన పరమాత్మతో అభిన్నమేకాని పరమాత్మకంటే వేరు
 కాదు- పరమాత్మకంటే వేరుగ దీనికి ఉనికి లేదు- ఉపలత్వము ఉపల
 ముకంటే వేరుకాదు- ఘటత్వము ఘటముకంటే వేరుకాదు- అలాగే
 ప్రపంచం ఆత్మకంటే వేరుకాదు- రామా! ఈ ప్రాపంచిక వ్యామో
 హాన్ని నశింపజేసి విషయాన్ని మరొకదానిని చెబుతావను- మానస
 శివపూజాలక్షణమయిన ఆదృష్టిలో ఉంటివా ఇంక ఈవ్యామోహం
 స్వరూపనాశ మవుతుంది-

30. మానసశివపూజావర్ణనము.

వసి॥ రామచంద్రా! స్వర్గలోకానికి ఇంకావైన చంద్రకిరణముల
 సమూహమువలె భాసురమయిన కైలాసమును పర్వతమొకటి కలదు-
 అది పార్వతీపతికి నివాసస్థానము- దానిమీద చంద్రకళాధరుడగు
 ఈశ్వరుడున్నాడు- నేను పూర్వం ఒకప్పుడు శివుని పూజించుకుంటూ
 అపర్వతమీద ఉండేవాడను- కృచ్ఛచాంద్రయగాది తపములనేకము
 ఆచరించాను- అనేకమంది సిద్ధులతో కలసినాను- శాస్త్రచర్చలు
 చేశాను- ఇలా నాకు చాలాకాలం గడచింది- ఇలాఉండగా ఒకా
 నొకపుడు శ్రావణబహుళ అష్టమినాడు ప్రదోషకాలం శివపూజా జప
 ధ్యానాదులతో గడవగా దిక్కులన్నీ సంశాంతరూపములై అంధకార
 బంధురముయినాయి- ఇంతలో మొదటి యామము గడచేటప్పటికి
 నేను సమాధిని చాలించి బాహ్యదృష్టిలో ముగ్గుడనయ్యాను- నెంటనే
 ఆ అడవిలో బయలుదేరిన ఒకవిధమయిన తేజస్సును చూచాను-
 స్వచ్ఛమయిన మేఘపుంజమువలె నున్నదది- చంద్రబింబ సమూహం

వలె ఉంది- దిక్కుంబము ప్రకాశింపజేస్తోంది- చూచాను- ఆశ్చర్యపడ్డాను- బాహ్యదృష్టితో చూచిన ఆతేజస్సును గురించి అంతర్దృష్టితో ఆలోచించాను- ఇంతలో చంద్రకలాధగుడగు శివుడు ఆచరియమీదకువచ్చాడు- తనచేతితో పార్వతీదేవి చేయిపుచ్చుకున్నాడు- నందీశ్వరుడు మున్నగు వారల ముందుబెట్టుకున్నాడు- నేను శిష్యులను లేపి యీవిషయం తెలిపి అర్ఘ్యం తీసికొని సావధానుడనై ఆయనగారి యెదుటకు వెళ్ళితిని- అచట పుష్పాంబలినిచ్చి అర్ఘ్యమిచ్చి సాష్టాంగ నమస్కారంచేసి ఆపరమేశ్వరుని స్తుతించాను దూరంగా ఉంటే- అతడు సర్వార్తిహారిణియగు (అన్ని బాధలను పోగొట్టెడు) చల్లనిచూపుతో చూచాడు నన్ను చాలకాలం-పుష్పసానువునందు కూర్చున్నాడు- నేను ఇంకా దగ్గరకు వెళ్ళి అర్ఘ్యపాద్యాలిచ్చి పుష్పాలతో పూజించాను- నుందారపూగుత్తులను దోసెళ్ళకొంది గుప్పించు- అనేకవిధాల నమస్కారాలు అనేకవిధాల స్తోత్రాలుచేసి అర్పించాను సదాశివుని- సఖయుక్తయగు పార్వతీదేవినికూడా శివునితో సమానంగా పూజించాను- పూజావసానంలో చంద్రకరణములనలె అమృతము ఒలికే చల్లని వాక్కుతో ఇలా అన్నాడు నన్ను గూర్చి అక్కడ కూర్చుని యుండగా-

శివు॥ మహర్షీ! నీచిత్తవృత్తులు పరమప్రశాంతములు- సంసారోపరతిములు- నిశ్రేయసదాయకములు- పరమాత్మవస్తువునందున్నవా అవి? నీతిషస్సు నిర్విఘ్నమే? మంచిగా జరుగుచున్నదా? నీకు కావలసినది సంప్రాప్తమయినదా? పొందదగినదానిని పొందావా? నీ భీతులు తీరినవా? అని ఆయనగారు అనునయశాలియగు వాక్కుతో అడుగుచుండగా నేనిలా అన్నాను-స్వామీ! మహేశ్వరుని మనస్సులో జ్ఞాపకముండునట్టి భాగ్యవంతులకు పొందదగినది ఉండదు- ఏవిధమయిన భయములూ ఉండవు- నీ స్మరణమువలన కలిగెడి ఆనందంలో మునిగి తేలుచున్న చిత్తముగల వారలను నమస్కరించని వ్రాణి లోకంలో ఉండదు- నీస్మరణ తత్పరులగు జనులు నివసించెడి దేశములే దేశములు-

ఆవే జనపదములు- అవేదిక్కులు- అనే పర్వతములు- మీస్మరణము
వెనుకటి పుణ్యమునకు ఫలము- ఇప్పటి పుణ్యమునకు అమృత సేకమా
వలె అభివర్ధకము- చేయబోవు పుణ్యమునకు బీజము- జ్ఞానామృతము
నకు కలశము- ధైర్యచంద్రికకు నిశాకరుడు- మోక్షమునకు పురన్దా
రము- స్వామీ! మీస్మరణమునే చింతామణిని చేతబూని నేను ఆపద
లన్నిటిమీద కాలుపెట్టాను- (అనగా ఆపదలను కాలితో తన్నివేశాను)-

వసి॥ రామా! ఇలా అనేసరికి ప్రసన్నుడయినాడు మహేశ్వ
రుడు- నమస్కరించాను- మళ్ళీ ఇలా అన్నాను- విను చెబుతా ఆ
వృత్తాంతం-

భగవన్! మీ అనుగ్రహంచేత నాకు ఇష్టార్థములన్నీ పరిపూర్ణ
ములయినాయి- కాని ఒక్క- సందేహం ఉంది- దానిని నిర్ణయించి
చెప్పండి- “చిత్తనితో భానికి కారణముకాని దేవార్చనవిధానం ఎలాం
టిదో సెలవివ్వండి” అని-

ఈశ్వ॥ బ్రహ్మర్షి! చెబుతావిను- మొదట దేవుడంటే యెవడో
నీకు తెలుసునా? పుండరీకాక్షుడు దేవుడుగాడు- త్రినేత్రుడు దేవుడు
గాడు- కమలసంభవుడు (బ్రహ్మ) దేవుడుగాడు- ఇంద్రుడు దేవుడు
గాడు “గాలి, సూర్యుడు, అగ్ని, చంద్రుడు, బ్రాహ్మణుడు, క్షత్రి
యుడు, వేను, నీవు” వీరెవ్వరూ దేవులుగాను- దేవుడు దేహరూపుడు
గాడు- మతిస్వరూపుడుగాడు- నిరతిశయానంద చిత్రకాశము దేవుడు-
అదే దేవశబ్దముతో చెప్పబడుతోంది శ్రుతులందు- దానినే (ఆచిత్ర
కాశమునే) పూజించాలి- ఆమడమారం నడవలేని వానికి రెండు
క్రోసులు గలదారి చూపినట్లు, శివతత్త్వమును తెలియనివారికి, ఆకా
రార్చనము చెప్పబడినది- రుద్రాలను అర్పించినందున కలిగెడి ఫలము
పరిచ్ఛిన్నము- అకృత్రిమము, అనాద్యంతము, అగుఫలము అనందము-
అది తత్త్వనాత్మక పర్యంతమయిన పూజచే ప్రసన్నమయిన ఆత్మ
తత్త్వము వలననే కలుగును- అకృత్రిమఫలమును విడిచి కృత్రిమఫల

మును గోరువాడు మందారవనమును వదిలి ఇల్లెడు అడవికి బోవువాడు-
 ఈపూజకు సామగ్రి 1. జ్ఞానము, 2. సామ్యము. (సర్వత్ర ఆత్మైశ్వర్యమేనదర్శనము) 3. శమము. ఇవీ పుష్పాలు- చిన్మాత్రమయిన శివ
 తత్త్వము పూజనీయము- శమము, బోధ, మున్నగు పూలతో తేసెడి
 ఆత్మార్చనమే దేవార్చనముకాని ఆకారార్చనము దేవపూజకాదు-
 ఆత్మజ్ఞానరూపమయిన దేవపూజను విడచి కృత్రిమార్చనలయందు
 సక్తులయిన మానవులు చిరకాలము సంసారక్షేపము ననుభవింతురు-
 తత్త్వజ్ఞానులుకూడా కొందరెవరయినా ఆత్మధ్యానమునుండి పుట్టినులై
 సాకారదేవపూజను చేసినట్లు కనిపిస్తే వారు చిన్నపిల్లల చేష్టలవలె
 అర్థంలేకుండా (ఐడియాలేకుండా) చేశారనాలికాని కృత్రిమభోగాల
 మీద ఆశతో చేశారనటానికి ఏలులేదు- కనుక పర్యవసానము ఆత్మయే
 దేవుడు అతడే పరమకారణము- అతణ్ణి జ్ఞానముతో అర్చించాలి-
 ఎల్లపుడు-

మహర్షీ! నీవు జీవుడే అకృత్రిమమయిన చిదాకాశబ్రహ్మమని
 తెలిసికో- అతనినే జ్ఞానంచేత పూజించాలి- ఇతరమయిన అనాత్మ
 పదార్థాలను పూజించరాదు- జ్ఞానలక్షణపూజయే పూజకాని యితర
 పూజలు పూజలుకావు- అన్నాడు సదాశివుడు- విన్నూరు వసిష్ఠులు
 ఇంతవరకు- ఇలా అడిగారు ఏదోసం దేహం కలిగి-

వసి॥ దేవా! బ్రహ్మయే (చిదాకాశమే) జగద్రూపముగాను,
 జీవరూపంగానూ, ఈరెంటికిగల సంసరణరూపంగాను ఉన్నట్లు నెల
 విచ్చారే తమరు అచ్చట యుక్తిని చెప్పండి- అని-

ఈశ్వ॥ మహర్షీ! వినుసమాధానం- త్రివిధ పరిచ్ఛేద రహిత
 మయిన చిదాకాశమే నిఖలజగద్రూపంగానూ, జీవరూపంగానూ ఉంది-
 చిదాకాశంకంటే జగత్తూలేదు- జీవులూలేరు- చిత్తుయొక్క భావము
 లేనిదే చైతన్యమునకు (ప్రపంచవిషయములకు) భావమెట్లులేనో చిత్తు
 త్తను విడిచి చైతన్యమునకు సత్తుగాడ అట్లేలేదు- అనగా చిదాత్మ

ప్రకాశించనిదే ఘటపటాది విషయములు ప్రకాశించవు- అలాగే వానియొక్క ఉనికిగూడ చైతన్యముయొక్క ఉనికిమీదనే ఆధారపడి ఉన్నదికాని వేరుగ లేదని యర్థము.

లేకపోతే మరొకయుక్తిని చెప్పతావను- చిదాత్మ త్రివిధపరిచ్ఛేద రహితుడు కదా! చిదాత్మకంటె ఇతరవస్తువులు లేనపుడుకదా! చిదాత్మకు వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యము సంభవించునది- కనుక శ్రుతులు ఐకకంఠ్యముగ ఘోషించెడి పరిచ్ఛేదరాహిత్యము చిదాత్మకు నిలబెట్టువలె నన్నచో సృష్టికాలమందుగూడ చైతన్యములు (విషయములు) వేరుగ లేవనియే చెప్పవలెను- (చిదాత్మా)- సర్గకాలేఽపి అసంభవ చైతన్యః- పారావార (పరిచ్ఛేద) శూన్యత్వాత్ - ప్రళయకాలవత్ - (చిదాకాశము- సృష్టికాలమందుగూడ- చైతన్యపదార్థములులేనిది- త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితమయినందువలన ప్రలయకాలమందువలె.) అను అనుమానము నీవడిగినదానికి ఉపపత్తి (యుక్తి) కాగలదు.

అయితే ప్రపంచము ఉన్నటుల ఎలాప్రకాశిస్తోంది? అని ప్రశ్న కలుగుతుంది- కాని, లోకంలో సూర్యచంద్రప్రదీపాది తేజః పదార్థములు స్వయంగా ప్రకాశిస్తూఉంటే వాటి స్పందనము మరొకతావున వ్యాపించుట ప్రసిద్ధము- అద్దానిని అజ్ఞానులు తేజఃపదార్థముయొక్క స్పందనమని గ్రహించలేక వేరుగ భావించెదరు- అలాగే చిదాత్మ స్వయంగా ప్రకాశిస్తూ ఉంటే అతని స్వప్రకాశము స్వబింబము (తన బింబము) నందు ఇమడక బింబముకంటె వెలుపల ప్రభాకారముతో స్పందనమును (చలనమును) జెందేసరికి అద్దానిని (ఆస్పందనమును) అజ్ఞాను నీలసీతాదిరూపమగు ప్రపంచమని అనుకుంటున్నారు- కనుక స్వప్నపురంవలె భాసించే విచిత్రరూపమయిన ఈప్రపంచం చిద్రూపమే- అందుకు సందేహం లేదు- చిదాకాశమాత్రమే దీని స్వరూపం- వేరే స్వరూపం లేదుదీనికి- అంతమాత్రంచేత చిత్తుయే (చైతన్యమే) చైత్యాకారముగ (విషయాకారముగ) పరిణామం చెందుచున్నదని యనరాదు.

చిత్తునకు పరిణామమునునది అత్యంతసంభవము- పైగా చిత్తు అద్వితీయము అవికారియును- కనుక చైతన్యముయొక్క అన్యధాభావమే యీదృశ్యమగు ప్రపంచం- అంతకంటే నేరుకాదు- కల్పితసర్వము అనగా రజ్జువుయొక్క అన్యధాభావమే- అంతే యిక్కడకూడ-కాబట్టి దీనిని స్వప్నపురతుల్యమనుటలో సందేహంలేదు- ఆకాశంచిన్మాత్రం- గినులు చిన్మాత్రములు- భూతసంతతి చిన్మాత్రము- జీవాల్ని చిన్మాత్రుడు- స్వర్గమర్త్యపాతాళములందెచ్చటా చిన్మాత్రముకంటే భిన్నమయినది ఏదీలేదు- ఉంటే నిరూపించి చెప్పమనుచూతాం వారిసతా- కనుక ఆకాశమన్నా, పరమార్థమన్నా, బ్రహ్మకాశమన్నా, జగత్తు అన్నా, చిత్తుఅన్నా, ఒకటేఅర్థం- ఇవన్నీ పర్యాయపదాలు- పాదపము, వృక్షము, తరువు అన్నట్లు-

అయితే భూతాకాశము, అన్యాకృతాకాశము, చిదాకాశము, అనుపదములకు వేరువేరు అర్థములు ప్రసిద్ధములై ఉన్నవి- కాని ఆమూటికి నొకే యర్థము కుదురుతుంది- “కాశ్యపీప్తా” అను ధాతువు యొక్క అర్థము పై మూడు పదములందును అనుగతిమై ఉంది- కనుక నీధాత్వర్థానుగతిని బట్టి ఆమూడు పదములు స్వయంప్రకాశమయిన చిన్మాత్రమును బోధించును- అలాగే “జగత్” అను పదముకూడ “యేగత్యర్థః శేజ్జానార్థః” అను అనుశాసముండుటవలనను “వర్తమానే పృషన్మహద్బ్రహ్మజగచ్చత్వవచ్చ” అను సూత్రమువలన క్విప్రత్యయముచేర్చి ద్విత్వమును నివలించి నప్పటికీ ఆధాతువుయొక్క జ్ఞానార్థత్వమునకు భంగము లేకుండుటవలననూ, చిచ్ఛబ్దమునకు పర్యాయపదమగును-కనుక పైవిధముగ పై నాలుగు పదములు (ఆకాశ, అన్యాకృతాశ, చిదాకాశ, జగత్, పర్యాయపదములనుట యుచితము-

ఇలా చైతన్యమంతా స్వప్నసదృశమనీ, తత్త్విదృష్టిలో చిదాకాశమే పరమార్థమనీ భావము- స్వప్నంలో చిదాకాశమే ప్రపంచాకారంగా ఎలాగోచరిస్తూ ఉందో జాగ్రత్తుఅనే స్వప్నంలోకూడా ఆచిదా

ధూప దీప నేనేద్యాదులు అవసరంలేదు. మూర్తివంతములయిన దేవతలను అర్చించటానికి అవి కావలయును- దానికిధికారులు అవ్యుత్పన్నములు- అనగా వివేకరహితులు- అలాంటివార్లకే కృత్రిమదేవార్చనము చెప్పబడినది- వరిలన్నం లేకపోతే కొర్రగంజి తాగినట్లు శమాదిగుణసంపద, ఆత్మబోధ లేకపోతే పుష్పాదులతో సాకారదేవతలను పూజించటం విధింపబడింది- వారు దానితో సంతోషిస్తారు- స్వప్నప్రాయములయిన రంభాసంభోగాలనూ, విమానయానాలనూ, స్వర్గసుఖాలనూ, ఎలాగో పొందుతారు- కాబట్టి మూఢులకు పుష్పధూపార్చనము కల్పింపబడింది-

మీబోటివాళ్ళకు యోగ్యమయిన పూజను చెబుతామి- చతురాది దృశ్యమూర్తి రూపుడియిన దేవుడు మాయానుయును- దేవుడనగా త్రిభువనాధాగుడు అవాఙ్మన సగోచరుడునగు పరమాత్మ- కాని యితరుడుగాను- విషయభోగ సంకల్పాలతో కూడిన బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరులు స్వనాథనరూపులుగారు- సర్వఫలరూపులూకారు- తనుతమ ఉపాసనా తారతమ్యమును బట్టి సుఖలేశమే వార్లయందు లభ్యమవును- ఆత్మదేవుడు, పూజావస్థయందూ, ఫలావస్థయందూ కూడ నిత్యనిరతిశయ పరమార్థసత్య పూర్ణానందైక స్వభావుడే- అతడే దేవుడనుచూటకు తగినవాడు- సర్వకలాతీతమూ, సర్వభావాంతరస్థితిమూ, సర్వసత్తాప్రపంచమూ అగు సంపత్తుయే దేవి- సర్వసాక్షియై మూర్తామూర్తములందు అంతరాలికి సాక్షి చిన్నాత్రిరూపుడిగు పరమాత్మయే దేవుడు- అతడే సూర్యానులకంఠ మిన్నయగు ప్రకాశరూపుడు- అతడే ఉపనిషత్తులలో “ఓం” కారముచే చెప్పబడ్డాడు- సర్వసముడు- సమాపుడు- చిద్రూపుడు- పరమార్థస్వరూపుడు- అతడు తీగలలో రసమున్నట్లు అంతటా అంతరాత్మగా చున్నాడు- ఓ మహర్షి! నీధర్మహిమయగు అరుంధతీయందలి చిత్తత్త్వము నీలోని చిత్తత్త్వము పార్వతీదేవి యందున్న చిత్తత్త్వము ప్రమథగణములలోని చిత్తత్త్వము, నాలోని చిత్తత్త్వము ఈ జగత్రయంలోని చిత్తత్త్వము ఏదికలదో

ఆచిత్రత్వమే దేవుడని ఉత్తమబుద్ధిగల తత్త్వజ్ఞులు తెలిసికున్నారు-
 కరచరణాద్యవయములు గలవాడు దేవుడుగా కల్పితుడుగాని పరమార్థ
 మయిన దేవుడుగాడు- మునీంద్రా! ఊకంలో సంవిన్యాత్రముకంటె
 సారమేమున్నది? చెప్ప- సంసారంలో చిన్మాత్రమే సారము- సర్వవస్తు
 జాలమందును సారము చైతన్యమే- కనుక ఆచైతన్యమే దేవుడు-
 పరిపూర్ణమయిన ఆ దేవుడే నేను- ఆచిన్మాత్రమే దేవుడు ఎక్కడో దూరంగా
 లేడు- పొందశక్యముకాని వాడుగాడు- అంతటా ఆకాశమున్నట్లు
 అందరి దేహంలోనూ సదా ఉన్నాడు- అతడే సర్వక్రియాకర్త- సర్వ
 ఫలభోక్త- “స సష ఇహ ప్రవిప్త్తః అనభాగేభ్యః” అను శ్రుతి
 ప్రమాణమునుబట్టి యాశరీరమనే పట్టణమునందే ఉన్నాడు-

ఈ శరీరమనే మహాగృహంలో అన్నమయాది పంచకోశములనే
 అంతర్గృహాలు కొన్నిఉన్నాయి- వీటిని విడదీసి తెలిసికొనుట చాల
 కష్టము. అందులో బుద్ధి అనే గుహ ఒకటిఉంది- అదే ఆనందమయ
 కోశము- దానికి అధిపతి యితడు-మనస్సుతో కలుపుకొని ఆరుయింద్ర
 యముల ఆచారమునకూ అతీతుడయిన ఈపరబ్రహ్మకు ఉపదేశించుటకు
 వ్యవహరించుటకును “చిత్” అనే పేరు కల్పింపబడినది యితనికి-చిన్మ
 యుడూ, సూక్ష్మగు, సర్వవ్యాపీ, నిరంజనుడూ అగు ఆపరమాత్మ ఈ ఆభాస
 ప్రపంచాన్ని ఆరోపదశలో చేస్తున్నాడు- అపవాదదశలో చేయడం
 లేదు- నసంతబుతువు తీగలను శోభింపచేస్తుంది- ఈచిదాత్మ ప్రపంచం
 కొరకు సృష్టిక్రియను శోభింపచేస్తాడు- ఈచిదాత్మయందు అతి సుందర
 మయిన చమత్కారాలు అనేకం ఉన్నాయి- తనయందున్న సత్తను
 (ఉనికిని) ఆరోప్యమునందు అర్పిస్తుంది- తనచైతన్యమును బడమునకు
 అర్పిస్తుంది- ఆచిచ్ఛమత్కారాలే కొన్ని ఆకాశలినీ మరికొన్ని జీవు
 లనీ మరికొన్ని చిత్తములనీ, కాలములనీ, దేశములనీ, క్రియలనీ, ద్రవ్య
 ములనీ, షడ్భావవికారముల వైచిత్ర్యంతోను, ఔచిత్యముతోను,
 విచిత్రములయిన పదార్థాలుగా తయారవుతున్నాయి- అందులో కొన్ని

సూర్యచంద్రాక్షులు మున్నగునవి ప్రకాశరూపాలు- మరికొన్ని శైలాదులు కేవల తమోరూపాలు- వసంతఋతువు సంకల్పం (కోరిక) లేకుండగనే మొలకను తయారుచేస్తుంది- అలాగే పరమాత్మ తనకు భోగేచ్ఛ లేకుండగనే ప్రసంచమును నిర్మిస్తాడు-

త్రైలోక్యమనే సముద్రంలో వాస్తవమయిన తత్త్వము చైతన్యమనే జలం తప్ప వేరేమీ లేదు- సురాసురగంధర్వశైలార్ణవాదులతో గూడిన యీ ప్రపంచం అంతా చైతన్యమనే సముద్రంలోనే తిరుగుతోంది- ఈ సంసారచక్రం చిచ్చుకొంటున్నదనే ఆధారపడి తిరుగుతోంది-

ఈ చైతన్యమే విష్ణుమూర్తి అనే రూపంతో అసురమండలాన్ని సంహరిస్తోంది- కాలం మేఘఖండంతో (చిన్న మేఘంతో) ఎండను ఖండించినట్లు- త్రినేత్రుడనే రూపంతో నృపభవాహానారూఢమై, చంద్రకలాధారియై, గౌరీదేవిని అనందపరచేది యీ చైతన్యమే- విష్ణుమూర్తి యొక్క- నాభికమలంతో తుమ్మెదయి (అనగా చతుర్ముఖ బ్రహ్మఅయి) వేదత్రయమనే నలివికి (తామరతీగకు) సరస్సు అయినది యీ చైతన్యమే- బ్రహ్మ! ఈచిదాత్మకు ఇంకా విచిత్రములయిన శరీరాలు అనేకం ఉన్నాయి- వాటిని లెక్కింపలేము- చెట్టుకు ఆకు లెన్నో లెక్కింపలేము- బంగారంతో తయారయ్యే ఆభరణాలెన్నో లెక్కింపలేము- అలాగే యీ చైతన్య శరీరాలు కూడా లెక్కింపలేము. ఈ చైతన్యమే సమస్త సురానికముచే నమస్కరింపబడుచూ, ముల్లోక శిఖామణి యగుచున్నది- ఈచిదాత్మయే సూర్యుడై త్రైలోక్యోదరంలో ఉదయాస్తమయములను జెందుచున్నాడు- ఈ చిచ్చుండ్రయే నలుదిక్కులా ప్రకాశిస్తూ సకల భూతములనే కుముదద్వతినీ వికసింపజేస్తోంది- ఈ చిద్దర్పణ మహాలక్ష్మీయే త్రైలోక్య ప్రతిబింబాన్ని గ్రహించిఉంది- రసశక్తి జలసమూహరూపమై సముద్రస్వరూపాన్ని దాల్చింది- ఈచిచ్చుక్తి భూతస్వరూపమై పదునాలుగు లోకములలోని భూతములయొక్క స్వరూపాన్ని ధరించింది- ఈచిద్రూపలత, అవ్యాకృ

తాకాశమనే తేజోత్రంలో మొలచి హిరణ్యగర్భుడనే అంకురమయింది-
 సర్వపదార్థముల సత్యత్వమనే ఫలమును ప్రసవించింది- ఈతీగకు జీవ
 జాలమే పుష్పాగి- సవికల్పజ్ఞానములు చర్మము-చిత్తవృత్తులు మొగ్గలు-
 గడచిన అసంఖ్యాకములయిన ముల్లోకాలు కింజల్కాలు- సర్వముతు
 పులూ కణపుకణపుకూ ఊండుపుష్పాలు- జడములయిన కొండలు
 మొదలయినవి మొదళ్లు- చతుర్విధశరీరాలు కణపులు- ఆమూగ్రము
 ప్రవృత్తికర్మలనే దారలతో చుట్టుకొని ఉంది- ఇలాంటి యాతీగకు
 దృశ్యప్రపంచము పుష్పము- పరామర్శచేస్తే నిలువదు దీని శరీరం-
 యీదృశ్యకుసుమముమీద అందరకు అంతులేని అభిమానం అది ఆరోజు
 కారోజు పెరుగతోందికాని యెవరికీ యేమాత్రం తగ్గబంలేదు- ఈ
 చైతన్యవల్లనే సూర్యచంద్రాదులు ప్రకాశిస్తున్నారు- వస్తుతః అమంగ
 లములయినా చిజ్జడములనే దాంపత్యదేహాలు అందరకు అతిప్రీతి విష
 యాలు అగునాయి- (మహాదుచిస్తున్నాయి-) చైతన్యమనే సుడి
 గాలిలో బగజ్జాలమనే పరాగం చిత్తుకంటె వేరయినదివలె బలేతమా
 పాగా నాట్యమాడుతోంది- గీపపు కాగడా యెడుటనున్న వస్తువును
 కనుపరచినట్లు యీచిత్తు (చైతన్యం) ప్రపంచాన్ని అంతా ప్రకటిస్తోంది-
 చైతన్యమనే నిర్మలమయిన చంద్రబింబంలో కళంకమువలెనుండి కనిపి
 స్తోంది ప్రాపంచికపదార్థ సంపదంతా ప్రాపంచికపదార్థపటలము చైతన్య
 మనే రసాయనంతో తడిసి ప్రకాశిస్తోంది వర్షముచే తడిసిన లతవలె-
 పంచీకరణముతో జేజోవ్యాప్తమయిన యింటిలో చీకటియున్నట్లు
 చిద్యాప్తమయిన ప్రపంచంలో జాడ్యంవుంటోంది- శరీరం లోపలనున్న
 ప్రమాతృచైతన్యము యొక్క చమత్కారమువల్లనే గవాశ్వఘటపటా
 ద్యాకారవైచిత్ర్యము సిద్ధిస్తోంది- సౌరాద్యాలోకవశంచేత గృహ
 ప్రాసాదాదుల యాకారవైచిత్ర్యము ఏర్పడినట్లు- ఈ సాకారపదార్థ
 ములు చిచ్ఛాయాజాడ్యములను విడిచినట్లయితే వాటి ఆకారంకూడా
 ఉండేదికాదు- చిదాకాశమువల్ల ప్రకాశించెడి యీ దేహగేహంలో
 సంకల్పమును శైశవావస్థగల విహితమిద్ధకర్మలయందలి ప్రవృత్తి

కులాంగన ఇటువంటి తిరుగుతోంది- చిత్రకాశలేనిచో ఎవనికి మాత్రం ఎలానాలుకచివరనున్న రసము ప్రకటమవును-

ఓ రామా ! విను చిన్మ్యాప్తి లేని దేహవృక్షము బ్రతకనే బ్రతు కదు- చైతన్యాధీనమయియే ఆచెట్టు పెగుగుతోంది- పురుతోంది- చస్తోంది- తరంగమంతా జలమయము- ప్రపంచమంతా చిన్మయము- తరంగంలో జలంకంటే వేరులేదు- ప్రపంచంలో చైతన్యంకంటే వేరు లేదు- అన్నాడు శివుడు వసిష్ఠునితో- ఇలా అడిగావు మళ్ళీ వసిష్ఠులు-

వసి|| రామా ! నాతో ఆ త్రినేత్రుడు యిలాచెప్పిసరికి నేను వారిని యిలా అడిగాను- శంకరా! ప్రపంచంఅంతా చైతన్యమే అయితే శరీరం చిదాత్మకమే అయితే యీశరీరం నిదా మరణ మూర్ఛాదు లలో ఏమీ తెలిసికొనుటలేదే! మొద్దులాగ ఉంటోందే ఏమి కారణం? “ఈ దేహాదికము లోగడ చైతన్యముగలది”- “ఇప్పుడు చైతన్యము లేనిది” అనే అనుభవం లోకం అందరకు ప్రత్యక్షసిద్ధమేకదా!

ఈశ్వ|| మునీంద్రా ! నీవు బ్రహ్మవేత్తలలో మొనగాడవు గనుక చాలా గొప్పవత్సవేళవు- విను సమాధానం చెబుతాను-

సమస్తవృష్ట్యాల్లోకమయిన బుద్ధిలో ప్రతీబింబించడానికి అభిముఖ మయిన నిర్వికల్పచైతన్యం యీశరీరంలోఉన్నది- ఆచైతన్యం తన సంకల్పంచేత తననే జీవరూపంతో తెలిసికుంటూ ఇతరమయినదివలె (అనగా రెండవదివలె) ఉంటోంది- ఎలాగంటే మంచుసుశీలయగు ఆడది కలలో మరొకవిలునితో సంభోగింప సంకల్పము గలదయి నుస్వ భావాన్నిపొంది మరోస్త్రీగా తయారయినట్లు- ఆమె స్వప్నంలో సంకల్పించిన ఆవిటపురుషుడు కుపితుడై క్షణంలో అతి క్రూరుడవుతాడు- అలాగే తనను జీవరూపంగా భావించిన ఆచైతన్యం క్షణంలో అనేక వికల్పాలను కల్పించుకొంటుంది- తన స్వరూపమంచి దిగజారుతుంది- క్రమంగా జడతాచాత్కాన్ని తనయందు భావించుకుంటుంది- తన

కల్పనచేతనే తాను సవికల్పమై పోతుంది- క్రమంగా చైత్యాకారాన్ని చెందుతుంది- మొట్టమొదట శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధ, తన్మాత్రల తాదాత్మ్యభావనతో భూతసూక్ష్మాకారాన్ని చెందుతుంది- ఆవల పంచీకరణంచేత స్థూలభూత స్వరూపమును జెంది క్రమంగా జీవ, బుద్ధి, మనోరూపములను దాల్చి సంసారంలో మునుగుతుంది- బ్రాహ్మణు-
 “నేను చండాలుడను” అని నిరంతరం మననంచేస్తే వానికి చండా-
 లత్వమే సంపాద్యమవుతుంది- అలాగే బ్రహ్మచైతన్యం అజ్ఞానంతో శబలరూపాన్ని చెంది దేహాకారంగానూ, జీవాకారంగానూ, తనను కల్పించుకొంటుంది- తత్త్వయుక్తమయిన జాడ్యంచేత తన సర్వత్వాన్ని కోల్పోతుంది- ఎల్లప్పుడు భోగసంకల్పాలను పెంచుకుంటుంది- సంసార మును పొందుతుంది- మంచునీరు గడ్డకట్టి కిరకమ (మంచుగడ్డ) యయి నట్లు చైతన్యమే దృఢమయిన జీవత్త్వభ్రమను చెందుతుంది- అపై న చిత్తం, మనస్సు, మోహము, మాయ, అనే నానాపేదలను పొందు తుంది- సంసారమును పొందుతుంది- కామక్రోధత్పిష్టాది వికారాలను చెందుతుంది- భార్యాపుత్రాది వియోగంలో దుఃఖాదివికారం చెందు తుంది- ఘనదారిద్ర్యాలను పొందుతుంది- పరిచ్ఛిన్నమయిన దేహ మాత్రిమనందు ఆదిరమునుచెంది అతిదైన్యంలో మునుగుతుంది- తుదకు ముసలి అడవి యోనుగు బురదలో దిగబడినట్లు మోహపంకంలో దిగిపడుతుంది- భావాభావములనే ఊయలమీద ఊగుతుంది- అస్థిర మయిన శరీరాలు ధరిస్తుంది- అంతలేని వికారాలతో సంసారంలో వ్యవహరిస్తుంది- రాగ ద్వేషాలతో కుంగిపోతుంది- తుదకు గుంపునుంచి చెదరిన ఆహారేదినలె అట్లదైన్యం చెందుతుంది- భూతమాత్రలు ఆవిర్భవిస్తే ఆకారం ధరిస్తుంది- అవి తిరోభవమయితే తాను తిరోభావం చెందుతుంది- ఆడబంటు అడవిలో ముళ్ళతీగల ఆకులూ, చేడుతీగల ఆకులూ నవులుతూ, వానియందు మధురరసం ఉన్నదనిభావించి ఆభావ నతో అలాంటి ఆకులనే కాక్షిస్తుంది- అలాగే యీ అత్కిచైతన్యం కూడా దుఃఖబహుళమయిన ప్రాపంచిక విషయములందు సుఖమున్న

దనుకొని మాటిమాటికి ఆవిషయాలను కోరుతూ ఉంటుంది- మధ్య మధ్య సరకగోతులలో పడుతుంది- మిక్కిలి నైషమ్యాన్ని చెందు తుంది- సంకటాలకు గురిఅవుతుంది- దుఃఖపరంపరలకు పుట్టిల్లు అవు తుంది- ఆపదలకుగని- అనర్థాలకు నిలయం- వికారచేష్టలకు పరవశం- కష్టపరంపరలకు నివాసస్థానం- పరితాపాలకు ప్రాప్తిస్థానం అయి క్రమంగా మనుష్యజన్మ దైవయోగంవల్ల లభించినా వ్యవహారమార్గం లో కౌశలం (నేర్పు) సంపాదించుకొని దానిచేత కాన్యనాటకాలంకార తర్కాదులను అధ్యసిస్తుంది- తనకు బంధమయిన ధనగృహక్షేత్ర పరివారాదులను నిర్మించుకొనుటలో పరాక్రమాన్ని చూపుతుంది- ఇంతేకాని మోక్షానికి ఉపయోగించే వివేకపదాన్ని మాత్రం పొందదు- వయఃకాలం అంతా ఇలా గడుపుకొని తుదకు ఆయుర్దాయం సరిపోయే సరికి చస్తానని భయపడుతుంది- సీరులేని చెరువులో చాపవలె ఇటు నటూ పొర్లాడుతూ కొట్టుకుంటుంది-

ఈ చైతన్యానికి(చిదాత్మకు) బాల్యంలో భోగాలు హరాధీనాలు- యే వనంలో విషయచింతలు- (అదికావాలి ఇదికావాలి అనేకోరికలు) వార్ధక్యంలో అతిదుఃఖాలు- ఆధివ్యాధులును- క్రమంగా మరణమున్న- ఇవి తప్పవు- తరువాత మళ్ళీ స్వర్గంలో దేవతగానో, పాతాళంలో ఆడపాముగానో, దైత్య (ఆసుర) లోకంలో అసురస్త్రీగానో, వసుధా తలంలో మనుష్యస్త్రీగానో, రాక్షసలోకంలో రాక్షసస్త్రీగానో, అడవిలో ఆడకోతిగానో, కొండగుహలో ఆడసింహముగానో, కులపర్వ తంలో కిన్నరస్త్రీగానో, మేరుపర్వతమందు విద్యాధరస్త్రీగానో, అడవి పుట్టల (గోతుల)లో, కొండచలమ (పాము) గానో, చెల్లగుబురులందు తీగగానో, గూళ్ళలో ఆడపక్షిగానో, అడవిలో ఆడలేడిగానోపుటుతుంది-

లేకపోతే పాలసముద్రంలో శ్రీ మన్నారాయణమూర్తిగా పరుంటుంది- బ్రహ్మపురంలో కమలజననలె ధ్యానిస్తూ ఉంటుంది- రజతాద్రిమీద అర్థనారీశ్వరుడుగా ఉంటుంది- స్వర్గలోకంలో దేవేం

ద్రుడుగా ఉంటుంది- సూర్యుడుగా తియారై పగటిని కలిగిస్తుంది-
 మేఘమై నీటిని వర్షిస్తుంది- గాలిలయి పర్వత మహాదధులను కదిలి
 స్తుంది- కాలరూపమై ఋతుచక్రాన్ని సంవత్సరయుగమన్వంతరాలను
 దోల్చిస్తుంది- దినరూపమై నేలుతుగును రాత్రిరూపమై చీకటిని
 క్రమంగా కలిగిస్తుంది- వృక్షాదులందు బీజరసంగా ప్రకాశిస్తుంది-
 మరొకచోట సామాజాలతో మానంగా ఉంటుంది- ఇంకొకచోట నదీ
 రూపము- మరొకచోట కుమద్వతి- ఒకానొకచోట పరిపక్వమయిన
 ఫలపంక్తి- ఒకానొకచోట గాఢానలాదులు- ఒకానొకచోట చల్లని
 నీరు- ఒకానొకచోట ఆకాశము, వాయువును- ఒకానొకచోట ఏమీ
 లేదు- ఒకానొకచోట చోంతక్యము కానిచోట ఉండే ఉద్బలమయిన
 శిల- ఒకచోట నలుపు, ఒకచోట ఆకుపచ్చన, ఒకచోట అగ్ని, ఒక
 చోట భూమి- ఇలా అనేకరూపములుగ ఉంటుంది యీచైతన్యం-
 సర్వపదార్థరూపము సర్వవ్యాపకము, సర్వశక్తియుక్తమును ఇది-
 అంచేత సమస్త జగద్రూపంగా ఉంటుంది- అయినా అతి స్వచ్ఛమయిన
 నది ఆచైతన్యం-

ఈ చైతన్యము తనను ఎప్పుడు ఎలా వివర్తపరచుకొనవలెనని
 తలుస్తుందో అప్పుడప్పుడు ఆయాభావమును అనుభవిస్తుంది-

హంసీ క్రౌంచీ బకీ కాకీ నాగీ శురగీ వృకీ
 బకీ బలాకా హరిణీ వానరీ కిన్నరీ శునీ
 వటికా సింగలీ శాలీ మక్షీకా భ్రమరీ శుకీ
 ధీః శ్రీః క్రీః ప్రీతీ రతిశ్చ శంబరీ శర్వరీ శశీ ॥

అని అనేకయోనులందు పరిభ్రమిస్తుంది-(ఇందు వటికా, సింగలీ,
 శాలీ) అనునవి పక్షివిశేషములు- మిగిలిన పక్షి పేరులు స్పష్టము-

ఇలా సుడిగుండంలో తృణము తిరిగినట్లు సంసారంలో తిరుగుతూ
 ఈచైతన్యం తన సంకల్పంవల్ల తానే భయపడుతుంది- గాడిద తాను

అరచి తన అత్రపుకు తానే భయపడుతుంది- దీనిలో సమానమయిన దుష్టులనుయినది మరొకటి లేదు- రామా! అలాంటి జీవశక్తిని నీకు నిపులంగా చెప్పాను- ఈజీవశక్తి కర్మానుసారంగా నడుస్తూ ఉంటుంది- దీనిని జూచి పరమాత్మ దూఱుస్తాడు- అనంతము దూఱబహుళము అయిన సందారమలాన్ని ఆక్రమించింది- ఈజీవశక్తి తనకు స్వస్వరూపా వస్థలో సహజంగా ఉన్న సంపదను పోగొట్టుకొని దౌర్భాగ్యంతో పరితాపపడుతూ జీవత్వాన్ని పొంది మొగుడులేని వెధవముండవలె ఏడుస్తూ ఉంటుంది అనాథయై-

కాబట్టి రామా! నీవు అవిద్యయొక్క సామర్థ్యాన్ని ఆలోచించు! దీనిసత్తానల్ల చైతన్యం పరిపూర్ణానందస్వభావం కలదయినా తనలో నకల లోకాలను అంతర్భావం చేసుకొనగల సామర్థ్యమున్నా తాను దేహమాత్రపరిచ్ఛిన్నమయిన దాననను భావాన్ని పొంది ప్రాపంచిక భోగసిమిత్తమయిన సుఖ్యంకాస్తా ఖర్చుపడేసరికి తనకు రిక్తత పట్టిపట్లు తలచి (అనగా తనకేమీ లేనట్లు తలచి) మాటిమాటికి అధఃపతనాన్ని చెందుతుంది- అది ఏలాగంటే దృష్టాంతం చెబుతామను-

లోకంలో ఏతాంబానకు ఒకకుండ తగిలిస్తారు- ఆకుండలో కొంత ఆకాశం(అవకాశం)ఉంటుంది- ఈఆకాశం నిజస్థితిలో పరిపూర్ణ స్వభావంకలది- పెద్దపెద్ద సముద్రాది జలమునుగూడ తనలో నిలుపు కొనకలిగినదే అయినా తనపరిపూర్ణ భావాన్ని తానుమరచి ఘటి మాత్ర పరిచ్ఛిన్నమయిన దానను అను పరిచ్ఛేదభావాన్ని పొంది, ఆకుండలోని నీరుకాస్తా కారిపోయేసరికి మాటికి మాటికి ఆఘటి ఆకాశం క్రిందకు పడుతూ ఉంటుంది- అలాగే ఉంది యీచైతన్యముయొక్క పరిస్థితికూడా అని అన్నారు వసిష్ఠులు శ్రీరామునితో- లేక అన్నారు శంకరులు వసిష్ఠునితో-

30. మనస్సు ప్రాణము ఒక్కటేనని ప్రతిపాదించుట.

ఈశ్వ॥ మునీంద్రా! ఇలా జీవజగద్భావం అసత్తు- (లేనిది) ఆరోపముచే ఏర్పడుతోంది- కలలో కల్లుతాగి మత్తైక్కి పడిపోయినట్లు- అక్కడ కల్లులేదు- తాగడంలేదు- మత్తూలేదు- పడిపోవడం లేదు- అంతాకల్పనే- అంతే యీప్రపంచం కూడా- బ్రతికేఉన్న ఆశది చచ్చినట్లు కలవచ్చి ఏడ్చుట ఎలాంటిదో నాశరహితమయిన యీ చిదాత్మ నశించితినిని అనుకోటంకూడా అలాంటిదే- గిరిగిరి తిరిగిడి కులాలచక్రము నిశ్చలంగా ఉన్నదని అనుకొనుట ఎలాంటిదో అస్థిరమయిన ప్రపంచాన్ని స్థిరమని అనుకోవడం కూడా అలాంటిదే- చిత్తు (చైతన్యం) సంసారమనుభవించటానికి చిత్తం కారణం- చిద్భిన్నమయిన వస్తువే నిజంలో లేదుకనుక సంసారకారణమయిన యీచిత్తం కూడా లేనిదన్నమాటే- అదే లేకపోతే దానినల్ల ఏర్పడిన జగత్తు కూడా లేదన్నమాటే- ఇలా చిత్తి చైతన్యములు లేకపోతే చైతన్యం శుద్ధమన్నమాటే- కనుక రాతిలో చమరులేనట్లు దృక్కునందు దృశ్య, దర్శన, ద్రిష్ట్య రూపాలులేవు- చంద్రునియందు నలుపుతనం లేనట్లు కర్మకర్మక్రియలులేవు- ఆకాశమున అంకురము మొలవనట్లు మాతృమాన మేయములులేవు- నందనవనంలో ఖదిరవృక్షము లేనట్లు చిచ్ఛేతన చేత్యాది విభాగంలేదు- ఆకాశంలో పర్వతం లేనట్లు అహంతా మమతలులేవు- కాటుకకొండలో శంఖం పుట్టనట్లు సదేహత్వ విదేహత్వాలులేవు- అణువులో మేరుపర్వతము లేనట్లు నానాత్వ అనానాత్వములులేవు- సూర్యమండలంలో రాతిలేనట్లు “నేతి నేతి” అనే ఉపదేశాలులేవు- మంచులో వేడితనం లేనట్లు శూన్యత్వాశూన్యత్వములు లేవు- రాతికడుపులో చెట్టు లేనట్లు వస్తుత్వావస్తుత్వములులేవు- కనుక చైతన్యమానందు కేవలీభావ లక్షణమయిన స్వరూపస్వచ్ఛతయే మిగిలి ఉన్నది- ఏమాత్రము భేదప్రపంచములేదు- అన్నాడు శివుడు-

వసి॥ ఓ యీశ్వరా! హిరణ్యగర్భుడనే సమష్టిచిత్తమే యీ
చైతన్యమునకు సర్వానర్థ హేతువయింగి- దానివల్లనే యీ చైతన్యం
చతుర్విధ శరీరాలలో ప్రవేశించి సంసారదూఱుం అనుభవిస్తోంది- ఈ
యనర్థాన్ని తొలగించడం మనకు సాధ్యంకాదు కదా?

ఈశ్వ॥ అలాకాదు- హిరణ్యగర్భుని (సమష్టిచిత్తము) వల్ల
యీఅనర్థం సంప్రాప్తమగుటలేదు- దేహేంద్రియాదులందలి అహం
మమాభిమానం చేతనే యీ సంసారానర్థం సంప్రాప్తమవుతోంది-
కనుకనే తత్త్వజ్ఞానియందు అలాంటి అహంమమాభిమానం లేకపోవడం
చేత ఈయనర్థం తొలగిపోతుంది- చుట్టోకము లందలి పదార్థములన్నీ
నిజంలో గడ్డిపోచవంటివి- అంత శేలికవి- అయినా భావనాబలంచేత
అతత్త్వనేత్రీలు (అజ్ఞానులు) వాటిని కదల్చలేకపోతున్నారు- ప్రము
త్తం లేకపోవడం చేతనే ఎంతటి సులభయినా భావనాత్మ్యగము (అభి
మానాత్మ్యగము) అందుకీ అనాధ్యం అవుతోంది- గడ్డిపోచ అయినా
చెయ్యిచాచం దే లభించదుకదా! నోటితో ఊదనిదే కదలదుగదా!
భావనాత్మ్యమును విడిచిపెట్టితీమా పరమ పురుషార్థరూపమయిన
పరమార్థచైతన్యము ఘటపటాది ప్రపంచమందింతటా సులభంగా గోచ
రిస్తుంది- నీపం అను తనరూపంలో ఉండే ఇగిరి పదార్థాలను ప్రకా
శింప చేస్తుంది కాని, అందుకోరకు వేరుపనిని చేయకు- అలాగే నిర్వి
కల్పచైతన్యంకూడా సాక్షిమాత్రంగా ఉండే సర్వప్రపంచాన్ని ప్రకా
శింపచేస్తుంది- ఇంతే కాని తాను కర్మత్వాది వికారమును ఏమా
త్రము చెందదు- ఇలాంటి చైతన్యంకూడా దేహేంద్రియాలందలి అహం
మమాది భావనచేత అమలినమయిన దయినా మలినముగా తయారవు
తుంది- నిర్వికల్పమయినా సవికల్పమవుతుంది-

నిర్వికల్పమూ, అతిసూక్ష్మమూ, అయిన ఆచైతన్యము, ప్రాణ
వాయు ప్రధానమయిన లింగ దేహమునందు ప్రతిబింబభావంతో ప్రవే
శించి హస్తపాదాది అవయవములనూ, హృదయాది మర్మస్థానములనూ,

జెబ్బిది రెండువేల నాక్షిభేదమును వ్యాపించి సర్వవ్యాపకమయిన తన చిచ్ఛక్తిని (చైతన్యమును) ఆకర్షించుకొని (కుంచించజేసికొని) నృద్ధి చెందుతుంది- ఎలాగంటే! నన్నని పొడవైన పట్టుదారమును సాలె వాడు, సూదికిగాని, కండెకుగాని, యంత్రంతో చుట్టేసరికి తానెంత పొడవయినా దానిని తగ్గించుకొని తావన్నాత్రంలో ఉపసంహారంచెంది లావుగా ఉండయొక్క ఆకారాన్ని చెందుతుంది- అలాగే యీ చైతన్యముయొక్క పరిస్థితి-

శనుకనే యీ చైతన్యము జాగ్రదవస్థలో బాహ్యవిషయాకారాన్ని, లోపల మనోమయాకారాన్ని చెంది, బాహ్యవిషయములను ఆంశర (లోపలి) విషయములను తెలిసికొంటూఉన్నది- నిద్రపోతూ అందులో స్వప్నం వచ్చినపుడు వాసనామయమయిన మనోవృత్తులతో కూడుకొని లోపలి విషయములను తెలుసుకుంటూనూ, బాహ్యవిషయాలను తెలిసికొనలేకుండగనూ ఉంటుంది- గాఢనిద్రలో అజ్ఞానమునకు సాక్షిగాఉండి సద్రూపమయినా అసద్రూపమయినదై (ఉన్నచూ లేని దానితో సమానమై) అభోధపక్షంలోనే పడిపోతుంది- అనగా ఏమీ తెలియని దానిక్రిందనే లెక్కకు వస్తుంది- అతిస్వచ్ఛమయిన యీ బ్రహ్మచైతన్యం దేహేంద్రియాగులతో తాదాత్మ్యధ్యాసను చెందుటచే ఆదేహేంద్రియాదుల ఆనుకూల్య ప్రాప్తి ప్రాతికూల్య పరిహారముల విషయమగు చింతలోనే మునిగి ఉంటుంది- అనగా దేహేంద్రియాలకు అనుకూలమయిన విషయములను పొందడం ఎలాగా! వాటికి ప్రతికూలమయిన విషయాలను తొలగించుకొనడం ఎలాగా! అనే ఆనోశనలోనే ఎల్లకాలం ఉంటుందని అర్థం- ఇది ఎలాగంటే ఎంతటి సజ్జనుడయినా దుర్జనసాంగత్యంతో చిరకాలం చిత్తమును సంస్కరింపజేసికొనేసరికి అదుర్జనుని యొక్క కోరికలే అలవాటుపడి తుదకు ఈ సజ్జనుడు దుర్జనుడే అవుతాడు- అదేస్థితి కట్టింది యీ బ్రహ్మచైతన్యమునకు కూడా! మరల బ్రహ్మత్వభావనతో చిత్తం సంస్కరింపబడితే బ్రహ్మ అవుతాడు- యీ జీవుడు-

బంగారం మలినమయి తే రాగివలె తయారవుతుంది- “తేజాస్” చేసి మాలిన్యం తీసివేస్తే మరల మేలిమి బంగారం అవుతుంది- అలాగే యీ చైతన్యంకూడా- మంచి అద్దంమీద గాలికి దుమ్ముపడేసరికి దాని నైజశక్తి తగ్గిపోతుంది- అనగా దాని స్వచ్ఛత నశిస్తుంది- ఆదుమ్ము తుడిచివేస్తే మరలదాని స్వచ్ఛతను పొందుతుంది- అనగా నిర్మల మవుతుంది- అలాగే బ్రహ్మచైతన్యం అజ్ఞానంవల్ల జీవభావాన్ని చెందినది వలె ఉండి తత్త్వజ్ఞానంవల్ల కైవల్యాన్ని పొందుతుంది- అజ్ఞానంవల్ల సంసారం- స్వరూపజ్ఞానంవల్ల ముక్తి- అజ్ఞానంవల్ల లేనిపోని భేద భావాన్ని పొంది చావులేని చైతన్యం చావు తెచ్చి చెట్టుకుంటుంది- తోడినువంటుకొని యున్నపండు కొమ్మ కొద్దిగా కదిలేసరికి చెట్టునుంచి పడుతుంది- బ్రహ్మచైతన్యానికి కొద్దిగా చలనం కలిగేసరికి జీవభావాన్ని పొంది అధఃపాతమును చెందుతుంది-

అభ్యస్తములు అధిష్ఠానముకంటే భిన్నములుగావు- శబ్దస్పర్శాది ప్రాపంచికపదార్థాలు బ్రహ్మచైతన్యంకంటే భిన్నములుగావు- అజ్ఞాన కల్పితములూ జ్ఞానముచే నశించేవి- సూర్యునివెలుగు సత్తామాత్రంగా ఉంటే బొగ్గులకు పసులగు ప్రవృత్తి కలుగుతోంది- చైతన్యం నాశీ మాత్రంగాఉంటే చిత్తిమునకు (మనస్సుకు) ఇంద్రియాదులగు ప్రవృత్తి కలుగుతోంది- ఇంద్రియాదులకు రూపాదివిషయములందు ప్రవృత్తి కూడా అంతే-

చిత్తాన్నిభగ్యంవల్ల వ్యాసవాయువు ప్రేరితమవుతుంది- దానివల్ల కంటిపాపలకు (గుడ్డనకు) చలనం కలుగుతుంది- కంటిపాపలందున్న గీప్తియే “తై జసమసీ, ఇంద్రియమసీ, దృష్టియసీ, చక్షుస్సు” అని చెప్పబడుతుంది- ఆగీప్తిద్వారా చైతన్యంవచ్చి బాహ్యవిషయాకా రాన్ని చెంది ఘటపటాదిజ్ఞానాన్ని కలిగిస్తుంది- ఇదంతా ఆపరాచిత్తుయే కాని మరొకటికాదు- ఈపరిస్థితి స్వార్థన ప్రమాణనాది త్రిపుటులయందు కూడ సమానమే- జ్ఞానేంద్రియములందరితా యీవిధానము తప్పదు-

ఇంక కర్మేంద్రియములందు కూడా ఇంతే. ఎలాగంటే కర్మేంద్రియములయొక్క ప్రవృత్తికి సంకల్పాత్మక మనోవృత్తి కారణం- ఆ మనోవృత్తికి సాక్షి యీతత్తచైతన్యమే- సంకల్పంవల్ల కర్మేంద్రియములు క్రియోన్ముఖములగును- సంకల్పము మనోవ్యాపారము- (మననము) మననమనగా చిత్తకాలుష్యము- చిత్తమునకు చైతన్యాభ్యాసయే కాలుష్యము- అచైతన్యము స్వతస్సిద్ధంగా నిర్మలము-

స్ఫటికశిల వనగిరినద్యాదుల ప్రతిబింబమును ధరించియున్నట్లు యీ ప్రకాశాత్మకమయిన చైతన్యము తనలో జగత్తంతయును ధరించి ఉంది- జగదధిష్ఠానమయిన యీ చైతన్యం స్వయముగ వికారరహితమై పుట్టదు- చావదు- కదలదు- మెదలదు- పెరిగదు- తరిగదు- దీనికి సంకల్పమువల్ల జీవత్వమూ, నిస్సంకల్పంవల్ల స్వస్వరూపస్థితి- (కైవల్యమూ) ఏర్పడుతోంది-

ఈ చైతన్యమునకు జీవుడు రథము- జీవునకు అహంకారం రథము- అహంకారమునకు బుద్ధి రథము- బుద్ధికి మనస్సు రథము- మనస్సునకు ప్రాణము రథము- ప్రాణమునకు ఇంద్రియగణము రథము- ఇంద్రియగణమునకు దేహము రథము- దేహానికి కర్మేంద్రియసమూహము రథము- ఈ రథాలన్నీ సందారంలో తిరగటమేపని- ఇలాంటి సంసార చక్రం పరిమేష్వరుని యొక్క విభూతివల్ల (మాయాబిశ్చర్యం) వల్ల తియారయింది- కనుకనే క్షణకాలంకూడా నిజమని నమ్మటానికి వీలు కాదు ఇది-

మనోంద్రా ! మానస కల్పనకు ప్రాణము రథమని చెప్పానునేను- అప్రాణము బలవత్తరమయింది- అన్నిటిని ధరించగలదు- అన్నిటిని చలంపజేయగలదు- అలాగే మనస్సుకూడా ప్రాణానికి అధారమే- ఇది లేకపోతే అదీ ఏమీచేయలేదు- మనస్సు హృదయాకాశంలో లీనమయితే ప్రాణవాయువు ఏయింద్రియాన్ని లేపలేదు- ఎంతటి క్రియాశక్తి ప్రధానమయినదయినా ఏయింద్రియం చేతనూ ఏమీ చేయించ

లేదు- వెలుతురు లేకపోతే రూపం కనిపించనట్లు- అలాగే ప్రాణ వాయువు భూతవాయువులో లయిస్తే మనస్సుకూడా ఏపనీ చేయలేదు- గాలిలేకపోతే దుమ్ము కదలదు- కనుక ప్రాణము ఎక్కడఉంటే మనస్సు అక్కడ ఉంటుంది- రథం ఎక్కడ ఉంటే సారథి అక్కడ ఉంటాడు- ప్రాణవాయుప్రేరితమయిన మనస్సు క్షణంలో శేషాంతరం వెళ్లుతుంది- యంత్రమునుండి విడిచిన యినుపగుండువలె- ప్రాణనిరోధమును చేసి తిమా ! మనస్సు క్షణంలో నశిస్తుంది- పుష్పమున్నచోట పరిమళం ఉంటుంది- నిప్పు ఉన్నచోట వేడిఉంటుంది- ప్రాణమున్నచోట మనస్సు మనోవృత్తులూ ఉంటాయి- ప్రాణవాయువు వ్యాసమనేరూపంతో అన్నరసం సర్వానయవమాలందూ ప్రవేశించుట కొరకు సర్వనాడుల తోనూ సంబంధించి ఉంటుంది- మనస్సుమాత్రం ప్రాణకోటరంలోనే (హృదయాకాశంలోనే) ఉంటుంది- ఆకాశమువలె నిర్మలమయిన చైతన్యమాత్రం జడాజడములందంతటా ఉంటుంది- కాని లింగదేహంలో ప్రాణస్పందంవల్ల స్ఫుటంగా అభివ్యక్తమై అనుభవింపబడుతుంది- మొదట నానావిధములయిన ఉల్లాసములతో ఏకరీతం నాటక మాడిందో అదేఏకరీతం ప్రాణములేచి పోయేసరికి కదలనయినా కదలదు-

ఓ వసిష్ఠమహామునీ ! పరచైతన్యం పుర్యష్టకంలో ప్రతిబింబించి ఉంటుంది- అద్దంలోనే ప్రతిబింబం కనిపిస్తుంది- రాతిలో ప్రతిబింబం కనిపించదు-

శ్లో॥ భూతాంతఃకరణ ప్రాణ జ్ఞానకర్మేంద్రియై ర్యుతమ్ ।

అవిద్యా కామకర్మాధ్యం లింగం పుర్యష్టకం నిదః ॥

1. పంచమహాభూతములూ, 2. అంతఃకరణమూ, 3. పంచ ప్రాణములూ, 4. పంచజ్ఞానేంద్రియములూ, 5. పంచకర్మేంద్రియములూ, 6. అవిద్య, 7. కామము, 8. కర్మ, యీ యెనిమిదితో గూడిన లింగ దేహము పుర్యష్టక మనబడుతుంది-

నిజస్థితిలో మనస్సు ఒక్కటే పుర్యష్టకం- అన్నిపనులకూ ఇదే ముఖ్యకారణం- కొందరు ఆచార్యులుమాత్రం తమ శిష్యులకు బోధించడంలో పై యెనిమిదింటిని పుర్యష్టకమని కల్పించి చెప్పారు-

రామచంద్రా ! ఈ దృశ్యజాలమంతా చిదేశ్వరసమాత్రమగు బ్రహ్మవల్ల పుటుతోంది- బ్రహ్మయందు ఉంటోంది- బ్రహ్మయందే లయమవుతోంది- కాబట్టి యీ ప్రపంచంఅంతా బ్రహ్మమే అని గ్రహించు- అన్నాను వసిష్ఠులు-

32. దేహపాతవిచారము.

ఈశ్వరీ వసిష్ఠమునీ ! పరాచిత్తు మానవుల పుర్యష్టకంలో ప్రవేశించి, విహితాముష్మిక కర్మలను ఎలా చేయిస్తోందో ? ఆయా దేహములను చలింపజేస్తూ “వాడు స్నానమాడు చున్నాడు” “వీడు భుజించుచున్నాడు” “వాడు యజ్ఞము చేయుచున్నాడు, వీడు బ్రాహ్మడు, వాడుక్షత్రియుడు, వీడు దేవదత్తుడు, వాడు యజ్ఞదత్తుడు” ఈ మొదలయిన సంజ్ఞలను ఎలా పొందుతోందో అదంతా చెబుతావను-

అనాది మాయారూపమగు బ్రహ్మశక్తి తనయందున్న ఆవరణ శక్తితో తాను ఆశ్రయించియున్న (తన కాశ్రయమగు) బ్రహ్మను చెడగొట్టుతోంది- అనగా “నాస్తి, నభాతి” లేదు, ప్రకాశించుట లేదు, అనే ప్రతీతికి యోగ్యమయిన వానినిగా బ్రహ్మను తయారు చేస్తోంది-

ఆ తరువాత మాయాశక్తి అనాదికాలమునుంచి సంపాదించుకొని యున్నట్టియూ, మిక్కిలి పుష్టిచెంది యున్నట్టియూ, కామవాసనలతోనూ, నాక్కాయచేష్టారూపములయిన విహితనిషిద్ధకర్మప్రాతములతోనూ, పుర్యష్టకాత్మకమగు మనస్సుగా పరిణమిస్తోంది-

అపైన అదే మాయాశక్తి తన కధిష్ఠానమయిన చైతన్యము యొక్క సత్తాబలంవల్ల కొంత చిద్రూపంగానూ, స్వస్వభావబలంవల్ల

కొంతభాగం జడంగానూ, ఇలా మిశ్రభావాన్ని చెంది జ్ఞానకర్మ వ్యవహారమునకు అర్హతను పొందుతోంది. కనుక ఇలా బ్రహ్మశక్తిరూపమయిన మాయే జ్ఞానకర్మేంద్రియములద్వారా ద్రష్టృ, దృశ్య, దర్శనరూపముగు సంసారరూపంగా నాట్యమాడుతోంది. ఇదంతా బ్రహ్మశక్తి విలాసమే కాని మరొకటియేమీలేదు-

వసిష్ఠా ! దేహము చలించడానికి చిత్రప్రతిబింబముగు జీవచలనము కారణము- ఆ జీవచలనమునకు తదుపాధిభూతిముగు మనస్సుకారణము- దానికి వాస్తవికముగు చిత్స్వభావాన్ని కప్పిపుచ్చేడి మాయాశక్తి పరిణామము కారణము- అట్టి పరిణామమునకు పూర్వపూర్వదేహములచే సంపాదించుకొన్న కర్మరాశి కారణము- బంధమంతా కర్మమీదనే ఆధారపడిఉంది- [ఈవిషయం బృహదారణ్యకం పంచమోధ్యాయం ద్వితీయబ్రాహ్మణంలో “కర్మహైవ తదూచతుః కర్మైతత్ప్రశంసతుః” అని] చెప్పబడినది-

ఈ మాయాశక్తియొక్క అనుగ్రహంచేత చైతన్యము (చిత్తు) కలంకమునుజెంది గంధర్వనగరప్రాయమయిన ప్రపంచాన్ని పుట్టిస్తోంది- పుట్టిరిచడమూలేదు- అయితే బ్రహ్మచైతన్యముయొక్క సాన్నిధ్యం వల్ల దేహమే సర్వమూ చేయవచ్చుకదా ! ఇంక మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారాలు ఎందుకు ? అని యనవచ్చును- కాని అది ఉచితముకాదు- మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారాలు లేకపోతే దేహం మూగవానివలెను, గోడవలెనూ, ఉండిపోతుంది- అవిఉంటే మాత్రం చక్కగా స్ఫురిస్తుంది- దేహము, ఆకాశము పరుగెత్తెడి రాతివలె స్ఫురించినట్లు- లేక ఆకాశము విసిరివేయబడిన రాతివలె కనిపించినట్లు- అతిజడమయిన సూది అయిస్కాంతముయొక్క సాన్నిధ్యంవల్ల కదిలినట్లు సర్వవ్యాపకుడయిన షరమాత్మయొక్క సాన్నిధ్యంవల్ల జీవుడు చలిస్తున్నాడు-జీవుడు ఆత్మరూపముగు చిచ్ఛక్తిచేతనే తనను ఇతరమును ప్రకాశపరుప సమర్థ

డగుచున్నాడు- అనగా తనను ప్రకాశింప జేసికొనుచున్నాడు- ఇతర మును ప్రకాశింప జేయుచున్నాడు-

అయితే జీవునకుపాధియగు లింగశరీరము భూతములవల్ల తయారయింది- భూతములు ద్రవ్యములు కాబట్టి ఈలింగశరీరంకూడా ద్రవ్యస్వభావముగలదనియే అనాలి- బ్రహ్మనో, ద్రవ్యస్వభావము గలవాడు కాడు- (అనగా ద్రవ్యముగాడు)- కనుక ద్రవ్యము ద్రవ్యముయొక్క ప్రతిబింబాన్ని గ్రహిస్తుందికాని అద్రవ్యమయిన బ్రహ్మయొక్క ప్రతిబింబాన్ని ఎలాగ్రహిస్తుంది" అని యొక ప్రశ్న పుడుతుంది- కాని ఇది నిలవదు- లోకంలో ద్రవ్యమయిన అద్దం ద్రవ్యస్వభావమందులేని గుణక్రియాజాత్యాదుల యొక్క ప్రతిబింబాన్ని గ్రహిస్తోంది- కనుక ద్రవ్యం ద్రవ్యమునుంచే ప్రతిబింబాన్ని గ్రహించాలనే నియమంలేదు- స్వచ్ఛమయిన బ్రాహ్మడు దుస్సహవాసంచేత క్రమంగా తన జాతిని మరచి తాను శూన్యమడచుకొంటాడు- అలాగే జీవుడు బ్రహ్మప్రతిబింబమయినా అజ్ఞానంచేత తన స్వభావాన్ని మరచి నిద్రా, ఆలస్య, జాడ్యలను అనుభవిస్తున్నాడు- చిత్తు (చైతన్యము) తన స్వభావాన్ని మరచి చిత్తధర్మములయిన జాడ్యమాలిన్యాదులను పొందింది- మహానుభావులయిన గాధి, లవణ, హరిశ్చంద్రాదులు, మోహనశంచేత అతి దైన్యాన్ని పొందినట్లు- చిత్తముయొక్క తాదాత్మ్యధ్యాసవల్ల దాని ధర్మాలను పొందినట్లు ప్రాణవాయువుయొక్క- తాదాత్మ్యధ్యాసవల్ల ప్రాణధర్మమయిన చలనహేతుత్వాన్ని పొందింది చైతన్యం- కనుకనే జీవచైతన్యం దేహచలనానికి కారణమవుతోంది- తెరచాప గుడ్డకు పరవశమయిన (స్వాధీనమయిన) గాలిచే పడవలోని రాళ్లు చేర్చవలసివడితే చేర్చబడుచున్నట్లు మనస్సుతోను, ప్రాణవాయువుతోను తాదాత్మ్యాన్ని చెంది, ఆరెంటికి పరవశమయిన ఈజీవుడనే నీచునిచే దేహములనే యంత్రాలు వాటికభిమతమయిన దేశానికి తీసికొని పోబడుచున్నాయి- శరీరములనే శకటములను లాగటానికి బ్రహ్మదేవుడు

బలిష్ఠమయిన యెద్దను రెంటిని తయారుచేశాడు- ఒకటి ప్రాణశక్తి రెండు మనఃశక్తి అని-

చైతన్యం ఈవిధంగా బడమయిన జీవత్వాన్ని పొంది మనస్సు అనే రథాన్ని అధిస్థించి ప్రాణములనే గుర్రాలను దానికమర్చుకొని జాగ్రత్తస్వప్నములందు పుట్టిన అనేక పదార్థాలను సుష్టుప్తియందు పదార్థములయొక్క నాశస్థితిని అవిద్యఅనే ఒక్కపదార్థము మిగిలియుండుటను అనుభవించినదివలె ఉంటూ, తన నిజరూపాన్ని పూర్తిగా వదలకుండానే భిన్నభిన్నంగా గోచరిస్తుంది- జీవప్రపంచంఅంతా బ్రహ్మసత్తను ఆధారపరచుకొనే ప్రకాశిస్తుంది- రూపసంపద వెలుతురును ఆధారపరచుకొనే ప్రకాశిస్తుంది- దీపం ఉంటేనే గృహం వెలుతురుగా ఉంటుంది- లేకుంటే వెలుతురుగా ఉండదు- పారమార్థికమయిన చిత్తత్వం నిరామయంగా ఉంటేనే జీవుడు జీవించి ఉంటాడు-

ఈశరీరం బాగా బలిసేసరికి, ఆధులూ, వ్యాధులూ అంటుకుంటాయి దీనికి- నీరుబాగా అభివృద్ధి చెందేసరికి తరంగాలు బయలుదేరుతాయి- తరంగాలు బలమయ్యేసరికి నురుగు బయలుదేరుతుంది- ఇలా శరీరం ఆధిగ్రస్తమూ, వ్యాధిగ్రస్తమూ అయ్యేసరికి దానిని ఆశ్రయించుకొనియున్న జీవుడు విషనుస్థితిలో పడిపోతాడు- దైన్యాన్ని పొందుతాడు- దుఃఖ మనుభవిస్తాడు- సూర్యుడు తనచే ప్రకాశింపజేయబడెడి మేఘములచే తాను ఆచ్ఛాదించబడుట, కాంతిరహితుడగుట, తటస్థించినట్లు చిచ్ఛక్తి "నేను చిత్తును" అను భావన లేనందున దేహానికి పరవశమై దేహధర్మములయిన ఆధివ్యాధులచే కృశించి పోతుంది- దేహధర్మాలకు పరవశమయిన జీవుడు తన సంవిద్రూపాన్ని గుర్తించలేడు- మదిరాపానమత్తుడు తన శరీరచ్ఛేదనమును తాను గుర్తించలేడు- కర్మవశంచేత ఎన్నటికయినా ఆత్మస్వరూపానుసంధానం కలిగితే అప్పుడు ఈమోహం అంతా నశిస్తుంది-

ప్రాణనాయువుయొక్క చలనశక్తి జీవసంవిత్తును లింగశరీరము నందు ఉపసంహార మొనర్చుటచే హస్తపాదాదులను అనుసంధానము చేయలేదు- ఈ ఘోరి చెడిపోయిన తన వ్రేళ్ళను కదల్చ దలచడు- అలాగే హృత్పూంఢరీకము ప్రాణనాయువు సంచరించుట కనుకూలంగా చలించదు. హృత్పూంఢరీకము స్తంభించేసరికి క్రమంగా ఇంద్రియా లన్నీ శాంతిస్తాయి- విసనకర్ర ఆడకపోతే బయటికి గాలి రాకపోవడం సహజం- ఇంద్రియాలన్నీ శాంతించేసరికి పూర్తిగా మూగివాడయి పోతాడు జీవుడు- ఆకాశంలో గాలిలేకపోతే గుమ్మలేవక పోవడము సహజమే కదా? అప్పుడు మనస్సుకూడా కారణస్వరూపాన్ని పొంది మిగిలిఉంటుంది- ఇలా ఇంద్రియ సమూహమంతా వైకల్యంచెందే సరికి పుర్యష్టకం శాంతించి పోతుంది- దేహం నిశ్చలమై పడిపోతుంది- ఇదే ఈచిచ్చానికి దేహత్యాగము-

తన స్వరూపాన్ని తాను మరచేసరికి చైతన్యానికి విషయాకార స్ఫురణ మేర్పడుతుంది- దానివల్ల వాసనాస్పందము వాసనాస్పందం వల్ల పూర్వపూర్వజన్మములందలి భోక్తృత్వస్మృతి- దాని వలన హృత్పూంఢరీక చలనము- దానివల్ల మరలపుర్యష్టకముయొక్క ఉత్పత్తి- ఇలా మళ్ళీ దేహసంగంధం ఏర్పడుతుంది జీవుడికి- హృత్పూంఢరీకము చలిస్తేకాని పుర్యష్టకము స్ఫుటపడదు- హృత్పద్మయంత్రము నిశ్చల మయితే పుర్యష్టకం నశిస్తుంది- దేహమునందు పుర్యష్టకమున్నంతవరకు దేహము జీవించి ఉంటుంది- అదిశాంతిస్తే దేహము మరణిస్తుంది- వాతపిత్త కఫములయొక్క ప్రకోపంవల్లకాని, రాగద్వేషాది వాసనా మలమాల యొక్క ప్రకోపంవల్లకాని, శస్త్రాలచే దేహచ్ఛేదము దేహభేదనము కలుగుటవల్లకాని, దేహంలోనున్న హృత్పద్మము ప్రస్ఫురించదు- అప్పుడు క్రమంగా పుర్యష్టకం శాంతిస్తుంది- “ఛ్యాన్” అనిపోతే గాలి అగిపోతుంది- జీవుడు తన సంక్షిప్తవశంచేత మరణాది దుఃఖసహస్రాలను అనుభవిస్తున్నాడు- శరీరమునందలి హృత్పద్మము అనర్థపరంపరలను అనుభవిస్తోంది-

ఎవరి హృదయమందు నిత్యమూ శుద్ధవాసనలుండునో వారు సదా జీవన్ముక్తులు- హృత్పుండరీకమునందు ప్రాణవాయువును నిరోధిస్తే ప్రాణవాయువు శాంతిస్తే శరీరము కాష్ఠలోష్టసమానమై పడిపోతుంది- ప్రాణవాయువునందు పుర్యష్టకము లీనముకాగానే మనస్సుకూడా అక్కడే లయిస్తుంది- అనాదికాలమునుంచి అభ్యాసముచేదియున్న మనస్సు ఎచ్చటెచ్చట వాసనాఖచితమవునో అచ్చట స్వర్గనరక భోగాలను అనుభవిస్తుంది- మనస్సులేని శరీరము శవమే- సర్వవ్యాపకమయిన చైతన్యమే జీవత్వాన్ని చెంది, మనోరూపాన్ని చెంది, పుర్యష్టకమై ఆతివాహికదేహమయింది- పంచతన్మాత్రలయొక్క- సంఘాతమే చిత్తము- అదే ఆతివాహికదేహమనే పుర్యష్టకము- ఇదే సంకల్పము వల్ల స్థూలప్రపంచాన్ని చూస్తుంది- ఆ స్థూలప్రపంచమునందు దృఢమయిన భావనగలదై స్థూలశరీరమునందు అహంభావము (నేనను భావము) నొంది క్రమంగా ఆతివాహికస్వరూపాన్ని, తన సూక్ష్మరూపాన్ని మరచిపోతుంది- అసత్యమయిన స్థూలశరీరాన్ని సత్యమనీ, సత్యమయిన బ్రహ్మభావమును అసత్యమనీ తలుస్తుంది-

సర్వవ్యాపకమగు చైతన్యము చిదంశతో జీవత్వాన్ని చెంది మనస్సు అవుతుంది- మనస్సులయి పుర్యష్టకరథాన్ని ఆక్రమిస్తుంది- తర్వాతి ప్రపంచభావాన్ని చెందుతుంది- ప్రాణవాయు ప్రచురమయిన యీపుర్యష్టకము దేహాన్ని కదలుస్తుంది- బయలుదేరతీస్తుంది- ఏమేమో చేయిస్తుంది దీనిచేత- అపుడు దేహము జీవించి యున్నదని అంటారు లోకులు.. ఈపుర్యష్టకం క్షీణించేసరికి శరీరం మరణించినదని అంటారు- జీవుడు తనను అజరామరభావమును మరచి జరతమయిన దేహమునందలి అసామర్థ్యమును పొందుతాడు- కాలవశంచేత పచ్చి అగు ఎండి రాలిపోయినట్లు- జీవశక్తి తగ్గి హృత్పుండరీకము ఆగిపోయి (గుండెఆగిపోయి) ప్రాణవాయువు స్తంభించి పోయేసరికి మానవుడు మరణించుచున్నాడు- ఇలా మానవులకు జన్మమరణములు కాలవశంచేత

నిరంతరము జరుగుతూనే ఉంటాయి- చెట్టుకు ఆకులు పుట్టటం, అవి యెండటం, రాలిపోవటం, యెలాగో, అలాగే జీవులకు జన్మమరణాలు కూడా- కనుక వాటిని గురించి పరిదేవన పనికిరాదు చిత్సముద్రంలో బుడగలవలె యీ దేహాలు బయలుదేరుతున్నాయి వేనవేలుగా- వీటి యందు ఆదరము పనికిరాదు- సర్వవ్యాపకమయిన చైతన్యమును చిత్తము ప్రతిబింబింపజేసి కుంటుంది- అద్వయముకంటే మరొకటి యేదీ పదార్థాన్ని తనలో నింపుకోలేదు- కనుక రామా! ఈ చిదాకాశము నందే ఆపాతరమణీయములయిన జీవజగద్రూపములయిన కల్పనలన్నీ ప్రతిభాసిస్తున్నాయి- వీటినిగురించి మురియవలసిన పనిలేదు-

33. అద్వైతప్రతిపాదనము.

వసి! స్వామీ! చంద్రశేఖరా! బ్రహ్మతత్త్వము దిక్కాలనస్తు పరిచ్ఛేదశూన్యము- ఏకరూపము- సజాతీయ విజాతీయ స్వగతిభేద శూన్యము- చిద్రూపము- అనికదా! అంటారు పెద్దలు- ఇలాంటి బ్రహ్మకు సజాతీయజీవరూపంగాకాని, విజాతీయ జడప్రపంచరూపంగా కాని, ద్విత్వం (భేదం) ఎలావచ్చింది? అనగా అద్వితీయమయిన బ్రహ్మ చిద్రూపులయిన యంతమంది జీవులుగా ఎలాఅయింది? జడరూప మయిన యింతటి ప్రపంచంగా ఎలాతయారయింది? అని నాప్రశ్న-

అంటే బ్రహ్మ తనంతటతానే స్వయంగా జీవరూపంగానూ, జగ ద్రూపంగానూ తయారయినాడా? లేక ఏదయినా యితర కారణంవల్ల ఇలా తయారయినాడా? తేల్చి చెప్పండి- నేను ఆట్టే విచారించుకుంటే వికారాలేవీ లేవుకాబట్టి, అవయవాలు లేవుకాబట్టి, స్వయంగా ఇలా తయారు కావడానికి వీలులేదనీ, రెండవ వస్తువే లేకుంకనుక ఇతర కారణంవల్ల ఇలా తయారవుటకు వీలులేదనీ తోస్తోంది- ఇంక నిర్నిమిత్తంగా తయారయి యున్నట్లయితే పూర్తిగా నిరూఢమైయున్న ఈ

సంసారబంధం ఆగంతుకంగా వచ్చిన తత్త్వజ్ఞానంవల్ల నశించడం ఎలా? అఖండానందరూపమయిన మోక్షం ప్రాప్తించడం ఎలా?

నిర్నిమిత్తంగా (సహజంగా) ఉన్న నేపిపోవు- ఒకనేళ యేఒక టయినా పోయినా, ఇంకా అనేకం అలామిగిలే ఉంటాయి- వాటితో బంధం ఎలాగో తప్పదు-

ఇక బ్రహ్మకు మాయ అనే శక్తి యొకటి ఉన్నదనీ అది ఆ మాయాశక్తి ఈబంధానికంతా కారణమనీ అనుకుందామంటే అదీ కుదిరేటట్లు కనిపించటంలేదు- ఎంచేతలంటే ఆ మాయాశక్తి ఆగంతుకమందామా? సహజమందామా? సహజమంటే అగ్నియందలి జ్వల్య శక్తి అగ్నినివిడిచి యెన్నటికీ పోనట్లు సహజమయిన మాయాశక్తి కూడా బ్రహ్మను విడిచి ఎన్నటికీపోదు- అది పోనంతవరకు బంధం తప్పదు- ఇక మాయాశక్తి ఆగంతుకమయితే అపుడుకూడా దానంతట అది ఆగంతుకంగా వచ్చిందా? లేక ఇంకొకదాని సంబంధంవల్ల వచ్చిందా? అనే ప్రశ్నపులుతుంది- ఇప్పుడుకూడా అనిర్వోచ్య అనవస్థాది దోషాలు తప్పవు-

మరియు మాయాశక్తి మిథ్యయా? సత్యమా? మిథ్య అంటే మిథ్యావస్తువువల్ల మరొక సత్యవస్తువు పుట్టటానికి వీలులేదు- అపుడు ద్వైతప్రపంచం అంతా నిష్కారణంగా వచ్చినట్లవుతుంది- సత్యమంటే సత్యమయినది జ్ఞానంవల్ల నివర్తించడానికి వీలులేదు- కాబట్టి అనిర్వోచ్య ప్రపక్తి తప్పదు కనుక ఎటయినా మెడకు ఉరియే- సత్వాసత్వముల కంటే అతిరిక్తంగా మూఁగోమూర్తం నిరూపించడానికి ఎవ్వరికీ సాధ్యం కాదు- కాబట్టి స్వామీ! ఈచిక్కు ఎలాతీరుస్తారో తీర్చండి- అని అన్నారు వసిష్ఠులు-

ఈశ్వరుడు ఇలా సమాధానం చెబుతారు- “మహర్షీ! మేము జగజ్జీవాది ద్వైతప్రపంచాన్ని ప్రమాణజాలంతో నిరూపించడానికి

బయలుదేర లేదు- మరేమంటే అజ్ఞానంచేత అనాదికాలంనుంచీ ప్రసక్తమయిన ప్రపంచాన్ని అధ్యారోపాపవాదన్యాయంచేత నిషేధించడానికి బయలుదేరినాము-

అంచేత అధ్యారోపపక్షంలో సర్గాదియందు కామకర్మవాసనాది నిమిత్తకారణములయొక్క కల్పనముకాని, బ్రహ్మ విద్యాది ఉపాదాన కారణములయొక్క కల్పనముకాని, వియదాదిక్రమముయొక్క కల్పనముకాని, స్థూలసూక్ష్మ వ్యప్తి సమప్తి ప్రపంచముయొక్క కల్పనముకాని, అసత్యమయినా సత్యమయిన బ్రహ్మవస్తువును పరిచయము చేయుటకుపాయముగా శ్రుతిచే నిరూపించబడింది-

ఈకల్పన పరమార్థసత్యమయిన మరొక ప్రయోజనమును సాధించుటకు ఉపయోగపడుటనుబట్టి ఇతరవాదులయొక్క ప్రపంచకల్పనముకంటే శ్రుతిసమ్మతమయిన ప్రపంచకల్పనము కొంచెం శ్రేష్ఠము.. దీనియందు శ్రోతలకు నమ్మిక పుట్టుటకుగాను లోకదృష్టిని అనుసరించే శాస్త్రముకూడా ప్రపంచకల్పనను సమర్థించినది-

సర్వవ్యాపకమయిన చిద్రూపబ్రహ్మము పరిచయము కాగానే ఆ బ్రహ్మకు అద్వితీయత్వమును బోధింపదలచి శ్రుతి పరమార్థదృష్టి నవలంబించి ప్రపంచాన్ని పూర్తిగా నిషేధించింది- కాబట్టి బ్రహ్మ అద్వితీయమని తెలిసికొన్న నీకు అతనియందు ద్వైతప్రపంచం ఉండవచ్చుననే ఊహ నీమతానికి విరుద్ధమే- శాస్త్రసిద్ధాంతానికి విరుద్ధమే- ఇంతమాత్రం నీ కెందుకు తోచటంలేదో నాకు బోధపడకున్నది అని సమాధానం చెప్పడం ప్రారంభించారు యీశ్వరులు-

వాసిష్ఠా ! బ్రహ్మ వ్యవహారదృష్టిలో సర్వశక్తియుక్తమనీ, పరమార్థదృష్టిలో అద్వితీయమనీ, పరమార్థసత్యమనీ తెలిసికొన్నతరువాత (వ్యవస్థను అంగీకరించి తరువాత) భేదప్రపంచాక్షేపము నిర్మూలము-వ్యవహారదృష్టిలో జీవజగద్వైత ప్రపంచము అనుపపన్నముగాదు-

పరమార్థదృష్టిలోమాత్రం “తదేతత్ బ్రహ్మ అపూర్వ మనపర మనం తర మబాహ్యమ్” “యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛ్రుణోతి నాన్య ద్విజానాతి సభూనూ” ఇత్యాది శ్రుతి ప్రమాణమునుబట్టి ద్వైత ప్రపంచము అనుపపన్నము కావచ్చును- పరమార్థదశలో ద్విత్వం లేనట్లు ఏకత్వంకూడాలేదు- ద్విత్వం ఉంటే ఏకత్వం ఉంటుంది- ఏకత్వం ఉంటేనే ద్విత్వం ఉంటుంది- అనగా ద్విత్వం ప్రసిద్ధమయితేనే ఏకత్వం కల్పింపబడుతుంది- ఏకత్వం ఉన్నప్పుడే మరొక ఏకత్వంతో కూడిన ద్విత్వం కల్పింపబడుతుంది- కనుక ఈరెండూ సమానములు- రెండూ చిద్రూపాలే- కనుక చిద్భిన్నంగా ఈరెండూలేవు- చిదతి రిక్తంగా ఏకత్వమనే ధర్మం ఉన్నప్పటికీ బ్రహ్మయొక్క చిదేకరసత్వానికి భంగం కలిగేతిరుతుంది- కాబట్టి బ్రహ్మ భిన్నంగా ఏకత్వంకూడాలేదని అంగీకరించవలసిందే-

పరమార్థదృష్టి గమ్యమయిన పరమాత్మయందు ద్విత్వముగాని, తద్విరుద్ధమగు ఏకత్వముగాని ప్రసక్తముకాదు- కనుక అచట అది యెట్లైర్పడింది? అని ప్రశ్నించటం కూడా పెరితనమే-

పరమార్థస్మరూపమయిన పరమాత్మయందు వ్యావహారిక సత్త గల జీవుడూ, జగత్తూ, అను ద్వైతవస్తువుండటంలో విరోధములేదు- కారణమయిన బీజమే (విత్తనమే) కార్యమయిన ఫలరూపముగా పరిణమించినందున ఆరెండూ ఏకరూపమయిన వికారదశనుబట్టి నానాత్వ కల్పన యెట్లో అట్లే చిత్తుకూడా చైత్యముయొక్క వికల్పముతో చైత్యకారముగా స్ఫురిస్తోంది- ఆచైత్యపదార్థజాతమే పరమార్థదశలో చిదభిన్నమగుటచే (చిద్రూపమగుటచే) చిత్తుకంటే భిన్నముగాదు- కావున మాయయు దాని కార్యములున్న బ్రహ్మకంటే వేరుగా ఉన్నవనే పక్షముగాని, బ్రహ్మరూపముతోనే ఉన్నవనుపక్షముకాని, అవి యసలు లేనేలేవను పక్షముకాని, సత్త్వాసత్త్వపక్షములకంటే వేరుగు మూడవపక్షముకాని మరియు ఇతరవాదులు కల్పించి చెప్పిన ప్రధాన

కారణవాదముకాని. పరమాణు కారణవాదముకాని, క్షణికనిజ్ఞాన వాదముకాని, శూన్యవాదముకాని ఇందులో మీరు దేనినాశ్రయించినా అవన్నియు అసంగద్వయచిన్మాత్రమును అంటనిదియు, చిదధీనమై సిద్ధించునవియు చిద్వికల్పమాత్రములునూ కనుక చిత్తునకు బంధ ప్రసక్తియేలేదు- ఈస్థితిలో అనిర్వోచ్యదోషమును లేవదీయుట సుతరాంకుదరదు-

ఘటపటాది వికారములన్నీ పచ్చావవికారముల నాశ్రయించిన వికల్పమాత్రములు- ఇవి సద్వస్తువు (ఆత్మ) వల్ల పుట్టి జలాహరణాది క్రియలచే (సేరుతీసికొని వచ్చుట మున్నగు పనులచే) సార్థక్యమునుజెంది భోగపర్యవసానమును చెందుచున్నవి- భోగమనగా చిదవసానతయే- అనగా చిదాశ్శక్తి అక్కరకు వచ్చుటయే- కనుక ప్రాపంచిక పదార్థము లన్నియు చిదాశ్శక్తి మాత్రమే అక్కరకువచ్చుచున్నవి- కనుక అవి అన్నీ చిన్మాత్రసారములనే అనాలి.

అయి శే ఇట్లు ప్రపంచం అంతా వికల్పనామాత్రమయితే ఇందులో కొన్ని జలతరంగాదులు వ్యావహారికములనీ మనుమరీచికాదులు ప్రాతిభాసికములనీ వంధ్యాపుత్ర శశశృంగాదులు (గొడ్డురాలిబిడ్డ కుంజేటి కొమ్ము మొదలయినవి) అత్యంతా అసత్తులనీ చెప్పే అవాంతర వైలక్ష్యణ్య వికల్పము ఎలావచ్చింది? అనే ప్రశ్న పుడుతుంది- కాని ఈ వైలక్ష్యణ్య వికల్పాలు అజ్ఞానికేగాని జ్ఞానికిగావు- సర్వమూ బ్రహ్మ స్వరూపం"నే సత్యమనుకొనే జ్ఞానికి, నీటిలో ప్రసిద్ధమయిన తిరంగాలూ, మరుమరీచికాజలతరంగాలూ రెండు సమానములే.. స్వతః లేకుండుటా బ్రహ్మసత్తతో ఉండుటయూ, పై మూటియందూ సమానంగాఉంటే ఇంక వాటిలో వేడాకల్పించటం కుదరదు-

కనుక "ఇవి వ్యావహారిక సత్యములు, ఇవి ప్రాతిభాసికములు, ఇవి అత్యంతాసత్తులు" అను వికల్పములను తత్వసాక్షాత్కారము మాత్రమే ఏకముచేయగలదు- పగిలిన ముక్కులను మళ్ళీ కలిపితేనే

నీకనువుతాయి- ఈస్థితిలో కేవలం యాదులతోనూ, ఉపన్యాసాలతోనూ సౌందర్య ఫలంలేకు-వస్తుతత్వ సాక్షాత్కారముకానిదే నోటితో యుక్తులెన్నిచెప్పినా ప్రత్యక్షభ్రమసిద్ధమయిన ద్వైతబుద్ధి అంతరించదు- తత్త్వదృష్టితో చూస్తే బ్రహ్మయొక్క సర్వప్రపంచాకారమయిన మాయాకరూపము భేదించదు- తిరంగాన్నిటిలోనో నీరు ఏకరూపమే కాని భిన్నరూపంగా నుండదు- పత్రపుష్పపల్లవాదులు లతకంటే వేరుగావు- ద్విత్య ఏకత్వ జగత్త్వ త్కంత్య అహంత్యాదులు చైతన్యముకంటే వేరుగావు- దేశికాల క్రియాది శక్తులన్నీ చిదాత్మికములే కాని చిద్భిన్నములుగావు- ఇట్లే బ్రహ్మాది స్తంభపర్యంతమయిన నామప్రపంచమూ, రూపప్రపంచమూ చిద్రూపమేకాని వేరుకాదు- వీచీ తరంగబుద్బుదాదులు నీటికంటే వేరుకాదు- ఆ పరబ్రహ్మమే బ్రహ్మఅనీ శివుడనీ, విష్ణువనీ, శూన్యమనీ, అనేక నామములతో చెప్పబడుతోంది- నామరూపరహితమయిన ఆ బ్రహ్మతత్త్వము వాచామగోచరము- కనుక ఈకనిపించే దృశ్యప్రపంచం అంతా ఆ చిల్లతయొక్క పత్రపుష్పపల్లవాదిరూపమే-

అన్యతమయిన జీవజగద్భావాన్నే వివేకం కలుగుటకొరకు నీపడుగుచో చెప్పెద వినుము-

అదే బ్రహ్మచైతన్యం అవిద్యఅనే ఒకమహాశక్తి చిత్రవిచిత్రమయిన వేషం వేసుకొనే సరికి ఒకే చంద్రుడు ఇద్దరుగా కనిపించినట్లు జీవజగద్భావంతో గోచరిస్తోంది- తాను చిద్రూపము కాననుకొంటుంది- ఈభావనతో తుదకు చిత్తుకంటే వేరనుకొంటుంది- నిష్కలంక చిద్రూపమయిన తాను (ఆబ్రహ్మమే) సకలంకమయిన పుర్యష్టకరూపాన్ని కల్పించుకుంటుంది- దానితో సంసారసాగరాన్ని ప్రవేశిస్తుంది- ఆజౌషాధిక చైతన్యంతోటే వ్యవహరిస్తుంది- తాను కల్పించుకున్న పుర్యష్టకమనే శరీరంతో తాదాత్మ్యాధ్యాసను పొంది ప్రాణనాది క్రియను పొందుతుంది- ఇలా సర్వవ్యాపకమయిన చైతన్యం చిత్తంలో ప్రతిబింబాన్ని పొందుతుంది- కనుక ఈ ఆక్షేపం కుదరదు-

తరువాత ఈపుర్యష్టకంమీద (సూక్ష్మశరీరంమీద) దృఢభావ
నతో అనురాగం పెరిగి పెరిగి పాంచభౌతికమయిన స్థూలదేహమును
ధరించగల సంస్కారరూపంతో ఉండి తుదకు ఆ దేహాన్ని పొందుటకు
ప్రీహి యన తిల మాషాది ద్రవ్యముగా నేను తయారయితిసని అనుకుం
టుంది. ఇందుకు “త ఇహ ప్రీహియ వా స్తిలమాషా ఇతి జాయంతే”
అను శ్రుతి ప్రమాణము- (ఈశ్రుతియందలి ఇతిశబ్దము భావి దేహాను
కూలమయిన ద్రవ్యమునకు ఉపలక్షణము.) కనుక స్థావరమయిన స్వేద
జాది దేహప్రాప్తిస్థలమందు ఆయాదేహ బీజములు కనుకూలమగు
జలాదిద్రవ్యభావముకూడా ఈజీవునకు కలుగుతుందని గ్రహించవలెను.
ఆద్రవ్యము ప్రాణిచే అనుభవించబడి (భుజింపబడి) రేతోరూపాన్ని
చెందుతుంది- వృక్షాది జన్మలందు ఆచెట్టు కనుకూలమగు విత్తన
రూపంగా తయారవుతుంది-

తరువాత ఆరేతస్సు స్త్రీయందు నిష్క్రమై (ఉంచబడి) క్రమంగా
ప్రాణంగల స్థూలదేహం అవుతుంది- ఆస్థూలదేహ మే నేననుకుంటాడు
జీవుడు- ఇలా అచభౌతి రూపమయిన బ్రహ్మయే స్థూలదేహానుభవ
భ్రమలోపడి చక్షురాది ఇంద్రియములద్వారా బాహ్యమయిన స్థావర
జంగమ ప్రపంచాన్ని తెలిసికుంటాడు- మళ్ళీ అవాసనతో తానుకూడా
అస్థావరజంగమాకారాన్ని చెందుతాడు-

అయితే నెనుకటి మశకాది దేహమును విడిచి ఆ దేహాకార
మయిన వాసనారూపంతో సూక్ష్మంగా ఉండున్న పుర్యష్టకమునకు
(సూక్ష్మశరీరం) కాని దృఢాభ్యస్తమయిన మశకాకారముయొక్క-
సూక్ష్మదశకు కాని నివృత్తి ఎలా? అలవాటులోని స్థూలమయిన గజా
కారముయొక్క ప్రాప్తి కాని ఎలా? అనే ప్రశ్న ఇక్కడ పుడుతుంది-
అనగా పూర్వం దోమగా ఉన్నజీవుడు మరణిస్తే వాని సూక్ష్మశరీరం
మశకాకారంతో అలవాటుపడి ఉన్నది కాని ఏనుగ యొక్క- ఆకా
రంగా అలవాటుపడి లేచుకదా! ఇలాంటి స్థితిలో అలవాటుపడ్డ దోమ

శరీరం పోవడం ఎలా? అలవాటులో లేని యేసుగు శరీరం రావటం ఎలా? అని పై ప్రశ్నకు తాత్పర్యం-

ఇందుకు సమాధానం- కాకసంబంధమయిన శరీరం హఠాత్తుగా మరణించడానికి కాకతాలీయంగా వచ్చిపడిన కర్మయే ప్రయోజకం- (కారణం) అలాగే మశకశరీరానికి కూడా. మరణప్రయోజకమయిన ఆకర్మయే ఆశరీరమందున్న దృఢమయిన అభ్యాసవాసనను కూడా తిరస్కరింప జేస్తుంది- (పోగొట్టుతుంది) ఎప్పటినుంచో (చాలాకాలం క్రిందటినుంచి) దాగియున్న ఏనుగు మొదలయిన శరీరముల యొక్క- నాశనను ప్రకటింపజేస్తుంది- కాబట్టి దీనికంతకూ మరణప్రాపకమయిన కర్మే కారణంకాని మగోటికాదు- కనుక మరణప్రాపకమయిన కర్మవల్ల హఠాత్తుగా ఉద్భూతమయిన హస్తీవాసనాంతరము (ఏనుగు శరీర సంస్కారము) యొక్క సంస్కారమువల్ల చాలాకాలంనుంచి అలవాటులో ఉండిఉన్ననూ సూక్ష్మమగు మశకాకారమును విడిచిపెట్టుతుంది ఆపుర్యప్టకం- విరోధివాసన (సంస్కారు) వల్ల పూర్వవాసన పోవటంలో దృష్టాంతాలు అనేకం ఉన్నాయి- ఒకే చంద్రుణ్ణి యిద్దరుగా భావించేసరికి ఆచంద్రుని యందలి ఏకత్వవాసన అనగా చంద్రుడొక్కడను వాసన నశిస్తుంది- పురుషుడు వేతాళుడని భావించేసరికి వేతాళుడుగానే గోచరిస్తాడు- అద్వైతభావనచే ప్రపంచముయొక్క ద్విత్వము నివృత్తమవుతుంది- ఆకర్మత్వం భావనచే కర్మతాబుద్ధి నశిస్తుంది-

జీవాత్మ పరమాత్మరూపుడగుటచే అతనియందు ద్విత్వములేదు- పరమాత్మ నిర్వికారుడు సర్వవ్యాపకుడును-కనుక ఇతనియందు ద్విత్వము అసంభవము-

ఇదీగాక తన సంకల్పంవల్ల రచించుకున్నదంతా సంకల్పక్షయం వల్ల నశించి తీరుతుంది- కనుక మనోరాజ్యమూ, జాగ్రదప్రస్థలోని గంధర్వనగరమూ ఇందుకుదాహరణము- కనుక సంకల్పించుకొనుటలో (అనగా మానసప్రయత్నంచేత నిర్మించుకొనటంలో) ప్రయాసకాని

సంకల్పవినాశంలో ప్రయాసలేదు. సంకల్పమనే శిల్పి గంధర్వపురమును సృష్టించుకొనటంలో మొనగాడేకాని దానిని నశింపజేయుటలో వాని మొనగాని తన యేమీలేదు- కనుక బలవత్తరమయిన సంకల్పబలంచేత సుసారదుఃఖం ఏర్పడుతోంది- ఇలాంటి సంసారదుఃఖం అసంకల్ప మాత్రంచేత నశించిపోతుంది- ఇందులో ప్రయాసయేమి? ఏదియో యొకదానిని సంకల్పించి మానవుడు దుఃఖంలో మునుగుతున్నాడు- దేనిని సంకల్పించకుండా నిత్యసుఖాన్ని పొందుతున్నాడు- కనుక నీ చిత్తము సంకల్పమనే సర్వముచే గ్రస్తమై (పట్టుకోబడి) యెంతకాలం ఉంటుందో అంతవరకూ నిన్ను తీసికొనిపోయి నందనోద్యానంలో ఉంచినా నీవు ప్రకాశించవు- సుఖించవు- కాబట్టి మహర్షీ! నీ వివేక మనే గాలులచే సంకల్పమనే మేఘాలను పారద్రోలి ప్రశాంతస్థితిని (నైర్మల్యాన్ని) పొందు- సంకల్పమనే నదిని మణిమంత్రాదులచే ఎండగట్టి అందులో కొట్టుకొనిపోయే నీవు బయటపడు- సంకల్పమనే మాలిన్యాన్ని రూపుమాపుకొని మిగుల నైర్మల్యాన్ని పొందు- అప్పుడు కాని నీవు పరమానందాన్ని పొందనేరవు-

వసిష్ఠా ! ఈ ప్రపంచం అంతా సంకల్పమాత్రం వల్లనే తయారయింది- కనుకనే మిథ్య- సంకల్ప నాశంచేత ఎగిరిపోతుంది- సంకల్ప మనే తూర్పుగాలికి బయలుదేరిన జన్మలనే మేఘముల సముదాయం సంకల్పరాహిత్యమనే తూర్పుగాలి పోకేసరికి ఎగిరిపోయి బ్రహ్మ కాశంలో లీనమవుతోంది- కనుక సంకల్పమనే మూలాన్ని (కుంకటి వేరును) వీకి పారవేస్తేనే కాని తృప్త్యంత చావదు- ఈ సంసారభ్రమ ప్రతిభాస మాత్రంచేత పుటుతోంది- ప్రతిభాస తీయంచేత నశిస్తుంది- కనుకనే జీవన్ముక్తులు దీన్ని ప్రాతిభాసికమన్నారు- అజ్ఞానం ఉన్నంత వరకే యీ జగత్ప్రతిభాస- ఆవలఉండదు- ప్రభువయినవాడు తాను ప్రభువను మాటమరచి తనకాస్మృతికలిగే వరకు దుఃఖిస్తూ ఉంటాడు- అలాగే జీవుడు కూడా తాను బ్రహ్మకాననుకొని బ్రహ్మననే స్మృతి

కలిగే వరకు సంసారంలోపడి దుఃఖిస్తూ ఉంటాడు- ఆరాజునకు ఆ స్వమిత్రుడెవ్వడేని వచ్చి నీవు రాజువ (ప్రభువ) ని చెప్పినచో తనకు తన నిజస్థితి స్ఫులికివచ్చి యింక దుఃఖించడు- అలాగే గురూపదేశంవల్ల ఈజీవునకు కూడా బ్రహ్మోపదేశం జరిగితే అప్పుడు అవిస్మృతి సడలి బ్రహ్మత్వస్మృతి కలిగి ఆమీద సంసారదుఃఖాన్ని పొందడు- ఈప్రణాళి కలలో వర్తమానజన్మ కలిగిన “బ్రహ్మస్మి” నేను బ్రహ్మను అనుస్మృతి వెనుక అనేకజన్మలనుంచి అలవాటు పడియున్న సంసారస్మృతి పరం పరచే కప్పపడి పోతా ! అను శంక తగదు- ఇందు కొకటే దృష్టాంతము- శరత్కాలముచే పోగొట్టబడిన వర్ష కాలము మేఘజాడ్యముచే ఆకాశమును ఆచ్ఛాదించినేరదు- అలాగే రాజునకుగాని జీవునకుగాని “భూపోఽస్మి” “బ్రహ్మోఽస్మి” అను స్మృతిచే బాధింప(పోగొట్ట)బడిన ప్రాక్షన దుఃఖస్మృతి మరల తన జాడ్యముచే వెనుకటి స్మృతులను ఆచ్ఛాదించ సమర్థము కానేరదు-

అయితే “బ్రహ్మత్వస్మృతి బ్రహ్మత్వవిస్మృతి” అనగా తాను బ్రహ్మననుస్మృతీ, బ్రహ్మనుకానను విస్మృతీ ఇవి రెండూ చిత్తచేష్టలే- కాని యిందులో నేను బ్రహ్మననుస్మృతి శ్రవణమునన నిదిధ్యాసములను పురుషప్రయత్నంచే దృఢమయిన ప్రచాహరూపాన్ని చెందింది- అందువల్ల ఇది ప్రబలమయింది- కనుక ఇతరమయిన దుఃఖస్మృతిని తిరస్కరింపగలదు- ఇంతేకాని అది దీనిని తిరస్కరింపలేదు- తార, మండ్రములను తంత్రీస్వరములు రెంటిలో ఏది ఉచ్చైస్వరమో అదే రెండవదానిని తిరస్కరించి శ్రోత్రాన్ని ఆక్రమిస్తుంది- అనగా వినబడుతుంది- రెండవది వినబడదు-

కనుక వసిష్ఠమహర్షీ! “నేను అద్వితీయమయిన దేవుడను- (శివుడను) నేను నిత్యావరోక్ష చిదేకరసస్వరూపుడను” అను భావనను అవిచ్ఛిన్నపరచుకో- నీవు ఇలాంటి భావనతోఉంటే నిజంగా శివుడవే అవుతావు- మరో బాహ్యపూజచేత కానేరవు- కనుక ఈవిధంగా

బాహ్యపూజనము నీలాంటివాళ్ళకు తగదు- తుచ్చఫలములను కోరే వాళ్ళకే బాహ్యపూజనము చెల్లుతుంది- నీకు అపరమపదమయిన బ్రహ్మతత్త్వమే తగినది- ఎందువల్లనంటే బాహ్యపూజలలో పూజకుడూ, ఘోషశోపచారములతో పూజనమూ, పూజింపతగిన ప్రతిమాలింగాదులూ, ఇవన్నీ మనస్సుంకల్పమూత్రములగుటచే తుచ్చములు- కనుక బాహ్యపూజనముకంటే వివేకవంతునకు అంతరపూజనమే ఉత్తమమన్నాడు ఈశ్వరుడు-

3ర. పరమేశ్వరోపదేశము.

ఇంకా ఈశ్వరుడు ఇలా అన్నాడు-

మునింద్రా! ఇలా దేవపూజచే పూజింపబడుచున్న ప్రపంచం అంతా అధిష్ఠానదృష్టిలో సద్రూపం- బాధదృష్టిలో అసద్రూపం- నిజస్థితిలో చిదాత్మయిందు ద్విత్వమూలేదు ఏకత్వమూలేదు- వ్యవహారదశలో ఈరెండూకలవు- చైతన్యానికి అవిద్య (మాయ) అనే కలంకం వల్ల నైరూప్యం ఏర్పడింది- అంచేతనే సంసార సంబంధం ఏర్పడింది- అట్టి కలంకరాహిత్యంవల్ల అసంసారిత్వం (సంసారసంబంధం లేకుండుట) తటస్థించింది-

తాను దృశ్యమయిన దేహాదిరూపుడనని అనుకోటంచేతనే చిదాత్మకు బంధమేర్పడింది- తన అభేదస్థితి చెడిపోయింది- అర్థాకారమును భావన చేయటంచేత ద్విత్వాన్ని (భేదభావాన్ని) పొందటం తన అఖండమయిన సద్రూపాన్ని ఏర్పరచటం కలిగింది- దేహసంబంధమయిన సుఖదుఃఖాదులలోపడి అసత్యమయిన తనస్థితినే సత్యమయిన దానినిగా గ్రహిస్తున్నాడు- ఇదే చిదాత్మకు సకలంకస్థితి-

ఇంక నిష్కలంక స్థితి చెబుతావను-

నిష్కలంకమయిన (శుద్ధమయిన) చిదాత్మ సత్య అసత్యాది శబ్దార్థములతో సంబంధించదు- వ్యవహారదశలో సర్వం నామరూపా

త్మకమయిననూ చైతన్యం పరమార్థంలో సూన్యస్వభావం- అనగా వికల్పాలతో అంటడు-

పరిపూర్ణమయిన సుద్ధబ్రహ్మమే తన మాయాశక్తివలన బాగ్రస్వప్నసుషుప్తులతోగాని, స్పృహస్థితి సంహారములతోగాని, అధ్యాత్మ అధిదైవ అధిభూతముతోగాని మూడు మార్గములతో ప్రవర్తించిన ప్రపంచంగా విజృంభించింది- కేవలం మనోమాత్రము- తత్త్వసాక్షాత్కారంచేత మనస్సు నశిస్తే ప్రపంచం అంతా నశిస్తుంది-

కాలిన విత్తనములవలె ఉన్న జీవునియొక్క స్థితియే ఉపనిషత్తులందు “స్వస్థితి” అను నామముతో వ్యవహరింప బడింది- ఈస్థితికి జీవునకు తత్త్వసాక్షాత్కారానంతరమే కలుగుతుంది- అజ్ఞానికికూడా “స్వస్థితి” అను నామకరణము కద్దు- కాని అతనికి ఆపదలో ఉపాధిలయము లేనందున అజ్ఞానికి ఆపేరు సార్థకంకాదు-

ఇలాగే తత్త్వజ్ఞానంగల జీవుడికి “పశ్యంతి” అను నామముకూడ కద్దు- దృశ్యప్రపంచం బాధింపబడుటవలననూ, తత్త్వసాక్షాత్కారం కలగటం చేతనూ, దృశ్యప్రపంచాన్ని విస్మరించటం చేతనూ యీ నామం ఏర్పడింది- ఇలాంటివాడి చిత్తాకారంలో మోహమనే మేఘాలుండవు- అంచేత అది శరదాకాశంవలె నిర్మలంగా ఉంటుంది- ఇంతకు పూర్వం విషయసంకల్పాలచే చంచలంగా ఉన్నా ఇప్పుడుమాత్రం చిత్స్వభావమాత్రంగా ఉంటుంది- కేవలం సద్రూపంగా ఉంటుంది ఆజీవచైతన్యం- జీవద్దశయం చే సంసారసాగరాన్ని తరించి ఉంటుంది-

సుషుప్తిదశలో జీవునిదశ ఆత్మత్వప్రకటనయింది- సుషుప్తి అనే పదానికి రెండురకాల వ్యుత్పత్తిని చెబుతారు పెద్దలు- ఒకటి “సౌషుప్తం” అనగా “సుష్టు+సుప్తం” సుష్టుప్తం సుష్టుప్త మేవ సౌషుప్తం” అని దీనియర్థము- సుష్టు- నిరతిశయానందాత్మకముగా “సుప్తం” స్వరూపలాభాత్మక మయిన నిద్రకాన సుషుప్తం- అని ఒక

అర్థము- ఇట్టి దశపాండుటకు అనుకూలమయిన శాస్త్రజన్యజ్ఞానమే పాండిత్యము- ఇలాంటి పాండిత్యంచేత నిరతిశయానంద ఘనమై ఉంటుంది ఆచిత్తు-

రెండు “సుష్టు x సుప్తం” సుష్టు లెస్సగా సుప్తం- అవిద్యా మూర్ఖ్యము (అనగా అజ్ఞానం జనితమయిన మూఢత్వము) నిరస్తమయినది (పోగొట్టుకొనబడినది) కాన “సౌషుప్తం” సౌషుప్త మనబడును- ఇట్టి సౌషుప్తస్థాన సంబంధమయిన పాండిత్యమనగా అవిద్యా మూర్ఖ్యమును పూర్తిగా రూపుమాపుకొని యున్న చిదేకఘన పూర్ణానంద స్వప్రకాశస్వరూపము- దీనితో నిండినది చిత్తు- అని రెండో అర్థము- ఇలాంటి జీవచైతన్యం పరిపూర్ణమయిన పరమపదమందు విశ్రాంతిచెంది ఉంటుంది- కనుకనే యీచిత్తు భాగత్యాగలక్షణచే “మహాసుప్తపదం” అనే పేరునుకూడ పొందుతుంది- ఈస్థితి జీవుడికి మనోలయమయిన పీఠప (సంకల్పవాళమయిన తగువాత) కలుగుతుంది- ఇది మొదటి స్థానము- దీనిని చెప్పితిని-

ఇంక మునీంద్రా! ఈచిచ్ఛక్తి యొక్క రెండవస్థానమును చెబుతావిను- ఇదే చిచ్ఛక్తి సంకల్పవికల్పాలులేనిదై ప్రశాంతస్థితిలో ఉంటుంది- సూర్యచంద్ర అగ్న్యదులను వాగాది యింద్రియాలనూ అపేక్షించదు- అంధకార తత్కార్యములను అపేక్షింపదు- ఆకాశం వలె అతినిర్మలమై గాఢసుషుప్తి లేఖవలెనూ, రాతిలోని సారము వలెనూ, సైంధవములో రసమువలెనూ, గాలిలోని స్పంద (చలన) శక్తివలెనూ, ఉండి అభ్యాసవశంచేత గొప్ప పరిణతిని పొందుతుంది- శూన్యశక్తి ఆకాశాన్ని పొందినట్లు ఈచిచ్ఛక్తి చిదేకఘన బ్రహ్మకాశ భావాన్ని పొంది విషయజాలానికి అభిముఖమయే దశను విడిచి వెలుతుంది- నీరు చాపల్యాన్ని విడిచినట్లు- గాలి చలనమును విడిచినట్లు- పువ్వు పౌరభాన్ని (పరిమళాన్ని) విడిచినట్లు- ఇంక తన స్వరూపం నుంచి వ్యుత్థితిని చెందదు- కాలధర్మమయిన చేప్తనూ, ఆకాశధర్మ

మయిన వస్తువులనూ విడచి (అనగా పరిచ్ఛిన్నమై అవకాశమును అపేక్షించెడి) వస్తువు ఆకాశకల అని యర్థము- దానిని విడచి అని భావము- జడజడములకు వ్యతిరీక్తమై ఉంటుంది- మాటలతో చెప్పనలవి కాని పరిస్థితిలో ఉంటుంది- విరాట్ హిరణ్యగర్భావ్యాకృతుల కంటే అతీతమయిన అంశలో ఉంటుంది- స్వప్రకాశ స్వరూపంలో ఉంటుంది- తురీయమనే పేరుగల ద్వితీయభూమిక యొక్క పరిస్థితి యిది-

ఇక తృతీయభూమిక యొక్క పరిస్థితిని చెబుతామిను-

అఖండ బ్రహ్మకారమయిన వృత్తి ఆవృత్తి వ్యాప్తమయిన బ్రహ్మమూ ఈ రెండూ పాలునీళ్లువలె ఏకీభావమును చెందుటచే అఖండాకారాన్ని చెంది ఉంటుంది- బ్రహ్మ ఆత్మ ఇత్యాది పదములకు వాక్యమునకు అతీతమవుతుంది- ఈ పరిస్థితి అసంప్రజ్ఞాతసమాధి గమ్యము- లోగడ చెప్పిన రెండవభూమిక సంప్రజ్ఞాతసమాధి గమ్యం- ఇదీ ఈ రెండు భూమికలకు గల భేదము- ఇదియే షడ్భావవికారరహితమయిన స్థితి- ఇదే పరమపురుషార్థరూపం- నిశ్చేయసరూపము- ముఖ్యము నిరవచ్ఛిన్నము- పరమపావనమయిన స్థితి- ఇట్టి తృతీయాభూమికాస్థితి శైవాగమప్రసిద్ధమయిన మార్గములకు అతీతము- శ్రుతిప్రసిద్ధమయిన ధూమాదిమార్గ అర్చిరాదిమార్గముల కంటే అతీతము- ఆమార్గముల ద్వారా ఊర్ధ్వలోకానికి పోయినవార్లకుకూడ అతిదూరము- కనుక మునీంద్రా! నాకుకూడా ఈస్థితి మాటలతో చెప్పనలవి కాకుండా ఉంది- స్వయంగా అనుభవించబడుచూ మాత్రం ఉంది- కనుక వసిష్ఠా! జాగ్రదాది మూడుస్థానములకంటెనూ, ఆమూటియొక్క అపేక్షగల తురీయస్థానముకంటెను అతీతమయిన దేవుడే సనాతనుడు- అతడే నిత్యుడు- మిగిలినదంతయు అనిత్యము- “అతోఽన్యదార్థం” అను శ్రుతి యిందుకు ప్రమాణము- నీవు యాస్థితిలో ఉండు- తురీయాతీత స్థితియే ముక్తిస్థానము-

ప్రపంచమంతా ఏతస్మయము- అనగా ఈచైతన్యమే ఉపాదాన కారణం ప్రపంచానికి- ఈ కారణజ్ఞానంవల్ల “ఇదీ అదీ” అనే వికల్పాలన్నీ అంతఃస్థాయి- మునీంద్రా! ప్రపంచంలో ప్రవర్తించేది ఏదీలేదు- నివర్తించేదీలేదు- శాంతమూ, సమసమాభాసమూ అగు చైతన్య మాత్రమే ప్రకాశిస్తోంది- ప్రపంచంలో రెండు వస్తువులుండి అవి యోగమగుటకానందుననూ, ఆత్మస్వరూపమునందు సంక్షోభము లేనందు వలననూ, చిద్భవమగుటవలననూ, వికారాదులు లేనిదగుటవలననూ, నిత్యములయిన ఆకాశాదులుకూడ ఈ చైతన్యముకంటె అనిత్యము లగుటవలననూ, బాలులచే కల్పించబడిన నభశిలాకోశములూ, ప్రపంచములూ, చిద్భవము లగుటవలననూ, ఉన్నవీ లేనివీ అనే భేదమేమీలేదు- కనుక తురీయాతీతమయిన స్థానమే ప్రణవగమ్యము- అదే శాంతం- అదే సుశివం- అదే పరమపదము- అని చెప్పి భరద్వాజా! ఈశ్వరుడు వసిష్ఠాశ్రమమందు వసిష్ఠమునితోడనూ, స్కందాదులతోకూడా క్షణకాలం నిశ్చేష్టుడుగా ఉన్నాడు- అని అన్నారు వాల్మీకి మహర్షి భరద్వాజునితో-

3౫. మహాదేవస్య పూజ్యసీమాంతోపదేశము.

వసి! రామచంద్రా! భక్తవాత్సల్యంచేత ఈశ్వరుడు తనంతట తానే కళ్లు తెరచాడు- నానంక చూచాడు- ఇలా అన్నాడునాతో-

మునీంద్రా! నీవు నేచెప్పిన విషయాన్ని నుననం చేసికో- అనర్థ మూలమయిన అచిదంశాన్ని నమ్మకు- యుష్మత్ప్రవృత్త్యయ గోచరమయిన జడాంశము చిదంశమును మలిన పరుస్తోంది- త్వమర్థములలో ఉపాదేయమయిన అంశమేమీ లేదంటాడు తత్త్వనేత్రులు- ప్రాపంచిక విషయాలు కొన్ని చిత్తవిక్షేపకరాలు- మరికొన్ని చిత్తాశ్వాసకరాలు- వీటిని అన్నిటిని వదల్చుకోవాలి- ధీరుడవు కావాలి- ఆత్మద్రష్టవు కావాలి- ఇందుకు నీకు తగినసామర్థ్యం లేకపోతే అది కలిగేటంతవరకు

కొంతకాలం శ్రవణమననాలకు అనుకూలమయిన బాహ్యదృష్టిని అవలంబించాలి- నిరంతరం తత్త్వప్రాప్తికొరకు ప్రయత్నించు- ఒకానొకప్పుడు కూడా ప్రమాదము (అజ్ఞానత) కూడదు- ఆత్మలాభానికి తగిన ప్రయత్నం లేకుండా ఉన్నందువల్ల ప్రయోజనంలేదు- అది పురుషార్థమయిన జన్మకాదు-

బాహ్యకార దర్శనమాలన్నిటిలో దేహాత్మతా దర్శనమే (దేహమే ఆత్మ అను దృష్టియే) సర్వానర్థబీజం- రామా! దానిని నాకు పోగొట్టటానికే భగవంతుడు (ఈశ్వరుడు) ప్రవర్తించాడు- దేహాత్మభ్రాంతి మానుకొనమని నొక్కిచెప్పాడు- త్రుటిమూత్రకాలం కూడా వ్యర్థపోకుండా ఈవిషయంలో గ్రంథవిచారణ చేయాలన్నాడు- ఇంకా ఇలా అన్నాడు ఈశ్వరుడు-

ఈశ్వ॥ మునీంద్రా! శరీరానికి క్రియాశక్తి (చలనానుకూలమయినశక్తి) గాలివల్ల (ప్రాణవాయువువలన) ఏర్పడుతుంది- సంనేదనశక్తి (చేతనశక్తి) (అనగా తెలిసికొనుశక్తి) ఆత్మచైతన్యమే-ఇందులో క్రియాశక్తి మూలమయిన వాయువు (ప్రాణవాయువు) నశిస్తుంది- క్రియాశక్తికి ఆశ్రయమయిన దేహమూ నశిస్తుంది- కాని దేహానికి తెలివినికలిగించే చిచ్ఛక్తిమాత్రం యెన్నటికీ నశించదు- లింగదేహముతోకూడి (లేక లింగదేహమునందు) స్పష్టంగా ప్రకాశిస్తూనే ఉంటుంది- మణిలట్టని అద్దంలోనే ప్రతిబింబం స్పష్టంగా ప్రతిఫలిస్తుంది- అలాగే చైతన్య అభివ్యక్తం కావటానికి మలినమయిన స్థూలదేహం తగినదికాదు- నిర్మలమయిన సూక్ష్మదేహమే యోగ్యమయింది- మలినమయిన అద్దానికి యెదురుగుండా వస్తువున్నా ప్రతిబింబం యేర్పడదు- అలాగే ప్రాణంలేని స్థూలదేహంలో (అనగా లింగదేహం లేనిపోయిన స్థూలదేహంలో) ఆత్మచైతన్యం సర్వవ్యాపకమయినా అభివ్యక్తంకాదు- కనుకనే చైతన్యం సర్వగతమయినా మాయాకలంకంచేత ఆవృతమయిన కారణంచేత లింగదేహంకంటె ఇతరచోట్ల బాహ్యక్రియ

లందు తనతత్త్వం తెలుసుకోవటమందునూ సమర్థముగాదు- లింగ దేహమునందు మాత్రం అనావృతం కనుక బుద్ధివృత్తిద్వారా బాహ్య క్రియలను తత్త్వబోధకు సమర్థమవుతుంది- అదే చైతన్యం బుద్ధివృత్తి ద్వారా బాహ్యకారాకారిత్యమై దేహస్పందానికి ఘటస్పందానికి సమర్థ మవుతుంది- అనగా దేహంచలించటానికి ఘటపటాదివస్తుజాతం కనిపించ టానికి కారణమవుతుంది-

అదే బుద్ధివృత్తి బ్రహ్మకారాకారితమయితే మాయాకలంకం లేని దవుతుంది- కనుక పరమకల్యాణమయిన కైవల్యరూపంతో ఉం టుంది- అదే చైతన్యముయొక్క అభివ్యక్తిస్వరూపం (మిక్కు-బమయిన అభివ్యక్తిచే) హరియనీ, హరుడనీ, బ్రహ్మయనీ, ఇంద్రుడనీ, హిరణ్య గర్భుడనీ అంటున్నారు విద్వాంసులు-

అగ్ని, వాయు, చంద్ర, సూర్య రూపుడయిన పరమేశ్వరుడే సర్వ వ్యాపకచైతన్యమని చెప్పబడుచున్నాడు- ప్రపంచంలో సర్వవ్యాపక మయిన చైతన్యమును సాక్షాత్కరించుకొని మిథ్యామోహంలో పడని వారేలోకంలో బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాది పరమదేవులని ప్రసిద్ధి చెందినారు- వారు తప్తాయోపిండము యొక్క కణముల వంటివారు- సముద్రతరంగ ముల బిందువులవంటివారు- వీరు (బ్రహ్మరుద్రాదులు) గుణైక దేశము నందు అభిమానముగలవారు- సృష్ట్యాదికార్యముల కొరకు ఆవిర్భవిం చారు-

ఇదంతా వ్యవహారదృష్టి ననుసరించి చెప్పాను- పరమార్థ దృష్టిలో హరిహరాదుల ఆవిర్భావమూలేదు- వారుచేసే ప్రపంచ సృష్ట్యాది క్రియలూలేవు- బ్రహ్మాండాధిపత్యమూలేదు- తిరోభావమూ లేదు- ఇదిలంతా ఆవిద్యాకృతమయిన భ్రాంతికాని వాస్తవముకాదు- వేదాలూ, వేదార్థాలూ, సృష్ట్యాదిక్రియలూ, ఉపాసనాభేదాలూ, బ్రహ్మతత్త్వాన్ని కనిపెట్టే ఉపాయభేదాలూ, వానియం దధికారులయిన జీవులూ, జీవులయొక్క కామకర్మవాసనలూ, వానివలన కలిగెడి చిన్మ

జరామరణాద్యనర్థాలూ ఇది అంతా అవిద్యామొక్క- గొలుసుకట్టు- (పంక్తి) అవిద్యామొక్క- విలాసభేదములకు అంతులేదు- వాటిని చెప్ప నలవికాదు- దీనిని నర్ణించి చెప్పగల సమగ్రుడూలేడు- చెప్పినందువల్ల ప్రయోజనమూలేదు-

బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాదులుగూడ ఆచిదాత్మవల్ల శరీరో సాధిని పరిగ్రహించారు కనుక చిదాత్మ వార్లకుకూడ తండ్రిఅన్నమాట- ఆచిదాత్మే మహాదేవుడు- అతడే అందరకు ధ్యేయుడు- (ధ్యానింప తగినవాడు) చూడుడు- ఆధర్వశిరఃశ్రుతిని- “ధ్యానిత ఈశానం ప్రధ్యానితవ్యం- సర్వమిదం బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రేంద్రాః తేనోఽపూ యంతే సర్వాణి చేంద్రియాణి సహభూతైః నకారణం కారణానాం ధాతాధ్యాతా కారణంశు ధ్యేయః సర్వైశ్వర్యేణ సంపన్నః సర్వైశ్వ రశ్చ శంభురాకాశమధ్యే” అని- ఇలాగే పురాణముకూడా చెబుతుంది-

శ్లో॥ త్రయస్తే కారణాత్మానో జాతాః సాయోన్మహేశ్వరాత్ ।

తపసా గోపయిత్వా తం పితరం పరమేశ్వరం ।

పరస్పరస్మా జ్ఞాయంతే పరస్పరజ్ఞయేషిణః ॥ అని-

ఈశ్వరుడు అపరిచ్ఛిన్నమయిన జ్ఞానైశ్వర్యయోగమందు పూజింప బడుచున్నాడు- కాన మహాదేవుడన బడుచున్నాడు- శ్రుతి యిందుకు ప్రమాణము- “యస్పర్వాన్ భావాన్పరిత్యజ్య అల్పజ్ఞానయోగైశ్వర్యే మహతి పూజ్యతే తస్మా దుచ్యతే మహాదేవ” ఇతి అని-

ఇతడే నిఖిలవస్తువులకు సత్ప్రాప్రదుడు-(ఉనికినిచ్చువాడు) ప్రకాశ రూపుడు- సర్వవంద్యుడు- సర్వపూజ్యుడు- సకలవస్తువులను ప్రకాశింప జేస్తూ తాను అందరికీ ప్రకాశిస్తూనే ఉన్నాడు- వస్తువును దగ్గరకు జేగుటకు ఆహ్వానమున్ను వస్తువును కనుపరచుటకు మంత్రములున్ను ఉపయోగపడుతున్నాయి- ఇతడు సర్వగతుడు కనుకనూ స్ఫురణరూ పుడు కనుకనూ ఆహ్వానముకాని మంత్రములుకాని అక్కరలేదు-

అలాగే త్రివిధపనమూ పనిలేదు- అవగుంతనమూ పనిలేదు- అవరోధనమూ పనిలేదు-

వస్త్రాకారములందు దృష్టిగలవాళ్ళకూ వస్తుస్ఫురణతో తాను స్ఫుస్తానే ఉన్నాడు- కనుక మహాదేవుడే మొదల పూజించఁగినవాడు- నిమగ్నమైన తగినవాడు- అర్చించఁగినవాడు- మహానుభావులు తెలిసికొనఁగినవారిలో గూడ ఇతఁడే ముఖ్యంగా తెలియఁగినవాడు- ఇట్టి యీశ్వరతత్త్వమును తెలిసికొనినవాడు జరామరణముల బొందడు- సంసారంలో మునగడు- కాలి(గి)న గింజ మొలకరించడు-

వసిష్ఠా ! సకల జంతువులందునూ అభయప్రదుడయినట్టియూ, విదితుడయినట్టియూ, ఆద్యుడనూ, ఉపాస్యుడనూ అయినట్టి ఆ యీశ్వరతత్త్వము నీవే- బౌద్ధాదృష్టిలోపడి వ్యామోహపడు చున్నావేమి ?

౩౬. పరమేశ్వరవర్ణనము-

ఈశ్వర చిద్రూపుడయిన ఈశ్వరుడు సర్వాంతరుడు- అనుభూతి రూపుడు- ప్రపంచాధిపతి- చిద్ధాతువు- కారణకారణుడు- బుద్ధివృత్తులకు ప్రకాశకుడు- ప్రాపంచిక విషయములకు అధిష్ఠానరూపుడు- చక్షురాదీంద్రియాలకు, సూర్యాదులకూ ప్రకాశకుడు- వాటిచే ప్రకాశింపబడడు- లోకవ్యాపకుడు- అయినా అలౌకికుడు- సత్యాసత్య వివర్జితుడు- ప్రపంచావ్యాకృతముల యొక్క సత్తకు సాక్షి- ప్రపంచవస్తువులందు అనురాగమును పుట్టించుటలో రాగాత్మి- (రాగరూపుడు)- విషయస్మృతికాలంలో చిత్తతోభ కలిగిస్తూ ఉన్నందువల్ల రంజకుడు- విషయసంబంధదశలో రంజనరూపుడు- విషయములతో వియోగము తటస్థించినపుడు రజోరూపుడు- ఈచిదాకాశం ప్రకాశిస్తూ ఉంటేనే ప్రపంచమనే మరుమరీచికలు బయలుదేరుతూ ఉంటాయి-

ఉష్ణస్వభావుడయిన అగ్ని ఉన్నంతవరకే విస్ఫులింగాలు- పరమాణురూపుడు- అయినా మేరువును గర్భంలో ధరించి ఉన్నాడు-

ఇతనికి దేశకాలాది పరిచ్ఛేదములులేవు. సప్తసముద్ర పర్యంతమున పృథివికూడ ఈతని అంతు కనుగొనలేదు-

ఇతడు చేయకుండగనే ప్రపంచకర్త అనబడుచున్నాడు- మహత్తరమయిన సృష్టికార్యమును చేస్తున్నా అకర్త అనిపించుకున్నాడు- నిఖిల ప్రపంచరూపుడూ అవును- నిఖిల ప్రపంచరూపుడూ కాడు- ద్రవ్యరూపుడు- అద్రవ్యుడు- మహాకాయుడు- అకాయుడు- నిఖిలకాలస్వరూపుడు- సకలకాలాతీతుడు- సుశబ్దరూపుడు- అపశబ్దరూపుడు- సకలశబ్దాతీతుడు- కనుక ఈతడు సర్వాశ్మకుడు-

32. నియతినృత్యము.

మునీంద్రా ! మాయాశబలమయి బ్రహ్మయందు మాయావిలాసరూపమయిన శక్తులు యేవి ప్రకాశించవు ?

ప్రీహ్వది బీజకణములయందున్న చిత్సత్త సహకార కారణ సామగ్రిచే మొలకరించి క్రమంగా తండులభావమును జెంది పురుషభోజ్యమయిన అన్నమగుచున్నది- అదే ఈశ్వరశక్తి రసరూపతో జలమునందుండి పానీయరూపంగా జిహ్వోద్రియ ద్వారా ఉదరమును చేరుతోంది- అట్లే గంధరూపంతో నాసాపుటమును పొందుతోంది కుసుమగుచ్ఛాలనుచేరి- ఇట్లే ఈశ్వరశక్తి శిలలో ప్రవేశించి గిరింద్రరూపంతో ఉండి తృణవృక్షలతాదికార్యాలను తయారుచేస్తోంది- స్పందరూపంతో గాలిలో ప్రవేశించి త్వగింద్రియాన్ని చేరుతోంది- ఇలాగే యితరేంద్రియాలలోకూడ ఈశ్వరశక్తులు ప్రవేశించాయి- నిషేధవాక్యములచే యీశక్తులన్నీ ఇలాగే నివృత్తిని కూడ చెందుతున్నాయి- అనగా ప్రవృత్తిశక్తితో భగవంతుడు సంసరించుట యెలాగో అలాగే నివృత్తిశక్తితో నివర్తించటంకూడా ఈశ్వరునకు ఈరూపములన్నీ ఆ సదాశివునికి ఆశ్రయించియున్న నియతి యొక్క ముహూను.

వసి॥ ఈశ్వరా! శివున కీశక్తులు ఎక్కడివి? ఇవి ఎలాఉంటాయి-
ఇతడికి వాటియందు నాక్షిత్వమెలా? ఆ శక్తులయొక్క నడకయెట్టిది?
చెప్పమన్నాడు వసిష్ఠుడు-

మునీంద్రా! చిన్మాత్రుడూ అప్రమేయుడూ నిరాకారుడూ
అయిన సదాశివునకు యీశక్తులు అనంతములు అన్నాడు-

వసి॥ అయితే ఈశ్వరా! ఈశక్తులు ఎక్కడినుంచి వచ్చాయి?
ఇవి అనంతములు ఎలా అయ్యాయి? వీటి ఉత్పత్తి ఎలా? వీటి పరస్పర
భేదం ఎలా గుర్తించాలి? అని అడిగాడు మల్లేశుడు-

ఈశ్వ॥ ఈశ్వరుడు ఇలా జనాబుచెబుతాడు- వసిష్ఠా! ఇవన్నీ
మాయయొక్క కల్పనచే ఏర్పడిన చిచ్ఛేదములు. నిజంలో ఇవి శివుని
కంటే భిన్నములుకావు- అభిన్నములే- కాబట్టి యందులో విరోధం
లేదు- స్వతస్సిద్ధంగా అనంతంగా ఉన్న శివుని మాయగుణమువల్లనూ,
శక్తివల్లనూ, కార్యమువల్లనూ అనంతపరుస్తూ ఆయనగారి ఆనంత్యాన్ని
ఘట్టిచేస్తుందికాని చెడగొట్టదు- తరంగపేరాది వికల్పాలతో ఉదకం
భిన్నంగా కనిపించినట్లు ఈచిదాత్మకూడ మాయావికల్పాలతో భిన్నంగా
కనిపిస్తాడు-

ఋతుమాసాది కాలనియతి క్రమంచేత శిక్షీతులయిన నటులు
బ్రహ్మాండంలో నాట్యచేసినట్లు ఈనియతికూడ నృత్యంచేస్తోంది- పరా
ర్థద్వయ పర్యంతమయిన కాలముకాని అవాంతరకల్ప తదవయవరూప
మయిన కాలముకాని నియతి అని చెప్పబడుతుంది- అది యీశ్వరుని
యొక్క క్రియ అనండి యత్నమనండి లేక ఇచ్చ అనండి మీరు ఏపేరు
పెట్టినాసరే- అదిమాకు అనవసరం-

ఈనియతి రెండురకాలు- ఆకారనియతి- వికారనియతి- అని-
తృణం మొదలు మహాబ్రహ్మపర్యంతం ఆకారనియతి- తృణము మొదలు
కొని పద్మజస్పంద (బ్రహ్మస్పంద) పర్యంతం వికారనియతి-

ఇది తత్త్వజ్ఞానం కలిగేటంతవరకు ఇలా ఇది నాట్యం చేస్తూనే ఉంటుంది- ఆనాట్యంలో అదిచూపించే స్థాయి భావాలకూ సంచారి భావాలకూ శృంగారాది రసభేదాలకూ అంతు లేదు-

ఇలా నియతియొక్క విలాసరూపమయిన సంసారనాటకంలో సాక్షిరూపుడు పరమాత్మ- ప్రత్యక్షరూపుడు- ఆనతితోనూ దాని నాట్యంతోనూ భిన్నుడుగాడు ఇతడు పరమార్థంగా (నిజంగా)-

3౮. సర్గ.

వసిష్ఠా ! నియతియొక్క నాటకానికి సాక్షిఅయిన ఆచిదాత్మయే పరదేవుడు- అతడే ఘటంలోనూ, పటంలోనూ, కుడ్యంలోనూ, వట వృక్షంలోనూ, వానరములోనూ, శకటంలోనూ ఇక్కడా అక్కడా ఏమిటి అంతటా ఉన్నాడు- అతడే (ఆచిదాత్మయే) శివుడనీ హరుడనీ హరియనీ బ్రహ్మలనీ శక్రుడనీ (ఇంద్రుడు) కుబేరుడనీ యముడనీ చెప్పబడుతున్నాడు- లోపలా వెలుపలా నిండియున్న ఆచిదాత్మయే బుద్ధి మంతులచే నానావిధములయిన క్రమములచే పూజింపబడుచున్నాడు- అతని బాహ్యపూజాక్రమంవిను- ఆవల అంతరపూజాక్రమాన్ని విందుగానివి-

దేహమనే గేహం (కొంప) చాల పవిత్రమయింది- దీనికి శాస్త్రోక్తమయిన సంస్కారాలు చాలాభాగం లభించాయి- స్నానాచ మనాదులుగూడా లభించాయి- కనుక దేహగేహం (దేహమనేకొంప) చాలా పవిత్రమయింది- అయినా దాన్నికూడా విడిచి దానికి చైతన్యమునుయిచ్చే సాక్షిరూపమయిన చిత్తకళామయింకా చాలా పవిత్రమని- దాన్ని ప్రయత్నపూర్వకంగా గ్రహించాలి- ఇతని పూజకు సాధనమూ పూజా అంతా లోపలధ్యానమే- వేరే పూజలేవు- కాబట్టి త్రిభువనాధారుడయిన ఆసాక్షి చిత్తకళారూపుని ధ్యానం చేయి పూజించాలి-

Sri V. Central
Library
Research Centre,
T. T. D. THIRUPATI

ఇతడే సూర్యాది తేజఃపదార్థాలనూ బుద్ధివృత్తులనూ ప్రకాశింప చేసేవాడు- ఇతడే విశ్వరూపుడు- ఊర్ధ్వాధోలోకాలన్నీ ఇతని అవయవాలే- సురుషసూక్ష్మ ప్రతిపాద్యమయిన విరాడ్రూపమంతా ఈతనిదే- సర్వభూతాంతరావస్థుడయిన ఇతనిని ఇట్లు గుర్తించి పూజించాలి- ధూపదీపాదులతోను, ఫలపుష్పపహారాదులతోను ఇతడు పూజింపబడడు- నిరాయాసమయిన బోధమాత్రం చేతనే ఇతడు పూజింపబడతాడు- బోధ అనగా అఖండ బ్రహ్మసాక్షాత్కారమని అర్థము- ఇలాంటి సాక్షాత్కారవృత్తే ధ్యానము- ఇదియే పూజ- దీనికంటె గొప్పపూజలేదు- గొప్పధ్యానమూలేదు- అర్ఘ్యపాద్యాది ఉపచారములన్నీ ఈచిదాత్మకు అవబోధమాత్రం చేతనే (అఖండసాక్షాత్కారం చేతనే) సిద్ధిస్తాయి- ధ్యానమువినాగా మరోదానిచే దేనిచేతను ఇతడు లభించడు- ధ్యానమువలననే ప్రసన్నుడవుతాడు- అందువలన మనుష్యాది హిరణ్యాగర్భాంతములయిన సుఖభోగములన్నీ అనుభవిస్తాడు అత్యు- దేహగేహంలో విషయసుఖాలు అనుభవించినట్లు-

తత్త్వసాక్షాత్కారం లభింపకున్నా కేవలధ్యానమాత్రం చేత కూడా ఫలోత్కర్షకలగు- ఎంతటి మూఢుడయినా ౧౩ పదమూడు నిమిషాలు ఈచిత్రప్రకాశరూపుని ధ్యానించినచో గోదానఫలమును పొందుతాడు- నూరునిమిషములు ధ్యానిస్తే అశ్వమేధ యజ్ఞము యొక్క ఫలమును పొందుతాడు- ఈ చిదాత్మను అరఘుడియకాలము ధ్యానిస్తే అశ్వమేధ సహస్రముయొక్క ఫలమును పొందుతాడు మానవుడు- ఒక ఘడియకాలము ధ్యానిస్తే రాజసూయయాగముయొక్క ఫలంవస్తుంది- ఇలా మధ్యాహ్న పర్యంతిమూ బల్కుపహారాదులతో పూజిస్తే లక్ష రాజసూయయాగముల ఫలంలభిస్తుంది- ఒకరోజుంతా పూజిస్తే పగతత్త్వంలోనే లీనమవుతాడు మానవుడు- ఇదే పరమయోగము- ఇదే ఉత్తమమయినకర్మ- ఇలా బాహ్యసంపూజనం చెప్పాను నీకు- ఇది అత్యుత్తమమయినది- పవిత్రమయినది-

సకలపాపములను సోగొట్టునది- ఇలాంటి జానిని యేమానవుడయినా ఆయాసపడకుండా క్షణకాలముయినా ఆచరించే యడల ఆ మానవుని సురాసురలోకపుంజము నమస్కరించగలడు నన్ను నమస్కరించినట్లు-

3౯. దేవార్చనవిధి.

ఈశ్వ॥ మునీంద్రా ! సరముపావనమూ అజ్ఞాననాశకమూ నగు ఆంతరపూజనమును చేబుతానువిను- ఇది కేవలము ధ్యానరూపము- దీనికి ఆచారనియమాలతో పసిలేదు- నిలచున్నా, పోతున్నా, కూర్చున్నా, ఎలాంటి దిశలోనయినా శరీరమందున్న శివుని నిత్యమూ ధ్యానింప వచ్చు- ఇతడు సర్వప్రత్యయములకూ (బుద్ధివృత్తులకూ) సన్నిధి మాత్రంచేత కర్తృ అవుతున్నాడు- జాగ్రదాదివిషయాలను తనయొక అధ్యారోపముచేసికొని నిద్రిస్తూ ఉంటాడు- సకల కార్యాలకు సత్త్వియ ఇస్తాడు- అయినా నిర్విక్షేప స్వభావంలో బోధలింగరూపుడు- ప్రాకృత ప్రవాహ పతితములయిన భోగాలలో పడిపోతాడు- అశుద్ధిని పొందుతాడు- అయినా మాటిమాటికి అసంగ విశుద్ధ ఆత్మబోధ లక్షణ మయిన స్నానంచేత సదాశుద్ధి గలవాడవుతాడు- ఇలాంటి పూజలో నీమనస్సు చీకటిలో (అజ్ఞానంలో) పడిపోయిందా ! అప్పుడు అఖండితమయిన ఆదిత్యమండలాన్ని భావన చేయుము- (భావించు) అదే మనస్సు పరితాపంలో మునిగి పోయినచో అఖండితమయిన (పరిపూర్ణమయిన) చంద్రమండలాకారంగా ఆకాశాన్ని భావించు-

నభోమండలమందు ఆదిత్యరూపంగాను చంద్రరూపంగాను భాసిస్తూ ఉన్నాడు- లోపలి నెలుపలి బుద్ధివృత్తి ప్రతిభాసలందూ ఆబుద్ధివృత్తులచే భాసింపచేయబడిన (ప్రకాశింపచేయబడిన) పదార్థ సమూహములందూ నిత్యమూ సంవిదూపంగా ఉన్నాడు- ఇంద్రియములనే ద్వారములగుండా తన చిత్రకాశలను నెలుపలి విషయప్రదేశాలకు పంపుతున్నాడు- జ్ఞేయములకు జ్ఞాతగా ఉన్నాడు- సర్వకర్మలకు కర్తగా

ఉన్నాడు- భోజ్యములన్నిటికీ భోక్తగా ఉన్నాడు- సకల సంవిత్తులకు స్మర్తగా (సాక్షిగా) ఉన్నాడు- విషయభావనలతోనూ అభావనలతోనూ గుర్తింపబడుతూ ఉన్నాడు- అభాసరూపములయిన సర్వప్రకాశలకంటె ప్రకాశరూపుడు- సర్వగుడు- ఇలాంటి శివుని ధ్యానించాలి-

ఇంకా శివుడు వస్తుతః నిష్కలుడు- ఉపాధి సంబంధంవల్ల సకలుడు- హృదయాకాశంలో సంచరించు స్వభావంగలవాడు- అనగా శరీరంలోని హృత్పండ్రికంలో ప్రత్యక్ష మవుతాడు కనుక అక్కడ సంచరించు స్వభావంగలవాడని అంటారు శాస్త్రుకర్తలు- శరీరమంతటా వ్యాపించే బోధరూపుడు- మనస్సుకు మననశక్తి నిచ్చేవాడు- ప్రాణాది వాయువులకు ప్రాణనాదిశక్తులను ఇచ్చేవాడు- హృత్కంఠతాలువుల మధ్యనుండేవాడు- నానాపుట పీఠమందుండువాడు- శైవాగమశాస్త్ర ప్రసిద్ధములయిన ముప్పదియారు తత్త్వములకు అవలివాడు- శివయోగ ప్రసిద్ధమయిన సబీజసమాధిరూపమయిన ఉన్నరీ దశకు అతీతుడు- మనస్సుకు శబ్దాది విషయజ్ఞానాలను అందించేవాడు- మనస్సు అనే పక్షిని విషయామీదికి పంపేవాడు- వ్యవహారదశలో వికల్పసమాధి యుద్ధూ సీర్భీజసమాధిలోను, మోక్షదశలోను, నిర్వికల్పస్థితియందూ ఉండేవాడు- నువ్వుగింజలో అంతటానూనే ఉన్నట్లు శరీరమంతటా అంతర్యామిరూపంతో నిండిఉన్నాడు- షోడశకళలయొక్క కళంకం లేనివాడు- స్థూలదేహరూపంగా పరిణమించిన భూతమాత్రలచే మూర్తంగా తయారయ్యాడు- పదకొండు ద్వారాలుగల శరీరంలో హృదయాకాశంలో ఉంటాడు- చిన్మాత్రుడు- శుద్ధమయిన ప్రకాశరూపుడు- ఆధ్యాసికములయిన వికల్పాలకు అధిష్ఠానరూపుడు- స్వస్వరూపాన్ని (తన నిజరూపాన్ని) విస్మరించినందువల్ల భోగార్థిగా తయారయినాడు- తనకంటె భిన్నమయిన పదార్థములయొక్క వేరున్నీ తానే వేసుకొని ఒక్కక్షణంలో ద్విత్వాన్ని పొందినవానివలె ఉంటాడు- చేతులు, కాళ్లు, గోళ్లు, నెంట్లుకలు, దంతాలు మొదలయిన అవయ

వాలు కలవాడువలె తయారవుతాడు- తుదకు దేహసంవిత్తులే అతనిని పరిచయం కలిగించేవి అయినాయి- ఇలాంటి శివునే ధ్యానించాలి-

ఉత్తముడయిన భర్తను భార్యలు సేవించినట్లు చిత్రవిచిత్రములయిన శక్తులనేకములు నన్ను సేవిస్తున్నాయి- నాకు నునస్సు అనే వాడు స్వారపాలుడు- వాడు ముహ్లోకాలలోని సంగతులనూ నాకందిస్తాడు- చింతిలనేది నాకు ప్రతీహారి- యెప్పుడూ ద్వారము:నందుంటుంది- జ్ఞానశక్తి క్రియాశక్తులు రెండు నాకు మిక్కిలి ప్రేమపాత్రములు- శాస్త్రీయములు లౌకికములయిన జ్ఞానములు నాకు భూషణములు- జ్ఞానేంద్రియములూ, కర్మేంద్రియములూ ద్వారములు- ఇలాంటి నేను భిన్నభిన్నములయిన శరీరాకారాలను విడచి అపరిచ్ఛిన్నుడనై పరిపూర్ణుడనుగా ఉంటున్నాను- ఇట్టి నాలౌకికమయిన చమత్కృతిని గ్రహించినవాడు దేవత్వముతో పరిపూర్ణుడై నిత్యపరిపూర్ణుడుగా ఉండిపోతాడు-

వాడుచావడు- పుట్టడు- సంతసించడు- కోపించడు- నిష్ప్రిచెందడు- ఊర్ధ్వించడు- దేనినికోరడు- విడువడు- సర్వసమంగా ఉంటాడు- యావద్దేహపర్యంతమూ అహర్నిశమూ దేవుని పూజిస్తూనే ఉంటాడు- దేహము చిత్తత్వముచే చలిస్తుంది- దీనికి ఆచిత్తత్వమే దేవుడు యథాప్రాప్తమయిన త్రిపుటీవస్తువుతో వృత్తిప్రతిబింబితచైతన్యములకంటె పరమయిన బింబచైతన్యాన్ని పూజిస్తాడు జీవుడు-

కనుక యథాప్రాప్తమయిన వస్తువుతో పూజించాలి శివుని. అపూర్వములయిన గంధపుష్పాది వస్తువులు దొరకలేదని వానికొరకు ప్రయత్నించవలసిన పనిలేదు-

యథాప్రాప్తమయిన బ్రాహ్మణ త్రిత్రియాది శరీరమున కుచితమయిన శాస్త్రీయవ్యావహారికతో దేహధారణమాత్రమునకు నిమిత్తమయిన అన్నపానాదులను సేవిస్తూ పూజించాలి శివుని- యదృచ్ఛా

ప్రాప్తములయిన భక్త్యభోజ్యాది పదార్థములతో పూజించవచ్చు-
 పూజాపరికరములెల్లన్నా ఈశ్వరుని నిజరూపం గుర్తించి పూజించాలి-
 కాంతాన్నపాన సంభోగవిలాసాలతో గూడిన సుఖదశలో- అలాగే
 కర్మానుసారంగా సంప్రాప్తమయిన దుఃఖానుభవసముయంలో సూడా-
 ఇలాంటి పూజాబుద్ధి ఉండాలికాని ఉద్వేగపడరాదు- అధివ్యాధులతో
 వ్యాప్తమయియున్నా మహామోహబాలలో మునిగియున్నా సర్వోప-
 ద్రవదుఃఖాలతో బాధపడుతున్నా శివధ్యానం మానరాదు. ప్రాపంచిక
 వ్యవహారాలు యెన్ని నెత్తిన పడ్డా మరణం సంప్రాప్తమగుచున్నా
 ఆత్మచింతిన మానరాదు. దార్శిద్యం తటస్థించినా, రాజ్యం ప్రాప్తించినా,
 యేయేపనులు అనివార్యములయినా, నానావిధములయిన కలహాలు
 సంప్రాప్తములయినా, రాగ ద్వేషాదివిలాసాలు చిత్తంలో నాట్యమాడు
 చున్నా శివధ్యానం మానరాదు- (ఆస్కాచింతన విశువరాదు-)

కాని వీలయినంతవరకు సత్పురుషులు మెచ్చుకొనునట్టి చంద్రుని
 వలె శీతలమయిన మధురమయిన మైత్రీతో హృస్పందరీకమునందలి
 ఆశ్మను పూజించాలి- మైత్రీ, కరుణ, ముదిలో, పేయోయ క్తమయిన
 బోధతో ఆశ్మను అర్పించాలి- యదృచ్ఛాప్రాప్తమయిన భోగంతో
 తృప్తి చెందాలి- భోగలంఘలుడు కాకూడదు- అనిషిద్ధములు కాని,
 నిషిద్ధములు కాని, యేవయినా సరే అన్నిటిని సర్వదా విడచుటయే
 ముఖ్యకల్పము- అనిషిద్ధములందు అనురాగంతో ఉండుట అనేది గాణ
 కల్పము- పై రాగ్యమనే ధనంతో ఆత్మను పూజించాలి- అయుక్తమయిన
 ధనాన్ని విడిచి పెట్టి యుక్తమయిన ధనంతో పూజించటం రెండవపక్షము-

పోయినదానికి ఉపేక్షించియుండుట దైవికంగా ప్రాప్తమయిన
 దానిని స్వీకరించుట ఈ రెంటియందూ నిర్వికారంగా ఉండడం ఉత్తమ
 మయిన పద్ధతి- సర్వసమత్వదృష్టితో ఆశ్మపూజచేయుట మంచిది-
 "సర్వం బ్రహ్మ" అను దృష్టితో అంతా శుభం అనుకోవాలి- సర్వమూ
 బ్రహ్మసంవలితి మాయామయమను దృష్టితో శుభాశుభమిశ్రమని

గ్రహించాలి- సర్వమూ ఆత్మమయమని అనుకుంటూనే ఆత్మపూజ చేయుట మంచిది- ఏది ఆపాతిరమణీయమో, ఏది ఆపాతదుష్పహమో ఆరంభియందు సమతాబుద్ధిలో నుండుటయే శ్రేయస్కరము- “నేను, నాడు”, “నాది వానిది” అనే భేదబుద్ధి పనికిరాదు. “సర్వంబ్రహ్మ” అనే నిశ్చయంతోనే ఆత్మను అర్పించాలి- సర్వాకారములూ, సర్వనామములూ భగవంతునినే అని భగవంతుని (ఆత్మను) పూజించాలి- అక్కరలేని దానిని (అనీహితం) మిథ్యాత్వబుద్ధిలోనూ, కావలసినదానిని ఆత్మమాత్రిమను బుద్ధిలోనూ, ఉండికాని లేక రెంటిని మిథ్యాత్వబుద్ధిలోగాని, ఆత్మరూపములను బుద్ధిలోగాని, ఆశ్రయించికాని ఆత్మను పూజించాలి- వాంఛతో భోగాలు అనుభవించకూడదు- అలాగే సత్త్వికబుద్ధిలోనూ అనుభవించకూడదు- సముద్రుడు నదులను అనుభవించినట్లు అనుభవించాలి భోగాలు- తుచ్ఛములందు (అవమానాదిదృష్ట్యులందు) అశుచ్ఛములందు నథ, బంధ, సర్వనాశాది దృష్ట్యులందు, సంప్రాప్తమయిన ఉద్వేగాన్ని చెందకూడదు- చాల కాలమునుండి అనువృత్తములయిన ఋజు, వక్ర, శీత, దాహాది, చిత్ర పదార్థములయొడ ఆకాశమున్నట్లు నిర్వికారంగా ఉండాలి- శుభా శుభాలు (నుంచిచెడులు) దేశకాలక్రియాయోగమునల్ల సంప్రాప్తములవుతాయి- అందు వికారం చెందకూడదు మానవుడు-

పూర్వాద్రవ్యములు సహజంగా కలు ఆన్లు లిక్తాది (కారము, ఫలువు. చేదు) మున్నగు విషమరసములు గలవయినా సమరసభావంతో అస్థావతిములయితే (తడవబడితే) మధురై కరసములు కాగలవు- అంచేత సానన్యకు పదార్థాలయొక్క- రసభేదం చేత వికారంచెందవలసిన పనిలేదు-

పదార్థములన్నీ అనందైకరసవిపర్తములగుటచే ఈభావంకలవానికి కల్వాదినసమాలే సోచరించవు- సర్వసమత్వద్వై గలవానికి సర్వమూ చంద్రానిపండి స్రవించెడి అమృతమువలె మధురముగానే

ఉంటుంది- సర్వసమత్వ దృష్టితో మనోలయమును చెందిఉండటమే ముఖ్యమయిన అర్చనము-

పూర్ణ చంద్రునివలె పరిపూర్ణమయిన సమదృష్టితో ఉండాలి మానవుడు- స్ఫుటికశిలవలె నిర్మలము దృఢము అయిన చిద్ధ నభావంతో ఉండాలి మానవుడు- అంతఃకరణలో ఆకాశమవలె నిర్మలునూ, బయటికిమాత్రం కర్మలయందు ప్రవర్తించినవాడువలె ఉండు తత్త్వ వేత్త పరిపూర్ణమయిన ఉపాసకుడు-

కనుక వసిష్ఠా ! సోమసూర్యులవంటి జ్ఞానప్రకాశకలిగి, మన స్సులో మాత్రమేయాది త్రిపుటి నశించి, అప్పుడు పుట్టిన పిల్లవానివలె వికల్పరహితుడవై యుండి, చిదాభాసునకు చిత్తిమునకు మూలభూతమయిన స్వాత్మభిన్నమయిన శివుని ప్రశాంతముగా సాక్షాత్కరించు కున్నవాడవై, జీవన్ముక్త పదమునందు అదేభావనతో ఉండు- స్వస్వ రూపసిద్ధియే ముఖ్యమయిన శివపూజ-

రం. దేవతాతత్త్వావిచారము.

ఈశ్వర వసిష్ఠా ! చిన్నాత్మడయిన శివునకు యథాకాలము శక్తి కొలది చేసిన కృతాకృతముంతా శివార్చనమే- అతడు అంతమాత్రంతోనే నిరతిశయానందరూపాన్ని ప్రకటిస్తాడు- అవరణభంగాన్ని పొందుతాడు- పారమార్థిక స్వరూపంలో ఉండిపోతాడు-

అయితే మానవుల స్వాభావిక చేష్టలన్నీ రాగద్వేషాదులతో జరిగేవికనుక యివి అనర్థహేతువులు కదా ! ఈచేష్టలు శివపూజ ఎలా అవుతాయి ? అని సందేహం కలుగుతుంది- కాని ప్రపంచంలో ఈశ్వర స్వరూపంకంటే భిన్నంగా రాగద్వేషాలనే వికల్పాలులేవు- వహ్నియందు వహ్నికణములు వహ్నికంటే ఎలా భిన్నములుకావో అలాగే- కనుక సంపద్విభవములు, సుఖత్వ దుఃఖత్వాలు, క్షోత్త్విపానలు, ఇవన్నీ దేవునియందు ప్రత్యక్షమైంది ఆరోపణమువంటివే- ఇవి అత్యయములు

కాని, పరకీయములు కాని, ఇందులో తేడా లేదు- ప్రత్యగ్రూపుడయిన ఆత్మ వియదాది క్రమంతో ప్రపంచరూపంగానూ, జాగ్రదాదిక్రమంతో ఘటపటాదిరూపంగానూ అలంకరింపబడుచున్నాడు- ఇద్దానిని గుర్తించుటయే ఆత్మపూజనము- ఒక్క శివస్వరూపమే లేక ఒక్క ప్రత్యగాత్మరూపమే జగత్ప్రత్యయంగా తయారయింది- అనగా ప్రపంచం ప్రపంచం అనే పేరుతో వ్యవహరింపబడుతోంది- అనగా ప్రత్యగాత్మయొక్క ప్రకాశతో ప్రకాశిస్తోంది- ప్రత్యగాత్మయొక్క ఉనికితో ఉనికి కలదవుతోంది-

ఇలా విమర్శించుకుంటే ప్రత్యగాత్మయే తననుతాను మరచినవాని వలె జీవాదిస్వభావుడుగానూ, ఘటపటాది జగద్రూపముగానూ అర్థమవుతోంది- ఇంతకంటే నేరేమీలేదు- ఇలా తత్త్వదృష్టిలో ఉంటే పూజ్యపూజకాది త్రిపుటిఅంతా (నేను పూజించేవాడను, దేవుడు నాచే పూజింపబడేవాడు, నేను చేసేది పూజ అనే త్రిపుటి) సున్న చుట్టుకుంది- అపరిచ్ఛిన్నుడయిన ప్రత్యగాత్మయందు పూజ్య పూజకాది రూపమయిన నియతాకారత (పరిచ్ఛిన్నాకారము) సంభవించదు- నిత్య నిర్మలమయిన ఈశ్వరస్వరూపమునకు పూజ్యపూజాద్యవచ్ఛిన్నమయిన దేవత్వము సంభవించదు- అనంతమగు అంతముగలరూపము అసంభవము- త్రిజగద్వ్యాప్తమయిన శుద్ధబోధస్వరూపుడయిన ప్రత్యగాత్మను పరిచ్ఛిన్నరూపుడగు దేవుడని మాలతో వ్యవహరించుటకుకూడ పనికిరాదు-

కాబట్టి ముసీందా ! దేశకాలాద్యపరిచ్ఛిన్నుడయిన పరమేశ్వరుడు యెవరిస్పృహలో దేశకాలాదులతో పరిచ్ఛిన్నమయిన దేవుడుగా వ్యవహరింపబడితాడో వాళ్లు మాకు ఉపదేశ్యులు- విశిష్టతులు (విజ్ఞానులు) కారు- కనుక నసిష్ఠా ! నీవు వారల దృష్టిని విడిచిపెట్టు- నేను చెప్పిన అపరిచ్ఛిన్నదృష్టిని అవలంబించు- సర్వసమత్వమును అలవరచుకో- స్వచ్ఛమనస్కుడివుకా- పరమశాంతుడవుగా ప్రఖ్యాతి

చెందు- వీరరాగుడవై న్యవహరించు- యథాప్రాప్తములయిన విషయ
భోగాలతో మనస్సు చెడగొట్టుకొనక ఆత్మను బోధరూపంతో పూజిస్తూ
ఉండు-

తత్త్వనివేకంచేత పంచకోశవివేకంచేత నేహముకంటె జీవుని
వేరుపరచి అమానిత్వాది ఆత్మగుణముల నలవరచుకొని పూజ్య పూజ
కాది భేదభావాన్ని విడనాడి మాయాకలంకాన్ని రూపురూపుకొని
ప్రపంచ సంగరహితుడివయిన నీకు జన్మమరణాలు అంటవు- స్ఫటికపు
రాశ్యతో కట్టిన గుటిగోడలకు చుట్టూ నానారంగులుగల పూల
చెట్లుండి ఆపూవులు రంగులు ఈస్పటిక శిలలందు సుక్రమించినా
ప్రతిబింబరూపముతో ఆరంగులు ఈస్పటికములకు అంటుటలేను- అంటే
నీపరిస్థితికూడా-

రం. జగన్మిథ్యాత్వప్రతిపాదనం.

వసి॥ ఈశ్వరా! శివాది శబ్దప్రవృత్తికి సమిత్తమగు ధర్మము
ఏదయినా ఒకటి ఈశ్వరునియందు ఉన్నదా? లేదా? ఉన్నచో అతడు
నిర్ధర్మకు చెట్టుగను? ధర్మముగలవాడు సధన్ముడగునుకాని నిర్ధర్మకును
కానేరడు కదా! ఇకలేనిచో శివుడనీ, పరబ్రహ్మలనీ, ఆత్మలనీ,
పరమాత్మలనీ, వేరువేరుపెట్లు ఎలా వచ్చాయి? దేనిని ఆధారంగా
చేసికొని యీపేర్లు పెట్టారు శాస్త్రకర్తలు- అలాగే తత్ అనీ, సత్
అనీ, సుచిత్ అనీ, నశించిత్ అనీ, శూన్యంఅనీ, విజ్ఞానంఅనీ, వ్యపదే
శించుటకు (శబ్దప్రయోగమును చేయుటకు) కారణం ఏమిటి? ఈవిషయం
వివరించి చెప్పండి అని అడిగాడు శివుణ్ణి-

ఈశ్వ॥ శివుడు జవాబు చెబుతాడు ఇలా- వసిష్ఠమునీ! అద్యంత
ములులేని స్వయంప్రకాశమయిన సద్వస్తువు ఒకటి స్వస్వరూపమనందు
ప్రతిష్ఠితమై ఉంది స్వతహాగా- అందుకు ప్రమాణము “స్వేమహిమ్ని
పతిషితః” అనే శ్రుతి- ఇలాంటి వస్తువును బోధించడానికి శబ్దాలకు

ప్రవృత్తినిమిత్తం అక్కరలేదు- వ్యావర్తకధర్మమూ అవసరంలేదు- అలాగే “కించిత్, సకించిత్” అనే పదాలుకూడా ఈ పేరులన్నీ మిథ్యా భూతములే-

వసి॥ మనో బుద్ధ్యహంకార చిత్తాదులు ఇంద్రియములచే గ్రహింపబడే వస్తువును మాత్రమే సంకల్పించటమో, నిశ్చయించటమో అభిమానించటమో స్మరించటమో జరుపగలవు- ఇతడు ఆత్మరూపుడయిన శివుడు ఇంద్రియగమ్యుడుకాదు- కనుక బుద్ధ్యాదులకు కూడ గోచరుడుకాడు- ఇలాంటి వాణ్ణి తెలుసుకోటానికి ఉపాయమనేది అసంభవం- ఇలాంటి స్థితిలో అధికారియగు జిజ్ఞాసువు బ్రహ్మను సాక్షాత్కారం చేసుకోవడం ఎలా? అని అడిగాడు వసిష్ఠుడు మళ్ళీ-

ఈశ్వ॥ వసిష్ఠా! వేదాంతవాక్య ప్రమాణజన్యమయిన బ్రహ్మకారమును శుద్ధసాత్విక మనోవృత్తిచే అవిద్యావరణము తొలగిపోతుంది- అవిద్యావరణ తొలగిపోగానే స్వప్రకాశరూపముగు బ్రహ్మయధార్థరూపముతో ప్రకాశిస్తాడు- ఇదియే ఇతనికి బ్రహ్మసాక్షాత్కారం- ఇంతేకాని బుద్ధివృత్తిభివ్యక్త, చైతన్యవ్యాప్తి రూపము కాదు-

ముముక్షువుయొక్క మనస్సు శమదమాది సాధనసంపన్నంగా ఉంటుంది- శుద్ధసాత్వికంగా ఉంటుంది- ఈసాత్వికమయిన అవిద్యాభాగము సచ్చాత్మమూ, సద్గురుమూ, సత్సంగమూ, మొదలయిన పేర్లుగల అవిద్యాభాగములతో చేరుతుంది- శ్రీవణమనన విదిద్యాసన సాక్షాత్కారములను వృత్తిపరంపర సంభృతమై ఉంటుంది- ఇలాంటివృత్తులు దీనికి (మనస్సునకు) అనేక జన్మాన్వితమయిన యజ్ఞదానాది సుకృత విశేషంచేత లభిస్తాయి- ఈవృత్తి విశేషం అవిద్యను తొలగచేస్తుంది- కాబట్టి అవిద్యవల్లనే అవిద్యనాశంకావాలి- రణకుడు మలద్రవ్యము చేతనే మలాన్ని పోగొలతాడు- చవిటిమట్టి పేడనీళ్లు మొదలగు నాటితో గుడ్డలను తెలుపుచేస్తారు- ఇలా చిదాభ్యాసంచేత అఖండబ్రహ్మకార

మయిన వృత్తి చే అవిద్య నశించగా పూర్తిగా నిరానరణమయిన ఆత్మ తనంతటతానే గోచరిస్తాడు- సాక్షాత్కారమవుతాడు- ఇదే ఆత్మ సాక్షాత్కారము- నిజమయిన స్వయంప్రకాశ స్వరూపంతో ఉండి పోతాడు- ఆత్మస్వభావమునకు ఇలాంటి పరిస్థితే (అనగా స్వప్రకాశ రూపంతో మిగిలి యుండుట) నిశ్చయం- లేక అవిద్యకు ఇలా నాశం చెందటమే నిశ్చయం- దానికింతకంటే వేరేగతిలేదు- అనగా ఇచట రెండు విషయాలు స్పష్టపడుతున్నాయి- ఒకటి అవిద్యాంశంచేతనే అవిద్యనశించాలనీ, రెండు ఆత్మస్వరూపంచేతనే ఆత్మయొక్క నైర్మల్యం సిద్ధించాలనీ ఈ రెండు విషయాలకూ చక్కని దృష్టాంతం చూపుతాడు ఈశ్వరుడు- పిల్లవాడు రెండుబొగ్గులు చేతపుచ్చుకొని ఒకదానితో నొకదానిని రాపిడిచేస్తూ ఆడుకొనే వ్యసనంలో పడ్డాడు- రాయగా రాయగా బొగ్గులు రెండూ అయిపోయినాయి- మసిఅంతా రెండుచేతులకూ అంటింది- చేతికి అంటుకున్న ఆమసి పోనాలి- చేతులు రెండూ నిర్మలంకావాలి- అందుకుగాను మళ్ళీ రెండుచేతులూ ఒకదానితో మరోదానిని కలిపి రుద్దుట మొదలు పెట్టాడు- కొంతసేపు రుద్దగా రుద్దగా చేతులకంటుకున్న మసి అంతాపోయింది- అంతటితో స్వతస్సిద్ధమయిన చేతులయొక్క నైర్మల్యం బయటపడింది- కాబట్టి మొదట చేతులకు అంటుకున్న బొగ్గుమసియొక్క నలుపు మళ్ళీ చేతులరెండినీ పగస్పరం రుద్దగా రుద్దగా రెండుచేతులకు లోగడ అంటుకున్న (నిఘర్మణోపదనిత రేణుపరంపరా లక్షణకార్యము) నలుపు పోయి చేతులయొక్క స్వతస్సిద్ధమయిన నైర్మల్యమును స్వయముగానే పొందుతాడు-

అలాగే సాత్త్వికము తామసమూ అగు అవిద్యాభాగము శాస్త్రము మొదలయిన అవిద్యాభాగలయొక్క సహాయముతో ఎంత కష్టపడి అయినా ఆత్మవిచారము చేసినచో రెండు అవిద్యాభాగములూ అనగా సాత్త్విక తామసావిద్యాభాగమూ శాస్త్రము మొదలగు అవిద్యా భాగాంతరమూ నశిస్తాయి- నిర్మలమయిన ఆత్మస్వరూపోదయము కలుగుతుంది-

ఇలా కాకతాళియంగా అవిద్యాత్మయం కలిగితే ఆత్మయే ఆత్మ సాక్షాత్కారాన్ని పొందుతాడు- జడమయిన బుద్ధికి ఆత్మవిచారం చేయటానికి స్వాతంత్ర్యం లేదు- అంచేత ఆత్మే బుద్ధ్యాద్యుపాయాల చేత ఆత్మవిచారంచేసికొని అవిద్యను పోగొట్టుకొని స్వస్వరూపాన్ని (నిజరూపాన్ని) పొందుతాడు- కనుకనే గురువు శాస్త్రము మొదలగు భేదములు ఆత్మరూపములుగావు- ఆత్మజ్ఞానమునకు హేతువులూకావు- ఆత్మకాని, ఆత్మజ్ఞానముకాని, సాధనాంతరమును అపేక్షించదు- కనుకనే గురూపదేశాదులు ఆత్మజ్ఞానమునకు హేతువులూకావు- గురువు పుర్యష్టకరూపుడు- ఆత్మపుర్యష్టకరహితుడు- పుర్యష్టకం క్షయిస్తే కాని ఆత్మ ప్రాప్త్యంకాదు- పుర్యష్టకంతో సంబంధం ఉన్నంతవరకు ఆత్మప్రాప్తి కలగదు- అయితే అంతిమాత్రంచేత గురూపదేశాదులు వ్యర్థములు కావు- క్రమంగా (పరంపరగా) ఆత్మజ్ఞానసిద్ధికి కారణములు కాగలవు- మరచిపోయిన కంతాభరణమును జ్ఞాపక పరచినట్లు గురూపదేశము విస్మృతమయిన స్వస్వరూపమును జ్ఞాపకపరచి ఆత్మలాభమునకు హేతు వగును- కనుక ఇలాంటి ఉపాయములచే ఆత్మ అదృశ్యమూ, అనిదే శ్యమూ అయిననూ అభివ్యక్తుడగును- అయితే యివి స్రతిబంధక నివర్తకములై పరంపరాసాధనములగును కాని నామోత్ హేతువులు కానేరవు- కాబట్టి వీటికి అకారణత్వము చెప్పబడింది- ఆత్మజ్ఞాన మొక్కటే ఆత్మస్వరూపప్రాప్తికి హేతువు- కనుకనే బోధనిరస్తస్వరూప మంగళుడయిన పరమానందాత్మయే శివుడు- ప్రవృత్తి నిమిత్త సాపేక్షుడు కాదు-

ఈ ప్రపంచం శాధదశలోలేదు- ఆగోపదశలోమాత్రం కలదు- అధిష్ఠానమయిన బ్రహ్మతత్త్వంమాత్రం ఎల్లప్పుడూ ఆకాశంవలె అపరి చ్ఛిన్నంగా కద్దునద్రూపంతో- ఇలాంటి అధిష్ఠానచైతన్యమునకే శివ విష్ణు బ్రహ్మ మొదలయిన సంక్షులు కల్పింపబడినవి- నిబం లో చినాత్మ నిస్సంజ్ఞుడు- ఉపాసకులయిన ముముక్షువులకు నిత్యానిత్య (సత్యాసత్య)

వస్తునిచారణచేసే వారలకు పరమార్థమునకు అతిసన్నిహితమయిన జీవన్ముక్తి మార్గంలో ఉండేవారికి మోక్షంలోని నిరంతరం ఆనందపాసన చేసే భక్తులకు, బోధకొరకూ, తత్త్వజ్ఞానతదుపాయములను శాస్త్రతః నిరూపించుటకొరకనూ, పురాణములయొక్కయు, వేదాయొక్కయు, సిద్ధాంతాలనూ బాదరాయణుల సూత్రములు మున్నగువాని సిద్ధాంతాలనూ, సార్థక్యపరచుటకు చిత్ అనీ, బ్రహ్మలనీ, శివలనీ, ఆత్మలనీ, ఈశ్వరుడనీ, పరమాత్మలనీ నిస్సంజ్ఞకుడయిన చిదాత్మయందు వేరువేరు సంజ్ఞలు కల్పింపబడ్డాయి- కనుక ఓ వసిష్ఠా! ఈచేతనా చేతనమయిన ప్రపంచముయొక్క తత్త్వము బ్రహ్మస్వరూపమేకాని అంతకుఁబై వేరు కాదు అనే నిశ్చయంగో సుఖంగా ఉండు- బ్రహ్మయందు పేర్లుభేదమేకాని వస్తుభేదం లేదు- ఇలా తెలిసికొని నిత్యం దేవతార్చన చేసుకొనువాడు- పరమపదమును పొందుతాడు- ఆతావున మాబోటి వార్లముకూడా ఆయాపేరులు పెట్టుకొని సృష్ట్యాది క్రియలందు నియతులమై భృత్యులవలె ఉంటున్నామని అన్నాడు ఈశ్వరుడు-

వసి! ఇలా అడుగుతాడు వసిష్ఠుడు- స్వామీ! ఆ పరబ్రహ్మయందు జీవభావాది ప్రపంచభేదము లేదుకదా! నిజంలో- ఇది యింత నిజంగా ఉన్నట్లు గోచరించటానికి కారణం ఏమిటి? సంగ్రహంగా చెప్పండి అన్నాడు-

ఈశ్వ! ఈశ్వరుడు జనాబు చెపుతారు- మునీంద్రా! బ్రహ్మశబ్దార్థము కేవలసంవిత్తు- అది అతిస్వచ్ఛం- అతిసూక్ష్మం- అణువుకంటె మేరుపర్వతము ఎంతటి స్థూలమో బ్రహ్మకంటె ఆకాశంకూడా అంతటిస్థూలం- ఇంక బ్రహ్మ ఎంత సూక్ష్మమో గ్రహించు-

ఆసంవిత్తు చిదానందైకరసస్వభావంలో ఉండికూడా ఎపుడు వేద్యకల్పనకు అభిముఖమవుతుందో అపుడు చిత్ అనే ఒకానొక క్రియానామమునకు యోగ్యమవుతుంది- ఆపైన క్షణంలో వేద్యభావనచేత అహంతను పొందుతుంది- అనగా "అహమ్" అను పేరును పొందు

తుంది- స్వప్నంలో మగవాడయిన పురుషుడు క్షణంలో అడవియేను గయినట్లు- ఆపైన దేశకాలభేదంచేత అనేకకల్పకలు పెరిగిపోతాయి- అవిఅన్నీ యీ అహంతకు చెల్లెందు- నాటిఅన్నిటితోటి కూడుకొని స్పందవిజానముకలదై జీవఅనే పేరును పొందుతుంది- “జీవప్రాణధారణే” అను ధాత్వర్థానుగమమును బట్టి ప్రాణవాయువును ధరిస్తుంది- తరువాత క్రమంగా సిశ్చయసంస్కారోద్బోధవలన బుద్ధాదిశబ్దవాచ్యముకుండా అవుతుంది- అంతట అజ్ఞానదశలో పడునుంది- తరువాతి కాయక మానసిక వాచిక సంస్కారం ఉద్బుద్ధమై జ్ఞాన, క్రియా, శబ్దశక్తులతో కూడికొని అదే అహంత పూర్తిగా ఆత్మశిత్త్వమును గ్రహింపలేనిదై మనస్సుఅనే పేరును పొందుతుంది అదే సంవిత్తు- ఈమనస్సే అనేక సంకల్పాలకు బీజం- దీనినే ఆతినాహిక దేహమని విద్వాంసులందురు-

ఆపైన అంతస్థమయిన బ్రహ్మశక్తితో (అనావృతినాశీ రూపంతో) వ్యాప్తమై ప్రమాత్మరూపాన్ని పొందుతుంది-

ఇలా అంతఃకల్పనలవల్లనే బాహ్యకల్పనలు ఏర్పడతాయి- అవియెట్లన ?

ఈసంవిదాత్మయొక్క స్వప్రకాశతాబలంవల్ల శరీరానికి నెలుపల వాతసత్త, స్పందసత్త, స్పర్శసత్త, త్వక్సత్త, తేజస్సత్త, రూపసత్త, జలసత్త, స్వాదుసత్త, రససత్త, గంధసత్త, భూసత్త, బ్రహ్మాండపిండ సత్త, దేశకాలసత్తాలు ఏర్పడతాయి- ఈసత్తాగణమంతా కలిసి బీజాంకురభావాన్ని పొంది పుర్యష్టకమయింది- ఇదే వాసనారూపంతో ఆతినాహిక దేహము- అపరిచ్ఛిన్నమయిన చిత్స్వరూపమే యీపై విభాగములుగా స్ఫురిస్తోంది- మునీంద్రా! ఇదీ ప్రపంచముయొక్క ఆరోపక్రమము- ఇక అపవాదక్రమం చెబుతావను-

మునీంద్రా! ఇదిఅంతా అజ్ఞానియొక్కదృష్టిలో ఇలా తయారై నట్లు గోచరిస్తూ ఉందికాని తత్త్వదృష్టిలో ఏమీలేదు- చిదాబాసు

నితో వ్యాప్తమయిన పుర్యష్టకంసూడా లేనిదే- సముదములోని తరంగఘనమున్నుగాది విలాసవంటిది యీ ప్రపంచం- ఇది సంవిద్రూపమని తెలిసికొంటు సంవిదభిన్నమే- సంవిత్తుకంటె భిన్నంగా చూచినచో అచేతనమే- కనుక ఎట్లయినా దీనికి ప్రత్యేకంగా బ్రతుకులేదు- దీనిని తెలిసికొన్నందువల్లనూ ఇది వాస్తవంకాదు- తెలిసికొనకున్నా వాస్తవంకాదు- జ్ఞానాజ్ఞానముల రెంటియందూ దీనిగతి యింతే- ఒకవేళ బ్రహ్మ స్వతిః చిన్మాత్రస్వభావముకలదయినా “బహుస్యాం ప్రభాయేయ” అని భగవంతుని సంకల్పంవల్ల తనలోనే (అతనియందే) దృశ్యత్వాన్ని చెందింది- అని అనే యడల అప్పుడయినా సంకల్పము వల్ల కల్పితమయినందున దీనిని మిథ్యయనక తప్పదు- స్వప్నంలో సంకల్పాస్కేపమయిన మనస్సువల్ల కల్పితములయిన వానిని మిథ్యయని అంగీకరించుచున్నాము- అదే ప్రకారం బ్రహ్మ సంకల్పమువల్ల తయారయిన ఈ ప్రపంచంకూడా మిథ్యకావలసిందే- కాబట్టి పరమసూక్ష్మమయిన పరమాత్మయొక్క చిన్మస్వభావంతో సూక్ష్మదేహంతో తయారయి వాసనాభ్యాసంత్రచేత స్థూలత్వాన్ని చెందుతుంది- (అనగా స్థూలమవుతోంది.) క్రమంగా స్థూలదేహసంబంధంవల్ల లోపలనున్న కోశ చతుష్టయాన్ని శాహ్మవిషయజాతమునూ స్థూలత్వమును చెందిన ఆబ్రహ్మణే తన కల్పనచే చూస్తోంది- తరువాతి హస్తపాదాది అవయవసంఘాతమునందు పురుషాకారభావన కలుగగా పురుషాకృతిని చెందుతోంది- ఆ పురుషాకారశరీరంతో కొన్నిసమలు జరగటం చూచి సంతోషిస్తోంది- పుష్టి చెందుతోంది- కనుక జీవదవస్థాకమయిన (జీవించియున్న) ఈదేహాన్ని గంధర్వనగరాదులవలె లేనిదయినా ఉన్నదానినిగా చూస్తున్నాడు మానవుడు-

నసి॥ స్వామి! ప్రపంచం గంధర్వనగరాకారమయినా స్వప్ననరాకారమయినా కాబట్టి ప్రపంచం మిథ్య అని తెలిసినా అది దుఃఖాన్ని కలిగిస్తోనే ఉంది- కనుక మిథ్యాత్వజ్ఞానమాత్రంచేత దుఃఖానికి చికిత్స

కలిగేట్లులేదు. దుఃఖం పోవటానికి వేరే మరొకటి కారణం ఉన్నదని అనవలసి వస్తోంది. అదియేవో శైలవివ్వండి! అన్నారు వసిష్ఠులు-

ఈశ్వ॥ మునీంద్రా! జగత్తు మృగత్పిష్టాంబుధంగమవలె(ఎండ మాపులనీగావలె) లేనిదయినా వాసనావశం చేత ఉన్నదానివలె దుఃఖం కలిగిస్తోంది- అదుఃఖం పోవాలంటే అట్టి వాసనాక్షయపర్యంతం మిథ్యాత్వనిశ్చయాన్ని దృఢపరచుకోవాలి- ఆపాతిమయిన (సామాన్యమయిన) మిథ్యాత్వనిశ్చయంవల్ల దుఃఖంపోదు- ప్రపంచం బొత్తుగా లేదనుకొంటేకాని దానిమీద వాసన పూర్తిగా తొలగిపోదు- కలలోని మానవుడు ఎండమాపులనీటిని త్రాగుట సంభవించునా? కనుక లేని ప్రపంచంలో వాసన ఏమిటి? ఎవడికీ వాసన? ఎలావాసన? కనుక ప్రమాత్మ ప్రమాణ ప్రమేయాది బ్రీపుటితో కూడిన ప్రపంచం లేనిదయితే (లేనిదనే భావననిధిస్తే) అప్పుడు సత్ సద్భావమయిన బ్రహ్మ మొక్క-టే మిగిలియుండగలదు- ఆదశలో వాసనలేదు. వాస్యమూ లేదు- వాసకుడూ లేడు- కేవలీభావము చూత్రమే మిగులును- యక్షకుడు (వేతాళుడు) వ్యానహారిక సత్యుడయినా ప్రాణిభాసిక సత్యుడయినా వివేకవంతుని దృష్టిలో ఎప్పుడు శూన్యుడనే (లేడనే) నిశ్చయం ఉంటుందో! అప్పుడు వానికి కై నల్యమే (అద్వితీయత్వమే) మిగిలి ఉంటుంది- లేనివేతాళునివలె లేనిప్రపంచంవల్లనే యీచిత్తవాసన బయలుదేరుతోంది. అదిపూర్తిగా లేదనే దృఢనిశ్చయం కలిగితే కాని యీవాసన నశించదు- ప్రపంచంలో అహంకాయంచుకూ మృగత్పిష్టా జలమంచుకూ ఎవడు ఆస్థ (ఆదరము) కలవాడగునో వాడికి మోక్షశాస్త్రము ఉపదేశించకూడదు- ఆత్మజ్ఞులు అధికారివిశేషణములు గల వివేకికే బ్రాహ్మచర్యము చూపదేశించుచున్నారు- అవివేకియై దేహద్యభిచూనములుగల బాలునకు (మూఢునకు) తత్త్వమును ఉపదేశించుటలేదు- అట్లుపదేశించువాడు మేలిమి బంగారమువంటి ఛాయ గల తనకూతుని స్వప్నదృష్టమయిన (కలలో కనిపించిన) మగవానికిచ్చిన వాడగును- అని అన్నాడు యీశ్వరుడు-

౪౨. పరమాత్మాభిధానము.

వసి॥ స్వామీ ! ఆదిసృష్టిలో ఆజీవుడు చిదాకాశమునందుండి శరీరభ్రాంతిని పొంది ఏయవస్థలో పడ్డాడు? సెలవివ్వండి? అని అన్నాడు వసిష్ఠులు-

ఈశ్వ॥ మునీంద్రా ! స్వప్నపురుషుడు అతిసూక్ష్మతమములయిన నాడులందు అతివిశాలమయిన బ్రహ్మాండమును చూచినట్లు ఆదిజీవుడు పరమసూక్ష్మమయిన చిదాకాశమునందుండిగూడ చూచుచున్నాడు. నాశీఛిద్రములయొక్క లోపల ప్రవేశించియుండినను చిదాత్మకు ఇలాంటి శక్తి యుండును. అది యిప్పటికి స్వప్నపురుషులందు లోకప్రసిద్ధమై యున్నది- దీనినే ఆగ్నియొక్క స్వయంప్రకాశస్వరూపమని అంటారు పెద్దలు. సమష్టిఉపాధిగల హిరణ్యగర్భుడను ఆ ఆదిజీవుడు తన యందును బాహ్యనస్తువులందును నామభేదమునుగూడ పొందగలడు- కనుకనే అతడు సాత్విక రాజస తామస కల్పములందు సదాశివుడనీ : మ్లావనీ సితామహుడనీ దుర్గయనీ భైరవుడనీ వినాయకుడనీ మరేమో పేరులను (నామములను) పొందుతున్నాడు.

“సాక్షాత్కామయత బహుస్యాం స్రజాయేయ” అను శ్రుతి ప్రమాణమునుబట్టి యీ సదాశివాది పురుషులందరూ సంకల్పముయలేకాని పేరుకారు- హిరణ్యగర్భుడు సంకల్పాత్మకుడు కనుక అతనివలన తయారయిన వీరందరుకూడ సంకల్పరూపులే-

బ్రహ్మగారి ప్రథమసంకల్పమే సూక్ష్మభూతసృష్టిద్వారా పుష్టి చెంది తత్కాలసిద్ధమయిన సమష్టివ్యష్టిమనోరూపాన్ని పొంది హిరణ్యగర్భాదిరూపము లోకసృష్టి ప్రజాసృష్టి చేయునంతటి నామర్థ్యం కలదయింది- ఈప్రపంచక్రమం అంతా తత్త్వదృష్టిలో అసద్రూపం- భ్రమదృష్టిలో సద్రూపంగా (సత్యముగా) భాసిల్తోంది-

అంగీకరిస్తే అప్పుడు అలీకపదార్థానికికూడా సత్త్వం అనేది ఒప్పవలసి వస్తుంది- కాబట్టి రామా ! ఈప్రపంచంలో పుట్టిందీ లేదు- చచ్చిందీ లేదు- సర్వమూ సంకల్పరూపంచేత చైతన్యముయొక్క- చమత్కారమే యిది- కలలోని పట్టణనిర్మాణం పంటిది ప్రపంచసృష్టి- దాని నాశంనంటిది ప్రపంచనాశం- సంకల్పశైలానికి (మనోరథశైలానికి) దేశకాలాదులతో యెలాంటి సంబంధమో అలాంటి సంబంధమే ఈ ప్రపంచానికికూడా- ఉన్నతమయిన సంకల్పశైలం (మేరుశైలం) దేశకాలాదులను ఆక్రమించకుండానే సంకల్పసమయంలో ఆక్రమించినట్లు ప్రతిభాసిస్తోంది- అలాగే ప్రపంచపరిస్థితి అంతా- పురుష కీట స్థావరాదుల జన్మవైచిత్ర్యమంతా సంకల్పానుసారంగానే జరుగుతోంది- జరాయుజాంజహది నాలుగు విధములయిన జీవరాసులూ ఇంతే- రుద్రుడు మొదలుకొని తృణపర్యంతమయిన (శివుడు మొదలు గడ్డిపోచ వరకు నుండు) జీవరాసులందరూ మాయాధిష్ఠాత అయిన పరమాత్మ యొక్క సంకల్పక్షిణమందే ఉన్నారు- సూక్ష్మవాసనవల్ల పరమాణు రూపంగా ఉంటారు- కొంచెం స్థూలవాసనవల్ల త్రిసరేణువులుగా (త్ర్యణుకాలుగా) ఉంటారు- వర్తమాన సృష్టివలెనే అతీతానాగత సృష్టులన్నీ జరుగుతూ ఉంటాయి-

పరమార్థ తత్త్వసాక్షాత్కారంచేత గుర్రాది తృణాది పదార్థాలకు ఉపశాంతి (నాశము) కలుగుతోంది- ఒక్క-నిముషం నూరవవంతు కాలం చిదాత్మకు బహిర్ముఖంగా ఉంటే కొన్నికోట్లకల్పాలు విస్తృతమయిన (అసుభవింపతగిన) అనర్థం తయారవుతుంది- చైతన్యముయొక్క స్వరూపప్రతిష్ఠయే బ్రహ్మాత్వము- అభిచూసం ప్రపంచమీద పెరిగినకొద్దీ సృష్టి (ప్రపంచం) ముదురుతుంది- చిదాత్మయొక్క వికాసం తగ్గుతుంది- ఆత్మకు నీచత్వమున్నూ పడుతుంది- అసత్యములయిన ద్విదేశకాలాదులతో సంబంధించేసరికి ఆత్మకు మిక్కిలి క్షుద్ర క్షం ఏర్పడుతోంది- లింగశరీరసంబంధంచేత బ్రహ్మ జీవత్వాన్ని

హిందీ దేహేంద్రియాదుల వలలోపడి మృగమో, లతయో, కీటమో, దేవతయో, అసురుడో అవుతాడు-

గట్టి దారంమీద పూలమాల కూర్చబడి యున్నట్లు ప్రపంచం అంతా సర్వవ్యాపకమయిన బ్రహ్మ అనే సూత్రంమీద గ్రథితమై (కూర్చబడి) ఉంది- వినేకంకల మానవునికి సర్వదిక్కా-లాది పరిచ్ఛేద రహితమయిన బ్రహ్మతత్త్వం దూరంకాదు- భగ్గరకాదు- పైదికాదు- క్రిందిదికాదు- పూర్వపుదికాదు- ఇప్పటిదికాదు- ప్రౌద్ధుటిదికాదు- ఉన్నదీకాదు- లేనిదీకాదు- అంత్యమూకాదు- మధ్యమమూకాదు- ఈవిషయమున వసిష్ఠా ! అనుభవమే ప్రమాణం-

వసిష్ఠా ! నీవడిగిన దానిని చెప్పితిని- నీకు శ్రేయస్సు కలుగు గాక- మేము మా నివాసానికేగెదము- లేచి రమ్మ పార్వతీ అని అన్నాడు శివుడు-

వసి॥ రామా ! ఇలా రుద్రుడు నాతో చెప్పి నేను పూలు దోశెలితో చల్లుచుండగానే ఆతని పరివారంతోసహా అంబరవీధి కెగిరిపోయాడు శివుడు- తిభువనాధిపతి అయిన సదాశివుడు అంతర్గానం కాగానే ఆయాశ్వరుని స్మరించుకుంటూ త్రిణకాలం ఉండి ఆయనగారు నాకు ఉపదేశించిన విత్యాపరోక్ష దేవార్చనమును అంగీకరించాను- ప్రాక్షనమయిన జడదేవార్చనాన్ని విడువదలచాను- అని అన్నాడు వసిష్ఠుడు-

౪౩. విశ్రాంతివర్ణనము.

శ్రీరాముడు విశ్రాంతిని గైకొనుట.

వసి॥ రామా ! శివుడు ఇలా చెప్పాడు- నాకును ఇలాగే తెలుసు లోగడ- నీకును తెలుసు ఇదిఅంతా- అలీకమయిన మాయయంగు అలీకోపాధితో ఏర్పడిన జీవుడు అలీకమయిన ప్రపంచాన్ని చూస్తు

న్నాడు- ఒకానొక కల్పబ్రహ్మ ఒకానొకరాజును మహామేరుపర్వతంగా
 కాని, కల్పవృక్షంగాకాని వర్ణిస్తాను వివిధ భావకల్పనలతోటి- అలా
 ఒక కావ్యంకూడా రచిస్తాను అనుకో- అది అంతా ఆరాజువిని తాను
 మేరుపర్వతంఅనికాని, కల్పవృక్షంఅనికాని, నిజంగా కాకున్నా భావించు
 కుంటాడు- స్వయంగా అనుభవించుకుంటాడు- అలాంటి అనుభవమే
 ఆరాజుకు లేకపోతే ఆకావ్యాధానుభవంవల్ల అతనికి చమత్కారస్వాదం
 కలుగుతుంది- అతనికి అలాంటి చమత్కారమే కలగకపోతే ఆరాజు
 వల్ల ఆకలికి యెక్కువగా డబ్బు ఎలాఅభిస్తోంది? గౌరవం యెలాకలుగు
 తోంది? లోకంలో ఇది అనుభవంలో ఉన్న విషయమే- కనుక ఆకలి
 కల్పన ఎలాంటిదో ఈప్రపంచ కల్పనకూడా అలాంటిదే- ఇందులో
 సందేహంలేదు- ఇలాంటికల్పన అజ్ఞాతుడయిన అత్తకు నీటికి ద్రవత్వ
 వలెనూ, గాలికి చలనవలెనూ, ఆకాశానికి శూన్యత్వమువలెనూ
 సహజమయింది-

ఇలా స్వాభావికమయిన వికల్పాధ్యారోపానికి అర్చనచేస్తు
 న్నాననే చింతన అప్పటినుంచి యిప్పటిదాకా నేనుచేస్తూనేయున్నాను.
 ఇప్పుడు ప్రశాంతంగా అర్చావిధానంతో రోజులు అలా గడుపుతూనే
 ఉన్నాను- యథాప్రాప్తములయిన క్రియలతోను, ఆచారముతోను,
 పూజాది ద్రవ్యాలతో పూజచేస్తూనే యున్నాను- దానికి ఎడతెరిపి
 లేదు- ఒకవేళ సుషుప్తిదశలో వ్యర్థిన్నమయినట్లు కనిపించినా
 అప్పుడుకూడా “సుఖమహమస్వాప్నం నకించిదవేదిషం” అని నిద్రనుండి
 లేచినవానియొక్క ప్రత్యభిజ్ఞకు కారణమయిన అవిద్యావృత్తి పుష్ప
 త్రయార్చన ఉండనే ఉంది-

అయితే ఇలాంటి శివార్చనము అజ్ఞానులకుకూడా ఎప్పుడూ
 ఉండికనుక మీకు వాళ్ళకంటే విశేషమేమిటని అడగవచ్చు నీవు-
 సమస్తప్రాణులకు గ్రాహ్యగ్రాహక సంబంధం సామాన్యమే- అయినా
 యోగికి అందు సావధానత్వం ఉంటుంది- మిగిలిన అజ్ఞానులకు అలాంటి

సావధానత ఉండదు- ఇదేవిశేషం అజ్ఞానులకంటె యోగులకు- సావధానత అంటే ఆసక్తిలేకుండుట- అనగా ఫలేచ్చ లేకుండుట- కనుక రామచంద్రా! నీవుకూడా ఇదే దృష్టిలోఉండి సంగరహిత మయిన చిత్తంతో సంసారాటవిలో విహరించు- భేదపడకు- ధనవియోగంకాని, బంధువియోగంకాని తటస్థించి వాటివల్ల గొప్పదుఃఖం సంభవించినపుడు యీదృష్టిని ఆధారంచేసికొని విచారించు- ధన, బంధ్యాదుల ఉదయక్షయములందు సుఖదుఃఖాలకు తావు యియ్యకూడదు- సాధారణంగా సంసారపరిస్థితులే ఇలాంటివి- విషయాలయొక్క మోసగింప పద్ధతి నీకు తెలియనిదికాదు- ప్రాపంచిక విషయాలు మొదట వస్తాయి- తర్వాత పోతాయి- పురుషునకు తమమీద కొంత వ్యసనాన్ని కలిగించి పరిభవిస్తాయి- ప్రేమలు ధనములు కూడా ఇలాగే అవిచారితంగా నిమిత్తం లేకుండగనే వస్తూఉంటాయి పోతూఉంటాయి- ఓ నిర్మల స్వరూపుడా ఈప్రపంచ వ్యాపారాల పరిస్థితికూడా ఇంతే- వాటిలోపల నీవూలేవు- నీలోపల అవీలేవు- అవిఅన్నీ తుచ్ఛములు- ప్రపంచము యొక్క పరిస్థితి ఇలాంటిదీ-ఎందుకూ వ్యర్థంగాపరితసిస్తావు-

నీవు జగత్తు శుచ్ఛమని నమ్మలేకపోతే నీవే జగత్తు అని అనుకో- అప్పుడు నీఅవయవాలు మారుతూ ఉంటే నీకు హర్షశోకాలు ఎలా ఉండవో అలాగే జగత్తు మారుతున్నా నీకు హర్షశోకాలకు ప్రసక్తి ఉండదు- ఇలా చిన్మయమయిన సంసారసముద్రంలో చిచ్చుక్రము తిరుగుతున్నా సముద్రంలో తరంగాలు తిరుగుతున్నా హర్షశోకములు చెందవలసిన పనియండదు- కనుక రామచంద్రా! ఇప్పటినుంచి నీవు సుషుప్తిదశలోవలె చిదేకరసుడవను భావంలో ఉండి తురీయావస్థను చెందు- వైషమ్యాలన్నిటినీ విడిచిపెట్టు- ఈఆభాసప్రపంచం బ్రహ్మ స్వరూపమని గ్రహించు- ఆత్మార్చనచేసికొంటూ పరిపూర్ణ సముద్రుని వలె ఉండు-

రామా ! మొదట విచారప్రారంభంలో నీవడిగిన ప్రశ్నలకు ఇంతవరకు సమాధానాలు చెప్పితిని- ఇంకేమయినా మిగిలిఉంటే అడుగు అన్నారు వసిష్ఠులు-

శ్రీరా॥ బ్రహ్మర్షీ ! నాసంశయము పూర్తిగా తొలగిపోయింది- తెలిసికొనతగిన దానిని తెలిసికొన్నాను- తృప్తి కలిగింది- మునీంద్రా ! ఇంక నాకు అజ్ఞానంలేదు- జీవబ్రహ్మభేదమూలేదు- చైతన్యమూ (జడప్రపంచమూ) లేదు- మనస్సులేదు- ఇంతకుముందు నాకు ఈప్రపంచమనే కలంకం ఆత్మకు సహజంగా కలదనే భావం అజ్ఞానంచేత ఉండేది- ఇప్పుడు అదిపోయింది నీ అనుగ్రహంవల్ల ఆత్మ పుట్టేనాడు కాడు- మరణించేవాడుకాడు- కలంకితుకాడు- ఈప్రపంచం అంతా బ్రహ్మానివర్తమా- అనే భావం ఇప్పుడు స్పష్టపడింది- నాచిత్తం ప్రశ్నల నుండి విముక్తమయింది- సర్వసంశయాలనుంచి నిర్ముక్తమయింది- సమస్తకోరికలనుంచి నిర్ముక్తమయింది- నాచిత్తం తక్షకుడు యం త్రంలో పెట్టి ఒరసినట్లు అతినిర్మలమయింది- సమస్తాచారాలను గురించిన ఉపదేశాలను మీవల్ల పొందాను- ఇప్పుడు నిరాకాంక్ష కలిగింది- నాకింక దేనిమీద ఆశలేదు- నాకు ఈస్థితమయిన దేదీ లేదు- హేయోపాదేయమయినదీలేదు- ఉపేక్షింపతగినదీ లేదు- ఈభావాలన్నీ నాకు శాంతించాయి- నేను రౌరవవరకం ద్వేషించను- స్వర్గాన్ని కోరను- స్వస్వరూపంలో ఉండిపోతాను- ఇంతవరకు శ్రీరామ చంద్రుడనే మందరపర్వతాన్ని ముల్లోకములనే క్షీరసాగరంలో త్రిప్పి త్రిప్పి కావలసిన బోధామృతాన్ని పుట్టించావు- నేను కృతార్థుడ నయినాను- ఇంక ప్రశాంతంగా ఉంటాను-

మునీంద్రా ! ఇది అవస్తువు- (అసత్యం) ఇది వస్తువు- (సత్యము) అనే జ్ఞానం నాచిత్తంలో అతుక్కుని పోయింది- ఎవని చిత్తంలో ఈజగత్తు ఇలా ఉన్నదని (కనిపించే జగత్తు కనిపించేటట్లు నిజంగా ఉన్నదని) భావం ఉంటుందో వాడి చిత్తం (మనస్సు) సందేహాలతో

మండిపోతూ ఉంటుంది- అలాంటి మూఢపురుషుడు ప్రపంచంలో ధనాది భోగాలయందు కార్పణ్యం వహిస్తాడు- అలాంటి భోగపదార్థాలు మాబోటివాళ్ళకు తత్త్వదృష్టిలో గోచరించనే గోచరించవు- కాని ణం సమంజే మహాత్మా! మేము అశనాయాపిపాసాదిలక్షణమయిన (ఆకలి దప్పికల రూపమయి) పడూర్కులతో నిండి నిబిడీకృతమయియున్న భవనాగరింనుండి మీలనుగ్రహించేత ఉత్తీర్ణులమయినాము- సంపదల యొక్క- సీమ (అవధి) అంశుచిక్కింది- ఆపదలయొక్క సీమకూడ తెలిసింది- సర్వసారమయిన భూమానందంలో కూడా మాకు దైన్యం లేదు- అదీ మాకు నిత్యలబ్ధమే- కాబట్టి పరిపూర్ణులము- మామనస్సు ఈ సంసారమనే సమరం (యుద్ధం) లో ఆశలనే మత్తిచూతంగాన్ని (మదపులేనుగును) భేదించి ఇతరులచే భేదింపనాధ్యంకాని రణవిరుడని పించుకుంది-

మునింద్రా! మామనస్సులోని వికల్పాలన్నీ రూపుమాసి పోయి నాయి- వాంఛలన్నీ నశించాయి- దైన్యమనే భావం అడుగంటింది- మూఢుల్లోకాలలో నిర్మలములయినవని ప్రసిద్ధిచెందిన పూర్ణ చంద్రుడూ క్షీరసాగరమూ, శరత్కాలఆకాశమూ మొదలయిన నాటికంటే అతి నిర్మలమయింది మామనస్సు- కనుకనే పరిపూర్ణానందంతో సర్వోత్కృష్టంగా ఉంది- అని అన్నాడు శ్రీరాముడు-

రర. అసంగాద్యుపాయములనుబోధించుట.

వసి॥ స్థూణానిఖననన్యాయంచే జీవన్ముక్తదశను దృఢపరచుటకు వసిష్ఠుడు మరల అసంగాద్యుపాయాలను జెప్పుచున్నాడు-

రామచంద్రా! మనస్సులో ఫలవాంఛలేకుండా కర్తృత్వాభిమానం లేకుండా కేవలము ఇంద్రియాలతో ఎన్నివిషయాలు (ప్రాపంచీకభోగాలు) అనుభవించినా అనర్థంరాదు- వస్తువు ప్రాప్తించిన క్షణంలోనే తృప్తి కాని మరుక్షణంనుంచి అది దుఃఖకారణమే- ఈ

విషయం అందరకీ అనుభవంలో ఉన్నదే-కనుక “విషయాలు తృప్తిని కలిగిస్తాయి- అందువల్ల వాటిమీద రాగమును (వాంఛను) మేము వదలలేము” అని అనుకొనుట మూఢుల లక్షణం- కాబట్టి చిరకాలం అనర్థాన్ని యిచ్చి తుణకాలం సుఖాన్నియిచ్చే భోగాలను కోరగూ డను- దేనిమీదా ఆసక్తి లేకపోవడమే సుఖానికి కారణం- దీనివల్ల వస్తులాభ ప్రయత్నమయిన తుణికమయిన వాంఛానిరోధమే సుఖ హేతువయితే ఆత్మంతికవాంఛోచ్ఛేదము నిరతిశయానందహేతువని అర్థాత్ సిద్ధిస్తుంది-

రామా! నీవు పూర్ణానందాన్ని పొందావు- నీకు లౌకికవిషయాల యందు వాంఛ లేదు- కనుక నీకీవిషయం మళ్ళీ ఉపదేశించవలసినది లేదు- కాని యెప్పుడయినా కాలవిపర్యయంవల్ల మళ్ళీ అహంభావ మనే పంకంలో (బురదలో) ప్రవేశిస్తావేమో అని నీకు మళ్ళీ మళ్ళీ యీవిషయం ఉపదేశిస్తున్నాను- అయితే “యిలా మళ్ళీ మళ్ళీ గట్టి పుస్తే మూలం నేను అహంభావ పంకంలో పడనని నియమమేమున్నది? ఇలా యెన్నిసార్లు లుపదేశించినా కాలవిపర్యయంవల్ల పడవచ్చుకదా!” అని నీకు ఉండవచ్చు- అలాకాదు- ఆత్మజ్ఞానంఅనే మేరుస్వరూపం యొక్క శిఖరం యెక్కినవాడు మళ్ళీ అహంభావమనే గోతిలోపడడు- సత్యజ్ఞానానందస్వరూప జ్ఞానమనే మేరుస్వరూపాన్ని అధిష్టించినవాడు మాతృగర్భప్రవేశమనే వాతాళంలో పడడు-

లేకపోతే ఇదంతా నేను నీకొరకు చెప్పటంలేదు- దీనివల్ల ఇతరులకు ఉపకారం కలగవచ్చునని చెబుతున్నాను- నీకు అజ్ఞానం నశించింది- ఆసంగతి నేను నీచిహ్నులనుబట్టి గుర్తించాను- పూర్ణార్ణవము ఎలె నీమనస్సు నిర్మలమయింది- సర్వసమమయింది- నీవు స్వస్వరూపంలో ఉండిపోయావు- అసంగముతో జీవించుచున్న నీకు ఆశ నిరాశ లేను జెందుగాక- భావన అభావనను పొందుగాక- మనస్సు అమనస్త్వమును పొందుగాక- నీకు కనిపించే ప్రతినస్తువునందూ సత్తాసామాన్య

రూపంతో చిద్ధ నమయిన బ్రహ్మ నిండిఉంది- అజ్ఞాతాత్మ లోకంలో బద్ధుడవుతాడు- విజ్ఞాతాత్మ బద్ధుడకాడు- కనుక రామచంద్రా ! మననాదులను దృఢపరచుకొని ఆత్మజోధను వృద్ధిచేసికో- భోగ సుఖాన్ని వాంఛించకుండా ప్రారబ్ధోపసీతమయిన దుఃఖాన్ని అనుభ విస్తూ ఉండటమే అవాసనత్వము- (అనగా వాసనాత్మయం) వాసనా రహితములయిన యింద్రియాలతో వ్యవహరించు- ఎన్నిసంతోషాలు వచ్చినా వికారాన్ని చెందవు- జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయములు ఏకాత్మభావ నతో చూచేవాడు భవసాగరంలో మరల జన్మించడు-

మనస్సు విప్పితే సంసారం- దానిని ముడిపై సంసారనాశం వాసనాత్మయంవల్లనూ, ప్రాణనిరోధంవల్లనూ మనోనాశాన్ని కలిగించుకో- ప్రాణవాయువుయొక్క ఉన్మేషనిమేషాలవల్ల కర్మలకు పల మోదయాలు కలుగుతాయి- అనగా ప్రాణవాయువు ఉన్మేషచెందితే కర్మలకు ఉదయం- అది నిమేష చెందితే కర్మలకునాశం- కనుక కర్మ తీయం కావాలంటే అభ్యాసవైరాగ్యాలవల్ల దానిని ఉన్మేషరహితం చేసికో- అజ్ఞానం పెరిగితే కర్మ పెరుగుతుంది- అది తగ్గితే కర్మ తగ్గుతుంది- నశిస్తే కర్మ నశిస్తుంది- కనుక నీపురుషప్రయత్నంచేతనా, గుర్వనుగ్రహంవల్లనూ, శాస్త్రార్థమననంవల్లనూ జ్ఞానాన్ని దృఢపరచుకొని అజ్ఞానాన్ని రూపునూపుకో-

లోకంలో గాలియొక్క సంబంధవల్ల ఆకాశం కదలుతున్నట్లునూ, పరాగంయొక్క సంబంధవల్ల మలినమయినట్లునూ యెలా అయి కుంటున్నారో అలాగే చైతన్యమునకు చిత్తలక్షణమయిన చలనమువల్ల చైతన్యములనే అనర్థజాతం పురుతోంది- దృశ్యదర్శనముల యొక్క సంబంధంవల్లనే జగద్వ్యవహారము- గవాక్షాది చ్చిద్రాలకుండా సారాలోకం (సూర్యునికి కిరణప్రసారం) బయలుదేరి గోడతో కలుసుకునేసరికి గోడకు ఒకవిధంగా తెలుపువర్ణంకాని మరొకవిధంగా చిత్రవర్ణంకాని పులుతుంది- దృశ్యదర్శనములకు సంబంధమే లేకపోతే

ప్రపంచం వ్యవహారమేలేదు- చిత్రపులో వ్రాయబడిన బొమ్మల హృదయంలో భావనలేనట్లు- చిత్తస్పందమువల్ల పుట్టిన మాయ చిత్తస్పందము లేకపోతే లయిస్తుంది- పయస్పందంవల్ల పుట్టిన నీచి (తరంగము) పయస్పందము (నీటిచలనము) తగ్గితే తగ్గుతుంది- వాసనాక్షయ, తత్త్వజ్ఞాన మనోనాశాలవల్ల చిత్తం నిశ్చలమయితే ఇంక ప్రపంచ వ్యవహారస్పందమేలేదు-వృత్తినిరోధంవల్ల చిత్తం అచిత్తం అవుతుంది- ప్రాణనిరోధం వల్లకూడా చిత్తం అచిత్తం కావచ్చు.. విషయేంద్రియాల యొక్క సంబంధంవల్ల కలిగే సుఖమూ పారమార్థికమయిన బ్రహ్మ సుఖమే- అందుకు 'వతస్త్వైనానందస్య అన్యాని భూతాని మాత్రా ముపజీవంతి' అనుశ్లోతి ప్రమాణము- ఈమానుషానందం మొదలుకొని ఆబ్రహ్మీనందంవరకు బ్రహ్మదృష్టిఉంటే ముఖ్యమయం (మనోనాశం) కలుగుతుంది- ఏక్కడ చిత్తంపుట్టవో (ప్రవర్తించవో) అదే బ్రహ్మ సుఖం- అది స్వర్గాదులలోలేదు- మేరపర్వతం మీదలేదు- సరస్సులో ఉండదు- అలాంటి బ్రహ్మసుఖం క్షయోతిశయములతో కూడింది కాదు- ఆత్మబోధవల్ల చిత్తనాశం కలుగుతుంది- దుర్బోధవల్ల (ఆత్మాజ్ఞానంవల్ల) చిత్తం విజృంభిస్తుంది-

అయితే జ్ఞానులకుకూడ లోకవ్యవహారం ఉంటోంది- కనుక చిత్తం ఉన్నదని నీవు అనుకుంటావేమో అలా ఉన్నట్లు గోచరించినా అది జ్ఞానంవల్ల నశించి ఉంటుంది- బంగారంగా తయారుచేసిన రాగి బంగారంలాగ గోచరించినా అది బంగారం కావట్లే-

జ్ఞానియొక్క చిత్తం చిత్తముకాదు- అచిత్తమే సత్త్వమని చెప్పబడుతుంది- జ్ఞానంవల్ల ఆచిత్తం పేరునకూ, అర్థానికి భిన్నమవుతుంది తామ్రసువర్ణమువలె- ఆత్మబోధవల్ల భ్రాంతి నశిస్తుంది-భ్రాంతి నాశంవల్ల చిత్తనాశం కలుగుతుంది- కాబట్టి అది లేనిదికాని ఉన్నది కాదు- ఉన్నదానికి స్వరూపనాశం సంభవించదు- కాబట్టి శ్రీరామ చంద్రా! చిత్తాదులు శకశృంగాదులవలె అవస్తువులేకాని వస్తువులు

కావు- చిత్తము మొదలగు వస్తువలనంతా ఆత్మయొక్క- వివర్తము-
కాబట్టి జీవన్ముక్తుల చిత్తియుయొక్క- వ్యావహారిక దశకూడా వాస్త-
వికంకాదు- ఆయ్యది బాధితానువృత్తిదశ- హృదయంలో మనో-
రథ పరికల్పితమయిన ప్రాసాద ఉపవన వాప్యాదుల సన్నివేశము యలా-
లేదో అలాగే పరమసూక్ష్మ మయిన అచ్ఛిద్ర చిదేకరసమయిన
బ్రహ్మయందు గూడ జగత్తు సమావేశం కావటానికి వీలులేదు- కాన
అదిలేదు-

రృ. బిల్వోపాఖ్యానము.

వసి॥ రామా ! ఈయర్థమునందు నీకు సులువుగా బోధపడుటకు
అత్యాశ్చర్యమయిన క్రొత్తకథ ఒకటి చెబుతామిను- దీనిపేరు
బిల్వాఖ్యానమని అంటారు పెద్దలు-

పూర్వకాలంలో ఒక బిల్వఫలం (మారేడుపండు) ఉండేది-
నెయ్యామడ వైశాల్యముగలది ఆపండు- అతి నిర్మలమయింది- ఎన్ని
యుగాలు గడచినా కుళ్ళవిడీ, ఎండవిడీ అది- అమృతంకంటే మించిన
మాధుర్యరసంకలది- కంటికి వంటికి సుఖమయిన స్పర్శఇస్తూ బాలేం
దువువలె అతీసుందరంగా ఉండేది- భువనవ్యూహానికి మధ్యఉన్న మహా-
మేగువు వంటిది- మందరాద్రివలె చలించనిదీ, దృఢమయినదీని, ప్రపం-
చాన్ని నిలబెట్టటానికి ఆధారమయిందా యేమి అన్నట్లు దానిమూలం
అంతవిశాలంగా ఉండేది- అత్యున్నతం, అతివిశాలం- ఆబిల్వఫలం
దానిదగ్గర ఈ బ్రహ్మాండాలన్నీ కొండక్రింద ఆవగింజల పంక్తివలె
ఉండేవి- షడ్రనాలు ఆపండులో అనుభవగోచరమవుతూ ఉండేవి-
దానిరసం ఎప్పుడూ స్రవిస్తూ ఉండేది- ఎంతపచ్చగా పండినా అది నేల
మీద పడేదికాదు- తోడిను నంటుకొనిఉండి ఎండిపొయ్యేదీకాదు-
ఎంతపండినా ఆపండుకు ముదమే కనిపించేదికాదు-

చిరాయువులగు బ్రహ్మ నిష్ఠా రుద్రాదులలో ఎవ్వరూ దాని
పుట్టుకా తెలిసికోలేదు- దాని మూలమూ తెలిసికోలేదు- దాని

తొడిమనూ తెలిసికోలేదు- ఆ చట్టుయొక్క అంకురావస్థ తెలియదు
ఎవరికీ- ఆపంగుయొక్క పూతా తెలియదు- దానివేరూ తెలియదు-
మ్రానూ తెలియదు- దాని శాఖలూ (కొమ్మలూ) తెలియవు- ఒకే
పిండమువలె అతిస్థూలమయిన ఆకారంకిలిగి ఉండేది- దాని ఉత్పత్తి
కాని పరిణామంకాని యెవ్వరికీ తెలియదు- అన్ని పండ్లలోను నార
మయిన యీపండుకు విత్తనం ఎక్కడాలేదు- నిర్వికారం నిరంజనం
పెద్దరాతివలె అతిఘనంగా ఉండేది- చంద్రబింబంవలె నిరతిశయా
నందరసాన్ని స్రవిస్తూ ఉంటుంది- మానుషానందాలన్నిటికీ హైరణ్య
గర్భానందంవలె సకలసౌఖ్యాలకూ ఇది కోశంవలె ఉంది- హైరణ్య
గర్భానంద ఫలంకంటెకూడా దీనినారం అధికంగా ఉండేది- త్రివిధ
పరిచ్ఛేదశూన్యస్వభావంతోనే రక్షింపబడింది యీబిల్వఫలం- ఇది
ప్రపంచంలో అద్వితీయం-

ఇలాశెంటూ పారమార్థికమూ, లోకవిలక్షణమూ, అయిన
తన ఆకారవిశేషాన్ని విడిచిపెట్టకుండాగనే తన చమత్కారంచేత తన
యందు భేదభావాన్ని కల్పించుకొని పరమ ప్రయోజనాన్ని పొందింది.
తాను భేదభావాన్ని భావించుకుంది- తన స్థౌల్యాన్ని (లావుతనం)
విడిచిపెట్టలేదు- అయినా అణువుకంటె అణువయింది- అలాగే
మహత్తుకంటె కూడా మహత్తు అయింది- తాను ఎంతోకాలంనుంచి
ఉన్నా బుద్ధ్యాదివికారాలను అనుసరించి అతిబాల (చిన్నది) అయింది-
అజ్ఞానం (అవిద్య) వల్ల తనయందు లేనిభేదభావాన్ని కల్పించుకుంది-
భూతాలు కల్పించుకుంది- భువనాలు తయారుచేసుకుంది- అహం
భావాన్ని కల్పించుకుని వ్యష్టిపమష్టిశరీరాలు కల్పించుకొని నాటియందు
అభిమానాన్నికూడా చెందింది- రామా! ఇలా అది తన స్వస్వరూ
పాన్ని విడువకుండాగనే చిచ్ఛక్తిస్వరూపాన్ని చెందింది తన సహజ
చమత్కారంచేత- మళ్ళీ ప్రపంచాకారమయిన ఈదృష్టిని అంతా తన
నిజమయిన నిర్వికారరూపంలో ప్రసరింపచేసింది- ప్రవేశపెట్టింది- ఇలా

అనుకుంది-“మహావిశాలమయిన ఈ ఆకాశం ఈ చైతన్యమే- కాలమూ ఇదే- కర్మమూ ఇదే- (స్పందరూపమయిన క్రియా ఇదే)- ఇదంతా సంకల్పవిస్తారం- భ్రాంతిమయం- రాగద్వేషాలస్థితి- ఇదే హేయో పాదేయబుద్ధి “ఇదీ, అదీ, నాదీ” అనే బుద్ధులన్నీ దీనియందు కల్పితములే- పై నడున్న బ్రహ్మాండాలు దిగువన ఉన్న బ్రహ్మాండాలు ముందూ, వెనుకూ, ప్రక్కన, దూరమూ, దగ్గరూ జరుగుచున్నదీ, జరగజోయేదీ, జరిగినదీ ఇదంతా (ఈభావాలన్నీ) అనంతములయిన కల్పనావిశేషాలచే తయారయిననే లోపల (మనస్సులో) ఈజీవులందరూ ఇలాంటి కల్పనలకు ఆలయాలు- ఈనభోవిధి సర్వతోవ్యాప్తమయిన మహాగుద్రగణములతో నిండిఉంది- ఇది స్వర్గంనుంచి జారి పడుచున్న (పుణ్యం అయిపోగా క్రిందికి జారుచున్న) పుణ్యవంతులతో (స్వర్గులతో) ప్రకాశిస్తూ ఉంది- ఇక్కడ ఉత్తరదిక్కున ప్రపంచం అనే పద్మంయొక్క మొగ్గవలె ఉంది మేగుపర్వతం-చంద్రకరణామృతంమీద లంఘలులయిన (ఆసక్తులయిన) దేవతలు తుమ్మెదలవలె ఉన్నారు ఆపద్మంమీద- ఇక్కడ ప్రపంచంఅనే ముసలిచెట్టుయొక్క పరిమళం గల పూలగుత్తివలె ఉంది స్వర్గం- ఈచెట్టుకు రజోగుణ కార్యములయిన రాగద్వేషాదులు వ్రేళ్లు- నారకములయిన దుఃఖాలు కూడా వ్రేళ్లే- ఆకాశమనేది ఒకకొలను- ఇందులో నక్షత్రాలు కింజల్కాలు- బ్రహ్మార్ణవముయొక్క ఒడ్డున (దగ్గర) ఉంది ఇది- దీనిలోతు అంతు లేదు- ఈవల ఆవల గట్టుకూడ అంతులేవు- కాలమనేది ఒకసరస్సు- ఇందులో కర్మలనేవి మొసళ్లు- మాన ఋతు పక్ష తిథి వార నక్షత్రాలనేవి తరంగాలు- భూతపరంపరలనేవి సుడిగుండాలు- ప్రాణులయొక్క ఆయుఃపరిమాణంతో విస్తరించి ప్రసరిస్తూ ఉంటుంది- అగ్ని ఆదిత్య చంద్రులు కింజల్కాలు- ఆకాశమనేది యిందులోని పద్మం- శాస్త్రార్థ విజ్ఞానాలన్నీ భావవికారాలతో ప్రకాశించేవి- జరామరణములను సూచించేవి- విద్యావిద్యావిలాసాలతో ఒప్పుచుండేవి- ఇదంతా ఆచైతన్యముయొక్క చమత్కారం- అని అనుకొని శాంతించింది

అబిల్వఫలం- స్వస్థంగా ఉండి- నిరాభాధగా ఉండి- ఈభావనల నన్నిటిని విడిచిపెట్టింది- నిర్వికారంగా ఉండి-

కాబట్టి రామచంద్రా! ఈచిచ్ఛక్తి ఏకమే- అయినా వివిధముగా భాసిస్తూ ఉంటుంది- అది నిజంలో ఏకమూకాదు- వివిధమూకాదు- ఏకత్వమూ అదే- ఏకమూ అదే- వివిధత్వమూ అదే- వివిధమూ అదే- ద్వైతవికారంతా శాంతించటంచేత ఏకరూపంగా ఉంటుంది- సర్వాత్మకమగుటచే ఇదే అతి మహత్తుగాకూడా ఉంటుంది అన్నారు వసిష్ఠులు-

రజ. శిలోపాఖ్యానము.

శ్రీరా॥ మునింద్రా! మీరు సర్వప్రపంచంలోని సారం గుర్తించిన మహాసాధావులు- బిల్వరూపంతో మహాచైతన్యముయొక్క సత్తాను వర్ణించి చెప్పినారని నాయభిప్రాయం- ఈప్రపంచం అంతా చిద్భవమయిన బ్రహ్మస్వరూపం- అహంతాగులవల్ల విస్తృతమయింది- కనుక బ్రహ్మప్రపంచములకు భేద మేమూత్రమూలేదు- అన్నాడు శ్రీరాముడు-

వసి॥ రామచంద్రా! ఈప్రపంచస్పృష్టి చైతన్యమునే బిల్వముయొక్క- పరిణామంకాదు- పరిణామమయితే చైతన్యమునకు అనత్యము సంభవిస్తుంది- కనుక ప్రపంచం అనేది చైతన్యముయొక్క విపర్లరూపమయిన చమత్కృతి- రాతిలో శిల్పి మనస్సులో కల్పితమయిన పద్మవనము యొక్క సన్నివేశము వంటిది- ఈవిషయంలో నీకొక రమ్యమయిన కథచెబుతా వను-

పూర్వకాలంలో ఒక పెద్దరాయి (మహాశిల) ఉండేది- చాలనునుపయినది- తాకుటకు మృదువుగా ఉండేది- మహా మందపాటిది- దానిలోపల వికసించిన పద్మాలు కొలనులోపల రమ్యంగా అంతు

ఏకాకారంగా- పద్మము అశిలయొక్క కోశముకంటె భిన్నమెట్లుకాదో (ఎట్లు అభిన్నమో) అట్లే ఈప్రపంచకూడా చిద్రూపంకంటె భిన్నము కాదు- (చిదభిన్నమే) శిల్పి టంకముతో చెక్కకపూర్వం ఆరాతిలో చక్రాకారరేఖలూ, పద్మాకారరేఖలూ సుషుప్తావస్థతో (అనగా అనభివ్యక్తావస్థతో) ఉన్నాయి- అలాగే ఈప్రపంచకూడా (జగదావళికూడా) చైతన్యములో ఇమిడియే అనభివ్యక్తంగా ఉంది- రాతిలో పద్మరేఖలూ మిరియపుగింజలో కారమూ క్రొత్తగా పుట్టిందీ లేదు- చచ్చిందీలేదు- సృష్టికూడా యీచైతన్యంలో అంతే- కులాంగన అయిన భార్యయొక్క మనస్సులో ఆమెభర్త ఎప్పుడూ ఉన్నాడు- మారేడుపండులో జిగురు (బంక) ఎప్పుడూ ఉంది- అలాగే నానా వికారాలతో కూడిన యీ బ్రహ్మాండమండలం కూడా ఈచైతన్యంలో సదా ఉంది- వికారమును చెందెడి బ్రహ్మాండములన్నీ ఎప్పుడూ చిన్నాత్రములో అపుడు వాటియొక్క వికారములయిన లోకములయొక్క శరీరాది భేదములుకూడా చిన్నాత్రములే యని అర్థాత్ సిద్ధించినదే కనుక మరల చెప్పవలసిన పనిలేదు- అట్లు చెప్పుట వ్యర్థముకూడా- నీటిలోనుంచి నీటిబిందువులను యెప్పటికప్పుడు ఎలా తీసికొనుచున్నామో అలాగే చిన్నాత్రమునుంచి యీవికారాదులను చిన్నాత్రతాదర్శన క్షణమునందే (ఈయవి చిన్నాత్రములని యనుకొనినపుడే) పొందుచున్నాము-

ఈవికారములన్నీ మాటమాత్రముచేతనే పుట్టినవని శ్రుతి చెప్పుచున్నది- “సభూరితి వ్యాహరన్ భువ మస్పృశత | (వాడు (ప్రజాపతి) భూః అను వ్యాహృతిని ఉచ్చరించుచు భూమిని స్పృశించెను) “ఏతత్తతీ వై ప్రజాపతి ర్దేవా నస్పృశత అస్పృగ్మితి మనుష్యా నిందవ త్తతీ పితౄన్” అని దీనివలన భువనములస్పృష్టి నామపూర్వకమనీ వాటికి నామలయముతో లయమనియు తేలుచున్నది- కనుక కనిపించునదంతయు బ్రహ్మమేకాని వికారాదులనేవికావు- వికారాదులు లేకపో

వటంకూడా ఒకబ్రహ్మభిన్నమయిన పదార్థమని అనరాదు- వర్జనా వర్జనములన్నీ (భావాభావములన్నీ) బ్రహ్మరూపములే-

పుష్పఫలాదులు బీజములో ఇమిడిఉన్నట్లు ముల్లోకములూ చిద్భవమయిన బ్రహ్మమందు ఇమిడి ఉన్నాయి-

ద్వైతమనేది ఏకత్వకల్పనాధీనము- కనుక ఆకల్పితమయిన చిన్మాత్రమే తత్త్వము- రెండు వస్తువులందుండెడి ఏకత్వమే ద్వైతమనబడుతోంది- అయ్యది ఆరెండు వస్తువులూ నశించిన వెంటనే నశిస్తోంది- చిన్మాత్రమయిన వస్తువు (బ్రహ్మము) ఎప్పుడూ జడరూపమునుదాల్చలేదు- కనుక ద్వైతమనేదిలేదు- రాతిలో రేఖాకారమయిన పద్మాదులు ఎలా ఇమిడిఉన్నాయో అవ్యక్తంగా అలాగే త్రిలోకాత్మకమయిన ప్రపంచమంతా బ్రహ్మాత్మకంగా ఉంది-

రాతిలో అవ్యక్తంగా ఉన్న అజ్ఞాదులు ఎలా నిత్యముగో అలాగే ప్రపంచకూడా బ్రహ్మగో పుట్టిందీలేదు- చచ్చిందీలేదు-

శిలలోపలి రేఖాదులు ఆలోపలిభాగం కంటే భిన్నంకావు- అలాగే బ్రహ్మస్వరూపంలో కల్పితమయిన జీవేశ్వరులుకూడా బ్రహ్మకంటే భిన్నులుకారు- వారలచే నిర్మించబడిన జగత్తుకూడా అంతే- తత్త్వదృష్టిలో రాతిలో పద్మాలూలేవు- బ్రహ్మయందు లోకాలూ లేవు- ఒకేరాయి అనేకమంది శిల్పులయొక్క కల్పనాభేదములకు గురి అవుతూ ఎలాఉన్నదో అలాగే బ్రహ్మకూడా అనేకమంది జీవులయొక్క విరుద్ధకల్పనలకు గురిఅవుతోంది- అయినా ఆబ్రహ్మము తనరూపమును మారుటలేదు- కాబట్టి రామచంద్రా! రాతిలోని పద్మాలూ శంఖాలూ వలె బ్రహ్మలో ఈలోకాలన్నీ ఉన్నాయనీ అవి బ్రహ్మకంటే వేరు కావనీ గుర్తించమన్నాడు వసిష్ఠుడు-

౪౭. బిల్వశిలాఖ్యానతాత్పర్య వర్ణనము (చిట్టనోపదేశము)

అవ॥ బిల్వఫలం అచేతనం(జడం)దీన్ని దృష్టాంతంగా చూపాడు వసిష్ఠుడు బ్రహ్మచైతన్యానికి- అంచేత బిల్వఫలసమస్తాకంగా దాని లోపలి గింజలూ గుజ్జూ (జిగురూ) మొదలయిన వానియొక్క సత్త కూడ ఉండును- అలాగే బ్రహ్మచైతన్యమందు చూపబడిన సృష్టికి (ప్రపంచానికి) కూడా బ్రహ్మసమస్త ఉన్నదని భావం శ్రీరామునికి కలుగవచ్చు- దానిని తొలగించుటకు యీసర్గ ప్రారంభమయింది-

వసి॥ రామా! స్వస్వరూపప్రతిసంధానం కలుగునంతవరకే బ్రహ్మచైతన్యం సర్గగర్భముగ (తనయందు ప్రపంచము ఉన్నదనివలె) తోచును- ఆవల అట్లుతోచదు- కనుక బ్రహ్మచైతన్యమునందు స్వగతభేదములేను- ప్రపంచం బ్రహ్మకంటె భిన్నంకాదు- శూన్యమూ కాదు- అత్యంతాసత్తే అయితే (బాతుగా లేనిదే అయితే) అది కనిపించుటయే ఉండదు- కాబట్టి మారేడుపండులో దానితో అభిన్నంగా మజ్జా బీజములయొక్క (జిగురు గింజలయొక్క) ఉనికి యెట్టిదో అట్టిదే బ్రహ్మయందు ప్రపంచంయొక్క ఉనికికూడా- చిద్దర్పణంలో జగన్నగరం ప్రతిబింబంగా కనిపిస్తోంది- ఇదే బిల్వాఖ్యానతాత్పర్యం-

అలాగే శిలాఖ్యానముయొక్క తాత్పర్యంకూడా గ్రహించాలి- చింతామణియందు చింతకుని యొక్క (జపించువానియొక్క) మనోరథ ఫలాలన్నీ ఉన్నట్లు చైతన్యమునందు జగత్తు అంతా ఉంది- సూర్యుడు తన స్వరూపముయొక్క ఆవిర్భావ తిరోభావములనే అహోరాత్రములను కల్పిస్తున్నాడు- అలాగే చిన్నణిశిలకూడా తనను తెలుసుకుంటే జగత్తు లేకపోవటాన్ని తెలుసుకొనకపోతే జగత్తు ఉండటాన్ని కల్పిస్తోంది- సముద్రముయొక్క గర్భంలో ఆవర్త తరంగ ఫేనాది భేదాలు (సుడిగుండాలూ, తరంగములూ, నురుగులూ) ఉన్నట్లు జగద్వికారాలన్నీ చిదాత్మయందు ఉన్నాయి-

రాతిమీద చెక్కిన బొమ్మగాని, చెక్కనిబొమ్మకాని, రాతి రూపమే- అలాగే వర్తమానప్రపంచంకాని, అతీతానాగతప్రపంచం కాని చిన్నాత్రమే-

బిల్వాఖ్యాన తాత్పర్యంకూడా ఇదే- బిల్వాది ఫలపదార్థముల యొక్క సంపద లోపలిగుఱ్ఱ (జగురు) సారముగా కలదియే- అలాగే ప్రపంచశ్రీకూడా చైతన్యము సారముగా కలదియే.

రాతిమీద చెక్కిన బొమ్మలకు రాతియొక్క స్వరూపాన్ని విడిచి పెట్టితే పద్మంవేరు- శంఖంవేరు- హంసవేరు- వీటన్నిటికి స్వరూపం మాత్రం శిలాస్వరూపమే- అంతకంటే వేరుస్వరూపంలేదు- అలాగే ప్రపంచాన్ని చిత్తుకంటే విడదీస్తే ప్రపంచానికి వేరే రూపంలేదు- ఒకవేళ అలా విడదీయకున్నా అప్పుడుకూడా భిన్నంగా కనిపించే ప్రపంచం చిదాత్మకంగా అభిన్నంగానే ఉంటుందికాని భిన్నంగాలేదు- పద్మశంఖాదులకు శిలోదరానికి గల పరిసితీకూడా ఇదే-

మరుమరీచ్యాదికము మృగములదృష్టిలో నిర్మలమయిన జల రాశి- స్థలధీగల విద్వాంసుల దృష్టిలో అది సూర్యాతపమే- అక్కడ నిజంగాఉన్న సూర్యాతపము అచటలేని జలాదికమువలె సదసచ్చరీరముగా ఎలాభాసిస్తోందో అలాగే రామచంద్రా! చిత్స్వభావుడవయిన నీవుకూడా భాసిస్తున్నావు- నిజంలో నీవు సదసచ్చరీరుడవుకావు- సముద్రము నిజంలో స్పందము (చలనము) కలదికాదు- (అనగా నద్యాదులవలె ప్రవాహరూపంగో చలించునది కాదు.) అయినా ద్రవత్వగుణము కలదగుటచే తన గర్భకుహిరంలో తాను చలిస్తూనే ఉంది- అలాగే అస్పందమయిన చిద్ధనముయొక్క అంతరము స్పందించుచున్నదివలె నున్నది-

అయితే స్వామీ! రాతిలో చెక్కిన శంఖపద్మాదులు రాతి రూపములుగా (శిలామయములుగా) తెలియబడుచున్నవి- చైతన్యము

నందు కల్పింపబడిన శంఖపద్మాలు చైతన్యరూపములుగ (చిదాత్మ కములుగ) తెలియబడవేమి ?

వసి॥ రామచంద్రా ! విను- నీకు శిలాదులయందు అధిష్ఠాన జ్ఞానం ఉండి- బాహ్యశంఖాదులయందు నీకు అధిష్ఠానజ్ఞానం కలుగ లేదు- అంతేకారణం- కనుక నీవు జాగతములయిన శంఖపద్మాదులు చిచ్ఛిలాంతరములని తెలిసికో- నీకు దృష్టాంతంగా చూపిన మహాశిల కూడా పరమార్థదృష్టిలో చిచ్ఛిలయొక్క ఉదరమే- బాహ్యశిలమీద శిల్పులెందరయినా ప్రయత్నపడి రంధ్రాదులను ఏర్పరచగలరు కాని, ఈచిచ్ఛిలయందు మాత్రం వెయ్యిమంది శిల్పులయిననూ రంధ్రము మున్నగువాటిని యేర్పరుపలేరు- కాలస్వరూపులయిన సూర్యచంద్రులకు సూర్యుడు తపించుచున్నాడు” చంద్రుడు “చల్లగా ప్రకాశించుచున్నాడు” అని అవాంతరభేదమును కల్పించి వ్యవహరించినట్లు “బ్రహ్మ జగత్తును ప్రకాశింప జేయుచున్నాడు” “బ్రహ్మ జగద్రూపమున ప్రకాశించుచున్నాడు” అని క్రియాకారకభావ భేదంతో వ్యవహారము కలుగుచున్నది-

కాబట్టి ఈప్రపంచం ఎప్పుడూ బ్రహ్మయందు వాసనామాత్రంగా ఉంటోంది- బ్రహ్మయందు బ్రహ్మత్వమనేది యెట్లో అట్లే బ్రహ్మయందు జగత్తుకూడా- ఈరెంటికీ భేదంలేదు- తేరు వాదప శబ్దములకు అర్థభేదంలేదు- ఈలోకాలన్నీ చిదాకార బ్రహ్మకంటే భిన్నములు కావు- చిదాకారమునకు భావాభావములులేవు- ఈలోకాలకు కూడా భావాభావాలులేవు-కనుక బ్రహ్మయే జగద్రూపంగా భాసిస్తోంది-మరు భూమియందలి తాపము (ఎండి) నీరుగా భాసించినట్లు- మేర్వాది అతిస్థూల పదార్థంకూడా తత్త్వదృష్టితో చూస్తే శుద్ధమగు బ్రహ్మగానే కనిపిస్తుంది- (అవుతుంది) మంచుగడ్డ నీరయినట్లు-

కనుక బాహ్యములయిన తృణగుల్మాదులు మొదలుకొని లోపలి చిత్తాదులనుండి హిరణ్యగర్భుని వరకునుండు ఉత్తరోత్తరము సూక్ష్మ

తమమగు రూపమేది కలదో అదియు భూతసూక్ష్మ అన్యైకృతాక్ష
రాంతమగు రూపమును విడదీస్తే ఏది మిగిలియుండునో అదే పరబ్రహ్మ
మని బ్రహ్మవేత్త లంటున్నారు- స్థూలములన్నీ సూక్ష్మములయొక్క
సమూహోత్పత్తికములు- ఎలాగంటే పంచీకృత భూతములనగా అపంచీ
కృత భూతముల సమూహమే- సూక్ష్మపదార్థాలలోనున్న సారమే
(చైతన్యసారమే) స్థూలములయందుకూడా ఉంది- కనుకనే అప్పుర
మాణువునందలి రసశక్తి స్థూలజలంబో ఇంద్రియగోచరమవుతోంది-
అలాగే సూక్ష్మమయిన చిత్తస్మృతియే (బ్రహ్మస్మృతియే) స్థూలములయిన
ఘటపటాదులందు అనుభవగోచరమవుతోంది- స్థూలంలో తృణగుల్మ
లతాంభస్సుల యొక్క రసశక్తి భిన్నభిన్నముగా ఎలా గోచరిస్తోందో
అలాగే సామాన్యరూపమయిన (ఏకరూపమయిన) బ్రహ్మస్మృతికూడా
ఘటపటాది స్థూలనస్తువులందు భిన్నభిన్నంగా గోచరిస్తోంది- నీల
పీతాది రూపవిలాసాలయొక్క ప్రకాశకాని సూక్ష్మత (పరమాణుత)
కాని యెలా ఏకరూపమో అలాగే బాహ్యప్రపంచంలోకూడా గుణ
గుణులయందుండే పరాత్మత (బ్రహ్మస్మృతి) కూడా ఏకరూపమే-
ఆవిర్భావదశలో కారణం కార్యరూపంలో యెలా ఉంటుందో అలాగే
తిరోభావదశలోకూడా కార్యం కారణరూపంలో ఉంటోంది- నెమలి
యొక్క పింఛములూ, ఈకలూ, వాటికాతిన్యమూ ఇది అంతా ఆ
నెమలికి కారణమయిన అండరసంలో (బీజంలో) ఉన్నవి- అలాగే
ప్రాపంచికనస్తువులయొక్క వికారాలన్నీ బ్రహ్మాండరసంలోనే ఉన్నవి-
వివేకదృష్టితో విచారిస్తే ఆపింఛాలన్నీ మయూరాండ రసముకంటే
వేరుకాదు- ప్రాపంచపదార్థాల వికారాలన్నీ బ్రహ్మాండరసంకంటే
వేరుకాదు-

అయితే స్వామీ! బ్రహ్మ ద్వైతాద్వైతాత్మకమగుగాక-
బ్రహ్మవాస్తవం- జగత్తు అనేది భ్రమ- కాబట్టి బ్రహ్మద్వైతా
ద్వైతాత్మకం- ఇంతమాత్రంచేత వైషమ్యం ప్రసక్తించదు- సదసత్తు

లయిన ఆరెండును సమసత్తాకముగనున్నటుల నిరూపించబడినచో నపుడు నైషమ్యము ప్రసక్తిండును- సదసత్తులయొక్క తత్త్వము సద్వస్తువుగానే పర్యవసన్నమయినది- శూన్యనిష్ఠముకాదు- ఆసద్వస్తువు పరబ్రహ్మము- అయ్యది అద్వయము- కనుక నానాత్మకముగాను అనానాత్మకముగాను ఉండవేరదు- అట్లుండుట అనుపపన్నము- అయినను బర్హి అండరస దృష్టాంతముతోనే ఏకరసత్వమును చెప్పవలెను. ప్రపంచమునందు చిదాత్మకమయిన తత్త్వము ఎలా అనుగతమయినదో అలాగే నెమలియందు తత్కారణమయిన అండరసము అనుగతమయింది- చిత్తత్త్వమునందు జగత్తు ఎలా అంతర్లీనమయినదో అలాగే అండరసమునందు బర్హి (నెమలి) అంతర్లీనమయి యున్నదని గ్రహించవలెను-

ర౮. బ్రహ్మైకాత్మప్రతిపాదనము.

అవ॥ మమూర అండరసదృష్టాంతముచే చిత్రాతిచిత్రమయిన యీ జగత్తంతా తిరోభావించెంది గర్భముందున్నట్టియు, చిదచిత్రం వలితమయినట్టియు, బీజశక్తిగల అవ్యాకృతమే కాని ఆతత్త్వము దాని కావలనున్న శుద్ధపరతత్త్వము కాదను వ్యామోహము శ్రీరామునకు కలుగునేమో నని దానిని తొలగించుటకు వసిష్ఠుడు నిర్విశేష భూమానంద రూపమగు తత్త్వమును సిష్కర్షగా పరిచయము కలిగింపదలచి యీ యధ్యాయము నారంభించుచున్నాడు-

వసి॥ రామచంద్రా ! అండమునందు మయూరమువలె అంతరముగు అహంతాది ప్రపంచము బాహ్యముగు వియదాదిప్రపంచమూ బ్రహ్మయందున్నదని చెప్పాను నీకు- ఆబ్రహ్మము మాయా శబలమనీ, అదే పరతత్త్వమనీ నీవు భ్రమపడతావేమో- అట్లు కాదునుమా ? ఈప్రపంచం అంతా కాలత్రయమందు కూడా అనుత్పన్న స్వరూపము గనే(పుట్టనిదూపముతోడనే) శుద్ధబ్రహ్మయందుకలదు- ఆశుద్ధబ్రహ్మ

నేను చెప్పిన దృష్టాంతమునకు విషయం- ఇంతేకాని మాయాశబల బ్రహ్మకాదు-

ఏశుద్ధ బ్రహ్మయందు పరమార్థముగా ఏఒక్కటి పుట్టుటలేదో, ఆశుద్ధబ్రహ్మయందే జగత్తు అవిద్యతో ఉంటోంది- అదే తత్త్వం ఈశరీరంలో కూడా ప్రాణరూపంగా ఉంటూ వైషయిక సుఖసార మయిన చిత్తివృత్తి భేదముతో విచిత్రభోగాకారముగా స్పటిక దర్పణాదులందు చంద్రుడువలె ప్రతిబింబిస్తోంది- కాబట్టి విషయ సుఖానుభవ బలమువలన బింబభూతమయిన నిరతిశయానందము ఉన్నదని ఊహింపవలెను-

ఈ అంశంలో విద్వాంసుల అనుభవంకూడా ప్రమాణంగా చూపుతా చూడు- ముసులు, దేవతలు, సిద్ధులు, గంధర్వులు, మహర్షులు, మున్నగువారంతా స్వాత్మభూతమయిన భూమానందమును అనుభవిస్తూ తురీయపదవి యందున్నారు- కాని కొందరు మాత్రం విషయలోలురు దృశ్యదర్శనాసక్తులై, విషీ ప్తచిత్తులై, ఆత్మానందాన్ని అనుభవించ లేకపోతున్నారు- కనుక చిత్తివిషేషాన్ని ప్రాణస్పందాన్ని (లేక విషయాసక్తిని) పోగొట్టుకొనుటకు నాసాగ్రమందు దృష్టిని నిలిపి (కేంద్రీకరించి) (నిరోధించి) యోగులగుచున్నారు- ఈ పరిస్థితి చతుర్థ పంచమ షష్ఠ భూమికలను అధిష్టించని వారి విషయము- సప్తమ (ఏడవ) భూమికలోనికి వచ్చినవారు మాత్రం లోకంలో అందరివలె వ్యవహరిస్తున్న వారయినా షష్ఠాది భూమికలయందున్న వారితో సమానంగా సదా (ఎల్లపుమా) ఆత్మీసుఖాన్ని అనుభవిస్తూనే ఉన్నారు- వీరికి బాహ్యార్థములందు సత్యతాబుద్ధి (బాహ్యవస్తువులు సత్యములను భావన) కొంచెంకూడా ఉండదు- ఇంతకు పూర్వ భూమికలందున్న వారుకూడా చిచ్చైత్యముల సంబంధమును వదల్చుకొనునట్టి సమాధిలో ఉంటారు- వారి మనఃప్రాణములు బాహ్యవిషయాల మీదికి చలించవు- (ప్రసరించవు)- కాబట్టి కర్మలందున్నా వీరు

భూమానందపదమునందున్న వారితో సమానులే- షష్ఠాదిభూమికలలో నున్నవారు లోపల బ్రహ్మకారమయిన అఖండవృత్తి ధారాస్పందముచే నిరతిశయానందాస్వాదలక్షణమయిన పరమపురుషార్థాన్ని యలా నాధిస్తున్నారో అలాగే బహిః (వెలుపల) చిత్తచైత్యాది స్పందము వల్ల వ్యవహారస్థితిని కూడా నెరవేర్చుకుంటారు- ఈశ్వరుడు లోపల సదాస్వరూపానంద ప్రతిష్ఠుడయినప్పటికీ బయటికి మాయచే జగద్వ్యవస్థను ఎలా పరిపాలించుచున్నాడో అలాగే నని భావము-

ఇలాంటివారికి వ్యవహారదశలో బాహ్యవిషయాలమీద బుద్ధి వృత్తులు లగ్నమయినా (ప్రసరించినా) త్రిపుటియందుకూడా అభివ్యక్తమయిన నిరతిశయానందాత్మ లోపల ఆనందపరుస్తూనే ఉంటాడు కనుక వారికి వ్యవహారమంతా సుఖరూపమే అవుతుంది- దీనికి దృష్టాంతం- చంద్రకిరణములు చెట్టుచిగురాకుల మధ్యగా ప్రవేశించి ఆనందపరుస్తూనే ఉన్నాయి- అలాగే వీరికికూడా- వీరికి ఇలాంటి స్వరూపసుఖం ఎల్లప్పుడూ విశ్వేపరహితంగా ఉంటుంది- చంద్రుని తేజస్సు (చంద్రిక) దూరంగావెళ్ళి గోడమీద పోకినా లేక శుద్ధమయిన ఆకాశంలో ఉన్నా ఒకేతీరు- దానికి భేదంలేదు- అలాగే నిర్విక్షేపాహ్లాదరూపమునే వారు అనుభవిస్తూ ఉంటారు-

ఇలాంటి శుద్ధాత్మతత్త్వం దృశ్యంకాదు- ఉపదేశించటానికి వీలయిందికాదు- దగ్గరదికాదు- దూరానదీకాదు- కేవలానుభవము వల్ల పొందదగిన చిద్రూపం- ఈయది దేహముకాదు- ఇంద్రియసమూహంకాదు- చిత్తముకాదు- వాసనకాదు- జీవుడుకాదు- స్పందముకాదు- వృత్తిజ్ఞానముకాదు- జగత్తుకాదు- సత్తుకాదు- అసత్తాకాదు- మధ్యంకాదు- శూన్యంకాదు- అశూన్యమూకాదు- దేశకాలవస్త్యాదులుకాదు- అది అదియే- మరొకటికాదు- ఈ దేహదులతోనూ, వాసనాప్రంజంతోనూవినిర్ముక్తమైనదిఆత్మతత్త్వము-హృదయమునందు ఏ ఆత్మతత్త్వం ఉంటూ ఉండగా ఈదృశ్యము ఆవిర్భావ తిరోభావాల

చేత చలిస్తానో అసన్యాతమే అత్మపదము- ఇలా కార్యకారణ విలక్షణము అత్మచైతన్యమని ఊహించవలెను-

ఏది మహాకల్పములయొక్క ఆదికాలంలో పుట్టి అవ్యాకృతమను పేరుగల కారణతత్త్వం కాదో, ప్రాకృతాది ప్రలయరూపం కాదో, సృష్టికాలంలోపూడా ఈలోకంలోకాని, పరలోకంలోకాని, అనిలా నూదులచే శోషణ దహన క్షేపన మోదనాది వికారములతో (ఎండుట తగలబడుట, తడియుట, సంతపించుట మున్నగు వికారములతో) ఎప్పుడూ తన సమాపమునుంచి అన్యథా మారదో (అనగా వికారాన్ని చెందదో) అదే శుద్ధాత్మ తత్త్వము- ఘటాకాశాలతోటి మహాకాశానికి ఖండనానులు (ముక్కలగుట మున్నగునవి) యెట్లు లేవో అట్లే దేహాది వికారాలతోటి తదనుగణ్యమైన ఆత్మాకాశానికి కూడ వికారాదులులేవు- రామా! ఈ దేహాది వికారాలుకూడా నిజంలో లేవు- సమస్త ప్రపంచము ఆశ్చర్యరూపమే (ఆత్మయే) బోధకొరకు అవి వేరుగ నున్నటుల చెప్పబడింది- ఇంతే నిజంగా అవి ఉండబట్టి కాదు-

కనుక రామా! శివణ మననాది పరిష్కృతమున బుద్ధిశో ఈవిశ్వమంతా అత్మమయమని తెలిసికొని కార్యములయంగు (అనగా నీ రాజ్యకార్యములను) (అనగా నీరాజ్యమును నెరవేర్చు కొనటకు తగిన పనులందు) ప్రకాశించుచున్న వాడవగుచు, (నిమగ్నుడవగుచూ) నిర్మముడుగా నుండుము-

రామచంద్రా! ఈ పరిదృశ్యమాన ప్రపంచమంతా నిర్ధర్మకము, నిర్గుణము, నిర్మలము, నిర్వికారము, అనాద్యంతము, నిత్యము, శాంతము, సమాత్మకము అయిన బ్రహ్మస్వరూపముగా గ్రహించు- అని అన్నాడు పసిఘోషులు-

౪౯. సంస్కృతి విచారయోగము.

విన్నాడు శ్రీరాముడు వసిష్ఠోపదేశాన్ని- తన మనస్సులో ఏదో
సందేహం కలిగింది- ఇలా అడిగాడు వసిష్ఠుని-

శ్రీరా! స్వామీ! త్రివిధ పరిచ్ఛేదశూన్యమయిన బ్రహ్మ
యందు వికారాని భూయిష్ఠమయిన ప్రపంచం లేనేలేకపోతే ఎలా
ప్రకాశిస్తోంది? (ఎలాకనిసిస్తోంది?) అని ప్రశ్నించాడు-

వసిష్ఠుడు సమాధానం చెబుతాడు-

వసి! రామచంద్రా! కారణమునందు కార్యము పుట్టుట అయిదు
విధములు- ౧. అతిరోహిత ప్రాగవస్థము, ౨. ప్రతిబద్ధ ప్రాగవస్థము,
౩. ప్రచ్ఛన్న ప్రాగవస్థము, ౪. అప్రచ్ఛన్న ప్రాగవస్థము, ౫. వినష్ట
ప్రాగవస్థము- అని.

౧. అతిరోహిత ప్రాగవస్థము :- అచ్ఛాదింపబడని ప్రాగవస్థగల
కార్యము- ఉ=మృదాదికమునకు ఘటాది భావము- అనగా మట్టి
కుండగా తయారయినను మట్టియొక్క- మొదటిదశ (మొదటి
స్వరూపము) తిరోహితము కాలేదు..

౨. ప్రతిబద్ధ ప్రాగవస్థము :- అడ్డగించబడిన మొదటి యవస్థ గలది-
ఉ=జలమునకు హిమకిరకాది భావము- (నీరు మంచుగడ్డ వడ
గంటి రాయి యగుట) అనగా నీరు మంచుగడ్డగా తయారయి
నపుడుకాని వడగంటి రాళ్లుగా తయారయినపుడు కాని నీటియొక్క-
మొదటి యవస్థ వానియందు ప్రతిబద్ధమై యున్నది-

౩. ప్రచ్ఛన్న ప్రాగవస్థము :- మొదటియవస్థ దాగియున్నది ఉ=రజ్జు
పునకు సర్వభావము- త్రాడు సర్పముగా కనిపించి నపుడు దాని
మొదటి యవస్థయగు రజ్జుదశ ప్రచ్ఛన్నముగా దాగియున్నది-

౪. అప్రచ్ఛన్న ప్రాగవస్థము :- దాగియుండని మొదటి యవస్థగలది.
ఉ=జలమునకు తరంగభావము- నీరు తరంగముగా లేచినపుడు

కూడ అనీటి యొక్క మొదటిదశ అప్రచ్ఛన్నమై ప్రకటమగుచునే ఉన్నది-

౫. వినష్టప్రాగనస్థము :- మొదటి యనస్థ సశించినది- ఉత్తీరము దధియగుట (పాలు పెరుగుగుట) ఈదశలో అపాలయొక్క మొదటి యనస్థ సశించినది-

అని యిట్లు అయిదురకములు కారణము కార్యమగుట- ఇందు అయిదురకము మాత్రమే పరిణామము- మిగిలిన నాలుగును వివర్తము యొక్క భేదములే-

రామా ! పాలు, పెరుగుగా మారినపుడు పాలగుటయను ధర్మము (పాలుగా నుండుట యను ధర్మము) దానియందు లేదు- ఉత్తీరస్వరూపానికి విపర్యయమగు రూపమే దానియందుకలదు- అలాగే ధాన్యము పొట్టుపోయి బియ్యమయినపుడు దానియందు పూర్వపు ధాన్యరూపముగ నుండుట యనునదిలేదు- తద్విపరీతమగు తండులరూపమేకలదు- కనుక ఈస్థితియే పరిణామదశ అని అనిపించుకుంటుంది- అదశియే వికారదశఅనీ, సంస్కారమనీ అంటారు-

బ్రహ్మయందు జగల్లక్షణమయిన కార్యము అట్లుకాదు- చిద్రూపమయిన బ్రహ్మ ఆదిమథ్యావసానములం దెల్లిపుడూ నిర్మలమయిన బ్రహ్మమే- బ్రహ్మయొక్క రూపమునకు మార్పు యెప్పుడూ లేదు- అంచేత ఉత్తీరాదులు వికారులనిపించుకుంటాయికాని బ్రహ్మ వికారి అనిపించుకొనదు-

అలాగే బ్రహ్మయందు జగత్కార్యము తార్కికులు చెప్పినట్లు ఆరంభవాదముకూడ కానేరదు.. తార్కికులు అవయవద్రవ్యములచే అవయవి ద్రవ్యము ఆరంభింపబడుననియు కారణగుణములు కార్యము నందు గుణమును ఆరంభించుననియు అందురు-

“ద్రవ్యాణి ద్రవ్యాంతర మారభంతే గుణాశ్చ గుణాంతరం”
అని కణాదులు ప్రమాణమును ప్రదర్శింతురు- బ్రహ్మ ఆద్యంత విభా

గము గల వస్తువు కాదు- క్రియా సంయోగ విభాగములు గల వస్తువు కాదు- అలాంటి వస్తువు కాని ఆరంభ కారణము కానేరదు- కనుక బ్రహ్మ ఆరంభ కారణము కాదు- కనుక జగత్కార్యము ఆరంభవాదము నందును జేరదు- పరిశేషన్యాయముచే (పరిణామ ఆరంభవాదములు రెండును చెల్లకుండుటచే) బ్రహ్మయందు జగత్కార్యము వివర్త వాదమునందే చేరును- ఆద్యంతములందు సమానముగావున్న వస్తువు నందు క్షణకాలంలో ఏవికారము కనిపించునో (ఏ అన్యభావావము) (మార్పు) కనిపించునో అయ్యది వివర్తమనిపించుకుంటుంది కాని వికారము (పరిణామము) అనిపించుకోదు- బ్రహ్మకు ఆద్యంతములందు (స్పష్టిప్రళయములందు) జగద్వికారముతో సంస్పర్శ (సంబంధం) లేదు కనుక మధ్యలోకూడ లేదని గహించాలి- అట్లకు ప్రకాశస్వభావము ఎప్పుడూ సమానమనునది సర్వానుభవసిద్ధము- అట్టి బ్రహ్మకు అనాత్మ భావము అత్యంతా సంభావ్యము- బ్రహ్మాసీదూషము- అద్వితీయము- నిత్యము- కనుక భావవికారాలాకి ఇది వశము కాదు-

శ్రీరా॥ మునీంద్రా! చిత్త్రకాశైకరసమయిన బ్రహ్మయందు తద్విరుద్ధస్వభావమయిన అవిద్యకు ప్రసక్తి ఎట్లు? అవిద్యకు ప్రసక్తి లేనిదే అతనియందు జగత్తు (ప్రపంచం) వివర్తము కానేరదుకదా!

నసి॥ రామచంద్రా! ప్రబుద్ధుల (జ్ఞానుల) దృష్టిలో అవిద్య ఉన్నదని మేమనటం లేదు- మరేమంటే అజ్ఞానులకు విషయం బోధించడానికి అవిద్య ఉన్నదని కల్పించి చెబుతున్నాం-

బ్రహ్మతత్త్వమే కాలత్రయమందునూ ఈ ప్రపంచం అంతా పరిపూర్ణమై ఉండ- అయ్యది నిర్వికారమూ- ఆద్యంతరహితము- ఇంతేకాని అవిద్య అనేది ఒకటి అతనియందు లేదు-

బ్రహ్మశబ్దము వాచకమనీ, బ్రహ్మ అనే పదార్థము వాచ్యమనీ ఏ వాచ్యవాచక భావమయితే చెప్పబడుతోందో అదికూడ నిజంలో బ్రహ్మకంటే భిన్నంగాలేదు- ఉపదేశము కొరకు అదీ కల్పింపబడినదే-

రామా ! నీపూ నేనూ, ఈదిక్కులూ, పంచభూతములూ, ఇది అంతా అనాద్యంతమయిన బ్రహ్మమాత్రమేకాని మరొకటికాదు- ఇందులో అవిద్య అనేది ఈమన్నాతంకూడా లేదు- అవిద్య అనేది పేగు మాత్రమే కాని అక్కడ వస్తువేమీలేదు- వట్టి భ్రాంతి ఏదోఉందని- కనుక రామా ! అదే అసలు లేకపోతే అది నిజమెట్లువుతుంది? అన్నారు వసిష్ఠులు-

శ్రీరా! స్వామీ! అవిద్య అనేది లేనే లేకపోతే, మీరు ఉపశమప్రకరణంలో “యథా భ్రాంతి రవిద్యేయం తథే త్థంచ విచార్య తే” అని మీరే అవిద్య ఉన్నదని యొప్పి (అంగీకరించి) చెప్పారే- ఎలా చెప్పారు? అని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

వసి! రామా ! నీవు ఇంతవరకు తత్త్వమును తెలిసికొనని స్థితిలో ఉన్నావు- నీకు తత్త్వం తెలుపవలసిన స్థితిపట్టింది- అంచేత నీబుద్ధిని అనుసరించి అవిద్య అనేది ఒకటి ఉన్నదని కల్పించి యుక్తులతో బోధించాను-

“ఇది అవిద్య” “వీడు జీవుడు” అనే కల్పనాక్రమం అంతా తెలియనివాడికి విషయం తెలపటానికి పెద్దలు కల్పించారు- అప్రబుద్ధమయిన (విషయం తెలియని) మనస్సు అవిద్యమున్నగు శాస్త్రీయ వ్యవహార కల్పనలేనిదే ఎంత నెత్తినోరు కొట్టుకున్నా ప్రజోధాన్ని పొందలేదు- యుక్తితో బోధించే జీవుని పరమాత్మలో లయం చేస్తున్నారు పెద్దలు- యుక్తి శస్త్రమే అసంభావన మొదలగు పురుష దోహదాలను ఛేదించునది- యుక్తి చే నెరవేర్చేసి పనిని ఇతర ప్రయత్నాలు వెయ్యిచేసినా నెరవేర్చలేరు- దోహాలున్నంతవరకు తత్త్వోపదేశము వ్యర్థం- అప్రబుద్ధునకు (తెలివిహీనునకు) “సర్వం బ్రహ్మ” (అంతాబ్రహ్మ) అనిచెప్పితే వాడు ఒకస్థానపు (మొద్దు) దగ్గరకు వెళ్ళి స్నేహితధర్మంతో దానితో తన దుఃఖాన్ని చెప్పకుంటాడు- మూఢుడికి యుక్తితో చెప్పాలి- ప్రాజ్ఞుడికి తత్త్వంతో (నిజంతో) చెప్పాలి-

యుక్తితో చెప్పనిదే మూఢునికి తెలివిరాదు- కనుక రామా ! ఇంత వరకు నీవు అబద్ధ (తెలియనివాని) దశలో ఉన్నావు- అంచేత యుక్తితో బోధించాను నీకు- ఇప్పుడు నాబోధవల్ల తత్త్వం తెలుసు కున్నావు- ఆ బోధయొక్క స్వరూపాన్ని చెబుతాను-

రామచంద్రా ! నేను బ్రహ్మను- ఈలోకాలు మూడు బ్రహ్మ- దృశ్యప్రపంచం అంతా బ్రహ్మ- రెండవవస్తువు లేకు- ఈబోధ మన స్సులో నిలుపుకొని నీయిచ్చనచ్చినట్లు మెలగు- ఈప్రపంచం తెలియ సాధ్యంకాని మహాసంవిత్తు అధిష్ఠానంగా కలది- ఇలాంటి అభేదబుద్ధితో (ఏకత్వబుద్ధితో) ఉన్నవాడు నీపనిచేసినా లిప్పుడుకాదు-

రామా ! నీవు నిలుచున్నా, వెళ్లుచున్నా, నిట్టూర్పు విడు స్తున్నా, నిద్రిస్తున్నా, నీలోపలనున్న అహంపదార్థము పరమాత్మ అని తెలుసుకో- రామా ! నీవు నిజంగా నిర్మముడవూ (మహాభిమాన రహితుడవూ) నిరహంకారుడవూ, బుద్ధిముగతుడవూ అయినట్లయితే సర్వభూతములందున్న చిదేశ్వరసమయిన బ్రహ్మవు అగుము- సర్వవ్యాపకమూ, అవ్యతీయమూ, విశుద్ధమూ సంవిస్మయమూ అయిన నీవే ఆశ్రుతిప్రసిద్ధమూ, అనాద్యంతమూ, ప్రపంచాభాసాధిష్ఠానమూ అయిన పరమపదము అగుచున్నావు-

బ్రహ్మ, ఆత్మ, తుర్యము, అవిద్య, ప్రకృతి, జగత్తు, ఇదంతా అభిన్న ఏకాత్మమాత్రము- కుండలు యెన్నయినా వాటన్నిటియందూ ఉన్నది మట్టియే- ఆత్మకంటే ప్రకృతి వేరుకాదు- ఘటముకంటే మృన్మయత వేరుకాదు- కుండకు మృన్మయత అనేది వాస్తవం-అంటే అది మృన్నాత్రం అన్నమాట- అలాగే ప్రకృతి అంటే ఆశ్లే- నీటికి సుడి యలాంటిదో ప్రకృతికూడా ఆత్మకు అలాంటిదే- ఆత్మయొక్క వివర్తమే ప్రకృతి- గాలిఅన్నా చలనమన్నా ఒకటే- పేర్లువేరు- స్వరూపంలో భేదంలేదు- అలాగే ఆత్మఅన్నా, ప్రకృతిఅన్నా పేరు భేదమేకాని, వస్తుభేదంలేదు- అజ్ఞానంవల్ల ఈరెంటికి భేదం గోచరిస్తూ

ఉంటుంది- బోధనల్ల (జ్ఞానంవల్ల) ఆభేదబుద్ధి నశిస్తుంది- అవిద్యవల్లనే త్రాడుమీద సర్పభ్రాంతి కలుగుతుంది-

రామా ! చైతన్యమనే క్షేత్రంలో కల్పనఅనే బీజం (విత్తనం) వేస్తే చిత్తమనే అంకురం (మొక్క) బయలు దేరుతుంది- ఇక దాని నుంచి సంసారమనే నను తయారవుతుంది- ఆ అడవి ఆత్మజ్ఞానమనే అగ్నిచే తగలపెట్టబడినదగుచూ, వాసనలనే నీటిచే ఎంత తడిపినా మళ్ళీ మొలకయెత్తదు- ఉండి ఉండి ఆ వాసనలనే జలమే యింకి పోతుంది- చిత్ క్షేత్రంలో కల్పన అనే బీజం నాటనే నాటకపోతే చిత్తమనే మొలకలు పుట్టవు- శరీరాలనే చెట్లుపుట్టవు- సుఖదుఃఖాలనే పండ్లుకాయవు-

కాబట్టి రామా ! ప్రపంచంలో భ్రాంతిచే తయారయిన ద్విత్వాన్ని (భేదాన్ని) విడిచిపెట్టు- నీకు ఆత్మబోధ అబ్బింది- అద్వితీయాత్మాను భవరూపమయిన నిరతిశయానంద వైభవంచేత అభయ స్వరూపుడవగుము- నీకు దుఃఖమనేది కాలత్రయంలోనూలేదు- ఇదే నాఉపదేశానికి పరమార్థమయిన సారము- అని అన్నారు వసిష్ఠులు-

౫౦. అక్షుసంవేదన విచారయోగము.

అవ॥ శ్రీరామునకు తత్త్వసాక్షాత్కారంచేత సకలసంశయాలు విచ్ఛిన్నమయినాయి- అయినా ఇతరుల ఉపకారంకొరకు ఆ యా సంశయాలపట్ల అడగదలచి మొదట తన అనుభవాన్ని విప్పి చెపు తున్నాడు వసిష్ఠునకు-

శ్రీరా॥ మునీంద్రా ! నాకు తెలియతగిన విషయమంతా తెలిసింది- గ్రహించతగిన దానిని నాకర్థముగా గ్రహించాను- మీరుపదే శించిన బ్రహ్మజ్ఞానామృతంచేత మేము పరిపూర్ణులమయినాము-

పూర్ణమగు బ్రహ్మనుంచి శరీరమను ఉపాధిలో ప్రవేశించి గోటి చివర పర్యంతము (ఆనభాగ్రాత్) నిండియున్న ఈజీవరూపము పరమార్థముగ పరిపూర్ణబ్రహ్మమే-

పరిపూర్ణ మగు బ్రహ్మనుంచి ఆకాశాదిక్రమంతో పుట్టెడి వ్యష్టి సనుష్టి ఉపాధిరూపమగు ప్రపంచం కూడా ఆ పరిపూర్ణ బ్రహ్మమే- ఆ ప్రపంచంకూడా పూర్ణముగనే పుట్టుచున్నది- పూర్ణమగు బ్రహ్మ చేతనే పూర్ణమగు ప్రపంచం అంతా నిండియున్నది-

“అహం బ్రహ్మాస్మి” అను మహావాక్యార్థజ్ఞానంచేత మొదలంట ఉపాధిపరిచ్ఛేదం పోతే పరిపూర్ణ బ్రహ్మతో నిండియున్న (ఆపూరితం) పూర్ణమగు జీవతత్త్వము అఖండైక్యముచే (అఖండాభేదముచే) నిండిఉన్నది- అనగా అంతకు లోగడనున్న కల్పితమయిన పూర్ణ తత్త్వాంతి పోయినందున పోగా మొదలనున్న పూర్ణతయే జీవునకు నిలిచి పోయిందని భావము- (ఇట “పూర్ణమదః పూర్ణమిదం” అను ఉపనిషత్ప్రత్యర్థము అనువదించబడినది-)

కనుక ముసీంద్రా ! అయినా నేను లోకుల నేకులకు బోధ అభివృద్ధి కావలెనని యెంచి విలాసగా మిమ్ముల నడుగుచున్నాను- పిల్లవాడి ప్రశ్నకు తండ్రికి కోపం రానట్లు మీరుకూడా నాప్రశ్నకు కోపపడకండి-

శ్రీరామునిప్రశ్న :- స్వామీ ! శ్రోత్రమూ, యక్షసూక్తి, స్పర్శనమూ, రసనమూ, ఘ్రాణమూ, (అనగా త్వక్చక్షు శ్రోత్రజిహ్వ ఘ్రాణము) లను ఇంద్రియ గోళకములు మృతఃశేబరానికి కూడా ఉన్నాయి- స్పష్టంగా కనబడుచున్నాయికూడా-- అయిననూ ఆగోళకములు తమతమ విషయములను ఏదీ గ్రహించటంలేదే- జీవించినవాని యింద్రియ గోళకములు తమ విషయములను గ్రహించుచున్నవే- యందుకు కారణమేమి ?

గమనిక N.B :- ఈ ప్రశ్నలో ఒక మహత్తరమయిన శాస్త్రార్థమును గ్రహించవలెను-

(1) సర్వప్రాణులకూ హృదయమునందే అర్థానుభవము (విషయానుభవము) కనుసించుచున్నది-

(2) ప్రియూప్రియదర్శనమువలన కలిగెడి సుఖదుఃఖములుకూడా హృదయమునందే అనుభవింపబడుచున్నవి-

(3) చాలకాలము క్రిందట అనుభవించిన బాహ్యార్థములను కూడా హృదయమునందే స్మరించటం కనిపిస్తోంది-

ఈ పై మూడుకారణాలను బట్టి బాహ్యవిషయాలను అనుభవించుట హృదయమునందే జరుగుచున్నదని చెప్పవలెను-

ఇచట శ్రోత్ర చక్షురాది ఇంద్రియములకు బాహ్యార్థములను హృదయములోనికి తీసికొనివచ్చెడిశక్తి లేనందువల్లననూ, ఆ ఇంద్రియములు అచేతనములగుటచే స్వయముగ తాము బయటికి వెళ్ళి అనుభవించి తిరిగివచ్చి చెప్పటకు వాటికి శక్తి లేకుండుటవల్లనూ శ్రోత్రాది గోళకములకంటె అతిరిక్తమయిన ఇంద్రియముల సంగీకరించుట వ్యర్థము-

ఇక అంతఃకరణానన్భవమగు జీవచైతన్యమే ఇంద్రియముల ద్వారా బయటికి వెళ్ళి బాహ్యఘటాదాలను వ్యాపించి వాటిని అనుభవించుచున్నదను కల్పనకూడా ఉచితముగాదు- అలాంటియప్పుడు వెలుపలనే విషయానుభవమునకు ఉల్లేఖ యుండవలసివచ్చును-

ఇష్టానిష్ట వస్తుదర్శన ప్రయుక్తమయిన సుఖదుఃఖములుకూడా వెలుపలనే పుట్టవలసివచ్చును- కాలాంతరమునందు లోపల (అంతఃకరణమునందు) స్మృతి పుట్టక పోవలసివచ్చును- లోపలకు (అంతఃకరణములోనికి) విషయములు ప్రవేశించకుండా అంతఃకరణమునందు అనుభవముకాని స్మృతికాని కుదరనేరదు-

ఇక అంతఃకరణవృత్తి బాహ్యేంద్రియములద్వారా బయటికి ప్రసరించి విషయప్రదేశాన్ని వ్యాపించి తదాకారాకారితమై ఒకవిధమయిన తత్త్వద్విషయాకార సంస్కారమును లోపలప్రవేశించి నటునివలె ఆయా విషయాకారమును అనుకరించుచూ ఆ విషయములను

అనుభవింప జేయుననికాని, స్మరింపజేయుననికాని, మీరు కల్పింపదలచినను అదియును కుదరదు-

ఏలయన ? ప్రమాస్థలంలో ఘటాద్యాకారానుభవములు భ్రమస్థలంలోని ఘటాద్యాకారానుభవములును తత్తదాకారలాంఛిత మనోవృత్తి విషయములని కల్పించుచో భ్రమప్రమలకు రెంటికి విశేషము లేకపోవలసి వచ్చును- అందుచే సర్వత్ర (అంతట) అనాదరము ప్రసక్తించును- ఘటాదులు బాహ్యములను అనుభవముకూడ లేకపోవలసి వచ్చును-

ఇలా అనుభవము లోపలిది ఘటాదికము వెలుపలిది- ఈ రెంటికి సంబంధములేదు- కనుక ఎవ్విధముగ ఆలోచించినను బాహ్యవిషయముల అనుభవారోహణమును ఉపపాదింప మీతరముగాదు-

కనుకనే నై యాయికాదులు అనుభవమునకు విషయములతో విషయవిషయభావ లక్షణమయిన స్వరూపసంబంధమే కాని సంశ్లేషాది లక్షణమగు సంబంధముకాదని యనుచున్నారు-

అదియును కుదురదు- అసంబంధ స్వరూపము (సంబంధములేని స్వరూపము) విషయములన్నిటికి సమానమగుటచే విషయ వ్యవస్థయే కుదురదు- ఇక “ఆత్మా మనసా సంయుజ్యతే” “మన ఇంద్రియేణ” “ఇంద్రియమర్థేన” (ఆత్మ మనసుతో కలియును- మనస్సు బాహ్యేంద్రియముతో కలియును- ఇంద్రియము విషయముతో కలియును-

అను క్రమముతో “స్వాశ్రయ సంయుక్త సంయుక్త సంయోగాది రూపమయిన పరంపరా సంబంధ వ్యవస్థచే విషయవ్యవస్థ కుదురుననుటకూడా చెల్లదు- అననుగతమయిన పరంపరాసంబంధము “ఇది స్మృతి” “ఇది అనుమతి” అని అనుగతమగు విషయములను వ్యవస్థపరుపజాలదు-

మరియు పరంపరాసంబంధముతో బాహ్యార్థానుభవము (సాక్షాత్కారము) నిర్వహించుచున్నందున అదియే విషయ వ్యవస్థాపకమగుచుండగా స్వరూపసంబంధకల్పనము వ్యర్థమగును-

దీనిచే సన్నికర్షద్వారా ఏపదార్థము ఏజ్ఞానవ్యక్తిజనకమో అపదార్థము ఆజ్ఞానవ్యక్తిలో విషయము అను వ్యవస్థకూడ నిరాకరింపబడినది- ఇట్లయినచో ఇంద్రియాదులుగూడ ఆయాజ్ఞానములందు విషయములు కావలసివచ్చును-

కనుక అఘటితఘటనా పటియమగు మాయాశక్తియొక్క బలమువలననే బాహ్యార్థానుభవము జరుగుచున్నదని చెప్పవలెను- ఇట్టితరీ శ్రోతాదిగోళకములకంటె అతీరిక్తమయిన ఇంద్రియములను అంగీకరించుటందులకు ? అనుభవమునుబట్టి తద్ద్వారా చిదాత్మయే బాహ్యార్థమును అనుభవించుచున్నవాడగును-

ఆట్టి మృతశరీరమునందుగూడ కర్ణాది గోళములుండుటవలనను సర్వగుడుగు (సర్వవ్యాపకుడుగు) ఆత్మకూడ సదా (ఎల్లపుడు) ఉండుటవలనను మృతశరీరమునందు కూడ బాహ్యార్థములను జీవులేలయనుభవించుటలేదు ? అని శ్రీరాముని శంక.

జడమయిన (పృథక్స్వేతనత్వములేని) యింద్రియములు తిరిగి వచ్చి చెప్పెడి శక్తిలేని యింద్రియములు స్వయముగ కాము బయటికి వెళ్ళి ఘటాది పదార్థములయొక్క బాహ్యత్వమును (బహిర్భావమును) అనుభవించి మరలివచ్చి లోపలప్రవేశించి చెప్పుచున్నవనుట యెట్లు పొసగును ?

ఓయి ! ఘటాదివిషయజాతము మొట్టమొదట చక్షురాదీంద్రియ జాతమును (సమూహమును) తమ తావుకు ఆకర్షించును- అట్లు ఆకర్షింపబడిన ఇంద్రియము విషయమునుచుట్టుకొని హృదయములోపలనున్న భోక్తృకొరకు ఆవిషయమును ఏదియో యొక అంశముచే లోపల

చేర్చును- ఘోషేంద్రియము గంధమును లోపలికి చేర్చినట్లు అనినచో అదియును చెల్లదు- ఏలయన?

ఏషయములు ఇంద్రియములను కలిసికొని బయటికి లాగకలవు కాని కలిసికొనకుండా లాగలేవు- త్రాడు కుండతో కలిసికొని బావిలో నుంచి బయటికి కుండను లాగకలదు కాని కలియకుండా లాగలేదు- ఇంద్రియ గోళక ప్రదేశమును సమీపించి యుండని ఘటాదులకు ఇంద్రియములతో సంబంధము సంభవించదు- కాక ఇంద్రియములకు చేదత్రాటికివలె ఘటసంస్లేషముకాని తదాకర్షకత్వముకాని (దానిని లాగుటకాని) లోకంలో ప్రసిద్ధమయిలేదు- ఇంద్రియములు, విషయములు, ఈ రెండును భిన్నప్రదేశమునందు పాతబడిన రెండుయినుప శలాకలవలె భిన్నప్రదేశమునందున్నవి- ఇట్లు భిన్నప్రదేశమున నున్న వాటికి పరస్పరసంస్లేషములేనిదే ఒకదానినొకటి ఆకర్షించుట యనునది పాసగ నేరదు-

మరియు నేతాదిగోళముల కొద్దిసగులలో స్థూలమయిన ఘటాదులను ప్రవేశ పెట్టుటయు ప్రపంచానుభవవిగుద్ధము- కనుక స్వామీ! అశ్లిష్టములయిన (కలిసికొనని) ఘటాదులకును ఇంద్రియములకును పరస్పరాకర్షణ స్వభావము అసంభవము-

మునీంద్రా! నాకీ విషయములు తెలుసు. అయినా అజ్ఞానుల యొక్క సంశయమును పోగొట్టదలచి నేను మిమ్ము అనేకపర్యాయములు గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి అడుగుచున్నాను- దయచేసి కోపింపక సమాధానమును సెలవివ్వండి- అని అన్నాడు శ్రీరామాడు-

వసి॥ రామా! గోళములకంటె అతిరిక్తముగ ఇంద్రియములు లేవని నీవన్నమాట అత్యల్పమయినది- గట్టిగా విచారిస్తే చైతన్యము కంటె వ్యతిరేకముగ ప్రమాతకాని ప్రమాణముకాని ప్రమేయముకాని ఉన్నదని నిరూపించుటకు ఏవాదికి సాధ్యంకాదు- కనుక చిద్వ్యతిరిక్త

ముగ ఇంద్రియాదులూలేవు- చిత్తాదులూలేవు- ఘటాదులూలేవు- శుద్ధచైతన్య మొక్కటే ప్రపంచం అంతా నిండిఉన్నది-

కల్పనాదృష్టిలో ద్రవ్యవృత్త్యము ఉన్నట్లు దర్శనముకూడ ఉండవచ్చును- ఆకాశముకంటే అతీవ్చుచ్చమయిన చైతన్యం మాయాశబల స్వభావముచేత పూర్వపూర్వవాసనను అనుసరించి పుర్యష్టకముగా తనరూపాన్ని కల్పించుకున్నది- ఆపుర్యష్టకరూపమే ప్రకృతియై ప్రపంచపరిస్థితికి కారణమయినది- ఆప్రకృతియొక్క అవయవములవలననే ఇంద్రియాదులు ఘటాదులు పుట్టినవి- ఇందుకుప్రమాణము-

“మాయాంశు ప్రకృతిం విద్యాత్ మాయినంతు మహేశ్వ అస్యానయవభూతైస్తు వ్యాప్తం సర్వమిదం జగత్ రం” అను శ్రుతి-కనుక రామచంద్రా! పుర్యష్టకంలో చేరియున్న చిత్తమనేది బాహ్య ఘటాదులను వ్యాపించుటచే స్వవృత్తి ప్రతిబింబితములయిన ఘటాదులు బాహ్యత్వాకారముతోనే హృదయంలోకిచేరి కనిపించడమూ కాలాంతరంలో స్మృతీ స్వప్నంలో లోపలనున్న ఘటపటాదులే బాహ్యములుగా అనుభవించుటయు, ఇదంతా కుదుగుచున్నది- (ఉపపన్నమగుచున్నది.)

ఇలా (ఈరీతుగ) పుర్యష్టకత్వమును చెందిన చిద్రూపమగు తత్త్వమే ఆపుర్యష్టకమునకు చిత్తాదులతో చేరిన స్వభావము గలదగుట వలన తనకుతానే చిత్తవృత్తి (మనోవృత్తి) అను సేరుగల అవయవము అగుచున్నది- ఆ అవయవమందు (అనగా ఆ చిత్తవృత్తియందు బాహ్యమగు ఘటాదికము బాహ్యకారముతోడనే ప్రతిబింబించుచున్నది-

మృతదేహమునందయితే పుర్యష్టకముతోకూడిన లింగశరీరాభిమాని (లింగాత్మ) యగు జీవుడు లీలోపాఖ్యానమునందు కనుపరచినట్లు తన కల్పనచేతనే శరీరమును విడిచి వెళ్ళినందున దర్శనాదిసామర్థ్యము అద్దానికి లేదు- అనగా దర్శన శ్రవణాదులు అందు జరుగుటలేదు-

కనుక నీవుచూసిన దోషములకు ఏమాత్రము తావులేదు అన్నారు వసిష్ఠులు-

శ్రీరా! స్వామీ! అలాఅయితే పంచీకృతభూతముల భాగముగు ప్రపంచముయొక్క ఆకారముగ పరిణమించుచున్నట్టియు, అపంచీకృత భూతముల కార్యముగు లింగశరీర భాగముతో ఆచిత్తత్వముయొక్క ప్రతిబింబమును గ్రహించుటకు దర్పణముగా తయారయియున్న ఆపుర్యష్టకముయొక్క రూపమేమిటో దానినే సెలవివ్వండి- అని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

పుర్యష్టకముయొక్క స్వరూపాన్ని చెప్పదలచాడు వసిష్ఠుడు- దానికిముందు అజ్ఞాతమయిన బ్రహ్మతత్వాన్ని నిర్దేశించి చెబుతున్నాడు.

వసి! రామా! జగద్భిజమయిన బ్రహ్మ అద్యంతములు లేనిది- దోషరహితమయినది- శుద్ధమయినది- ప్రకాశస్వరూపము- దేశకాలాది పరిచ్ఛేద శూన్యము- చిన్మాత్రము- అట్టిబ్రహ్మ వియదాదిభూత సూక్ష్మములను సృజించి అపంచీకృతములయిన ఆభూతసూక్ష్మములతో లింగశరీరమునూ పంచీకృతములయిన భూతసూక్ష్మములతో (పంచీకృత భూతసూక్ష్మములనగా స్థూలభూతములు) బ్రహ్మాండమునూ సృష్టిస్తాడు- వానిలో (అశరీరములలో) ప్రవేశిస్తాడు- వానియందలి అభిమానంచేత సూత్రాత్మ, ప్రాణాత్మ (హిరణ్యగర్భుడు) జీవాత్మ అను పేర్లను పొందుతాడు- ఈజీవుడు ఈస్థూలశరీరంలోని వాసనాపుంజముతో వృద్ధినింది లోపలి వెలుపలి పనులకు సమర్థుడవుతాడు- ఇతడే అభిమానభేదంచేత అహంకారమనీ, (అహంభావంచేత) మననంవల్ల మనస్సుఅనీ, బోధనిశ్చయంవల్ల బుద్ధిఅనీ, ఇంద్రియదృష్టివల్ల ఇంద్రియమనీ, దేహభావంచేత దేహమనీ, ఘటభావనచే ఘటమనీ వేరువేరు పేర్లను పొందుతాడు-

సర్వవ్యాపారములకు సాధారణమయిన స్వభావంతో పుర్యప్తక మని చెప్పబడతాడు- ఈజీవుడే జ్ఞానేంద్రియ వ్యాపారముచే జ్ఞానిఅనీ, కర్మేంద్రియవ్యాపారముచే కర్తయనీ, తత్ఫలముగు సుఖదుఃఖముల కాశ్రయమగుటచే భోక్తయనీ, అన్నిటికి ఉదాసీనుడుగా నుండి ప్రకాశించుచుండుటచే సాక్షియనీ అనబడతాడు- వీటియందు అభిమానము గల సంవిత్తు జీవుడు- ఇందలి జడాంశము పుర్యప్తకము కాదు, క్రోధ, హర్ష, విషాదాది బుద్ధివృత్తులు పరస్పరభిన్నములగుటచే జీవుడుకూడ భిన్నుడగుచున్నాడు- వాసనాభేదంచే భేదం జీవునకు అనివార్యం అవుతోంది-

బీజము, అంకురమూ, కాండమూ, పల్లవమూ, శాఖ, ఉపశాఖ, పత్రపుష్ప ఫలాద్యాకారము చెందినట్లు ఈ ప్రపంచంఅంతా సమష్టి వ్యష్టి జీవునియొక్క- ఆకారమే అగుచున్నది- కనుకనే మొదటి చిదాత్మ “నేను చిదాత్మను కాను శరీరాద్యాకారుడను” అను మిథ్యాజ్ఞానంచేత భ్రాంతిపడుచూ వాసనాపుంజంతో కూడుకొని క్రిందకు మీదకు ప్రపంచంలో తిరుగుచున్నాడు- సముద్రంలో తరంగములతో కొట్టుకొని పోయెడి కాష్ఠం ఊర్ధ్వాధోగమనములతో తిరుగుతున్నట్లు- ఇది సామాన్యజీవుల లక్షణం-

ఇక విశిష్టజీవులగు సనకాదులు మాత్రం మొదటిజన్మలోనే ఆత్మతత్త్వమును తెలిసికొని ఆచ్యంతవర్జితమయిన పరమపదమును చెందుదురు- మరికొందరు అనేక యోనులందు బుట్టి జన్మల ననుభవించి తుదకు ఆత్మజ్ఞానమును సంపాదించుకొని ముక్తి నొందుదురు- ఈ విభాగమంతా సాత్త్విక రాజస తామస జీవులను విభజించి చూపుట లోగడ ఉత్పత్తి ప్రకరణంలోనే గడచిపోయింది-

రామచంద్రా ! జీవుడు శరీరాన్ని పొందిన క్షణంఅంతా ఇలా చెప్పాను- ఇక “జడములయిన ఇంద్రియములతో బాహ్యఘటాదులను లోపల జీవుడెట్లు తెలిసికొనును” అని నీవడిగిన ప్రశ్నకు జవాబు

చెబుతా విను- రామా! చైతన్యము పుర్యష్టకంలో ప్రవేశించి పరిచ్ఛిన్నమై నఖాగ్రపర్యంతమూ వ్యాపించిఉన్నది- అట్టి చైతన్యమునకు ఈ దేహము పరమాత్మ అయినది- (అనగా కొంతపాత్ర యయినది)- అందుచే సదా దేహపరిమితమయిన జీవచైతన్యము దేహాంతర్గతము గనే సుఖదుఃఖాదుల ననుభవించును- ఇంక బాహ్యములయిన ఘటాదులను చూడవలసి వచ్చినపుడు ఉద్రిక్తమయిన తటాకోదకము కాలువ ద్వారా బయలు వెడలినట్లు సకలదేహములనుండి ఉద్రిక్తమయిన చైతన్యము చక్షురాదీంద్రియములద్వారా బాహ్యఘటాది పర్యంతము బాహ్యకాశమునందు బయలుదేగుతుంది- ఘటాదులను వ్యాపించి ఘటాద్యాకారమును చెందుతుంది- అపుడు ఘటావచ్ఛిన్నమయిన చైతన్యము (ఘటముతోకూడిన చైతన్యము) అంతఃకరణవృత్తి ద్వారా ఘటాకారమును చెందిన జీవచైతన్యముతో ఐక్యమును చెందుతుంది- అపుడు ఆఘటము వృత్తి విషయమై అనుభవగోచర మవుతుంది- ఇలా విషయేంద్రియముల సంబంధము చిత్తముతోకూడి జీవించియున్నవానికే బాహ్యార్థములను తెలుసుకొనుట జరుగునుగాని, మృతునకుగాని, ముక్తునకుగాని జరుగదు-

అతిస్వచ్ఛమయిన అంతఃకరణ వృత్తియందుగాని, నయనరశ్మి యందుగాని బాహ్యకాశమునందు ఘటాదికము ప్రతిబింబించును- ఆ ప్రతిబింబము వృత్త్యంతర్గతమయిన జీవునితో కలిసికొనును- అపుడు జీవుడు లోపలనుండుటచే లోపలనే ఘటాద్యనుభవము జరుగును-

యద్యపి చైతన్యమనునది బాహ్యమునకూడ కలదు- కాని ప్రాణములను ధరించిన చైతన్యమే జీవచైతన్య మనిపించుకొనునుగాని ధరించని చైతన్యము జీవచైతన్య మనిపించుకొనదు- ప్రాణధారణము చైతన్యమునకు శరీరములోపలనే జరుగునుగాని బయట జరగదు- ప్రాణములను ధరించిన చైతన్యమే “అహమ్” అని యనుకొనునుగాని ధరిం

చని చైతన్యమునుకొనదు- కనుక “నెలుపలనున్న నేను ఘటమును తెలుసుకొనుచున్నాన”ను ప్రతీతి (అనుభవము) కలుగదు-

ఇక ఘటాపటాద్యనుభవము ఇట్లు లోపలజరిగిననూ బాహ్య ఘటాకారము హృదయములోపల ప్రవేశించుటెట్లని నీకు శంకకలుగ వచ్చును. వినుము సమాధానమును చెప్పెదను-

కంటి, గుడ్డు రెండును ఒకపిడి పెట్టిన ఇంద్రనీలమణులవలె ప్రకాశించునని యెప్పుడగునో అపుడు ఆనేత్రరశ్మియందు బాహ్యపదార్థము ప్రతిబింబించును- ఆ ప్రతిబింబము చిత్తస్పర్శితో గూడికొని హృదయము లోపలకు ప్రవేశించును- తద్వారా లోపలనున్న జీవచైతన్యముతో బాహ్యపదార్థము కలిసికొనును- అపుడు బాహ్యవస్తువులోపలి జీవునిచే హృదయాకాశమునందే అనుభవింపబడును- చేతనునకు పదార్థ సంస్పర్శ (సంబంధము) ఎప్పుడు కలిగినదో అపుడు బాలుకు తెలిసికొనును- పశువు తెలిసికొనును- తుదకు స్థావరముకూడ తెలిసికొనును- స్థావరములలోగూడ గుల్మవిశేషములకు కొన్నిటికి స్పర్శ మాత్రముచే ప్రత్యసంపుటికరణము (గండ్డి అకులు జంటగా పుట్టుట) కనిపించుచున్నది- కాన పదార్థస్పర్శచే పదార్థానుభవము బాల, పశు, స్థావరాదులన్నిటికి నియతము-

ఇంక దూరమందున్న విషయములకు (ఘటాదులకు) నయనగోళకముతో సంబంధము (సంస్పర్శ) ఎట్లని? అడిగితివి-

విను సమాధానము- నయనగోళకముకంటె అతిరిక్తమయి స్వచ్ఛమయిన ఇంద్రియముయొక్క రశ్మిలు (కిరణములు) నెనుక చెప్పినరీతిగ జీవవేష్టితిములగును (జీవునితో కూడుకొనిన వగుచు) ఎదుట నున్న వస్తువును ఆలింగనము చేసికొనుచున్నవి- స్పర్శ, రస, గంధములను, తెలిసికొనుటలో ఇదే క్రమమును గుర్తింపుము-

శబ్దగ్రహణమునందు మాత్రము కొంచెము విశేషము కలదు- శబ్దము ఆకాశనిష్ఠము కనుక కర్ణాకాశము నందున్న దగుచూ,

ఒక్క-శుణంలో జీవాకాశమును పొందుచున్నది- అనగా శబ్దమునకు వృత్తి ప్రతిబింబనము అక్కరలేదు- అది అక్కరలేకుండగనే నాతోత్ శ్రోతముద్వారా అంతఃప్రవేశము నొందగలదు- ఇలా విషయేంద్రియముల సంబంధమువలన విషయానుభవము జీవచ్ఛరీరమునకు పొసగుచున్నది- మృతశరీరమున కదిపొసగుట లేదు-

శ్రీరా॥ మునీంద్రా ! ప్రతిబింబములనేవి అనేకచోట్ల కలుగుచున్నవి- మనస్సులలో ప్రతిబింబం జరుగుతోంది- అద్దాలలో ప్రతిబింబం కలుగుతోంది- గాజ యంత్రాలలో, కంచయంత్రాలలో, మణి వికారమయిన యంత్రాలలో, జలాది యంత్రాలలో చెబునుంచి బయలుదేరి క్రొత్తక్రొత్త చిగురాకులలోకూడ ప్రతిబింబములు కలుగుతున్నాయి- వాటిస్వరూపం కొంచెం వివరించి చెప్పండి- అని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

పసి! వసిష్ఠుడు జనాబు చెబుతాడు- రామా ! బింబచైతన్యము నిజమయినా చిత్రప్రతిబింబమయిన వ్యప్తిసమప్తి జీవులకు చింబాతికృతమయిన రూపము నిజంలో లేదు- ఉన్నదని లోకులనుకునే రూపం భ్రాంతిమాత్రం- ఇదే ఇలాఉంటే అత్యంతజడములయిన ముఖదర్పణము లకుగాని, ఘటచిత్రవృత్తులకుగాని, పరస్పరసాపేక్షమయిన ప్రతిబింబ స్వరూపం దుర్వికుని (చెప్పనలవికానిదని) వేరుగ చెప్పనే? కాబట్టి ప్రతిబింబం అంతా భ్రాంతిమాత్రం- కేవలం ప్రతిబింబమేకాదు- ప్రపంచంఅంతా భ్రాంతిమాత్రమే- కాబట్టి నీకు దానిమీద విశ్వాసము వలదు-

“అహం మమ”నేను నాది ఇత్యాది ప్రపంచం తరంగస్థానీయం- ఇది చైతన్యమనే జలంలోనుంచి పుట్టింది- కాబట్టి చిజ్జలముకంటె నేరుగా ఇదిలేదు- ఎల్లప్పుడూ ఉండేది చిజ్జలమొక్క-టే-

కనుక రామా ! నీవు ఎప్పుడూ ప్రపంచమునందు అసక్తుడవుగా నుండు- సంశోషంతో ఉండు- ప్రాపంచిక సుఖదుఃఖములు మిథ్యఅని

తెలిసికో- మాయను తరించు- సమమయిన బ్రహ్మయందు నిలిచిపో-
అని అన్నారు వసిష్ఠులు-

౫౧. ఇంద్రియార్థోపలంభవిచారము.

వసి॥ రామచంద్రా! మొదటలేని అహంకార జేహేంద్రి
యాదులకల్పన జీవసమష్టియగు చతుర్ముఖబ్రహ్మకువలె వ్యప్తియగు
నీకుకూడా సమానము. ఇదీ నాతాత్పర్యము- ఇది నీకు తెలిసియే
యున్నది- అనగా చతుర్ముఖబ్రహ్మకువలె సృష్టికిపూర్వము బ్రహ్మ
స్వభావంలోఉన్న నీకుకూడా చక్షురాదులు తయారుకాలేదన్న నా
మాటల తాత్పర్యం నీవు గ్రహించావు-

సమష్టిలో బ్రహ్మయొక్క సమష్టి పుర్యష్టకమునకు (జేహేంద్రి
యాదులకు) సృష్టి ప్రారంభంలో వ్యవహరింపదగిన పదార్థములయొక్క-
జ్ఞానము ఎట్లు పుట్టినదో, అట్లే వ్యప్తిపుర్యష్టకములన్నిటికి పుట్టుచున్నది-

చూడు. వ్యప్తిజీవుడు గర్భస్థుడై యుండగానే చక్షురాదీంద్రియ
విశిష్టుడై ఆరవమాసమున పుర్యష్టక స్వరూపుడగుచున్నాడు- అది
మొదలుకొని ఏవస్తువును ఎలా వ్యవహరించాలని భావిస్తున్నాడో
తన వాసనచే దానిని అలా తెలిసికొనుచున్నాడు- కనుక హిరణ్య
గర్భునియొక్క మనోన్యూపారమానందు తన ఇంద్రియములను ఇంద్రియ
విషయములనూ గురించి నజ్ఞానం కలిగినదో అలాగే వ్యప్తిలో నీకు
కూడా కలుగుతోంది-

కాబట్టి సృష్టికి పూర్వమందు వ్యప్తిసమష్టులు రెంటియందును
ఒకే శుద్ధచైతన్యము ఎట్లుకలదో అట్లే ఆతరువాతకూడా అహంకార
రూపమయిన అనంతవ్యప్తి జీవపుర్యష్టకములతో కూడిన చైతన్యము
కూడ ఒకటే అగుగాక. అప్పుడు పుర్యష్టకములు ఎన్నిమారినను సువే
దనము (చైతన్యము) యొక్క స్వరూపముమాత్రము మారదన్నమాట.
అది శుద్ధముగా సర్వానుగతమై యుండును- వేద్యములయొక్క దోష

ములనల్ల నేదనమునకు (సంవేదనమునకు) దోషమంటడు- సంవేదనము (చైతన్యము) ఏకము- అనంతము- (అపరిచ్ఛిన్నము) అవేద్యము:- కనుక ఈయది అనామయము- (దోషరహితము.) వేద్యములన్నీ దేశ కాల పరిచ్ఛిన్నములు- అనేకములు- (అనగా నస్తుపరిచ్ఛిన్నములు) స్థూలములు- కాబట్టి అవి అనామయములుగావు- నామయములు- అనగా దుష్టములు- కాన వీటియందు సత్యత్వములేదు-

రామచంద్రా! చైతన్యము అహంకారముగగాని, మమకారముగగాని, దేహేంద్రియాదిరూపముగాకాని, జీవరూపముగగాని వాస్తవముగ పరిణమింపదు- చైతన్యమానందు అహంతా మమతాది నోచరబుద్ధి వృత్తులయొక్క అధ్యారోపము మాత్రమే జగుగుతుంది- వాస్తవంగా పరిణమిస్తే సంవేదనమునకు (చైతన్యమునకు) గూడ అసత్యత్వము ప్రాప్తిస్తుంది. నిజంలో ఆత్మస్వరూపసాక్షాత్కారమున కుపయోగించెడి విద్యావిలాసాదులుగూడ ఆరోపమాత్రములే నిజంలోలేవు. ఈకల్పనలకన్నిటికీ అధిష్ఠానమయిన పరమాత్మఒక్కడే ఎల్లప్పుడకలడు-

అయితే “తస్మాత్సర్వేనతే ఆత్మానః పుష్పచ్ఛరంతి” అను శ్రుతి అగ్నివిస్ఫులింగ దృష్టాంతంతో జీవసంపత్తిని ఎలా చెప్పిందని నీకు సందేహం కలుగవచ్చు- కాని అది కేవలం ఉపదేశంకొరకు శ్రుతి అలాచెబుతోంది- అంతేకాని అది నిజమనికాదు- కాబట్టి అవిద్యారోగానికి మూలం వెతకకూడదు- చికిత్సయే ఆలోచించాలి- మూలకల్పన మొదలయినవన్నీ చికిత్సోపాయములేకాని వాస్తవములుకావు- అవిద్యామయమయిన సంసారవ్యాధి ఏదో ఒకరకంగా తత్త్వోపదేశం చేయగా తనలోతనకే విచారణకలిగి తుదకు నశించును- (నశిస్తుంది.) అప్పుడు ప్రశాంతమయిన స్వరూపజ్ఞానమే మిగిలియుండును-

అథక్రీయాకారియగు వ్యావహారిక పదార్థజాతము వ్యావహారిక సత్యమయినను శూన్యమయిన దానివలె ఏబ్రహ్మపదార్థమునందున్నదో

నీవు నిర్మలమయిన ఆబ్రహ్మతత్త్వమునందుండుము-ప్రాపంచిక విషయములను నెంటునే విడుపుము- జీవన్ముక్తుడవుగా శరీరంలో ఉండుము-

ఇక అవిద్యయొక్క స్వరూపం చెబుతావను-

అవిద్యకు రూపంలేదు- కనిపించుచున్నట్లు ఉంటూనే సశిస్తుంది కనుబడదు- లేనివస్తువును ఎంతకాలంచూస్తే చూతం ఎలాకనిపిస్తుంది? ఎంతప్రయత్నించినా ఎండమావులనీరు లభ్యమగునా? కనుక అవిద్య అనగా లేనిదే- అది ఉన్నట్లు భాసిస్తుంది- “అది అసత్తు” అనుజ్ఞానం లేకపోవడంచేతనే దానికి సత్యస్వం ఏర్పడుతోంది- అనగా అజ్ఞానం చేత అది నిజమయినదని అనుకోవడంకాని నిజమయినందువల్లకాదు- జ్ఞానమువల్ల ఉన్నవస్తువు ఉన్నట్లు కనిపిస్తుంది- భ్రమ నశిస్తుంది- సత్య స్వరూపుడయిన ఆత్మయొక్క సన్నిధానంవలన అత్యంతాసత్యమయిన అవిద్యయొక్క కల్పన కల్పింపబడినది- నీకు (జీవునకు) తత్త్వోపదేశము చేయుటకొరకు ఆ అవిద్యవలన జీవకల్పన ఏర్పడినదని శాస్త్రములు ఘోషించుచున్నవి- అద్దానిని నీవు తడేకనిష్ఠతో (సావధానముగా) వినాలి-

చైతన్యము మాయాశబలితమై శాహ్యవస్తువులను చూడాలని అనుకుంటుంది- ఏదేది ఎనాభావనచేస్తుందో దానినంతా అలా అనుభవిస్తుంది- అది నిజంకానీ, అబద్ధంకానీ నిజానిజాలతో నిమిత్తంలేదు- తాను అనుకున్నవస్తువల్లా నిజంగా ఉన్నట్లు గుర్తించవలసినదే- పిల్లవాడు అనుకున్నయక్షుడు (దయ్యము) నిజంగా ఉన్నట్లు గుర్తించిన విధంగా-

అలాగే కలంకతమయిన చైతన్యముకూడా పంచతన్మాత్రలు పంచీకృతములై సత్యముగా దేహేంద్రియాదులయినవని భావిస్తాడు- ఆ దేహములో ఇంద్రియములున్నవని అనుకుంటాడు- ఈపంచతన్మాత్రవల్ల అనేకనస్తువులు సృష్టినవనుకొని శాహ్యవస్తువులను ఇంద్రియముల ద్వారా చూస్తాడు- అందులో ఇంద్రియములు, మనస్సు, ప్రాణము

మొదలగునవి లోపలవనీ, ఘటపటాదులు వెలుపలవనీ నిశ్చయంతో
ఉంటాడు. అనిశ్చయం దృఢపడి తుదకు అదేవాసన అవుతుంది-

ఇలా విషయేంద్రియసంయోగమువలన అభివ్యక్తమయిన ఆత్మ
సుఖమునే విషయసుఖమునుగా భావిస్తాడు- స్వాభావికమయిన స్వవేద
నమానే (తన జ్ఞానమునే) విషయసన్నికర్షవలన పుట్టినదనీ, అహంకా
రాత్మయొక్క ధర్మమనీ అనుకుంటాడు- అంతట సాంసారికవిషయ
భోగములందే పుగుషార్థము పర్యవసానము (సమాప్తి) చెందినట్లు నిశ్చ
యించుకొని దాని ననుభవించుటకు ఇహలోక, పరలోక సంబంధ
మయిన కర్మలను ఆచరించితీరాలను నియమమును దృఢపరచుకుంటాడు.
నశ్వరమయిన విషయసుఖాన్ని ఉద్దేశించి ఈలాకికకర్మను నేను చేయ
వలెను- “ఈనైదికకర్మను నేనుచేయవలెను” అని ఊరట్లుగుతాడు-
ఇందొకటి స్వాభావికమయిన రాగాదులవలన ఏర్పడినది- రెండవది
శాస్త్రబ్రహ్మము-

ఈరెండును తన సంకల్పమావలన ఏర్పడునవియే- ఇందులో
ఒక్కొక్కపుడు ఒక్కొక్కటి రెండవదానిని జయించి స్వాభావిక పుగుష
ప్రయత్నంగో కలుగుతూ ఉంటుంది-

అద్వితీయమగు ఆత్మయే సమస్తద్వైతప్రపంచంగా వివర్తమగు
చున్నాడు- మధురరసమే కండచక్కెరగా తయారయినట్లు మట్టి
కుండగా తయారయినట్లు- కండచక్కెర (ఖండశర్కర) తత్పూర్వ
తన ద్రవావస్థ నశించినందువలన తయారవుతోంది- ఘటము (కుండ)
దానికిముందున్న మట్టియొక్క పిండావస్థ (మద్దగానుండుట) నశించి
నందున తయారవుతోంది- అందువల్ల ఆరెండు దృష్టాంతములు ఆఅంశ
మును పుచ్చుకొని వికారములనలసినదే- కాని కండచక్కెరయందు
మూధుర్యమూ, కుండయందు మృత్యురూపమూ (మట్టియొక్క
రూపమూ) నశించినందున ఆ అంశముబుచ్చుకొని వివర్తమునకు దృష్టాం

తములుగా ఆరెండును వాడబడుచున్నవి- బ్రహ్మయందయితే ఆ మాత్రపు వికారావస్థకూడా లేదు-

లేకపోతే ఆరెంటిని వివర్తదృష్టాంతములనుగా చెప్పక “ఖండో మధురరసేనైవ” అను శ్లోకమును అన్యథాకూడా వ్యాఖ్యానము చేయ వచ్చును- ఖండశబ్దమునకు వనఖండము అర్థము- వనఖండమనగా వృక్షము- మధురరసమనగా వసంతియును సంబంధమయిన ద్రవము- అనగా జలము- ఈయది వికారమును చెందకుండానే వృక్షవికారము నకు హేతువగుచున్నది- వృక్షములో ప్రవేశించియున్న జలభాగమే ఇటుపుష్పమూ, ఇటుపత్రమూ, ఇటుస్కంధమూ అని విచిత్రముగా పుట్టుచూ, జలమంతా ఒకటే అయినా ద్విత్వమును (భేదమును) వహించినట్లు అగపడుచున్నవి- అలాగే ప్రసిద్ధస్తూరూపముగు బ్రహ్మ కూడా ఇటుపటమూ, ఇటుకుడ్డ్యమూ, ఇటునేను అను జీవాత్మ “ఇత్యాది భేదములతో తనయందు ద్విత్వాన్ని (భేదమును) వహించుచూ కని పించుచున్నాడు- కనుక నిర్వికారమయిన జలమువివర్తదృష్టాంతముగ నీయవచ్చును-

మరియూ మేఘుడు గ్రీష్మకాలంలో (అర్క-రుక్) ఎండస్వరూపంగానే ఉంటున్నాడు- శీలివానకాలమందు వానకురియునపుడు (వారిగుడు) నీరుచు ఇచ్చువాడుగా ఉంటున్నాడు- తరువాత నేలమీద పడి మొలకలోని నీరురూపముగా ప్రవేశించినపుడు (అంకురోఽహం) “ఇప్పుడు నేను మొక్క-ను” అను అంకురరూపంలో ఉంటున్నాడు- అలాగే బ్రహ్మకూడా కాలభేదంచేత భావపదార్థాకారుడూ, అభావపదార్థాకారుడూ అగుచున్నాడు- కాని అతని స్వస్వరూపమునకు మాత్రం మార్పులేదు-

కాన ప్రపంచం అంతా బ్రహ్మవివర్తము- అందును నియతమయిన క్రమముకలది- దీని క్రమమును అన్యథాచేయుటకు (మార్పు చేయుటకు) ఎవరికిని సాధ్యముగాదు-అలాగే వస్తువులయొక్క భేదమూ

వాటియొక్క స్వభావనియమము కూడా మార్పుటకు ఎవరికినీ సాధ్య పడదు- అదేట్లున? అద్వమువలె స్వచ్ఛమయిన ఆకాశమునందు ఆకాశముయొక్క భాగముకాని, ఆకాశముయొక్క కార్యముకాని, ప్రతిబింబించదు- ఆకాశమునందుకాని ఆకాశకార్యమగు భూతాంతరమందుకాని ఆకాశభేదములేదు- అదియే ఆకాశము స్వచ్ఛమయినా దానియందు ఆకాశముకాని, ఆకాశకార్యముకాని ప్రతిబింబించకపోవుటకు కారణము- అనగా ఆకాశ, ఆకాశకార్యములందు ఆకాశాభావము లేనవిభావము- మరేమన ప్రతిబింబములేని దర్పణమధ్యభాగమువలె స్వచ్ఛంగా ప్రకాశిస్తూ ఉంటుంది- అవిద్యాసహితమయిన బ్రహ్మమాత్రం అలాకాదు- బ్రహ్మ అంతటా నిండియున్ననూ అవిద్యయందు జీనరూపంలో ప్రతిబింబిస్తూనే ఉంటాడు- సర్వవస్తువులందునూ వాటి వాటి శక్త్యాదిరూపంలో ప్రకాశిస్తూనే ఉంటాడు- స్వభావతః చిన్మయుడగుటచే తనయందు భేదములేకున్ననూ భేదకల్పనచే ద్వైతీభావమును చెందుతూ ఉంటాడు- సృష్ట్యారంభంలో ఏవస్తువు బ్రహ్మస్వభావంచేత (అవిద్యచేత) ప్రకాశిస్తూ ఉంటుందో అది నిజంలో ఆరూపంలో లేకున్నా దానికారూపం సత్యముకాకున్నా సత్యమయిన ఆత్మ దానిని సత్యముగానే తెలుసుకుంటాడు- ఈనియమము మాత్రము ఏయుగములోనూ వ్యభిచరించదు- కాబట్టి ఇవంతా నియతసిద్ధము- ఇట్టి నియతసికల్పములోను అన్యదామారదు-

లోకంలో కారణము సత్యము- కార్యము అసత్యము- సువర్ణమయమయిన కటకము (సుగుగు) నందు సువర్ణత్వమనునది సత్యము కటకత్వమనునది అసత్యమయినది- అలాగే ప్రాపంచికవస్తువులందు కూడా చిత్త్వమూ, అచిత్త్వమూ అని రెండు ధర్మములున్నవి-

అందు చిత్త్వము సత్యమయినది- అచిత్త్వము (జడత్వము) అసత్యమయినది- చైతన్యము (చిత్పదార్థము) సర్వవ్యాపకమయినది కనుక కటకమునందు సువర్ణత్వమువలె మన ఆకులందు చిత్త్వము

నిత్యము- (సత్యము) అచిత్వమునునది (జడత్వమునునది) కాదా చిత్కము (అసత్యము) ఇలా చిత్వ జాడ్యముల స్వరూపమయిన చిత్తము ఎప్పుడు దేహకారమునుకాని, విషయాకారమునుకాని దృఢ భావనతో భావిస్తుదోఅప్పుడు అలాగే దేవతగానో, మనుష్యుడుగానో, స్థావరముగానో తయారవుతుంది- ఆయా దేహకారాన్ని చెందుతుంది-

కనుకనే జీవుడు కాలభేదంచేత లోపలి వాసనావైచిత్ర్యమును బట్టి ఆయాఆకారములను భావించుచూ ఆయారూపములను చెందు తున్నాడు- ఎలాగంటే కలలో ఒకానొక గ్రామము అడవిగా చూడ బడితే అది అస్వప్నం ఉన్నంతవరకు అడవిగానే ఉంటుంది- అలాగే దేహభూతుడయిన ఈజీవుడుకూడా వాసనావశంచేత దేహమునుంచి దేహాంతరమును చెందుతున్నాడు- అనగా ఒకదేహమునుంచి మరొక దేహమును ప్రవేశించుచున్నాడు- కల ఎట్లు ప్రాతిభాసికమో ఈజాగ్ర త్రవచంకూడా జీవునకు అట్లు ప్రాతిభాసికమేకాని సత్యముకాదు-

కలలో కనిపించెడి నరుడు వెంటనే కుడ్డ (గోడ)మ(య)గును- పటమగును- అలాగే అసత్యమయిన ఈశరీరముకూడా మరణమునందు మూర్ఛయందును స్వయముగనే మారిపోవును- (మరొక దేహమగును) పుట్టుట ప్రాతిభాసికమే- చచ్చుట ప్రాతిభాసికమే- మరణించినవాని దృష్టిలో- జీవించియున్నవారలకు ఇతరులదేహము దగ్గమగుచున్నట్లు గోచరించినా అది అవిద్యాకల్పితమయిన దేహమునకేకాని వాసనా మయమయిన దేహమునకుగాదు- బాల్య యౌవన వార్ధక్యాద్యవస్థల యందలి శరీరములు కాలవశంచేత పరిణామమును చెందుతున్నాయి- ఇక్కడ ఈ దేహములకు అన్యధాభావము (దేహాంతరభావము) లేదు- “తదేవేదం”అదే ఈశరీరము అను ప్రత్యభిజ్ఞా నిశ్చయమచటయున్నది-

భూతభావిదేహములు అట్టివికావు- పుట్టినవాడు లోగడ మరణించియున్న దేహమును ప్రత్యభిజ్ఞ చేయుటలేదు- (గుర్తించుటలేదు.

మరణించినవాడు లోగడ జీవించియున్న దేహమును గుర్తించుటలేదు-
కనుక ఈయవి పూర్తిగా వేరు- వాసనామయములు. వాసనాభేదము
చేతనే వీటికిభేదము- వాసనావశంచేతనే వీటికి ఉత్పత్తి-

అయితే మానవుడు మరణించిన తరువాత దేవాదిశరీరమును
ధరించునుకదా! అది వానికి వాసనవల్ల వచ్చినదనేయడల వాడెప్పుడూ
దేవాదిశరీరాన్ని మనుష్యశరీరంలో ఉండగా చూడలేరుకదా! చూడని
వస్తువునకు అనుభవమే లేకపోతే అననుభూతమయిన వస్తువుయొక్క-
వాసన ఎలా ఏర్పడుతుందను ప్రశ్న పుట్టవచ్చు- విను సమాధానము-

ఈ ప్రపంచంఅంతా జీవస్వప్నం- అనగా మెలకువతోనున్న
వానికల- నిద్రఅనునది అర్థమృతి- అనగా సగము మరణము వంటిది-
అందులో వచ్చేడికల మృతస్వప్నము- ఈప్రపంచ ప్రతిభానము అట్టిది
కాదు- కనుక ఈయది జీవస్వప్నము- నిద్రాస్వప్నంలో అనుభూతియు
కానిది కనిపించును- “దృష్టంచ అదృష్టంచ శ్రుతంచ అశ్రుతంచ
అనుభూతంచ అననుభూతంచ సర్వంపశ్యతి” అను శ్రుతి యిందుకు
ప్రమాణము- (అయితే ఈజన్మలో అనుభవించని దానినికూడా చూడ
గలడనియే దీనికి తాత్పర్యము- నిజస్థితిలో అనాదియగు ఈసంసార
మలో ఎప్పుడో ఒకప్పుడు అనుభూతముకానిది ఉండదు.) అలాగే
మానవునకుకూడా దేహాదిశరీరవాసన చూడకపోయినా వినుటవల్ల
నయినా కలుగవచ్చు- కనుక మరణకాలంలో భావిదేహారంభక కర్మో
ద్బోధిత వాసనాను సారముగనే (అనగా రాబోయేది శరీరమును
పుట్టించేది కర్మవల్ల తయారయిన వాసననుసరించియే) దేహాంతరము
పుట్టుచున్నది- అందుచే అది వాసనామయమనుటలో తగాదాలేదు-

ఇలాంటి మహావాక్యములవల్ల బ్రహ్మసాక్షాత్కారంకలిగి,
దానివల్ల బ్రహ్మభావం కలుగుతుందికదా! అదికూడా దేహాంతరము
వలె వాసనామయమయిన స్వప్నము ఏలకాకూడదు? అనే ప్రశ్న
నీకు కలుగవచ్చు- కాని అదిసరికాదు- బ్రహ్మభావము వాసనామయ

మగు స్వప్నము కానేరదు- ఇది ఏజన్మలోను జాగ్రద్దశలో అనుభూతము కాలేదు- “శిన మద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే” అను శ్రుతిచే స్వస్వరూపముగా తురీయముగా చెప్పబడిన పరమాత్మ స్వరూపమిది- దీనియనుభవము లోగడ ఎన్నడును లేనందున ఈయది వాసనామయ మనుటకు వీలులేదు- ఈబ్రహ్మభావమనునది స్వచ్ఛమయిన చిన్మాత్రతాత్మకము- ఇట్టి చిదాత్మయే జీవుడై యిపుడు మహావాక్యములచే జెప్పబడిన నిజరూపమును గ్రహించుకొనుచున్నాడు-

జీవుడయిన చిదాత్మ చిత్స్వభావుడగుటచే జాగ్రద్దశలో క్రొత్త క్రొత్తవిషయాలను ఎలా అనుభవించు (తెలిసికొను) చున్నాడో, అలాగే స్వస్వరూపమునుగూడ అనుభవించుచున్నాడు-

దీనినిబట్టి అననుభూత విషయమునందుకూడా భావనాప్రచయం చేత (నివిధ్యాసపాలవంచేత) వాసనదృఢపడి అయ్యది పూర్వదృష్ట విషయవాసనను (లోగడ అనుభవించిన విషయముల సంబంధమయిన వాసనను) గూడ జయించునని పురుషప్రయత్న ప్రాబల్యమును గమనించవలెను- కాబట్టి ప్రాక్తనవాసన అద్యతన (ఇప్పటి) పురుషప్రయత్నం చేత నశించును- నిన్నటిరోజున చెడుపనిచేసిననాడు పురుషప్రయత్నం చేత ఈరోజు మంచిపని చేయువాడుగా మారిపోవును- రామా! ఇంతవరకు వాసనాపరిణామరూపమగు దేహాదిబంధము నీకు వర్ణించబడినది- ఇకముందు ఈబంధనివృత్తి ఎప్పుడనే విషయాన్ని గురించి చెబుతామిను-

మోక్షకాలంలోతప్ప మరెప్పుడును జీవులకు ఈదేహాదిబంధము తొలగనేరదు- దేశకాలముల ననుసరించి ఇందులోపడి మునుగుతూ తేలుతూ ఉంటాడు- ఎట్లనో స్థూలదేహాన్ని వదల్చుకున్నా మోక్షం లేనిదే లింగదేహరూపమగు పుర్యష్టకము దుర్నివారము- 1. మనస్సు, 2. బుద్ధి, 3. అహంకారమూ తస్మాత్త్రపంచకమూ (8) ఈయెనిమిది కలిసి పుర్యష్టకమనబడుతోంది- ఈయది వాసనామయము- అతినాహికము- ఇద్దానికి మోక్షపర్యంతము నాశములేదు-

సంపత్తి కలుగగా మహావాక్యశ్రవణంచేత క్రమంగా జ్ఞానోదయం కలిగి మనఃకల్పితమయిన స్వప్నప్రాయమగు ప్రపంచమూ, దానికి కారణమగు అజ్ఞానమూ, బాధింపబడగా (నశించగా) కార్యకారణావస్థారూప బంధ ద్వయశూన్యమయిన ముక్తి ఉపపన్నమగును.

N. B. బంధము ద్వివిధము. కారణావస్థారూపము. 2. కార్యావస్థారూపము అని. 1. లింగ దేహాత్మకమయిన బంధము కార్యావస్థారూపము- అవిద్యావస్థ కారణాత్మకబంధము- ఉద్వివిధ బంధము నశించుటయే ముక్తి-స్థూల దేహాత్మకమయిన బంధము ఎప్పటికప్పుడు నశిస్తూనేఉంది- అంతమాత్రం చేత జీవునకు ముక్తి వచ్చుటలేదు- కనుక స్థూలదేహసద్భావముతో ఈశాస్త్రము నందు ప్రయోజనములేదు- కనుక దానిని వర్జించుట ఇందు అనవసరము- ఇదియునుగాక స్థూలభూతభౌతిక ప్రపంచమును అంగీకరించినా దానికి తత్వజ్ఞానంచేత బాధ (నాశము) కనిపించ నందున ముక్తి సంభవించదు- కనుక సర్వధా మోక్షశాస్త్రము నందు స్థూలదేహమున్నదని వర్జించుట అనుచితము-

ఉవిధమయిన నిష్కర్మలో స్వప్న సుషుప్తులు రెండే అవస్థలు- స్థూలపదార్థవిషయమగు జాగ్రత అనుపేదగుల మూడవ అవస్థను నిరూపించుట ఎవరికిని సాధ్యముగాదు- బడములయిన ప్రాపంచిక పదార్థముల నన్నిటినీ వాసనా (సంసార) రూపముతో ఉపసంహరము (ప్రోగు) చేసికొనిన సుషుప్తావస్థ ఒకటి. దేహేంద్రియాది ప్రత్యయములతో ఒప్పుచున్న స్వప్నావస్థ రెండవదీ అని రెండే అవస్థలు- ఇలా స్థావర జంగమాకారములతో ఆతివాహికదేహమే మోక్షపర్యంతము తిరుగుతూ ఉంటుంది- ఈ ఆతివాహికదేహము ఒకప్పుడు సుషుప్తిదశలో ఉంటుంది- ఒకప్పుడు స్వప్నదశలో ఉంటుంది- ఇలాంటి ఆతివాహికదేహము అందరకుకలదు-

జీవుడు సుషుప్తావస్థలోనుండి వాసనాత్మకంగా లోపలి ప్రవేశించిన దుస్వప్నములతో విచ్ఛిన్నుడగునపుడు (కొట్టబడినవాడై) గతస్మృతియై (తెలివితప్పినవాడై) లోలోపల వెలుగుచుండును-

ఇంక సుషుప్తిదశలో నున్నపుడు స్థావరాదులవలెనూ, కల్ప వృక్షాదులవలెనూ, శిలాగులవలెనూ తరతమభావంతో తమఃప్రచురమై (అజ్ఞానప్రచురమై) ఉంటాడు-

కనుక చిత్తము (మనస్సు) నందలి బాహ్యాధిక్యమే సుషుప్తి-చిత్తప్రభుగామే (మనోవికారమే) సంసారము- చిత్తమునకు (మనస్సునకు) తత్త్వబోధమే ముక్తి- తురీయత్వమే జీవునకు బాగ్రత అని తేలినది-

రాగియను లోహంబోని మాలిన్యాన్ని తీసివేస్తే అదిబంగారము అయినట్లు జీవునకు తత్త్వబోధకలిగి అంతఃకరణమాలిన్యాన్ని రూపు మాపుకంటే పరమాత్మ అవుతాడు అజీవుడు-

తత్త్వజ్ఞానంవలన కలిగెడు ముక్తి రెండువిధములు- 1. జీవన్ముక్తి- 2. విదేహముక్తి- అని ఇందు తురీయావస్థ జీవన్ముక్తి అనబడుతుంది- తురీయాతీతావస్థ విదేహముక్తి- పురుషప్రయత్నంచేత బోధ రూపుడయిన జీవుడు ప్రబోధరూపుడు (ఉత్కృష్ట చిన్మాత్రబ్రహ్మ రూపుడు) అవుతాడు-

తత్త్వతః తానెవరో తెలిసికొనిన జీవుడు సర్వాంతర్యామియగు సాక్షీస్వరూపుడగుచున్నాడు- తన స్వరూపమూ తనకు తెలియనివాడు కూడా నిజస్థితిలో పరమాత్మస్వరూపుడయినా అజ్ఞానంవల్ల రాతివలె అతిమూఢమయిన తన హృదయంలో అతిదీర్ఘమయిన స్వప్నవిభ్రమమును (అతితీవ్రమయిన సంసారభయమును) అనుభవిస్తూ ఉంటాడు-

జీవులహృదయంలో వాస్తవంలో చిత్కళయే ఉన్నది కాని మరొకటి ఏదీలేదు- కాని దానినే అన్యథా చూస్తూ వృథా దుఃఖిస్తూ

ఉంటాడు-జీవాణువులో పరమాత్మ స్వరూపముకంటె వేరేమీలేకున్నా అక్కడవిడికి ప్రపంచభావన కలుగుట మాయావిలాసముకాని మరొకటి కాదు- స్థూలిచెంబులో కాగెడినీరు ఎన్నివిధముల భ్రమిస్తూ ఉంటుందో అలాగే జీవాణువులోకూడా మిథ్యాసంసారభ్రాంతులు తిరుగుతూ ఉండును- వాసనాబంధమే జీవునకుబంధము- వాసనాత్మయమే జీవునకు మోక్షము-

జీవునకు తురీయావస్థయందుకాని, తురీయాతీతావస్థయందుకాని వాసనలుండవు- కనుక వానికి సౌఖ్యప్రదశయే వాసనలకు అవధియగు దశ- ఈవాసనాజాలము స్వప్నదశలో అతివిచిత్రంగా స్పష్టపడుతూ ఉంటుంది- అదిఎలాగంటే ఘనమయిన వాసనాబద్ధుడు స్థావరాది జన్మల యెత్తును- మధ్యస్థమయిన వాసనలు గలవాడు పురుషుడు గాను, మనుష్యగంధర్వ దేవగంధర్వుడుగను, పశుపక్ష్యాదిరూపము గను పుట్టుతూ ఉండును.

ఇక ఏజీవుడు “సుఖప్తివిచ్యుతికాలంలో (అనగా ఘనమయిన అజ్ఞానమువదలిన దశలో) నఖశిఖపర్యంతము వ్యాప్తమయిన అహం భావలక్షణమయిన మనోవృత్తితో “నేను దేహపరిమితుడనే” అను అంతఃపరిచ్ఛేదము ఉండునో వాడు బాహ్యములయిన ఘటాదులుగా బుట్టును- అపుడు చక్షురాదీంద్రియములద్వారా బయలు వెడలిన అంతః కరణద్వారా వృత్త్యవచ్ఛిన్నమగు జీవుడు బయలు వెడలి ఘటాదులను వ్యాపించును- అపుడు జీవునకు “ఘటమహింజానామి” నేనుకుండను తెలిసికొనుచున్నాను” జ్ఞానమేర్పడును- అపుడు గ్రాహ్యగ్రాహకముల యొక్క వాసనాత్మికయగు సత్త చిత్రాతిచిత్రముగ స్పష్టపడును-

అనగా లోపలనున్న జీవాత్మ ఎపుడు బహిః (వెలుపల) అనాత్మ పదార్థములతో సమాశ్రితుడు (వ్యాపించినవాడు) అగునో అపుడు గ్రాహ్యము, గ్రాహితుడు అనునొకవిధమగు సంస్కారము మృగత్వస్థితి వలె పుట్టును- ప్రపంచంలో హేయమూలేదు- ఉపాదేయమూలేదు-

హేయమనగా విడిచిపెట్టెనది- ఉపాదేయమనగా గ్రహింపఁగినది-
 ఈ రెండూ వాస్తవంలోలేవు- కనుక హేయోపాదేయ వైచిత్ర్యము
 కూడా వాస్తవవల్ల అధ్యస్తమేకాని వాస్తవముకాదు- బాహ్యభ్యంతర
 కలాకారమయిన చిదాత్మకకాండే ప్రకాశించుచున్నాడు- మూడు
 లోకములూ చైతన్యముయొక్క చమత్కారము- భేదవికల్పములతో
 ప్రకాశించుచున్నది- తత్త్వజ్ఞానంచేత జీవులు చిద్రూపులుగా ప్రకా
 శించుచున్నారు- బాహ్యభ్యంతర సహితమయిన ప్రపంచ మేమాత్రము
 ఎప్పుడూ చిద్వ్యతిరిక్తముగ లేదు-

రామచంద్రా! తత్త్వదృష్టితో విమర్శిస్తే సముద్రము తరంగ
 ఫేనబుద్బుదాది భేదరహితము- అనగా అలలు, నురుగు, బుడగలు
 అని భేదములేనిది- శుద్ధము స్వచ్ఛమయినజలమే అది- (సముద్రము)

అలాగే ఈ ప్రపంచాన్నికూడా తత్త్వతః విమర్శించి తెలిసికుంటే
 వాస్తవానైచిత్ర్యమువల్ల కలిగిన భేదభాతిమేమీ లేనిదే- అలాంటి
 అనామయమగు ఆత్మతత్త్వమే పరమపదము-

ఇంద్రియాధోపలంభ విచారమను 51 ఏకపంచా
 శదధ్యాయము ముగిసినది.

౫౨. అర్జునోపాఖ్యానము.

వసిష్ఠమహాముని గతస్థలో రరవ శ్లోకం “జీవస్వప్నే జగ
 ద్రూపం విద్ధి వేద్యవిదాంవర” అని చెప్పియున్నారు- అనగా ఈపరి
 దృశ్యమాన ప్రపంచరూపము జీవస్వప్నమునందు (జీవునియొక్కకలలో)
 చేరిన దానినిగా తెలియుమని దీనియర్థము- ఇది వినినతోడనే శ్రీరా
 మున కొక సందేహము కలిగినది- అదేమన? “జీవులందరకు స్వప్నము
 ప్రత్యేక ప్రత్యేకము భిన్నముకదా! జాగ్రత్ప్రపంచమయితే అందరకు

సాధారణముకదా! అందరు స్వప్నముకంటె విలక్షణముగ అనుభవించుచున్నారు కదా! ఇది స్వప్నం ఎలా అవుతుంది? అని-

ఇది గ్రహించారు వసిష్ఠులు- సమాధానం చెబుతారు-

వసి॥ రామా! నీసం దేహము సరిఅయినది- కాని సర్వజీవ సమష్టిస్వరూపుడయిన హిరణ్యగర్భుడను ఆదిజీవునియొక్క స్వప్న మే మనయొక్క జాగ్రత్తు- (మెలకువ) ఇదేమన అందరకు కల్పితమయిన సంసారము- వ్యప్తిజీవులకువలె సమష్టిజీవుడయిన హిరణ్యగర్భునకు వేరేస్వప్నంలేదు- అంచేత మనకు జాగ్రదవస్థలో ప్రసిద్ధములయిన భూతభువనాది భావములే (గడచిన లోకములు మున్నగు పదార్థములే) ఆ హిరణ్యగర్భునకు జాగ్రత్స్వప్నోభయూపస్థాపనార్థములు- అనగా అవే అతనికి జాగ్రద్వస్తువులు- అవే స్వాప్నికవస్తువులు- కనుక ఇది స్వప్నంకంటె భిన్నములుకావు- అందుచేత నేను ప్రపంచమంతా జీవ స్వప్నమని చెప్పాను-

కాని మనయొక్క స్వప్నము త్వరలో నశించేది- జాగ్రత్తు ప్రపంచమనే యీజీవస్వప్నం. దీర్ఘకాలం ఉండేది- ఇంకే ఈ జీవస్వప్న భేదం- అది సత్యముకాదు- ఇది సత్యముకాదు- దానికి వస్తుస్వప్నము లేదు- దీనికి వస్తుత్వములేదు- ఒక కలలోనుంచి మరొక కలలోకి పోవుచున్నట్లు ఈజీవులు ఆదిజీవునియొక్క కలలోనుండియే అది అసత్యమయినా సత్యమని తలచుచూ ఇతిరకలలను కనుచున్నారు- వాటిని మాత్రం అసత్యమని యెప్పటికప్పుడు తలంచుచున్నారు- అలాగే జీవులు భ్రాంతిచే అబడమయిన బ్రహ్మను బడమయిన ప్రపంచమునుగా చూచుచున్నారు- బడమయిన అహంకారము మొదలుకొని దేహమువరకు నుండుదానిని చేతనమయిన ఆత్మనుగా తలచుచున్నారు- ఇలాంటి వస్తుస్వభావమునకు విపరీతముగా చూచుటనుబట్టికూడా ప్రపంచం స్వప్నమనలేగి యున్నది- జీవులు ప్రతికల్పంలోను ఇలాంటి భేదకల్పనాపరంపరలలోపడి తిరుగుచునే యున్నారు-

ఇంతకూ కారణం వ్యస్తిఅయిన జీవుడు (తాను) నిజస్థితిలో
స్వస్వాపకుడూ, అపరిచ్ఛిన్నుడూ, సత్యస్వరూపుడూ కనుక దేనిని
భావిస్తూ ఉంటాడో, వెంటనే దానియందుండే ఆసక్తిచేత తనయొక్క
సత్త్వాను దానియందు ఆరోపించి దానిని నిజమయిన దానినిగా గ్రహి
స్తాడు- కాబట్టి దానిమీద (ప్రపంచమీద) ఆసక్తిని విడిచిపెట్టితే
అది సత్యమనే భ్రమ నశిస్తుంది- అపైన తత్త్వం తెలుస్తుంది- జీవ
న్ముక్తి కలుగుతుంది-

ఇందుకుగాను శ్రీకృష్ణ భగవానుడుపదేశించబోయెడి అసంసక్తి
యోగమును పరమపవిత్రమయిన ఉపదేశమును చెబుతానీకు వినుము-
దానిని విని పాండుపుత్రుడగు అర్జునుడు తన జీవితాన్ని సుఖంగా దుఃఖ
రహితంగా గడుపుకొనగలడు- అని అన్నారు వసిష్ఠులు-

శ్రీరా॥ బ్రహ్మగీ ! పాండు పుత్రుడగు అర్జునుడు ఎప్పుడు
పుట్టుతాడు- అతనికి శ్రీకృష్ణుడు అసంసక్తియోగాన్ని ఎప్పుడుపదే
శిస్తాడు? అని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

వసి॥ రామచంద్రా! స్వస్వరూపమునందు ప్రతిష్ఠితమై అతి
నిర్మలమయిన పరమాత్మయందు మలాత్మకమయిన యీ ప్రపంచం
కల్పితమయింది- బంగారమునందు కలకాదులూ, నీటిలో తరంగ
బుద్బుదాదులూ, కల్పితమయినట్లు- ఈసంసారజాలంలో చతుర్థశ
భువనములూ, భూతజాతులూ, పక్షులవలె పరిభ్రమించుచున్నవి-
ఇందులో ఇంద్ర, అగ్ని, యమ, వరుణ, కుబేరాదులు దిక్పాలకులుగా
నున్నారు వారు- శ్రుతి స్మృతి సదాచార విహితమయిన పుణ్యమును
ఆచరింపుమనీ, తన్నిసిద్ధమయిన పాపముహేయమనీ ఒకవిధమయిన
మర్యాదను ఏర్పాటుచేశారు వారివారి అధికారమునుబట్టి- ఈమర్యా
దతో నడచే కాలప్రవాహంలో తన అధికారం తాను నెరవేర్చు
కుంటూ స్థిరచిత్తుడుగా నున్నాడు యముడు- ఇతడు ప్రతి నాలుగు
యుగములకు (చతుర్యుగమునకు) భూతహింసవలన పాపము వచ్చినదను

భావముచే కొంతకాలము తపస్సుచేయును- ఒకపుడు యెనిమిది వత్సరములు- మరొకపుడు పదిసంవత్సరములు- ఇంకొకపుడు పన్నెండు సంవత్సరములు- మరొకపుడు 16 సంవత్సరములు- మరొకపుడు 17 సంవత్సరములును- కాలనియమం లేకుండా తపస్సుచేస్తూ ఉంటాడు- ఆయముడు అలాంటి తపోనియమంలో ఉన్నపుడు మృత్యువు ఏభూతములనూ హింసించదు- అందుచేత మహీతలము (భూతలము) అనేకమంది ప్రాణిసమూహములతోనిండి ఎక్కడా సంచరించటానికి సందులేకుండా ఉంది- బాధపడుతూ ఉంటుంది- వర్ష కాలంలో దోమలతో అడవిలో ఏనుగుబాధ పడినట్లు-

ఆస్థితిలో భూభారమును తీర్చదలచిన విష్ణ్వాదిదేవులు అంశశో అవతరించి భారతయుద్ధము మొదలగు ఉపాయములతో భూతములను హింసించి భూభారమును తొలగింతురు- ఇదీ యుగచరిత్ర ఇలాంటి యుగాలు యిప్పటికి కొన్నివందలూ, కొన్నివేలూ, అనేకమార్లు గడచాయి-

ఇప్పుడు వై వస్వతుడను యముడు పితృనాయకుడుగా వచ్చాడు- ఇతనిచే కొన్నిభూతాలు సశింపచేయబడ్డాయి- ఆపాపం పోగొట్టుకోవటానికి, 12 సంవత్సరములు నిర్వికల్పసమాధితో తపస్సుచేయదలచాడు- పారంభిస్తాడు- అంచేత ప్రాణుల కింశమరణముండదు- మరణములేని ప్రాణులు కోట్లకోలది పెరిగిపోతారు- వారిగో భూదేవతకు అపారమయిన భారంకలుగుతుంది- దానితో బాధపడుతూ సహింపలేక విష్ణుమూర్తిని శరణమొందకలదు- దొంగలచేతిలో చిక్కిన ప్రియురాలు చెంతనున్న భర్తను శరణు జొచ్చినట్లు- అప్పుడు శ్రీమహావిష్ణువు రెండురూపాలతో భూలోకమున అవతరించగలడు- ఆరెండవ తారములే లోకంలో నరావతారమనీ నారాయణావతారమనీ అంటారు పెద్దలు- ఇతర దేవతలంతా వారివారి అంశలతో అతనికి సాహాయ్యంగా అవతరిస్తారు-

ఇందు వసుదేవుని కుమారుడగు వాసుదేవుడు (శ్రీకృష్ణుడు) విష్ణుమూర్తియొక్క మొదటిశరీరము- పాండుపుత్రుడగు అర్జునుడు రెండవశరీరము- యమధర్మరాజునకు కుమారుడగు యుధిష్ఠిరుడను నొక ప్రసిద్ధరాజు ఉండగలడు- అతడు నాలుగు సముద్రములమధ్య నుండు భూవలయమును పాలింపగలడు- పాండురాజునకు పుత్రుడు- ధర్మవేత్త- దుర్యోధనుడని యీతని పినతండ్రికుమారు డొకడుండును- వీరిరువురకు పరస్పర రాజ్యకాంక్షతో యుద్ధము తటస్థించును- అందు ఇరువురుకలిసి 18 అక్షౌహిణీల సైన్యమును ప్రోగుచేసికొందురు- ఆ సైన్యమంతయును సంహరింపజేసి విష్ణుమూర్తి భూభారమును తీర్చగలడు గాండీవమును చేతబూనిన అర్జునుడను దేహముతో-

రామచంద్రా! అర్జునుడను పేరుగల మొదటి శరీరంలో ప్రాకృత భావము ప్రవేశించినది- హర్షామర్షములతో కూడినది- అజ్ఞప్రాయమయినది- అట్టి అర్జునుడనువాడు మరణోన్ముఖులై ఇరుసేనలమధ్య నున్న స్వజనమును చూచి దుఃఖించగలడు- యుద్ధమునకు ప్రయత్నింపబోడు- అట్టి అర్జునదేహమును గురించి శ్రీమహావిష్ణువు తానువచ్చినవనిని నెరవేర్చుకొనుటకు శ్రీకృష్ణదేహంతో తత్త్వమును బోధించగలడు- ఇదీ ఆతడొనర్చినబోధ-

అర్జునా! ఆత్మ జన్మమరణాది షడ్భావవికారములు లేనివాడు- నిత్యుడు- శాశ్వతుడు- శరీరమును చంపినా ఆత్మచచ్చువాడుకాదు- “నేను ఆత్మను చంపువాడను” “ఆత్మ నాచేత చచ్చువాడు” అని యనుకొనెడివారిగుఱురూ అజ్ఞానులు- ఆత్మయందు నాశహేతువులేమీ లేవు- కనుక అతడు నిత్యుడు- అపరిచ్ఛిన్నుడు- చైతన్యస్వరూపుడు- అజ్ఞానకార్యమయిన కలంకములేమీ ఆతనికిలేవు- నీవు ఇట్టిశుద్ధాత్మరూపుడవు- కనుక నీకు బంధుసంసక్తివలని దుఃఖముకాని తన్మరణాదులవలని దుఃఖముకాని ఉచితముకాదు- అని ఉపదేశించారు శ్రీకృష్ణులు అర్జునునకు అని అన్నారు వసిష్ఠులు-

౫౩ వ సర్గము.

వసి|| రామా ! ఇంకా ఇలా అన్నాడు భగవంతుడు.

భగవాన్|| అర్జునా ! నీవు మాననాది వికారములుగలవాడవు కావు- కనుక “నేను చంపువాడను” అను అభిమానమును పూర్తిగా వదలు- “నేను కర్తను” అను అభిమానములేనివాడును, హర్ష విషాదాదులతో అంటనివాడునూ, ముల్లోకములనూ హింసించినా హింసాదోషమును చెందడు- నీహృదయంలో దేహేంద్రియాదులయందు అభిమానరూపమయిన ఏబుద్ధివృత్తి ఉంటుందో “కార్యకారణ సంఘాతాత్మకమయిన నేను హంతను” “ఈ దేహసంబంధమయిన బంధ్యాదులు నావారు” అనే బుద్ధిని విడిచిపెట్టు- చంపుట, చంపబడుట, యను ధర్మములు శరీరానిహితాని ఆత్మవికాపు- అట్టి శరీరంలోటి తాదాత్మ్యభ్రాంతి ఉండేసరికి ఆత్మయందు ఆరెండూ భాసిస్తూ ఉంటాయి- కనుక ముందు ఆతాదాత్మ్యభ్రాంతినే విడిచిపెట్టాలి- సత్త్వాదిగుణవికారములయిన దేహేంద్రియాదులవల్లనే కర్మలు చేయబడుతున్నాయి- అహంకారవిమూఢుడు ఆపనులందు తానేకర్తనని అనుకుంటాడు- నాకన్న చూస్తోంది- నాచెవునింటోంది- నాచర్మము స్పృశిస్తోంది- నానాలుక రుచి చూస్తోంది- నామనస్సు సంకల్పిస్తోంది- చేయుగాక ఇవన్నీ ఈపనులు- ఇందులో నేనేవడను? కన్నుకాదు- చెవినికాదు- చర్మమునుకాదు- వీటన్నిటికి విలక్షణమైనది- అనేస్థితి రావాలి ప్రతివాడికీ- ఈస్థితి అబ్బినవాడికి ఏకచ్ఛము ఉండదు- అది అబ్బనివాడికే అన్నికష్టాలూ-

లోకంలో కొంతమంది సమూహంగా కలిసి ఒకపనిచేస్తే అది చెడిపోయినపుడు ఆసంఘంలో చేరిన ఒక్కొక్కడు సంఘాతంమీద అభిమానంచేత దుఃఖిస్తే లోకులు వాడిని ఎగతాళిచేస్తారు- సంఘాతంలో చేరినవాడిపరిస్థితి అవమానాస్పదమయితే దేహేంద్రియాది సంఘా

తమునకు బహిర్భూతుడయిన ఆత్మ దేహేంద్రియాది పనులనుగురించి దుఃఖిస్తే ఇంకేమి చెప్పాలి ?

కనుక అర్జునా ! యోగులు నిరహంకారులై ఫలాసంగము లేకుండా మనోవాక్యా-యేంద్రియములతో కర్మలు చేస్తున్నారు. అవి వారికి చిత్తశుద్ధిద్వారా జ్ఞానోద్దీపకములై పరమపురుషార్థమును ప్రసాదిస్తున్నాయి- కనుక నీవుకూడా నిరహంకారుడవై ఫలాసక్తి లేకుండా స్వధర్మమగు యుద్ధంచేస్తే దుఃఖింతు- అర్జునా ! అహంకారమనేది విషచూర్ణము. ఇది ఒంటికి సోకిందా చంపుకుంది- సోకదా ఇంకోవాడు ఎన్ని పనులు చేసినా ? ఎన్ని ప్రాణాలు తీసినా ? చేసినవాడూ కాదు- తీసినవాడూ కాదు. ఇలాంటివారే రాగాదిరోగాలు లేనివారు. రాగాది మలదూషితుడు లోకికవ్యవహారానికి పనికిరాడు- శాస్త్రీయవ్యవహారానికి పనికిరాడు. వాడెంతయినా చదువనీ- ఎంతయినా వివేకవంతుడు కానీ- ఏమీ లాభంలేదు- ఆచదువుతోటీ, అవివేకంతోటీ ముఖ్యంగా అహంకారమనుకారాలు లేకుండా ఉండాలి- ఇవి లేనివాడు ఎన్ని పనులు చేసినా నాటిఫలంతో లిప్తుడుకాడు-

కాబట్టి అర్జునా ! యుద్ధమునీకు స్వకర్మ- అది ఉత్తమమయిన ఔత్తరధర్మం- అది ఎంతటి క్రూరమయినా శ్రేయోదాయకమే. ఎంతటి నీచమయినదయినా స్వకర్మశ్రేష్ఠమయినదే- కనుక నీవు నీస్వధర్మమును ఆచరించి విజయము పొందుము- లోకంలో మూఢు నకుకూడా స్వకర్మ శ్రేష్ఠమని చెప్పబడింది- ఇంక బుద్ధిమంతునకు ఏమని చెప్పాలి ? అహంకారరహితమయినమతి ఎంత అపవిత్రమయినా ప్రత్యవాయమును చెందదు- కనుక అర్జునా ! ఫలసిద్ధ్యసిద్ధులయందు సమతాబుద్ధితోనుండి ఫలేచ్ఛనువిడిచి స్వధర్మమగు యుద్ధమును ఆచరించు పాపమును పొందవు.

లేకపోతే బ్రహ్మర్పణబుద్ధితో శాస్త్రీయమయిన ఈకర్మను ఆచరించు- అట్టి నిర్విశేషబ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానం నీకు కలుగకపోతే సగుణేశ్వ రార్పణబుద్ధితో నయినా చేయుము-

లేక సర్వసంకల్పత్యాగ లక్షణమయిన సన్యాసముతో నయినా చేయుము- ఇందేవిధముగ జేసినా నీకు కర్మబంధమంటదు- అన్నాడు శ్రీకృష్ణభగవానుడు-

శ్రీరా॥ మహర్షి! 1. సంగత్యాగమనగానేమి? 2. బ్రహ్మర్పణమననేమి? 3. ఈశ్వరార్పణమననేమి? సన్యాసమననేమి? జ్ఞానమననేమి? యోగమననేమి? వీటివిభాగమును ప్రశ్నేశించి క్రమంగా చెప్పమని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

ఇందుకు సమాధానము చెప్పదలచారు వసిష్ఠులు. కాని ఆత్మంతిక సంగత్యాగము తత్త్వపరిజ్ఞానము లేనిదే సంభవించనందున వసిష్ఠులు మొట్టమొదట ఆత్మతత్త్వమునె (బ్రహ్మతత్త్వమునే) లక్షణపూర్వకముగ నిర్దేశించుచున్నారు-

వసి॥ రామా! నిర్వికల్ప సమాధి పరిపాకదశలో సాక్షాత్కారమయ్యెడి నిష్ప్రపంచప్రత్యగాత్మరూపమే పరబ్రహ్మము- తదాకారమగు చిత్తవృత్తి జ్ఞానమనీ, ధారావాహికమగు తదాకారచిత్తవృత్తి యోగమనీ అందురు- సకలప్రపంచము “అహం” (నేను) బ్రహ్మనని తెలిసికొనుట బ్రహ్మర్పణమనియందురు- బ్రహ్మయందభిమానపడెడి ప్రపంచమునకూ, అభిమానించెడి అహంకారమునకూ బాధయే ముఖ్యమగు బ్రహ్మర్పణము-

బ్రహ్మ అంతఃశూన్యము- బహిష్శూన్యము- పాపాణాహృదయము (పాపాణముయొక్క మధ్యభాగమువలె) చిద్భవసారము- పరమశాంతము- ఆకాశమువలె అతిస్వచ్ఛము- సర్వదృశ్యరహితము- దృగ్రూపము- (దృక్కు-నకు మరొకదృక్లేదు- అట్లున్నచో మొదటిదృక్ నకు దృశ్యతాప్రయుక్తమయిన నిషేధము ప్రాప్తించెడిది-

ఇలాగంటి దృక్ స్వరూపమునుంచి (లేక ఇలాంటి చిత్స్వభావమునుంచి) కొంచెము భిన్నముగా గోచరించుటయే (పుట్టుటయే) ప్రపంచప్రతిభాస- ఈయది గంధర్వనగరాకాశమువలె శూన్యమయినది-

అట్టి అఖండ చిత్స్వరూపమునుంచి “అహమ్” “నేను” అనే భావము పుట్టినది- ఇది యుచిదంశమే- కాని ఇది ఆ అఖండ చిదాకారములో కోటికోటి అంశము- ఈయది అత్యల్పమయిన అధ్యాస కనుక దీనియందు ఇంతటి ఆగ్రహము (అభినివేశము) ఎందుకు ?

ఈ అహం అనే భావము (అహం అనే చిదంశము) కూడా అధిష్ఠానమై తన్మయుకంటే వేరుగాదు- వేరుగా కనుపడుతుంది- దీనికి కారణమేమంటే బ్రహ్మయందు పృథక్త్వమనేది (అనగా పరిచ్ఛేదము)లేదు- ఎందువల్లననగా లేనివాడెవడు ? (అసన్ అసద్రూపుడెవడు) “అహం” నేనని యనుకొనుటలేదు- “నేను” అని అనుకొనుచున్నాడు కనుక పృథక్త్వము ఉపపన్నమా ? లేక పృథక్త్వమున్నది కనుక నేనని తెలిసికొనుట ఉపపన్నమా ? అని విచారించి ఏదో ఒకదానిని తీసివేయవలసి వస్తే అప్పుడు ఉపపత్తిరహితమయిన పృథక్త్వమునే విడువవలెను- (తీసివేయవలెను) అవగతిని తీసివేయరాదు- ఇది అఖండ చిదాకారాభిన్నము-

ఇదిఎలాగో మమతాభావముకూడా అలాగే- అనగా అఖండ చిదాకారబ్రహ్మముకంటే “అహంభావము” అహంఅనే పదార్థము వేరుగా ఎలాలేదో అలాగే ఈప్రత్యగాత్మయందు ఘటాది మమతేహా లక్షణమయిన (ఇది నాకుండ అను కోరికరూపమయిన) కోరికకూడా వేరుగాలేదు- కనుక “అహమీహ మమతేహా” అనునవి రెండును సముద్రమువలె పూర్ణబ్రహ్మాత్మకములే- కనుక మానవులకు అహం తాగ్రహముకాని, మమతాగ్రహముకాని యుక్తము కాదు-

మరియు అహంతా మమతాది నిఖలవికల్పభేదము ఆయావిషయ వైచిత్ర్యభేదముచే విచిత్రముగా స్ఫురించుచున్నా వాటియొక్క సత్తా స్ఫూర్తులకు (ఉనికిప్రకాశలకు) నిమిత్తమున్న అవస్థాత్రయమునందనుగతమున్న, సంవిత్సారమాత్రస్వభావమున్నా, (చిద్భవము) సర్వవికల్పములయొక్క అగమాపాయములకు సాక్షియు నగు ప్రత్యగాత్మ

యందు నీకత్వముకూడా స్ఫురిస్తూనే యున్నది- ఈస్థితిలో అత్యైకత్వమునందుకూడా మానవులకు అగ్రహము (అభినివేశము) అవశ్యకము- అదియొక్క-దా కనిపించుటలేదు- కారణమేమో తెలియదు-

కనుక రామా! ఇలా విమర్శించుకోవాలి-- సారాసారవిభాగమును చక్కగా తెలిసికోవాలి బుద్ధియుండు అహంతానుగుత్యాగ్రహము ("నేను, నాది" అనేభావము) నశించాలి- దానివలన సర్వకర్మఫలము లందును నిస్పృహ అనేది అర్థాత్ సిద్ధిస్తుంది దీనినే త్యాగమంటారు- దీనివలన సర్వసంకల్పాలను విడచుట అనే అసంసంగం (సంగత్యాగము-౧) సిద్ధిస్తుంది- ఇట్లా మొదటిప్రశ్నకు జవాబు వచ్చింది-

౨) బ్రహ్మర్పణమనేది లోగడనే దీని ఉపోద్ఘాతంతో వివరించబడింది- కాన అదీ ఉత్తాదితమే- (సమాహితమే)-

3) సమస్త ద్వైతజాలము వాచారంభశ్రుతియందు చెప్పినన్యాయముగ తదుపాదానకారణమయిన ఈశ్వరమాత్రిముగ భావించుట (ద్వైతనిర్భాసము లేకుండుట) ఈశ్వరార్పణము-

౪) సర్వకర్మసన్యాసమును నాల్గవ ప్రశ్న సర్వసంకల్పత్యాగ లక్షణమయిన అసంసంగమును మొదటి ప్రశ్నయొక్క సమాధానమునందే యిమిడియున్నది కాన అదియును సమాహితమే-

చిదాత్మయందు జీవులకు భేదభావన అజ్ఞానముచే కలుగుచున్నది- ప్రపంచమనే శబ్దమున కర్థము బోధరూపమయిన పరమాత్మయొక్కదే- ఇందు సందేహములేదు- దిగులు నేనే- కర్మ నేనే- కాలము నేనే- అద్వితీయమగు బ్రహ్మము నేనే- ద్వైతము నేనే- ప్రపంచము నేనే-

కనుక నేను సర్వాత్మస్వరూపుడను- నాకంటె భిన్నముగ ప్రపంచములో ఏదియులేదు- కనుక అర్జునా! నీవు నాయుండు మనస్సును ఉంచు- భక్తికలిగిఉండు- నన్ను పూజించు- నన్ను నమస్కరించు- ఈయోగముతో ఉన్నచో నీవు నన్నే పొందగలవు- అని అన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు-

అర్జున్ స్వామీ ! మీకు రెండురూపాలు ఉన్నాయన్నాను-
వానిలో నేను ఎప్పుడు ఏరూపాన్ని ఆశ్రయించేది? ఏ కాలంలో ఏరూ-
పాన్ని ఆశ్రయిస్తే కలిస్తుంది? ఈవిషయం కొంచెం సెలవివ్వండి- అని
అడిగాడు అర్జునుడు.

భగవంతుడు|| అర్జునా ! నాకు రెండురూపాలు ఉన్నమాట
వాస్తవం- అందులో ఒకటి అందరకు సులభంగా తెలియతగినది-
మరొకటి చిత్తశుద్ధిలేనివారికి తెలుసుకోటానికి సాధ్యం కానిది-

శంఖచక్రగదాద్యాయుధాలు ధరించి చేతులు కాళ్ళూ కలది
మొదటిరూపం- అనగా సర్వసాధారణరూపం- రెండవది ఆద్యంత
ములులేనిది- సంసారవ్యాధులతో అంటనిది- బ్రహ్మ, ఆత్మ, పరమాత్మ
అనే పేర్లు కలది-

నీకు చిత్తశుద్ధికలిగి జ్ఞానం ఉదయించేవరకు చతుర్భుజాద్యా
కార పిశేష్టమయిన మొదటిరూపాన్ని పూజించు- దీనివల్ల క్రమంగా
చిత్తశుద్ధికలిగి జ్ఞానోదయం అయినదా నాపరరూపాన్ని తెలిసికోగలవు-
అసేన నీకు పునర్జన్మ ఉండదు-

నీకు చిత్తశుద్ధి కలగలేదను కొని నేనీ కమమును చెప్పాను-
ఒక వేళ నీచిత్తం తెలిసికొనతగిన పరమార్థతత్త్వాన్ని తెలిసికొనతగినదే
అయితే అప్పుడు శోధిత తత్త్వదార్థ స్వరూపమునే ఆశ్రయించు-

“అది నేను” “ఇది నేను” అని చెప్పటంలో కూడ నాతాత్పర్యం
నాటికి అధిష్టానమయిన శుద్ధచిత్తత్వము నేననే నాఉపదేశాన్ని గ్రహిం-
చానని నేను విశ్వసిస్తున్నాను- స్వస్వరూపంలో విశ్రాంతి చెందావని
నేను నమ్ముచున్నాను- నీకు సర్వసంకల్ప త్యాగం కలిగింది- సమదృష్టి
కలిగి సర్వభూతములను నీఆత్మయందూ, సర్వభూతములందు నీఆత్మనూ
చూచుకో ఈదృష్టితో ఉంటే ఇంకనీవు ఎలా వ్యవహరించినా పునర్జన్మ
ఉండదు-

సర్వభూతములందును అధిష్ఠానముగా నున్న అద్వితీయాత్మను గ్రహించినవానికి కై నల్యము కరతలామలకము- అభిష్ఠానదృష్టితో సర్వశబ్దార్థము అద్వితీయాత్మయే- అట్టి ఆత్మ చిత్స్వభావము (చిదాత్మకము) అయిననే అద్వితీయమగును- ఇలాంటి చిదాత్మకమగు ఆత్మ మూర్తములయిన భూతత్రయాత్మకముకాదు- అమూర్తమయిన సూక్ష్మభూత ద్వయాత్మకమున్ను కాదు- అనగా పృథివ్యైజోరూపముకాదు- వాయ్యాకాశాత్మకమున్ను కాదని అర్థము.

ఇట్టి ఆత్మ చైతన్యము (చిదాత్మ) సర్వానుభవసిద్ధ మగుటచే పరోక్షముకాదు ఎన్నటికి- లోకంలోని నీటిముక్కయూ, ఆవుపాల యొక్కయూ, సముద్రములో బుట్టిన లవణాదులయొక్కయూ రసానుభవమే ఆత్మ- ఇది అపరోక్షానుభవమేకాని పరోక్షముకాదు- నేను “విషయభాతింతో ముక్కుడనయినాను” అని యెల్లనాణులకు లోపల కలిగెడి సూక్ష్మానుభవమే ఆత్మ-

పాలు అన్నిటిలోను వెయ్యి ఉన్నట్లు నిఖిలపదార్థములకు అధిష్ఠానంగా ఆత్మ ఉన్నాను- నిఖిలదేహాలకు లోపల ప్రకాశకుడుగానూ ఉన్నాను- రత్నముల లోపలనున్న తేజస్సు బయటకూడా ప్రకాశింప చేసినట్లు దేహాదుల లోపలఉన్న ఆత్మ దేహేంద్రియాదులతో బయటకుండా ఉండే వెలుపలనున్న విషయజాతమును ప్రకాశింపచేస్తున్నాను- అట్లేనా! వెయ్యిగుండలలోను లోపల వెలుపల ఆకాశం ఉంటుంది- అలాగే ముల్లోకముయొక్క శరీరాలలో లోపల వెలుపలా నేనున్నాను- వేలకొలది ముత్యముల ఊరములో లోపలనున్న దారం కనిపించకుండా ఉంటుంది- అలాగే లక్షలకొలది దేహాలలో నేనుకూడా కనిపించకుండా ఉంటాను- బ్రహ్మాది స్తంభపర్వంతమయిన పదార్థసమూహంలో సామాన్యరూపంగా సత్తయే జన్మాది వికారరహితిమైన ఆత్మ అని మహానీయులు గుర్తించారు- సర్వపదార్థాలలోనూ అధిష్ఠానరూపంగా ఉన్నస్వీకారస్థితే వాస్తవమయిన బ్రహ్మత- (అనగా బ్రహ్మత్వము)

ఇక ముత్యాలలో దారంవలె అంతర్యామి రూపంగా ఉనికిన్నీ రత్నము లుగో శాంతివలె (ప్రభవలె) ప్రకటమయిన జీవుడుగా ఉనికిన్నీ, ఈ రెండూ అధ్యస్తపదార్థములయొక్క అపీక్షకలవి- కనుక ఆరెండు సత్త్వ (ఉనిటలు) ప్రపంచవ్యవహారం కొరకు కల్పితాలు- వాస్తవ ములుకావు- కనుక అర్జునా! లోకంలో వాస్తవంగా చంపతిగిందీ లేదు- చంపువాడూలేడు- తత్త్వయుక్తమయిన (అనగా చంపుటవల్ల వచ్చే) పాపమూలేదు- ఆపాపఫలాన్ని యిచ్చే యాశ్వకుడూ ఆత్మ కంటే వేరేలేదు- ఇదంతా వట్టి భ్రాంతి-

ప్రతిబింబాలకు అద్దం ఎలా ఆధారమో అలాగే ప్రపంచానికి అంతటికీ నేను ఆధారంగా నాక్షీమాత్రంగా ఉన్నాను- ప్రతిబింబం యొక్క వికారాలు అద్దానికి అంటవు- ప్రాపంచిక పదార్థాల వికారాలు అధిష్ఠానమయిన నాకూ అంటవు- లోకంలో సకల దేహాలలోను “నేనునేను” అని ప్రకాశించే చిదంశమే నేననీ (పరమాత్మ అనీ) జడ మయిన దేహేంద్రియ విషయాంశము నేనుకాదనీ (పరమాత్మకాదనీ) మాటలలో విభాగము ఒకటికనిపిస్తోంది- ఈమాట మార్పు (విభాగోక్తి)కూడా ఒకఅద్దంలో ప్రతిఫలించిన అనేక అద్దాలలోను, ఘటాదు లలోను వ్యాప్తమయిన (భిన్నమయిన) దర్పణస్వరూపమును పరిచ యంచేయటానికి చెప్పిన దర్పణాదర్పణ విభాగోక్తి వంటిదేకాని మరొకటికాదు- కాబట్టి దర్పణమువలె నిర్లిప్తమయిన అద్వైతపదార్థమే సర్వవ్యాపకమయిన పరమాత్మ అని గ్రహించాలి- సముద్రంలో నీటి తుంపురులు బయలుదేరినట్లు పరమాత్మయందే సృష్టిస్థిత్యాదివికారాలు బయలుదేరుతున్నాయి- ఇవి అహమభిమానముగల చిత్తంలో ఉండే వికారాలు- ఈచిత్తం పారమార్థికంకాదు- ఆత్మయే పారమార్థికంకాదు- కొండలన్నీ రాళ్ళరూపములే- చెట్లన్నీ కొయ్యలే- తరంగాలన్నీ జల రూపములే- అలాగే పద్మాలన్నీ ఆత్మరూపములే- ఆత్మ సర్వభూతము లందున్నాడనీ, ఆత్మయందు సర్వభూతములు ఉన్నవనీ, గ్రహింపగల

వాడే నిర్వికారమయిన ఆత్మను గుర్తించగలడు- అర్జునా! తరంగాలు ఎన్ని ఆకారవికారములుకలవి అయినా అవన్నీ ఎలా జలరూపములో ఆభరణములు ఎన్ని ఆకారములు కలవయినా అన్నీ ఎలా సువర్ణ (బంగార) రూపములో అలాగే ప్రపంచ పదార్థాలన్నీ పరమాత్మ స్వరూపములే- తరంగాలన్నీ నీటిలో చిలిస్తూ ఉంటాయి- బంగారంలో కలకకుండలాదులు తిరుగుతూ ఉంటాయి- అలాగే భూతాలన్నీ పరమాత్మయందే సంచరిస్తున్నాయి- కాబట్టి అర్జునా! ఈపదార్థ జాతీయా, ఈభూతములూ, సర్వవ్యాపకమయినా బ్రహ్మపదార్థమూ, ఇదంతా ఒకటేకాని యిందులో పృథక్త్వములేదు ఈషన్మాత్రము కూడా- ఈస్థితిలో ఎప్పుడు నిర్వికారమయిన బ్రహ్మఒక్కడో (అద్వితీయమో) అప్పుడు జగ్గాది భావవికారాలకు ఆశ్రయమయిన వస్తువు మరొకటియేది? నీకు బంధువధాదులవలన కలిగెడి భావవికారాలు మాత్రం ఎక్కడివి? ప్రపంచమాత్రం వేరే ఎక్కడిది- కాబట్టి ఎందుకు వృథాగా పరిశిషిస్తావు- మహానీయులయిన ఋషులు ఈవిషయం శ్రవణం చేసి భయపడితమయిన బ్రహ్మను మనసులో భావనచేసి, జీవన్ముక్తులుగా సంచరిస్తున్నారు- అలాంటివారికే ఎన్నటికయినా విదేహాకై వల్యానాస్తికూడాఅబ్బుతుంది- లేనినారికిలేదు. అహంకారరహితులై, నిస్సంగులై, ఆత్మనిష్ఠులై, నిష్కాములై సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వరహితులకు విదేహాకై వల్యం కరతలామలకం- (అరచేతిలోని ఉసిరిగపండు)

ఇలా అర్జునోపాఖ్యానమనే ౫౩ యోగవిమూడవసర్గ

సమాప్తము.

౫౪. ఆత్మజ్ఞానోపదేశము.

భగవానుడు॥ అర్జునా! నీమేలుకోరి మహాత్మరమయిన మరో మాట చెబుతావిను- లోకంలో చాలమంది శబ్దస్పర్శాది విషయములే సుఖదుఃఖరూపములని అనుకొంటున్నారు- అదిచాలా పొరపాటు-

“మాత్రాస్పృశ్యాశీతోష్ణసుఖదుఃఖదాః” ఇంద్రియాలకు విషయాలుతో గల సంబంధములు సుఖదుఃఖముల నిచ్చుచున్నవి- అలాంటి విషయేంద్రియ సంబంధములు నిత్యములుగావు- కనుక ప్రియమయిన వస్తువులందు విరక్తి చెందు- అప్రియవస్తువులందు ఓర్పుజెందు- మరియు ఇంద్రియాలుకాని, విషయాలుకాని, సుఖదుఃఖాలుకాని ఇవియేవీ అవ్వయపరిపూర్ణానంద స్వభావుడయిన పరమాత్మకంటె వేరుగావు- కనుక నీకు సుఖమెక్కడిది? దుఃఖమెక్కడిది? సుఖమంటే ఏమిటి? దుఃఖమంటే ఏమిటి? కొంచెం విచారించు- సుఖమంటే “అప్రియమయిన ధనపుత్రాది సంపదతో నేను పరిపూర్ణుడను” అనే భావమే కదా! దుఃఖమన్నా వాటినియోగమునల్ల కలిగే “ఖండితోఽహం” నేను చంపబడితిని” అనేభావమేకదా! ఈరెండుభావాల్లా భ్రాంతిసిద్ధములు- ఆద్యంతములు లేనివాడై నిరవయపుడయిన పరమాత్మయందు పూరణముకాని ఖండనముకాని ఎలాసంభవిస్తుంది? కనుక విషయేంద్రియములు సత్యములనే ప్రతీతి ఎవనికి నశిస్తుందో (ఎవనికుండదో) వాడే (అజీవుడే) ధీరుడు- వాడే సుఖదుఃఖములందు సమతాబుద్ధి గలవాడు) వాడే ముక్తిబొంద వచ్చుడు-

అయితే దుఃఖాదులు అప్రియములు కదా! అవి ప్రతికూల వేదనీయములుకదా! వాటినియందు ఆభావాన్ని రూపుమాపుకొనడం ఎలాగు? వాటిని సహించడం ఎలాగు? అనే సందేహం నీకు కలగవచ్చు- కాని సరియయిన సందేహంకాదు- కారణంఏమంటే? ప్రపంచం అంతా నిరతిశయానందై కరసస్వరూపుడయిన ఆత్మస్వరూపమేకాని అశనిగంటె వేరుకాదు- కనుక ప్రపంచాంతర్గతములయిన దుఃఖాదులు కూడా ఆనందై కరూపుడయిన ఆత్మస్వరూపములే- ఈస్థితితో దుఃఖాదులయందు మాత్రం (ప్రతికూలవేదనీయతాభావము) నాకీయవి ప్రతికూలములను భావము ఎలాకలుగుతుంద? కలిగితేమాత్రం అదియుక్తికి నిలిచేదిఎలా? ప్రతికూలవేదనీయములనుకుంటే అవి అరూపంతో అస

దూపాలే- అత్మస్వరూపంతో కాని సద్రూపములుకావు- అరూపంతో ప్రతికూలనేదనీయములుకావు- ప్రతికూలనేదనీయములయినపుడు అసద్రూపములే అవి- అసద్రూపములవగా లేనివని యర్థము- లేనివాటిని సహించడంతో బాధనీయము? ఎంచేతసహించకూడదు? కాబట్టి అన్యనా? ఎలావిచారించినా సుఖదుఃఖాలనేవి ఏమాత్రములేవు- ఉన్నదంతా అత్మతత్త్వమొక్కటే- అనాత్మపదార్థానికి సత్త (ఉనికి) లేదు-

లేని అనాత్మపదార్థానికికూడా ఉత్పత్తి (పుట్టుక) ఉన్నదని కణభక్షచరణులు (కణాదగౌతమాలు) అంటారు- స్వసత్త్వాసంబంధము కాని, అద్యక్షణసంబంధముకాని ఉత్పత్తి (పుట్టుక) అని వాళ్ళముతం- అది నిలువదు- “నాసతోవిద్యతేభావః నాభావోవిద్యతేసతిః” లేని సుఖదుఃఖావి అనాత్మపదార్థాలకు (భావః - సత్త) ఉనికిలేదు- ఉన్న ఆత్మపదార్థానికి “అభావః” (అసత్త) లేకుండుటలేదు- పదార్థాలకు స్వభావనైపరీత్యము అసంభవం- దాని స్వభావం- అదివిడువదు- వాచారగభణాద్రుతులు పికారబాణముంతా అసత్తు (లేనిద)ని నిశ్చయించాయి-

అయితే “కారణజాతమంతా కార్యస్వరూపముతో ఆలింగితమయియే అంటుకునే ఉంటుందని సత్కార్యసాదుల సిద్ధాంతం- వికారానాలింగితమయిన ప్రకృతి ఉండిదు- అవగా కార్యముయొక్క సూక్ష్మస్వరూపము యిమిడి ఉండిని కారణ వస్తువే అసంభవమని భావము- ఆపరిస్థితిలో కార్యము లేనిదయితే దానితో ఆలింగితమయియున్న కారణముకూడా లేనిదే- కాన నూన్యమే మిగులునుకదా? అని ఒకప్రశ్న పులుతుంది- అది సరియయిన ప్రశ్న కాదు- కారణమేమంటే కార్యముతోపాటు కారణముకూడా లేకపోతే “ఘటఃఅసన్ పటఃఅసన్” “ఘటములేనిది, పటములేనిది” అనే ప్రతీతే లోకంలో ఉండేది- అలా లోకంలో ప్రతీతిలేదు- “ఘటఃసన్ పటస్సన్” ఘటము ఉన్నది- పటము ఉన్నది- అనేప్రతీతే ఉంది- ఈప్రతీతికి కారణం

అధిష్ఠానముయొక్క (కారణముయొక్క) సత్తానుగతి (సత్తావేధ) యే కారణం- కనుక కారణవస్తువునందుండెడి సత్తాను పుచ్చుకొనే కార్యము లందు సత్తాప్రతీతి కలుగుతోంది- అందువలన కారణం సద్రూపమే అవుతుంది- కాబట్టి శూన్యవాదము ప్రసక్తించదు- కాబట్టి అర్జునా ! ప్రపంచమునందు సత్యతాబుద్ధిని విడిచిపెట్టు- ఆత్మయందు అసత్త్వ బుద్ధిని విడిచిపెట్టు- ఈజగదాత్మలనడుమ ఆరెంటియొక్క సంఘటనకు నిమిత్తమయిన మనస్సు అజ్ఞానమూ ఈరెండూ అతి తుచ్ఛములని దూరంగా విడిచిపెట్టు- అప్పుడు మిగిలిన చిదాత్మయందు ప్రతిష్ఠితుడవగుము- ఇదే నేను చేసే బోధనీకు-

అర్జునా ! ఆత్మ సుఖములచే సంతసించే వాడుకాడు- దుఃఖాలచే శృశించే వాడూకాడు- దృశ్యములయిన హర్ష విషాదాలకు సాక్షి ఆత్మ- శరీరంలో ఉంటూనే వాటిని చూస్తూ ఉంటాడు- దృశ్యాలు ఎన్నటికీ దృక్పదార్థముయొక్క ధర్మాలుకావు- కానేరవుకూడా- జడమయిన చిత్తాదులే సుఖదుఃఖాదులకు భాజనములు- (స్థానాలు)- అనే దానికి దేహము (శరీరము) అలాంటి చిత్తం దెబ్బతిన్నా నశించినా ఆత్మకేమీ బాధలేదు- నాశమూలేదు- జడమయిన చిత్తాది ఘటితమయిన జీవరూపము మాయామాత్రం- (భ్రాంతి సిద్ధం) నిజస్థితిలో ఆత్మకంటెనేరుగా దేహాదులూలేవు- దుఃఖాదులూలేవు- ఇక ఎవరిచే ఏది ఎలా అనుభవింపబడుతుందో చెప్ప- అజ్ఞానంవల్లనే ఇది పుట్టింది- సమ్యగ్బోధచేతనే ఇది నశించాలి- ఇక్కడ నీకొక దృష్టాంతం చెబుతాను-

త్రాడునుచూచి అజ్ఞానంచేత పాము అని కలిగిన భయం త్రాడు అనే జ్ఞానంచేత ఎలానశిస్తుందో అలాగే ఆత్మయందు అజ్ఞానంవల్ల కలిగిన దేహాదులు దుఃఖాదులుకూడా ఆత్మబోధవల్లనే నశించాలి- వేరే ఉపాయంలేదు- ప్రపంచం అంతా జన్మాదివికారాలులేని పరిపూర్ణ బ్రహ్మమే- అది (బ్రహ్మము) పుట్టదు- చావదు- అని నిజంగా

గ్రహించు- ఇదే పరమబోధ- బ్రహ్మఅనే సముద్రంలో ప్రపంచం అనేది ఒకతరంగం- అది అప్పుడప్పుడు పుట్టి బ్రహ్మఅనే సుడిగుండంలో కొంతకాలం తిగుగుతూ గుడకు బ్రహ్మఅనే సముద్రంలో లీనమవుతుంది- కాబట్టి నీవుకూడా నిరామయమయిన బ్రహ్మస్వరూపునవే- సమస్త కాలకర్మదేశములన్నీ బ్రహ్మగారి పరిస్పందమౌతములు- నీవు నేను ఈ సైనికులవలె ఇవి “ఉన్నవి, లేవు” అనేది వట్టిభ్రాంతి- ఆభ్రాంతి ఉండకూడదు- కనుక అట్లునా! నీవు భయ, మాన, మద, శోక, ఇచ్ఛా సుఖదుఃఖాలను విడిచిపెట్టు- ఇది అంతాద్వైతం- అననూపము- నీవు అద్వితీయమయిన సద్రూపుడవు- ఈనిశ్చయంలో ఉండు- ఇక ముందు నీవు చేయబోయే అనేకాక్షోహిణుల సైన్యముయొక్క నాశము కూడా బ్రహ్మస్వరూపమే- ఈవిధమయిన అనుభవంలో శుద్ధబ్రహ్మ వగు నీవు ఈయుద్ధంలో అంతా బ్రహ్మమయము చేయుము- (బ్రహ్మ బ్రహ్మమయంకుగు) సుఖదుఃఖలాభాలాభ జనూజనూలను ఆరూపంలో చూడక బ్రహ్మరూపంలో చూస్తూ శుద్ధబ్రహ్మలో ఏకత్వాన్ని పొందు- లాభాలాభములను సమానముగా చూచుకో- ఆత్మతిత్త్వి నిశ్చయంలో ఉండు- ప్రాపంచికమయిన దేహాది రూపుడవు కాకుము- గుహాపరిచ్ఛిన్నమయిన (గుహలోయిమిడియున్న) గాలి నిశ్చలంగా ఉండి నీ ప్రకృతికార్యాన్ని ఆచరించు- అనుష్ఠించు-

యత్క-రోషి యనశ్నాసి యజ్జహోషి దదాసియత్ ।

యత్క-రివ్యసి కంఠేయ తదాశ్క్లేతిస్థిరోభవ ॥

అట్లునా! నీవుచేసే సర్వకీయలు బ్రహ్మస్వరూపములనే స్థిరనిశ్చయంలో ఉండు- చిత్తము యదాకారముతో (దేని ఆకారముతో ఉంటుందో వాడు తదాకారాన్ని పొందుతాడు- ఇది నిజము- కాబట్టి నీవు సత్యమయిన బ్రహ్మస్వరూపాన్ని పొందాలని అనుకుంటే ముందు నీచిత్తాన్ని బ్రహ్మకారంగా తయారుచేసికో- బ్రహ్మజ్ఞులయినవారు

సర్వకామోపరతియే పరమపురుషార్థమని భావించి బ్రహ్మనిష్క్రమముని గ్రహించి వృథాచేష్టారూపమయిన కర్మను చేస్తున్నారు- కర్మయందు అకర్మభావమును అకర్మయందు కర్మభావమును గ్రహించెడి పుగుషుడే వివేకి- వాడే నిఖలకర్మలను ఆచరించినవాడు- వాడే సమస్త ఫలములను పొందువాడు- అన్ననా ! నీవు కర్మఫలములయిన లాభాలాభాలు ప్రవృత్తినిమిత్తములుగా కలవాడవు కాకుము- (అనగా లాభాలాభములనుద్దేశించి ప్రవర్తించువాడవు నివర్తించువాడవును కాకుము) నీకు ప్రాప్తమయిన కర్మను చేయకుండుటయందు గూడ నీకు ఆసక్తి ఉండకూడదు- సిద్ధ్యసిద్ధులయందు సమదృష్టితో కర్మలను ఆచరించాలి-

మాకర్మఫలహేతుర్భూః మాతే సంనోస్త్యకర్మణి ।

యోగస్థః కురుకర్మాణి సంగంత్యక్వా ధనంజయు ॥

అన్ననా ! కర్మలందు ఆసక్తికూడదు- తత్త్విదృష్టితో ప్రమాదమూ కూడదు- కర్మరాహిత్యమూ కూడదు- యథోచితంగా సమభావంతో ప్రవర్తించాలి- కర్మఫలమును అపేక్షించక నిత్యతృప్తుడై కర్మలయందు ప్రవర్తించినను తానేమీ చేసినవాడుకాదు. ఫలాసక్తియే కర్మత్వము- కేవలం కర్మలు చేయుటకాదు- అని శాస్త్రవేత్తల సిద్ధాంతం-ఫలాసక్తి అనేది ఆకర్మకుకూడా ఉంటుంది మనస్సులో ప్రమాదం (తత్త్విదృష్టియందు వేమరపాలు) అనేది ఉన్నట్లయితే- దానివల్ల యింక ఎన్ని అనర్థాలయినా సంభవిస్తాయి- కాబట్టి మూర్ఖతను విడిచి పెట్టు- పరతత్త్వమును గుర్తెరింగిసవానికి ఆనాసక్తి సులువుగా అబ్బుతుంది-అలాంటివాడు సర్వకర్మరతుడయినా వాడికి కర్మత్వముండదు- అకర్మత్వం అనాయాసంగా సిద్ధిస్తుంది- ఆపైన అభోక్తృత్వం, పిదప సమైక్యత్వం, తరువాత అనంతత్వం, ఆవల పరిపూర్ణబ్రహ్మత్వం, ఇలా భూమికాక్రమంతో విజేహక్తైవల్యాంతం ఫలం సిద్ధిస్తుంది. అన్ననా ! భేదదృష్టి అనేసూచిన్యం దూరంగా పారద్రోలి బ్రహ్మభేదదృష్టియందు

స్థిరపడినవాడు కార్యకార్యములను చేయుచున్నా వాడు (కర్త) చేయువాడుకాదు. కనుకనే అభియుక్తులు అంటున్నారు ఇలా-

యస్య సర్వే సమారంభాః కామసంకల్పవృత్తాః ।

జ్ఞానాగ్నిదగ్ధకర్మాణం తమాహుః పంశితంబుధాః ॥

అని కోరిక, సంకల్పము, లేనివానిపనులు (కర్మలు) అంకురింపవు- ఫలమునీయవు. వాడికర్మలు జ్ఞానాగ్నిచే దహింపబడునని పంశితులందురు- సముడు, సౌమ్యుడు, స్థిగుడు, స్వస్థుడు, శాంతుడు, సర్వార్థములందును నిష్ప్రహుడు, అగువాడు సక్రియుడయినా అప్రియుడే అగుచు- అర్జునా ! నీవు ద్వంద్వరహితుడవు, సత్త్వసంపత్తిగలవాడవు, యోగక్షేమములం దాశలేనివాడవు, ఆత్మజ్ఞానము గలవాడవు, యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టుడవు, నయి నీవు భూమికి అలంకారభూతుడవగుము.

అలాకాక కర్మేంద్రియాలు బిగగట్టుకొని మనసా శబ్దస్పర్శాది విషయాలను స్పృశించేవాడు మూఢుడు- వాడు మిథ్యాచాతుడు- అని అంటారు శైద్ధలు- ఇంకాకాక కర్మేంద్రియాలను, మనస్సును, రెండిని నిగ్రహించుకొని ఫలాసక్తి విడచి, కర్మేంద్రియాలతో కర్మయోగమును ఆచరించేవాడు చాలాగొప్పవాడు.

అర్జునా ! నదులు ఆపూర్వమాణమయిన(పూర్తిగానిండియున్న) సముద్రంచేరి దానిలో కలిసిపోయి లీనమగుచున్నాయి- అలాగే అన్ని కోరికలు నిశ్చలమయిన బ్రహ్మాయందు స్థిరపడిన ఏసన్యాసిని మిథ్యాత్వబుద్ధిగో బాధితవిషయములై ప్రవేశించునో అట్టి సన్యాసియే సర్వార్థ శాంతిలక్షణమయిన మోక్షమును పొందును- “కామకామి” విషయములను కోరువాడు మోక్షము పొందనేరడు-

ఇట్లు ఆత్మజ్ఞానోపదేశమును శరవ సర్గ సమాప్తము.

౫౫. జీవత త్త్విర్ణయము.

శ్రీభగవాన్ || అర్జునా ! దేహధారణకు హేతువులయిన అన్న పానాదులను పూర్తిగా వదలకూడదు- హితవు, మితము, మేధ్యము- అగునట్లు అశనాదులను స్వీకరించవలసినదే- కాని సుష్టుగా భోగములను సంపాదించాలనే న్యసనంమాత్రం పనికిరాదు- వాటి లాభాలాభాలయందు సమభావంతో మెలగాలి- అలాగే జన్మాదివిక్రియలే స్వభావముగాగల దేహాదులుదు ఆత్మభావనకూడా పనికిరాదు- జన్మాది వికారరహితుడై పరమార్థసత్యమయిన ఆత్మయందే ఆత్మభావన ఉంచాలి- అర్జునా ! దేహనాశమువల్ల నశించేదేమీలేదు- ఆత్మనాశం వల్లమాత్రం అంతానశిస్తుంది- (అంతానప్తమే) అట్టి ఆత్మ నిత్యుడు- నశించేనాడుకాదు- దేహాది పరిగ్రహమునకు నిమిత్తం చిత్తము- చిత్తముకంటే వేరయినవాడు ఆత్మ- కనుక ఈతిడు నశించడు- ఇలాంటి వాడు యుద్ధాదికర్మలయందు ప్రవర్తించినను ఏమీ చేసినవాడుకాదు-

ఫలాసక్తే కర్తుత్వమని అంటారు పెద్దలు- మనస్సు మూఢమయిఉంటే అకర్తకుకూడా ఇది (అసక్తి) ఉంటుంది- కనుక ముందు మూర్ఖత్వంవిడిచిపెట్టాలి- తత్త్విజ్ఞునకు ఫలాసక్తి ఉండదు- అది లేనివాడు ఎన్నిపనులుచేసినా కర్తృకానేరడు-(కర్తుత్వముండదు)ఆత్మ అవినాశుడనీ, ఆద్యంతములు లేనివాడనీ, జరామరణములులేనివాడనీ పెద్దలంటారు- ఆత్మనశిస్తాడనేది దుర్యోధకాని సుబోధకాదు- అది చాలా దుఃఖదం- అది నీకుండకూడదు- ఆత్మయందే అభిమానముగల విద్యాంసులు తమ దేహాదులను అనాత్మపదార్థముగనే చూచుకుంటారు-

అర్జునుడు|| స్వామీ! అలాఅయితే మూఢులకు కూడా దేహనాశంవల్ల నశించేదేమీ లేదుకదా !

భగవానుడు|| అర్జునా ! అదినిజమే- వాళ్ళకుకూడా దేహనాశంవల్ల ఆత్మనాశంలేదు- ఆత్మ అవినాశస్వరూపుడు- వానికి నాశ

మెట్లు? ఇది నశించింది- ఇదిలభించింది- అనేది మోహభ్రమశాని మరేమీలేదు- ప్రపంచంతా గొడ్డురాలి విడ్డవంటిది- (లేక గొడ్డు రాలూ గొడుగును చూడలేదు- (కనలేదు) మనము ఆత్మకంటే వేరుగ ప్రపంచాన్ని చూడలేము- లేనిది ఉండుట, ఉన్నది లేకుండుట యెన్న టికి జరుగదు- సదసత్తులయొక్క- తత్త్వం తత్త్వనేత్రలు | గహించారు- ఆత్మతత్త్వము వినాశరహితము- సర్వవ్యాపకము- దానిని నాశ మొనర్చుటకు ఏదీ సాధ్యంకాదు- అవినాశియైన ఆత్మకు శరీరములు నాశముగలవని నిరూపించారు- కనుక అర్జునా! యుద్ధంలో బంధువుల దేహాలు నశించినా ఆత్మకుకలిగే అనర్థంలేదు- కనుక యుద్ధము చేయుము-

ఆత్మ అద్వయము- అతనికి నాశకమయిన మగోపచార్ధమే లేదు- కాబట్టి ఆత్మనాశానికి ప్రసక్తిలేదు- ఏకత్వము కారణము- ఇది సచ్చబ్రహ్మచ్యం- ద్విత్వం కార్యం- అసచ్చబ్రహ్మచ్యం- ఇది అస్మ తం- ఈ రెంటికి మధ్య (అంతరము) అధిష్ఠానసన్మాత్రము అదే పరమ పదము- అదే ఉన్నది- మిగిలినవిలేనివే- అని అంటారు శ్రీకృష్ణులు-

అర్జునుడు విన్నాడు శ్రీకృష్ణునిబోధ అర్జునుడు ఇలా అడి గాడు- స్వామీ! మీరన్నట్లు ఆత్మ అంతటి అపరిచ్ఛిన్నుడే అయితే అలాంటివాడికి మరణము మున్నగునది- కాని వానివలన పరిచ్ఛిన్న మయిన దుఃఖాగ్నిభ్రమలుశాని సంభవించటానికి కారణమేమి? అని అడిగాడు-

శ్రీకృష్ణుడు సమాధానం చెబుతాడు-

అర్జునా! పంచభూతముల తన్మాత్రలచే మనోబుద్ధ్యాదులు నిర్మితములయినాయి- వాటిచే సమష్టివ్యప్తిస్థూలసూక్ష్మశరీరాలు తయారయినాయి- వాటితో తాదాత్మ్యం కలిగేసరికి పరమాత్మకు జీవభావమేర్పడింది- అలాంటి జీవభావమే జన్మమరణసుఖదుఃఖాది భ్రమనియతికి నిమిత్తమయింది- ఇంతకంటే వేరేమీలేదు- లేక

దూడను త్రాడుపట్టుకొని లాగినట్లుగా జన్మాంతరవాసన ఈజీవుణ్ణి
 సంసారంలోకి లాగేస్తోంది. పంజరంలో పక్షివలె జీవుక్తిశరీరంలో ఉండి
 పోయాడు. ఇలా కొంతకాలముండి దేశకాలవశంచేత దేహంజర్జరం
 కాగా వాసనావశంచేత (శరీరమునుండి) లేచిపోతాడు. కాలవశంచేత
 ఎండిన జవ్వి (రావి) ఆకునుండి రసము (తడి) లేచి (ఇగిరి) పోయినట్లు -
 పుష్పమునుంచి పరిమళం (సువాసన) లేచిపోయినట్లు, త్వక్చక్షుశ్రోత్ర
 ప్రాణాదిఇంద్రియాలను లేవదీసికొని జీవుడు శరీరంనుండి లేచిపోతాడు -
 కనుకనే స్థూలదేహంకూడా చిరకాలానువృత్తమయిన వాసనామయమే
 కాని మరొకటికాదు. వాసనాత్మకమయిన లింగశరీరం క్షీణించేసరికి
 పరమపదము (ముక్తి) స్వయంగానే సంభవిస్తుంది. వాసనాత్మకమయిన
 ఈలింగశరీరం అన్నపానాదులచే పరిపుష్టం అవుతుంది. (అనగా అభి
 వ్యక్తమవుతుంది) లేక లింగదేహమునందు పరమాత్మ అవచ్ఛేదప్రతి
 బింబభావములచే ద్వ్యగుణంగా ప్రవేశించి ఉన్నాడు. అంతేత లింగ
 దేహం పుష్టిచెంది ఉంటుంది. ఇలా పుష్టిచెంది (బలసిపోయి) ఇంద్ర
 జాలిక పురుషుడు ఆకాశంలో తిరిగినట్లు జీవుడు ఈలింగదేహాంతో ప్రతి
 యోనియందు తిరుగుతూ ఉంటాడు. గాలి పువ్వునుండి సుగంధాన్ని
 లేవదీసికొని పోయినట్లు జీవుడు శబ్దాదులను గ్రహించెడి శక్తిగల
 త్వగాదియింద్రియాలను లేవదీసికొని పోతాడు. అట్లునా ! జీవుడు లేచి
 పోయేసరికి శరీరం నిశ్చలమయి పోతుంది. గాలి సంసిపోయేసరికి చెట్టు
 నిశ్చలంగా ఉన్నట్లు. చేష్టలేమీ ఉండవు శరీరానికి. ఛేదించినా భేదం
 చినా ఏమీ తెలియదు దానికి. అప్పుడే లోకులు దాన్ని మృతశరీరం
 అంటారు. అదేజీవుడు చిదాకాశమందు లేక భూతాకాశమందు వాసనా
 వశంచేత ఏయే ఆకారాన్ని ధరించాలో ఆయా ఆకారాన్ని ధరించి
 ఆయాఫలాన్ని అనుభవిస్తూ ఉంటాడు. నిద్రపోయేవాడికి దేహం
 ఉన్నదీ తెలియదు. లేనిదీ తెలియదు. నశించినదీ తెలియదు. అలాగే
 అర్జునా ! నీవుకూడా దేహవాసనను తుడిచిపెట్టుకో. ఆదిసృష్టిలో

హిరణ్యగర్భుడు వాసనావశంచేతనే ఈ ప్రపంచాన్ని సృష్టించాడు- ఇంతే కాని కుమ్మరి మృద్దండాదులచే కుండలను నిర్మించినట్లు నిర్మించలేడు-

స్వామీ! ఈ ప్రపంచం ఉత్పత్తి కాలంలో వాసనామయమై మిథ్యయగుగాక- స్థితికాలంలో అర్థక్రియాసమర్థమయి నందుననూ ఎల్లమానవులకు సత్యమను అనుభవం ఉన్నందువల్లనూ నా స్తవం ఎంచువల్ల కాకూడదు-

అర్జునా! నిజమే నవస్తువయినా పుట్టిన మొదటిక్షణంలో మిథ్యాభూతంగానో, సత్యంగానో, ఎలాకనుపడుతుందో అది ఎన్నాళ్ళ కయినా అలాగే ఉంటుందికాని మారదు- అనగా సత్యమయితే సత్యమే మిథ్యఅయితే మిథ్యయే- కొంతకాలం సత్యమనీ, కొంతకాలం మిథ్యఅనీ ఉండదు- కాబట్టి దేహం వాసనామయం అయినందువల్ల అశుభవాసనలచే కల్పించబడిన దేహాదులు శుభవాసనాభ్యాసంచేత కలిగిన బ్రహ్మకారవృత్తిచే సమూలం నశిస్తాయి- శ్రవణమననాది పురుషప్రయత్నజనితమయిన అఖండబ్రహ్మకారజ్ఞానంచేత బాధింపబడతాయి శరీరాలు- ఇపుడనుష్ఠించిన ప్రాయశ్చిత్తంచేత నిన్నచేసిన పాపం పోతుంది- ఇపుడు చేసిన దాహానుకులప్రయత్నంచేత నిన్న నిర్మించిన తృణగృహం (గడ్డికొంప) తగలపడుతుంది- అన్నారు శ్రీకృష్ణ భగవానులు-

స్వామీ! మీరుచెప్పింది లోకంలో సరిపోవటంలేదు- జ్ఞానం కొరకు ప్రయత్నించేవాళ్లు చాలామంది ఉన్నారు- వాళ్ళ ప్రయత్నం అంతా ప్రబలములయిన జన్మాంతరీయకామక్రోధాదులచే నశిస్తోంది- కాబట్టి ఉత్తరవాసనలు ప్రబలములనీ, పూర్వవాసనలు దుర్బలాలనీ అనటానికి వీలులేదు- అన్నాడు అర్జునుడు-

భగవంతుడు! అర్జునా! అలాకాదు- ధర్మార్థకామమోక్షములలో ఎవనికయితే నాకీపురుషార్థం అవశ్యకమని అభినివేశం ఉంటుందో

వాడికే ఉత్తరప్రయత్నం పూర్వప్రయత్నాన్ని అణగద్రొక్కుతుంది- అలాంటి అభినివేశం (ప్లుదల) లేనినాళ్ళకు అదిపనిచేయదు- కాబట్టి మోక్షమునందు అభినివేశము మందఱు- భోగమునందు అభినివేశము దృఢమైనవాళ్ళకే అలాంటి పరాభవం కలుగుతుంది- కనుక శాస్త్రీయ ప్రయత్నమునందు గట్టి అభినివేశం ఉండాలి- వింధ్యపర్వతం బ్రద్దలగు గాక- ప్రళయానిలం వీచుగాక- ధీమంతుడయినవాడు శాస్త్రీయ మయిన ప్రయత్నాన్ని విడువరాదు- అనాద్యజ్ఞానంచేత మూఢబుద్ధి గలవాడు నరకస్వర్గాది వాసనావశంచేత చిరాభ్యస్తమయిన దాన్ని చూస్తూ ఉంటాడు- అన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు-

విన్నాడు అర్జునుడు- ఇలా అడిగాడు- స్వామీ! జీవుడు నర కంలో కాని స్వర్గంలోకాని ఉండటానికి సుఖదుఃఖాలు అనుభవించ టానికి కారణం ఏమిటి? అనగా “అజ్ఞోజంతురనీశోఽయం ఆత్మనస్సుఖ దుఃఖయోః । ఈశ్వరప్రేరితోగచ్ఛేత్ స్వర్గం వానరకంతువా॥” అనే వ్యాసనవచనాన్ని పట్టిచూస్తే స్వర్గనరకాలు జీవుడికి ఈశ్వరప్రేరణ నల్లనే కలుగుతాయికాని మరోకారణం అందుకులేదని నాభావం- ఏమంటారుమీరు?

భగవా॥ అర్జునా! నీవు అనుకున్నది పొరపాటు- ఈశ్వరుడు కూడా జీవుల కర్మవాసనలను అనుసరించే సుఖదుఃఖాలను ప్రసాదిస్తాడు- కాబట్టి పరమపురుషార్థం కోరువాడు తత్త్వజ్ఞానం అభ్యాసపరచుకుంటూ దానిచే వాసనాక్షయం చేసికోవాలి- అప్పుడుకాని వీడికి పరమ శ్రేయస్సు లభింపదు- ఈవాసనలే చిరాభ్యాసంవల్ల దృఢపడి సంసార భ్రమలను కలిగిస్తున్నాయి- అన్నాడు కృష్ణులు-

అర్జు॥ కృష్ణా! అయితే ఈవాసనకు మూలం ఏమిటి? ఇది దేనిచే క్షీణిస్తుంది- అని అడిగాడు-

భగ॥ అర్జునా! అజ్ఞానమే దానికి మూలం- అనాత్మయందు ఆత్మభావనచే అది పెరుగుతుంది- ఆత్మజ్ఞానమనే మహాబోధవల్లనే అది

నశిస్తుంది- అర్జునా ! నీవు ఆత్మభావనకలవాడవు- విజ్ఞాననంత్రుడవు- కనుక దేహసంబంధముగల బంధ్యాదులయందు అహంనుమాభిమానమును విడిచిపెట్టు- అని అన్నాడు శ్రీకృష్ణులు-

అర్జు॥ స్వామీ ! మీరు సెలవిచ్చిన విషయంలో చాలాచిక్కు ఉండే- ఏమంటే ! లింగశరీరం అంటే వాసనామయమేకదా ! ఆలింగ శరీరంలో ప్రతిబింబించిన ప్రతిబింబమే కదా ! జీవుడు- కాబట్టి జీవుడు వాసనామయమయిన లింగశరీరంవల్ల పుట్టిన (బయలుదేరిన) నాడే కదా ! ఈస్థితిలో వాసనాక్షయం చేసికుంటే తత్త్వజ్ఞానంచేత జీవుడు పూర్తిగా నశిస్తాడుకదా ! అప్పుడు అతడుపొందే పరమపురుషార్థం ఏమి ? ఆత్మంతికానర్థనాశంవల్ల కలిగిని ప్రయోజనమేమి ? సర్వోపవృత్తమేకదా ! అన్నాడు అర్జునుడు-

భగ॥ అర్జునా ! జీవుడు ప్రతిబింబమాత్రసంసారియే అన్యేయడల అప్పుడు నీనన్నదోషం తటస్థించేదే- అప్పుడు జీవుడు పరమాత్మకంటే వేరనీ భూతమాత్రాధీన జన్మాదులు కలవాడనీ అంగీకరించి నట్లవుతుంది- అదిసరికాదు- పరమార్థంలో శుద్ధమయిన బ్రహ్మమే అన్మతమయిన అవిద్యచేత ఆచ్ఛాదించబడి తన నిజరూపం తనకు తెలియనివాడై తనయందే జీవభేదాన్ని జగద్భేదాన్ని కల్పించుకొని సంసరించుచున్న వానివలె కనిపించుచున్నది- అదే బ్రహ్మ శాస్త్రీయ శ్రవణాది ప్రయత్నంచేత తన నిజరూపాన్ని గుర్తించి వాసనా సహితంగా అవిద్యను పారద్రోలుకొని స్వస్వభావంలో ఉంటాడు- అదే యితనికి ముక్తి- ఇదీ శ్రౌతమగు సిద్ధాంతము- ఈసిద్ధాంతంలో నీవారోపించిన దోషమేమీ అంటడు- అర్జునా ! ఈముక్తి జీవస్ముక్తి అనీ విదేహముక్తి అని రెండువిధాలు- దేహధారణపర్యంతం ఉండే సమూలవాసనాక్షయం జీవస్ముక్తి అంటారు- అదియిక్కడే నీవనుభవించడానికి వీలవుతుంది- శరీరత్యాగానంతరం విదేహముక్తి లభిస్తుంది- ఈయది కర్మలవల్లరాదు- శాస్త్రాదిపాండిత్యంవల్లరాదు- ఎంతటి ధర్మ

పరుడయినా, ఎంతటి పండితుడయినా వాసనాక్షయం చేసికోకపోతే వాడు పంజరంలోని పక్షివలె బంధుడేకాని ముక్తుడుకాడు- కాబట్టి అర్జునా ! వాసనయే బంధము- వాసనాక్షయమే మోక్షము- అన్నారు శ్రీకృష్ణులు-

ఇట్లు జీవతత్త్వనిర్ణయము అను శ్లోక సర్గ సమాప్తము.

౫౬. చిత్తవర్ణనము.

భగ॥ అర్జునా ! ఇలా మనస్సును వాసనారహితంచేసికొని చల్ల పరచుకొని (మనస్తాపం విడిచి) బంధువధదుఃఖాన్ని దిగ్మింగు- జరా మరణములందు సందేహించకు- చిత్తం ఆకాశంవలె నిర్మలపరచుకో- ఇష్టానిష్టసంకల్పాలు విడిచిపెట్టు- వీతర్కాగుడవై శిష్టాచారపరంపరా ప్రాప్తమయిన నీస్వధర్మమగు యుద్ధం ఇంకా ఇతర అవశ్యక యాగదా నాది కర్మలనుచేయుము- వాసివల్ల నీతత్త్వబోధకు ఏమాత్రం చెనుపు లేదు- జీవన్ముక్తి అంటే శరీరేంద్రియాది చేష్టలను మానటం కాదు- ఛలేచ్ఛలేకుండా స్వధర్మం అనుష్ఠించడమే జీవన్ముక్తి- ఈపనిచేస్తాను ఈపనిమానుతాను- (చేయను) అనే భావం మూఢునకుకాని జ్ఞానికుం డదు- జ్ఞానికంతా సమానమే- పరంపరాప్రాప్తమయిన స్వధర్మాన్ని ఆచరించే శాంతచిత్తులు సుషుప్తలవలె ఉంటారు- అనగా సుషుప్తా త్మలవలె నిర్విశేష స్వయంజ్యోతిరాత్మ మూత్రావశేషులుగా ఉంటారు- వైగా అలాంటినాశ్శమనస్సు స్రవంచ విషయాలనుంచి మరలి పర మాత్మయందు స్థిరంగా నిశ్చలంగా ఉంటుంది- తాబేటి అవయవాలు ఏమాత్రం విక్షేపం కలిగినా చప్పున లోపలికి పోతాయి- అలాగే జీవ న్ముక్తుని యింద్రియాలుకూడా అత్యల్పమయిన విక్షేపాలను కూడ సహించలేదు- వెంటనే అంతరాత్మయందు స్థిరపడుతుంది- (చేరిపో తుంది.) జీవన్ముక్తులు మనోరాజ్యంలో కల్పితమయిన నిర్భిత్తి చిత్ర వైచిత్ర్యమువలె వ్యవహారకాలంలో వ్యవహరిస్తూ ఉంటారు- చిత్తమనే

చిత్రకామిని (శిల్పి) ప్రపంచాధిష్ఠానమయిన ఆత్మయందు గోడలేని బాహ్యమనలె ప్రపంచాన్ని తయారుచేస్తాడు- అజ్ఞానాకాశంలో సాభాసాంతఃకరణవృత్తులనే వర్తికలతో (కుంచెలతో) అద్భుతమయిన బాహ్యమన తయారు చేస్తాడు చిత్తశిల్పి- ఇందులో ఆశ్చర్యం ఏమంటే ఈచిత్తశిల్పి సమస్త మనస్సుతో సంకల్పసమకాలంతోనే ప్రపంచమనే చిత్రపును తయారు చేస్తాడు- అనైన అమూర్తమయిన ఆకాశాన్ని దానికాధారంగా తయారు చేస్తాడు- ఆ ఆకాశం ఈచిత్రపును ధరించటానికి ఏమాత్రం తగిందికూడాకాదు- ఇదే ఇక్కడ ఆశ్చర్యం- (అద్భుతం) ఈరచన మాయకు అపూర్వం- తృణకుడ్డమువలె (గడ్డితో తయారుచేసిన గోడవలె) నిస్సారం- భ్రాంతులదృష్టిలో ఇది శుభమయినదిగా గోచరిస్తుంది- వివేకులదృష్టిలో అశుభమయినది- ఇదీ గాక ఇక్కడ మరోఆశ్చర్యం ఉంది- అదేమంటే ప్రసిద్ధమయిన చిత్రపుల విషయంలో చిత్రపుకంటే భిన్నంగా గోడలుంటాయి- ఇక్కడ చిత్తమునల్ల తయారయ్యే వ్యోమాది చిత్తులకు (ఆకాశం మున్నగు గోడలు) ప్రపంచమనే చిత్రపునకు భేదమే ఏమాత్రం కనిపించదు- ఆధారాధేయములురెండూ చిత్తమునల్ల తయారయినందున భేదం కనిపించదు- అద్భుతా! చిత్తశిల్పివల్ల తయారయిన యీచిత్రపులు ఆకాశముకంటెకూడా శూన్యములు- చిత్తంలో ఒక్కక్షణికాలంలో లోకములయొక్క క్షయోదయాలు రెండూ జరిగిపోతాయి-

మనస్సు తత్కార్య (మనఃకార్య) మయిన జగత్తు ఈరెండూ శూన్యములు- అయినా చాలకాలమునుంచి అనువృత్తములయిన కారణంచేత మానవులకు సత్యత్వప్రతీతి కలుగుతోంది. భ్రాంతికల్పితమయిన పదార్థజాతమునందు సత్యసంకల్పత్వమేదీ. మనోజగత్తు అందూలేదు- అయ్యది తత్త్వజ్ఞానముకంటె పూర్వమే. తత్త్వజ్ఞానమే లేదు- లేనిది ఎన్నడూ లేనిదే- లోకప్రసిద్ధమయిన వ్యాకర్మికసత్యత్వం తత్త్వదర్శనంచేత లయిస్తుంది- సౌరామృతమునందు

S. V. Central

Library

Andhra Pradesh

Hyderabad

శరత్కాలసంబంధమయిన మేఘమండలం ఆ సారాలోకంచేతనే శుష్కించి పీలినమవుచుంది- కనుక మానసికమయిన బంధువధాది క్లేశమాలిన్యం భ్రాంతిదశలో నీకు సముచితమే కావచ్చు- అద్భుతా ! పరమార్థాదశలో ఆ బంధువులూలేరు- నీవూలేవు- నీవు వాళ్ళను చంపేదీలేదు- వాళ్లునీవల్ల చంపబడేదీలేదు- ఇదంతా సంమోహమాత్రం- దీన్నివిడచి నీవు నిర్మలంగా ఉండు- మనోరాజ్యమయిన ప్రపంచచిత్రపు అంతా నభస్మమము- అప్రదూష- నీకు ఎంతకాలం కనిపిస్తున్నా అదిలేనిదేకాని ఉన్నదికాదు- భేదభావంతో ప్రపంచానుభవాన్ని పెంచుకుంటూ ఉన్న నీకు మనోరాజ్యంలో మోహంచేత కల్పించుకున్న వధ్యభూతక భావాదికల్పన (వాగుచంపదగినవారు నేను చంపువాడను అనుభావకల్పన) నాఉపదేశంవల్ల నీకిప్పుడు నశించింది- లేనిదానిని పుట్టించే శక్తిగల మనసు ఒక్కఁజ్ఞాన్ని కల్పంగా తయారు చేయగలదు- ఒక్కఁజ్ఞాన్ని కల్పంగా తయారుచేసే మనస్సు లేనిదానిని పుట్టించడంలో ఆశ్చర్యమేమి? కాబట్టి జగద్రాభాంతియావత్తూ మనఃసామర్థ్యంవల్ల పుట్టినదనే గ్రహించు- నిత్యముకుడయిన ఆత్మయందు అధ్యస్తమయిన ఈప్రపంచాన్ని వజ్రసారమయిన దానినిగా కల్పించుకుంటున్నాగు అజ్ఞులు- ఇది తగదు- తత్త్వం తెలియక ప్రతిభానవల్ల ఉన్నదనుకున్న దానికి స్థైర్యంఏమిటి? గట్టితనంఏమిటి? ఉన్నదానిని పోగొట్టుకొనటానికి ప్రయత్నించాలికాని ఎప్పుడూ లేనిదానిని తొలగించుకోటానికి ప్రయత్నపేక్ష ఎందుకు? ఈప్రపంచం నిజంలో లేకున్నా (స్వతఃఅప్రదూషమయినా) తనకు కారణనామగ్రీ లేకున్నా కళ్ళెదుట స్ఫురిస్తూనే ఉంటుంది- కళకళలాడుచూ నేత్రేంద్రియాదులను ఆశపెట్టుతూ స్ఫురిస్తూ ఉంటుంది- ఈప్రపంచమనేది ఒక పెద్ద బొమ్మ- చిత్తమనేశిల్పి అధిష్ఠానచిదాకాశమునందు ముల్లోకముల రూపమయిన యీబొమ్మను తయారుచేశాడు- దీనికి సకలావయవాలను నాటివాటికి కావలసినరంగులను తయారుచేశాడు- కనుక ప్రపంచం అంతా మనోరాజ్యంకాని నురొకటి కాదు-

ఇట్లు చిత్తవర్ణనమను గైకొన సర్గ సమాప్తము.

౫౭. అర్జున విశ్రాంతి వర్ణనము.

భగ॥ అర్జునా? ఇది మహాశ్చర్యం- ముందు బొమ్మ తయారు కావటం- తరువాతి గోడపుట్టటం- ఇది మాయయొక్క వైచిత్ర్యం- సారకాయబుర్ర నీటిలో మునిగిపోతోంది- రాయి తేలిపోతోంది-

ఇదిసరేకాని శూన్యమయిన జగత్త్రయంలో చిదాకాశరూపు డయిన నీకు ఇంతటి “అహంత” (నేనను భావం) పుట్టటం మరీ ఆశ్చర్యంగా ఉంది- ఈప్రపంచంకూడా చిదాకాశమే అనేదృష్టి నీకు ఉన్నట్లయితే అప్పుడు చిదాకాశం చిదాకాశంలో లీనమయినట్లు ఆకాశంలో ఆకాశం అనుభవిస్తోంది- ఆకాశంలో ఆకాశం విస్తరిస్తోంది-

వాసనఅనే త్రాటిచే ఈదీర్ఘమయిన సంసారం మాలవలె చుట్టబడింది- వాసన మనస్సులో చుట్టుకొనడంచేతనే సంసారం మనకు చుట్టకుంటోంది- అద్దంలో ప్రతిబింబం పుట్టినట్లు బ్రహ్మయందు ఈ ప్రపంచం పుట్టింది- అద్దంలోని ప్రతిబింబం అద్దంతో అభిన్నం- బ్రహ్మయందలి ప్రతిబింబమయిన ప్రపంచం బ్రహ్మాభిన్నం- బ్రహ్మచేదించటానికికాని భేదించటానికికాని సాధ్యంకాదు- బ్రహ్మాభిన్నమయిన ప్రపంచప్రతిబింబంకూడా చేదనభేదనాలకు సాధ్యంకాదు- బ్రహ్మయందు ప్రతిభాసించిన చేదభేదాది వ్యవహారమూ బ్రహ్మాభిన్నమే- తద్వ్యయమగు ప్రపంచమూ బ్రహ్మాభిన్నమే- కనుక ఎవ్వనిచే దేనిచే ఏది ఎలా చేదించబడుతుంది- ఎలా భేదించబడుతుంది? కనుక బ్రహ్మ భేదజ్ఞానంవల్లనే ప్రపంచవాసన చేదించబడుతుంది- ఎన్నిధర్మములు ఆచరించిన వాడయినా వాసనారహితుడు కాకపోతే ఏమీలాభంలేదు- ఎంతటి సర్వజ్ఞుడయినా వాసనారహితుడు అతిబద్ధాత్మయే బోనులో పెట్టిన సింహంవలె- (లేక పంజరంలోని ఆకుపచ్చని చిలుకవలె) “పంజరస్థాయథాహరిః” అనిమూలం-

చితిభూమికి వెళ్లుసరికి ఏమాత్రం అల్పంగా ఉన్నా వాసనాబీజం పెద్దదవుతుంది- సంసారమనే అడవిని మొలిపిస్తుంది- (అడవిని తయారు

చేస్తుంది.) చిరంతనాభ్యాసంవల్ల హృదయంలో రూఢమయిన ఈవాసనా
 బీజం అలాగే హృదయంలో రూఢమయిన జ్ఞానాన్నిచే దగ్ధమగుచో
 తిరిగి మళ్ళీ పుట్టదు- దగ్ధమయిన వాసనాబీజము సుఖదుఃఖాది వస్తువు
 లలో నిమగ్నంకాదు- తామరాకుమీరిన నీటిచుక్కవలె నిర్మలంగా
 ఉంటుంది- కాబట్టి అర్జునా! నీవు ఆశలన్నీ విడిచిపెట్టి పరమపావన
 మయిన భగవద్గీతారూపమగు నాడపదేశాన్ని సరిగా అర్థంచేసికొని
 మనోమోహాన్ని రూపుమాపుకొని బంధువధాదిక్లేశాన్ని పోగొట్టుకొని
 బ్రహ్మరూపుడవై ఉండుము- అని అన్నారు శ్రీకృష్ణభగవానుడు-

అర్జున విశ్రాంతి వర్ణనము ౫౭వ సర్గ సమాప్తము.

౫౮. అర్జున కృతార్థత.

అర్జు॥ స్వామీ! నామనోమోహము తొలగింది- మీయను
 గ్రహంవల్ల స్వతస్సిద్ధమయిన ఆత్మతత్త్వము స్మృతికి వచ్చింది- నాసం
 దేహాలుతీరాయి- మీమాట తప్పక వాటిస్తాను- అన్నాడు- అర్జునుడు-

శ్రీభగ॥ అర్జునా! తత్త్వజ్ఞానంచేత హృదయంలోని రాగాది
 వృత్తులు శాంతించితే వాసనానుయమయిన చిత్తము శాంతించినట్లే-
 అంతఃకరణము నిర్వాసనమయిందని గ్రహించు- వాసనారహితమయిన
 స్థితిలో ప్రత్యక్షైతన్యము చైతన్యరహితమవుతుంది- అజ్ఞానులు యిట్టి
 బ్రహ్మను తెలియలేరు- భూతలమునుండి ఎగిరి పైకిపోయిన పక్షిని
 నేలమీదవారు తెలియనట్లు- ఇట్టి పరిమాత్కృతత్వాన్ని తెలిసికోటానికి
 శ్రవణమనన నిదిధ్యాసనాదులు అవశ్యకములు- సర్వాతీతమై అతి
 స్వచ్ఛమయిన బ్రహ్మపదార్థాన్ని ప్రపంచవాసనా వాసితులు కనిపెట్ట
 లేదు- మానవులదృష్టి అణువులను కనిపెట్టలేదు- బ్రహ్మప్రాప్తికలిగి తే
 ఘటపటాదులే నశిస్తే అతిసూక్ష్మమయిన వాసన ఎలాఉంటుంది? ఏమి
 చేస్తుంది? నిష్ఠా కొండను ఆశ్రయించి (దరిజేరి) మంచుబిందువు విలీన

మయిపట్లు పరిశుద్ధమయిన చిత్తత్వమును పొంది అవిద్య అలాగే నశిస్తుంది- ఈ నీచాతినీచమయిన వాసన యెక్కడ? సర్వప్రపంచ పరిపూర్ణమయిన బ్రహ్మతత్వమెక్కడ? పరిశుద్ధమయిన ఆత్మతత్వము సాక్షాత్కారము కానంతవరకే అవిద్యయొక్క ఆటలంతా- ఆత్మ సాక్షాత్కారం కలిగేసరికి దృశ్యములయొక్క చూపులన్నీ క్షీణిస్తాయి- ఆకాశమువలె స్వచ్ఛమయిన బ్రహ్మమే గోచరిస్తూ ఉంటుంది- అవాఙ్మనసగోచరమయిన ఆత్మతత్వమునకు సాటియేది లోకంలో-

కాబట్టి అర్జునా ! నీవు కామనారాహిత్యమనే (కోరికలేకపోవుట మనే) సుంతయోగంచేత అంతఃకరణలోఉన్న విషయవాసన అనే విషవిమూచికా వ్యాధిని పోగొట్టుకొని సంసారభీతులకు ఆనాశ్రయు డవై నేనే గీతార్థమయిన భగవత్తత్వమును నిశ్చయంతో ఉండుము అని అన్నారు శ్రీకృష్ణులు-

వసిష్ఠులు॥ రామచంద్రా ! శ్రీకృష్ణభగవానులు ఇలా ఉపదేశించి క్షణకాలం మోనంపహించి ఎదురుగుండా ఉండేసరికి పద్మఖండం మీద మకరందమును గ్రోలుచున్న తుమ్మెదవలె అర్జునుడు శ్రీకృష్ణోపదేశవచనమునందు అంతటి అభిలాషతో ఆనందించుచున్నాడు నిశ్చేష్టుడై -

అర్జు॥ స్వామీ ! నాదుఃఖం తీరిపోయింది- మీమాటలతో నా మనోగత సుఖేహములన్నీ తీరిపోయినాయి- అని చెప్పి లేచి గాండివం చేబూని శృంగుని సారథిగా నుంచుకొని నిస్సందేహుడై యుద్ధం చేయ గలడు- అని శ్రీరామునకు వసిష్ఠులుపదేశించిరి-

ఇట్లు అర్జున కృతార్థత యను గౌరవ సర్గ సమాప్తము.

అర్జునోవాఖ్యానము సమాప్తము.

౨౫. ప్రత్యేకాత్మావబోధ.

వసి॥ రాఘవా ! నీవుకూడా ఈదృష్టిని అలవర్చుకొని నిస్సం-
గుడవుగానుండి మహావాక్యార్థమయిన సచ్చిదానందైకరసరూపుడవుగ-
నుండు- స్థితికాలంలో ఎవనియందు ప్రపంచం ఉంటుందో సృష్టి కాలంలో
ఎవరినుంచి వస్తుందో సంహార కాలంలో ఎవనిరూపంగా ఉంటుందో
ఇలా కాలత్రయంలోను ప్రపంచం ఎవనిరూపమో ఎల్లపుడు అనిత్య-
మయిన ప్రపంచరూపుడయినా ఎవడు నిత్యుడో వానినే ఆత్మగా
తెలిసికొనుము- అంతేకాని పరిచ్ఛిన్నస్వభావుడు ఆత్మకాడు- ఆత్మ
సర్వప్రపంచాతీతుడు కాబట్టి దూరస్థుడు- సర్వాంతరుడు కాబట్టి
అదూరస్థుడు- ఆకాశంవలె సర్వగుడయినా జాతివలె అన్నిటిలోనుండు
వాడు- కనుక రామా ! నీవుకూడా అలాంటి ఆత్మయొక్క సత్త-
(ఉనికి) తో ఉనికికలవాడవే స్వతంత్రంగా సత్త (ఉనికి) కలవాడవు
కావు- కాబట్టి పరిచ్ఛేదభావాన్ని పూర్తిగా విడిచిపెట్టు-

రామా ! చిదాత్మయొక్క రూపం రెండురకాలు- ఒకటి చిత్త-
తద్వృత్తి ప్రతిబింబితము- ఇది పితృప్రకాశరూపము- (చైత్యార్థ-
ప్రధారూపం) చిత్తనిర్మితము- రెండవది చిత్త- తద్వృత్తి తద్విత్య-
ములయొక్క అగమాపాయాదులు మున్నగు సర్వావస్థలకు సాక్షిస్వరూ-
పము- ఇది సంవిదూషము- కనుకనే అనిర్మితము- (చేయబడినది కాదు)
నిత్యసిద్ధము- ఈ రెండువిధములయిన రూపమున్ను చేత్యముచే సంవేద్య-
మయి త్రిపుటీరహితమయినచో పరబ్రహ్మమే అవుతుంది- ఈస్థితి
“యతోవాచోనివర్తంతే” అను శ్రుతిచే చెప్పబడినది- ఇదియే ఆనం-
దాతిశయమునకు పరాకాష్ఠ గురువులకు పరమగురువు- వాడేఆత్మ-
అదియేవిజ్ఞానం - అదేశూన్యము- అదేపరబ్రహ్మము- అదేశ్రేయో-
రూపము- అతడే శివుడు- శాంతుడు- అదియేవిద్య- అదేపరాస్థితి-
ఇతడే అంతర్యామి- సర్వానుభవరూపుడు- ఇంతకంటె వేరుతత్త్వము

మరొకటి లేదు- ఇదియే సర్వజగత్సారము- సకల పదార్థములయొక్క అసాధారణస్వరూపంకూడా ఇదే-

ఈ ఆత్మజిత్త్వమే ప్రపంచమనే తిలలలో తైలము- ప్రపంచమనే కొంపలోదీపం- ప్రపంచమనే చెట్టులో రసం- ప్రపంచమనే పశువునకు పాలకుడు- (కాపరి) భూతిములనే ముత్యాలహారంలో దారం- భూతిములనే మరీచికలయొక్క తీక్షణత- నిఖిలపదార్థములలోని పదార్థత్వము- సత్త్వస్తువుయొక్క సత్త్విము- అసద్వస్తువుయొక్క అసత్త్విము- తాత్త్వికాత్మిభోధచే సర్వము ఆత్మగానే బోధపడుతుంది- బ్రహ్మ విచారంచేత ప్రాపంచికవికల్పములన్నీ విడిపోతాయి- అందు మొట్టమొదటి విచారం ఇది- “మిథ్యాభాంతులతో కూడిన యీ జగజ్జాలంలో అహమనే అంతఃకరణవృత్తి నాకు ఎలాపుట్టింది? అసంగ అద్వయముయిన నన్ను ఈబుద్ధిమాత్రం ఎలాపొందింది- దీనికి నాకు కారణం కనిపించదే- పొందిందేపో అయినా అది మధ్య అంతము అనే పరిచ్ఛేదములన్నీ సంకల్పాత్మకములు- అనన్నీ నారూపములేకాని నాకంటే వేరుకావు- కాబట్టి నాకు ఇయత్తా ప్రసక్తియేలేదు-” అని ఇలాంటి విచారంచేసేవాడికి (ఇలాంటి మనోనిశ్చయంకలవాడికి) వ్యవహారకాలంలోకూడా ఆస్థితి తొలగిపోదు-

ఎవనిమనస్సు సర్వసమమయిన బ్రహ్మయందు నిరూఢమై ఉంటుందో వాడు ఉదయాస్తమయములు లేని స్థితిగలవాడు- (తనవలె ఎవడు శూన్యరూపుడో అమహానుభావుడు ఆశూన్యరూపుడు-) ఇలాంటి మహానుభావుడు భావనచే అద్వయపదమును అధిష్టించినవాడుకాని వ్యవహారమాత్రంచేత కాదు- అంచేత లోకశాస్త్రావిరుద్ధమయిన వ్యవహారం జరుపుతున్నా ఈమనోభావం మాత్రం దిగజారదు- కనుకనే పెద్దలు ఇలా అంటారు-

శ్లో॥ భావాద్వైతం సదాశుర్యా త్రికయాద్వైతం నకన్వీచిత్ ।

అద్వైతం త్రిసులోకేషు నాద్వైతం గురుణసహ ॥ అని

ఎల్లపుడు భావాద్వైతమును అలవరచుకోవలెనుకాని క్రియాద్వైతాన్ని అలవరచుకోరాదు. ముల్లోకములందూ అద్వైతభావం ఉండవచ్చును కాని గురువుగారియందు అద్వైతభావం ఉండకూడదు. భావాద్వైత పదాన్ని ఆధిష్ఠించిన మహానుభావుడు వ్యవహారకాండలోకి దగినా అద్దంలో ప్రతిబింబించిన మానవునివలె సంతోషం చెందడు. బింబపురుషుడు వ్యవహారంలోఉంటే (అనగా ప్రసృతి నివృత్తి వ్యాపారము లలో ఉంటే) అద్దంలోని ప్రతిబింబమానపురుషుడూ చేతులుకాళ్ళు ఆడిస్తూ వ్యవహారం (పని) జరిపిస్తున్న నాడుగానే కనిసిస్తాడు. కాని వానికి అవ్యవహారమునకు సంబంధించిన మనఃతో భం ఏమాత్రం ఉండును. ఎవని హృదయానికి మానావమానముల సంబంధమయిన దుఃఖం ఉండదో వాడే ముక్తికి అర్హుడు. అద్దమునందు కనిపించే మానవుని వ్యవహారము ఆ అద్దానికి ఏవిధమయిన నైచిత్ర్యవిశేషాన్ని వికార విశేషాన్ని కలిగించకుండానే ప్రతిబింబిస్తోంది. అలాగే చిన్మణియందు కూడా వికారం కలిగించకుండానే వ్యవహారం కనిపించవచ్చు. పరమ నిర్మలమయిన చైతన్యానికి వ్యవహారం ఎలాపర్పడిందో అలాగే చైతన్యముయొక్క చమత్కారంవల్లనే జగత్తుకూడా భాసిస్తోంది. కాబట్టి ఇచట (ఈచిత్తునందు) అద్వైతమనేదీలేదు. ద్వైతమనేదీలేదు. హాచ్యము, వాచకము, శిష్యుడు, శిష్యునికోరిక, గురువు వాని యుపదేశము మొదలయినదంతాకూడ చిన్మయమేకాని వేరుకాదు. శాంతమయిన చిత్తుయే తనయందు తాను చమత్కారం కలిగించుకుంటోంది. కాబట్టి చైతన్యముయొక్క ప్రస్పందమే సంసారం. తదస్పందమే పరమ పదము. చిత్ స్పందము శాంతించినదంటే సంసారం శాంతిస్తుంది.

రామచంద్రా! నీచిత్తం అపరిచ్ఛిన్నమయిన బ్రహ్మకారంగా పరిణమించిందా అప్పుడు జీవుడూ, ప్రపంచమూ, అనే అంశభావమంతా తొలగిపోతుంది. అలా అది తొలగిపోవడమే పరమపురుషార్థం. అదే వాసనాత్మయం. చైతన్యానికి చలనం నిజంలో లేకపోయినా జడ

మయిన ప్రపంచ స్వభావాన్ని పొందించుచున్నది- (కలిగిస్తోంది.) అంతేత చలనం లేకపోవడమే చైతన్యముయొక్క- తత్త్వం అని అనుభవ నిష్ఠులయిన కెద్దలంటున్నారు- అనాత్మదర్శన రూపమయిన యీ సంసారం అనాత్మభూతమయిన ప్రపంచాన్ని నిజమయిన దానినిగా భావన చేయటంచేత అనుభవనోచరమవుతోంది- ఆభావన లయిస్తే లయిస్తుంది- అప్పుడు దగ్ధపటాకారంగా నిస్సారంగా ఉంటుంది- అప్పుడది చిద్రూపంగానే మిగిలిపోతుంది- కాబట్టి మాతృమానమేయాది రూపమయిన సంసారమంతా చిత్ స్పందమే కాని మరొకటికాదని నిశ్చితమయింది- చిత్తమే చైతన్యముయొక్క- స్పందము- ఈవిషయం తెలియకపోవడమే సంసారం- ఇలా (అబోధ) తెలియకపోవడం ఎంత సేపు ఉంటుందో అంతవరకు సునర్థముమంచి కలకము- (మురుగు) (కడియము) అను ఆభరణము సృష్టినట్లు వులుతుంది- రానూ! బోధ మాత్రంవలన యీసంసారం విలీనమయితే శుద్ధమయిన చైతన్యమే మిగులుతుంది- ఆత్మతత్త్వముయొక్క- బోధమాత్రంచేత భోగవాసన క్షీణిస్తుంది- సహజసిద్ధములయిన భోగాలను మనసాకూడ చింతించకుండా నుండటమే జీవన్ముక్తియొక్క- లక్షణము- జీవన్ముక్తునకు ఈ భోగాలన్నీ అభిమతాలుకావు సహజంగా- వాడు (జీవన్ముక్తుడు) స్వరూపానందంలో తృప్తిచెంది ఉంటాడు- దురన్నాన్ని ఎవడూ వాచించడు- జీవన్ముక్తునకు భోగాలన్నీ దురన్నప్రాయాలు- కాబట్టి భోగాలను స్వభావతః చింతించకుండుటయే జీవన్ముక్తికి పరమలక్షణమని ముఖ్యంగా తెలిసికో- జీవన్ముక్తికి మరోలక్షణం కూడా ఉంది- అదేమంటే “నాఆత్మ చైతన్యమే భోక్తృ భోగ్య భోగాకారంగా చలిస్తోంది- అలాచలిస్తూ సర్వాత్మరూపంగా ఉన్నదనే లోపలి నిశ్చయమే నిరూఢమై జీవన్ముక్తి అనిపించుకుంటుంది- ఎవడు లోకాను గ్రహసిద్ధికోరికు అనుభవిస్తున్న భోగాలనుకూడా పరమార్థంగా అనుభవించకుండా ఉంటాడో వాడే బుద్ధిమగతుడు- (అనగా తత్త్వవేత్త- ఎవడయినా భ్రాంతివల్ల కట్టెలో ఆకాశాన్ని కొలుతుంటే లోకాను

రోధంకొరకు తానుకూడా కట్టెతో ఆకాశాన్ని కొట్టినట్లు. అదేంతటి నృధాచేష్టయో ఈవిషయభోగానుభవంకూడా అంతటి వృధాచేష్టయే- అయితే ఎల్లచూనవులకు భోక్తృభోగ్యభోగాకారంగా పరిణమించిన ఆత్మచైతన్యమే సర్వాత్మరూపమని వెనుక జెప్పబడిన బుద్ధికూడ “అందరు కట్టెతో ఆశమును కొట్టుట నేను కొట్టినట్లే” అనునానివలె భ్రాంతి బుద్ధి కనుక కృత్రిమమే ఇదిమాత్రం జీవన్ముక్తి లక్షణం ఎలా అవుతుంది? కృత్రిమబుద్ధిలేనిదే నిరతిశయానందరూపమగు ఆత్మతత్త్వము సాక్షాత్కారముకాదు- అనగా సర్వాత్మభావదర్శనము (అందరిలోను ఉన్న ఆత్మ ఒక్కడే అను దర్శనము) పొచ్చినాత్మదృష్టిని పోగొట్టుచూ తత్త్వసాక్షాత్కారానికి ఉపయోగిస్తుంది- కాబట్టి అది జీవన్ముక్తి లక్షణంగా చెప్పబడింది-

స్వామీ! ఇలాగయితే తనచేతులూ కాళ్లూ నరకుకొనడమనే సాహసపుపనికూడా దేహాత్మబుద్ధి నిరాసద్వారా తత్త్వదర్శనానికి ఉపయోగపడుతుంది- కనుక అపనికూడా జీవన్ముక్తి లక్షణం ఏలకాకూడదు? కాదు ఎందునట్లనంటే ఎక్కడనయినా శాస్త్రంలోకాని విద్వదనుభవంలోకాని తనచేతులూ కాళ్లూ నరకుకొనడము సర్వాత్మతా దర్శనమువలె స్వాత్మానలోకమునకు ఉపయోగపడినట్లు ప్రసిద్ధి ఉంటే అప్పుడు అదికూడా జీవన్ముక్తి లక్షణం అవుతుంది- అలాంటి ప్రసిద్ధి ఎక్కడా లేదు- అని యిదొక సమాధానము-

అథవా మూలమునందలి-

శ్లో॥ వినాకృత్రిమయాబుద్ధ్యాససిద్ధిరవగమ్యతే ॥

అనే శ్లోకాన్ని వినా అకృత్రిమయా అని పదవిభాగంచెయ్యాలి- అప్పుడు ఆత్మసాక్షాత్కారము విషయమై అకృత్రిమయాలబ్ధ్యా అఖండబ్రహ్మకారబుద్ధిలేకుండా చేతులూ కాళ్లూ తెగగొట్టుకొనుట అనే సాహసపు పనులచే ఉపయోగములేదు- అనే అర్థము లభిస్తుంది- అప్పుడు ఏ బాధ ఉండదు-

ఈచైతన్యం ఎంతవరకు అజ్ఞానంచేత కప్పబడి ఉంటుందో అంత వరకు స్వప్రకాశబుద్ధ్యాది కోటిప్రవిష్టముకాక తాను స్పందరూపాన్ని ధరించి బాహ్యవిషయాన్ని గురించి చలిస్తుంది- దానిచే మానవుడు భ్రాంతిపడతాడు- ఎప్పుడు లోపల సమ్యగ్బోధ కలుగుతుందో అప్పుడు స్పందాస్పందదశాక్రమం అంతా పేరులేకుండా నశిస్తుంది- చమురు లేని దీపంవలె- చైతన్యానికి అజ్ఞానంకాని, స్పందముకాని ఉండకపోవడమే మోక్షం- ఎప్పుడు చిత్తం బ్రహ్మకారాన్ని ధరిస్తుందో అప్పుడు ఆచిత్తం బంధంకొరకు సమర్థపడదు- మోక్షంకొరకు సమర్థపడదు- చైతన్యానికి చిత్తాకారదశాలేదు- తదుపరముదశాలేదు- కాబట్టి బంధమోక్షములనే పేర్లే చైతన్యానికిలేవు- ఎంతవరకు నాకు మోక్షంకావాలని పరిపూర్ణమయిన భావం మనస్సులో ఉంటుందో అంతవరకు వాడికి నాశమేకాని సౌఖ్యంలేదు-

మోక్షం నాకొద్దు- నాచిత్తం నిర్విక్షేపంగా (చలనంలేకుండా) ఉండుగాక ! అనే కోరికకూడా బంధమే- అయితే ఇంక మానవుడికి శ్రేయస్సు అంటే ఏమిటోవిను చెబుతాను-(అసంవేదనంపరం యదనా భాసమబడం) తెలియబడనిదీ, సర్వవ్యాపకమయినదీ, ఆభాసరూపము కాని చైతన్యమే పరమపదము-(మోక్షము) (నిరతిశయమైనశ్రేయస్సు) చైతన్యము యొక్క నిజరూపము చైతన్యవస్తువులకు అభిముఖం కాకుండు నుండుటయే- పరిపూర్ణమయిన చైతన్యానికి, స్పందము (చలనము) కలగడమే సంకల్పశబ్దార్థము- అదే బంధమోక్షాది శబ్దాలకు అర్థమయింది- సంకల్పనాశంవల్ల బంధమోక్షాది వ్యవహారమంతా నశిస్తుంది- స్వస్వరూపజ్ఞానంవల్ల అహంభావంనశిస్తే ఆపైన దేనిచే ఏది బంధింపబడుతుందో, దేనిచేత ఏది విడిపింపబడుతుందో, రానూ ! నాకు బోధపడటంలేదు- వివేకి తాను స్వయంగా నిర్మించుకొన్న సంకల్పమునందు “ఇది నాచేత సంకల్పించబడింది- ఇది సంకల్పింపబడలేదు” అని పూర్వాపర విమర్శతో విభాగాన్ని విడిచిపెట్టేయడం అప్పుడు కలిగిన

సంకల్పం కూడా బాహ్యచేష్టకలిగించడానికి అసమర్థమై వృథాగా నశించి ఊరకుంటుంది ఆసంకల్పం- అనగా అర్థాత్ అపుడు ఆచైతన్యము అనివార్యముగా సంకల్పములేనిదీ, చలనములేనిదీ అయినట్లే అని అర్థము- ఇలా ప్రబుద్ధచైతన్యముచేత (చిత్స్వరూపజ్ఞానంచేత) (స్పందము) చలనము క్షీణిస్తే చలనాత్మకమయిన వాయువు (గాలి) నశిస్తే తన్మూలకమయిన సంసారమంతా నశించినట్లే.

అధవా చిత్తకాశకంఠే వ్యతిరేకంగా స్పందమనేది లేనేలేదనే జ్ఞానంవల్లకూడా సంసార నిన్మత్తి కలుగుతుంది- చిత్తుకంఠే వేరుగా స్పందమనేది ఏమీ మిగలదు- కనుక ఇంతకు లోగడ సంసారదశలో దృశ్యమయమయిన యీసంసారమనే దీర్ఘనిద్రలో అనేకకలులు కనుచున్న జీవుడు ఇప్పుడు వివేకము కలవాడై ఇంక ఎన్నటికీ చలనాది భ్రాంతులను చెందడు- తన నిజరూపమయిన చైతన్యము సర్వవ్యాపకమయింది కావడమే దానికి కారణం.

కనుక రామా ! ఏచైతన్యమునందు, నివారించుకొనుచున్నా బలాత్కారముగా ప్రపంచాకారమయిన చిత్తవృత్తులూ వానినల్ల కలిగెడి విషయానందములూ మనోహరంగా పునరుత్పన్నయో దేనియందుంటున్నాయో ? తుదకీవృత్తులన్నీ దేనియందు లయిస్తున్నాయో ఆప్రత్యగాత్మను (చిదాత్మను) నేను నీకు బోధించిన విచారంతో తెలిసికొను- అని అన్నాడు వసిష్ఠులు-

ఇట్లు ప్రత్యగాత్మబోధ అనే ష్లోక సర్గ సమాప్తము.

౬౦. విభూతియోగము.

వసి॥ రామా ! బ్రహ్మనిష్ఠుమహేశ్వరాదులందరూ ఈపరమాత్మయొక్క- విభూతులే- వీనితోటియే రాజాధిరాజులు ఆనందిస్తున్నారు- పరమాత్మయొక్క విభూతి ఉత్కర్షనుబట్టి మనుష్యుడు

యొదలుకొని హఠాదులయందు ఉత్కర్ష - భగవద్విభూతియొక్క గొప్పతనమును షట్టియే మనుష్యులయందుగాని, దేవతలయందుగాని, గొప్పతనమని దీనియర్థము- తైత్తిరీయశ్రుతియందు చెప్పినట్లు మానుషానందంకంటె, మనుష్యగంధర్వానందము, దానికంటె దేవగంధర్వానందము, ఇలా ఒకదానికంటె ఒకటి గొప్పది అంటే ఆ గొప్పతనము వారిలోఉన్న వైతన్యముయొక్క విభూతి (గొప్పతనాన్ని) బట్టియే కాని మరో దానివల్ల కాదు-

ఇలా సర్వానందాలయొక్క ఉత్కర్షకు అనధిఅయిన బ్రహ్మ పదార్థాన్ని తత్త్వబోధతో తెలిసికొన్న మానవుడు మరణించడు- దుఃఖించడు- ఆకలిదప్పికలతో బాధపడడు- ఎవరిచేతనూ, దేనిచేతనూ నిరోధించబడడు- సర్వవ్యాపకమయిన పరమాత్మయొక్క సత్తాసామాన్యరూపం ఏకొంచెమయినా భావనచేస్తే ఆతత్త్వాన్ని ఒకనిముషం మననం చేస్తే ఆముని మళ్ళీ సంసారకృత్యంలోపడడు- పరితాపపడడు- అన్నారు వసిష్ఠులు-

విన్నాడు శ్రీరాముడు- అతనికొక సంశయం కలిగింది- సత్తాసామాన్యరూపమయిన ఈతత్త్వం సవిశేషమా! నిర్విశేషమా! నిర్విశేషమయితే అతనివిభూతులు వర్ణించడం అసంగతం- అనగా నిర్విశేషవైతన్యానికి విభూతులుండవు- కాన వాటిని వర్ణించడం కుదరదు- ఇక సవిశేషమయితే సవిశేషాత్మను పొందినవాడికి సంసారతాపం (ఆత్మంతికం ఉచ్చిన్నమవుతుంది) పూర్తిగా నశిస్తుంది- అని వర్ణించడం తగదు- కనుక వసిష్ఠులు దీనికేమి జవాబుచెబుతారో తెలిసికొందాం అని అనుకొన్నాడు- ఇలా అడిగాడు-

శ్రీరా॥ స్వామీ! మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారాది ద్వైతమంతా ఎవనియందు నాశించెందినదో, ఆ నిర్విశేషపూర్ణ చిన్మాత్రమే “సత్తాసామాన్య”మని మీరంటున్నారా? లేక మనోబుద్ధ్యాది సర్వవిశేషములుగల ఈశ్వరుణ్ణి “సత్తాసామాన్య” మని అంటున్నారా? అని అడిగాడు- వసిష్ఠులు జవాబుచెబుతారు-

వసి॥ రామా ! ఏబ్రహ్మపదార్థము సర్వశరీరములందూ ఉండి జాగ్రత్ స్వప్న సృష్టి కాలములందు శబ్దాదివిషయాలను అనుభవిస్తూ, స్వీకరిస్తూ, చలిస్తూ ఉండో, సుషుప్తి ప్రళయములందు శబ్దప్రసాది నిఖిలపదార్థాలను విడిచిపెడుతూ ఉండో ఆద్యంతములులేని సర్వవ్యాపక మయిన చైతన్యమే యిచట సత్తానామాన్యమని చెప్పానునేను- ఇంతే కాని ప్రపంచశాధోత్తర కాలముందున్న నిర్విశేషమనికాని తత్పూర్వ కాలముందున్న సవిశేషమనికాని నేను చెప్పలేను- సర్వజీవభావమందూ, ఈశ్వరభావమందూ, ముక్తియందూ అనుస్యౌతిమయిన ఆఖండ దండాయమాన సన్మాతిమే జగత్తుకు తత్త్వమని చెప్పాను- ఈసద్రూపాత్మవస్తువే ఆకాశంలో ఆకాశరూపంగానూ, శబ్దంలో శబ్దరూపంగానూ ఉంది- స్పర్శయందు స్పర్శరూపంగానూఉంది- త్వక్కునందు త్వక్రూపంగాఉంది- రసమునందు రసరూపంగాఉంది- రసనేంద్రియమునందు రసనేంద్రియరూపంగాఉంది- రూపమునందు రూపంగాఉంది- నేత్రమునందు నేత్రరూపంగాఉంది- నాసికయందు నాసికరూపంగా ఉంది- గంధమునందు గంధరూపంగాఉంది- కాయమునందు కాయ రూపంగా పుష్టిచెంది ఉన్నది- భూమియందు భూరూపంగా ఉంది- క్షీరమునందు క్షీరరూపంగా ఉంది- నీరమునందు నీరరూపంగా ఉంది- వాయువునందు వాయురూపంగా ఉంది- అగ్నియందు అగ్నిరూపంగా ఉంది- బుద్ధియందు బుద్ధిరూపంగా ఉంది- మనస్సునందు మనోరూపంగాఉంది- అహంకారమునందు అహంకారరూపంగాఉంది- సంవిత్తునందు సంవిద్రూపంగాఉంది- చిత్తమునందు చిత్తముగాఉంది- వృక్షమునందు వృక్షరూపంగాఉంది- పటమునందు పటముగాఉంది- ఘటమునందు ఘటముగాఉంది- వటమునందు వటముగాఉంది- స్థావరమునందు స్థావరముగాఉంది- జంగమమునందు జంగమముగాఉంది- పాషాణమునందు పాషాణముగాఉంది- చేతనమునందు చేతనరూపముగాఉంది- అమరులందు అమరరూపంగాఉంది- నరులందు నరరూపంగాఉంది- తిర్యక్స్వరూపమునందు తిర్యక్రూపంగాఉంది- క్రిములందు క్రిమిరూపంగాఉంది-

కాలక్రమమునందు కాలముగాడింది- ఋతువునందు ఋతువుగాడింది- త్రుటి, ఊణ, నిమేషాచులందు, త్రుటి, ఊణ, నిమేషాదిరూపంగాడింది- తెలుపునందు తెలుపుగానూ, నలుపునందు నలుపుగానూడింది- కియలయందు స్పందరూపంగాడింది- నియతీయందు నియమరూపంగాడింది- సంస్థితీయందు స్థితీరూపంగాడింది- నాశమునందు నాశరూపంగాడింది- ఉత్పత్తీయందు ఉత్పత్తీరూపంగా డింది-

రామా! ఆ పరమేశ్వరుడు ఇంకా బాల్యంలో బాల్యరూపంతో ఉన్నాడు- యౌవనంలో యౌవనరూపంతో ఉన్నాడు- వార్ధక్యంలో వార్ధక్యరూపంతో ఉన్నాడు- మరణంలో మృతిరూపంతో ఉన్నాడు- ఇలాపరమేశ్వరుడు సర్వపదార్థాలతోను అభిచ్ఛుకు- సముద్రంలో అలలూ (నీకరములూ) తుంపుకులూ, పెద్దపెద్దతరంగాలూ, ఇవన్నీ జలసామాన్యమే- జలముకంటె వేరుకాదు- అలాగే ప్రపంచ పరమేశ్వర విషయంలోకూడా- అజ్ఞానంచేత కల్పించబడిన భాంతివల్ల భేదబుద్ధి యేర్పడుతోంది- వస్తుతఃకాదు- కాబట్టి ఆభేదబుద్ధి వాస్తవం కాదు-

కనుక రామచంద్రా! సర్వత్ర నిండియున్న ఆత్మచైతన్యంచేతనే జగత్కలన కల్పింపబడినదనీ, ఈ ప్రపంచంతా ఆత్మవిలాసచే వ్యాప్తమయినదనీ, ఆత్మచైతన్యంకంటె వేరుగా ఏమీ లేదనీ, తలచుచూ శాంతమనస్కుడవై, నీమహిమలో నీవుఉండు- ఇదీ నాభోధరహస్యం అన్నారు వసిష్ఠులు-

ఇలా వసిష్ఠులు ఉపదేశించుచుండ సాయంకాలమయింది- సభ చాలింపబడింది- అందు సాయంకృత్యానుష్ఠానానికి వెళ్ళారు- తిరిగి సూర్యోదయం కాగానే అందరు సభను అలంకరించారు-

ఇలా పదునారవోజు ప్రసంగము పరిసమాప్తమయినది.

విభూతియోగమునే ౬౦వ సర్గ సమాప్తము.

౭౧. జగత్స్వప్నకథనము.

విన్నాడు శ్రీరాముడు- ప్రశ్నకు అవకాశం చిక్కింది- ఇలా అడిగాడు-

శ్రీరా॥ స్వామీ! ప్రపంచంతా పరమాత్మయొక్క విభూతి అనీ, భ్రాంతికల్పితమనీ, స్వప్నసదృశమనీ సెలవిచ్చారు మీరు- అది అలాగే అయితే బ్రహ్మనులదృష్టిలో స్వప్నతుల్యమనీ, భ్రాంతిఅనీ భాసించటం మాబోటివారలదృష్టిలో స్వప్నతుల్యంకాదనీ, గట్టిగా నిజమయినదనీ, భాసించటం, ఎలా జరుగుతోంది? ఈవైషమ్యానికి కారణం ఏమిటి? చిరకాలానువృత్తివల్ల(చాలకాలం మనమెంటపడటం చేత) మనకు సత్యంగా తోస్తోంది అని మీరంటారేమో అలాగయితే రెండుపరార్థముల ఆయుర్ధాయంగల బ్రహ్మాదులకు మనకంటెకూడ చాలకాలం సంసారానువృత్తి ఉంటుంది- కనుక ఇంకా దృఢంగా సత్యమని భాసించాలి వాళ్ళకు (బ్రహ్మాదులకు) అలాఎందుకు భాసించడంలేదు- ఇక్కడ సమాధానం ఏమిటో నాకు బోధపడటంలేదు అన్నాడు శ్రీరాముడు-

వసి॥ రామా! ఇక్కడ చక్కని సమాధానం ఉంది- విను- అబాధిత చిరానువృత్తి సత్యతాభ్రమ దార్ధ్యానికి హేతువు- బాధిత చిరానువృత్తి సత్యతాభ్రమదార్ధ్యానికి హేతువుకాదు- అనగా సంసారం చాలకాలం అనువృత్తమయినంతమాత్రంచేత సత్యమనే భ్రాంతి పుట్టిదు- బాధకప్రత్యయ రహితమయితేనే సత్యస్వభ్రాంతిపుట్టుతుంది- బాధకప్రత్యయసహితమయితే మాత్రం ఎన్నటికీ సత్యమనే భ్రాంతిని పుట్టించజాలదు- అనగా మిథ్య అనుకుంటూ ఎంతకాలం సంసారంలో ఉన్నా ఆ మానవుడు సంసారం సత్యమనుకోడు- సంసారం మిథ్యఅనే బుద్ధితోక అనుభవిస్తూ ఉంటేమాత్రం అనుభవించినకొలది సత్యతా భ్రాంతి (నిజమనేభ్రాంతి) ముదిరిపోతుంది-

బ్రహ్మదేవుడు వెనుకటిజన్మలో ఉపాసకుడుగా ఉన్నాడు- అప్పుడు అతనికి తత్త్వజ్ఞానంలేదు- ఆకాలంలో చతుర్విధ భూతగ్రామ లక్షణ జీవప్రతిభాసరూపమయిన (అనగా జరాయుజములు, అండజములు, స్వేదజములు, ఉద్భిజములు, అను నాలుగు రకముల జీవులతో గూడిన) ప్రపంచం అంతా ఇప్పుడు మనం అనుభవించే ప్రపంచమువలె అతడికిగూడ సత్యంగానే తోచింది- అయినను ఇప్పుడు ఆబ్రహ్మదేవునికి తత్త్వజ్ఞానం ఉన్నందువల్ల దానిచేత సంసారం బాధితమయింది- అంచేత ఇప్పుడు అతనికి ప్రపంచం సత్యమనే భ్రాంతి పుట్టదు-

అజ్ఞానం ఎంతవరకు ఉంటుందో అంతవరకు చైతన్యం సర్వ వ్యాపకమయినందున సర్వము జీవుడే అవుతుంది- అనగా సర్వమూ జీవరూపంగానే బాసిస్తుంది- అంతటా సంసారం అంతా నిజమనే తోస్తుంది- తత్త్వజ్ఞానం కలగగానే అజ్ఞానానికి తత్త్వజ్ఞానం విరుద్ధమయిన కారణంచేత అజ్ఞానం నశించి ఉరకుంటుంది- అప్పుడు ప్రపంచం సత్యమని తోచదు- అజ్ఞానం నశించినందున ప్రపంచం సత్యమనే బుద్ధిని పుట్టించే కారణనామగ్రియేలేదు- కనుకనే ప్రజాపతికి ప్రపంచ ప్రతిభాస (ప్రపంచబుద్ధి) తత్త్వజ్ఞానంచేత బాధితమై, స్వప్నతుల్యమై అజ్ఞానులమయిన మనబోటివాండ్లకు “అహం అహం” అనేబుద్ధి ఎలా దృఢపడిపోయిందో అలాదృఢపడిపోయింది-

అయితే ప్రజాపతి మున్నగువారికి తాము కల్పించిన ప్రపంచం తత్త్వజ్ఞానంచేత నశించినట్లు ఎలా అనుభవగోచరం కావటంలేదు? అనేప్రశ్న పుట్టుతుంది ఇక్కడ- దానికి కారణం ఉంది చెబుతామిను- భోజకమయిన అదృష్టం ప్రతిబంధకంగా ఉండి అలాంటి అనుభవం వాళ్ళకు కలగటంలేదు- ఎలాగంటే స్వప్నప్రపంచం అతిశీఘ్రంగా నశించేదయినా స్వాప్నభోగమును యిచ్చేడి కర్మ ప్రతిబంధకంగా ఉండటంచేత స్వప్నపురుషునకు ఆస్వప్నప్రపంచంయొక్క వినాశము అతనికప్పుడు గోచరించడంలేదు-

అలాగే సమస్తస్వప్నమయిన ప్రపంచంలోకూడా పద్మజలయిన బ్రహ్మలకు “ప్రపంచం ఊపవినాశి” అనే బోధ కలుగకపోవుటకు ప్రతిబంధకము ఊహించబడుతోంది-

రామా! మనబోటి వాండ్లకుకలిగే స్వప్నప్రతీతి ఎలాంటిదో ప్రజాపతికిగూడ అలాంటి స్వప్నప్రతిభాసయే (ప్రతీతే) కలుగుతుంది- వీళ్ళకూ అనాద్యనంతప్రవాహరూపమే వాళ్ళకూ అలాంటిదే- అందులో తేడాలేదు- కాని వీళ్లు సత్యమనుకుంటారు- వారు మిథ్య అనుకుంటారు ఇంతే తేడా-

కాబట్టి రామా! పద్మజుడు (బ్రహ్మదేవుడు) స్వప్నపురుషుడు- సమస్త సూక్ష్మశరీరాభిమాని కాబట్టి- అతనివల్ల బుట్టిన ప్రపంచం కూడా స్వప్నపురుషాత్మకమే అవుతుంది- బీజానికి అనుగుణంగా ఫలం తయారవుతుంది- మామిడిగింజయే మామిడి చెట్టుగానూ మామిడిపండు గానూ తయారవుతుంది- మరోవస్తువు దీనివల్ల పుట్టదు- కనుక అసత్యమయిన మనఃపురుషునిచేత (సూక్ష్మశరీరాభిమానియయిన) బ్రహ్మదేవునిచే సాధించబడిన (పుట్టించబడిన) ఈ ప్రపంచం అసత్యమే అవుతుంది- జన్మాంతర స్వర్గనర కాద్యర్థక్రియా సమర్థమయినా ఈ ప్రపంచము నందు సత్యత్వభావన యుక్తమగుదా- కనుకనే ఎంతదృఢప్రత్యయమున్నా దీనిని పరిత్యజించవలసిందే-

మనబోటివాళ్ళకుకూడా స్వప్నంలో (కలలో) కనిపించే స్వాప్న ప్రపంచము కలఉన్నంతసేపూ సత్యంగానే తోస్తూ ఉంటుంది- మిథ్యాత్వబుద్ధి అవును పుట్టదు- అంతమాత్రంచేత ఆస్వప్నప్రపంచం సత్యం కాదు- ప్రజాపతియొక్క సృష్టి దీర్ఘ కాలస్థాయి (చాలాకాలంఉండేది) అని అంగీకరించి ఇదంతా చెప్పాను- నిజస్థితిలో ఈ దైర్ఘ్యము అంతా హరిచంద్రునియొక్క- దీర్ఘ కాలపు స్వప్నమువలె అత్యల్పకాలంలో కూడా సంభవించనచ్చు- ఈ ప్రాజాపత్యస్వర్గము ఒక్కనిముషకాలంలో పుట్టిపెరుగుతోంది- కాని అనిముషకాలాన్ని ఒక్క కల్పంగా మనం

కల్పించుకుంటున్నాం- (ఎంచుకుంటున్నాం) కాబట్టి ప్రజాపతికివలె మనఅందరికీ తమతమ స్వప్నములలో అప్పటికప్పుడు ఆ స్వప్నప్రపంచం సునీర్ఘమయినదనే జ్ఞానం (చాలాకాలం ఉంటుందనే జ్ఞానం) కలుగుతూనే ఉండి- సృష్టిపరంపరయావత్తు చిదధీనమైఉండి- సముద్రంలోని ఆవర్తములూ (సుడిగుండాలూ) తరంగఘోషములూ మొదలయినవన్నీ జలాధీనములయినట్లు- కనుక చిదధీనప్రసిద్ధిత్వరూప దృశ్యశ్రవ్యము మిథ్యాత్వమునందు ప్రయోజనము- కారణము- అనగా చైతన్యాధీనమై ప్రసిద్ధిజెంది దృశ్యమగునది అంతా మిథ్యయే యని భావము- తుదకు ఆప్రజాపతియొక్క స్థానముకూడా ఆయనచే సృజింపబడిన ప్రపంచం తోటి ప్రలయంచెందేదే- కనుకనే-

ననిరోధో నచోత్పత్తిః నబద్ధో నచసాధకః ।

నముముక్షు ర్నవైముక్తః ఇత్యేషా పరమార్థతా ॥

“ప్రలయంలేదు- ఉత్పత్తిలేదు- బద్ధుడులేదు- ముముక్షువులేదు- ముక్తుడులేదు- ఈమాల పరమార్థము” అను శ్రుతివచనం సంగతమవుతోంది-

అయితే ఈశ్రుతిప్రకారంగా ప్రపంచం అంతబాత్తుగా లేనిదే అయితే వ్యవహారంఅంతా ఎలాజరుగుతోంది? అనే ప్రశ్న పుటుతుంది- కాని అలాంటి ప్రశ్నకు తావులేదు- వ్యవహారం ప్రపంచంలో జరుగుతూ ఉండటం మనకు ప్రత్యక్షమే కనుక అదిజరుగుతుందనే అనుకోవాలి- ఇంక ఆ అంశంలో ప్రశ్నవేయనే కూడదు- చూడండి ప్రమాణభూత శ్లోకమును-

శ్లో॥ యద్యథా యాదృశం దృష్టం తత్తాదృగ్విద్యతే తథా ।

నహి సర్వమయోక్తవ్యాః స్వప్న విభ్రమ రీతయః ॥

ఏది ఎలా కనిపిస్తూ ఉంటుందో అది అలానేన్నదనే అనుకోవాలి- ఇది ఎలాఉంది? అనే ప్రశ్నకూడదు- స్వప్నభ్రాంతి అనుభవంలో ఉంటే

ఈస్వప్నం ఎలావచ్చింది? ఎలా వస్తుంది? అనే ప్రశ్నకూడదు- కలగటంలేదుకూడా లోకంలో ఎవరికీ-

మాయ (అజ్ఞానం) (అవిద్య) అఘటిత ఘటనా సామర్థ్యము కలది అది చేయజాలని పనిలేదు- దానిసత్త్వావల్లనే మూడులోకాలలో చిత్రవిచిత్రములయిన వస్తువులు కనిపిస్తున్నాయి- చూడండి సృష్టివైచిత్ర్యం- మనం ఊహించటానికి వీలుకానివాటిని అనేకంటిని ప్రపంచంలో చూస్తున్నాం- ఇది మాయయొక్క సామర్థ్యమే కాని మరొకటి కాదు- నీటిలో మధ్య నిప్పు ఉంటోంది- సముద్రంలో బడవాగ్ని ఉంది- ఆకాశంలో పట్టణాలు ఉన్నాయి- ఆకాశంలో విమానాలకు ఆశ్రయమయిన స్థలాలు ఉన్నాయి- రాతిలో పద్మాలు పుటుతున్నాయి- మంచుకొండమీద చెల్లు పుటుతున్నాయి- ఒక్క-కల్ప వృక్షంలో సమస్త పుణ్యమాలకు ఫలములయిన అభిలషితవస్తువులన్నీ ఉన్నాయి- పండ్లు పండే చెట్లవలె రాళ్లు చింతామణిగుచ్చములను పుట్టిస్తున్నాయి- రాతిలో ప్రాణంగల జంతువులుంటున్నాయి కప్పలు ఉన్నట్లు. చంద్రకాంతమణినుంచినవలె రాతినుంచి నీరు ప్రవిస్తుంది- ఒక్క ఊణంలో స్వప్నంవచ్చేసరికి కుండగుడ్డ అయి కూర్చుంటుంది- కలలో తనమరణం తనకు తెలుస్తూ ఉంటుంది- నేలమీద నీరు ప్రవహించినట్లు ఆకాశంమీద మందాకినీ ప్రవహిస్తూ ఉంటుంది- రెక్కలుగల కొండలవలె పెద్దపెద్ద రాళ్లు ఎగిరిపడుతూ ఉంటాయి- సర్వము చింతామణి నుంచి ప్రాప్తించినట్లు రాతినుంచి సర్వం ప్రాప్తిస్తుంది- దేవతల ఉద్యానవనాలలోవలె మనం తలచినవన్నీ ఒక్క-చింతామణి మంత్రం వల్ల లభిస్తాయి- కొన్ని ఎవ్వరు ఎంతగా తలచుకున్నా ఫలించవు- ఎలాగంటే “మోక్షంపుట్టుగాక, బ్రహ్మచర్యుగాక, ప్రపంచం సత్యముగాక, భోగమాలు శాశ్వతముగాక, నియతి భగ్నముగాక, కేదాలు అప్రమాణముగాక” అని ఇలాంటివాటి విషయంలో ఎంతటి సత్యసంకల్పులు తలచుకున్నా ఏమీ ఫలించవు-

యంత్రపుగుఱుకువలె అచేతనుడుకూడా క్రియ (పని) చేస్తాడు- ఇంకా ఇలాంటి విచిత్రపుపనులెన్నో మనం ఊహించటానికి వీలుకానివి శంబరగంధర్వమాయా విలాసాలచేత జరుగుతున్నాయి- మనకు ప్రత్యక్షమగుచున్నాయికూడా- కొన్ని దైశికవైచిత్ర్యాలు- దూరమునుంచి చూచి చంద్రుడు ప్రాదేశికుడు అనుకోటం మొదలయినవి- కాలంలో బౌద్ధాతిక సభాకబంధాదులు-

మంత్రప్రయోగాది క్రియచేతను, బౌషధాది ద్రవ్యములచేతను, మణులచేతను పిశాలు మొదలయినవి ఆవేశించటచేతనూ, చిత్రవిచిత్రములయిన క్రియావిలాసాలు లోకంలో మనకు కనిపిస్తున్నాయి- నిజమయినవాటినుంచి అర్థక్రియ కలిగినట్లు అసత్యములైన వాటినుంచి కూడా అర్థక్రియ జరుగుతోంది- జరిగినట్లు కనిపిస్తోంది-

బ్రహ్మాండనాశమనేది ఇప్పుడు సంభవించకున్నా ఇకమందు కాలంలో సంభవించగలదు- అలాగే ఇప్పుడు సంభవించిన ప్రపంచరూపమయిన స్వప్నవిలాసము ప్రలయంలోను తత్త్వజ్ఞానకాలంలోను అసంభవమగుచు (లేనిదియగుచూ) స్వరూపవిశ్రాంతిగలదు- కాగలదు- కాబట్టి బ్రహ్మస్వరూపంతోచూస్తే అసత్యమయిన దేదీలేదు- జగద్రూపంతోచూస్తే నిజమయిన దేదీ లేదని తేలింది-

స్వప్నసదృశమయిన ఈప్రపంచంలో మునిగియున్నవాళ్ళందరూ సర్వం స్థిరమనే అనుకుంటున్నారు- అతిస్థిరమయిన జ్ఞానంకలవాడై జీవుడు భ్రాంతిలోనుంచి మరోభ్రాంతిలోకి ఒకస్వప్నంలోనుంచి మరొకస్వప్నంలోకి పోతూ మోహపోతూనే ఉంటున్నాడు-

రామా! అతిమూఢమయిన మృగము తనను గోతిలోపడవేసి మోహమనే చోపంవల్ల ఒకగోతిలోనుంచి మరొకగోతిలోకి పడుతూ ఉంటుంది- అలాగే సంసారసముద్రంలో పడవేసి రాగాదిదోషాలవల్ల మధ్యలో మృగింవలె మళ్ళలేచిరావటానికి వీలుకాని దేహాది గర్త

ప్రనేశభ్రాంతిని (శరీరమునే గోతిలో పడటమునే భ్రాంతిని) పొందు
తున్నాడు-

ఇట్లు జగన్మిథ్యాత్వకథనమునే ౬౧వ సర్గ సమాప్తము.

౬౨. భిక్షుసంసారోదాహరణము.

వసి॥ రామా ! భ్రమముంచి మరొకభ్రమలోకి మానవుడు పోతు
న్నాడనే అంశంలో ఉదాహరణగా నీకొక ఇలిహాసం చెబుతావను-

పూర్వం ఒక్క గొప్పసన్యాసి (భిక్షువు) ఉండేవాడు- శిష్యుడు
వైరాగ్యాది సంపన్నుడు అతడు- ఎప్పుడు సమాధిని అభ్యసిస్తూ ఉండే
వాడు- తన ఆశ్రమధర్మంతో కాలం గడుపుకుంటే ఉండేవాడు- సమా
ధిని నిరంతరం అభ్యసించటంచేత అతనిచిత్తం పరిశుద్ధమయింది- దేనిని
తలచుకుంటే తద్భావాన్ని చెందేది ఆతనిచిత్తం ఒక్కక్షణంలో- ఇలా
ఉండగా ఒకానొకప్పుడు సమాధినుండిలేచి ఏకాగ్రచిత్తుడై తన ఆసనం
మీదనే కూర్చుండి ఇలా ఆలోచించాడు- “నేను శాస్త్రసంస్కారం
లేని ఒక పామరజనుణ్ణి అయితే బాగుండును” అని విలాసంగా అను
కున్నాడు- నెంటునే అతనిచిత్తం ప్రాకృతనరాకారాన్ని చెందింది-
(సామాన్యమనుష్యాకారాన్ని) నీరు ఆవర్తము (సుడి) యొక్క ఆకా
రాన్ని చెందేటప్పుడు తనకుపూర్వం ఉండే ప్రవాహరూపంగా చలన
స్వభావాన్ని సమస్థితిని విడిచి నాభియొక్క ఆకారాన్ని చెందినట్లు
తరువాత “జీవకుడు” అని అతనికి పేరు పెట్టుకున్నాడు. చాలాకాలం
స్వప్నపురుషుడుగా విహరించాడు- అందులో ఒకపట్టణం నిర్మించు
కున్నాడు- ఆపట్టణంలో పురవీధులను కల్పించుకున్నాడు- ఆపురవీధిలో
బాగా త్రాగాడు- తుమ్మెద మకరందాన్ని త్రాగినట్లు- మత్తెక్కింది
ఒంటికి- బాగా సంతోషించాడు- గాఢంగా నిద్రపోయాడు-

ఆ నిద్రలో ఒక స్వప్నం వచ్చింది- అందులో తాను వేదాధ్య
యనములతోటి సత్కర్మానుష్ఠానములతోటి సంతోషిస్తూ ఉండే

బ్రాహ్మణుడుగా ఉన్నట్లు కలకన్నాడు- ఒకానొకప్పుడు ఆ బ్రాహ్మణుడు సగటికాలంతా అలసి నిద్రపోయేసరికి తానొక సామంతరాజుగా ఉన్నట్లు కలగన్నాడు- ఆ సామంతరాజు తిని పడుకున్నాడు- గాఢంగా నిద్రపట్టింది- ఆనిద్రలో నలుదిక్కులను పాలించే రాజుగా ఉన్నట్లు స్వప్నంవచ్చింది- తనునాత కొంతకాలానికి తానొక దేవతాస్త్రిగా ఉన్నట్లు స్వప్నంవచ్చింది- ఆసురస్త్రి రతితో అలసి నిద్రపోయినట్లు ఆనిద్రలో తాను ఆడలేడి అయినట్లు మరొకకల- ఆలేడి గాఢంగా నిద్రపోయేసరికి తానొక తీగగా కలవచ్చింది-

రామా ! తిర్యగ్జంతువులకు కూడా కలలు వస్తాయా? అని కొందరు సందేహిస్తారు- అది సమంజసంకాదు- విన్నవాటినికాని, చూచినవాటినికాని తిర్యగ్జంతువులుకూడా చిత్తస్వభావాన్ని బట్టి కల కనగలవు- చిత్తంలో సంస్కారంఉంటే స్మృతివచ్చినట్లు స్వప్నంకూడా రావడం సహజం- (అవర్జనీయం)-

ఆనల్లి (ఆతీగ) పుష్ప, ఫల, పల్లవములతో ఒప్పుతూ, ఉద్వాన వనంలోని లతాగృహంలో విలాసగా తిరిగే వనదేవివలె ప్రకాశిస్తూ ఉంది తరువాత కొంతకాలానికి ఆతీగ తనను జైకోసినట్లు కలకన్నది- ఆపైన కొంతకాలానికి నాక్షిచైతన్యంచేత ఘనమయిన నిద్రను అనుభవించి, ఆనిద్రలో తానొక భువరంగా ఉన్నట్లు కలకన్నది- ఆతుమ్మద వనంలో వనలయందు స్వేచ్ఛగా విహరించింది- వికసించిన పద్మములు గల పద్మినులయందు విహరించి వల్లభుడు ప్రియురాలి అధరామృతమును న్రోలినట్లు మకరందమును త్రాగింది అతి ఆనందంతో తామర కాడలమీద కూర్చోని- జడమతులకుకూడా ఒకేచోట రతి మెండుగా ఉంటుంది- అది సహజం-

ఇలా ఉండగా ఆకొలనును కలవరపరచేందుకు ఒకపీనుగు వచ్చింది- సాధారణంగా రమ్యమయిన వస్తువులను చెడగొట్టేందుకే మూఢులు అడుగుపెటుతూ ఉంటారు- ఆపీనుగుయొక్క కాలిచే

ఆసలిని (కొలను) మర్థింపబడింది- తుండముతో భక్షింపబడింది- ఆ తుమ్మెద (భ్రమరము) తామర కాడతో సహా ఏనుగుయొక్క (దంతాంతరం) దంతములమధ్య ప్రవేశించింది- ఏనుగు దంతాలతో నవితేసరికి భ్రమరం చూర్ణమై పోయింది- ఆ తుమ్మెద స్వప్నంలో ఏనుగుయొక్క ఆకారాన్ని చూచి భావించినందున తాను మదపు లేనుగు అయినది- ఎడిపోయిన చెరువునలె గంభీరమయిన (అతిలోతయిన) గోతిలో పడింది- జీవుడు అజ్ఞానాంధకారబంధురమయిన సుంసారంలో పడినట్లు-

అటుపయిన ఒక రాజుగారికి ప్రేమాస్పదమయింది ఆ ఏనుగు- మరించింది- పరబలాంతకమయింది- ఇలా ఉండగా ఒకప్పుడు ఆ రాజుగారికి రాత్రికాలంలో యుద్ధం తటస్థించింది- ఆ యుద్ధంలో కత్తులతోను పొడుగాటి ఖడ్గాలతోను, శూలములతోను ఛేదించారు సైనికులు- తుదకది మరణించింది- అంతకు లోగడ ఏనుగుల గండస్థలమునుంచి ప్రవించే మదమును త్రాగుటకు తుమ్మెదలువచ్చి వాలుట చూచింది- ఆ సంస్కారం ఉండి దాని చిత్తంలో- అది ప్రస్తుతం ఉద్భుద్ధమయింది- దానిచేత ఆ ఏనుగు మళ్ళీ తుమ్మెద అయింది- వనలతలను కొలనును సేవించటం ప్రారంభించింది- అజ్ఞానికి వాసనలయొక్క దూరభ్యాసం దుస్స్వపనం- (ఏనుగునాధ్యంకానిది) ఆ తుమ్మెద ఏనుగుయొక్క- కాలిక్రిందపడి నలిగి పొడిఅయిపోయింది- చెంతనున్న హంసలను చూచుటచేత కలహంసగా తయారయింది- చాలకాలం హంసజన్మలో నుండి అనేక హంసలతో విహరించింది- ఒకానొకప్పుడు హంస సభలో బ్రహ్మగారి వాహనమయిన హంసయొక్క గుణములను ఆకారమును వర్ణించుట విన్నది- ఆ సంస్కారం చిత్తంలో పడింది- బలపడింది ఆ వాసన- తరువాత కొంతకాలానికి వ్యాధిఅనే పురుగుపట్టింది- దానితో మరణించింది ఆ ఏనుగు- తరువాత వెనుకటి సంస్కారంచేత బ్రహ్మగారి హంసగా తయారయింది-

ఆ బ్రహ్మలోకంలో వివేకవంతుడయిన బ్రహ్మదేవునియొక్క వైరాగ్యతత్త్వజ్ఞానాద్యుపదేశములచే నాగా తత్త్వం బోధింపబడింది- ఆబోధవల్ల భోగ్యవస్తువులందు నిస్సారతాబుద్ధి యేర్పడింది దానికి జీవన్ముక్తుడయింది- ఇలా జీవించిఉండగానే నిరతిశయానందమనే మోక్షసుఖాన్ని పొందితే బ్రహ్మగారితోటిపాటు ఆయనగారికల్పం పూర్తికాగానే విదేహకైవల్యం పొందటానికి సిద్ధంగాఉంటే ఇకముందు ఆహంస అధికంగా సాధింపలేగింది నీమున్నది-

ఇట్లు భిక్షు సంసారవర్ణనమునే ౬౨వ సర్గ సమాప్తము.

౬౩. స్వప్నశతరుద్రీయకథనము.

పసి॥ రామా ! ఆహంస విలాసగా బ్రహ్మగారికి ఆసనమయిన పద్మముయొక్క కాడలయందు అటలాడుకొంటూ ఉండేది- అనగా బ్రహ్మగారి సామీప్యము క్తిపదం లభించిందన్నమాట ఆహంసకు-

ఒకానొకపుడు బ్రహ్మగారితోకూడా కైలాసానికి వెళ్ళింది- రుద్రుణ్ణిచూచింది అక్కడ- అతని జ్ఞానము యోగము ఐశ్వర్యము మొదలగు గుణములను చూచింది- తానుకూడా రుద్రుణ్ణి అయితే బాగుండునని అనిపించింది- ఆహంసకు నిశ్చయించుకుంది అలాకావాలని- వెంటనే రుద్రుడు అయిపోయింది- అద్దంలో బింబంయొక్క ప్రతిబింబం వెంటనే పడినట్లు-

అయితే స్వామీ ! ఈహంస జీవన్ముక్తిని పొందిందని అంటిరి కదా ! మీరు- జీవన్ముక్తునకు వాసనలుండనే- వాసనలులేకపోతే ఈహంసకు రుద్రుడు కావాలనే కోరిక ఎలాకలిగింది? రుద్రుని విషయమైన వాసన (సంసారం) ఉన్నప్పుడే కదా ! ఆబుద్ధిపుట్టి- కాబట్టి వాసనలేకుండా ఆబుద్ధి ఎలాపుట్టింది? భావన ఎలా కలిగింది? వాసన లేనిదానికి- భావనాభ్యాసంచేత దేహత్యాగం చేయడం తిరిగి రుద్ర

శరీరం ధరించడం ఇదంతా ఎలాజరిగింది? ఒకవేళ “భరతస్వత్రిజన్మభిః” అన్నట్లు ఈహంసకు నానాదేహాలతో అనుభవించలేగిన ప్రారబ్ధశేషం ఉన్నందున రుద్రదేహం ధరించడం తటస్థించిందని మీరనే యక్షల అవును ప్రారబ్ధకర్మవల్లనే రుద్రదేహప్రాప్తి కలుగుతుంటే ఇంక మీరు ఈహంసకు రుద్రుణ్ణి చూచేసరికి “రుద్రాహంభావన” నేను రుద్రుడను కావలెనని భావం కలిగిందనీ అంచేత రుద్రదేహాన్ని ధరించిందనీ మీరు వర్ణించడం వ్యర్థంకదా! పైగా రుద్రుడు ఈశ్వరుడుకాని, మానవుడు గాడు- మానవత్వం కర్మఫలం కావచ్చుకాని, ఈశ్వరత్వం ప్రారబ్ధకర్మ వల్ల వచ్చేదికాదు- కనుక మీరుచెప్పింది ఎలాకుదురుతుంది? అన్నాడు శ్రీరాముడు-

పసి॥ రామా ! ఇదా నీసం దేహం-విను సమాధానం- ఈహంసకు కలిగింది నిజమయిన రుద్రభావం (రుద్రత్వం) (రుద్రజన్మ) కాదు- మరేమన ప్రతిబింబమువలె సారూప్యముక్తి- అది కర్మోపాసనలకు ఫలం కావచ్చు- తప్పేమీలేదు- చూడు- “దేవో భూత్వా దేవాన స్మ్యతి” అను శ్రుతిని- కాక ఇది జన్మాంతరంకాదు- ప్రారబ్ధశేషంచేత సంప్రాప్తమయిన గోరికచే యోగివలె మానసమయిన దేహాంతరమును కల్పించుకొని పూర్వశరీరం విడిచిపెట్టడం మాత్రమే- ఇలా ఆ హంస తన హంసశరీరాన్ని విడిచిపెట్టింది- రుద్రదేహాన్ని ధరించింది- రుద్ర భవనంలో స్వేచ్ఛగా విహరించింది గణపత్యపదవితో- సర్వోత్కృష్టమయిన జ్ఞానము, విశ్వరూపము మొదలయిన విలాసాలచే అసలురుద్రునితో సమానమయింది- మనోబలంచేత తన ప్రాక్తన వృత్తాంతమంతా తెలుసుకుంది-

సారూప్యముక్తిలో జగత్సంహారాది వ్యాపారాధికారం ఉండదు కాని జ్ఞానైశ్వర్యాదులతో ప్రసిద్ధరుద్రసామ్యం ఉంటుంది- అందుకు అడ్డులేదు-

నిరావరణమైన తనస్వస్వరూపుడగు ఆభగవంతుడు (రుద్రుడు) తనకు కలిగిన యీస్వస్వాన్నిటికీ ఆశ్చర్యపడ్డాడు- తన మనస్సుతో తాను తుదకు ఇలా అనుకున్నాను- “అబ్బా! మాయ ఎంతచిత్రమయింది? ప్రపంచాన్ని అంతా మోసపుచ్చగలడుకదా! తాను అసత్యమై కూడా సత్యంగా నటిస్తుంది కదా! మనుభూమియందు నీటిని మురిపించినట్లు- నేను మొట్టమొదట పారమార్థికస్థితిలో చిద్రూపుడనే- తనువాత మాయచే చిత్తిమయినాను- అనగా సకలసంకల్పవృత్తులు కలవాడ నయినాను- ఇది నాకిష్టుడు చేరిన వచ్చింది- అలాంటి సంకల్పము నుంచయే నేను సర్వప్రపంచరూపుడనయినాను- చిదంశంలో సర్వజ్ఞుణ్ణి- జడాంశంలో ఆకాశాదిభూతరూపుణ్ణి- తనువాత స్వేచ్ఛగా వ్యప్తిసముష్టి లింగస్థూలదేహాలలో చిదాభాసరూపంతో ప్రవేశించాను- ఆశరీరాల లోని వాసనావైచిత్ర్యాలతో రంజితుడనయ్యాను- అందుచే జీవ త్యాన్ని చెందాను- అనాదికాలంనుంచి జన్మపరంపరను అనుభవించాను- ఏదో ఒకానొక జన్మలో వైరాగ్యం కుదిరి సమాధిపాలవం అబ్బింది- విషయాలకు ఏమాత్రం లొంగలేదు తుదకు పరివ్రాట్టును అయ్యాను- ఆభిక్షందశలో స్థిరంగా పద్మాసనం వేసికొని చేతులూ కాళ్ళూనూ, ప్రాణేంద్రియాలనూ నిరోధించుకున్నాను- శాఖ్యాదేవతాది విషయంలో మానసిక పూజే రమ్యమయిందని చిత్తానికి తోచింది- రామా! అప్పటినుంచి ఆ అభ్యాసాన్ని మొదలుపెట్టాను- తద్విగుఢ భావాలన్నీ విడిచిపెట్టాను- అదే మానసపూజాలీలను ప్రారంభించాను- చిత్తానికి ఏది చమత్కారంగాతోచి నిరూఢమవుతుందో ఇంకదాన్ని చిత్తం విడిచిపెట్టాడు- దాన్నే విజృంభింపజేస్తుంది- గ్రీష్మకాలంలో వేడియొక్క చమత్కారంతో వ్యాప్తమయిన తీగ (వల్లి) వసంత ఋతువులో తాను త్రాగిన నీటివల్ల కలిగిన హరితభావమనే చమత్కారాన్ని (ఆకుపచ్చగా ఉండటమనే చమత్కారాన్ని) విడిచిపెట్టుతుంది- అనగా ఎండిపోతుంది- రామచంద్రా! జీవలుడనే ఆభిక్షువునకు అశాస్త్రీయమయిన మనోవాసనలు జన్మించి పోయాయి- అంచేత అనేక

యోనులందు పుటుతూ చస్తూ ఉన్నాడు- బాగుత్తీర్చి సంచరించే చీమలు మధ్యలో ననిసిందిన ప్రతి బొక్కలోను దూరుతూ ఉంటాయి- వాటికది సహజం- మళ్ళీ అబొక్కలోనుంచి లేచి బయటికివస్తూ ఉంటాయి- అలాగే ఈభిక్షువుకూడా కంటికి సోకిన శరీరాలన్నిటినీ క్రమక్రమంగా భావనచేస్తూ ఉండటం, భావనాబలంచేత ఆయా యోనులందు పుటుతూ ఉండటం చస్తూఉండటం సహజమయింది వాసనావశంచేత-

రామా ! ఎంతటి సిద్ధునకయినా శాస్త్రీయవాసన తక్కువయితే (శిథిలమయితే) (లేకపోతే) అనాదిసిద్ధమయిన అనర్థవాసనలు ఉద్భవించి (ఉద్రిక్తమై) అనర్థపరంపరలు కలగటం అనివార్యం అవుతుంది- అతడికి కలిగిన జన్మలను క్రమంగా చెబుతావను- మానవునికి సాధారణంగా శుభవాసనలు అశుభవాసనలు అని రెండురకాలు వాసనలు ఉంటాయి- అందులో దేహిమీద అభ్యాసపాటవం ఉంటుందో ఆవాసనే వృద్ధిపొందుతుంది- రెండవది (అభ్యాసపాటవంలేనిది) తిరోహితమై ఉంటుంది-

ఆ భిక్షువు మొదట బ్రాహ్మణభక్తుడు కాబట్టి | బ్రాహ్మణుడయినాడు- తరువాతి నిరంతర చింతనచేత సామంతరాజు అయినాడు- రాజ్యంకోరకు పుణ్యకార్యాలు చేయబట్టి రాజు అయినాడు- పుణ్యరాశితో కూడిన కోరిక ఉండటంచేత సురస్త్రి (దేవతాస్త్రి) అయినాడు- ఆపైన అడలేడి యొక్క నేత్రవిలాసాలమీది ఆసితేత అడలేడి అయినాడు- అబ్బా ! వాసనామోహం జంతువులకు (ప్రాణులకు) ఎంతటి దుఃఖాన్ని అయినా యిస్తుందికదా? ఆమ్మగ అడవిలో తీగలలో విహరిస్తూ ఉంటుంది- కాబట్టి ఆవాంఛతో లత అయినాడు- లతలకు లవనం (ఛేదనం) అవశ్యంభావి కనుక ఛేదనాన్ని అనుభవించాడు- ఛేదనముతో లతాదేహం అపమృదితం అయేసరికి అంతఃస్థమయిన వాసనావశంచేత లతలమీద తిరిగే భ్రమరమయినాడు- ఆపయిన ఆభ్రమరాన్ని కాలిలోతొక్కి చంపే ఏనుగయినాడు- ఏనుగు

కొలనును కలవరపగుస్తూ ఉంటే ఆకొలనుకు ఒక ప్రక్కన దాపునఉన్న హంసలను చూచి ఆభావనచేత హంసలయినాడు- ఆ హంసలకు సజా తీయమయిన బ్రహ్మగారి వాహనమయిన హంసభావనతో పద్మజవాహనహంస అయినాడు- ఇలా నూరుజన్మలు అనుభవించి తుదకు రుద్రుడయినాడు-

రామా ! ఆభిక్షువు భిక్షువుగా ఉంటూనే మనోవాసనలచే ఈసంసార సంభ్రమంలో అతిచిత్రములయిన యోనులందు తిరిగి తిరిగి (పుట్టి పుట్టి) తుదకు రుద్రుడయ్యానని చెప్పుకున్నాడు- ఇంకా ఇలా చెప్పుకున్నాడతడు-

నేను ఒకపుడు జీవటుడనే సేరుగల బ్రాహ్మణోత్తముణ్ణి- మరొకసృష్టిలో వసుధాధిపుణ్ణి- పద్మనసంలో హంసనయినాను- వింధ్యారణ్యంలో ఏనుగును లేడిని అయినాను- ఇలా నేను దేహాయంత్రంలోనూ, మనోయంత్రంలోనూ, ఈయీ దశలను అనుభవించాను-

నాకు చిదేకరసమయిన పరపదమునుంచి ప్రచ్యుతిచేంది ఈసంసారంలో పడిందిలగాయను నాలుగువేలనాలుగువందల యుగాలయి ది-దినములు ఋతువులు మొదలయిననానిచరిత్ర అంతుయేలేదు- నేను భిక్షువుగా (సన్యాసిగా) ఉండగా తత్త్వజ్ఞుని కాదగినయోగ్యత నాకు నిండా ఉండేది- శ్రవణమననాద్యభ్యాసంకూడా నిరూఢంగా కద్దు- అయినా ప్రమాదవశాన దానినంతా వదలుకొన్నాను- అనేకజన్మ పరంపర మాటిమాటికి అనుభవించాను- తుదకు పద్మజుని (బ్రహ్మగారి) వాహనమయిన హంసను అయినాను- ఇప్పుడు రుద్రుడనయినాను- ఆ నెనుకటి శ్రవణమననాద్యభ్యాసక్రమమే ఇప్పుడు ఫలించి తత్త్వజ్ఞానాన్ని యిచ్చింది- అని అనుకున్నాడు ఆభిక్షువు-

కాబట్టి రామా ! శాస్త్రసిద్ధమయిన సాధనాలను అభ్యసించటం చాలామంచిది- (శ్రేష్ఠము) ఆభిక్షువు శాస్త్రీయమైన సాధనాన్ని అభ్యసించటం చేతనే మధ్యలో విరుద్ధమయిన జన్మలెన్నివచ్చినా

వాటన్నిటిని తట్టుకొని నుండకు పురుషార్థాన్ని (తత్త్వజ్ఞానాన్ని) సాధింప గలిగాడు- కనుక దృఢమయిన శాస్త్రీయసాధనాభ్యాసం కేవలం విరసమయిన జన్మసహస్రంకో వ్యవహితమయినా ఆజీవుని వెంటనంటి వస్తూనే ఉంటుంది అన్నారు వసిష్ఠులు.

స్వామీ! ఇలాగయితే అశుభమయిన వాసనకూడా ఇదే యుక్తిచేత శుభవాసనాభ్యాసంచేత వ్యవహితమయినా తిరిగి మళ్ళీ పుటుతూ (ఉద్భవిస్తూ) ఉంటుందా! అని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

వసిష్ఠులు సమాధానం చెబుతారు- రామా! అలాకాదు ఆయుక్తి ఇక్కడ పట్టదు- కాకతాలీయంగా సజ్జనసంగత్యం కలిగితే జీవునియొక్క అశుభవాసన నివర్తిస్తుంది- (నశిస్తుంది) అనగా శుభవాసనలకు అశుభవాసనలు ప్రతిబంధకములు మాత్రమే- విరుద్ధములు కావు- అంచేత అవి శుభవాసనలఫలం నెరవేరకుండా కొంతకాలం ఆపుతాయి- ఇంతేకాని శుభవాసనలను (దృఢమయినవాటిని) రూపుమాపలేవు- శుభవాసనలు అలాకాదు- అవి అశుభవాసనలకు విరుద్ధములు- (శత్రువులు) అంచేత ఇవి అశుభవాసనలను రూపుమాపగలవు- ఇదీ యిచ్చటి రహస్యం-

స్వామీ! అలాగయితే అశుభవాసనలు ఎలాగయితే ప్రాక్తన సంస్కారంవల్ల కలిగాయో అలాగే శుభవాసనాభ్యాసంకూడా ప్రాక్తన సంస్కారంవల్లనే కలుగుతుందా! దానియొక్క బలంచేతనే పురుషుడు అశుభవాసనలను విడిచిపెడతాడుకదా! ఇంక ఏడికి పురుషప్రయత్నం ఎందుకు? దాన్ని శాస్త్రం విధించడం ఎందుకు?

నసి! రామా! అలాకాదు- వెనుకటి దుర్వాసనలను వదిలించుకొన గోరినపురుషునకు వెనుకటి జన్మలో సద్వాసనాభ్యాసం ఏమాత్రమయినా ఉన్నప్పటికీ అది కాలాంతరంలో అభివృద్ధి చెందటానికి మంచి పురుషప్రయత్నాన్ని నిరీక్షిస్తూ ఉంటుంది- అలాంటి పురుష

(ప్రయత్నంలేనిదే) అది ఉద్భవించదు- ఆయన్నంకూడా అనేకజన్మాభ్యస్తమయి తేనే ద్విగపజి దుర్వాసనలను రూపుమాపటానికి సమర్థమవుతుంది- ఇంతేకాని వెంటనే (బలపడందే) రూపుమాపలేదు-

రామా ! మిథ్యాభూతిమయిన దేవతోపాసనాది ప్రయత్నంకూడా జాగ్రత్తస్సంపూర్ణ కారములందు సత్యమని అనుభవించలేని దేవతాభావమనేఫలం ఇవ్వటానికి సమర్థమవుతూఉంటే పరమార్థవస్తుగోచరమయిన శ్రవణాది ప్రయత్నం “బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతి” ఇత్యాది ప్రమాణగమ్యమయిన పరమార్థసత్యస్వభావాన్ని పొందటానికి సమర్థమవుతుందని నేరే చెప్పడం ఎందుకు ? అది సూచితం అవుతుంది-

కనుకనే శాస్త్రీయమయినా అనాత్మవిషయక భావనాభ్యాసము దుఃఖమిశ్రితమయిన సుఖముగోరకేకాని ఆత్మంతిక సుఖప్రాప్తిగోరకు కాదు- సర్వభావనాచ్ఛేదమే (అనగావాసనాక్షయమే) అన్ని అసర్థాలను రూపుమాపి ఆత్మంతికసుఖాన్ని ఇస్తుంది- అంతరాలిక దేవత్వాది ప్రాప్తివల్ల లాభంలేదు- కాక సంసారబంధమనే అనర్థం అనాత్మపదార్థాలను భావనచేయడంవల్లనే కలుగుతోంది- సంసారబంధానికి భయపడ్డవాడు ఇంకాదాన్ని (అనాత్మపదార్థాన్ని) సేవించడం ఎందుకు ? దాన్ని శ్రేంచుకోలేక సేవిస్తున్నాడని అనేయడం తత్త్వజ్ఞానంవల్ల సులభంగా శ్రేంచుకోటానికి సాధ్యం అవుతుంది అది- అసలు అనాత్మపదార్థమంటేనే (అసత్తు) లేనిది- ఆత్మకంటే భిన్నంగా ఏపదార్థంలేదు- కాబట్టి అసత్పదార్థం నిర్వోచ్ఛిన్నం కనుక దాని ఉచ్ఛేదాన్ని గురించి యెక్కువప్రయత్నం చేయనక్కరలేదు- ఆత్మయొక్క తత్త్వం తెలిసికొంటే దానిఅంతట అదే లేకుండా పోతుంది- దాని ముచ్చట యెత్తుకోకుండా ఉంటేసరి- అదే విడిచిపోతుంది-

ఒకవేళ తత్త్వజ్ఞానం కలిగి తరువాత ప్రపంచాకారమయిన భావనఉన్నా దానినుంచి భయపడవలసిన పనిలేదు- తత్త్వజ్ఞానంచేత బాధితమయిన ప్రపంచయొక్క సంవేదనం (జ్ఞానం) ఉన్నా అది అధి

ష్ఠానసత్తాస్వరూపం కనుక సంతోష హేతువే అపుతుంది- ఇతరుడికి ఉన్నట్లు కనిపించినా ప్రాతిభాసికంగా ఉంటుంది కనుక అది వినోద హేతువే అపుడు- ఏమాత్రం అనర్థాన్ని అది కలిగింపలేదు-

కాబట్టి అశ్చుతాహంగా లేచివెళ్ళాడు భీష్మపు- ఈ ఉపాధులన్నీ సమ్యక్జ్ఞానాన్ని యిచ్చినందుకు సంతోషించాడు- తన ఆత్మను బ్రహ్మభిన్నం చేసికొంటానని ఆలోచించుకొన్నాడు- రుద్రత్వాన్ని పొందాడు- అతడిశరీరం శవాకారమయింది- చిత్తాన్ని మేలుకొలిపాడు- తత్త్వజ్ఞమయిన తన జీవచైతన్యంతో ఏకాగ్రపరచాడు చిత్తాన్ని- తాననుభవించిన భ్రమజాలాన్ని అంతా సంస్కరించాడు ఆభీక్షపు-

కాబట్టి ఆభీక్షపుయొక్క జాగ్రదవస్థ మనబోటివాళ్ళ జాగ్రదవస్థవంటిది కాదు- మనకు జాగ్రదవస్థకలిగి తే స్వప్నప్రపంచం పూర్తిగా నశిస్తుంది- అతనికి అలానశించలేదు- జీనటాది రుద్రదాంతశరీరములూ (జీవలశరీరము మొదలుకొని రుద్రశరీరంవరకునుండు శరీరములన్నీ) ఆశరీరాలతో అనుభవించిన ప్రపంచములూ అనువృత్తిములగుచునే ఉన్నాయి- అన్ని ఉపాధులందూ రుద్రదాంతమయిన జీవుసయొక్క ప్రవేశాన్ని కల్పించుటచేతనూ, తదీయమగు సత్యసంకల్పబలము చేతనూ, విచిత్రమయిన భోజకాదృష్టశేషబలముచేతనూ, బాధితములుకూడా, (బాధింపబడినవికూడా) కల్పాంతపర్యంతమూ అనువర్తించడం సంభవిస్తుంది- కనుక ఆభీక్షపు లోగడ కలిగిన ఉపాధిభ్రమలన్నిటినీ సంస్కరించాడు- చిరకాలంనుంచి జరిగిన జన్మలన్నీ అనుభవంలోకి వచ్చినందుకూ, స్వాప్నమయిన రుద్రశరీరాదులు అనువృత్తిమయినందుకూ ఆశ్చర్యపోయాడు-

తరువాత రుద్రుడు ఆభీక్షపు ఈయిద్దరులేచి ఆచిదాకాశకోణంలోఉన్న జీవట సంసారాన్నిగూర్చి వెళ్ళారు- లీలోపాఖ్యానంలో వర్ణించినట్లు మరొక బ్రహ్మాండాన్ని ప్రవేశించారు- అజీవటునకు స్థాన

మయిన ద్వీపంచేరారు- అదే మండలం- అదే గృహం- అందులో చేరిక త్తి పూనియున్న జీవటుని చూచారు వీళ్ళిద్దరూ- అంతర్ధానశక్తి చేత తన కాంతిని, తన మహిమనూ దాచుకున్నాడు- జీవటుని సంస్కృతి ప్రదేశాలలో తెలివితప్పి శవాకారంగా పడియున్న జీవటుణ్ణి చూచారు- ఆ జీవటుని చిత్తానికి చైతన్యాన్ని యెక్కించారు- (అనగా వాని చిత్తమును చైతన్యంలో సంయోజనచేశారు) అప్పుడు ఆ జీవటుడు కూడా లేచి కూర్చున్నాడు- అంతటితో ఒక్క-డు ముగ్గురయ్యారు గుర్రుడు, జీవటుడు, భిక్షుకుడు అని- ఒక్క-క్షణకాలం ఆముగ్గురూ తెలివినో నుండి కూడా తెలివి లేనివాళ్లుగానూ ఆశ్చర్యపడుచున్నా ఆశ్చర్యహితులుగానూ అయి పటంలోని బామ్మలవలె ఉండిపోయారు-

తరువాత ఆముగ్గురూ కలిసి చిదాకాశంలో ఒకానొకచోట జీవటుని చిత్తపరిణామరూపమయిన బ్రాహ్మణసంసారం చేరారు- ఆ బ్రాహ్మణునికిది వెనుకటి ద్వీపమే- అదే మండలం- అదే గ్రామం- అదే గృహం- వీనిలో ఏమీ చూపులేదు- అచ్చట ఒక బ్రాహ్మణ్ణి చూచారు- ఆ బ్రాహ్మణి కంఠాన్ని ఆసిని భార్య గట్టిగా కొరిచుకొని ఉండి- నిద్రపోతున్నాడు భార్య భర్త లిద్దరు- ఆ బ్రాహ్మణ్ణి మేలు కొలిపారు- చిత్తం చేతనావంతం చేశారు- (అనగా చిత్తాన్ని చైతన్యము క్తంచేశారు-) అంతటవాళ్లు నలుగురయ్యారు- విస్మితులయినా అవిస్మితులుగా ఉన్నారు-

తరువాత వాళ్లు చిదాకాశంలో వ్యాప్తమయియున్న సామంత రాజయొక్క సంసారాన్ని చూచారు- భోగసుందరంగా ఉండి ఆతని సంసారం- వాని ద్వీపం, వాని మండలం, వాని సామంతదేశం, వాని గ్రామం, వాని గృహం- ఆ యింటిలో పరుండి నిద్రించుతున్న సామంత రాజులను చూచారు- పద్మనోశం (పద్మపు మొగ్గలో) నిద్రించి యున్న తుమ్మెదవలె ఆతడు మేలిమిబంగారు ఛాయగల ఆతని భార్య యొక్క కుచకోటరంలో పరుండి నిద్రిస్తున్నాడు-

అతణ్ణి నిద్రలేపారు- చిత్తానికి తెలివినిచ్చారు- అతనితో నలుగురల్లా అయిదుగురయ్యారు- ఆశ్చర్యపోయారు- అయినా నిరాశ్వర్యులుగా నటించారు-

అక్కడనుంచిలేచి రాజసంసారం ప్రవేశించారు- అక్కడ అతణ్ణి లేపారు. ఆపయిన బ్రహ్మగారి హంసలోకానికి క్రమంగా రుద్రలోకానికి వెళ్ళారు వీళ్ళందరూ. వీళ్ళందరూ ఇలా నూర్చురు రుద్రులయ్యారు-

వసి! రామచంద్రా! ఒకే చైతన్యం- శరీరాలు వేరు- వారి చేష్టలు వేరు- ఏకరూపమయిన సంవిత్తు (చైతన్యం) అనేకరూపాలుగా ప్రకాశిస్తోంది- ఇది పరమేశ్వరవిలాసం- నిరాపరణమయిన చైతన్యం నూర్చురు రుద్రులుగా తయారయింది- స్వజగదంతర్వామి అయిన చైతన్యం ప్రాతిభాసిక నిఖిలప్రపంచాధిష్ఠానమయిన చైతన్యమొక్క- విలాసం ఇదంతా. రుద్రాధ్యాయంలో “సహస్రాణి సహస్రశో యే రుద్రాధిభూమ్నాం” అని వేయినుంది రుద్రులు చెప్పబడుతున్నారు- వాళ్ళస్థితికూడా ఇలాంటిదే. ఒకేచైతన్యం కల్పితో పాధులు అనేకాటితో సంబంధంచేరికి అనేకత్వం వస్తుంది దీనికికూడా ఉపాధి సంబంధంచేత-

రామా! ఆ భిక్షువు కల్పించుకున్న శతరుద్ర సంసారాలలో భ్రమరసంబంధమయిన అవతారం పడకొండవది- దీనినే నీవు నేనూ చూస్తున్నాం- ఆ భిక్షువుయొక్క స్వప్నసంసారాలను అన్నిటినీ అందరూ తెలిసికొనలేరు- తత్త్వవేత్తలయిన జీవులే గ్రహించగలరు- తత్త్వవేత్తలకు ఏకాత్మభావం ఉంటుంది- కాబట్టి వాళ్ళకు ఈ ఆత్మతో కలియక ఉంటుంది- అతత్త్వవేత్తలకు వాళ్ళతో సమావేశం ఉండదు- సముద్రంలోని తరంగాలకు నీటికి స్థూలరూపంలో భేదంఉన్నా ద్రవత్వమనే సూక్ష్మరూపంలో భేదంలేదు- అలాగే జీవులకు స్థూలోపాధి స్వరూపంలో భేదమున్నా, అతిసూక్ష్మమయిన చిద్రూపంలో భేదంలేదు- అంతా ఒకటే- అంచేత చిద్రూపంలో తత్త్వవేత్తలకు అంతా

ఒకటే కనుక వాళ్ళకు తెలియందేమీ ఉండదు- అతత్త్వవేత్తలకు స్థూలపాధిభావనచేత అంతావేరే కనుక వీళ్ళకు ఇతరాత్మలతత్త్వం తెలియదు- కాబట్టి సర్వజీవులకు తత్త్వభూతిమయిన బ్రహ్మతత్త్వతో ఐక్యం లభించినపుడే కల్పితరూపులయిన సర్వజీవులతోటి మేలనం లభిస్తుంది-

రామా ! ఆకాశం సర్వగం- (అనగా సర్వవ్యాపకం) అయినా ఎక్కడెక్కడ భూమితవ్వితే అక్కడక్కడల్లా ఆకాశం (రంగం) వర్షిస్తుంది- అదేలాగే అలాగే సర్వవ్యాపకమయిన చైతన్యానికి ఏదో ఉపాధిలో సంబంధంకలిగితే ఆ యా శిష్యాధులతో పరిచ్ఛిన్న (పరిమిత) ముపుసుంది- ప్రపంచాలు పరస్పరం వేరయినప్పటికీ వాటితో కూడిన పంచభూతాలనుమాత్రం మనం అంతటచూస్తూనే ఉంటున్నాం- అలాగే జీవోధులు వేటికవి వేరయినా సర్వభూతాత్మభూత సత్తారూపమయిన చిత్త్వంకూడా అంతటా ఉంది- దానిననుభవించు-

రామా ! ఒక కొయ్యమీదగాని, రాశి స్తంభమీదగాని శిల్పి ఒకడు ఉలిగోటి మనిషిగానో, ఏనుగుగానో, గుర్రంగానో, బొమ్మను చెక్కితే మనం నిజంగా ఆబొమ్మను బొమ్మగానే చూస్తాం- రాయి అనుకోం- కొయ్య అనుకోం- ఆమనిషి బాగున్నాడు- ఆగుర్రం బాగుంది- ఆఏనుగు బాగుంది- అనేఅంటాం- అలాగే సద్రూపుడయిన పరమాత్మకూడా ఏఆకారంగల ఉపాధిలో ప్రవేశిస్తే ఆ ఆకారం కలవాణ్ణిగానే చూస్తున్నారు మానవులు- అయితే వృక్షాదులందు టంకంతో (ఉలిగో) చెక్కినందువల్ల ఏర్పడినశ్వభం (గుంట) పురుషాద్యాకారంగా చూడటానికి కారణమవుతుంది- పరమాత్మ విషయంలో అవిషయమయిన శుద్ధాత్మతత్త్వాన్ని విషయమయినట్లు గ్రహించడమనే అన్యధాజ్ఞానమే పరిచ్ఛేదమునకు నిమిత్తం- చిదేశ్వరసమయిన బ్రహ్మయందు జగదాకారమయిన (ప్రపంచాకారమయిన) జడభాగం ఏదికలదో అదిశూన్యమే- (అనగా లేనిదే)-

అలాంటి జడప్రపంచం ఉన్నదని అనుకొనడమే మానవునకు బంధం- ఆజ్ఞానం లేకపోవడమే మోక్షం- పరమాత్మ మాత్రం బంధ మోక్షాలకు రెంటికీ సాక్షి- కాబట్టి రామా! నీ కిష్టమువచ్చినట్లు చేయుము- తత్త్వంగుర్తింపలేక నీవు బంధమే అనుభవిస్తావో! తత్త్వంగుర్తింది మోక్షమే పొందుతావో నీయిష్టం అని అర్థం- తెలిసికొన నంతమాత్రంచేత ఏదిలేకుండా పోతుందో అది నశించినందువల్ల నీకు ప్రయాసయేమి? అంటే ఏసుఖమయితే నీకు తూష్టింభావంచేత లభించ తగిఉందో అది నీకు లభించనే లభించింది- కాబట్టి అందుకుకూడా నీకు ప్రయాసాపేక్ష అక్కరలేదు- ప్రాతిభాసికమయిన ప్రపంచం ఏదికలదో అది దాని స్వరూపంతో కనిపించకపోవడమే దానికి నాశం- ఆప్రాతి భాసిక ప్రపంచజ్ఞానానికి ఏది సాక్షిభూతమో అయ్యింది నీకు ప్రాప్తిచే ఉంది-

రామా! నీటివల్ల తరంగబుద్బుదాలు ఏలాంటివో చైతన్యము నందు జగత్తుకూడా అలాంటిదే- కాని యీమాత్రం కొద్దిభేదం ఉంది- దేశకాలస్వరూపాలు ఉంటూ ఉండగా నీటిలో తరంగబుద్బుదాలు భాసిస్తాయి- ప్రపంచ విపరోపాదానబ్రహ్మయందు దేశకాలాదులు ముందులేవు- తరువాత అతినియందు ఆరోపింపబడ్డాయి- కార్యభూత మయిన జగత్కీటిలోచేరి కనుబడుచున్నాయి-

రామా! స్వప్రకాశమయిన చైతన్యమే అవిద్యావరణవల్ల అభాస్వరమయి అనగా ఈషత్ ప్రకాశముకలదై ప్రపంచాకారంగా గోచరిస్తోంది- చిద్రూపుడయిన బ్రహ్మయొక్క నిజరూపం చైతన్యమే కాని జడంకాదు- కనుక దీనిని (ప్రపంచాన్ని) ఉపసంహారం చేసికో- అప్పుడు “వాచారంభణం వికారః” అని చెప్పినట్లు ప్రపంచం నాశ ముత్తమవుతుంది- అనామంకూడా శాంతిస్తే అప్పుడు పరమాత్మయే మిగులుతాడు-

రామా! ఆత్మచైతన్యం సర్వజగత్తు అని చెప్పినందువల్ల ఇవిరెండని నీవు అనుకొనవద్దు- త్రుత్యుక్తమయిన ఆత్మతత్త్వం తెలియ

నంతవరకు ఇలా (రెండని) అనుకోవలసిందే- కాని తెలిసిన తరువాత మాత్రం అక్కడ ద్విత్వంలేదు- అని అన్నారు వసిష్ఠులు-

ఇట్లు స్వప్నశతరుద్రకథనమనే ఒకవ సర్గ సమాప్తము.

౬౪. భిక్షువునకు గతాత్వప్రాప్తి

శ్రీరా! స్వామీ! జీవమునికి కలిగిన భిక్షువు మొదలు రుద్రుని వరకునుండు దేహాలతో ఏమయినా వ్యవహారం (సుఖదుఃఖాద్యను భవం కలిగిందా? లేదా? అని అడిగాడు-

వసి॥ రామా! రుద్రాంతమయిన ఆజీవులందరూ పరస్పరం ఒకరి సంసారం ఒకరు గుర్తించుకొంటూ కృతకృత్యులై సుఖంగా ఉన్నారు- ఈవినోదంతా చూడటానికి మొదట బయలుదేరిన రుద్రుడు తన అంశభూతులయిన ఆజీవులందరిని తమతమ సంసారానికి చేర్చాడు-

ఇలా అన్నాడు ఆ ప్రథమరుద్రుడు ఆ జీవులతో-

ఓ జీవులారా! మీరందరూ మీ మీస్థానానికి చేరండి- మీ మీభార్యలతో మీరు సుఖంగా ఉండండి- కొంతకాలం సుఖం అనుభవించి ఆవల మీరంతా నాస్థానం చేరు- నా అంశరూపులయిన ప్రమథగణాలు అయి మహాప్రళయీనంతరం నాస్థానాన్ని చేరగలరు అని-

వసి॥ రామచంద్రా! ఇలాచెప్పి ఆరుద్రుడు అంతర్ధానం అయ్యాడు- ఆ రుద్రులందరికీ ఈచిట్టచివరి రుద్రుణ్ణి చూడటమనేది అంతరాలికమయింది- (మధ్యమమయింది) అనగా జాగరమయినదని అర్థం- తరువాత జీవటాచులందరూ తమతమ భార్యలతో సుఖంగా కాలగడిపి తుదకు రుద్రలోకం చేరెదను- వాళ్ళే ఒకానొకపుడు ఆకాశాన నక్షత్రాకారంగా కనిపిస్తూ ఉంటారు- అన్నారు వసిష్ఠులు-

శ్రీరా! స్వామీ! సంకల్పరూపులయిన ఆ జీవటాదులు సత్య రూపులెలా అయ్యారు? సంకల్పాత్మకమయిన వస్తువునందు సత్యత్వం ఎక్కడిది? అని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

వసి॥ రామా! అధిష్ఠానమయిన చిదంశమే సత్యముకాని అధ్యస్తమయిన వస్తువు సత్యముకాదు- కాన అధస్తాంశమునందు సంకల్పము సత్యమనే మాటమరచిపో- ఆ భావాన్నే విడిచిపెట్టు- సంకల్పాత్మకమగు వస్తువు సదసద్ సంవలితము- అధిష్ఠానాంశము సత్తు- ఆరో ప్యాంశము అసత్తు- ఈయది సంకల్పమునకు పూర్వములేదు- అనంతరం ఉండబోదు- కాన “ఆదావం శేచ” అనున్యాయ ప్రకారము అది యెన్నడూ లేనిదే దాసిమీద సత్యత్వబుద్ధిని విడిచిపెట్టు- అధిష్ఠానం మాత్రం సర్వాత్మకమయినందున సత్యంగా ఉండియే యున్నది- ఆ అధిష్ఠానపదార్థముయొక్క సత్త్వవల్లనే అనుభవించేవాడి అవృష్టంచేత ఉద్బుద్ధమయిన సాంకల్పికవస్తువు అర్థక్రియాకారి అవుతోంది- లేక పోతే దీనికి అర్థక్రియాకారత్వమే లేదు-

సర్వకాలం ఉండే అధిష్ఠానస్వరూపంతో తద్దేశకాలస్వరూపంతో మాత్రం అధ్యస్తం (సంకల్పార్థం) కూడా ఎల్లప్పుడూ ఉంటోంది- అనగా అధ్యస్తపదార్థంకూడా అధిష్ఠానస్వరూపంతో ఎల్లకాలం (సదా) ఉంటుంది-

మధురాది దేశంలో ఉన్నవాడికి పాటలీపుత్ర దేశంలోని వస్తువు ఉన్నదయినా దానిని పొందాలంటే గమనమూ గంత (వెళ్ళువాడూ) వెళ్ళిపొందాలనే వృత్తి కాధారమయిన స్వస్థమగు మనస్సు, కంటి చూపు, పగటికాలమూ, అక్కడ ఆవస్తువును చూపునట్టి పురుషుడూ ఈమొదలయిన కారణకలాపం లేనిదే ఆవస్తువు లభ్యముకాదు- (పొందబడదు) అలాగే స్వప్నముకూడా (స్వప్నవస్తువుకూడా) జాగ్రత్సుషుస్థులందుకాని స్వప్నాంతరంలోకాని కారణకలాపం ఏమీలే నందున పొందబడదు- అజ్ఞానము సర్వవాసనలకు నిలయం- ఆవాసనలు

భోజకాదృష్టంచేత ఉద్బుద్ధమవుతాయి.- నెంటనే వాసనానుగుణంగా అన్ని వస్తువులను మానవుడు పొందుతూఉంటాడు-

రామచంద్రా! సర్వస్వాన్నసంకల్పములూ ఒకేమారు దర్శనమయ్యే ఉపాయం ఒకదశలో ఉన్నది- ఆదశను గురించి చెబుతాను- అభ్యాసయోగపరిపాకదశలో అన్నీ ఒకేమారు ప్రత్యక్షమవుతాయి- ఈశ్వరావతారులకు మాత్రం అభ్యాసంలేకుండగనే స్వతస్సిద్ధంగానే యోగసిద్ధి ఫలిస్తుంది- వాళ్ళు అప్పుడు అన్నిటిని అంతటా చూస్తారు- శంకరాదులు అలాంటివారు-

అభ్యాసబలంవల్లనూ, యోగశక్తివల్లనూ, కోరినవస్తువులు లభిస్తాయి- ఈ రెంటికి చిత్తైక్యగ్రం అవసరం- అదిద్వారము- చిత్తం మామూలుగా అనేకవస్తువులమీద వ్యాసక్త (అత్యంతాసక్త) మయి ఉంటుంది- దానికి (చిత్తానికి) ఏ కారణలేనిదే కోరినవస్తువును దేనిని మానవుడు పొందలేడు- అంచేత వీడు అసత్యసంకల్పపడవుతాడు- రామా! తాను సంకల్పించిన వస్తువు (తన మనస్సులోని వస్తువు) ఎదుటనున్నా మనస్సు ఏ కారణం లేకపోతే పొందటానికి సాధ్యంకాదు- ఎంచేతనంటే చిత్తం (మనస్సు) సంకల్పించినవస్తువును తదన్య (అసంకల్పిత) వస్తువును రెంటిని ఆశ్రయించి ఉండటంచేత ఉధయధంశమవుతుంది- ఏ ఒక్కచోట స్థిరపడదు-

రామచంద్రా!

శ్లో॥ సర్వం హ్యభినుతం కార్యం ఏకనిష్ఠస్య సిద్ధ్యతి ।

దక్షిణాం కకుభం గచ్ఛన్ కఃప్రాప్నోత్యుత్తరాం దిశమ్ ॥

అనినట్లు సమస్తపనులూ తదేకనిష్ఠనకు సాధ్యమవుతాయి- దక్షిణదిక్కుకు పోయేవాడు ఉత్తరదిక్కును ఎలా పొందుతాడు ?

సంకల్పార్థపరై రేవ సంకల్పార్థోఽనగమ్యతే ॥

సంకల్పించిన వస్తువునందు శ్రద్ధకలవాళ్ళకే ఆ వస్తువు లభిస్తుంది-

ఎదుటనున్న వస్తువుమీద చిత్తంకలవానికే ఎదుటనున్నవస్తువు కనిపిస్తుంది- ఏ కాగ్రతలేనివాడు ఎదుటనున్న వస్తువుచూ చూడలేడు- మనస్సులోని వస్తువుచూపొందలేడు- కనుక ఏకాద్ధినిష్ఠుడయిన కారణం చేత భిక్షుజీవుడు రుద్రత్వాన్ని పొందాడు- ప్రసిద్ధరుద్రునివలె ఇతడు కూడా సర్వజ్ఞత్వంచేత సర్వంపొందాడు-

మధ్యనున్న జీవటుడు మున్నగు యెనగై యెనిమిదిమంది భిక్షు సంకల్ప జీవులుమాత్రం ప్రత్యేకంగా ఉన్నారు- ఏరికి సర్వజ్ఞత్వంలేదు- వారివారి సంసారంకూడా వేరువేరు- కాబట్టి వారు ఒకరినొకరు తెలియలేరు- రుద్రసన్నిధిలో మాత్రం రుద్రునియొక్క ఇచ్చచే ఒకరినొకరు తెలిసికొన్నారు- వాళ్ళు రుద్రరూపులుగా కాని తిద్భిన్నరూపులుగా కాని ఈశ్వరేచ్ఛచేతనే పుటుతూ ఉంటారు- ప్రత్యేకం వారివారి సంసారం తెలిసికొనుటలో మాత్రం వారివారికోరికే కారణం- “నేను విశ్వాధరుణ్ణి అవుతాను” “నేను పండితుణ్ణి అవుతాను” అని ప్రత్యేక కోరికలుంటాయి వాళ్ళకు- భారణాధ్యానయత్నంచేత వాళ్ళు అనుకున్నదంతా వాళ్ళకు ఫలిస్తుంది- క్రమంగాకాని ఒకేదభా (యుగపత్) కాని యధేచ్ఛగా ఏమయినా చేయడానికి సమర్థులువాళ్ళు-

జీవుడు పరమార్థముగా అనంతడు (అపరిచ్ఛిన్నుడు)- అంచేత వీనికి సర్వశక్తులూ కలవు- వీడికే ఒక్కొక్కదేహంమీద అభిమానం కలిగే టప్పటికి పరిచ్ఛేదం ఏర్పడుతోంది- కాబట్టి జీవుడికి ఏదో ఒక్క పరినిమాత్రం నెరవేర్చే శక్తి ఏర్పడుతోంది- వారివారి శక్తిస్వభావాన్నిబట్టి కార్యస్వభావాలు మారుతో ఉంటాయి- లేక (వ్యవస్థితములై ఉంటాయి)-

కనుకనే ప్రాణులకర్మను అనుసరించి స్వర్గనరకాది అనర్థసహస్రములతో వికాసం చెందియున్న సర్వప్రాణులను సంహారంచేస్తూ ప్రలయరూపంలో సంకోచం చెందుతున్నా, జగదీశ్వరుడు హింసాప్రయుక్తమయిన వైషమ్యనైర్దుష్ట్యాది దోషాలు లేనివాడే అవుతున్నాడు-

జీవసంఘం స్వయంగా దేనిని కోరుతుందో దానినే తన యిచ్చాను సారంగా ఈశ్వరసంకల్పంచేత సంప్రాప్తమవుతుంది- అంచేత ఈశ్వరుడు ఎవ్వరికీ ఏవిధమయిన అనిష్టము కలిగించినవాడుకాడు- కనుకనే “వైషమ్యైర్గుణ్యేన సాపేక్షత్వాత్” అనే బాదరాయణసూత్రం ఉపపన్నం అవుతోంది-

లోకంలో యోగులుకాని, యోగినులుకాని ధారణాధ్యాన ప్రయత్నాలచే ఆయాదేశకాలాల ననుసరించి ప్రాణులను అయగ్రహించటం, నిగ్రహించటం, క్రీడించటం మొదలయిన ఆధికారిక క్రియలు ఎన్నో చేస్తారు- తమయింటిలోకాని అన్యత్రకాని తలచినచోటల్లా కావలసినన్ని శరీరాలు కల్పించుకుంటారు- ఇహలోకంలోకాని స్వర్గాది పరలోకాలలోకాని యోగులు (యుగపత్) ఒకేమారు ప్రారబ్ధ భోగంతో కాలంగడుపుతూ ఉంటారు- యోగులచరిత్ర ఇలాంటిది- కాత్తవీర్యుడు తనయింటిలో తానుండియే అచ్చటచ్చటనున్న దొంగలు మొదలయినవారికి భయపరచునట్టి శిక్షకుడు (శాస్త్రు) అయినాడు- అతనికి దత్తాత్రేయులవారి అనుగ్రహంవల్ల ఇలాంటి యోగసామర్థ్యం లభమయిందని మార్కండేయ పురాణాదులలో ప్రసిద్ధికలదు-

శ్రీమహావిష్ణువు శ్రీరోదధియందుండియే భూలోకంలో అవతార పురుషుడుగా పుటుతున్నాడు- అనగా పుట్టుక మొదలయినవి కలవాడుగా వ్యవహరిస్తున్నాడు- ఈయది యోగమహిమ-

యోగినీస్త్రీలు స్వర్గలోకంలో యోగినీగణముయొక్క నడుమన ఉండియే భూలోకంలో పశువులు భక్షింపదగిన ఉపహారాదులను గ్రహించుటకొరకు వెళ్లుచున్నారు-

దేవేంద్రుడు స్వర్గాసనంలో ఉండియే యజ్ఞంకొరకు భూలోకానికి వెళుతూ ఉంటాడు-

ఈరామావతారంలో జనార్దనుడు జనస్థానంలో పడునాల్గువేల రాక్షసులను వధించడానికి వేయిరూపాలు గలవాడయి మరల తానొక్కడే అగుచున్నాడు-

భక్తుల మొగలుపిని వారల సమగ్రహించుటకు యశుకులలో మనుష్యుడై పుడుచున్నాడు- కురుసభలో దుర్యోధనాదులను మోస పుచ్చటానికి తానొక్కడు వేయిమంది అగుచున్నాడు-

అంశావతారలీలచే జనార్దనుడు లోకమర్యాదను పాలించుచున్నాడు- ఏకకాలమందు పడునాడు వేలమంది స్త్రీలను అనుభవించుచున్నాడు- "రెప్పపాలువలె" అనగా నిమిషనే రాజ్ఞి విదేహత్వాన్ని (శరీరం లేకపోవుటను పొందినవాడై) సర్వప్రాణుల నేతములందుండుచూ (యుగపత్) ఒకేమాను నిమేషములను (రెప్పపాలులను) చేయుచున్నాడు- అలాగే విష్ణుమూర్తి కృష్ణావతారంలో ఒకేదభా పడునాడు వేలమందిని అనుభవించుచున్నాడని భావము.

అలాగే ప్రకృతమునకూడ రుద్రుని అభ్యనుజ్ఞాబలంవల్ల భిక్షువు యొక్క సంకల్పపుగుఱులయిన జీవటబ్రాహ్మణాదులు సంకల్పపురమును చేరుకున్నారు- అచ్చట చాలకాలం భోగాలు అనుభవించి రుద్రుని పరివారమయిన ప్రమథగణములో చేరారు-

ఆగణాలు వికసించిన పుష్పములుగల కల్పలతాగృహములందు రుద్రునితోకూడా నానానగరములందు విహరించారు- గీత వాదిత్ర నాట్యాది కుశలులయిన విద్యాధరీస్త్రీలలో అమరులచే నెత్తినధరింపదగినవారయినారు.

ఇట్లు స్వప్నశతగుద్రయమును కరవ సర్ల సమాప్తము.

౬౫. విస్మయవర్ణనము.

వసి|| రామా ! ఆభిక్షువుయొక్క చిత్తంలో కలిగిన భ్రమ పురాకృతకర్మఫలమని తలచాడు- ఇలాగే జీవులందరకు మరణకాలంలో

ఉద్బుద్ధమయిన కర్మే స్వప్నంవలె ప్రపంచరూపంగా మోక్షపర్యంతం భాసిస్తూ ఉంటుంది-

ఇలా భిక్షువుయొక్క ఆత్మవలె సకలప్రాణులూ పరమార్థంలో అపరిచ్ఛిన్నరూపులే- అయినప్పటికీ దేహి దేహపరిచ్ఛిన్నుడివలె మోక్షపర్యంతం ఆకులపడుతూ ఉంటాడు- ఈభిక్షువుయొక్క కథతో జీవసముదాయంయొక్క పరిస్థితి అంతా చెప్పానునీకు-

ప్రతిజీవుడు తన పరిపూర్ణ స్వరూపంనుండి దిగజారి ఇలాగా ఉంటాడు- కేవలం భిక్షువు ఒక్కడేకాదు- ప్రతిదినము స్వప్నంలో మనకిది అనుభవసిద్ధమే- ఒక స్వప్నంనుంచి మరొకస్వప్నానికి పోతూ ఉండటం మానవులకు సహజమయింది- స్వప్నంఅంతా మిథ్య(మృష) అనేమాట దృఢమేకదా !

ఏదో కర్మనిమిత్తంచేత మానవుడు ఈజన్మాది దుఃఖాన్ని అనుభవిస్తున్నాడు- దేహమునందు అహమభిమానము బంధము- స్వాత్మలాభమేమోక్షము- ఇది బంధమోక్షములయొక్క నిష్కర్ష- అని అన్నారు వసిష్ఠులు-

విన్నాడు- ఆశ్చర్యపోయాడు- ఇలా వెల్లడించాడు- తన ఆశ్చర్యాన్ని-

స్వామీ ! ఈమోహం ఎంతటి విషయమయింది ? జీవులను అత్యల్పమయిన నిమిత్తంతో మహత్తరమయిన సంకటంలో పడనేస్తోందికదా ! అంతా అంతటా ఎల్లప్పుడు సంభవిస్తుంది సంకల్పబలం ఉంటే అని అన్నారు- అదికూడా నాకు అనుభవగోచరమయింది- కాని యింకొక్కటి అడుగుతూ చెప్పండి దయచేసి ! మీరు సెలవిచ్చినటువంటి భిక్షువు ఇప్పుడు ఎక్కడనయినా ఉన్నాడా ? లేడా ? యోగశక్తితో ఆలోచించి చెప్పండి ? అని అడిగాడు రాముడు-

వసి॥ రామా ! ఈరాత్రి అంతా సమాధిలోఉండి మూడులో కాలలో భిక్షువు ఉన్నాడా? లేదా అనేదిచూచి తెల్లవారి ఉదయం చెప్తూ నన్నారు వసిష్ఠులు-

వాల్మీకి॥ భరద్వాజా ! వసిష్ఠుడు ఇలా అనేసరికి మధ్యాహ్న కాలాన్ని సూచించే డిండిముము (నాద్యవిశేషము) ప్రలయకాల గర్జిత మేఘధ్వనివలె మ్రోగింది- పౌరులూ, రాజులూ వసిష్ఠునికాళ్ళమీద పుష్పాంజలులు విడిచిరి- (చల్లిరి) ఋషి శ్రేష్ఠులను పూజించి పౌరులు నృపులు తమతమ ఆసనములనుంచి లేచిరి- నమస్కరించి సభ అంతా లేచింది- భేదరులు భూచగులు అందరూ క్రమంగా తొలిగోజువలె తమతమతావులందు ఆహ్నికమును తీర్చుకొనిరి- అందరూ ముని ప్రోక్ష మయిన ఆధ్యాత్మికతత్వాన్ని తలచుకొంటూ రాత్రి అంతా ఓణంగా గడిపారు-

మళ్ళీ శ్రీరాముడు అడిగే ప్రశ్నలను వినాలనే కుతూహలంబో నిద్రలేకపోవటంచేత అదేరాత్రిని ఒకకల్పంగా గడుపుకున్నారు-

భరద్వాజా ! ఖచర భూచర భూతసంఘము రాత్రిని గడపుకొని ప్రౌద్ధన యెవరిపనిని వారుతీర్చుకొని ప్రౌద్ధన దశరథముఁజూరాజుసభను అలంకరించారు- మరల వెనుకటిగోజునవలె ఆభ్యాసలోకరచనతోటి వ్యాఖ్యాన శ్రవణోచిత సభాసన్నివేశ క్రమరచనతోను ఒకరినొకరు గౌరవించుకొనుచూ పరస్పరం సంభాషించుకొనుచూ కూర్చున్నారు-

ఇట్లు విద్యోత్తర విస్మయవర్ణనమును ఒకవ సర్గ సమాప్తము.

౬౬. భిక్షుసంస్మృతికథనము.

వాల్మీకి॥ భరద్వాజా ! భేదరభూచరాదులూ, రాజశ్రేష్ఠులూ, వసిష్ఠ విశ్వామిత్రాదులతో కూడి ప్రశాంతంగా కూర్చున్నారు- ఎవ్వరూ ఏమీ ప్రశ్నించలేదు- వసిష్ఠులు తామే చెప్పటం ప్రారంభించారు.

చారుములు కలవాళ్లుగాకాని తమకు అనుకూలమయిన (సదృశమయిన) ఆచారం కలవాళ్లుగా కాని ఆనేకమంది యుండియుండవచ్చును- ఇక్కడ ఒక నారదున్నాడు- ఇతర బ్రహ్మాండంలో మరోనారదుడు ఇలాంటివాడు ఉండవచ్చును- లేక మరోలాటివాడు నారదుడుగా ఉండవచ్చును- ఇలాంటి జ్ఞాన, కర్మ, ఆచారములతో కూడిన వాళ్లుగా ఉండవచ్చు- మరోలాటి జ్ఞానకర్మలు గలవాళ్లుగా మారవచ్చు-

ఇలాగే వ్యాసుడు, శుకుడు, శౌనకుడు, క్రతువు, పులస్త్యుడు, అశ్వత్థుడు, భృగువు, అంగిరసుడు మొదలగు వారంతా ఇలాంటి వాళ్లుగా కాని, కొంచెం మార్పుతోకాని ప్రతికల్పంలోనూ ఉండ గలరు. బ్రహ్మమాయ చాలా దొడ్డది- మామూలుగా సదృశాచార జన్మగలవారుగా కొందరు- తద్భిన్నంగా కొందరు- అత్యంతసదృశులు కొందరు- అర్థసదృశులు కొందరు- కొందరు కొంచెం సమానులు- మరికొందరు ఒకానొకప్పుడు సమానులు- ఇలా విష్ణుమాయ మహా వ్యామోహపరచేది- నిరవయసకాలరూపమయిన శివణ్ణో మానస చేష్టకూడ ఉండదు- దేహాదిచేష్టారూపమయిన క్రియ ఉండదని వేరే చెప్పనేల? భ్రాంతియే కేవలం ఇలా విజృంభిస్తోంది- ఇది యాభిక్షువు యొక్క చరిత్రలోనే స్పష్టమవుతోంది-

ఇరువదియొక్క రాత్రులెక్కడ? అనంతములయిన ఆకారము లెక్కడ? ఏటిని ప్రత్యక్షింగా చూడటం ఎక్కడ? ఇదంతా ప్రతిభా మాత్రం- నీటిలో తెల్లవారేసరికి పద్మంపుట్టినట్లు శుద్ధ చిన్మాత్రము నుండి అశుద్ధమయిన యీ సంసారజాలం ఉత్పన్నమయింది-

ఈ భిక్షువుయొక్క మనస్సునందువలె నిఖిలజీవుల మనస్సులందు కూడ ఈ ప్రపంచరూపమయిన ప్రతిభాస ఖండలు పులుతూనే ఉంటాయి- వారివారికి లోపల అజీవఖండాంతరములలోకూడ విచిత్రమయిన సర్గఖండము పులుతుంది- ఇది ఇలా మాయాదృష్టిలో అనవ

స్థగా జరిగిపోతూనే ఉంటుంది- ఇవన్నీ వ్యవహారదశలో సత్యములే- చిదేశ్వరసమయిన పరమాత్మ తాదాత్మ్యేన స్ఫురిస్తే మాత్రం ఇందులో ఏది సత్యంకాదు- అంతా మిథ్య-

ఇలా భిక్షు సంసారకథనమనే ౬౬వ సర్గ సమాప్తము.

౬౭. బ్రహ్మైక్య ప్రతిపాదనము.

దశరథుడు॥ ఓ వసిష్ఠమునిందా! నేను మంత్రులను పంపుతాను- మీరు ఆజ్ఞయిస్తే వారు వెంటనే వెళ్ళి ఆ భిక్షువును సమాధినుంచి తేపుతారు- తీసికొస్తారు ఇక్కడకు- అన్నాడు దశరథుడు-

వసి॥ రాజా! దశరథా! అతని శరీరంలో ప్రాణంలేదు- అన్నరస భాగమంతా ఎండిపోయింది- శరీరం వివర్ణమయింది- ఇంక అతడు బ్రతకడు- ఇప్పుడు ఎవరేమిచేసినా అతణ్ణి బ్రతికించలేరు-

అతడు బ్రహ్మగారియొక్క హంసరూపుడై జీవన్ముక్తుడుగా ఉన్నాడు- ఇక సంసారంలోకిరాడు- ఒక్కమాసపర్యంతం తనయింటి తలుపు తీయవద్దని ఆభిక్షువు తన భృత్యులకు ఆజ్ఞయిచ్చాడు- ఆ భృత్యులు అతని యింటివద్దనే ఉన్నారు- గడియతీయరు- దాచి ఉంచారు అతణ్ణి- నీమంత్రులు వెళ్ళినా అతణ్ణి లేపలేరు- మాసం పూర్తిఅయింతర్వాత చివరలోజన బలాత్కారంగా గడియదీసి భిక్షువు యొక్క శరీరంచూడాలని కోరికతో బయటద్వారంవద్దనిలబడిఉన్నాడు- మాసం పూర్తిఅయింతరువాత ఆతడిశరీరం బయటికితీసి నీళ్ళలో కలుపుతారు- అతనియింటిలో రాతితో అతని శరీరాకారంగా ప్రతిమ తయారు చేయించి భక్తితో పూజా పునస్కారాలు చేస్తారు- ఆ శిలాప్రతిమనే దేవతారూపంగా కొలుస్తారు- ఇలా విహారమనే గ్రామంలో ప్రాణ చేష్టాదివ్యాపారంలేకుండా మృతుడై ఉన్న ఆభిక్షువును లేపటం ఎలా సాధ్యపడుతుంది? కనుక ఈకథకు అంతా పర్యవసానం ఏమంటే గుణ

మయమయినమాయ ఇంత బలవత్తురమయింది- దీన్ని తప్పించుకోవడం దుర్ఘటం- అనేక భ్రాంతులను కలిగిస్తుంది- తత్త్వజ్ఞానం చేత కాని ఈమాయనశించదు-

లేనిదానిని తయారుచేస్తుంది- బంగారంనుంచి కటకాన్ని తయారుచేసినట్లు- అలాగే పరమార్థమయిండు లేనిపోని ప్రపంచభ్రాంతిని కలిగించింది- చిద్రూపుడయిన పరమార్థం అవివేకంచేత జీవుడయినాడు- వివేకంవల్ల చిన్నాత్ముడై మిగిలిపోతాడు- అబోధనల్ల సంసారి- స్వబోధనల్ల పరమార్థం ఇంతే రహస్యం-

సమష్టిరూపుడయిన హిరణ్యగర్భునియొక్క మనోమాత్రంచేత నిర్మితంకాబట్టి యీ ప్రపంచం స్వప్నమే- వ్యష్టిలోకూడ అంతే- ఈ జీవుడు వ్యష్టిప్రపంచ రూపంతోకాని, సమష్టిప్రపంచరూపంతోకాని, సాధారణ ప్రపంచరూపంతోకాని, అసాధారణప్రపంచరూపంతోకాని, ఎలాగో ఓలాగు ప్రకాశిస్తూ ఉండు గాక-

అయినా హృదయంలో ప్రతిభావసమర్థమయిన దీర్ఘస్వప్నాన్ని అనుభవిస్తూనే ఉంటాడు- కాబట్టి ఈ ప్రపంచం స్వప్నంవలె మిథ్య- వ్యష్టిలో మలినమయిన చిత్తమువలన పుట్టింది- కాబట్టి స్థిరమయిన దానివలె భాసిస్తుంది- చిత్తము శుద్ధమైనట్లయితే బ్రహ్మదేవునికివలె వ్యష్టిజీవులకుగూడ అసత్యంగా భాసిస్తుంది-

అయితే వ్యష్టిజీవులకు ఇంత దీర్ఘస్వప్నంగా గోచరించటానికి నిమిత్తం చెబుతామిను- పరమార్థమయిన చిత్తిత్త్వమునుండి ఆవృత్తి మయి (దిగజారి) (మరలి) చిత్తత్రామాత్రాన్ని ఆశ్రయించి దేవ నర తిర్యగాది దేహంలో ప్రవేశించి జరామరణ దుఃఖాలకు భాజన మవుతున్నాడు- (యోగ్యుడవుతున్నాడు) దీర్ఘస్వప్నరూపమయిన ఈ సంసారంలో విచిత్రమయిన సుకృతంతో కూడియున్న జీవచైతన్యం తన చిత్తాంశముయొక్క స్పంద (చలన) మాత్రంచేత దిగువ పాతాల

లోకాన్ని కాని పైన బ్రహ్మలోకాన్ని కాని చేరుతున్నాడు- అచ్చటి సుఖదుఃఖాలు అనుభవిస్తున్నాడు-

కాబట్టి పరమాత్మచైతన్యమే తనకు ప్రాణసంబంధాన్ని కల్పించు కొని దాని కనుకూలంగా తాను చలిస్తూ ఉండి తద్వారా జీవుడనే పేరుపొంది తనలో దేహాకార సంభ్రమంతోనూ, బయట విషయాకార సంభ్రమంతోనూ, దొర్లుతూ ఉంటుంది- కనుక ఇలా భ్రాంతిచే ఇతనికి జీవుడనే పేరూ, రూపమూ ఏర్పడ్డప్పటికీ ఇతడు పరమాత్మే- అధ్యాసలు నెయ్యికలిగినా అధిష్ఠానసమాశ్రయం నూరదు- కాబట్టి జీవబ్రహ్మైక్యమనే పరమపురుషార్థఫలం భాయం (యధార్థం)-

చిత్తమనే ఉపాధ్యాకార భ్రాంతిమాత్రా పరాధంవల్ల ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మ కాకపోతాడా? పరబ్రహ్మ ప్రత్యగాత్మ కాకపోతాడా? ముఖమునకు అద్దంలో ప్రతిబింబం ఏర్పడినట్లు బ్రహ్మకు ఔపాధికంగా జీవుడనేపేరు దేసదత్తుడు, యజ్ఞదత్తుడు అనే దేహనామము ప్రాణవాక్ చక్షురాదినామమున్న కలిగినది- అంతిమాశ్రయం చేత వీరిద్దరికీ భేదంలేదు- అభేదమయినా ఉపాధివశంచేత ఇదిలంతా సంభవించవచ్చు- కనుకనే “సపష ఇహ ప్రవిష్ట ఆనభాగ్రేభ్యః” “ప్రాణన్నేవ ప్రాణోనామ భవతి వదన్వాక్ పశ్యన్ చక్షుః శ్రుణ్వన్ శ్రోత్రం మన్వాన్ మన ఇతి తాన్యేతస్య కర్మ నామాన్యేవ” అను శ్రుతి ఉపపన్నమవుతుంది-

ఇలాంటి ఐక్యదర్శనం (ఐక్యజ్ఞానం) కలిగితే వ్యవహారదృష్టిలోనే పరబ్రహ్మ బ్రహ్మయందే ఉన్నట్లు- ఇక సమూలం ఉపాధిబాధితమయినపుడు పరమార్థదశలో జీవుడు బ్రహ్మయే అని వేరే చెప్పనేల?

ఇచట మరొకచమత్కారం కూడాఉంది- దర్పణాదులు ముఖముకంటే అత్యంతభిన్నములు- అలాంటి దర్పణంలో ముఖం కనిపించేటప్పటికి అన్యథా భ్రాంతికి కొంతతావు (అవకాశం) ఏర్పడుతుంది-

ఈ జీవలోకమయితే స్వాత్మభూతమయిన అభయమయిన బ్రహ్మ యొక్కయే మూర్తామూర్తాత్మకమయిన ప్రపంచరూపములందు ఉంటోంది కనుక ఈజీవలోకం బ్రహ్మకంటే వేరని అన్యథా భ్రాంతిపడటానికికూడా వీలులేదు- అయినా జీవలోకం తనయందు అన్యత్వాన్ని (భేదభావాన్ని) కల్పించుకొని తనకంటే వేరయిన భయకారణం తనకొకటి కలదని భయపడుతున్నది- ఇది మహా ఆశ్చర్యం-

ఇలాంటి భేదబుద్ధి కలగటానికి చిత్తస్పందమే కారణం- సమాధి అభ్యాసంచేత ఈబుద్ధిస్పందాన్ని నిరోధిస్తే భేదబుద్ధి లక్షణమయిన సంజ్ఞ తెలివి (జ్ఞానం) స్వయంగానే నశిస్తుంది- ఆబుద్ధికాస్తా పూర్ణ బ్రహ్మకారా మారిపోతుంది- చరమ సాక్షాత్కారమనే అగ్నిలోపడి విలీనమవుతుంది ఆబుద్ధి అగ్నిలో ఘృతంవలె- వజ్రాయుధం యొక్క అగ్రభాగంచేతకూడా భేద్యంకాని యీప్రపంచం బోధమాత్రంవల్ల ఎలా నశిస్తుందని? కొందరంటారు- వాళ్ళకు ప్రపంచం ఇంత గట్టిదనే భావమేకాని ఇది ఎలావచ్చిందా అనేభావమేలేదు- అవాస్తవమయిన చిత్తస్పందంవల్ల ప్రపంచం పుట్టింది- కాబట్టి నాస్తవమయిన చిద్రోధ వల్ల నశిస్తుంది- ఇందులో ఆశ్చర్యపడవలసిన పనిలేదు- పరమార్థంలో స్పందంలేదు- అస్పందంలేదు- సకత్వంలేదు- ద్విత్వంలేదు- పరిశుద్ధమయిన చిన్మాత్రం ఒక్కటే ఉన్నది- సారతరమయిన విచారంచేస్తే సర్వమూ పరమార్థసత్యమయిన చిన్మాత్రమేనని స్పష్టంగా బోధపడుతుంది- అప్పుడు లేదనేదికూడాలేదు- అదీపరమార్థ సత్యచిన్మాత్రమే-

అభేదబోధవల్ల ప్రపంచమంతా గళితమయితే పరతత్త్వమే మిగిలి ఉంటుంది- రామా! నీవు అబోధచేతనే భిన్నుడవగుచున్నావు- అబోధరూపమయిన నానాత్వాన్ని చూడకపోతే పూర్ణ చిద్రూపుడవే- ఈవిషయంలో ఎవరినయినా అడుగు- పరమార్థం ఇంతే కనుకనే నీకు నాకూ ఈవిషయంలో నిస్సందేహస్థితి నిరూఢమయింది- ఈనిరూఢస్థితివల్లనే జాగ్రదాద్యవస్థలందు ద్వైతవస్తువులయొక్క అపలాపం

ఏర్పడింది- అబోధ (అజ్ఞానం) అసత్యం కనుకనే శుద్ధాత్మరూపం జగత్తు తచ్చాంతిరూపము అయింది- అప్పుడు ద్రష్టుదృశ్యదర్శనాత్మికమయిన త్రిపుటి అత్యంతా అప్రసిద్ధమై పోయింది- కనుక ఇంక జగత్తు అనే పేరే ఉండదు-

చిద్భావన మనస్సులో లేనందున చిత్తప్రాణాది స్పందమేర్పడింది- దానికి కారణం సంకల్పం- సంకల్పం నశిస్తే చిత్తప్రాణాది స్పందమేలేదు- చిద్బ్రహ్మమూత్రమే మిగిలి ఉంటుంది-

రామా ! నీవు పరిపూర్ణ భావంతో ఉండాలని అనుకుంటే ఇతర సంకల్పాలన్నీ నీతో ఐక్యం చెంది నీకంటే వేరుగా ఉండవు- అలాగే సకలవస్తువులూ ఆత్మైకరస్యమును సంపాదించవేసి బోధసారాన్ని గ్రహిస్తే అప్పుడు ప్రపంచమనేది ఆత్మకంటే భిన్నంగా ఉండదు- కాబట్టి అలాంటి బోధనాలన్నీ గ్రహించాలి-

ఓ చిచ్ఛంద్రబింబ ! భావాభావపదార్థముల నాశరూపమయిన నీతో సంస్పృష్టమై సమస్త పదార్థము అమృతవిగ్రహము అవుతోంది- అబ్బా ! నీమహిమ యెంతటిది ?

రామా ! నీవు ఆనందసముద్రరూపంతో ఉండి స్పందాస్పందములనూ, కల్పనాకల్పనలనూ, పూర్ణాపూర్ణ దశలనూ అద్వితీయ పరమాత్మయొక్క స్వరూపంగా గ్రహించు అన్నారు వసిష్ఠులు-

ఇట్లు బ్రహ్మైక్యప్రతిపాదనమును కైకవ సర్గ సమాప్తము.

కృ. మహామోక్ష యతోపదేశము.

మరిన్నీ రామా ! చిత్తముయొక్క స్వాభావిక ప్రవృత్తిని అనుసరించకు సుషుప్తిదశలోవలె మౌనంవహించు- సంకల్పవికల్పాల కథను మరచిపో- శుద్ధచిద్రూపాత్మతత్వాన్ని ఆశ్రయించు-

శ్రీరా॥ స్వామీ! నేను వాగ్దానం ఎరుగుదును- అక్షమానం (ఇంద్రియమానం) ఎరుగుదును- కాష్టమానం ఎరుగుదును- ఇప్పుడు మీరు “సుష్మ ప్రమానవాన్ముత్వా” అని సెలవిచ్చారు- సుష్మ ప్రమానం అంటే ఏమిటో నాకు తెలియదు- సెలవివ్వండి- అని అడిగాడు- శ్రీరాముడు-

పసి॥ రామా! మునులుగెండురకాలు- ఒకడు కాష్ట తపస్విముని- రెండు జీవన్ముక్తముని- ఆత్మతత్త్వ పర్యాయచన లేక కృతచంద్రయణాది క్రియలందు నిరూఢమతియై బలాత్కరంగా ఇంద్రియాలను నిగ్రహించుకొన్నవాడు కాష్ట తాపసుని-

పరమార్థమయిన ఆత్మతత్త్వాన్ని గుర్తించి (తెలిసికొని) మన స్సులో నిరంతరం భావనచేస్తూ మామూలు తాపసులవలె పైకి కనుపడుతున్నా లోపల నిరణిశయానందాస్వాదంలో తృప్తిపడుతూ ఉండే వాడు జీవన్ముక్తముని- వీరిద్దరిలోను గల చిత్తనిశ్చయరూపమయిన భావమేదిగలదో అయ్యది మానమని పెద్దలంటారు- ఇలాంటి మానం నాలుగురకాలు- 1. వాగ్దానం- 2. అక్షమానం- 3. కాష్టమానం- 4. సౌష్మ ప్రమానం- అని వాక్కులను (మాటలను) నిరోధించుకోవడం వాగ్దానం- ఇంద్రియనిగ్రహం అక్షమానం- కర్మలను పరిత్యజించడం కాష్ట మానం- ఈవిభాగాన్ని పట్టిచూస్తే మనోమానంకూడా ఒకటి అయిదవరకమయినమానం కావచ్చు- అయ్యది కాష్టతాపసునియందు మృతిలోను మూర్ఖాసుష్మపులలోను సంభవిస్తుంది- ఇతర సమయాలలో సంభవించదు- కాబట్టి దానిని అయిదవరకంగా పరిగణించలా విభాగజ్ఞులు-ఆత్మతత్త్వానుభవం కలిగినపుడు ఉండేది సౌష్మ ప్రమానం- ఇది జీవన్ముక్తులయందు మాత్రమే ఉంటుంది- దీనినే తురీయ (చతుర్థ) మానం అంటారు- మొదటి మూడు మానములలోను కాష్ట తాపసుడు అధికారిఅప్రభాడు- తురీయమయిన సుష్మ ప్రమానంలో మాత్రం జీవన్ముక్తుడే అధికారి- ఇది జీవన్ముక్తులయందు మాత్రమే

ఉంటుంది- దీనిపై మూడు మోనములుకూడా మోనములే మోనత్వ మనేది వాటియందుకూడా ఉంది- కాని అవి మలినమనోనిశ్చయ రూపములు-

అంచేత అవి జీవుడికి బంధప్రదములేకాని మోక్షప్రసాదుకావు- కనుకనే అవి మూడు కాష్ఠతాపసుయందుండవచ్చునని ఒకప్రతీతిఉంది- అయితే ఇలాంటికాష్ఠతాపసుడు సమాధిలో ఎలా ఉంటాడు- అనేది ఒకప్రశ్న- విను జబాబు- కాష్ఠతాపసుడు బలాత్కారంగా మనో నిగ్రహంచేసుకొని లోపల అహంభావానుసంధానలేకుండా బయట నామప్రపంచాన్ని, రూప్రపంచాన్ని స్పృశించకుండా (అంటకుండా) అజ్ఞానావృతమయిన ఆత్మను తెలిసికొనకయే నిద్రలో నిత్యాత్మ జ్ఞానానికి లోపంలేనందువల్ల బూడిదచే కప్పబడిన అగ్నిహోత్రమువలె నాక్షిచూక్రజ్యోతిస్సుచే చూస్తూ ఉంటాడు- వ్యతానకాలంలో ఈ మూడుమోనాలు చిత్తచలనాత్మకములే- మొదటి ముగ్గురు మోనము కలవారగుచున్నారు- నాల్గవరకపువారుమాత్రం చిత్తబాధనలన(అనగా చిత్తము బాధితమయినందువల్ల) వ్యతానాది లీలతో వ్యవహరిస్తారు-

అథవా పూర్ణాత్మస్థితి విలాసతో వ్యవహరిస్తారు- ఆత్మజ్ఞానులు మొదట మూడు మోనములు బంధరూపములేయని కోపించుగాక చిదానందరూప పరిబ్రహ్మయొక్క విలాసమేయని కోపింపకపోవుగాక ఏమయినా ఆత్మజ్ఞానులకు ఈత్రీవిధమోనంలో గ్రహింపదగినదేలేదు- కాబట్టి రామా! ఈసుషుప్తమోనము జీవన్ముక్తిదళ- పునర్జన్మరాహిత్యమును కోరేవాడికిది చాలా యుంపయినది- నీవుకూడా విను-

దీనిలో ప్రాణవాయువును రేచక పూరక కుంభకరూపంతో నిరోధింపవలసిన పనిలేదు- ఇంద్రియాలను ఎండగట్టి కృశింప చేయ వలసిన పనిలేదు- విషయాలను అందించి సంతోషపరచవలసిన పనిలేదు- జ్ఞానముచే బాధితమయిన ఈతనిచిత్తం నిశ్చలపరిహితంగా ఉంటుంది- చలించదు- శాంతించదు- చేతస్సూకాదు- అచేతస్సూకాదు- విషయ

జాతమును ఏమాత్రం తలంచదు- యథాభూతమయిన ఆత్మతత్వాన్ని తెలిసికొన్న ప్రాపంచిక భేదభ్రాంతిని విడిచి శబ్దాదివిషయాలను తలచకుండా ఉండటమే సుషుప్తమోనము అనేకదా భిన్నులయిన ఆత్మలకు (జీవాత్మలకు) ఏపరమేశ్వరుడు ఆత్మరూపుడో పరిపూర్ణమయిన ఆశీవస్వరూపంతో ఉండటమే సుషుప్తమోనం- “శూన్యమూ కాదు- అశూన్యమూకాదు- ఉన్నదీకాదు- లేనదీకాదు- అని ప్రశాంతంగా చిత్తం ఉండటమే సుషుప్తమోనం- సర్వప్రపంచమూ శూన్యమయినది- తనకు మరొకటి ఆధారములేనిది- కేవల విజ్ఞానఘనమయినది- సదసద్విలక్షణమయినది- (అనగా సత్తుకానిది అసత్తుకానిది) ఏపరమాత్మ తత్త్వముకలదో అద్దానిని భావనచేస్తూ జీవన్ముక్తి స్వరూపంతో ఉండటమే సుషుప్తమోనం-

భావాభావాది విశేషాదులతో వివర్తముకాని సంవిత్పదార్థాన్ని భావించుచుండటమే ఉత్తమ మోనము-

అత్యంతాస్మద్రూపమయిన ప్రపంచాకారవృత్తిని విడిచి నిరంతరము శుద్ధచిదాకారవృత్తితో ఉండటమే అక్షయమయిన మోనము-

(అహం) నేనులేను- మద్భిన్నమయినమరొకటిలేదు- మనస్సు లేదు- మానసమగుసంకల్పాదులులేవు- కేవలము సంవిత్తులక్కలే పరమార్థము- అని సదాసంవిదాకారవృత్తితో నుండటమే ఉత్తమ మోనము-

ప్రపంచంలో నేననేవస్తువే చిద్వస్తువు- తద్భిన్నమంతా శబ్దార్థమాత్రకము- అనగా సత్తాసామాన్యమే- అనే భావంతో ఉండటమే సుషుప్తమోనము-

ప్రపంచం అంతా సంవిద్రూపమే- తద్భిన్నములేదు- కనుక సంవిత్తు అనంతం- (వ్యాపకం) అనే భావమే సౌఖ్యప్రమోనము-

ఈచిద్వస్తువే (సంవిద్వస్తువే) తుర్యము- తుర్యాతీతమున్ను-

వెనుక చెప్పిన సప్తవిధజ్ఞానభూమికలలో అయిన ఆరు ఏడు, ఈమూడుభూమికలు సమాధి భేదరూపములు- ఇవి జాగ్రదవస్థయందు స్వప్నమునందును తత్త్వవేత్తయందు క్రమంగా కలుగుతూ ఉంటాయి-

బ్రహ్మభూతుడవగు ఓ రామచంద్రా! దేహభార్యయగు జీవుడు జాగ్రదవస్థలో నిపుణంగా వ్యవహరిస్తున్నా లేక అన్నివ్యవహారాలు ముడుచుకొనియున్నా సమాధిస్థుడయినా, జీవన్ముక్తు డుగావున్నా నిర్మలమయిన శాంతవృత్తికలవాడయి నీడు తుక్తియుష్ఠుజే- పై వెన్ను విదేహుడు యధార్థంలో ఈస్థితి స్థూలసూక్ష్మకారములు కెండును బాధనొందుటచే ఉపాధిసంబంధ సూక్ష్మముగా ఎవడు ఉంటాడో వాడికే-

రామా! నీవు మాండూక్యోపనిషత్తునంగు చెప్పబడినట్లు ఏరాదాదిపాదమూ తలను ప్రవిలాపనము చేసికొని భవవాసనలను రూపుమాపుకొని తుగ్గీయరూపముతో నుండుము- ఉన్నట్లు కనిపించే ప్రపంచం అంతా స్వప్నతుల్యమని గ్రహించు- జీవన్ముక్తుడవగు నీవు చిదగన కోశంలో ఏకకలారూపుడవుగానుండు అన్నారు వసిష్ఠులు-

ఇట్లు మహామూలనయతో పదేశమునే ఒకవ సర్గ సమాప్తము.

౬౯. ప్రాణమన స్పంద్యోగవిచారణము.

విన్నాడు శ్రీరాముడు- సందేహించాడు- ఇలా అడిగాడు-

శ్రీరా॥ స్వామీ! రుద్రులు మాకుగురు అని నెలవిచ్చారేమీరు- ఎవరానూర్గురు? రుద్రునిపార్షదుల (పరిచారకుల) యిన గణములే రుద్రులా? లేక వారికంటె వేరుగ రుద్రులు మాడ్గుతున్నారా?

వసి॥ రామా! నేను వెనుక రుద్రులజన్మాదులను వర్ణించి చెప్పే ప్రస్తావనలోనే నీకీవిషయం తెలిసింది- అందువల్ల నేను పేరువరుసను తెక్కించి చెప్పలేదు-

భిక్షువుకు స్వప్నంలో జీవటాద్యాకారాలు కనిపించాయి- ఆ ఆకారాలే నామాన్యంగా గణశతం (నూర్గురుగణములు) అయినాయి- భోగసామ్యాన్ని ఐశ్వర్యసామ్యాన్ని బట్టి రుద్రాంశ ఉండబట్టి ఆగణశత కమే రుద్రశతకంకూడా అయింది- అనగా ప్రమథగణాలకూ ప్రధాన రుద్రునకూ భోగంలో తేడాలేదు- ఐశ్వర్యంలో తేడాలేదు- పైగా పీళ్లుకూడా రుద్రాంశసంభూతులే- కాబట్టి ఈగణాలే రుద్రులు- వేరుకారు-

శ్రీరా|| మునీంద్రా! గణములంటే రుద్రునిసన్నిధిలో ఉండే సేవకులు- (పార్షదులు) వీళ్ళుముఖ్యరుద్రులు ఎలా అవుతారు? రుద్రుడు స్వామి- గణములు భృత్యులు- స్వామిభృత్యభావం పరస్పరవిరుద్ధం కదా! ఈరెండూ ఒకచోటఉండవే- లేక శతతిముడు (నూరవవాడు) ముఖ్యరుద్రుడు ఈతడు గణములలో చేరడు- కాబట్టి గణశతం అనే మాటకూడా అనుపపన్నమే కదా!

వసి|| కాదు- ఆనూర్గురు స్వయంగా రుద్రులయినా ఈశ్వర ణోటిలో చేరిన రుద్రునకు పరిచర్యచేయడంలో గణములే అగుచున్నారు- వీళ్ళకర్మఫలము, భోగము, ఐశ్వర్యము ఇదంతా ఆతని అధీనము- అంచేత వీళ్ళు గణరూపులే-

శ్రీరా|| వసిష్ఠా! భిక్షువుయొక్క ఏకచిత్తమునుండి నూరుచిత్తములు ఎలా తయారయినాయి? భిక్షువుయొక్క స్వప్నంలో నూరవ రుద్రుడు ప్రత్యక్షమయినాడనీ ఆతడు మిగిలినవాళ్ళ చిత్తాలకు వైతన్యం యిచ్చాడనీ చెప్పితిరికదా! అదిమాత్రం ఎలా పొసగుతుంది! ఎవరి వైతన్యంతో వారి చిత్తానికే వైతన్యం కలుగుతుందికాని, ఒకరి వైతన్యంవల్ల మరొకరి చిత్తానికి వైతన్యం కలగటం అసంభవంకదా! అలాంటిది యొక్కడా సంభవించదే- అన్నాడు శ్రీరాముడు-

వసి|| రామా! అనీశ్వరులయిన అజ్ఞులందు ఇలాంటిది కనిపించక పోయినా! ముక్తులయినా ఈశ్వరులందు అది సంభవిస్తుంది- పొసగు

తుంది- పాపగదనే సందేహం నీకక్కరలేదు-

వీళ్ళు జ్ఞానైశ్వర్యసంపన్నులు- అజ్ఞానావరణరహితులు- యోగ శక్తిచే సత్యసంకల్పులు- సర్వజ్ఞులు- సర్వశక్తియుక్తులు- అందువల్ల వీళ్ళు తమ చైతన్యశక్తిచేత ఏదేహంలో చిత్తమును అయినా మేలు కొలుపగలరు-

శ్రీరా|| మునీంద్రా ! హరిహరాదులు ఇంతటి ఐశ్వర్యవంతులయితే మనుష్యయోనియందు బుట్టనేల ? శ్వశానవాసమేల ? దిగంబరత్వమేల ? ఐశ్వర్యవంతులకు ఈదుస్థితిపట్టనేల ?

రుద్రుడు కపాల మాలా భరణుడంటారే- భస్మ పూసుకుంటాడంటారు- దిగంబగుడట- శ్వశానవాసియట- పైగా విశేషకాముకుడట- భార్యను క్షిణకాలమయినా విడిచి ఉండజాలక తన శరీరంలోనే యిముడ్చుకున్నాడట- ఏమిటది ? ఐశ్వర్యవంతులు శుఖాచారసంపదతో నుండక యీ నీచాచారములేమిటి ? అని అడిగాడు రాముడు- ఇలా సమాధానం చెప్పారు- వసిష్ఠులు-

వసి|| రామచంద్రా ! మహేశ్వరులు, సిద్ధులు, జీవన్ముక్త శరీరులు, విధికింకరులుకారు- శాస్త్రీయమయిన మంగలకృత్యములే చెయ్యాలని నియమం వాళ్ళకులేదు- సుఖభోగాన్ని యిచ్చే కర్మలే చెయ్యాలనే నియమంకూడా లేదు- అజ్ఞానులదృష్టిలో కనిపించే మంగలకార్యములు జ్ఞానులదృష్టిలో అమంగళతమములు- పైవీళ్ళకు అంతా సుఖరూపమే- వీళ్ళదృష్టిలో అశుభకర్మఅంటూలేదు- దుఃఖ సామగ్రిఉన్నా వీళ్ళకు దుఃఖభోగం ఉత్పన్నంకాదు-

అజ్ఞానులు రాగ ద్వేష లోభాది దోష సహస్రాలచే ఖండితమయిన (చెడగొట్టబడిన) చిత్తంగలవాళ్ళు- వీళ్ళయందు కాబట్టే మాత్స్యన్యాయం అన్వయిస్తుంది- బలవంతుడు దుర్బులుణ్ణి పీడించుకొని తినటమనేది మాత్స్యన్యాయం- ఇది అజ్ఞానులయెడల సహజంగా ఉం

ఋంది- కాబట్టి వాళ్ళకు క్రియానియమను అవసరం- అది లేకపోతే
సూక్ష్మపరంపరను పొందుతారు అజ్ఞానులు-

విజ్ఞులు ఇంద్రియనిగ్రహం కలవాళ్ళు-వాసనారసానులు- కనుక
వీళ్ళకు ఇష్టానిష్టములులేవు- కనుకనే నాళ్లు ఆకస్మికంగా ఏదోపని
చేస్తూ ఉంటారు- ఒకప్పుడు ఏమీచెయ్యరు- బ్రహ్మనిష్ఠుమహేశ్వ
రులు ఇలాంటివారే- జ్ఞానులకు నింద్యంలేదు-అనింద్యంలేదు- హేయో
పాదేయాలులేవు- స్వకీయ పరకీయాలులేవు- సృష్ట్యాదిలో అగ్నాదు
లకు వేడి మొదలగు గుణములు వచ్చినట్లూ ద్విజాతులకు ఆయాజాతికి
ఉచితమయిన కర్మనియమము ఏర్పడినట్లున్నూ హరిహరాదులకు చరిత్ర
వేషానియమములు ఏర్పడ్డాయి- ఇది ఈశ్వరేచ్ఛారూపమయిన
నియతివల్ల ఏర్పడిన వ్యవస్థకాని మరొకటికాదు-

అజ్ఞులకయితే క్రియానియమం అగ్నాదిక్రియవంటిది కాదు-
అలా సృష్ట్యాదిలో అభివ్యక్తమయినవికావు- సృష్టి స్థిరపడిన తరువాత
ఆయానష్టవిభాగసంకేతవల్ల శాస్త్రీయమయిన ఐహికఫలకర్మలుకాని,
ఆముష్మికఫలకర్మలుకాని, స్వాభావికకర్మలుకాని ఏర్పడ్డాయి- కాబట్టి
వీళ్ళకూ వాళ్ళకూ (అజ్ఞులకూ విజ్ఞులకూ) తేడాఉంది-

కనుక రామచంద్రా! విదేహముక్త విషయమగు పంచమ
మానం సదేహుడవయిన నీకు నేను చెప్పలేదు- అది చెబుతావను-
ప్రసిద్ధాకాశంకంటెకూడా అతి స్వచ్ఛమయింది చిదాకాశం- తద్భావ
ప్రాప్తియే పరశ్రేయోరూపమగు మోక్షం- అందుకుపాయాలు సాంఖ్య
యోగాలు- వివేకవిచారప్రయుక్తరాజయోగంతో ఆత్మతత్త్వం తెలిసి
కొనువారు సాంఖ్యయోగులు- ప్రాణాదినాయునిర్భంజేపి హఠయో
గంతో ఆత్మతత్త్వాన్ని తెలిసికొన్నను వారు కర్మయోగులు- ఈయిద్ద
రకు తత్త్వసాక్షాత్కారంచేత పొందదగినది ప్రశాంతస్థితియే- కొందరు
సాంఖ్యంతోటి, కొందరు యోగంతోటి ఈస్థితికొరకు ప్రయత్నిస్తారు-
ఈరెంటివల్లా ప్రాప్తించే స్థితిఒక్కటే- ప్రాణమనోవృత్తులు రెండూ

అత్యంతం విలయంచెందితే ఉభయవాససారహితస్థితి మేర్పడితే అదే పరమపదము. అన్నం వండటానికి నిప్పు నీరు కలిసి పనిచేస్తున్నాయి- అలాగే మోక్షవిషయంలో సాంఖ్యయోగములు రెండూ కలిసి (సముచ్చిత్య) ఎందుకు పనిచేయకూడదు? అని అడుగుతారు కొందరు- కాని అది పాపగదు- విను-

పాకవిషయంలో నీళ్లు లేకున్నా, నిప్పు లేకున్నా పాకం తయారు కాదు- ఇక్కడ అలాకాదు- యోగం లేకపోయినా యోగంచేసే పని సాంఖ్యంచేస్తుంది- సాంఖ్యం లేకున్నా సాంఖ్యంచేసే పని యోగం చేస్తుంది- ఎలాగంటే, సంసారమంటే, బాహ్యంతకరణ ప్రాణాది చేష్టారూపం- తద్వాసనాపుంజాత్మకమయిన మనస్సే దానికి కారణము- అలాంటిమనస్సు సాంఖ్యం చేత కాని, యోగంచేత కాని, ఏదో ఒకదాని చేతనే లయించింది (విలీయ) తత్త్వజ్ఞానాత్మకంగా పరిణమించి ఇంద్రియ వ్యాపారాలను, ప్రాణవ్యాపారములనూ నిరోధిస్తుంది- (అనగా వాటికి అకారణమవుతుంది)- కాబట్టి ఒక్కొక్కదానిచేతనే రెంటిఫలం వస్తుంది- అంచేత ఇక్కడ సముచ్చయం అనావశ్యకం అసంభవమున్ను-

దేహమునందు అహంకారదర్శన పూర్వకము సంసారమంతా- దానికి మూలం మనస్సు- అది శాంతిస్తే మొత్తం సంసారమంతా శాంతించినట్లే- ఆత్మజ్ఞానం లేనందువల్ల మనస్సు ఏర్పడింది- ఆత్మజ్ఞానం కలిగేసరికి మనస్సు నశిస్తుంది- దానితోపాటు తత్కార్యములయిన అహంతిమమతాదిబంధమోక్షాంత కల్పనలన్నీ నశిస్తాయి- “సంసారం మనోభవం- అనగా మనస్సువల్ల పుట్టింది- నాకు అహంలేదు- అంచేత సంసారంలేదు- ఉపదేశించలేనదిలేదు- ఉపదేశమూలేదు- ఇంక బంధ మోక్షాలు ఎక్కడివి? అని ఇలా ఉంటుంది విజ్ఞుల అనుభవం-

కనుక సర్వశాస్త్రార్థ సంగ్రహమిది- ఏకతత్త్వఘనాభ్యాసమూ, ప్రాణవిలయమూ, మనోనిగ్రహమూ ఇదే మోక్షశబ్దార్థము సంగ్రహంగా- అని అన్నారు వసిష్ఠులు-

విన్నాడు శ్రీరాముడు- మంచి అవకాశం దొరకిందనుకున్నాడు- ఇలా ప్రశ్నించాడు-

శ్రీరా! స్వామీ! ప్రాణవిలయమే మోక్షానికి కారణమయితే చనిపోయినవాళ్ళయందు ప్రాణవిలయం జరిగే ఉందికదా! అప్పుడు సకల జంతువులూ మరణకాలంలో ముక్తి పొందవలసినదే అని అనుకుంటా- అలా ఎవరు అనటంలేదు- కాబట్టి మీరు చెప్పింది ఎలా పొసగుతుంది? అని ప్రశ్నించాడు-

వసిష్ఠులు సమాధానం చెబుతారు-

వసి! రామా! పై మూడు ఉపాయములూ (అనగా ఏకతత్త్వాభ్యాసమూ, ప్రాణవిలయమూ, మనోనాశమూ, ఈమూడు ఉపాయములూ) మనోనాశముద్వారాగానే మోక్షహేతువులు- మరణంలో మనోనాశమూలేదు- ప్రాణనాశమూలేదు- మరేమంటే మూర్ఖకాలంలో మనఃప్రాణములు రెండూ నీటిలో లీనమయియున్న ఉప్పువలె అవిద్యయందు వాసనారూపంతో ఉంటాయి- ఉత్తమణకాలంలో (మరణకాలంలో) తిరిగి ఆవిర్భవిస్తాయి- ఇందుకు శ్రుతిప్రమాణం ఉన్నది- “సవిజ్ఞానోభవతి సవిజ్ఞానమే వాన్వవక్రకామతి” అని లోకంలో తృణజలాయుకా దృష్టాంతమని (న్యాయమని) ప్రసిద్ధికూడా ఉంది-

కాక విలీనములయియున్న ప్రాణములు చక్షురాది ఇంద్రియముల ద్వారా లేచిపోజాలవు- ప్రాణములు స్థూలదేహాన్ని విడిచి బయటకు వెళ్ళినంతమాత్రాన అవి విలయం చెందినట్లుకాదు- స్థూలదేహమనే ఆధారంలేనంతమాత్రాన అవి విలయం చెందవు- ఈప్రాణాలు యీ శరీరంనుంచి లేచిపోయేటప్పుడు పంచభూతములయొక్క తన్మాత్రలతో కూడా లేచిపోతాయి- లేచిపోయి బాహ్యకాశంలో ఈ భూతమాత్రలతోటి తాత్కాలిక వ్యవహారయోగ్యమయిన దేహాన్ని కల్పించుకుంటాయి- కాబట్టి మరణమాత్రం చేత ప్రాణవిలయం ఏప్రాణికి కాలేదు- ఇది యింకా వివరించి చెబుతామిను-

ప్రాణాలు మరణకాలంలో ఈశరీరాన్ని విడిచి లేచిపోతాయి- భూతతన్మాత్రలతో కూడా- ఆ తన్మాత్రలచే బాహ్యకాశంలో ఒక క్రొత్త శరీరం తయారవుతుంది- ఇది వాసనాకామకర్మలచే తయారు అవుతుంది- ఈ ప్రాణాలకాశరీరం ఆధారమవుతుంది- ఇలా భూతతన్మాత్రలకూ ప్రాణములకు బాహ్యకాశంలో సమావేశం కలుగుతుంది- చూడండి శ్రుతి యిలా చెబుతోంది- “తద్యథాపేశస్కరీ పేశసో మాత్రాముపాదాయ అన్యన్నవతరం కల్యాణతరం రూపం తనుతే ఏవమేనాయమాన్యో ఇదంశరీరం నిహత్య అవిద్యాం గమయిత్వా అన్యన్నవతరం కల్యాణతరం రూపం కుదుతే పితృంవా గాంధర్వంవా దైవంవా ప్రాజాపత్యంవా బ్రాహ్మంవా అన్యేషాంవా భూతానాం” అని- స్వర్గ కారుడు సువర్ణము మొక్క శకలమును తీసికొని క్రొత్త క్రొత్త ఆకారంతో ఆభరణము తయారుచేస్తాడు- అలాగే ఈ ఆత్మ కూడ ఈశరీరాన్ని చెడినట్టి దీని ఆకారం కనిపించకుండాచేసి క్రొత్త క్రొత్త శరీరాలను తయారు చేసికొంటాడు- అని యీశ్రుతికి అర్థము-

ఈ భూతమాత్రలు బయటనున్న యితరజీవుల ప్రాణాలతో సంశ్లేషించవు- (కలియవు.) ఈయవి వాసనాత్మకములు- అందుచే ఆయాజీవుల కర్మవాసనారూపముతో వేరువేరుగా ఉంటాయి- అలాంటి వాసనలుగల మనోఏశిష్టములయిన ప్రాణాలతోటే అవి కలుసుకుంటాయి- ఇతర ప్రాణాలతో కలుసుకోవు- ఇట్టిది యిచటి వ్యవస్థ-

ప్రాణములు క్రొత్త శరీరంలో పూర్వ దేహ వాసనాసహితములయి యే పుటతాయి- భావి దేహ వాసనాసహితములయి యే (రాజోవు శరీరానికి సంబంధించిన వాసనాలతో కూడుకొని యే) పూర్వ శరీరాన్ని విడిచి వెళుతాయి కూడా- దేహాంతరంలో తదీయహృదయాకాశంతోనూ, తదంతర్గతములయిన వాయువులతోడను సంశ్లేషం చెందుతాయి- ఎలాగంటే కుసుమగంధము () మువ్వలలో ప్రవేశిస్తూ మువ్వలలోనున్న తైలంతో సంశ్లేష (కలియకను) చెందు

తుంది- కనుకనే యంత్రనిష్ఠిడనాది దుఃఖం దీనికికూడా కలుగుతుంది-
 నీటికుండ సముద్రంలో మునిగిపోయి బయటనున్న జనులకు కనిపించడం
 లేదనుకొండి- అంతమాత్రంచేత ఆకుండ అక్కడ నశించిందా? లేదు-
 అలాగే మరణంలో మనఃప్రాణములు లీనమై యున్నంత మాత్రంచేత
 నశించినట్లుకాదు- కనుక మరణంలో మనోనాశంలేదు- ప్రాణనాశమూ
 లేదు- ఇదీ సిద్ధాంతం-

మనస్సుతో కూడుకొనే ప్రాణములు పుటుతూ ఉంటవి- మన
 స్సుతో కూడానే ప్రాణాలు లేచిపోతాయి- జ్ఞానంలేనిదే మనస్సు
 ప్రాణాలను విడిచిపెట్టదు- తిత్తిరి అను పురుగు మరొక గడ్డిపోచను
 ఆధారముచేసికొనే లోగడతృణమును విడిచిపెటుతుంది- కాబట్టి జ్ఞానం
 చేత వాసనాక్షయం కలిగితే మనోనాశమూ కలుగుతుంది- ప్రాణ
 నాశమూ కలుగుతుంది- అప్పుడు శాంతియే మిగులుతుంది-

రామా ! జ్ఞానంవల్ల సర్వసదార్థములయొక్క అసత్త్వం (మిథ్యా
 త్వం) తెలియబడుతుంది- ఆపైన వాసనానాశం కలుగుతుంది- అటు
 పైన మనఃప్రాణములయొక్క నాశం- ఇదీ దీనిక్రమం-

ప్రశాంతమయిన మనస్సునకు దేహదృష్టి ఉండదు- వాసనలు
 నశిస్తే మనస్సు పరమపదమును (ముక్తిస్థానాన్ని) చెందినట్లు పెద్దలం
 దురు- చిత్తిమనగా వాసనామాత్రమే- వాసనలు లేకపోతే పరమ
 పదమే జీవుడికి- జ్ఞానము వాసనాసహితంగా సకలప్రపంచాన్ని బాధించి
 ఆత్మతత్త్వమే అవుతుంది- ఆత్మతత్త్వము చలనరహితమైన జ్ఞానము
 గానే మిగులుతుంది- రజ్జు సర్పభ్రమాకారమయిన ప్రపంచంయొక్క
 వినాశం ఇలా వివేకజ్ఞానమాత్రంచేత కలుగుతుందని అనుభవ నిష్ఠులు
 అంటున్నారు-

కాబట్టి రామా ! 1. ఏకతత్త్వాభ్యాసమూ, 2. ప్రాణస్పంద
 నిరోధమూ, 3. మనోనాశమూ, ఈమూడూ మోక్షోపాయాలు-

ఏకార్థాభ్యాసవశానా అద్వితీయమయిన ఆత్మతత్త్వమును గురించిన ప్రవణమననానులను ఆవృత్తి చేయుట అని యర్థము- ఇందులో ఏయొకటి సిద్ధించినా మిగిలినవి రెండూ సిద్ధించినట్లే-

తాలవృంతస్య సంస్పృందే శాంతే శాంతో యథానిలః ।

ప్రాణానిలపరిస్పృందే శాంతే శాంతం తథా మనః ॥

చేతిలోని విసవక్త్ర ఆడకపోతే గాలికట్టినట్లే అలాగే ప్రాణవాయువు ఆడకపోతే మనస్సు శాంతించినట్లే-

శరీరం నశించిన తరువాత ప్రాణవాయువు బాహ్యకాశంలో బాహ్యవాయుస్వరూపాన్ని చెందుతుంది- ఆబాహ్యకాశంలో లోగడి వాసవల కనుకూలంగానే సర్వము చూస్తుంది- విదేహములయిన (బాహ్యస్థూలశరీరములేవి) ప్రాణములు బాహ్యకాశంలో కర్మవాసవల కనుకూలంగా సురవరపశ్వాది శరీరాన్ని ఎలాచూస్తున్నాయో, అలాగే మనస్సుకూడా తదనురూపంగానే వ్యవహారాన్ని అనుభవిస్తుంది- గాలి తగ్గితే పరిమళంతగ్గినట్లు మనస్పందం తగ్గితే ప్రాణవాయువులు శాంతిస్తాయి- కుసుమగంధంతో మిశ్రితమయిన తిలతైలములవలె మనఃప్రాణములయొక్క పరిస్థితికూడా అవినాభావమయింది సర్వజంతువులకూ మనఃప్రాణములు రెండూ రథ, సారధులవలె పరస్పరాధారంతో విహరిస్తూ ఉంటవి- అగ్న్యోష్ణములవలె ఈరెండూ ఒకటినశిస్తే రెండవది నశిస్తుంది- ఇలా రెండూ నశించి మోక్షమనే ఉత్తమఫలాన్ని ప్రసాదిస్తాయి-

రామా ! ఏకతత్త్వఘనాభ్యాసంవల్ల మనస్సు పూర్తిగా నశిస్తుంది- ప్రాణస్వభావము మనస్సులో ఏకీభవించియున్నందున ప్రాణము కూడా శాంతిస్తుంది- కాబట్టి సర్వవ్యాపకమయిన అద్వితీయాత్మతత్వాన్ని విచారించుకొని నీమనస్సు తన్మయంచెయ్యి (చేయము) ఆత్మతత్త్వంలో మనస్సు లయించినట్లే ఆత్మతత్త్వం స్థిరపడి పోతుంది-

అజ్ఞానమనగా అవిద్య, జ్ఞానమనగా బ్రహ్మకారవృత్తి ఈ రెండూ నివృత్తిమయితే మిగిలే సచిన్మాత్రంకలనో దానియందు (అచిన్మాత్రమునందు) ప్రాణధారణచేసి స్థిరపడు.

తత్త్వసాక్షాత్కారపర్యంతమూ, ఏకతత్త్వాభ్యాసం చెయ్యాలి- ఆహారం లేకపోతే శరీరం విలీనమయినట్లు ప్రత్యాహారయోగమునందు నిష్కాశులయినవాళ్ళ చిత్తము ప్రాణాలతో సహా విలీనమవుతుంది- అప్పుడు పుతత్త్వమే మిగులుతుంది- ప్రత్యాహారంతములయిన అయిదు యోగాంగములచే మనస్సుకు బాహ్యకారము నశిస్తే ధారణాది మూడు యోగాంగములతో మనస్సునకు బ్రహ్మైకతానత్వము (బ్రహ్మస్వరూపము) సంపన్నమవుతుంది- అప్పుడు నిర్వికల్ప సమాధిపరిపాకంచేత బ్రహ్మభావం సిద్ధిస్తుంది-

ఉపనిషద్వాక్యములను శ్రవణంచేయకున్నా తదర్థమును మననం చేయకపోయినా ధ్యానధారణాద్యభ్యాసము సంభవించదు- కనుక శ్రవణమననములచేత ద్వైతజాతము అవిద్యయే అని కనుక అదిలేనిదని తత్త్వజ్ఞానంవల్లనే పరావాప్తి అని ప్రమాణప్రమేయ అసంభావనా దోషనిరాసపర్యంతమూ తెలిసికొని తదుపరి ధ్యానధారణాదులచే జ్ఞానాభ్యాసము చేయవలెనని భావము-

మేఘం ఊణిస్తే దానివల్ల నచ్చినమంచు తగ్గుతుంది- చిత్తం మాత్రమే అవిద్యయని భావించి బ్రహ్మకారంగా పరిణమించిన చిత్తం చేరినే చిత్తక్షయంచేసికో- రామా! చిత్తక్షయముయొక్క రూపం చిత్తాధిష్ఠానమయిన ఆత్మేకాని శూన్యతకాదు- అభావము పరమపురుషార్థము కానేరదు- చిత్తము ఒక్కముహూర్త కాలము పరమాపదమునందు (ఆత్మతత్త్వమునందు) విశ్రాంతిచెందితే అపట రుచిపడి బ్రహ్మకారంగా పరిణమించినదనియే భావించు- అధ్యస్తమునకు అధిష్ఠానము కంటే భిన్నంగా స్వరూపంలేదు కాబట్టి అధిష్ఠానమునందే నిరతిశయ స్వప్రకాశ ఆనందాస్వాదాన్ని పొందినదై యింక అక్కడనుంచి లేవదు-

(వృత్తానం చెందదు) కనుక నె శివధర్మోత్తరమునందిట్లు చెప్పబడినది-

శ్లో॥ జ్ఞానామృతరసో యేన సకృదాస్వాదితో భవేత్ ।

విహాయ సర్వకార్యాణి మనస్తత్రైవ ధావతి ॥ అని

ఇదే ప్రస్తుతములయిన జ్ఞానయోగములకు ఫలము- సాంఖ్యంచేతకాని, యోగంచేతకాని క్షణకాలము చిత్తము బ్రహ్మయత్తమయితే వాడు మరలపుట్టడు- సంసారబీజము దగ్ధమయి అవిద్యగళితమయి ప్రపంచ వాసనలు శాంతించిన వానికి బ్రహ్మభావానికి విచ్ఛేదం ఉండదు- ఇలాంటివాడు కోటికొకడుంటాడు- వీడు స్వయంప్రకాశచిదానంద మూర్తిని సాక్షాత్కరించుకొని శాంతించి ఉంటాడు-

౬. సుందరుడా ! నేను చెప్పిన మోక్షోపాయములు మూడును అభ్యసించదగినవి- వాని అభ్యాసంచేతకాని జాగ్రత్త్వస్థుఁడు ప్తి లక్షణ మయిన అవిద్యాబీజములు నశించవు- అప్పుడు మనస్సు దగ్ధపటము (కాలినగుడ్డ) వలె ప్రతిభాసమాత్రిముగ మిగిలి ఉంటుంది- ఇలాంటి మనస్సునే జీవన్ముక్తిదశలో సత్త్వమంటారు పెద్దలు- ఇలాంటి మనస్సు రాగ ద్వేషాభిమానాలు నశించినందున మరల సంసారంలోకిరాదు-

ఎలాగంటే రాగి స్పర్శమణియొక్క సంబంధంవల్ల బంగార మవు తుంది- అది ఎన్ని కలంకాలు అంటినా మళ్ళీ తామ్రం (రాగి) కాదు- ఇదే చందం- ఇక్కడకూడా- అన్నారు వసిష్ఠులు-

ఇట్లు ౬౯వ సర్గ సమాప్తము.

౭౦. వేతాలప్రశ్న

వసి॥ రామా ! చిత్తం శాంతిస్తే జీవుడికి ముక్తిఅని చెప్పాను నీకు- ఆత్మజ్ఞానం వల్లకాని ముక్తిసాధ్యంకాదన్నాను- జ్ఞానం కలగా లంటే ఆత్మవిచారం (అనగా వేదాంతవాక్యవిచారం) మిక్కిలి అవస రం- ఎండమావుల నీటిచందముయిన అహంతాదులు (అహంకారా

రాజు॥ ఓ వేతాళా ! నిశాచరుడా ! నన్ను అన్యాయంగా బాగా త్కారంగా వధించేటట్లుయితే నీతలకాయ వేయవక్కలుగా పగిలి పోతుంది- ఇందులో సందేహంలేదు- అన్నాడు-

వేతాళు॥ రాజా ! నేను నిన్ను అన్యాయంగా చంపటంలేదు- న్యాయంగానే చెబుతున్నా చూడు- నీవురాజువు- అర్థజనంయొక్క కోర్కెలు తీర్చవలసిన బాధ్యత నీమీదఉన్నది- కాబట్టి నాకిప్పుడు ఆకలి కలిగింది- ఆహారంకానాలి- ఇయ్యవలసిన బాధ్యత నీమీదఉంది- నిన్ను కొన్నిప్రశ్నలడుగుతాను- నానికి జవాబు చెప్పవలసిన బాధ్యత కూడా నీకుకద్దు- ఈ బ్రహ్మాండములన్నీ ఏసూర్యుని కిరణ రేణువులు ! మహాగగన రేణువులన్నీ ఏగాలియందు ప్రకాశిస్తున్నాయి ! స్వప్నం నుంచి మరోస్వప్నంలోకి పోతూ ఇలాకొన్ని వేల స్వప్నాలు గడిచినా విడువకుండా ఉండే స్వచ్ఛమయిన పదార్థం ఏది ? అరటిస్తంభంలో లోపలకుపోయినకొద్దీ మట్టలునస్తూ ఉన్నట్లు ప్రపంచంలో అంతర్యామిగా అన్నిటిలో ఇమిడియున్న వస్తువేది ? మహాగోప్యవిగా ప్రసిద్ధమయిన బ్రహ్మాండాకాశాదులుకూడా ఏఅణువుద్వారా పరమాణువులో ఆ అణువు ఎవ్వరు ? ఏపరమాణు రూపమయిన కొండకు లోకత్రయము ఘనతిరమయిన శిలానారూపమో ! ఆ పరమాణువు ఏది ?

రాజా ! ఇలా నేను ఆనుప్రశ్నలువేశాను- ఈ ఆరింటికి నీవు జవాబు చెప్పకపోతే నీవు దుష్టుడవు- ఆత్మఘాతివి- అంచేత ఈ అపరాధం చాలు నిన్ను చంపటానికి- కాబట్టి యీప్రశ్నలకు జవాబు చెప్పని దోషంవల్ల నిన్నుమెత్తిని పండును మ్రింగినట్లు మ్రింగివేస్తాను- నీ మండలంలోని జనులను కూడా భక్షిస్తానన్నాడు- వేతాలుడు-

ఇట్లు వేతాళప్రశ్న అనే 20వ సర్గ సమాప్తము.

(అనగా రుద్రుడు) ఇట్టి రుద్రులు వేయిమంది ఎవని శరీరమండలంలో కేశలోమాలవలె ఉండినో ఆతడు ఒక మహాదిత్యుడు- ఈ ఆదిత్యుని యొక్క కిరణాలే అసంఖ్యాకములయిన బ్రహ్మాండములన్నీ- ఈ ఆదిత్యునియొక్క కిరణములనే బ్రహ్మాండత్రస రేణువులే నేను చిత్సూక్ష్ముడు అంటున్నాను- ఈ చిత్సూక్ష్ముడే నిఖిలప్రపంచాన్ని ప్రకాశింపజేస్తున్నాడు- విజ్ఞానాత్మయే ప్రపంచమును ప్రకాశింపజేసే సూర్యుడు- ఆతడి త్రసరేణువులే ఈ బ్రహ్మాండాలు- ప్రపంచమనే పగటికాలం విజ్ఞానమనే సూర్యుని కాంతిచే ప్రకాశిస్తున్నాయి- పుట్టుచున్నాయి-

కనుక ఓ వేతాళుడా! త్రైలోక్య మండపమణి అయిన సూర్యుడు నేను వర్ణించి చెప్పిన శబలబ్రహ్మ- అతనియొక్క పారమార్థిక తత్త్వం స్వయంప్రకాశచైతన్యం (ప్రత్యగాత్మ) కర్తుత్వ భోక్తుత్వాది వికారాలు ఈ ప్రత్యగాత్మయందు ప్రతిభాసిస్తున్నాయి- పరమార్థంలో ఈ వికారాలు ఈ షణ్మాత్రంకూడా ఇతనియందు లేవు- కాబట్టి నీవు ఈ ప్రశ్నాడంబరాన్ని మాని ఊరకుండు అన్నాడు రాజు-

ఇట్లు ౭౦ ప్రథమప్రశ్నోత్తరవర్ణనమనే సర్గ సమాప్తము.

౭.౧. వేతాళ ప్రశ్న భేదము.

రాజు రెండవ ప్రశ్నకు జబాబిస్తాడు-

వేతాళా! కాలసత్త, నభస్సత్త, స్పందసత్త, (సూత్రాత్మ) చిదాభాససత్త, ఇవి అన్నీ పరమపావనములు- పరమాత్మ అనే మహా వాయువులో కల్పింపబడి అనేక వికారాలు చెందుతూ ఉంటాయి- అయితే పరమాత్మ అంటేనే సర్వానుగతమయిన సత్తారూపంకదా! ఈస్థితిలో కాలాదిసత్తలు పరమాత్మయందు ఉంటాయి అని రెండు సత్తలకు ఆధారాధేయభావం ఎలాకుదురుతుందని అంటారు- కాని అది కుదరదు- కుసుమానికి ఆమోదానికి భేదంలేకున్నా భేదం కల్పించుకొని ఆధారాధేయభావాన్ని వ్యవహరించుచున్నట్లు పరమాత్మ సత్తా

కాలాదిసత్తలకు భేదాన్ని కల్పించుకొని ఆధారాధేయభావం వ్యవహరింపబడుతోంది.

ఈ ప్రపంచంలో భ్రమలు ఎంతటి తండోపతండాలుగా పుట్టిపుట్టి ఎప్పటికప్పుడు సమసిసోతున్నా తదధిష్ఠానమయిన బ్రహ్మపదార్థం మాత్రం అవిచ్ఛిన్నంగా అనుగతమయి ఉంటూనే ఉంది. అరటి స్తంభమనేది ప్రతాత్మకమో (అనగా మట్టలరూపమో) అలాగే లోలోపల సర్వానుగతమయిన చైతన్యమే బ్రహ్మపదార్థము. నిఖిల ప్రపంచానికి వివర్తాధిష్ఠానపదార్థమే సత్తూ అనీ, బ్రహ్మమనీ, ఆత్మఅనీ చెప్పబడుతోంది.

లోకంలో కార్యసత్తలన్నీ కారణసత్తా పరంపరలో పర్యవసానం చెందినట్లు ప్రాపంచిక పదార్థాలయొక్క సత్తాలన్నీ రంభాస్తంభములవలె తత్తదనుభవరూపమయిన చిన్నాత్రమునందు పర్యవసించుచున్నది. ఆచిన్నాత్రమే నిర్మలమయినదగుచూ జగదాకారంగా విస్తరించిఉంది. ఇలాంటి పరమాత్మ సూక్ష్మమైన కాబట్టి, అలభ్యమైన కాబట్టి అణువణువు చెప్పబడుచున్నాడు. సర్వవ్యాపకుడు కాబట్టి ఈతడు మేర్వాది పర్వతాలకు మూలనాని (ఆధారమనీ) చెప్పబడు చున్నాడు. పరమాత్మ అలభ్యుడు (ఏ యిదియూనికి అందేనాడు కాదు) కనుక అణువు ప్రపంచపూరుకుడు (పూర్ణుడు) కనుక మహాగిరి. ఇతడు సర్వావయన రూపుడయిననూ, నిజస్థితిలో అవయవసంబంధరహితుడు. ఇలాంటి జ్ఞాపిమాత్రుడయిన పరమాత్మయొక్క మజ్జామాత్రం (సారమాత్రం) జగత్రయము. కనుక ఓసాధూ ఈజగత్రయము విజ్ఞానమాత్ర మధ్యమమని గ్రహించు.

ఓ పిల్లనేతాళుడా! ఈలోకాలు విజ్ఞానమాత్రమయిన పరమాత్మయొక్క కలనా కలితము. ఆవిజ్ఞానరూపము మీబోటివాళ్ళకు అలంఘనీయము. కాబట్టి నేచెప్పిన సమాధానాలన్నీ నీమనస్సులో నిలుపుకో. దర్పము చంపుకొని ఉండు. అన్నాడు రాజు.

ఇట్లు వేతాలప్రశ్న భేదమనే ౭౨వ సర్గ సమాప్తము.

23. వేతాలాఖ్యానము.

వసి! రామా! ఇలా రాజునుంచి ప్రశ్నలన్నిటికి జనాబు విన్నాడు వేతాళుడు శాంతపద్మాడు- ఆశలీ మరచి పోయాడు. అవిచల ధ్యానంలో ఉండిపోయాడు- (అనగా సమాధిస్థుడయ్యాడు)-

రామా! వేతాళుని ప్రశ్నలూ వాటిజవాబూ నీకు చెప్పాను-

ఇలా క్రమంగా చిదానువునందు ఈజగత్తు అంతా ఇమిడిఉంది- ఇది ఆత్మవిచారంతో అంశులేకుండా పోతుంది- పిల్లవాడు కళ్ళిండు కున్న వేతాళుని శరీరంవలె- కనుక నీచిత్తాన్ని అన్నిటనుంచి, ఉపసంహరించి, అంతరాత్మను స్థిమితపరచుకొని పరమార్థియందు ప్రతిష్ఠితం చెయ్యి- శాంతుడవుగా ఉండు- కోరికలకు బొంగబోకు- మనస్సు ఆకాశంవలె నిర్మలపరచుకో- సర్వత్ర సమదృష్టితో మెలగు- స్థిరబుద్ధితో నుండు ఎందును వ్యామోహపడబోకు- యథా సామ్యమువర్తియయిన వానికి భగీరథునకు గంగావతరణము సాధ్యమయినట్లు అంతా సులభసాధ్య మవుతుంది-

రామా! మనస్సు శాంతపరచుకొని లభించినదానితో పాపి పశుతూ సర్వసమము సుఖమయము అగు పరమార్థియందు నిర్విమూ ఉంటున్న వానికి సగరపు తులకూ వాళ్ళు త్రవ్విన సముద్రమునకును సంజీవన మణిప్రాయమయిన గంగావతారము సిద్ధించినట్లు- దుర్లభమయిన వాంఛితార్థములుకూడా అనాయాసంగా సిద్ధిస్తాయి- అన్నాడు వసిష్ఠులు-

ఇట్లు వేతాఖ్యానం 23వ సర్గ సమాప్తము.

24. భగీరథోపదేశము.

శ్రీరా! విన్నాడు శ్రీరాముడు- చిత్తానికి చనుత్కారం కలిగింది- స్వామీ! భగీరథరాజు గంగను ఎలా భూలోకానికి అవత

రింప చేసింది చెప్పండి అని అడిగాడు వసిష్ఠులను- వసిష్ఠుడు ఆతనికథ చెప్పినారంభించాడు-

వసి॥ రామచంద్రా ! ఉన్నాడు భగీరథుడనే రాజౌకను- పరిమ
ధార్మికుడు సముద్రపరివేష్టితమయిన భూమండలానికి తిలక్ ప్రాయుడు-
(అనగా ముఖ్యుడు) యాచకుల కెవరికయినా సంకల్పం కలిగి ఇతడి
దగ్గరకువచ్చి ఏదయినా అడిగారా ! అడగటం వ్యవధానంగా అడిగిన
దాన్ని ఇచ్చేటంతటి ధార్మికుడు- ఇచ్చింతర్వాత డబ్బుఖర్చు అయిందని
కష్టపడేవాడా ! అంటేలేదు- ముఖం మరింత ప్రసన్నంగా (సంతో
షంగా) ఉండేది- అపాత్రులకు దానం ఎన్నడూ ఎరుగడు- సజ్జనుల
పోషకుమాత్రం నిరంతరం దానంచేస్తూ ఉండేవాడు- ధర్మమార్గంచేత
ద్రవ్యం ఆర్జించటంలో మాత్రం గడ్డిపరకనయినా స్వీకరించేవాడు
కామధేనువువలె- (కామధేనువు అడిగినదానిని యిచ్చినా తాను ఆహా
రుకొరకు గడ్డిపోచలను భక్షిస్తుంది-) ఎంతటి దుర్మార్గుడినయినా మద
మణచి గుణవంతుణ్ణిగా తయారుచేసే ప్రతాపశాలి- రాత్రించవల్లు
ప్రజాపాలనకొరకు దేశమంతా పరిభ్రమించి అలసిపోయేవాడు- మాన
వుల అజ్ఞానాంధకారాన్ని రూపుమాపటమే ఆతనిలక్ష్యం- వాళ్ళదైన్యం
తొలగించటమే ఆతడి ముఖ్యోద్దేశ్యం- పొగలేని నిష్పవలలు దేహ
కాంతి నిష్కలుకురిపించే ప్రతాపం- శత్రువులకు సూర్యకాంతమణి-
సజ్జనులకు చంద్రకాంతమణి- స్వర్గపాతాళలోకంలో ప్రవహించే గంగా
ప్రవాహమనే ప్రపంచ యజ్ఞోపవీతానికి మూడవగుణాన్ని (దారాన్ని)
తయారుచేసిననాడు మర్త్యలోకానికి గంగనుతెచ్చి అగస్త్యుడుత్రాగి
ఎండగట్టిన సముదాన్ని గంగతోనింపి పూర్తిచేశాడు- డబ్బుతో
యాచకసంఘంయొక్క కోరిక పూర్తిచేసినట్లు- గంగను పోషానంగా
తయారుచేసి పాతాళలోకంలోఉన్న సగరచక్రవర్తి కొడుకులను బ్రహ్మ
లోకంచేర్చిన మహానుభావుడు- యువకుడు- రాజు (భూపతి) అయినా
నీవలెనే వైరాగ్యం కలిగింది- విచారంతో లోకయాత్ర ప్రారంభిం
చాడు- నడియావనంలో ఆత్మవిచారం చేయుటనే కోరిక కలిగింది-

ఏకాంతంలో కూర్చున్నాడు. ఇలా విచారించాడు- “రాత్రి తర్వాత పగలూ పగలు తర్వాత రాత్రి అన్నట్లు” కర్మచెయ్యడం దానిఫలం అనుభవించడం మళ్ళీ చెయ్యడం, మళ్ళీ అనుభవించడం ఇంకేకదా లోకంలో జరిగేది- ఎన్ని జన్మలకయినా ఇది మామూలే గదా ! ఇందులో కొత్త ఏముంది ? పరమపురుషార్థమనే ఫలం ఏమి ఉంది ? కాబట్టి ఏదిచేస్తే ఇంక పొందలేనిది మిగిలి ఉండదో అదే సుకృతం అని తలుస్తాను నేను- మిగిలిన కర్మలన్నీ అశుద్ధములే- మాంస ఫలములే- మాంసబుద్ధిగల లోకులు చేసినదానినే మాటిమాటికీ జన్మ జన్మకీ చేస్తూ సిగ్గుపడరు- ఇకెంత పెరి ! ఏళ్లు మాంసబుద్ధులందామా ! బుద్ధిసోమలందామా అని ఆలోచించాడు- ఇలా విచారిస్తూ సం రం నుంచి భయపడుతూ ఒకప్పుడు ఏకాంతంలో ఉండగా త్రితలుడనే గురువును అడిగాడు భగీరథుడు.

భగీ! స్వామీ ! నిస్సారమయిన సంసారాటవిలో చాలకాలం తిరిగితిరిగి వేసారిపోయి ఉన్నాము- జరామరణమోహాదుదిరూపములయిన సంసారదుఃఖాలు నశించే విధానం చెప్పండి అని అడిగాడు-

త్రితలుడు॥ భగీరథా ! సాధనచతుష్టయసంపత్తి ముందు సంపాదించుకోవాలి- శివణమననాద్యుపాయాలు అలవరచుకోవాలి- చిత్తాన్ని సామ్య విశ్లేష వైషమ్యశూన్యమయిన సమాధిలో ఉంచాలి- బ్రహ్మకారమయిన ప్రత్యక్షత్వబోధను సంపాదించాలి- అప్పుడు సంసార దుఃఖాలు అన్ని నశించాలి- హృదయగంధులు తెగిపోవాలి- సర్వ సంశయాలు విచ్ఛిన్నంకావాలి- సర్వకర్మలు నశించాలి- రామా ! సంసారబంధం విచ్ఛిన్నంకావాలంటే చిద్రూపమయిన పరమాత్మను తెలిసికోవాలి- అతడు సర్వగతుడు- నిత్యుడు- ఉదయాస్తమయములు లేనివాడు- అన్నాడు త్రితలుడు-

భగీరథుడు విన్నాడు- కొంత వివేకం కలిగింది- స్వయంగానే ఆత్మతత్త్వంగురించి ఆలోచించుకొని నిశ్చయించుకొని ఉన్నాడు- కాని

విక్షేపబాహుళ్యంచేత చిత్తం స్థిరపడలేదు అవిషయంలో- తనకు తెలిసినంతవరకు గురువుగారికి నివేదించాలనుకున్నాడు. తెలిసినంతవరకు గట్టి చేసికోవాలి అని అనుకున్నాడు- ఆ తర్వాత విక్షేపాశం తొలగిపోవటానికి ఉపాయం అడిగి తెలుసుకో తలచాడు- ఇలా అడిగాడు-

స్వామీ ! చిన్మూలతమయిన నిర్గుణబ్రహ్మతత్త్వం ఒకటి నిఖల ప్రపంచాధిష్ఠానంగా ఉన్నదనీ నాకు తెలుసు- దేహ, ఇంద్రియ, ప్రాణ మనోబుద్ధి, అవిద్యాంతమయిన భాగం ఏదీ బ్రహ్మ (ఆత్మ) కాదనీ నాకు తెలుసు కాబట్టి అభానాపాదకాజ్ఞానాంశభాగము నశించలేదు- ఇతరావభాసకు హేతువయిన విక్షేపాంశముకూడా నశించలేదు- కాబట్టి అసత్త్వాపాదకాజ్ఞానాంశం నాకు నశించింది- ఇది నాకు మీనూట మీది నమ్మకంచేత కలిగింది- యుక్తికికూడా సరిపోయింది- కాని సదసద్వివేకబోధలలో సదాత్మబోధరూపమయిన ప్రతిపత్తి (జ్ఞానం) కరతలామలకంగా నాకు స్పష్టపడటంలేదు- కారణమేమిటో తెలియదు- కనుక ఈచిత్తపిక్షేపాలన్నీ శాంతించి నేనే జ్ఞానంలో స్థిరంగా ఉండే ఉపాయం ఏదో సెలవివ్వండి ! అన్నాడు భగీరథుడు-

త్రితలుడు విన్నాడు- భగీరథుని ఆభిప్రాయం తెలుసుకున్నాడు- భగీరథునికి రాజ్యాద్యభిమానం మొండని గ్రహించాడు- అంచేత ఆయా విషయాలమీదికి చిత్తం ఊరికే పరుగెత్తుతూ ఉంటుందని గ్రహించాడు- విక్షేప ప్రాబల్యంచేతనే కలిగిన ఆత్మజ్ఞానంకూడా దృఢపడటం లేదని గుర్తించాడు- ఇంక రాజ్యాభిమానాన్ని తొలగిస్తేకాని భగీరథుడు బాగుపడడని నిశ్చయించుకున్నాడు. ఆప్రయత్నంలోకి దిగాడు- గీతలో చెప్పిన అమానిత్వాది గుణసంపదను ఉపదేశించ నారంభించాడు-

త్రిత! భగీరథా ! అమానిత్వాది గుణసంపదచేతకాని చిత్తం జ్ఞేయపదార్థం మీద స్థిరపడదు- అలా చిత్తం స్థిరప్రతిష్ఠ చెందితేకాని జీవుడు సర్వగతుడుకాడు- అప్పుడుకాని జన్మరాహిత్యం చెందడు-

పుత్ర దార గృహనులందు అనాసక్తి అనసరం- ఇష్టానిష్ట వస్తువు లందు సమచిత్తత్వము ముఖ్యం- అనన్యయోగభక్త వివిక్తదేశసేవ జనసంఘంలో అరతి- అధ్యాత్మజ్ఞాన నిత్యత్వం తత్త్వజ్ఞానార్థవర్జనము ఇదంతా జ్ఞానసాధనమయిన నామగ్రి- దీనికి భిన్నమంతా అజ్ఞానమే- రాగ ద్వేషకాహిత్యం సంసారన్యాధికి భేషజం (మందు) ఈసాధనాలన్ని టికి అహంకారాభావము ప్రధానం అహంకారంఉంటే అమానిత్యాది నామగ్రి సంపాదించడం చాలాకష్టం- అహంకారం శాంతించిందా జ్ఞానం అతిసులభంగా సిద్ధిస్తుంది- అన్నాడు త్రితలుడు-

విన్నాడు భగీరథుడు- “స్వామీ! కొండమీద చెట్టువలె శరీ రంలో సుట్టి నిరూఢమైఉన్న అహంభావ (కార) ము నశించడం ఎలా? చెప్పండి అని అడిగాడు-

త్రిత|| భగీరథా! పురుషులపయత్నంచేత భోగవాంఛ భోగించు కోవాలి- అకామోపహతమయిన చిత్తాన్ని శుద్ధాత్మకారంగా మార్చాలి- అప్పుడుకాని అహంకారం నశించదు-

భగీరథా! జీవుడికి (మానవుడికి) “నేను రాజ్యం విడిచిపెట్టితే నన్నెవ్వరు లోకులు గౌరవించరు- పైగా శత్రువులు పరిహసిస్తారు- అన్నికోరికలు తీర్చుకొన సమర్థుడనయిన నేను ఎలాభిక్షౌటన చేస్తాను? ముప్పైతుకున్న అన్నపానాదులతో ఎలా జీవించేది? అనే దిగులువల్ల ఒకవిధమయిన లబ్ధ అభిమానమూ ఏర్పడుతుంది- వీటివల్ల ఇల్లు నిడువ కుండా ఇంటిలోనే ఉండాలనే భావంఒకటి దృఢంగా ఏర్పడుతుంది- తుదకీభావం ఒకపంజరం- (లేక బోను) అవుతుంది వీడికి- సర్వసంగ పరిత్యాగంతో ఈపంజరం (బోను) భగ్నం అయిందా? అదృష్ట వంతుడే వీడు- కాకపోయిందా నీడుచచ్చాడే- ఈపంజరం భగ్నం కానంతవరకూ (పరిలిపోనంతవరకూ) అహంకారమనేది కళకళలాడుతూ నాట్యమాడుతూనే ఉంటుంది-

కాబట్టి నీవు వెళివిగలిగి దుర్భావాలు తొలగించుకొని అహంకారం చంపుకొని నిశ్చలంగా ఉంటివా ! నీవు ముక్తుడవే- అప్పటి నీపరిస్థితే ముక్తి అంటే- నీకు ముక్తికి ఏమీ భేదం ఉండదు- కాబట్టి సర్వసంగపరిత్యాగం అత్యంతావశ్యకం-

కనుక భగీరథా ! రాజవిహ్వలయిన ఛత్రచామరాలను దూరంగా ఉంచు- పూర్తిగా రాజ్యలక్ష్మిని విడిచినేయి- దానిని (రాజ్యలక్ష్మిని) శత్రువులకు వప్పించు- దేహభిమానాన్ని చంపుకో- ఆ శత్రువుల ఇంద్లకే వెళ్ళి భిక్షులనచేయి- (ముష్టియెత్తుకో) నేను గురువునయినా నన్నడగవలసిన విషయాలు ఏమీలేవు- కనుక నన్ను కూడా విడిచిపెట్టు- “యావదాయః త్రయోపంద్యాః వేదాంతో గురురీశ్వరః” అయ్యుద్ధయమున్నంతవరకు, వేదాంతమూ, గురువు, ఈశ్వరునూ, ఈముగ్గురూ సేవింపఁగినవాళే” అనే ధర్మశాస్త్రానికి అప్రామాణ్యంరాదు- నీవు శుశ్రూష చేయజాలక నన్ను విడువలేదు- నాతో నిమిత్తంలేక విడుస్తున్నావునన్ను-

కనుక ఇలాంటి వాడవయినట్లయితే ముముక్షుగుణాలన్నిటితోను పరిపూర్ణుడవయిన నీవు బ్రహ్మవే- నీకిక సందారసంబంధం సర్వకతుండనే ఊహకూడా అక్కరలేదు- అన్నాడు త్రితలుడు-

ఇట్లు భగీరథోపదేశమునే ౭౪వ సర్గ సమాప్తము.

౭౫. భగీరథనిర్వాణం.

వసి! రామా ! త్రితలుడనే గురువునంచి భగీరథుడు ఈఉపదేశాన్ని పొందాడు- వినతగిన విషయమంతా విన్నాడు- తన కర్తవ్యాన్ని తాను నిర్ణయించుకున్నాడు- పని ప్రారంభించాడు- కొన్ని రోజులు గడిచింతర్వాత అగ్నిప్రమాధిపాదుసంస్థలన్నీ చేశాడు-తనకున్న గోవులనూ, భూమినీ, అశ్వాలనూ, (గుర్రాలనూ) బంగారన్నీ అంతా

బ్రాహ్మణులకూ, బంధువులకూ గుణవోష విచారణ లేకుండా అందరకూ పూర్తిగా వాసంచేశాడు. భగీరథు తన ప్రాణాలు మాత్రం తాను మిగుల్చుకున్నాడు. మిగిలినవస్తునామగ్రీ అంతా ఇచ్చివేశాడు. ఇదంతా మూడురోజుల్లోనే జరిగిపోయింది. సర్వార్థక్తుడయిన భగీరథుణ్ణి చూచి ప్రవృత్తివర్గమూ పౌరులూ ఖిన్నులయ్యారు. (బాధ పడ్డారు) అంత తన పాలిమరమీదనున్న శత్రురాజుకు తన రాజ్యాన్ని అంతా గడ్డిపోచనలె ఇచ్చివేశాడు. రాజ్యం, రాజాస్థానం, నివాసస్థానం అంతా శత్రురాజు ఆక్రమించాడు. తుదకు కట్టుగుడ్డమాత్రం మిగిలి పోయాడు భగీరథుడు. దేశం విడిచిపెట్టాడు. దూరంగా పోయాడు. తన ఊరూ, పేరూ జెలియని గ్రామాలకూ అరణ్యాలకూ వెళ్ళాడు. ఇలా అత్యల్పకాలంలోనే భగీరథుడు ఏషాత్రయత్యాగం చేసికొని పరమశాంతిలో ఆత్మతత్త్వంలో విశ్రాంతి చెందాడు.

ఇలా అనదూతగా తిరుగుతూ తిరుగుతూ భూమండలంలోని ద్వీపాలన్నీ ఒకానొకపుడు కాలయోగంచేత అవశుడై శత్రువుచే ఆక్రాంతమయిన తనపట్టణాన్నే మళ్ళీచేరాడు. అచ్చట క్రమంగా అన్నియిళ్లు భిక్షకు పోగాను. మంత్రుల యిళ్ళకు పౌరులయిళ్ళకు కూడా ఇతగు భగీరథుడని మంత్రులూ, పౌరులూ గుర్తించాడు. దుఃఖంతో సపర్యలుచేసి గౌరవించారు. తుదకు శత్రురాజుకూడా గుర్తించాడు. మీరాజ్యం మీరు తీసికోండి అని అతడుకూడా ప్రార్థించాడు భగీరథుణ్ణి. భగీరథుడు అంగీకరించలేదు గడ్డిపరకకూడా. భిక్షు మాత్రం అంగీకరించాడు. కొన్నాళ్లు ఆరాజ్యంలో ఉండి తర్వాత మరోచోటికి వెళ్ళాడు. జనులందరూ దుఃఖించారు. అలాంటి భగీరథుడు ఇలాంటివాడయి పోయాడే అని. కాని భగీరథుడు మాత్రం పరమశాంతుడై నిశ్చింతబుద్ధిలో ఆత్మారాముడై ఉన్నాడు. కొంత కాలానికి క్రమంగా పూర్వగురువయిన త్రితలుణ్ణి చేరాడు. గురువు గారికి వందనాదులు అర్పించి అతనితో కూడా కొంతకాలం కొండల

మీద అడవులలోనూ, పట్టణాలలోనూ నివసించాడు- గురుశిష్యులు ఇద్దరూ ఆత్మభోధలోనూ, ప్రపంచభోధలోనూ సమానులై పోయారు- స్వస్థులై వినోదంతో దేహధారణ చేస్తున్నారు-

“ఈ దేహం ఎందుకు ధరిస్తున్నాం? ఇది ఉంటుందా? పోతే ఏమి? శాస్త్రోక్తక్రమప్రకారం వృద్ధాచారాన్ని అనుసరించి ఇది ఉంటే ఉండనీ, పోతే పోనీ, అని నిశ్చయించుకొని అరణ్యాలన్నీ తిరుగుతూ పరమానందాన్ని పొందాడు- మానుష దివ్యభోగాలనన్నిటిని ఎండుగడ్డిపరిక కంటెకూడా హీనంగా తలచారు- ప్రారబ్ధకర్మాధీనమయిన శరీరాన్ని ఆయుర్దాయం ఉన్నంతవరకు ధరించక తప్పదని నిశ్చయించుకున్నారు- ఉన్నారు-

రామా! ఆమునులు యిద్దరూ పూర్వశర్మప్రాప్తమయిన సుఖ దుఃఖాలు రెంటినీ సమానంగా చూచి అభివందించారు- సర్వసముదయిన పరమాత్మతత్త్వంలో నిలచిపోయారు-

ఇట్లు భగీరథ నిర్వాణమనే ౭౫వ సర్గ సమాప్తము.

౭౬. గంగావతరణము.

నసి|| ఒకపుడు ఒకానొక మండలంలో ఒక గొప్పపట్టణంలో సంతానంలేని రాజును మృత్యువు నోట పెట్టుకుంది- ఆరాజ్యంలో అమౌత్యవర్గం అందరూ దేశం అరాచకమయిందనీ ప్రజాపాలన మర్యాద చెడిపోయిందనీ భన్నులయ్యారు- ప్రజాపాలన సమర్థుడూ, గుణవంతుడూ అయిన రాజు ఎక్కడయినా దొరకుతాడా అని వెతికుతున్నారు- అసమయంలో భిక్షాచర్య చేసుకుంటూ ఉన్న భగీరథుడు తటస్థించాడు వాళ్ళకు- గుర్తించారు ఇతడు భగీరథుడని- తీసికొని వెళ్ళి సైన్యంతో పట్టాభిషేకం చేశారు- మహిపతిని చేశారు- వెంటనే భగీరథుడు సేనాసమేతుడై గజాన్ని అధిష్టించాడు- “జగతీనాధుడయిన

భగీరథుడు జయించుగాక" అను జయధ్వనాలు కొండగుహలో దట్టంగా మారుమోగి నోతున్నాయి.

ఆసమయంలో దైవికంగా కోసలరాజ్యాన్ని అపహరించిన రాజు కూడా నురణించినందున అయోధ్యలోఉండే ప్రకృతులు (మంగ్రులు) భగీరథుని వద్దకువచ్చి! పార్థివచారు-"రాజా! నీచేతకూడా పురస్కృతుడయిన (రాజ్యమిచ్చి గౌరవింపబడిన) మారాజు మృశ్యుగస్తుడయ్యాడు- కనుక ఆమీప్రాకృత రాజ్యాన్నికూడా పరిపాలించి మమ్మల్ని అనుగ్రహించండి- అయూచితంగా వచ్చిన అర్థాన్ని పరిత్యజించడం శీచితంకాదు-" అన్నారు ప్రకృతులు.

నసి॥ రామచంద్రా! ఆ మంగ్రులచూట అంగీకరించాడు భగీరథుడు- సప్తపాగరపర్వంతమయిన భూమండలానికి అధిపతిఅయ్యాడు- శాంతమనస్కుడు- హితమితసత్యవాక్కు- వీతరాగుడు- నూర్సిర్యరహితుడు- వచ్చిన పనిని నెరవేర్చడంలో దక్షుడు- తత్త్విజ్ఞాని-అంచేత ఎంతటి కొతుకకం సంప్రాప్తమయినా ఉప్పొంగడు- విస్మయ (ఆశ్చర్య) పడడు- కపిలుని క్రోధాగ్నిచే పాతాళలోకంలో భస్మీభూతులయిన తాతలను సగరచక్రవర్తి పుత్రులను గంగోదకంలో స్నానంచేయించి దానితో జలాంజలియిస్తే నాళ్లు తరిస్తారనే తార్కన్యవచనాన్ని జనరం పరచే విన్నాడు- అప్పటికి గంగానది భూలోకంలో ప్రవహించడం లేదు- గంగాజలాంజలి అనేది భగీరథుని చేతనే ఇతర పితృదేవతలకు కూడా ప్రసిద్ధమయింది- అంతకు లోగడ పితృదేవతలకు ఇంతగా దీని మహిమ తెలియదు-

కనుక భగీరథుడు తార్కన్యవచనాన్ని విన్నదిలగాయతు స్వర్గలోకంనుంచి గంగను భూలోకంలోకి తీసికొనిరావటానికి ప్రయత్నించాడు- వెంటనే రాజ్యం మంత్రులకు విడిచిపెట్టాడు- తపస్సు చేయ్యటానికి విజనమయిన అడవికి వెళ్ళాడు- అక్కడ వేయి సంవత్సరాలు

బ్రహ్మను, శంకరుని, జహ్నుమహిర్విని ఆరాధించి గంగను భూలోకం లోకి దించాడు- అప్పటినుంచే గంగానది భూలోకంలో ప్రవహించడం ప్రారంభం-

ఇట్లు గంగావతరణమును ౭౬వ సర్గ సమాప్తము.

౭౭. చూడాలోపాఖ్యానము.

శిఖిధ్వజమాహాత్మ్యం.

వసి॥ రామచంద్రా! భగీరథుని దృష్టి మనస్సులో పెట్టుకొని స్వస్థచిత్తుడవై యథాప్రాప్తమయిన కార్యాన్ని ఆచరించు- ముందు విభవజాతాన్ని పరిత్యజించు- మనస్సులనే పట్టిని హృదయంలో నిరోధించు- శిఖిధ్వజుడివలె స్థిరంగా ఉండు-

శ్రీరా॥ మునింద్రా! ఎవడా శిఖిధ్వజుడు? అతడు రాజ్యస్థానానికి ఎలావచ్చాడు- సవిస్తరంగా చెప్పండి- చెపితేకాని నాకు బోధ అభివృద్ధి చెందేట్లులేదు- అని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

వసి॥ రామా! మీకు పూర్వం పూర్వకల్పంలో ద్వాపరంలో దంపతులు అయినారు- ఇప్పుడు ఇరువది యెనిమిదవ చతుర్యుగంలోను, ముందురాబోవు ద్వాపరంలోను అనే సన్నివేశంతో దంపతులు కాగలరు-

శ్రీరా॥ స్వామీ! గడచినదానికి రాబోవుదానికి సాదృశ్యం (పోలిక) ఉండటంలో హేతువేమిటి? అని అడిగాడు-

వసి॥ రామచంద్రా! జగన్నిర్మాణంలో సత్యసంకల్పులయిన బ్రహ్మాదులయొక్క అనివార్యమయిన స్వభావమే అందుకు కారణం- ఒక మామిడి చెట్టుకు వేరువేరుగా పండ్లు అనేకంగా ఉంటాయి- అవన్నీ మళ్ళీ సదృశంగానే పులుతూ ఉంటాయి- తేడా ఏమీకనిపించవు- ఎన్ని కొమ్మలుకాచినా ఈసాదృశ్యం తప్పదు వాటికి- స్కంధముమాత్రం

(అభూతైవభవతి) పుట్టకుండానే ఉంటుంది- నరికితే మూత్రం మళ్ళీ అక్కడ మొలవదు- నదిలో తరంగాలుకొన్ని సదృశంగా ఉంటాయి- ముగిసి అసదృశంగా ఉంటాయి- అలాగే సంసారంలోకూడా కొన్ని పదార్థాలు అదేసోలికలో పుటుతూ ఉంటాయి- కొన్ని మరొకరకంగా ఉంటూ ఉంటాయి- దీనికంతకు ఈశ్వరసంకల్పంకారణం-

కనుక ఈ సంసారంలో (ప్రపంచంలో) శిఖిధ్వజాదుల సంసారం కూడా అలాంటిదే- గడచిన శిఖిధ్వజాదువంటివాడే ముందు వర్ణింపబోయే కథానాయకుడు రాజుకూడకాగలడు- అతడి వృత్తాంతం చెబుతామను-

పూర్వం ద్వాపరయుగంలో గడచిన సప్తమమన్వంతరంలో నాల్గవసృష్టిలో, కురురాజుల వంశంలో, ఉజ్జయిని పట్టణంలో శిఖిధ్వజుడనే రాజొకడుండేవాడు- ధైర్యశాలి అతడు- బౌద్ధార్యశీలుడు- తమామనుడు- శమదమాన్వితుడు- శూరుడు- శుభసమాచారుడు- నిఖిలగుణాకరుడు- సర్వయజ్ఞానాస్థిత- వీరాగ్రేసరశేఖ- నాపీ కూపశిటాకారానూది కార్యనిర్మాత- లోకశాస్త్రసంస్థాని- సౌభాగ్యైకణయుక్తుడు- సుందరుడు- ధర్మనస్సీలుడు- వినయోత్తులభివక్త- సకల సంపదలకుదాత- సత్సంగసహితుడు- సకల శుశూకు శ్రోత- సర్వజ్ఞుడు- అభిమానశూన్యుడు- స్త్రీవ్యసన దూరుడు- ఇలా ఉండగా కొంత కాలానికి తండ్రి స్వర్గానికి చేరాడు- తన బాహుబలంచేత పదునారవ ఏటనే దిగ్విజయంచేసిన శూరుడయ్యాడు- బాహుబలంచేత నిఖిల భూమండలాధిపతి అయ్యాడు- ధర్మమార్గంచేత ప్రజాపాలన చేశాడు మంత్రులతో- దిగంత వ్యాప్తమయిన కీర్తిని గణించాడు-

ఇలా కొన్నిసంవత్సరాలు గడిచాయి- యౌవనం ప్రారంభమయింది శిఖిధ్వజుడికి- సర్వలక్షణములతో వసంతము (బుతువు) సంప్రాప్తమయింది- చిత్తం స్త్రీవ్యసనాసక్తమయింది- ఇతరం మరచింది- నాప్రణయురాలను ఎప్పుడు నాతోడమీద కూర్చోండి బెట్టు

కుంటాను? ఎన్నడు సడకమీద పసుండ బైబుకుంటాను- ఎప్పుడు పెళ్ళాడతాను? నావలె నాప్రియురాలికి నామీది అభిలాషచే సంకోచం ఎప్పుడు కలుగుతుంది? అనే మనశ్చింత మరింత ఎక్కువయింది అతడికి- ఈచింతతో ఉద్యానవనంలో విహరించడం ప్రారంభించాడు- సాంకల్పికములయిన భూషణాలతో ఆడపిల్లలను మదిలో బహుమానించాడు-

రామచంద్రా! ఈస్థితిలో ఆతని మంత్రులు ఆతని అభిప్రాయాన్ని గుర్తించారనుకుంటాను- మనోభావాని కనుకూలమయిన ఆకారాన్ని గుర్తించడమేకదా మంత్రిత్యానికి లక్షణం- కనుక మంత్రవర్గం ఆతని వివాహవిషయం విచారణచేశారు-యశావనాన్విత యయిన సురాష్ట్రరాజయొక్క కూతును ఇయ్యమని యాచించాడు- ఆరాజు సంమతించాడు-అంతట శిఖిధ్వజుడు విధివిధానముగా వివాహమాడాడు- ఆమెపేరు “చూడాల” ఆమెమీద అలిస్నేహం కలిగింది శిఖిధ్వజుడికి- వారిరువురికీ ప్రేమ కొండలపెట్టున పెరిగింది- రాజ్యభారంతా మంత్రులకొప్పగించాడు శిఖిధ్వజుడు- ఆమెతో సుఖించడం ప్రారంభించాడు- అంతఃపురాలలో ఊయెలలమీద, ఉద్యానవనాలలో, లతాపుష్పగుబురులలో, చందనాగురువృక్షపంక్తులలో, మందారవనములలో, అరటితోటలలో, ఇంకా ఇతర వనాంతములు, దిగంతములు, సరస్సులు, జంగలములు, జనాంతములు, జంబూజంబీరజాతులు ఇవన్నీ ఆమెతో విహరించాడు- ఆయిరువురిచిత్తం అత్యంతాహ్లాదాయత్తం అయింది అన్యోన్యచేష్టలతో దున్ని సిద్ధంగావున్న పౌలాలకు రమణీయమయిన వర్షం కురిసినట్లయింది ఈచూడాలయొక్క సమాగమం శిఖిధ్వజుడికి- స్వర్గమర్త్యలోకాలతీరయింది వారివురి తీరు- నిత్యమూ నియుక్తులయినా (అనగా విడివిడిగా ఉన్నా) ఒకరిచేష్ట మరొకరికి అంతప్రియమయింది- ఒకరియొద్ద మరొకరు అభ్యసించినందున అయిద్దరూ పరస్పరం సకలకలాకోవిదులయినారు- పరస్పరమైత్రిచేత ఏకస్వరూపు

లయ్యారు- ఆచూడాల శిఖిధ్వజుని నుంచి నిఖిల శాస్త్రార్థాలనుగ్రహించి- శిల్పనిద్యాకోవిదులనుంచి శిల్పవిద్యనుకూడా గ్రహించి- సర్వజ్ఞురాలయింది- (సర్వార్థపండితురాలయింది) శిఖిధ్వజునుకూడా చూడాలనుంచి నృత్యగీతవాద్యాదులను అభ్యసించాడు- నిఖిలకలాకోవిదుడిగూర్చు- ఆమావాస్యనాడు సూర్యచంద్రులు కలిసినట్లు కలుసుకు పోయారు వీరిగురువు- వీరికలియక పుష్పము, దాని పరిమళము, వంటిదయింది- కలియబోసిన నీరుపాలవలె కలిసిపోయారు- భూలోకానికి అవతరించిన గౌరీశంకరులవలె ఉన్నారు- పరిపాలనా కార్యానికి అవతరించిన లక్ష్మీమాధవులవలె వెలిగారు- సందిగ్ధమయిన విషయం ఎంతటి బటిలమయినా ఇద్దరూ ఒకేదాదా చెప్పటానికి ఉచ్ఛ్వాసులయ్యేవారు- పాండిత్యంలో ఒకరికొకరు తీసిపోరు- గురుద్వైజాభిజ్ఞాదులను అనునర్తించడంలో అతి ఆసక్తివారిరువురికి- లోకవృత్తాంత కోవిదులు- ధర్మరహస్యనేత్రులు- రామా! వారిరువురూ బ్రహ్మాండఖండమయిన సర్వలోక కుహరంలోని గంభీరసరస్సులలో విహరించే రాజహంసల మిథునమా అన్నట్లు కలిసిమెలసి తిరిగారు-

ఇట్లు శిఖిధ్వజవిలాసకథనమును ౭౭వ సర్గ సమాప్తము.

౭౮. చూడాలప్రబోధ.

వసి॥ ఇలా దృఢప్రేమాగల వాళ్ళ యువ్వనం యావనలీలలతో చాలాకాలం గడిచింది- కొంతకాలానికి చల్లగా వాళ్ళ యావనం దిగజారింది ఓటికుండనుంచి నీళ్లుకారినట్లు- అటుపైన అధ్యాత్మశాస్త్రం విచారించడం ప్రారంభించారు వాళ్ళిద్దరు ఇలా-

“తరంగాలవలె క్షణభంగురమయింది ఈదేహం- ఇందులో ఉన్న దేహికి (జీవుడికి) మరణం దుర్నివారం- పండినపండువలె ఎప్పుడో పడిపోతుంది శరీరం- కమలముమీద పిడుగుపడ్డట్లు దేహంమీద జర (వార్ధక్యం) విరుచుకు పడిటానికి సిద్ధంగాఉంది- అరచేతిలోని నీటివలె

ఆయువు జారిపోతుంది తిప్పక- నర్స కాలంలో సారత్తిగ ఏపుగా పాకినట్లు ఒక్క తృప్తమాత్రం పెరిగిపోతుంది- శలయేటిప్రవాహం పగుగె త్తినట్లు యౌవనం పగుగెత్తుకు పోతోంది- శరీరేంద్రియాదులు ఇంద్రజాలంవలె అసత్యమైనవి- సుఖాలు పగుగెత్తుకు పోతున్నాయి ధనుస్సునుంచి జారి పోయిన బాణాలవలె- గద్ద మాంసంమీద వాలినట్లు ఆశ, దుఃఖాలూ మనస్సుమీద నాలిపడుతున్నాయి- నర్స కాలపునీటిలో బుడగలవలె-

శరీరం క్షణభంగురం- అరటి స్తంభంలోని గర్భం (మాట) నలె నిస్సారమయింది న్యనహంగమంతా విచారిస్తే- తన సవశేషం కోరిన భర్తను భార్య విడిచిపోయినట్లు స్త్రీసంఘం మనల్ని విడిచిపోతోంది- బలాత్కారంగా అరటి (కోరినవస్తువు) భించనందువల్ల కలిగెడి దొర్ల నస్యం) ఎదురుపస్తోంది- కనుక ఈసంసారంలో మంచి (సుఖం) ఏమి ఉంది? ఏంచూచి మనస్సు జన్మమరణాది దురవస్థలలోకూడ బాధ పడదు?" అని ఇలా విచారించారు ఆదంపతులు- సంసారవ్యాధికి మందు అధ్యాత్మశాస్త్రమని నిర్ణయించుకున్నారు- చాలకాలం వేదాంత పిచారంచేశారు- ఆత్మజ్ఞానంచేతనే సంసారమనే (విఘాచిక) మసూచిక వ్యాధి శాంతిస్తుందని(తగ్గిపోతుందని) నిర్ణయించుకున్నారు- ఆత్మజ్ఞాన పరాయణులయినారు- అనవరతం అదే నోష్టిలో నిమగ్ను లయ్యారు- "తిచ్చింతనం తిచ్చవణం అన్యోన్యం తిత్ప్రబోధనం" అన్నట్లు-

రామా! తర్వాత ఆచూడాల అధ్యాత్మవేత్తల నోటినుండా అనవరతం సంసార తారణ క్షమములయిన వేదాంతార్థాలను విన్నది-

ఇలా తనలో జను ఆత్మవిచారం చేసికొంది రాత్రింపగళ్లు- "శరీరేంద్రియవ్యాపారాలు కట్టిపెట్టి నాఆత్మను నేను ప్రత్యక్షం చేసికొంటాను- ఈ కార్యకారణసంఘటనలో చేతనభాతువయిన నేను ఎలా ఉంటానో నాకు అర్థంకావాలి- నాకు నిర్ణయంకావాలి- సంసారబంధ మనే భ్రమ ఎవడికి? ఎలా వచ్చింది? ఎక్కడ పుట్టింది? దేహమా!

జడం అది నేనుకాననే మాట దృఢం- ఇది నిశ్చితం- ఈవిషయం ఆ బాలగోపాలం “స్థూలోఽహం” “శూన్యోఽహం” అనే మనోవృత్తివల్ల స్పష్టమవుతూనే ఉంది- ఈ మనోవృత్తివల్లనే శరీరం అనుభవించబడు తుంది- కాని స్వతః అనుభూయమానం కావటంలేదు- ఆత్మస్వయం ప్రకాశమగుకాని వృత్తివిషయమగుకాదు- ఇలాగే కర్మేంద్రియసముదాయమూ జ్ఞానేంద్రియ సముదాయమూకూడా శరీరావయవాత్మకమే- కాబట్టి అవి జడములే-

గమనిక|| “అణనశ్చ” అను సూత్రమున ఇంద్రియప్రాణాదులు సూక్ష్మములనీ, సూక్ష్మశరీరావయవములనీ, స్థూల దేహావయవములు కావనీ బాధిరాయణులు సిద్ధాంతీకరించారు- అయినా అవి స్థూల దేహావయవములని పండితపామరులకు అనుభవంలోఉంది- నైగా అవయవములుగల దేహంతో కూడుకునే ఉన్నాయి- కాబట్టి స్థూల దేహావయవములవలె ఇంద్రియప్రాణాదులుకూడా జడములే- అని గ్రహించవలెను-

అలాగే మనస్సుకూడా జడమే- ఇది జడమయిన దేహాదులకు ప్రేరకం యష్ట్యాదుల (కర్తమున్నగువాని) వలె- కాబట్టి యష్ట్యాదులు (కీర్తరాయి మొదలగువని) ఎలా జడములో అలాగే ఈమనస్సుకూడా జడమే అని అనుకుంటాను- త్రాళ్ళచే తయారుచేసిన ఒడిశాలచే రాళ్ళను పిసిరివేస్తూ ఉంటారు పిల్లలు- కాబట్టి ఒడిశాల రాళ్ళను ప్రేరే పించటానికి సాధనమయింది- అలాగే నిశ్చయూత్మకమయినబుద్ధి మన స్సును ప్రేరేపిస్తోంది కనుక మనస్సు ప్రేరేపించడానికి బుద్ధి సాధన మన్నమాట- కాబట్టి ఇది (బుద్ధి) కూడా జడమే- ఆబుద్ధికి ప్రేరకం అహంకారం- అదీవట్టి నిస్సారమయింది- కేవలం శవాకారం- కనుక అదీ జడమే- పిల్లవాడు దేనినోచూచి దయ్యం అనుకున్నట్లు ప్రాణంతో కూడుకున్న జీవునిచే (చిదాభాసునిచే) పైవి అన్నీ అధ్యసించబడ్డాయి-

జీవుడు మాత్రం చేతనుడు- ప్రాణము వీడికి ఉపాధి- ఈతడి ఉనికి హృదయప్రదేశమందు- ఈజీవుడు కూడా తనకు అంతర్వామి అయిన బింబచైతన్యంచేత జీవిస్తున్నాడు- (బ్రతుకుతున్నాడు) తాను సాక్షిరూపుడుగా ఉండి విషయాలను ప్రకాశింపచేయటమనే దోషంచేత ఇతనికి గతిపట్టింది- నిజస్థితిలో ఇతడు (జీవుడు) చిరంతనమయిన చిద్రూపుడు- అయినా అసత్యములయిన జడవస్తువులతో తాదాత్మ్య సంస్కారాధ్యాసచేత తాను చిద్రూపుడయినప్పటికీ జడరూపుడయినాడు- సముద్ర జలంలో ఉన్న అగ్నివలె తన ప్రకాశరూపాన్ని విడిచిపెట్టాడు- కనుక ఈగని సత్తకూడా “ఘటస్సన్ పటస్సన్” ఇత్యాది ప్రతీతులను బట్టి ఘటపటాద్యచిదాకారసమరసమై అనుభవింపబడుచున్నది- (అనగా ఘటపటాది జడవస్తువులతో పాలు కలిసియే అనుభవింపబడుచున్నది)- ఘటాద్యాకారము మృదాదులందు లీనమయ్యేసరికి “ఘటోనాస్తి” “పటోనాస్తి” (కుండలేదు, గుడ్డలేదు) అని సత్తాకారాన్ని కూడా విడిచిపెడుతూ తుదకు అభావాన్నికూడా పొందుతోంది- వాసనా విశేషంచేత సద్రూపంకాని అసద్రూపంకాని ఏవస్తువయితే స్వతః ప్రకాశిస్తోందో అదే చిత్తమాధిలో (చైత్యావస్తువుతో చైతన్యం అభేదం చెందినప్పుడు) తన పూర్ణస్వరూపాన్ని ఊణంలో విడిచి వస్త్యాకారాన్ని చెందుతోంది-

ఇలా పరమార్థతః చిద్రూపమయినా అవిద్యానరణంవల్ల అధ్యాసపగంపరలో మునిగి జడమూ, శూన్యమూ, అసత్యమున్నూ అయింది బ్రహ్మపదార్థం- జగద్రూపమయిన ఈ బ్రహ్మపదార్థం బుద్ధి యందు అనావృతస్వభావమయిన చైతన్యంచేతనే తత్తదాకారవృత్తి వ్యాప్తిచే మూలావిద్యావరణభంగద్వారా ప్రబోధింపబడుతోంది- అని ఇలా ఆలోచించి ఆచూచాల “మూలావిద్యావరణాన్ని నాశం చేసికొని ఆ బ్రహ్మచైతన్యం ఏఉపాయంచేత దృశ్యస్వప్నాన్ని (దృశ్య భ్రాంతిని) విడిచిపెట్టి స్వస్వరూపాన్ని తెలిసికొంది- అని మళ్ళీ సుదీర్ఘంగా ఆలోచనచేసింది- చాలాకాలానికి ఇలా తెలిసికొన్నది-

“అగ్ని ఇంతకాలానికి తెలిసికొనతగిన ఆత్మతత్వాన్ని నేను తెలిసికొన్నాను- దీనిని తెలిసికొన్న పురుషుడెవ్వడూ పరమపురుషార్థమునుండి భ్రష్టుడుకాదు- లేక వాడికి కాన్యపదార్థమేదీ హాని చెందదు- (నశించదు) లేక ఏవస్తువూ దుఃఖసాధనమునే బుద్ధిలో విడిచిపెట్టబడదు- సర్వమూ అనందైకరసముగానే గోచరిస్తుంది-

మహాచైతన్యముయొక్క విలాసకు పరిచ్ఛేదహేతువులయిన (అనగా పరిపూర్ణ చైతన్యాన్ని ముక్కలుచేయడానికి కారణములయిన) మనోబుద్ధింద్రియాలు అన్నీ ద్విచంద్రాదులనలె భ్రాంతికల్పితాలు- మహాచైతన్యముయిన బ్రహ్మపదార్థం ఒక్కటే సత్యం- ఇది నిష్కలంకం- సర్వసమం- పరిశుద్ధం- నిరహంకారరూపం- శుద్ధచిదాకారం- శివం- సన్మాత్రం- ఆనందస్వభావమంచి ఎన్నడూ దిగజారదు కనుక అచ్యుతం- స్వయంప్రకాశస్వరూపం- ఇది వేదాంతశాస్త్రంలో బ్రహ్మ అనీ, పరమాత్మ అనీ, మొదలగు పేర్లతో లక్షణయూ చెప్పబడుతోంది- త్రిపుటీజాలం అంతా దీనికంటే భిన్నమయిన వస్తువుకాదు- ప్రమాణ సిద్ధమూకాదు- కేవలము సాక్షిచైతన్యముచే అనుభవంపబడుతోంది- ఈసాక్షిచైతన్యం త్రిపుటీకంటే పూర్వమే సిద్ధమైఉంది- ఇదే మనోబుద్ధింద్రియాదిరూపాలతో వివర్తమవుతోంది- చిదాత్మ అనే గల్లియందు ప్రపంచరూపములయిన భూతభౌతిక పదార్థములన్నీ పుట్టిసెరుగుతున్నాయి- ప్రసిద్ధంగా మీకు కనిపిస్తూ ఉండే ప్రపంచం అంతా మహాచైతన్యముయొక్క మారురూపం- ఆచైతన్యం అసంగంగా ఉండే స్ఫటికమణినలె జగత్ప్రతిబింబాన్ని ధరిస్తోంది- ప్రపంచముయొక్క సత్త (ఉనికి) వ్యావహారిక ప్రాతిభాసికములయందు సమానము- తమ తమ అధిష్ఠానాన్ని అనుసరించే ఉంటుంది- అధిష్ఠానసత్తకంటే భిన్నమయిన సత్త ప్రపంచానికి లేదు- కాబట్టే ప్రపంచం మాయామాత్రమని చెప్పబడుతోంది- కనుకనే నామరూపవిశేషాలు సశించేసరికి జగత్సత్త మాయాశబలమయిన బ్రహ్మయొక్క సత్తతో అభిన్నంగానే మిగిలిపోతోంది-

మాయ బాధితంకాగానే ఆనందైకరసస్వాత్రరూపమయిన ఆత్మను
 అనుభవిస్తుంది- అలంకారములు తమ వైచిత్ర్యం నశించగానే సువర్ణ
 రూపంతో నిలిచిపోతాయి- అలాగే ప్రపంచపరిస్థితికూడా- స్వస్థ
 ఇంద్రజాలాదులందు చిత్తం ద్రవించేసరికి సముద్రాదిజలములలో తరం
 గాదులు పుట్టకపోయినా పుట్టినట్లు భాసిస్తున్నాయి- అలాగే బ్రహ్మ
 యందు కూడా జగత్తు నిజంగా పుట్టకపోయినా పుట్టినట్లు భాసిస్తోంది-
 కాబట్టి స్వస్థంలో చిద్రూపుడయిన ఆత్మే మనఃకల్పితమయిన జల
 రూపంతో రూపంగలవాడై తరంగాది ద్రవ్యభేదములను పొందాడు-
 అచ్చట ఆత్మవ్యతిరిక్తమయినది అణుమాత్రం కూడా ఏమీలేదు-
 అలాగే జాగ్రదవస్థలో కూడా చిన్నాత్రమయిన బ్రహ్మయే ప్రాపంచిక
 పదార్థభేదములతో కూడియున్నట్లు భాసిస్తోంది- పరమార్థంగా ఇవి ఏవీ
 లేవు- పూర్ణచిదాత్మలయిన బ్రహ్మకంటే వేరుగా అణుమాత్రంకూడా
 ఏదీలేదు- అట్టి బ్రహ్మస్వరూపమే నాది, అనే జ్ఞానం కలిగితే అపుడు
 వానికి అహంభావంకూడా పూర్తిగా నశించినట్లే- కాబట్టి అపుడు
 అహంభావరహితమయిన చిన్నాత్రమే విస్తీర్ణమవుతుంది వాడికి-
 ఇలాంటి జ్ఞానంకలవాడికి జన్మమరణాలులేవు- స్వర్గనరకాలులేవు- చిదా
 కాశానికి నాశము (ధ్వంసము) అనేది ఎన్నడూ సంభవించదు- అతి
 నిర్మలమయిన చిదాదిత్యుడు అచ్చేద్యుడు- (తెగగొట్టలేనివాడుకాడు)-
 అదాహ్యుడు- (తగలబెట్టలేనివాడు కాడు-)

అబ్బా! నేను చాలకాలానికి ఆఖండానందం పొందాను- శాంత
 స్వరూపురాలనయ్యాను- భ్రాంతిరహితురాలను- అంచేత నిశ్చలమయిన
 సముద్రంవలె (నిర్మందరాభివత్) మందరపర్వతం తీసిన సముద్రంవలె
 శాంతంగా సుఖిస్తున్నాను- అతిస్వచ్ఛమూ, అనంతమూ, జన్మరహి
 తమూ, నాశరహితమూ, అయిన ఈవైతన్యము ఆసత్పదారార్థాకారంగా
 భాసిస్తోంది- ఈచిదాకాశము అనంతము- బాధ (నాశ) రహితము-
 బ్రహ్మాది స్తంబపర్వత మయిన ప్రాణుల కర్మఫలములు, తత్సాధన
 వ్యాపారములూ, నిష్ఫలసాధనములూ, వృథాచేష్టలూ ఇవన్నీ ఈచిదా

కాశమే- పిల్లవాళ్లు కల్పించుకున్న వృద్ధికారమయిన నేన ఎలాంటిదో ద్రష్టృదృశ్యమయమయిన ఈ ప్రపంచకూడా అలాంటిదే- ఇది అంతా (చిన్నాత్మై)క్యమయి చిదభిన్నమయినదే- ఇది ఐక్యమనీ, ఇది ద్విత్వమనీ, నేను అనీ, నేనుకాననీ, అనేభావం అంతా భ్రాంతి- ఇది ఎవనికీ ఎలా? ఎంచేత? ఎక్కడ? కలుగుతుంది? (ఇకస్య కథం కుతః క్వవా?) భోక్తృ, ప్రకార, నిమిత్త, అధికరణ, సంభావనా ప్రతిషేధార్థం ఇలా చెప్పబడింది-

నేను పారమార్థికమయిన బ్రహ్మస్వరూపాన్ని పొందాను- అఖండ పరిపూర్ణ ఆనందరూపురాల నయ్యాను- సంసారజ్వరం అంత రించింది- స్వస్వరూపం ప్రాప్తించింది- శరీరం జ్వరంతగ్గితే నార్మల్ కు వచ్చినట్లు- నాచిత్తంలో లోగడభాసించిన చేతనాచేతనపదార్థాలన్నీ మహాచిదాకాశాభిన్నములే- ఇప్పుడు నేను “ఇదికాదు, నేనుకాదు, తద్భిన్నముకాదు, భావపదార్థంకాదు, అభావపదార్థమూ” కాదు- అనగా నాకు ఇదంతా, అహంతా, అన్యత్తాది ప్రపంచ స్వభావంఅంతా నశించిందని అర్థము- కేవలం నిరాలంబమయిన శాంతస్వరూపంలో ఉండిపోయాను-

రామచంద్రా! ఆ చూడాల ఇలా విచారణచేసికొని ఆత్మంతిక మయిన మోహనిద్రాపగమమువలన(అనగా అజ్ఞానమనే నిద్ర పూర్తిగా నశించినందువల్ల) పరమాత్మ తత్త్వాన్ని తెలిసికొని రాగాది దోషాలనూ, తమోవిలాసములయిన అవస్థాత్రయస్వప్నాలనూ రూపుమాపుకొని శరత్కాల మేఘంవలె నిర్మలచిత్తంతో పరమశాంతస్వరూపురాలయింది-

ఇలా చూడాల ప్రబోధమనే ౭0వ సర్గ సమాప్తము.

౪౧. చూడాలాత్మలాభము.

నసి॥ రామా ! ఆచూడాల అనుదినమూ తత్త్వజ్ఞానాన్ని అభ్యసిస్తూ అంతర్ముఖప్రజ్ఞతో స్వస్వరూపంలో నిలిచిపోయింది- రాగ ద్వేషాదిదోషాలు అంతరించాయి ఆమెకు- అసక్తి అడుగంటింది- సుఖ దుఃఖాదిద్వంద్వాలు రూపుమాసిపోయాయి- దేనివీడనూ ఈహ అనేది అసత్యమే- దేనిని పరిగ్రహించదు- విడిచిపెట్టదు- మనోగత సందేహాలు పటాపంచలయినాయి- సంసారసముద్రాన్ని దాటింది- పరమాత్మలాభం (ప్రాప్తి) చే అంతరాత్మ (ప్రత్యగాత్మ) పరిపూర్ణమయింది- ఇంతకులోగడ సంసారంలో అలసటచెందిన ఆచూడాల ఇప్పుడు నిరతిశయానందఘనమయిన పరమపదంలో విశ్రాంతి తీసికొన్నది- నిరుపమానమయిన స్థితికి వచ్చింది- అత్యల్పకాలంలోనే వేద్యవస్తువు విదితమయింది ఆమెకు- అజ్ఞానికి చిత్తవిభ్రమం (భ్రాంతి) అకస్మాత్తుగా అత్యల్పకాలంలోనే ఎలానస్తువో అలాగే తత్త్వజ్ఞానికి భ్రాంతి అంతా అకస్మాత్తుగానే విలీనమవుతుంది- (నశిస్తుంది) ద్వివీచ్య వస్తురహితమయిన పరమపదమునందు విశ్రాంతిచెంది ఆమె కరత్యాల మేఘమాలవలె నిర్మలంగా ప్రకాశించింది- ముసలిగోవు పచ్చగడ్డి నీరూ సమానంగా ఉన్న శైలాగ్రమును (కొండశిఖరమును) దైవబలంచే అధిష్ఠించి ఎలా నిశ్చింతగా ఉంటుందో అలాగే ఈ చూడాలకూడా బాగ్రదాది సర్వావస్థలందునూ ఏకరూపమయిన ప్రకాశగల ప్రత్యగాత్మను అవస్థాత్రియాతీతమయిన స్వభావంతో పొంది ఆ ఆత్మస్వరూపమునందు నిశ్చింతగా ఉండిపోయింది- క్రొత్తగా పుష్పించిన పూలతీగ వలె పూర్ణానందస్వరూపావిర్భావంచేత ఆమె కళకళలాడుతూ ప్రకాశిస్తోంది-

ఇలా ఉండగా నూతనమయిన శోభగల ఆ చూడాలనుచూచి ఆశ్చర్యపడి శిఖర్వజుడు ఒకపుడు ఇలా అన్నాడు ఆమెతో-

ఓ తస్మి ! క్రొత్తయశావ్వశం వచ్చిపడినట్లుగానూ, నూతనాభరణాలతో అలంకరింపబడినట్లుగానూ, మిక్కిలి ప్రకాశిస్తున్నావు పట్టపురాణివలె- ఓ ప్రియురాలా అమృతసారాన్ని త్రాగినట్లుగానూ, పొందదగినతావును పొందినట్లుగానూ, ఆనందపూరంతో నిండియున్నట్లుగానూ, మిక్కిలి ప్రకాశిస్తున్నావు- నీశరీరం మహాశాంతంగానూ, శాంతంగానూ, సుందరంగానూ ఉంది- చంద్రకళను తిరస్కరిస్తోంది- నూతనశోభను ధరిస్తోంది- ప్రియురాలా ! నీచిత్తం భోగలాలనమై లేదు- పరమశాంతంగా ఉంది- వివేకరసంతో ఊర్జితమైఉంది- సర్వసమంగా ఉంది- అతిగంభీరంగా ఉంది- ప్రియురాలా ! నీమనస్సు ముల్లోకాలను తృణీకరించి ప్రపంచసారాన్ని పుక్కిటపట్టింది అతి సౌమ్యంగా ఉంది- నేను గుర్తించాను- నీచిత్తానికి యిప్పుడు ఎంతటి విభవవస్తువూ సమానం కాదు- ఎంతటి ఆనందవస్తువూ సమానం కాదు- మరుప్రదేశంవలె నిర్జలంగా క్షీరాబ్ధివలె పరిపూర్ణంగా, అతిసుందరంగా ఉంది నీచిత్తం- (మరుక్షీరాబ్ధి సుందరం) ఓ చిన్నదానా ! నీ అవయవాలు లేత అరటిపిలకయొక్క స్తంభాలవలె అతికోమలంగా ఉన్నాయి- మృణాళంకారములవలె అతిమృదులంగా కనిపిస్తున్నాయి- అవయవాలు వెనుకటివేకాని, ఈశోభతో క్రొత్తగా కనిపిస్తున్నాయి- ఇలా క్రొత్తక్రొత్త సన్నివేశంతో శిశిరఋతువుమారితే తీగ క్రొత్తగా కనిపించినట్లుగా నీవుకూడా క్రొత్తగా కనిపిస్తున్నావు- ఏమి? నీవేమయినా అమృతం పుచ్చుకున్నావా? నీకు సామ్రాజ్యపదవి ఏదయినా అబ్బిందారసాయనాదిప్రయోగం వల్లనో, మంద్రసిద్ధివల్లనో, రాజయోగ హఠయోగాదు ఉపాయాలవల్లనో నీవు మృత్యువును దాటినావు- (తిరస్కరించినావు) ఓ ఇందీవరాక్షీ ! నీవు రాజ్యంకంటె గొప్పదాన్ని పొందలేదు- చింతామణికంటె గొప్పదాన్ని పొందలేదు- త్రైలోక్యంకంటె గొప్పదాన్ని పొందలేదు- మరేమిటి? నీకు లభించింది? ఈపరిస్థితి నీకబ్బటానికి? అని అడిగాడు శిఖర్షజుడు తన సతీమణి అయిన చూడాలను-

ఇలా అడిగేసరికి శిఖధ్వజమహారాజయిన తనభర్త ఆచూడాల తనకింతటి శోభాతిశయం లభించడానికి (ప్రాప్తించటానికి) పరిచ్ఛిన్నమయిన దేహమునందు ఆత్మబుద్ధిని వదలుటా పరిపూర్ణమయిన బ్రహ్మాత్మభావాన్ని పొందుట కారణమనీ గూఢోక్తితో మొదట జవాబు చెబుతోంది-

౧. చూడాల! నాథా! నేను సర్వ మూఢజన ప్రసిద్ధమయిన శరీరాత్మభావాన్ని విడిచి, తత్త్వబోధచే బ్రహ్మాత్మభావాన్ని పొందాను- అంచేత ఈశోభ నాకు సంప్రాప్తమయింది- ఇం తేకాని మంత్రరసాయనాది సాధనాలచేతకాదు-

౨. అథవా॥ నేను జాగ్రత్స్వప్నములనెడి అవస్థాద్వయమును పొందలేదు- “అకించిదాకారం” సుషుప్తియను మూఢవ యవస్థనూ పొందలేదు- మరేమన ఈయవస్థాత్రయమును ఏడిచి తురీయదశను పొందాను- ఆకారణంచేత ఈశోభ సంప్రాప్తమయింది-

౩ అథవా॥ నేను కర్మచేకాని ఉపాసనాదులచేకాని ఇంద్ర చంద్రాది హిరణ్యాగర్భాంతపదమును పొందలేదు- అలాగే అవ్యక్తరూపాన్ని పొందలేదు- మరేమనిన ఇది అంతా విడిచి స్వస్వరూపంగానే ఉండిపోయాను- ఆకారణంచేత ఈశోభ కలిగిందినాకు-

౪. అథవా॥ లింగ దేహ పరిచ్ఛిన్నమయిన జీవాకారాన్ని విడిచి పరమార్థంలో ఏదీకానట్టియు, వ్యవహారంలో సర్వాకారంగా ఉన్నట్టియు బ్రహ్మను పొందాను- ఆకారణంచేత ఈశోభ సంప్రాప్తమయిందినాకు-

గమనిక॥ ఈ పై నాలుగు రకములయిన భావాలకును ఈక్రింది శ్లోకము ఆధారము-

శ్లో॥ నాకించి త్కించిదాకార మిదం త్యక్త్వా హమాగతా ।

నాకించిత్కించిదాకారం తేనాస్మి శ్రీమతిష్ఠితా ॥

ఇదే భావాన్ని భంగ్యంతరంతో చెబుతోంది చూడాల మళ్ళీ-

నాథా! పరిచ్ఛిన్నమయిన ఈ సర్వప్రపంచాన్ని విడిచిపెట్టి అపరిచ్ఛిన్నమయిన మరోదాన్ని నేనాశ్రయించాను- అది సత్యమయినది- అసత్యమయినదియు (అనగా, సత్ అంటే మూర్తము, త్యత్ అంటే అమూర్తము- ఈ రెండూ లేనిదని యర్థము)- ఇలాంటి వస్తువును ఆశ్రయించాను- అంచేత ఈశోభ సంప్రాప్తవయ్యింది-

“నకించిత్కించిదాకారం” అను తనమాటకు అర్థాన్ని వేసు విధంగా వర్ణించి చెబుతోంది చూడాల-

యత్కించిత్ యన్నకించిచ్ఛ తజ్జానామి యథాస్థితమ్ ।

యథోదయం యథానాశం తేనాస్మి శ్రీమతీ స్థితా ॥

నాథా! ఏవస్తువు “యథోదయం, యత్కించిత్” సృష్టిని అతిక్రమించక అనగా సృష్టిదృష్టితో దృశ్యమానమగుచూ, “కించిత్” పరిచ్ఛిన్నమయిందో ఆ వస్తువే “యథానాశం” ప్రలయదృష్టితో చూస్తే “యత్కించిన్నభవతి” ఏదీకాదో అనగా అపరిచ్ఛిన్నమో ఏది కూటస్థభూమానందస్వభావంతో ఉన్నదో అట్టి వస్తువును నేను తెలుసుకున్నాను-

నాథా! నేను భోగాలు అనుభవించకుండాగనే తుష్టిచెందు తున్నాను- సుదూరంగా ఉన్నవాటిని అనుభవించినట్లుగా అనుభవించలేదని కోపించను- అనుభవించానని సంతసించను- ఇందుచేతకూడా నాకీ శోభ కలిగింది-

నాథా! నా హృదయం తర్వర్తి అయిన చిదాకాశంలోనే రమిస్తున్నాను- రాజ్యలీలతో రమించను- అంచేత కూడా ఈశోభ నాకు కలిగింది- నేను ఆసనంమీదఉన్నా, యింటిలో ఉన్నా, ఉద్యాన వనంలో ఉన్నా, పరిపూర్ణాత్మస్వరూపంలోనే ఉంటానుకాని, శాగీర మానసభోగాలయందుకాని, అవిలభించనందువల్ల కలిగెడి లజ్జదులయందుకాని, నామనస్సు ఏమాత్రం ప్రసరించదు- అంచేతకూడా నాకీ శోభ కలిగింది-

నాథా! నేను పరిచ్ఛిన్నరూపురాలనుకాను- జగత్ప్రభువును- అనే భావంతో ఎల్లప్పుడూ ఆత్మయందే సంతసించును- అంచేతకూడా ఈశోభ కలిగింది నాకు-

నాథా! అధిష్ఠానదృష్టిలో ఈ దేహాదికమంతా నేనే- అధ్యాత్మోపదృష్టిలో ఇదేదీ నేనుకాను- సర్వమూ నేనే- ఏదీ నేనుకాను- ఇదీ నాభావం- దీనిచేత కూడా నాకీ శోభ కలిగింది-

నాథా! నేను సుఖాన్ని కోరను- అర్థాన్ని కోరను- అనర్థాన్ని కోరను- ఇతరమును దేనిని కోరను- యథాప్రాప్తమయిన దానితో సంతోషిస్తాను- అంచేత నాకీశోభ కలిగింది-

నాథా! నాకు రాగ ద్వేషాదులను సడలించజేసే బుద్ధివృత్తులూ శాస్త్రదృష్టులునూ, నాకు ఔచిత్యము వాటితోనే నేను రమిస్తాను- ఇతరులతో క్షీడించను- ఇందుచేతకూడా నాకీశోభ కలిగింది-

ఓ నాథా! ఈ ప్రపంచంలో నేను నేత్రాలతోకాని, ఇతరేంద్రియాలతోకాని, మనస్సుతోకాని, దేనిని తెలిసికొంటున్నానో అది అంతా అన్యతమయినదే- అంచేత ఇంద్రియాతీతమై నిష్ప్రపంచమయిన వస్తువును నేను లోలోపల చూచుకొనుచున్నాను- లోపలా వెలుపలా అబాధితరూపమగు వస్తువును నేను గుర్తించాను- అందుచేత నాకు పరమాభ్యుదయమయిన శోభ నాకు ప్రాప్తించింది- అన్నది చూడాల-

ఇట్లు చూడాలాత్మలాభమనెడి ౭౯వ సర్గ సమాప్తము.

౮౦. చూడాల భూతపంచక విలాసము.

పసి॥ రామా! ఇలా పరమాత్మస్వరూపంలో విశ్రాంతిచెంది తన శోభాతిశయానికి నిమిత్తాలను వర్ణించి చెబుతున్న చూడాల మాటలకు అర్థం తెలిసికోలేక శిఖిర్వజ్రుడు నవ్వి ఇలా అన్నాడు ఆమెతో-

శిఖ|| సుందరీ! నీవు వట్టి అసంబద్ధ ప్రలాపురాల వగుచున్నావు-
రాజలీలతో రమించుచున్నావు- రాజపుత్రీ నాతోరమించు-

ప్రత్యక్షసిద్ధమయిన ఆకారాన్ని విడిచిపెట్టి నిరాకారాన్ని
పొందినవ్యక్తి శోభిల్లనేరడు- లోకంలో ఆకారానికే శోభ అనేది
ప్రసిద్ధమైఉంది- ఆకారసామాన్యాన్ని విడిచి ఎవడు నిరాకారత్వాన్ని
పొందాడో వాడు శూన్యప్రాయుడే (లేనివాడే) వాడు శోభించేది
ఎలా? మరిన్ని నీవు “భోగై రభుక్తై స్సుఖైహం” విషయాలను
అనుభవించపోయినా నేను సంతోషించుచున్నాను- అని అన్నావు-
అదికూడా అసంబద్ధమే- భోగాలు అనుభవించకపోయినా నాకు
సంతోషమే అని అనుకొని భోగాలను విడిచిపెట్టేవాడు- కోపంవచ్చి
కుర్చీ మంచం వగయిరాలను విరగకొట్టుకొన్న వాడితో సమానుడు-
నీవు శోభించేది ఎలా? భోగాభోగాలు అన్నీ విడిచి ఆకాశంలో రమి
స్తున్నా నన్నావే నీవు- అంతా విడిచిపెట్టి నీవు ఒక్క-తెవే ఉండి ఇంక
దేనితో రమిస్తావు-

వసనాసన శయ్యాదులను (గుడ్డ కుర్చీ :డక మున్నగువాటిని)
అన్నీ విడిచి తాను ఒంటరిగా ఉండేవాడు ఇంకా శోభించేదేమిటి?

ఇంకానీవు “ఇదంబాహ మిదం నాహం” అని అన్నావు అదీ
అసంబద్ధమే- “నేను దేహంకాదు- దేహంకంటే వేరు నేను- నేను
వదీకాను- అంతానేనే” ఈమాటలన్నీ అసంబద్ధప్రలాపాలు- ఇలాంటి
వాడు శోభించటంకల్ల-

“పశ్యామి యన్నయన రశ్మిభి రింద్రియైర్వా”నేను నాకండ్లతో
చూడటంలేదు- ఇతరేంద్రియాలతో చూడటంలేదు- మనసుతో
తెలిసికొనటంలేదు- నాలో నేను దేనినో తెలిసికొంటున్నాను” అని
చివరకొకమాట అన్నావు- ఇదిమరీ అసంగతం- కాబట్టి యివియేవీ
శోభాహేతువులు కావు-

కనుక నీవు కేవల అజ్ఞానురాలవు- మూఢురాలవు- చపలు
రాలవు- నేను చిత్రవిచిత్రములయిన విలాసాలాపములతో క్రీడిస్తు
న్నాను- నీవుకూడా అలాగే క్రీడించు- అని శిఖిధ్వజుడు అట్లహంసంతో
నన్నీ ఆమెను పరిహసించి మాధ్యాహ్నిక స్నానానికి ఆమె యింటి
నుంచి లేచి వెళ్ళాడు-

అబ్బా ఎంతకష్టం- “నచేదిహావేదీన్మహతీవనప్తిః” అన్నట్లు
నాభర్తకు ఆత్మజ్ఞానం కలగలేదు- నామాటలకు అర్థం బోధపడలేదు-
అతనికి- అని చాలా భేదపడింది చూడాల- తనపనులు తాను నెరవేర్చు
(చూచు) కుంటూ ఉండి-

రామా ! ఇలా వాళ్ళిద్దరూ చెరియొక అభిప్రాయంలో పడ్డారు-
రాజవిలాసాలతో చాలకాలం గడిచింది వాళ్ళిద్దరికీ- ఇలా ఉండగా
ఒకానొకప్పుడు నిత్యతృప్తురాలై దేనిమీద కోరికలేని (నిరిచ్ఛాయాః)
ఆ చూడాలకు ఆశాశంకితాద దేవతవలె విలాసగా తిరగాలని కోరిక
కలిగింది ప్రారబ్ధ కర్మశేష బలంవల్ల- శిఖిధ్వజుడు (రాజు) శత్రుజయ
కొరకు రెండుమూడు సంవత్సరాలు దేశాంతరానికి వెళ్ళిపోయాడు-
ఆసమయంలో చూడాల (రాచకన్యక) తనకోరిక తీర్చుకోదలచింది-
సమస్త భోగాలు తృణీకరించింది- విసర్జించింది- నిర్జనప్రదేశం చేరింది-
ఆసనబంధం వేసి కూర్చుంది- భేచరసిద్ధికి అనుకూలపడునట్లు ప్రాణ
వాయువును, భూమిధ్యాదిదేశంలో నిరోధించటం అభ్యసించింది-
అన్నారు వసిష్ఠులు-

విన్నాడు రాముడు వసిష్ఠుడు చేసిన ప్రసంగాన్ని అందులో భేచర
సిద్ధికి ప్రయోజకమయిన ప్రాణవాయునిరోధమనే ప్రసంగం ఒకటి
వచ్చింది- దానిమీద ఇతనికి సందేహం కలిగింది క్రియాసామాన్యానికి
(అన్నిపనులకు) కారణమేమిటా ! అని తెలిసికోదలచాడు- ఇలా
అడిగాడు గురువుగారిని-

శ్రీరా! గురువర్యా ! స్థావరజంగమాత్మకమయిన ప్రపంచం అంతా ఒకానొక క్రియవల్ల పుట్టుతున్నట్లు కనిపిస్తోంది- కర్తాదికారకములచలనం (స్పందం) లేనిదే ఏవస్తువూ పుట్టడంలేదు- ఇలాఉండగా క్రియఅనే పేరుగల స్పందానికి ఉత్పత్తి ఎలా? సక్రియంవల్ల క్రియ (స్పందం) పుట్టుచున్నదా? లేక కూటస్థునివల్ల పుట్టుచున్నదా? ఇందు మొదటిపక్షం అవలంబిస్తే ఆత్మాశ్రయముకాని, అనవస్థకాని, రెండు దోషాలు ప్రాప్తిస్తాయి- రెండవపక్షమవలంబిస్తే వ్యాఘాతమను దోష మేర్పడుతుంది- ఫలానవస్థయు తటస్థించును- (నిర్వికారకూటస్థునినుంచి క్రియపుట్టె యడల ఎప్పుడు పుట్టుచునే ఉండవలెను (క్రియ) కాబట్టి క్రియ అనే వస్తువుయొక్క ఉత్పత్తి ఎలా? ఆత్మజ్ఞుడుకాని అనాత్మజ్ఞుడుకాని కోరికతోనో, విలాసగానో ఏదోఒకపని (క్రియ) చేస్తూనే ఉన్నాడు- అది ఎలా నెరవేరుతోందో వివరించిచెప్పమని అడిగాడు శ్రీరామండు-

వసిష్ఠుడు ఇలా జవాబు చెబుతాడు-

రామచంద్రా ! క్రియాస్వరూపమాత్రము సిద్ధించడానికి కారకాపేక్ష అని అంగీకరించే యడల ఆత్మాశ్రయమో, అనవస్థయో, లేక ఈ రెండునో దోషాలు సంభవించవచ్చు- అలా అంగీకరించుటలేదు- మరేమన? క్రియాసాధ్యమయిన ఫలము నెరవేరుటకు కారకాపేక్ష అని అంగీకరించుచున్నారు- ఫలనిష్పత్తికొరకు ప్రవర్తించిన కారకములు నాంతరీయకముగ క్రియను అవలంబించుచున్నవి- ఆక్రియచే ఫలమునకు సాధ్యత కారకములకు సాధనతయు చెప్పటకు వీలుపడుచున్నది- కాబట్టి సాధ్యసాధనోభయ విలక్షణమయిన క్రియ సాధ్యాపేక్షిత సాధనముల కంటే సాధనాంతరమును అపేక్షించుటలేదు- కనుక ఆక్రియయందు సక్రియము కారణమా? కూటస్థము కారణమా? అను వికల్పమే నిరవకాశమయినది- ఇట్టి వికల్పమునకే (ప్రశ్నకే) తావు లేదని భావము- అని జవాబు చెప్పదలచి వసిష్ఠుడు ముందు క్రియాసాధ్యమయిన ఫలము, గౌణము, ముఖ్యము, సాధారణము అని మూడువిధములుగ విభజించి చూపుచున్నాడు-

రామా ! క్రియాసాధ్యమయిన ఫలము ఉపాదేయమూ, హేయమూ, ఉపేత్యమూ, అని మూడువిధములు- తనకు అనుకూలమయిన ఫలము ఉపాదేయము-ఇది ప్రయత్న పూర్వకముగ సాధించబడుచున్నది- హేయమయిన ఫలము తనకు అనుకూలమయినది- అయ్యది తెలిసికొని విడిచిపెట్టబడుచున్నది- ఉపేత్యము ఈ రెంటికి మధ్యనుండునది- ఈయది ఉపేత్యోబుద్ధి గమ్యమయినది- ఔదాసీన్యమునందుగూడ ఔపచారికముగ క్రియ" అని వ్యవహరించుట కద్దు- "ఉపేక్షించుటచే నాకీ యనర్థం సంభవించిందని" లోకంలో వ్యవహారం కూడకద్దు-

సాక్షాత్తుగాకాని, పరంపరగాకాని, సుఖానుకూలమయినది ఉపాదేయము- 2. తద్విరుద్ధమయినది అనాదేయము-(హేయము) ఆ రెంటికి మధ్యమము ఉపేత్యము-

రామా ! జ్ఞానికి సర్వమూ ఆత్మమయమే కావున నైనమూడు పక్షములు అతనికి అన్వయించవు- అజ్ఞానులకే యివి అన్వయించును- ఒక్క- మూడవపక్షము (ఉపేత్యోపక్షము) ఆత్మజ్ఞానికి చెప్పిననూ దోషములేదు- ఒకేవస్తువు ఒకేపురుషునకు, బోధ, రాగ, వైరాగ్యములనే అవస్థాభేదముచే త్రివిధమగుచున్నది- (అనగా హేయము ఉపాదేయము, ఉపేత్యము అగుచున్నది-)

చూడు ఒకేవస్తువు జ్ఞానికి ఉపేత్యోత్కము మూఢునకు ఉపాదేయము- అదేద్విధమయిన విరాగం కలవానికి హేయము-

ఇక ఫలసిద్ధిక్రమం చెబుతావను-

రామచంద్రా ! సిద్ధులన్నీ దేశ, కాల, క్రియా, ద్రవ్యములు సాధనములుగాగలవి- ఇవి జీవుని అస్థోదపరచుచున్నవి- ఈనాల్గింటిలో క్రియఅనే సాధనము ప్రధానము- ఎలాగంటే, దేశకాలాది నాలుగు సాధనములలో శ్రీశైలాద్యుత్తమదేశాది చతుష్టయంకలిసివస్తే (చేకూరితే) శీఘ్రంగా సిద్ధిలభిస్తుంది- అంచేత అలాంటిచోట అనుష్ఠేపబడిన

యోగ మంత్ర జపాది క్రియ ఇతర దేశాదులందు అనుష్ఠించిన క్రియ కంటె గొప్పది- దానినిబట్టి ఫలంలోకూడ ఉత్కర్ష వర్పడుతుంది- ఫలోత్కర్ష లు క్రియయొక్క ఉత్కర్ష నుబట్టే ఉంటవి-

పోతే ఇంక ఆకాశగమనాది సాధనములు, సిద్ధగుటిక, సిద్ధాం జన, సిద్ధఖడ్గ, సిద్ధపాదుకాదులుగూడ ఉద్దామర తంత్రయోగినీ కల్పము మున్నగు అతివిస్తృతములయిన బహుగ్రంథములందు ప్రసిద్ధములై ఉన్నాయి-

“కథం సంసాధయంత్యే తద్యథా వద్వదమే ప్రభో” అను నీ ప్రశ్నకు ఆక్రియాక్రమనిరూపము చేయవలె నన్నచో అప్పుడు అద్దానిని సంక్షేపముగా చెప్పేయడం నీ ప్రశ్నకు సమాధానం పూర్తిగారాదు- అందుచేత విస్తృతంగా చెప్పాలి-

కావున ఆసిద్ధులవిషయంలో త్వదతిరిక్త శ్రోతలయిన అతత్త్వ వేత్తలకు దైవికంగా అభిలాషకలిగేయడం వాళ్ళకు అందులో ప్రవృత్తి కలుగుతుంది కాన మహాదోషము సంపాప్తమవుతుంది వాళ్ళకు- ఆత్మ తత్త్వమును శ్రవణము చేయగోరిన నీకు ఆవిషయమంతా విస్తరించి చెప్పడం ప్రకృతార్థానికి విఘాతకమగును- కనుక దానిని యిచట నిరూపించుట ఉచితముకాదు- మణిమంత్రాది సాధ్యమయిన ఫలసిద్ధి క్రమాన్ని నిరూపించడంలో కూడా ఇదేదోషం సంభవిస్తుంది- శ్రీశై లాది సిద్ధదేశ నివాససాధ్యమయిన సిద్ధిక్రమాన్ని నిరూపించటంలో ఈదోషాన్ని యోజన చేసికోవలెను-

కాబట్టి ఆవిషయమంతా నీకు నేను చెప్పడం అంతసమంజసం కాదు- నీమనస్సు అది వినంగానే ఆసిద్ధులలో ప్రవేశిస్తుంది- మోక్ష మార్గం అడుగుంటుంది- కాబట్టి అది వదలి వేళివేయి- ఇంతమాత్రం చేత నీప్రశ్న వ్యర్థమైందే అని దుఃఖించకు- నీప్రస్తుతజ్ఞానానికి ఉపయో గించేది ఆశిఖధ్వజాని కథా ప్రసంగంలో పలితమయింది ఒకటి ఉన్నది-

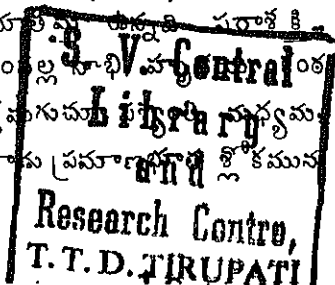
అది యిప్పుడు నేనునీకు చెప్పచున్న కథకు సంబంధించి ఉంటుంది- అది కూడా అంత విస్తరించి చెప్పును- టూకీగా చెబుతాను- అదేమిటంటే ప్రాణాదివాయు నిరోధక్రమం- ఇదికూడా సిద్ధికి హేతువే- ప్రాణాదివాయు నిరోధానికి యను నియను ఆసనములు ముఖ్యములు- వీటిక్రమం తెలుసుకోముందు- మనస్సులో ఉన్న సాధ్యార్థవాసనలూ, సాధనార్థ వాసనలూ విడిచిపెట్టాలి- సిద్ధాసనము, కుక్కుటాసనము, పద్మాసనము, మున్నగువాటిని నేర్చుకోవలెను- కాయ శిరోగ్రీవములను సమంగా నిలపటం అలవరచుకోవలెను- శరీరం నిశ్చలంగా ఉంచి నాసాగ్రాన్ని నిశ్చలంగా చూస్తూ ఉండవలెను- ఇదంతా యోగశాస్త్రంలో చెప్పి ఉంది- ఆక్రియాకలాపం అంతా పాటించాలి- లేకపోతే ప్రాణవాయువు నిరుద్ధం కానేరదు-

భోజనశుద్ధి ఉండాలి- అనగా సాత్త్వికాహారం భుజించాలి- ఆసనశుద్ధి అవసరం- యోగశాస్త్రంలో చెప్పిన విషయాన్ని చక్కగా పరిశీలించాలి- తన కులోచిత సదాచారంతో మెలగాలి- సజ్జనసాంగ త్యాన్ని అభివృద్ధి పరచుకోవాలి- మైరాగ్యాన్ని క్రమంగా బలపరచుకోవాలి- సుఖకరమయిన ఆసనాన్ని అభ్యసించాలి- ప్రాణాయామమును గట్టిగా అభ్యసించవలెను- భోగవాసనలను పరిత్యజించవలెను- రామచంద్రా! ఇలా ఉండగా కొంతకాలానికి కోపలోభాదులు నడలిపోతాయి- భోగవాంఛ నశిస్తుంది- అప్పుడు రేచక పూరక కుంభకములు బాగావిధేయములు (స్వాధీనములు) అవుతాయి- ఎప్పుడు ప్రాణములు ఇలా స్వాధీనములయినాయో రాజుకు భృత్యులు స్వాధీనమయినట్లు- అప్పుడు తత్సంబంధములయిన సిద్ధులుకూడా తప్పక స్వాధీనములగును- రామచంద్రా రాజ్యము మొదలు మోక్షిపర్యంతము ఉండు సిద్ధులన్నీ (సంపదలన్నీ) కరతలామలకములవుతాయి శరీరంలోని ప్రాణవాయువు స్వాధీనం అయ్యేసరికి-

గమనిక॥ సర్వసిద్ధులూ ప్రాణవాయువునకు స్వాధీనములని తాను చెప్పినదానిని ఉపపాధించుటకుగాను దేహమంతట ప్రసరించియున్న

దేబ్బది రెండువేల శాఖలుగల ప్రధాననాదేశతమును (నూరు ప్రధాన నాడులను) ఆశ్రయించి యున్నట్టియు మూలాధారము మొదలుకొని బ్రహ్మరంధ్రపర్యంతమునుండు ఏడుచక్రములను చొచ్చి బయలుదేరి నట్టియు, మూలాధారమునందు మూడున్నరచుట్లు చుట్టుకొని లోపల నిద్రించియున్న కుండలినీ శక్తిగర్భితమయియున్న సుషుమ్నానాడిని వర్ణించి చెప్పుచున్నారు వసిష్ఠులు-

రామచంద్రా! దేహముంతటా ప్రసరించియున్న అనేకవేల చిల్లర నాడులచే చుట్టుకొనబడినట్టియు మర్మస్థానమగు మూలాధారమును ఆశ్రయించియున్నట్టియు “ఆంత్రవేష్టనిక” (నరములు కూడ నాడులచే చుట్టుటవలన) అనుపేరు వహించి యున్నట్టియూ, ప్రధానమయిన నూరు నాడులను ఆశ్రయించియున్నట్టియు, నీటిసుడితో సమానాకారము గలిగినట్టియూ, న్రాతలో ఓంకారముయొక్క ఉత్తరార్థముతో సమానాకారమయినట్టియూ, గుండ్రముగాచుట్టుకొనియున్న సుషుమ్న అనే ఒకానొకనాడికద్దు- ఇది ఒక్కమనుష్యులయందు మాత్రమే ఉండదు- నిఖలప్రాణిశరీరములందునూ ఉండును- చలిబాధను తప్పించు కొనుటకు గుండ్రముగా చుట్టచుట్టుకొని పరుండి నిద్రించుచున్న సర్పము యొక్క శరీరమువలె నుండును- తెల్లగనుండును- ప్రళయకాలాగ్నికి పగిలిన చంద్రమండలమువలె నుండును- గుదస్థానము(మూలాధారము) మొదలుకొని భూమధ్యపర్యంతమునుండు రంధ్రములనన్నిటిని స్పృశించుచూ, వాటియందు అనుస్యూతమయి యుండును- లోపల మనోవృత్తులచే చంచలమయి బయట ప్రాణాదివాయువుచే చంచలమయి యుండును అది- దానిలోపల వీణయొక్క తీగ (నరము) వలె పరమ సూక్ష్మమయి సర్వశబ్దములకు మూలభూతమై ఉన్నది- సరాశక్తి అయ్యది ప్రాణవాయువుయొక్క సంబంధంబుగ నాభిమధ్యమ- దేశములయందు ఉత్తరోత్తరముగ వ్యక్తమగుచున్నది- మధ్యమ-వైఖరీ, అను భేదములను పొందును- చూపు ప్రమాణముగ శ్లోకమున మంత్రశాస్త్రమునందు-

శ్లో॥ చైతన్యం సర్వభూతానాం శబ్దబ్రహ్మేతి యద్విదుః ।
తత్రాప్య కుండలీరూపా ప్రాణీనాం దేహమధ్యగమ్ ॥
వర్ణాత్మనావిర్భవతి గద్యపద్యాది భేదతః ॥ అని

సాంబునిచేగూడ నిట్లు చెప్పబడినది-

శ్లో॥ యా సామిత్రావరుణసదనా దుచ్ఛరంతీ త్రిషష్ఠిం
వర్ణానత్ర ప్రకటకరణైః ప్రాణసంగా త్రసూతే ।
తాం పశ్యంతీం ప్రథమముదితాం మధ్యమాం బుద్ధిసంస్థాం
వాచం వక్త్రే శరణవిశదాం వైఖరీంచ ప్రపద్యే ॥ అని

1. కుండలాకారంగా ఉన్న ఈకుండలిని శక్తి ప్రాణేంద్రియ బుద్ధ్యాది శక్తులకు కూడ సత్తా స్ఫూర్తి ప్రవృత్తుల నిర్వహింపజేసేది- వాటికి బలమునిచ్చేడిది- ఆకుండలిని శక్తి తన ముఖమునుంచి ప్రాణమును వైకి ప్రేరేపణచేస్తుంది- అపానమును క్రిందికి లాగుతుంది- ఇలా ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాలకు సహాయపడుతుంది-
2. హృదయమందున్న ప్రాణవాయువు కుండలినిచే ఆకర్షింపబడిన దగుచూ ఎప్పుడు అపానవృత్తితో కుండలిని పహన్ని (స్థానాన్ని) పొందుచున్నదో అప్పుడు అంతఃకరణవచ్చిన్నమయిన జీవచైతన్యము స్మృతి, సంకల్ప, అధ్యవసాయ, అభిమాన, రాగాది వృత్తి భేదములతో లోపల ఉత్పన్న మవుతుంది-
3. ఇలా ప్రాణబుద్ధులకు జ్ఞానక్రియాశక్తులను యిచ్చిన ఆకుండలినిశక్తి శరీరమునందు విషయసన్నికర్షణల చక్షురాదీంద్రియములకు స్వాధీన మయినదగుచూ (సహాయపడినదగుచూ) ఎట్లెట్లు ఎలాంటి భోజకాదృష్టసామగ్రి వైచిత్ర్యముచే ప్రకాశిస్తూ ఉంటుందో అలా అలా ఆయా యింద్రియములచేత అర్థవిశేషస్ఫూర్తి తత్తత్ఫలప్రభోగ లక్షణమయిన సంవిత్తు (జ్ఞానము) ఉదయించును- (పుట్టును)

రామా ! దీనిని కొంచెం వినరించి చెబుతా విను-

కుండలిని నేగంగా అలా స్ఫురిస్తుంది- ఎలాస్ఫురిస్తే మృదువయిన చక్షురాదులకు విషయస్పర్శ మొదట కలుగుతుందో అలా- అప్పుడు ఆ ఇంద్రియవృత్తి ద్వారా బహిష్కర్తృశుడయిన ప్రమాతకు బాహ్యవిషయముతోకూడ అన్యోన్యాలింగన రూపమయిన వృత్తి వ్యాప్తి ప్రయుక్తమయిన వ్యాప్తి కలుగుతుంది- దానిచే విషయానరణము భంగముకాగా స్పృశ్యముగా ఘటాదిప్రథ (జ్ఞానము) కలుగుతుంది- ఇదే ప్రకారం ఇతిరేంద్రియములకుగూడ- ఇలా ఇంద్రియములకు కుండలిని సహాయపడును-

హృదయకోశము నందున్న నాడులన్నీ ఈ కుండలినియందు సంబద్ధములయ్యే యున్నవి- మహార్ణవమునందు నదాలవలె దీనినుంచి ఇతరేంద్రియవృత్తులన్నీ పుటుతూ ఉండును- కాబట్టి మూలాధారమందున్న కుండలిని శక్తి చక్షురాదీంద్రియములను ప్రవర్తింప చేయుటలో నాడులు ద్వారభూతములు-

ప్రాణనాయురూపంతో పైకి పోవుటకునూ, అపాననాయురూపంతో క్రిందికి పోవుటకునూ, ఉత్సుకమయిన ఆకుండలిని శక్తి సకలైంద్రియక జ్ఞానములకు బీజమై (మూలమై) “సామాన్య” అదొక్కటియే సర్వసాధారణమగుచున్నది-

గమనిక॥ ఇచట ప్రయోగవైచిత్ర్యము గమనింపఁగినది-
మూలమున- “సామాన్యదాహృతా” అని కలదు-

సమానశబ్దముకంటె భావార్థమునందుగాని, స్వార్థమునందుగాని ష్యుఞ్ ప్రత్యయమును జేసికొని ఆపైన జేవ్ చేసి “హలస్తద్ధితస్య” అను సూత్రమువలన యలోపముచేయగా “సామానీ” అని యగునని ఉపపాదించిరి- కాని లోకసాధారణమగు ప్రయోగముకాదు- సాధించినందున అసాధువును కానేరదు- ఇక ప్రయోగపితేషమని యంగీకరింపనగును- అని అన్నారు వసిష్ఠులు-

శ్రీరామచంద్రుడు విని సందేహించి ఇలా అడిగాడు-

శ్రీరా! మునీంద్రా! దేశ కాల వస్తు పరిచ్ఛేద రహితమయిన
చైతన్యము నాడిమూలమయిన మూలాధారమునందు కుండలినీ అనే
పేరుగల తన యంత్రతో పుట్టుటకు కారణమేమి? అని అడిగాడు-
వసిష్ఠులు సమాధానం చెబుతారు-

వసి! రామచంద్రా! చైతన్యము నిరాకారము- నిర్విషయ
మాన్యు- ఈమాట నేనంగీకరిస్తాను- అయినా అట్టి చైతన్యము జీవా
కారముతోనూ, ఘటాదిగోచరమగునట్లుగానూ, స్థూలసూక్ష్మ దేహ
ద్వయకారముగ పరిణమించిన భూతములను అపేక్షించియే విశేష
కారముగ అభివ్యక్త మగుచున్నది- అని చెప్పుచున్నారు-

రామా! చైతన్యము సర్వత్ర, సర్వదా, సర్వాత్మకంగా ఉన్న
మాట సత్యం- అట్టి సంవిత్తుకూడ భూతత్వాత్మలవశమున ఒకానొక
చోట పుట్టుచున్నది-

అంతటా చైతన్యము సమానంగా ఉన్నా మనుష్యాది శరీరము
లందే బాగా అభివ్యక్తమవుతోంది- సూర్యాతపం అంతటా ఉన్నా
భిత్వాదులందే విజృంభించుచున్నది- మిగిలినతావుల అలా విజృం
భించడంలేదు-

ఆ ఉపాధులందు కూడా ఉపాధియొక్క మాలిన్య తారతమ్య
మును బట్టియే చైతన్యమునకు అభివ్యక్తి తారతమ్యము కనిపిస్తోంది-
చూడు-

మృచ్ఛిలాదులందు ఆచిద్యస్తువు అవిద్యాబాధ్యం చేత అభిభూత
మయింది- అంచేత బాగా కాగినపేడినీళ్ళలో శైత్యము (చల్లదనము)
వలె కనిపించడంలేదు- (నప్తమయింది-) దేవమనుష్యాది లింగ దేహము
నందు స్పష్టముగా అభివ్యక్తమయింది- వృక్షాది లింగ దేహములందు
(చెట్లు మొదలగు వాటియొక్క లింగశరీరములందు) (ఉచ్ఛన్నతను)

అనగా బయటికి స్పష్టముగా తెలిసికొనుటకు వీలుకాకుండా ఉండి-
చిదంతలోనే ఈతారతన్యంకాని, సత్తాంశంలో ఈతారతన్యంలేదు-
సత్తాశ్రమాశ్రమ సర్వత సమానమే- మృచ్ఛిలాది వస్తువులందు, దేవ
మనుష్యాది లింగదేహమునందు వృక్షాదిలింగదేహములందునూ యీ
మూడు ఉపాధులందునూ చైతన్యాభివ్యక్తికి తారతన్యం ఉన్నా,
సత్తాంశలో మాత్రం తారతన్యంలేదు- ఈ విషయం ఇంకా వివరించి
చెబుతా మనోచూడు విను-

మనుష్యాది ఉత్తమదేహములందునూ, పశుస్థావరాది నీచశరీర
ములందునూ, సంవిత్తు (చైతన్యము) సమానము- చేతనాచేతనాత్మక
మయిన భూతజాలం అంతా చిన్మాత్రం- సన్మాతమున్ను- ఆచిత్తు
ఆకాశమువలె అసంగము సూక్ష్మము- విభువును- ఆచైతన్యము దాని
రూపంలో అది ఉండియుండిగా దానియందు మాయచే నిరసయవ
మయిన దానికి అవయవ రూపమయిన ఏకదేశమును కల్పించి అందు
ఆకాశాది భూతసూక్ష్మములన్నీ క్రమంగా అధ్యసింపబడ్డాయి- అందు
వలన ఆచైతన్యము భూతమాత్రాత్మిక మయింది-

ఆపైన ఆతన్నాత్రపంచకము | పాణమనీ, మనోబుద్ధులనీ, జ్ఞానేం
ద్రీయ కర్మేంద్రియ పంచకమనీ, తయారయి లింగశరీరమే అందులో
చైతన్యం ప్రతిబింబరూపంగా ప్రవేశించి, జన్మాదివికారాలతోటి,
జాగ్రదాద్యవస్థా భేదంతోటి, జీవభావాన్ని చెంది, అనేక విధముల
గుర్తింపబడుతోంది- వ్యవహరింపబడుతోంది-

లింగశరీరము తయారు చేయగా మిగిలిన భూతపంచకములు
కొన్ని జీవునియొక్క దేవమనుష్యాన్యకారవాసనలను అనుసరించిన
సంకల్పలేశంచేత స్వసత్తామాత్రంచేతనే పంచీకరణద్వారా స్థూలదేహ
త్వాన్ని పొందుచున్నవి- ఇలాగే మరికొన్ని భూతపంచకములు తిర్య
గాదిదేహరూపమునూ, మరికొన్ని సువర్ణరజతరూపమునూ, విభిల
బ్రహ్మాండరూపమునూ, బ్రహ్మాంశాంతర్గతమయిన భువనరూపమును

ధరించుచున్నవి- ఇలా ప్రపంచం అంతా భూతపంచకాత్మకమని నిర్ణీతమయినది- రామా ! ఇందు అంతటా చిత్వంవిత్ నిండి నిబిడికృతమై ఉంది-

అధిష్ఠానచైతన్యం అంతటా ఉన్నట్లయితే ఘటపటాదులుకూడా చేతనములని ఏలవ్యనహరింపబడవు ? అని నీవు అడుగవచ్చు- అది ఒక ప్రశ్న కాదు-

భూతపంచకవశమునంచయే (అనగా చైతన్యాభివ్యంజకమయిన ప్రాణాదిపంచకంతో కూడిన లింగదేహముయొక్క ప్రాణాన్యమును బట్టియే మనుష్యదేహాదులందు చేతనమనే సేతు ముఖ్యమయింది- తిర్యగాదులందు లింగస్థూలదేహములకు సమప్రాధాన్యముండుటను బట్టి జడచేతనమను పేరు- ఇక స్థావరాదులందు లింగదేహము అంతఃసంనేదనమాత్రమగుటచే బయటిజనులచే వాటి యందలి చేతనత్వము తెలియబడనందున అవి (స్థావరాదులు) జడములని ప్రసిద్ధములయినవి-

ఈమూడు ఉపాధులందూ చైతన్యము ఎట్టి తారతమ్యముతో నున్నదీ దృష్టాంతపూర్వకముగ చెబుతామి- పగట విలీనమయియున్న ఘృతసముద్రము సాయంకాలమున చల్లగాలియొక్క సంపర్కమువలన ఒడ్డున క్రమంగా ఘనీభావం చెందుటవలన నిశ్చలంగా ఉంటూ ద్రవ ప్రదేశంలో తరంగమువలె చలిస్తుంది- కొద్దిగా ఘనీభావం చెందిన చోట కొద్దిగ చలిస్తుంది- మిక్కిలి ఘనీభావం చెందినచోట మెరక భూమివలె (స్థలమువలె)నిశ్చలంగా ఉంటుంది- అలాగే ఈ చైతన్యం కూడా సరతిర్యక్స్థావర దేహరూపములయిన భూతపంచకములందు చలనరూపంగానూ, ఈషచ్ఛలనరూపంగానూ, కేవలజడరూపంగానూ యధాక్రమంగా ఉంటుంది-

ఒకానొకచోట ఘనీభావం ఎక్కువగా ఉండటంచేత చలనం లేకపోయినా అంతమాత్రంచే అభిత్వమునకు భంగంలేదు- అలాగే స్థావరాద్యుపాధులందుకూడా అభివ్యక్తిలేకపోయినా చిద్రూపత్వానికి ఊతిలేదు- భూతపంచకమునందు స్వభావతః ఇలాంటివికల్పాలు అనేకం

కనుపడుచున్నవి- ద్యుదేహావ్యాకారముగ పరిణమించిన భూతతన్మాత్ర పంచకము ప్రాణధారణాధీనమయిన స్పందనము (చలనము) (క్రియా శక్తి) చైతన్యము, అను రెంటిచే చేతనుడయిన జీవుడయినది- ఒకానొక భూతపంచకము జడరూపమగు శైలాదికమయినది- స్థావరాది శరీరమయితే గాహ్యనిలాధీనమయిన స్పందనము కలదియై (అంత శ్చేతనం) లోపల చైతన్యముకలది, (అనభివ్యక్త చైతన్యముకలది) అయినది- ఇలా వ్యసత్తమయిన వికల్పములు బహుళముగ కనిపించుచున్నవి.

శ్రీరాముడు॥ స్వామీ ! ఈ వికల్పములన్నీ స్వభావవశంచేత ఏర్పడినవని తమరు శైలవిత్తురే- స్వభావమువల్ల ఇన్ని వికల్పాలు ఎలా బయలుదేరుతాయి? స్వభావమనగా “స్వః స్వాత్మకోభావః స్వభావః” అని వ్యుత్పత్తి. స్వరూపమునేది ఒకేవిధంగా ఉంటుందికాని భిన్నభిన్నవిధంగా ఉండదు- ఇలాంటి స్వభావంవల్ల విరుద్ధములయిన వికల్పాలు అనేకం బయలుదేరడం అసంభవం- విరోధమనునది పరసాపేక్షము- స్వభావము అనన్యప్రేక్షము- ఇక “స్వీయోభావః స్వభావః” అని చెప్పేయడం అస్సాదుకూడ అలాంటి స్వభావమకూడ స్వమాత్రసాపేక్షమగును కాని పరసాపేక్షము కానేరదు- కాబట్టి పరసాపేక్షమయిన వికల్పమునకు స్వరూపం నిమిత్తమయినా ఎలా అవుతుంది-

వసి॥ రామా ! నీకు ఇలాంటి అభిప్రాయమే ఉంటే స్వభావ వాదాన్ని విడిచిపెట్టి వాక్కులను (మాటలను) అడుగు- అనగా వాక్కులే శీతోష్ణాది శబ్దరూపములయినవి- అయ్యవిపునరుక్త తకారకు స్వార్థమును (తమయర్థమును) మార్పుచూ చైతన్యము, బాధ్యము అను విరుద్ధధర్మములను పొందించుచున్నవి పదార్థములకు- సర్వము చైతన్యాత్మకమయినపుడు శీతాష్ణాదిధర్మపరములయిన మాటలూ (వాక్కులూ) హిమ, అగ్నిగ్ధి ధర్మిపరములయిన మాటలు ఎక్కడివి ? అని-

అధనా వాక్కు- దూషింపతగను- వాక్కుకూడ వాసనాకల్పితములయిన వికల్పములుగల భూతపంచకార్థమును అనువదించుచున్నది- కాన వాక్కు వాసనాధీన మయియున్నది- కాబట్టి వాసనాశములను ఆధారపరచుకొని ఆయా విరుద్ధవికల్పభావంతో వికారమును చెందియున్న లింగశరీరాత్మకములయిన భూతపంచక తన్మాత్రలస్థితులే దూషింపదగినవి- (పర్యనుయోజ్యములు)-

లేక వాటియొక్క (ఆ పంచక తన్మాత్రలయొక్క-) అపరాధం ఏమిలేదు- ఇవికూడా పూర్వపూర్వ విరుద్ధ వికల్ప సహస్ర వాసనానుసారులు- కనుక జైలినిగలవాడెవడయినా విరుద్ధవికల్పములకు మూలమును అన్వేషింపదలచే యడల ఇటులలు- విరుద్ధవికల్పసహస్రములందు చిత్తమును త్రిప్పటకు విషయస్థమై విశ్లేష్టములయియున్న వాసనలే దూషింపదగినవి కాని స్వభావాదులు కావు-

పురుషుని తిర్యక్ స్థావరాది భావంలోకాని, శుభమయిన దేవాది భావంలోకాని పెట్టటానికి భూతపంచకము ప్రబుద్ధవాసనాత్మకముగాను, సంప్రవాసనాత్మకముగను సిరీషీస్తూ ఉంటుంది- కాబట్టి వాసనయే ఈవిరుద్ధవికల్పాలకు హేతువు- కనుక అదియే పర్యనుయోజ్యము-

వాసనా పర్యనుయోగము (వాసననుగురించిన ప్రశ్న) వాసనాక్షయోపాయమునందు ప్రవర్తింపజేయును గాన సఫలమగును- స్వభావాది పర్యనుయోగమువల్ల ఏమిఁఫలంలేదు- ఆకాశాన్ని విడికెళ్ళుకో పీకిపారజేయవలె నంటే పొసగదు- అప్రయత్నం వ్యర్థమవుతుంది-

కనుకనే వాసనాక్షయంగలిగితే పూర్ణాత్మలాభం కలుగుతుంది కనుక స్వర్గ రాసులుకూడ గడ్డిపోచలవలె తుచ్చములుగా భాసించును- దేవాదిభోగశాలి దేహములుకూడ కీటాదులవలె తుచ్చతరములగును-

కనుక రామా ! స్థావరజాతులన్నీ ప్రస్తుత వాసనా విశిష్టములు- నరసురాదులు ప్రబుద్ధ వాసనా విశిష్టములు- తిర్యగాదులు “సవాసనా

పాసనా సముచ్చయానుష్ఠానఫలసమప్తి అహంభావమును పొందిన లింగ శరీరము (సమప్తిలింగశరీరమయిన హిరణ్యగర్భనియొక్క) సంకల్ప పరమాణువు ఈసంసార నభోవృక్షమునకు బీజమని చెప్పబోవుచున్నారు వసిష్ఠులు-

వసి॥ రామచంద్రా ! ఈలింగశరీరములలో ఒకానొక సమప్తి లింగశరీరముయొక్క సంకల్పము సంసారవృక్షములకు బీజము- ఇంద్రియములు పుష్పములు- విషయాలు పరిమళం- గోరికలు తుమ్మెదలు- క్రియలు పూలగుత్తులు- స్వర్గాది లోకాంతరములు కొమ్మలు- మేర్వాది పర్వతములు మూలము- అసంఖ్యాకములయిన భూత భవిష్యద్వర్త మానభూతములన్నీ ఫలములు-

రామా ! తన్నాత్రపంచకమనే పాదపములకు పంచ (అయిదు) బీజములు- ఇవి వివేకశూన్యమయిన ఆత్మనుంచి పుట్టినవి- కాలవశం చేత నశించుచున్నవి- స్వయముగా నానాత్వమును చెందుచున్నవి- వివేకదృష్టిలో చూడబడినవగుచూ శాంతించుచున్నవి- పరాగ్ దృష్టినల్ల అభివృద్ధి చెందుతాయి- ప్రత్యేగ్ దృష్టిచేత శాంతించును- అవి అన్నాగు వసిష్ఠులు-

ఇట్లు భూతపంచక విలాసమును ౮౦వ సర్గ సమాప్తము.

౮౧. చూ.....అగ్నీజోమ విచారణము.

వసి॥ రామచంద్రా ! స్థూలదేహముయొక్క మధ్యపృష్ఠ భాగం దగ్గర మూలాధారచక్రం. అక్కడ కుండలినీశక్తి- అందులో లింగ శరీరానికి కారణమయిన భూతసూక్ష్మం మొట్టమొదట ప్రాణపంచక రూపంతో ఉంటుంది- అక్కడ ప్రాణవాయురూపంతో స్ఫురిస్తుంది- అదే కుండలినీ స్పంద, స్పర్శ, సంవిద్రూపములతో కలనాది రూపముల ధరించింది-

కలనముచే (నిర్మితిచే) కలయయినది- చేతనముచే చిత్తు అయినది- జీవనమునుంచి జీవత్విమును చెందినది- మననమువలన మనస్సు అయినది- సంకల్పమువల్ల (సంకల్పమయినది) బోధనలన బుద్ధిఅయినది- ఆపయిన అహంకారమనీ, పుర్యష్టకమనీ, లింగ దేహమనీ ఈ మొదలయిన పేరులను ధరించినది-

దేహమునందున్న కుండలిని య నెడి జీవశక్తి అపానరూపముతో క్రిందికి ప్రసహిస్తుంది- నాభిమధ్యనుండి సమానమగుచున్నది- ఉపరిభాగమునందుండి ఉదానమును పేరును పొందుచున్నది- ఈవృత్తితయ భేదమువల్ల ప్రయోజనంకూడా కద్దు- అపానవృత్తివల్ల మలాదులకు అధోగమనమూ, సమానవృత్తివల్ల నాభియందు సమానముగ (చిత్తముగ) నుండుటూ, ఉదానవృత్తివల్ల లింగశరీరమును పైకిలేచిపోకుండ నిశ్చలంగా నిలబెట్టడము- అను మూడురకముల ప్రయోజనములు జరుగుచున్నవి. సమానవాయువు సామాన్యవృత్తిచే జీవసంవిత్తును ధరించియుండకపోతే అపానవృత్తిచే అపానవాయువు ఆకర్షించ (లాగి నేయ) జీవసంవిత్తు అధోమూర్తమున బయటికి పోయెడిది- అలా జీవచైతన్యం క్రిందికుండగా వెళ్ళిపోతే మానవుడు బలాత్కారంగా మృతి చెందుతాడు-

కనుకనే ప్రాణాపానగతినిరోధాన్ని అభ్యసించి సర్వశరీరమునందునూ సమానవృత్తిచే ఇతరవృత్తులను జయించే యడల సకల వ్యాధులు నశించును- మృత్యుబయము సిద్ధించును- శరీరమునందు ప్రధాననాడులు 101 నూటఒకటి- గాని శాఖలన్నీ సామాన్యనాడులు- ఆసామాన్యనాడులందు అన్నరసమును ఎక్కించెడి సమానవృత్తికి ఎచ్చట కఫపిత్తాదులయొక్క ఉపచయము (అభివృద్ధి) వలన వ్యాపారముండదో అచ్చట ఇతరవాయువులవల్ల విషమంగా అన్నరసమును ఆకర్షించుటచే కొద్దిరోగములున్న, గొప్పరోగములున్న సంభవించును- అలాగే ప్రధాననాడులందు అన్నరసాక్షణ వ్యాపారము లేకున్నను ప్రధాన వ్యాధులు సంభవించును-

సర్ప, వ్యాఘ్ర, తపూ-రాది శంకలు మనస్సునందు ఉద్భవించుటచేతనూ నాడులు అన్నరసము ప్రవేశించకపోవుటచే క్షీణించుటవలననూ, నాడీ రగధ్రములందు వాత, పిత్త, కమాదులు ప్రవేశించి పూర్ణములయినందు వలననూ, ప్రాణవాయువు వ్యాకులమయి శరీరం వికలమవుతుంది- అస్వాస్థ్యము ప్రబలుతుంది- వ్యాధులు శరీరమునందు అంకురిస్తాయి- శరీరాకారము విపర్యయం చెందుతుంది-

ప్రాక్తన, ఐహిక కర్మలననుసరించి అధివ్యాధి సామగ్రి మిశ్రితమవుతుంది- ఈసామగ్రి శుభమయి నే శుభఫలం- అశుభమయితే అశుభఫలం- అధివ్యాధులు క్రమంగా భూతపంచకాత్మకమయిన శరీరం మీద కలుగుతూ ఉంటాయి- ఇక ఇవి ఎలానశిస్తాయో చెప్పదనువిను-

వ్యాధి లోకంలో సామాన్య (పేలన) మయిన వ్యాధి దృఢశర (ప్రబల) మయిన వ్యాధి అని రెండు రకములు- క్షుత్తపా స్త్రీ పుత్ర లాలసాదికమును (అకలి, దప్పిక, స్త్రీవాంఛ, సంతానవాంఛ యని) వాటివలన కలిగేడి న్యనహారమున్న సామ్యావ్యాధి-

జన్మమరణాది వికారము మూలమయిన వ్యాధి దృఢమయిన వ్యాధి- అభిమతిమయిన (ఇష్టమయిన) అన్నపాన స్త్రీపుత్రాదులు లభించినందువల్ల సామాన్యవ్యాధి నశిస్తుంది- అనగా అధులు (మన శ్చింతలు) నశిస్తే వాటివల్ల కలిగిన వ్యాధులు నశిస్తాయి-

ఆత్మజ్ఞానంలేనిదే ప్రబలవ్యాధి (సారమయినవ్యాధి) నశించదు- రజ్జతత్త్వజ్ఞానం లేనిదే రజ్జసర్పం నశించదు-

రామా ! నదియొడ్డున మొలచిన చెట్లన్నిటికీ మూలభేదం (వేళ్లు తెంచివేసేది) వర్ష కాలపు నది ఎలాగో అలాగే అధివ్యాధి విలాసాన్నిటికీ మూలవ్యాధి నశించడమే కారణం-

ఇంక సామాన్యవ్యాధులలోకూడ కొన్ని అధివల్లకలిగేవి (మన శ్చింతవల్ల కలిగేవి) మరికొన్ని మనశ్చింతలు లేకుండా కేవలం వంట

పుట్టేపీ ! కేవలం వంటపుట్టేవ్యాధులుమాత్రం మందువల్లనో, మంత్రం వల్లనో, పుణ్యకర్మలవల్లనో, లేక వైద్యశాస్త్రంలో చెప్పిన ప్రక్రియలో దేనివల్లనయినా నశించవచ్చు- వృద్ధిపరంపరావచ్చిన ఓషధులు మొదలయిన (చటకా) చికిత్సలవల్ల కూడ నశించవచ్చు- ఈ ఉపాయాలన్నీ నీవు వింటూఉండేనే- నీ వెరిగిననే కూడ- వాటిని గురించి నేను చెప్పు నక్కరలేదు నీకు- అన్నాడు వసిష్ఠులు-

శ్రీరా॥ స్వామీ ! ఆధులువల్ల వ్యాధులు ఎలా పుడతాయి? అవి ఎలానశిస్తాయి- ఆధులు లేకుండా పుట్టే వ్యాధులు ఏవి? అవి మందులూ, మంత్రములూ, పుణ్యకర్మలూ వీటివల్ల నశించడం ఎలా? ఈవిషయం విస్తరించి చెప్పండి అని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

వసి॥ మొదట వ్యాధులు పుట్టునట్టి రీతిని చెబుతారు వసిష్ఠులు-

రామా ! చిత్తము ఆధులతో (మనశ్చింతితో) విశ్లేబ్ధము కాగా (కలవరపడగా) శరీరము సంక్షోభము చెందును- దాన రోషము పెరుగును- ఆపైన ముందుమార్గమే (కర్తవ్యమే) గోచరించకుండును- అంతట అపహర్షమున పడును మానవుడు, బాణము వచ్చి మీదపడు నని భీతిలినచేడి (హరిణము) అసలుదారి విడిచి పెడదారిపడినట్లు- ఈమనఃక్షోభంవలన ప్రాణవాయువులు తమతమ పదవులుతప్పి నడచును శరీరమునందు ఏనుగు ప్రవేశించుటచే నదిలోని నీరు ప్రవహించెడి దారి తప్పినది యొడ్డుకు కొట్టుకున్నట్లు- ప్రాణవాయువు విషమంగా ప్రవహించేసరికి నాకులు, కఫ, వాత పితాది దోషములతో నిండిపోవును- అప్పుడు ప్రాణవాయువుయొక్క- దుస్సంచారక్రమంచేత తిన్న అన్నము, జీర్ణముకాకపోవుటయో, అతిగా జీర్ణమగుటయో, విషమంగా జీర్ణమగుటయో ఏదయోయొక దోషము తటస్థించును- తూర్పుగా ప్రవహించే నదియొక్క నీటివేగము నదిలోపడ్డ కట్టలనుగూడ తూర్పుదిశకు గొనిపోవును- అలాగే సమానమనే ప్రాణవాయువు తిన్న అన్నమును రసరూపమున తయారుచేసి శరీరమంతా నడపును- ఈపరిస్థితిలో అన్న

రసము శరీరంలో అన్ని నాడులకు సమానముగా ప్రవహించక నిరుద్ధ మయ్యేసరికి (నిరోధింపబడేసరికి) ధాతునైషమ్యుంచేత వ్యాధులు సంభ వించును- ఇగీ ఆధులవలన వ్యాధులు పుట్టెడిక్రమము-

ఇక ముత్రములవలన వ్యాధులు నశించెడి క్రమం చెబుతామిను-

కరక్కాయలు స్వభావతః విరేచనకారులు- వాటిని సేవించిన యడల తిన్న ఆహారము జఠరాగ్నివలన రసరూపమునుజెంది కడుపులో నిల్వయుండక విరేచనరూపముతో బయలువెడలును- అలాగే పృథివీ బీజము, అగ్నిబీజము, వాయుబీజము, జలబీజము, అనదగు యరలవాది ముత్రవర్ణములుగూడ భావనచేయుటచేత నాడులయందు వ్యాధ్యా కారంగా పరిణమించిన అన్నరసములను పచనము చేయుటయు బయటికి వెడలగొట్టుటయు మాన్మగు కార్యమును జేయును-

నిష్కగ్మిషమయిన పుణ్యమును ఆచరించుటచేతను, సత్సాం గత్యముచేతను, మనస్సు నిర్మలమవును- ఒరపిడిరాతిమీద వరిపిడి పెట్టి నందున బంగారము నిర్మలమయినట్లు- మనస్సు నిర్మలమయినచో శరీరమునందు ఆనందము అభివృద్ధి నొందును- చిత్తము పరిశుద్ధమయి నచో ప్రాణనాయువులు ఆహారమును చక్కగా జీర్ణింపజేయును- అంతల వ్యాధులు నశించును- ఇంతవరకు ఆధివ్యాదులయొక్క ఉత్పత్తి నాశక్రమములు చెప్పబడినవి- కుండలినీ శక్తియొక్క కథాప్రసంగం వలన ప్రకృతివిషయం చెబుతామిను-

కుండలినీశక్తియనగా పుర్యష్టకమనే పేరుగల లింగశరీరాత్మక మయిన జీవునకు ఆధారభూతమయిన ఒకానొకనాడి- దానిని పూరక మను ప్రాణిశాయామాభ్యాసంచేత కూర్మనాడిని పూరించి సంయమం చేస్తే శరీరం గట్టిపడుతుంది- బలినీ లావు అవుతుంది-

ఇక సభోగతిసిద్ధి(ఆకాశగమనము సిద్ధి చెడిక్రమం) చెబుతామిను-

మూలాధారము మొదలుకొని బ్రహ్మారంధ్రపర్యంతమునుండు శరీరముయొక్క మధ్యభాగమును పూరకముచే ప్రాణనాయువును

పూరించి ప్రాణవాయువును పొడవుగా పైకిలేపినచో అపుడు కుండలినీ శక్తికూడ ప్రాణనిరోధమువలన కలిగిన వేడిమిని తత్ప్రయుక్తమయిన శారీర మానసిక శ్రమను అభ్యాసపాటనంచేత సహించుచు పైకి గొని పోబడును- అట్లు పైకి తీసికొని పోబడుచు అతిద్విర్భ్రమై ఆడ సర్పము వలె అతిత్వరితముగా పైకి లేచిపోవును- సన్నసన్నని తీగలవలె శరీరము నంచున్న నాడులనన్నిటిని తీసికొనిపోవును- గాలితో నిండియున్న శరీరమునంతయు తోలుతిత్తివలె చులకనచేసి పైకి లేవదీయును- ఇదియే ఆకాశగమనము- ఇలాంటి అభ్యాసనిలాసంచేత యోగులు పైకి లేచిపోవుచున్నారు- దీనినే కాయాకాశ సంబద్ధమయిన సంయమ యోగమని పెద్దలందురు-దీనికి పతంజలి యోగసూత్రమును చూడుడు-

“కాయాకాశయో స్సంబంధసంయమా ల్లఘుతూలసమాపత్యైశ్చ ఆకాశగమనమ్” అని .

ఎచ్చట శరీరముండునో అచ్చట ఆకాశముకూడ ఉండును- కనుక ఆరెంటికిని అచట సంబంధమేర్పడును- ఆసంబంధమునందు సంయమమును జేసినయోగి కాయాకాశములకుగల యాసంబంధమును జయించి చులకనయిన దూది మొదలగువానితో సమానముగ జేయునో అప్పుడు “లఘుః” అతి చులకనయిన వాడయినందున నీటిమీద కాళ్ళతో నడవగలడు- “ఊర్ధ్వాభి” నాలెపుడుగు నోటినుండి వెడలెడు దారముమాత్రమువలె అతిసూక్ష్మమయిన ప్రదేశమునందు సంచరించగలడు- సూర్యకిరణములందు విహరించగలడు- అందువలన యధేష్టముగ ఆకాశగమనము వానికి సిద్ధించును-

ఇక రేచకప్రయోగముచే ఊర్ధ్వభాగమునకు ఆకర్షింపబడిన కుండలినీశక్తి (సుషుమ్నయనెడి బ్రహ్మనాడి) వానిలోపలనుండెడి ప్రాణవాయు ప్రవాహంచేత శిరఃకపాలముల రెంటియొక్క- సంధియనెడి వెలుపల పన్నెండు అంగులముల పరిమితమయిన మూర్ధభాగమునందు

ముహూర్తమాత్రము ఎపుడు ఉండునో అపుడు ఆకాశగమన మొనర్చెడి సిద్ధుల దర్శనము కలుగును- చూడుడు- పఠంజలిసూత్రమును-

సూ॥ “మూర్ధజ్యోతిషి సిద్ధదర్శనమ్” అని-

శిరఃకపాలమునందు లోపల కొద్దిచీద్రముం (రంధ్రముం) దును- అది ప్రకాశవంతముగ నుండును- కావున నది జ్యోతి యని యనిపించు కొనును- అచ్చట సంయమము జేసినవారికి (సిద్ధులకు) భూమ్యాకాశముల మధ్య సంచరించెడి వారల దర్శనముఁబ్బను- అని పై సూత్ర భాష్యమున కర్థము-

నిన్నాడు శ్రీరాముడు ఆకాశగమన సిద్ధిక్రమమంతా వసిష్ఠుని ద్వారా- అందు సందేహం కలిగింది రాముడికి- ఇలా అడిగాడు-

శ్రీరా॥ స్వామీ! నూనవుల ఇంద్రియములు దివ్యములు కావు కదా! దివ్యములుకాని చక్షురాదీంద్రియములకు దివ్యపురుషులు గోచర మగుట దుర్లభముకదా! కనుక చాక్షుషప్రభా సన్నికర్ష లేనిదే ఖోడ శాంతస్థానమునందు ప్రాణవాయువును ధరించినంతమాత్రమున సిద్ధుల దర్శనము ఎటులగును? విస్తరించి చెప్పండి అని అడిగాడు-

వసి॥ రామచంద్రా! నీవనిన మాటసత్యము- వాయురూపులయిన సిద్ధులు మలినములయిన పురుషేంద్రియములకు దివ్యమగు ఉపాయాంతరములేనిదే కంటపడరు- (తెలియబడరు) అది నిజము- కాని యోగాభ్యాసముచే సంస్కారము నొందిన (సంస్కృతమయిన) బుద్ధి నేత్రముచే (నునస్సు అనెడి జ్ఞానేంద్రియముచే) ఆకాశమున విహరించెడి సిద్ధులుకూడ తెలియబడుదును-

స్వప్నమును గాంచుట యెట్టిదో సిద్ధావలోకనము (సిద్ధులను గాంచుట) కూడ అట్టిదే- ఇక స్వప్నావలోకనమునకు సిద్ధావలోకనమునకు భేదమేమన? సంనాదమూ, పరదానమూ, ఫలావాప్తి మొదలగు వ్యవహారము సిద్ధదర్శనమువలన స్థిరముగ జరుగును- స్వాప్నిక వ్యవ

హారములో అట్టి సైర్యములేదు- అనగా సిద్ధులు చెప్పినది మనకనుభవములో జరిగితీరును- వారు వరముల నిత్తురు- దానమనకు ఫలము సప్రాప్తమగును- ఈకథయంతయు స్వప్నంలో నుండదు- అచట అంతా మిథ్యయే-

ఇక పరకాయ ప్రవేశమునకు ఉపాయం చెప్పెద పినుము-

ముఖమునుంచి వచ్చెను అంగుళముల పరిమితమయిన ప్రదేశము నందు రేచకమను ప్రాణాయామాభ్యాసమువలన ప్రాణవాయువును చిరకాలము స్థిరపరచినచో అప్పుడు పరకాయమునందు ప్రవేశించెడిశక్తి యేర్పడును-

శ్రీరా|| అయితే స్వామీ! సిద్ధుల వ్యవహారము స్థిరార్థమగుటకునూ, స్వప్నవ్యవహారము అస్థిరమగుటకును స్వభావమే (నియతమే) కదా కారణము- ఒక్క స్వభావమునకు ఇంతటి నియతస్థితి యెట్లు సాధ్యమిచ్చినది?

వసి|| రామచంద్రా! సృష్టి ప్రారంభకాలంలో సత్యసంకల్పమున ఈశ్వరునియొక్క సంకల్పబలంచేత వస్తుస్వభావమనెడి నియత బయలుదేరును- అయ్యది ప్రళయమువరకు నుండును-

అవిద్యయునునది పారమార్థికమయినది (నిజమయినది) కాదు కనుక వస్తుశక్తి (వస్తుస్వభావము) ఒకానొకప్పుడు మారనచ్చును- వసంతఋతువులోగూడ శరత్కాలమున ఫలించెడి సస్యములు ఫలించవచ్చును- బ్రహ్మపదార్థ మొక్కటియే అనియతస్వభావముగనూ, నియతస్వభావముగను లోకవ్యవహారముకొరకు ప్రపంచమంతటా నిండియున్నది-

శ్రీరా|| స్వామీ! మానవుడు సూక్ష్మచ్ఛద్రములో (చిన్న తొట్టలో) మారటానికీ, ఎక్కువసందును భర్తీ చేయుటకునూ, శరీరము అతిసూక్ష్మమూ, అతిష్ఠూలమూ, కావలెకదా! అలా కావటానికి

ఉపాయమును సెలవిండు- అనగా, అణిమా, మహిమా, అనెడు సిద్ధులు లభించెడు ఉపాయము సెలవిండు అని భావము- అని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

వసి॥ కాష్ఠము, రంపము, ఈరెంటియొక్క సంబంధమువల్లకాని కాష్ఠమునకు భేదము (ద్వైదీభావము) కలుగదు- అనగా రంపము కట్టెతో సంశ్లేష చెందినపుడుకాని కట్టెను కోయుట తటస్థించదు-అలాగే ప్రాణాపానవాయువుల సంశ్లేషమువలనగాని (అనగా వసిసిడివలనగాని) మధ్య జతరాగ్ని పుట్టదు- దాని ఉత్పత్తి క్రమము ఇది-

శరీరముయొక్క ఉదరంలో నాభికి పైన క్రిందను కలిగియున్న సూలమయిన మాంసపుఖండం యొక్కటియుండును- అది నాభికి క్రింద నున్న జలభాగములచేతనూ, పైననున్న జలభాగములచేతనూ ఆకర్షింప బడుచు కదలుచుండును, పైన గాలిచేతనూ, క్రింద నీటిచేతనూ ఆకర్షించబడే వేతన చెట్టువలె-

ఆ మాంసమునకు దిగువనయుండు తిత్తియొక్క మూలభాగము నందు మూలాధారముండును- అందు నెనుక జెప్పిన కుండలినీశక్తి కలదు- ఈయది శరీరేంద్రియ సంఘాతమునకు ప్రాణమునిచ్చేది- ఈ కుండలినీశక్తి జపకాలమునందు త్రిప్పచుండెడి రుద్రాక్షమాలవలె ఎల్లపుడు ప్రాణాపానవాయువులయొక్క ఉద్గిరణ నిగిరణములచే కదలుచూ, అవ్యక్తమయిన ధ్వనిని ఒకదానిని పుట్టించుచూ, లోక తొక్కిన త్రాచుపామువలె ఊర్థ్వముఖముతో పైకి లేచును-

ద్యావాప్రధివుల మధ్యభాగమున ప్రాణుల ఊర్థ్వాధోగతులకు కారణమయిన విహితనిషిద్ధక్రియవలె ప్రాణాపానముల ఊర్థ్వాధోగతులకు కారణమగుచు చలించుచుండును- చాక్షుషాద్యేంద్రియక జ్ఞానములకు కారణమగు చుండును- హృదయ పుండరీకమున తుస్కేదవలె మెలగు చుండును- బాహ్యవాయువుచే డెట్టుఅకులు కదలినట్లు జ్ఞాన

కశ్యపేంద్రియాది శక్తులుగల హృత్పద్మము నాడీజాలమున్న లోపలి ప్రాణాపానాదివాయువులచే కదలుచుండును-

విశాలమయిన బౌహ్యకాశమునందు స్వభావతః ప్రసరించెడి వాయువులు కాష్ఠపాషాణాదులను మృదు పర్ణ తృణాదులనూ కబళించి నట్లు హృదయాకాశమునందు కూడ ప్రాణవాయువులు భుజించిన అన్నాదులను జీర్ణింప జేయును-

హృత్పద్మము నాడీపుంజము ప్రాణవాయువులచే కొట్టుకొన బడుచు లోలుతిత్తివలె చలించు చుండును- అపుడు లోపల అన్నము మొట్టమొదట రసరూపమును జెందును- సిద్ధప రక్తముగ మారును- రక్తమునుంచి మాంసముగును- మాంసమునుంచి చర్మముగును- చర్మము నుంచి మేదస్సు అగును- మేదస్సునుంచి మజ్జ యగును- మజ్జనుంచి ఎముకలగును- ఎముకలనుంచి శుక్రము (వీర్యము) అగును- ఇట్లు విచిత్రమయిన కార్యరూపముతో ఒకదానినుంచి మరియొక పరిణామము ఏర్పడును- వసంతియుతువులో చెట్టులోపల చేరిన (ప్రవేశించిన) భౌమ రసము (నేలయొక్క-రసము) క్రమక్రమముగ చిగురు, పూత, పిండె, కాయ, పండు మున్నగు పరిణామములను జెందినట్లు- ఇట్లు పరిణమించుటకు సప్తధాతువులందునూ, ఉత్తరోత్తరాపరిణామము సిద్ధించుట కొరకు పరస్పరసంఘర్షణవలన జాతరాగ్నికి అభివ్యక్తి కలదు-

దేహము సర్వాంగములందునూ పుట్టిన ప్రదీప్తమయిన జాత రాగ్నిచే జ్వేష్యమును జెందును- దేహమంతటా వ్యాపించిన జాత రాగ్నిని హృత్పద్మమునందు తారకాకారముతో యోగులు ఉపాసించును- అదేజాతరాగ్నిని చిద్రూపముతో ఉపాసనచేయుచో, వ్యవహిత విప్రకృష్ట సర్వపదార్థ దర్శనము సిద్ధించును-

సముద్రములో బడబాగ్నికి సముద్రములోని జలమే ఇంధనమయినట్లు జాతరాగ్నికి శరీరములోని అన్నిరసరూపమయిన జలమే ఇంధనము- శరీరమునందలి చల్లని జలభాగము చంద్రాంశమనీ, అజలము

వలన బుట్టిన అగ్ని తేజోశమునీ, కాన శరీరము అగ్నిహోమాత్మకమనీ చెప్పబడుచున్నది- లేక చిజ్జహోభయాత్మక మయినందువలన గూడ అగ్నిహోమాత్మకమనీ యనదగును- సంవిత్ప్రకాశ అగ్నియనీ, జడ భాగము సోముడనీ కూడ మనీషులు అనుచున్నారు-

శ్రీరా॥ స్వామీ ! మీరు నెనుక,

శ్లో॥ దేహేష్వాజరణం సర్వరసానాం పవనో వ్యహమ్ ।

జనయత్యగ్ని మనోవ్యస్య సంఘర్షాద్వనవేణవత్ ॥

అని చెప్పియున్నారు.. శరీరమునందునూ, శరీరమునకు వెలుపలనూ అగ్ని, ఆదిత్యాదులు వాయువువల్ల పుట్టుచున్నట్లు ప్రత్యక్షమగుభవము కద్దు- మీరు చెప్పిన మాటనుబట్టియు లోకానుభవమును బట్టియు అగ్ని వాయు స్వరూపుడయిన సోమునినుంచి పుట్టినట్లు నేను అర్థము చేసికొన్నాను- ఇప్పుడు ఇందుని (చంద్రుని) వలన అగ్నిపుట్టిందని చెప్పుచున్నారు- ఇందులో ఏదినిజము చెప్పండి? అని ఆడిగాడు శ్రీరాముడు-

వసి॥ రామచంద్రా ! అగ్నిహోమలిద్దరు పరస్పరోపాదనకులు- అనగా ఒకరివలన యింకొకరు పుట్టుచును- వీరి జన్మ బీజాంకుగముల జన్మవలె పరస్పరోపాదానకము- అనగా ఒకదానిజన్మకు మరొకటి ఉపాదానకారణము- దినరాత్రులవలె పరస్పరనిమిత్తికము- వాని ఉనికి మాత్రము ఛాయాతపములవలె పరస్పరోపఘాతిని (ఒకదానిని మరొకటి చెడగొట్టునది) ఇద్దరూ (అగ్నిహోమలిద్దరూ) ఒకేమారు కనిపించుచో అప్పుడు ఛాయాతపస్థితి ఉదాహరణము- పర్యాయముగ కనిపించుచో దినరాత్రిస్థితి దృష్టాంతము- ఇట్లు ఈ రెండుదాహరణములును గ్రహింపవలెను-

ఈరెంటికి కార్యకారణభావము రెండువిధముల కలదు- సద్రూప పరిణామమువలన పుట్టుట యనునది ఒకవిధమయిన కార్యకారణ

భావము- వినాశ పరిణామమువలన పుట్టుట యనునది రెండవరక మయిన కార్యకారణభావము. ఇందు మొదటి దానికి ఉదాహరణము బీజాంకురన్యాయము- రెండవ కార్యకారణభావమున కుదాహరణము దీనరాత్రిన్యాయము-

అనగా బీజాంకురన్యాయమునందు బీజము ఉండిననే అంకురము పుట్టును కాన ఈయది సద్రూప పరిణామోత్థమయిన కార్యకారణ భావము- దీనరాత్రిన్యాయమునందు, దీనము (పగలు) నశించిననే (గడచిననే) కాని రాత్రి పుట్టదు- రాత్రి నశించిననే కాని పగలు పుట్టదు- కనుక ఈయది వినాశపరిణామజమయిన కార్యకారణభావము- మొదటి ఉదాహరణమునందు కార్యదశలో కారణ మున్నదనుటకు “స్మృదాత్మ్యోఽయం ఘటః” ఈకుండమట్టిది- అనెడు ప్రత్యక్షము మాత్రమే ప్రమాణముకాని ఇతిరము ప్రమాణముకానేరదు- ఇట్లే రెండవ ఉదాహరణమునందుగూడ కార్యదశలో కారణములేదనుటకు “దీనా రాత్రిం నోపలభామహే” పగలు రాత్రికాలమును మనము చూచుటలేదు- అనెను అనుపలభి మాత్రమే ముఖ్యప్రమాణము- ఈయది ఏకవస్తుస్థము” అనగా ఒకేవస్తుమాత్రమును గ్రహించెడి ప్రత్యక్షప్రమాణమునకు అవిరుద్ధము-

గమనిక॥ ఇచట ఒకవిధమయిన శాస్త్రచర్చ-

శ్లో॥ అనాస్థా నాస్తికర్తుత్వ మిత్యాద్యాఽయుక్తివాదినః ।

అవజ్ఞయా బహిష్కార్యాః స్వానుభూత్యపలాపినః ॥

అనునది మూలశ్లోకము-

శాస్త్రార్థము॥ ఓయి కార్యమును నెరవేర్చెడిది (చేసెడిది) కారణమన బడుచున్నది- కార్యమును గురించిన కర్తృత్వము ఆకారణ పదార్థమునకు కార్యము నెరవేర్చుటయందు అభినివేశ (పట్టుదల) రూప మయిన ఆస్థ ఉన్నపుడే కనిపించుచున్నది- ఈస్థితిలో ప్రకాశనమాత్ర

ముఖో ఉపక్షీణమయిన దినమునకు (పగటికాలమునకు) రాత్రిని నిర్మించుటలో ఆస్థ (అభినివేశము) లేదు- కాన పగటికాలమునకు రాత్రిని గురించిన కర్తృత్వములేదు- ఇట్లే రాత్రికిగూడ దినమును గురించి కర్తృత్వములేదు- కావున అభావపరిణామముచే (అది నశిస్తే ఇది కలగటం- ఇది నశిస్తే అది కలగటం అనే క్రమంచేత) కార్యకారణ భావము నిర్మూలము-

ఇట్లే అచేతనమయిన మృదాదుఃకు ఘటాదులను పుట్టించుటలో ఆస్థ (అభినివేశము) సంభవించదు- ఆస్థ (అభినివేశము) అనెడిది చేతన ధర్మముకాని అచేతన ధర్మముకాదు-

మరియు అనుపమసితమయిన మృత్పిండమునుండి ఘటము తయారగుటలేదు- మృత్పిండము ఉపమర్థముకాగా మృత్పిండమే నశించుచున్నది- ఇంక సద్రూపముతో పరిణమించునదేది? మృత్పిండము, ఘటము, ఈ రెంటికంటె అతిరిక్తమై ఈ రెంటియందు అనుగతమయిన మృత్తు అనునది మూడనది యొకటి లేదుకదా !

మరియు (“బీజాది, స్థితం, నివంశ్య నశ్యత్ నష్టంవా అంకురం జనయేత్”) బీజాదికము ఉన్నదా! నశింపబోయెడిదా! నశించుచున్నదా! నశించినదా! అంకురమును (మొలకను) పుట్టించెడిది! అని నాలుగు విధముల వికల్పము-

ఇందు మొదటి పక్షము కుదరదు- కుసూలాది స్థితమయిన బీజముకూడ అంకురమును పుట్టించవలసివచ్చును-

రెండవపక్షము కుదరదు- తనను నశించకుండ కాపాడుకొనలేని బీజము ఇతరమును పుట్టించుటకు సమర్థమయిన దనునది మాటమాత్రముకాని వేరేమియుకాదు-

నాల్గవ కల్పము సర్వానుభవ బాధితముకాన దేనినుండి దేనికి ఉత్పత్తి కాని, వినాశముకాని జరగదు- స్వభావమువలననే సర్వమూ

పుట్టుచూ చచ్చుచున్నది- ఇందు జన్మనాశములకు పౌర్వాపర్యము కనిపించుచున్నందున అవివేకులకు కార్యకారణభావవికల్పము కలిగినది” అని యిట్లు వాదించెడి దుర్యుక్తివాదులు స్వానుభవ విగుర్ధముగ వాదించువాగు కావున వాగు దూరముగ త్రోసిపుచ్చ తగినవారేకాని, అంగీకరించతగిన వారుకాదు- కాన రామా! అనుపల్లి ప్రమాణ మగునా? కాదా యని సందేహింపతగదు- ప్రత్యక్షమగుటెట్లు ప్రమాణ ములో అట్లే అను అనుపల్లికూడ ప్రమాణమే యగుచున్నది- అభావ మునందు ప్రమాకరణత్యము ఎచ్చటా కనిపించుటలేదని భ్రాంతిపడ వలదు- తేజోభావము శీతముయొక్క అనునుతికి హేతువిధముగ కరణమగుచున్నది- అనగా వేడిలేకపోవుట చల్లదనమున్నదనుటకు హేతువగుచున్నదని భావము-

ఆ అగ్ని సద్రూప పరిణామముతో చంద్రునికి కారణమగు చున్నది-

అదే అగ్ని తాను నశించి శైత్యమునొంది (శీతమయి) వాయు భావముచు పొందుచున్నది-ఇందు “యదావా అగ్నిరుద్వాయతి వాయు మేవాప్యేతి” అనుశ్లోతి ప్రమాణమగుచున్నది- ఇట అగ్ని వినాశ పరిణామముచే వాయుభావమును జెందుచున్నదనవలెను-

ఇట్లే అగ్నిపోములిద్దరూ సద్రూపపరిణామముతో పరస్పరము కారణమగుచున్నారు- అదెట్లున ?

బడబాగ్ని సప్తసముద్రములయందలి నీటిని త్రాగి ఆనీటిని ధూమరూపముతో వదలి తాను మేఘరూపమును జెంది మరల ఆనీటినే పుట్టించుచున్నది-

గమనిక॥ క్షీరదధిఘృతాది సముద్రములు కూడ రసాత్మకుడగు సోముని రూపములే కాన సర్వత్ర (అంతట) పయః (నీరు) అని చెప్పుట తలసించినది మూలమందు “సప్తాంబుధి పయః” అని-

సూర్యుడు కృష్ణపక్షమునందు అమావాస్య పర్యంతము చంద్రుని భక్షించి మరల శుక్లపక్షమునందు ఆ చంద్రుని శలను దినక్రమముగ వదలుచున్నాడు- వసంత గ్రీష్మఋతువులు వచ్చినపుడు గ్రీష్మమారుతము భూమియందలి నీటిని అమృతంలాగ త్రాగి వర్షఋతువు వచ్చేసరికి మేఘమునే వేషం వేసికొని వర్షరూపంతో అదేనీటిని వరి జగచ్చరీరాన్ని నిందింపచేస్తోంది-

లేక ప్రాణవాయువు నోటినుంచి కడుపులో ప్రవేశించిన అన్న పానాదులను అమృతంలాగ వానిరసమును త్రాగి బాగాబలిసి మేఘమువలె శరీరంలో ఉన్న నాడీజాలాన్ని అంతా ప్రవేశించి శరీరమును తృప్తిపరుస్తోంది- ఇదియే ఈ ప్రాణవాయువునకు సోమాత్మికముగ పరిణామము-

ఇచట మూలశ్లోక మిట్లున్నది-

శ్లో॥ పీత్వామృతోపమం శీతం ప్రాణస్సోమముఖాగమే ।

అభ్రాగమాత్పూరయతి శరీరం పీనతాంతః ॥ అని

ఈ శ్లోకమునకు పై నవ్రాసిన అనువాదము సరిపోవుచున్నది-

ఇదేశ్లోకము పాఠాంతరముగ గూడ కలదు- ఆ పాఠాంతరమును దాని అనువాదమున్న యీదిగువ వ్రాయబడుచున్నది-

పా॥ శ్లో॥ పీత్వామృతోపమం శీతం ప్రాణస్సోమం సుఖాగమే ।

అభ్రాగమాత్పూరయతి శరీరం పీనతాంతః ॥

అని పాఠాంతరము-

ప్రాణః=అగ్నిరూపమయిన యజమానుని ప్రాణము, అధ్వరే=యజ్ఞమునందు, అమృతోపమం = అమృతతుల్యమగు శీతం, సోమం=చల్లనిసోమరసమును, పీత్వా=త్రాగి, అంతే=మరణకాలమున, ధూమాది మార్గముచే సుఖాగమే=సుఖరూపమగు స్వర్గము సంప్రాప్తముకాగా, అభ్రాగమాత్ = చంద్రునకు సన్నిహితమయిన ఆకాశమార్గమున

వచ్చుటవలన చంద్రునిపొంది, (అనగా చంద్రతల్లిమును పొందిన నాశ గురు) చంద్రకళలతో తన శరీరమును పూర్ణింప జేసికొనుచున్నాడు- అదే పూర్ణిమినాటి చంద్రుని బలియక- ఇదియే సోముని పరిణామము-

అనగా యజ్ఞముల ననుష్ఠించెడి యజమానుడు యజ్ఞమునందు సోమరసమును చల్లగత్రాగి మరణకాలమున చంద్రమండలమును జేరి చంద్రకళలతో తన శరీరమును భర్తీ చేసికొనుచున్నాడు- (పూరింప చేసికొనుచున్నాడు- ఇదియే పూర్ణిమినాటి సోమపరిణామము- ఇలా చంద్రభావమున్న, ధూమాదిమార్గమున్న శ్రుతిచే జెప్పబడినది- చూడుడు-

శ్రు|| “అథ యత్రేమే ప్రాత రిహ్నపూర్తే దత్త మిత్యసాసతే తే ధూమ మభిసంశంకి ధూమాదాత్రిం రా తేరపరపక్షం అపరపక్షౌ ద్యాన్ షట్ దక్షిణైతి మాసాన్ తానేతే సంవత్సర మభిప్రాప్నుమతి మాసేభ్యః పితౄలోకం పితౄలోకాదాకాశం ఆకాశాచ్ఛందమసం ఏష సోమో రాజా తద్దేవానా మన్నం” అని- “తస్మిన్నేతస్మిన్నగ్నౌ దేవాః శ్రద్ధాం జహ్వతి తస్యాహుతేః సోమో రాజా తద్దేవానామన్నమ్” అనియు పంచాగ్ని విద్యయందుకలదు-

ధూమయందలి రసమును (తడిని) అనగా నీటిని గాలి పీల్చి వేయునా? లేక సూర్యకిరణములు పీల్చివేయునా? అను వికల్పములలో మొదటిపక్షము నవలంబించి గాలియే జలమును పీల్చివేయునని చెప్పబడినది-

ఇప్పుడు సూర్యకిరణములు నీటిని పీల్చునని చెప్పబడుచున్నది- సూర్యకిరణములే నేలమీది నీటిని మైకి లాగుకొని పీల్చివేయుచున్నవనినచో అపుడు ఆనీరే సుదూపపరిణామముతో సూర్యకిరణములగుచున్నవనవలెను- కనుకనే సూర్యకిరణములందు శౌక్ల్యము (తేలుపు తనము) లగవడుచున్నది- అయ్యది నీటియొక్కరూపమని శ్రుతి చెప్పుచున్నది- “యదాదిత్యస్య లోహితంరూపం తదగ్నేః యచ్ఛౌక్ల్యం తదహం” అని-

ఆ సూర్యకిరణములందు జలమునకు సంబంధించిన శైత్యవత్స్వములు రెండును నశించి జ్యోష్ణము రౌద్ర్యము అను రెండు గుణములు పుట్టినవి కాన ఆ యంతమునందు జలము వినాశపరిణామముతోడనే సూర్యకిరణములకు కారణమనవలయును- అపుడేయది సంకీర్ణమగు ఉదాహరణమగును-

ఇట్లే 'అగ్నిహోమాత్మకపరిణామమందంతట ఉభయరూప సంకీర్ణత కలదు- ఇద్దానిని సూక్ష్మదృష్టితో గ్రహింపవలయును- చంద్రుడు అగ్నికి వినాశపరిణామము, సుదూపపరిణామము ఉభయమునగు చున్నాడు- అట్లే అగ్నికూడ చంద్రునకు వినాశపరిణామము సుదూపపరిణామము నగుచున్నాడు- కనుక అగ్నిహోత్రుడు నాశమును చెందియే సోముడగుచున్నాడు- పగలు నశించియే రాత్రియగుచున్నది- చీకటి వెలుతురులకునూ, ఎండనీడలకునూ, పగలురాత్రులకునూ, మధ్య విలక్షణమగు రూపమును ఎంతటి ప్రాజ్ఞులుకూడ కనిపెట్టలేరు- తమః ప్రకాశములయొక్క- సంధిస్వరూపముకూడ శూన్యముకాదు- శూన్యములకు సంధియనునది కలుగదు- ఉన్నవాటికి నిర్నిమిత్తముగ శూన్యత యనునది తటస్థించదు- పూర్వోత్తరకాలములందువలె సంధికాలము నందుకూడ పరస్పరము భావాభావరూపముతోడనే అవి యుండును- లోకంలో తమస్సు అనగా ప్రకాశాభావరూపమగు వస్తువనియు ప్రకాశమనగా తమోభావరూపమగు వస్తువనియును సార్వజనీనమగు ప్రతీతి కలదు-

తమఃప్రకాశములచే అహోరాత్రములెట్లు జరుగుచున్నవో భూత లంఘో చైతన్యజాడ్యములను రెంటితోనూ భూతములు ప్రకాశించుచున్నవి- ప్రపంచపరిస్థితి చిద్రూప జడరూపములతోడనే ఆరబ్ధమయినది-

అనగా అహోరాత్రములు ఎట్లు తమఃప్రకాశములతో ఘటితములయినవో అట్లే ప్రాపంచికవ్యవహారములన్నియూ చిజ్జడఉభయములతో నిండియున్నది-

జలామృతముల రెంటిలోనూ చంద్రునిశరీరము మిశ్రితమై యున్నది- ప్రకాశౌష్ణ్యములరెంటిలో సూర్యునిశరీరము మిశ్రితమయి ఊన్నది- చిజ్జడాంశలనగా ప్రకాశాప్రకాశలు- ప్రకాశరూపుడు అగ్ని అప్రకాశాత్మకుడు నాముడు-

బయట సూర్యోదయమయితే బాహ్యతమస్సు నశించినట్లు లోపల మనస్సులో చిదాదిత్యుడుదయించుచో జగన్మాతలమయిన తమస్సు నివృత్తమగును-

ప్రత్యగాత్మ జడమయిన దేహమునందు దేహతాదాత్మ్యముతో ప్రకాశించుచున్ననూ, జడమయిన దేహముయొక్క గుణమును పొంది నదై దానిసత్తతో తనకు సత్తకలదై తనకువేరే సత్తలేనిదివలె గోచరించును- అర్థరాత్రి చంద్రుడు ప్రకాశించుచుండ అతనిలో ప్రవేశించి ప్రకాశించుచున్న సూర్యకాంతి చంద్రునియొక్క చంద్రికారూపమును పొందినదై చంద్రునియొక్క సత్తతో తాను సత్తకలదై స్వసత్తతో (తనసత్తతో) తాను లేనిదివలెయుచున్నది- సూర్యకాంతి (సూర్యుని వెలుగు) రాత్రికాలంలో ఉండదని సర్వజనానుభవముండుటనుబట్టి- చంద్రమండలంలో ప్రవేశించిన సూర్యప్రభారూపముగు (సూర్యకాంతి రూపముగు) అగ్ని జలమయముగు చంద్రబింబమును ప్రకటింప జేయుచున్నది- అనగా (స్ఫురద్రూపం) ప్రకాశించెడి రూపముకలదిగా జేయుచున్నది-

అట్లే శరీరమునందు జీవభావముతో ప్రవేశించి ఆయుర్దాయ ముండునంతవరకు “నేను” “నాది” అను ప్రతీతిని(ప్రధను) దేహమునకు కలిగించుచున్నది-

శ్లో॥ యథాప్రకాశయ త్యేకః కృత్స్నం లోకమిమం రవిః ।

క్షేత్రం క్షేత్రీ తథా కృత్స్నం ప్రకాశయతి భారత ॥ అను భగవద్గీతావచనము ఇందుకు ప్రమాణము-

“ఏన మన్యోన్యమేలనే తాదాత్మ్యాభ్యాసా దర్శనం రూపం ప్రభామండలం ఇందుర్భవతి చిచ్ఛస్వసంవిస్మయం మనుష్యోఽహం చేతన ఇత్యాది స్వానుభవానుసారి దేహస్థం రూపం భవతి” అని సంస్కృతము-

వసి! కనుక రామచంద్రా! సూర్యచంద్రులిరువురు కలియుపరికి తాదాత్మ్యాభ్యాసవలన సూర్యునివలన కలిగిన(పుట్టిన)ప్రభామండలము (కాంతిపుంజము) చంద్రునిగలచున్నది- అట్లే దేహమునందు బ్రసే శించిన చైతన్యము “నేను మనుష్యుడను, చేతనుడను” అని మొదలగు అనుభవముననుసరించి దేహరూపమును పొందుచున్నది-

చైతన్యము నిష్క్రియము “అనాను” నిగుపాధికము- అయ్యది కేవలము ఒంటిగా ఉపలభ్యమానముగాదు- (కనిపింపదు) వెలుగురు (ఆలోకము) దీపముచే తెలియబడునట్లు చైతన్యము దేహేంద్రియాది కృత్యములవలననే తెలియబడును-

చైతన్యము ఆజ్ఞానావృతమై చైత్యములగు ఉపాధులకు ఉన్ముఖమై చెలగుటయే సంసారము- అదియే అనర్థము- అయ్యది చైత్యాభిముఖ్యమును చెందకుండుటయే నిర్వాణమును పునుషార్థము-

కనుకనే ఇట్లు గోడమీది సూర్యప్రకాశమువలె తాదాత్మ్యాభ్యాసను జెందియున్న దేహి దేహులుకూడ అగ్నిహోమలే యని గ్రహించుము-

చైతన్యము ఉపాధినుంచి నివృత్తమై నిరతిశయానందరూపముతో నుండుచో చైతన్యమునకు (చిదగ్నికి) ప్రత్యేకస్థితి- జలము అతిశీతమయి మంచుగడ్డ కట్టియున్నపుడు నోమునకు (చంద్రునకు) ప్రత్యేకస్థితి-

రామచంద్రా! వెచ్చని పాణివాయువు అగ్ని- చల్లని అపాన నాయువు చంద్రుడు ఈరెండూ ఛాయాతపములవలె ఉద్ధృద్ధోమార్గ

ములయందున్నది- వెచ్చని పాగిణవాయునకు అగ్ని చల్లని అపాన వాయువునకు తాదాత్మ్యధ్యాస జేచియున్నది- అద్దంలో ప్రతిబింబ మున్నటుల-

మూలపాగిణమనే కుండలినీ రూపమయిన చిదగ్ని మూలా ధారాది కంఠాంతమయిన చతుర్దలపద్మపత్రమునందున్న పరా సత్యంతీ వాచాత్మకమయిన సోమని అర్ధప్రకాశ శక్తిరూపమయిన స్ఫూర్తితో పుట్టించుచున్నాడు- (ప్రకాశింపజేయుచున్నాడు-) బయట సూర్యుడు గోడను ప్రకాశింపజేసినటుల-

సృష్ట్యాదియందు మాయాశబలమగు బ్రహ్మ (శీతోష్ణరూపిణి యగు సంవిత్తు) అగ్నిహోములను పేరును పొందినటుల మానవుల వ్యష్టి దేహములయొక్క- సృష్టిలోకూడ నట్లే-

రామచంద్రా! ఆకాశమునందు శృష్టపక్షమున అగ్నిరూపుడగు సూర్యుడు సోమనియొక్క చల్లని పదియయిన కళలను పాడ్యమి మున్నగు తిథులందు క్రమముగా భక్షించుచున్నాడు- ఒక్క “ధృవ” యనెడు చిద్రూపముగు కళను మాత్రం మిగుల్చుచున్నాడు- విదప శుక్లపక్షముందు క్రమముగా ఉష్ణములగు ఆ కళలను వెడలగొక్కుచున్నాడు- వాటితో క్రమముగా పూర్తియగుచూ ధృవాఖ్యయగు కళ పూర్ణమై సోముడగుచున్నది- అట్లే హృదయమందున్న పాగిణ సూర్యుడుగూడ అపానరూపుడగు సోమని ముఖనాసికలద్వారా ప్రవేశించిన చల్లని పదునైదు కళలను క్రమముగ మింగి నోటినుంచి బయటికి ధృవ యనెడు ఒక్కకళను మిగిల్చి మరల నావేడి కళలను గొక్కుచున్నది-

ఆ కళలతో పూర్తిచెందుచూ బయట అపానమను పేరుగల సోముడు తయారగుచున్నాడు- బయట పాగిణాపానసంధికాలము పూర్ణమాసి హృదయమందు అమావాస్య-

అంతరాల దేశమునందు ఇడాసింగళనాగుల యొక్క ఊర్ధ్వఘో భాగములయందున్న ప్రతిశాఖానాశీషటక్కుమునందు ప్రాణమును సూక్ష్మముగా ప్రసరించుటవలన రెండు అయనములు- మేషాది పన్నెండు మాసములు- అమధ్య సంక్రాంతిలు-

అపానమును సోమునియొక్క ప్రవాహమువలన చైత్రాది పన్నెండు మాసములు, విష్ణుంభాదియోగములు, ఇతర పర్వములును తయారగుచున్నవి- ఇదియంతయు యోగులకు ప్రత్యక్షము- మిగిలిన వారు శాస్త్రప్రమాణమువలన గ్రహించవలెను-

ఇట్లుండ దేహముయొక్క అణుత్వమునకు, స్థూల్యమునకు నుపయోగించెడి ధారణాభేదములు మొదట మూడు స్లోకములచే జెప్పబడుచున్నవి-

రామచంద్రా ! ముఖమునకు బహిఃప్రదేశమున సూర్యగ్రస్తమయిన సోమునియొక్క పదియారవకళ ప్రాణవాయువుచే ఉద్గీర్ణములయిన కళలతో నిండి పీణకాలము పూర్ణిమనాటి చంద్రునివలె పితస్తిమాత్రముగ (పన్నెండంగుళముల పరిమాణముకలదిగ) నుండును- ఈ కళయందు నేను భుజుండు పాఖ్యానమునందు జెప్పిన శాహ్యాకుంభకయోగముచే మనోధారణచేసి సిరపడుము.

అట్లే ఏహృదయాకాశమునందు కళలను గ్రహించుట (భక్షించుటతో) క్రమముగ భక్షింపబడుచున్న అపాన సంజ్ఞగల సోముడు అమావాస్యయందువలె కేవలము శుద్ధచిద్రూపమగు ధ్రువాఖ్యకళారూపముతో నుండునో ఆ హృదంబరమునందు అంతఃకుంభకముతో సిరముగ నుండుము-

రామా ! వసంత, గ్రీష్మ, వర్ష, శరదృతువులందు క్రమముగా శైత్యము జౌష్ణ్యము (వేడి)చే గ్రసింపబడుట (భక్షింపబడుట) వలన ఈనాలుగు ఋతువులందును సోముడు (చంద్రుడు) అగ్నిలో చేరిపోవును- శరదౌషంత శిశిరఋతువులందు క్రమముగా జౌష్ణ్యము శైత్య

ముచే గ్రసింపబడుటచే అగ్ని చంద్రునిలో జేరును- వీరిమరయొక్క-
సంధులే విఘనత్తులనిపించుకొనును- సూర్యునకు ఆయాఋతువులందు
మేషాదులందు సంక్రాంతికలుగును- అలాగే శరీరమునందుగూడ అపాన
నాయుసంబంధమయిన తైత్తియమును (చల్లదనమును) జఠరాగ్ని భక్షిం
చుటవలన సోమునకు అగ్నిసంక్రాంతి కలుగును- సూర్యుని సంక్రాం
తులు వెనుక జెప్పితిని- వానిని గుర్తుంచుకొనుము- నేను చెప్పిన ధారణా
క్రమమును ఆచరించుము- అపుడు నీకు బాహ్యములయిన సంవత్సర
కాలములు తృణసములుగను-

రామచంద్రా ! ఒక్క సంవత్సరకాలము ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసలతో
గడపుమా ప్రపంచమును ప్రత్యక్షముగ ఎట్లు చూచుచుంటివో అట్లే
లోపల యోగాభ్యాసంవల్లకూడ అంతరమగు వస్తువును బాహ్యమటా
దులవలె స్పష్టముగా తెలిసికొనుచో అపుడు యోగుల ముచ్చటలలో
మిన్నయగుచువు- అట్లుకాక నేనుచెప్పిన దానిని వదలి యంతరమును
ఘోషించి యంతర వ్యాసంగంలో పడునెడల నీవు యేమాత్రము
శోభిల్లవు అని అన్నారు వసిష్ఠులు-

ఇట్లు అగ్ని ఘోషవిచారణమును ౧౦వ సర్గ ముగిసినది.

౧౨. అణిమాదిలాభ యోగము నుపదేశించుట.

వసి॥ రామచంద్రా ! యోగుల శరీరము అత్యల్పమూ అతి
స్థూలమూ అయ్యెడిమార్గమును నీకు విపులముగా జెప్పెద వినుము-

నాభికి పై భాగమున మండుచున్న జఠరాగ్ని హృత్పద్మము
యొక్క నాళము (కాడ) యొక్క సన్నని రంధ్రముద్వారా (హృత్ప
ద్మనాలసూక్ష్మచ్ఛద్రద్వారా) హృదయాకాశమును ప్రవేశించి ఆ
హృదయ కమలముయొక్క బొడ్డుమీద బంగారుతుమ్మెదవలెనూ,
మేఘమండలములోని సంధ్యాకాలపు మెరుపుకణమువలెనూ ప్రకాశించు

చుండును- ఇట్లు ప్రకాశించెడి అగ్నిజ్వాలయే పరమాత్మకు ఆసనము-
(ఆధారము) చూడము ఇందుకు ప్రమాణము తైత్తిరీయులయొక్క-
ఉపనిషత్తునందు “తస్యమధ్యే మహానగ్నిర్విశ్వార్చిర్విశ్వతోముఖః” అని-
మరియు జతరాగ్నిని గురించి యిట్లు వినబడుచున్నది- “తస్యమధ్యే
వహ్నిశిఖా అణీయోర్ధ్వా వ్యవస్థితా । నీల తోయద మధ్యస్థా ద్విద్యు
ల్లేఖేద భాస్వరా । నీవార శూకవ త్తస్మి పీతాభా స్వస్త్వణాపమా ।
తస్యా శిఖాయా మధ్యే పరమాత్మావ్యవస్థితః” అని-

ఆజతరాగ్నికణం సంవిద్రూపంతో (చిద్రూపంతో) వృద్ధిపొందు
తుంది- శరీరమంతా వ్యాపిస్తుంది- కాని అది అగ్నిమాదిరిగా శరీరాన్ని
తగలపెట్టదు- సూర్యునిమాదిరిగా వెలుగుతూ ఉంటుంది- ప్రాతఃకాలపు
సూర్యునివలె ఉంటుంది- అగ్ని బంగారాన్ని కరిగించినట్లు శరీరమంతా
ఆపాదమస్తకం కరిగిస్తుంది- పార్థివమయిన గంధభాగాన్ని కాఠిన్యాన్ని
కూడా చెమటపట్టించి నీరుచేసి పారేస్తుంది- నీటిస్పర్శకూడా దానికి
గిట్టదుకనుక అది తన జ్యోష్ణశక్తిచే నీటినికూడా ఎండింపజేస్తుంది-
ఇలా శరీరానికి బయట ఉంటూకూడా మనస్సులో ఆతివాహిక దేహ
మాత్రంలో ఉంటుంది-

ఇలా పార్థివ జలీయ శరీరద్వయాన్ని విడిచిపెట్టి ఉన్న ఆ అగ్ని
విత్తోభం చెందిన ప్రాణవాయువుతో ఉపసంహారం చెంది ఎక్కడ లీనమవు
తుందో అవుతుంది-

అప్పుడు కుండలినీశక్తికూడా దానిసంస్కారమంటి నిష్పనుంచి
బయలుదేరిన పౌగవలె ఆతివాహిక దేహాకాశంలో ఉంటుంది- అక్కడ
ఉండి శ్రోణీకృతమై మనోబుధ్యాత్మకమయిన లింగశరీరంలో అహం
కృతిరూపాన్ని చెందుతుంది- లోపల చిత్ప్రకాశచమత్కారమున్నా
స్వేచ్ఛావిహారచమత్కారమున్నా ఉంటుంది దానికి- ఈరెండు శక్తుల
వల్లా అది తామరతూడుయొక్క సన్ననిరంధ్రంలోనూ దూరగలదు-
విశాలమయిన కొండలలోనూ దూరగలదు- అక్కడనుంచి తిరిగి
రాగలదు-

ఇలా దేహముయొక్క సూక్ష్మీభావాన్ని చెప్పినాను- ఇక ముందు దానియొక్క స్థూలీభావాన్ని చెబుతామిను-

ఈ కుండలినీశక్తి (యోగియొక్క-) వహ్నిలో ఉపసంహారం చెంది జలభాగాన్ని ఎప్పుడు విడిచిపెట్టిందో అపుడు వెంటనే రసపూరితమవుతుంది- మోటణోలెడి నాని తోలుతిల్లి నీరువిడిచిపెట్టగానే వెంటనే బావిలోని నీరు నింపుకున్నట్లు- ఇలా రసపూర్ణమై నెనుక విడిచిపెట్టిన పార్థివభాగాన్ని మళ్ళీ ధరిస్తుంది- చిత్రకారునియొక్క- బుద్ధిలోని ఆకారాన్ని కుంచతో గీసిన రేఖ ధరించినట్లు-

మాతృగర్భంలోఉన్న కలలములలోని బీజశక్తి అస్థిహస్తపాదాదులయొక్క అంకురస్థితివలె ఉండి స్వేచ్ఛానుసారముగ అనిస్కూలమయిన మేర్వాదిపర్వతములయొక్క ఆకారాన్ని అత్యల్పమయిన తృణాదులయొక్క ఆకారాన్ని చెందుతుంది- ఇలా యోగసిద్ధి ననుసరించి శరీరం స్థూల సూక్ష్మదశను చెందటం చెప్పాను నీకు- ఇకమీదట జ్ఞానసాధ్యమయిన మార్గం చెబుతామిను-అది నెనుకటిదానికి విలక్షణం- చాలా బాగుంటుంది -

శుద్ధమూ, సౌమ్యమూ, అలక్ష్మితమూ, అగు అద్వితీయ చైతన్య మొకటి కలదు- అది సూక్ష్మముకంటె సూక్ష్మము- శాంతము- అది ప్రపంచమూకాదు- ప్రపంచనిర్మాణక్రియారూపమూకాదు- అయ్యది తనకుతానే సంకల్పొచ్చుకొని అధ్యాసచెందుతుంది- అపుడాయద్యస్త స్వరూపానికి జీవుడనిపేరు- ఈశరీరం సంకల్పభ్రాంతిచే ఏర్పడింది- కాబట్టి భ్రమ- అట్టి శరీరాన్ని మూఢుడయిన జీవుడు ఆత్మభావంకో (నేను అనే భావంతో) చూస్తాడు- ఎపుడు జీవుడికి సంకల్పమనే మోహం నశిస్తుందో అప్పుడీ దేహం సర్వసంకల్పాలూ నశించినందువల్ల శాంతిచెందుతుంది- (అనగా బాధితమవుతుంది)-

రామచంద్రా ! అపుడు చమురుతీసిపోతే నీపమానిపోయినట్లూ, నిద్రమెలకువవస్తే కల అంతరించినట్లూ, జీవుడు సత్యమయిన తన

రూపాన్ని భావించేసరికి ఇక దేహాన్ని తలవడు- తత్త్వభావనచేత నిర్దేహుడై జీవుడు సుఖించెందుతాడు- ఓ రామా ! అనాత్మ భూతములయిన శరీరాదులందు ఆత్మభావన యనేది అతీదాగుణమయిన తమస్సు- (అంధకారం) ఇది సూర్యచంద్రాగ్నుల ప్రకాశచేతగూడ భేదింపశక్యం కాదు- జ్ఞానమనే ఆదిత్యునిచేత సర్వవ్యాపకమయిన చిన్మాత్రమును తానేయసి భావిస్తాడు- అప్పుడు ఆజ్ఞానాదిత్యునిచేత అనాత్మయందాత్మ భావనయనే గాఢాంధకారం నశిస్తుంది-

ఇలాంటి జ్ఞానసిద్ధి దృఢంగా కలిగిన జీవులకు స్థూలసూక్ష్మ ప్రాతిభాసికాది దేహకల్పనము సిద్ధిస్తుంది-

రామా ! దృఢమయిన భావన ఎలాఉంటే అలా ఆవస్థవు భాసిసూ ఉంటుంది- దృఢమయిన భావానుస ధానంచేత లోకంలో మానవులకు నిషం అమృతం అవుతోంది-అమృతం విషం అవుతోంది- ఈయుదాహరణ లోకసిద్ధం- అలాగే దేహమునందు “ఇదిసత్త్వము” అనే భావన ఉంటే అది సత్యంగానే భాసిస్తుంది- అన్యమునే భావన ఉంటే శూన్యమై పోతుంది- (ఊరకుంటుంది) ఇదియే జీవమాద్యష్టసిరులను కలిగించెడి జ్ఞానయోగము- ఇది విన్నావునీవు-ఇక పరకాయప్రవేశమనే యోగాన్ని చెబుతామిను-

రేచకమనే అభ్యాసయోగంచేత జీవుడు కుండలినీ గృహము నుంచి బయలుపెడలి పరకాయమునందు ప్రవేశిస్తాడు- అంతవరకు ఈ దేహము కాష్ఠలోష్ఠాదులవలె ఉంటుంది- పనిపాటలేమీ జరగవు ఈశరీరంలో- పరకాయప్రవేశముచేసిన జీవుడు ఆశరీరంలో ఆజీవుని యందు వానిమతియందున్న భోగసంపదనంతా వీడనుభవిస్తాడు- మరల వెనకటి శరీరం ఉండిఉంటే దానిలో ప్రవేశిస్తాడు- లేకుంటే మరో దానిని గ్రహిస్తాడు- తన యిచ్చవచ్చినట్లు చేస్తాడు-

లేకపోతే యోగి పరకాయభోగానంతరం తన అంతఃకరణాన్ని విప్రులపరచి ప్రపంచమంతా నిండిన స్థావరజంగమ సకలదేహాది ప్రతి

బింబోపాధులనూ, అంకు ప్రతిబింబించెడి జీవులనూ, బింబోపాధులగు సత్వాదిగుణములనూ, తదవచ్ఛిన్నమయిన చిద్బింబములనూ, వీనినన్నిటిని, వ్యాపించియుండే చైతన్యసంపవతో ఉంటాడు-

రామా ! యోగైశ్వర్యసంపన్నుడయిన జీవుడు నిత్యస్వప్రకాశమును, నిరస్త సమస్తదోషమును, నగు నిజతత్త్వమును తెలిసికొని, ఏయేదానిని కోరుకో ఆయాదానిని అత్యల్పకాలంలో పొందుతాడు- తత్త్వవేత్తకు అవిద్యావరణములేకుండుట నిరతిశయానందమని భావిస్తాడుకాని ఈఅల్పసిద్ధులను బహుమానించడు-

ఇట్లు అణిమాది లాభయోగోపదేశమును ౪౨వ సర్గ ముగిసినది-

౪౩. కిరాటోపాఖ్యానము.

వసి! రామచంద్రా ! చూడాలయను రాజపత్ని ఇలా ప్రాణధారణాది యోగమును గట్టిగా అభ్యసించి అణిమాద్యష్టైశ్వర్యముల నొందినది- ఆమెకు సిద్ధించిన కాయప్రాయైశ్వర్యమును చూడు-

ఆకాశమార్గాన నడచి సముద్రకుహరం చొచ్చింది- వసుధాపీఠమంతా సంచరించింది- మళ్ళీ ధర్తయొక్క వక్షస్థలాన్ని త్తణకాలం కూడా విడిచి ఉండేది కాదు- అన్ని రాష్ట్రాలలోనూ ఆమె- అన్ని లోకాలలోనూ ఆమె- నడియావనంలో ఉన్న ఆచూడాల మెరుపువలె మెరిసి ఆభరణాలుధరించి మేఘమాలవలె ఆకాశాది తిరిగింది- గిరిమాల (కొండలవరుస) వలె భూమిమీద తిరిగింది- ఆకాశాది పంచభూతాలలోనూ ఆమె చేరిపోయింది ముత్యాలహారంలో దారం చేరినట్లు-

మేరుపర్వతశిఖరాలలో విచారించింది- లోకపాలుర పురములలో సంచరించింది- నలుదిక్కులా నడచింది- అంతరిక్షం ఆవరించింది- సుఖంగా- పక్షులతో మాట్లాడింది- పిశాచాలతో సంభాషించింది- అమరులతో ఆలాపములు సలిపింది- విద్యాధర అపసరస్సిద్ధులతో

వింధ్యపర్వతపు అడవిలో కిరాటుడనే వర్తకుడొకడుండేవాడు- అతినీచుడు- కాని మహాధనవంతుడు- ఒకానొకప్పుడు అతడు మైదానంలో వెళ్ళుచుండగా గడ్డిగుబుసులో ఒకపరాటిక సంప్రాప్తమయింది- అతని నీచబుద్ధితేత మహాకష్టపడి ప్రయత్నపూర్వకంగా మూడురోజులు ఆ గడ్డిచెత్తలంతా దులిపాడు కపర్దకల కొరకు- కపర్దకలు (గవ్వలు) నాలుగో, ఎనిమిదో, నూరో, వెయ్యో, రెండువేలో, దొరకుతాయని అతని ఆశ- అనగా ఒక కపర్దక దొరకితే దానినమ్మి నాలుగు సంపాదించెదను- అనాలుగు అమ్మి యెనిమిది, వానినమ్మి నూరు, వానినమ్మి వెయ్యి వానినమ్మి రెండువేలు కొంటానని వానిఆశ- రాత్రింబవళ్లు ఆమైదానంలో ప్రయాస అనుకోకుండా వెదకినాడు- లోకులు పరిహసిస్తారనికూడా అతను అనుకోలేదు-

ఇలా మూడురోజులు వెదకినాడు- మూడోరోజు పూర్తిఅయ్యే సరికి ఆ జాంగలంలో (మొరకనేలలో) చంద్రబింబంవంటి చింతామణి లభించింది- సంతోషించాడు- ఇల్లుచేరాడు- సాంసారిక భోగాలన్నీ తనకు లభించాయని అనుకున్నాడు- తనకిక దారిద్ర్యం లేదనుకున్నాడు-

రామా ! కపర్దములను (గవ్వలను) శ్రమఅనుకోకుండా వెదకుచున్న కిరాటునకు ప్రపంచమే మూల్యముగాగల రత్నం దొరకినట్లు గురూపదేశక్రమంవల్ల శాబ్దం (పరోక్షప్రాయమయిన) ఆత్మజ్ఞానాన్ని వెదకుకొనుచున్నారు- నిత్యపరోక్షమయిన ఆత్మతత్త్వం లభిస్తోంది- వెతకేదొకటి దొరకేదొకటి-

ఆత్మతత్త్వము ఇన్ద్రియాతీతము- శ్రవణమువల్ల కలిగేది ఐంద్రియకజ్ఞానము- అంచేత గురూపదేశంవల్ల ఆత్మతత్త్వం లభించదు- గురూపదేశంలేనిదే ఆత్మతత్త్వసాక్షాత్కారం కలగదు- కపర్దాన్వేషణం () లేనిదే కిరాటునకు చింతామణి దొరకిందా ! అలాగే మహార్థమయిన ఆత్మతత్త్వానికి గురూపదేశం కారణమవుతుంది- కపర్దకము () మణికి కారణమయినట్లు కారణము

కాని గురూపదేశము ఆత్మతత్త్వానికి కారణమవుతుంది- రానూ! చూడు ఈమాయ- లోకంలో నెదకేదో ఒకటి- దొరకేది మరొకటి-

లోకంలో మానవుడు చేసేది ఒకటి- పాండేఫలం మరొకటి- కాబట్టి ఆత్మలాభం కలిగితరువాత ప్రారబ్ధశేషంవల్ల నిల్వయున్న ప్రపంచభ్రాంతి పూర్తిగా తొలగిపోతుంది- ఇది అనుకోకుండా వచ్చిన ఫలం- ఆపయిన నిరతిశయానందం (స్వరూపానందం) లభిస్తుంది-

ఇట్లు కిరాటోపాఖ్యానమును ౮౩వ సర్గ సమాప్తము.

౮౪. శిఖధ్వజుని వైరాగ్యము.

వసి॥ రామచంద్రా! తత్త్వజ్ఞానము లేమింటేసి శిఖధ్వజుడు (చూడాలభర్త) మోహంధకారమున నునిగినాడు- దుఃఖము నెల్లు పెరిగినది- రాజ్యభోగములందు ఇష్టము తప్పినది- ఏకాంతములయిన దిగంతములందును, కొండగుహలందును తిరుగ నారంభించెను- ఇంట నుంట వెకటాయెను- రామా! నీవలెనే శిఖధ్వజుడుకూడ భృత్యులు పలుమారు బ్రతిమాలుకొనగా తన నిత్యకృత్యములను నెరవేర్చుకొను చుండెను- నిత్యము వైరాగ్య మభివృద్ధమగుచుండెను- రాజ్యభోగము లందు భేదము అభివృద్ధమాయెను- దేవతలకు, బ్రాహ్మణులకును తన బంధు పరివారమునకును గోవులను, భూమిని, సునర్ణమును, విరివిగ దానమిచ్చుచుండెను- కృతాండ్రాయణాది తపమొనర్చుటకు పుణ్య తీర్థములు, ఆశ్రమప్రదేశములు తిరిగెను- నిధిని కోరువాడు నిధిలేని నేలను త్రవ్వి వ్యర్థపోయినట్లు శిఖధ్వజుడుకూడ ఎన్నిప్రయత్నములు చేసినను తనపరితాపముతో విఫలమనోరధుడాయెను- ఈదిగులుతో దినదినము కృశించుచూ సంసారవ్యాధికి మందుఏదియా? అను మన శ్చింతతో బాధపడుచుండెను-

ఇలా ఉండగా ఒకనాడు ఏకాంతమున చూడాల తన తొడ యందు గూర్చునియుండ నామెతో శిఖధ్వజుడిట్లు నెను-

శిఖ॥ ప్రియురాలా ! నేను రాజ్యం చాలకాల మనుభవించితిని-
 రాజ్యభోగములు ఆరగించితిని- నాకు వైరాగ్యము ముదిరినది- నేనడవికి
 పోయెదను- వనవాసులకు ఆపదలుండవు- సంపదలుండవు- సుఖదుఃఖము
 లుండవు- ఇవియేవీ ఆతనికంటవు- వనవాసులకు దేశము చెడిపోకుం
 దను భీతిలేదు- రణమున సైన్యము చతురను వ్యధలేదు- చీకు చింత
 లేని వనవాసము రాజ్యముకంటె ఎక్కు-డు సుఖము- చూడు చూడ
 సాంపయిన వనవీధులు నీవలే నన్నానందింప చేయుచున్నవి- ఏకాంత
 వాసమున కలిగెడి ఆనందమునకు బ్రహ్మాండమైన అనందముకూడ
 తులతూగదు- (నాటికాదు) కనుక ఓ తస్మి ! ఈనాటిలోచనకు నీవు
 అడ్డుపడకుము- కులాంగనలు భర్తగారి కోరికను చెడగొట్టరు- అని
 అన్నాడు శిఖిధ్వజుడు భార్యతో-

చూ॥ చూడాలవిని భర్తతో నిట్లనుచున్నది- నాథా ! ఏనమ
 యంలో ఏది చేయవలెనో అది అప్పుడు చేసిననే శోభిల్లును- పువ్వులు
 వసంతముచున్నవంటే శోభాయమానముగ నుండును- శరత్కాలమున
 సస్యము శోభిల్లును- కనుక వృద్ధులకు వనవాసము యుచితమగునుకాని,
 మీబోటి యువకులకు అదిరాజీంచదు- తగదుకూడా- కనుక నాథా !
 యశావసము నడలునంతవరకు మనమిరువురము ఇంటనే కాలము గడుపు
 దము- లేతచెల్లు పూలుపూచి ఉన్ననే శోభిల్లును- మునుగుచెల్లకు
 పూత యుడుగుట యుచితమకావచ్చును- కనుక మనమిద్దరము ఒకే
 మారు కలిసిపోవుదము వనమునకు, హంసలు సరోవరమునుంచి లేచి
 పోయినట్లు- అసమయమునందు రాజ్యపాలనమును విడిచిపోవుట మహా
 దోషమవును- అసమయమునం దొకపనిని చేయు రాజును ప్రజలు
 నిరోధింతురు- తిప్పిపనిని చేసెడి రాజును భృత్యులు నివారించురు-
 అని అనినది- చూడాల భర్తతో-

శిఖ॥ భర్త భార్యకు సమాధానమిచ్చుచున్నాడు-

ఓ ఉత్పలప్రతాపీ ! సాగోరికకు విఘ్నము చేయుకుము- నేనడ
 వికి వెళ్ళినట్లుగనే భావించుము- నీవు చిన్నదానవు- అడవికి రానర్హు

రాలవు కావు- పురుషులకే వనవాసము కష్టవాద్యము- స్త్రీలు ఎంత కఠినులయినా వనమున నివసించలేరు- అడవిలోబుట్టిన పూలుగుత్తులయినా బాణశంక్కిని సహింపలేవు- రాజ్యచాలనశేయుచూ నీనింట నొండుము భర్త పరదేశస్థుడగుచుండ నుంబపోషణమనునది స్త్రీలగు అవశ్యకర్తము- అని అసినాడు శిఖిధ్వజుడు-

వసి! రామా! శిఖిధ్వజుడు భార్యతో ఇలాచెప్పి న్నానానికి బయలుదేరాడు- కాలకృత్యాలు తీర్చుకున్నాడు- సూర్యుడు పగటి కాలకృత్యంతీరగా అస్తాద్రుక్కిగి శిఖిధ్వజు డడవికి వెళ్ళాడు- సూర్యుని వెంట సూర్యునికాంతి వెళ్ళినట్లు శిఖిధ్వజుని వెంట భార్య (చూడాల) కూడా నిండు అనునాగంతో వెళ్ళింది- రాత్రి అయింది- ఆకాశంమీద నక్షత్రాలు నెదజల్లినట్లు విస్తరిల్లినవి- నడిరాత్రి అయింది- శిఖిధ్వజుడు భార్యతో కూడా పరున్నాడు- అర్ధరాత్రిసమయంలో చూడాల గాఢ నిద్రలోడింది-మెల్లగా ఆమెతో చెప్పకుండా లేచిపోయినాడు ఘోరారణ్యాన్ని ప్రవేశించాడు- ఒకానొకచోట వనభూమిలో విశ్రమించాడు- అచ్చటి పండ్లు భుజించి ఆరాత్రి గడుపుకున్నాడు- తెల్లవారిలేచి (ప్రాతః కాలమునలేచి) కొండలూ, నదులూ, తిరుగుచూ ఇలా పన్నెండు రాత్రులు తిరిగాడు- క్రమంగా మందరపర్వతం చేరాడు- అక్కడ పరిశుద్ధమయిన చదరపునేలమీద చల్లనిపదేశంలో పండ్లుపండిన చెట్ల నీడను పూగుత్తులుగల తీగలతో పర్ణశాల యేర్పరచుకున్నాడు- ఆ మందిరంలో శిఖిధ్వజుడు తాపసులకు కావలసిన పాత్రలను అనగా భోజనపాత్ర, పూలపంజ, అర్ఘపాత్ర, అక్షమాల, కృష్ణాజినము, కప్పు కొనుటకు, కంధ (గంత) కంబళి, మున్నగు వస్తువులను సమకూర్చు కున్నాడు- ఇంకేమయినా కావలసిఉంటే వానినికూడా సేకరించు కున్నాడు- మొదటియామంలో న్నాన సంధ్యా జపములూ, రెండో యామంలో మళ్ళీన్నానమూ, పూలుతెచ్చుకొనుటా దేవతార్చన చేయుటా, పిదప కందమూలఫలాలు భుజించుటా తరువాత జపంచేసి కొనుటా ఇలా ఒంటరిగా రాత్రిగడిపాడు-

ఇట్లు శిఖిధ్వజుని ప్రవ్రవ్య యనెడి ౨౪వ సర్గము సమాప్తము.

౮౫. శిఖధ్వజుని చూడాల యస్తేమించుట.

వసి॥ రామా ! శిఖధ్వజుడు అడవిలో అశ్రమం ఏర్పరచుకొని యున్నాడు- చూడాల యింటిలో ఏమిచేసిందో విను చెబుతాను-

శిఖధ్వజుడు అర్ధరాత్రివేళ భార్యను విడిచి వెళ్ళేసరికి కొంత సేపట్కి చూడాల నిద్రనుంచి మేల్కొన్నది- పక్కమీద భర్త లేక పోవటం చూచింది- భయపడింది- సూర్యచంద్రులు లేని ఆకాశమువలె తాంటివిహీనమయిన పడకను చూచి పరితపించింది- క్షణకాలం పక్కమీదనే కూర్చుని ఇలా ఆలోచన చేసింది- ఆలోచించింది-

“ఇకముందు రాజ్యం బరగటం కష్టం- నాభర్త యిల్లువిడిచి పోయాడు- ఇప్పుడు నేనేమి చెయ్యాలి? నేనుకూడ ఆయనగారివద్దకే వెళతాను- అడదానికి భర్తయేగతి అని శాస్త్రం చెబుతోంది-” అని ఆలోచించింది- ఇలా ఆలోచనచేసి భర్త ఉన్నతావుకు వెళ్ళదలచి లేచింది పక్కనుంచి- యోగశక్తివలన గవాక్షంకుండా బయలుదేరింది- అంబరమార్గంలో సంచరించింది- తుదకొకానొకరాత్రి ఖడ్గంచేతబూని ఒంటరిగా నిశీధసమయంలో తిరుగుతున్న భర్తను చూచింది- తన భావి పరిస్థితినిగూర్చి ఆలోచించుకుంది- అతడితో ఇకముందు సుఖంచటానికి మార్గంఎలా? కారణం ఏమి? సమయమేది? ప్రదేశమెక్కడ? అని క్షణంగా విచారణచేసికుంది- యోగబలుచేత తనభర్తను తనయెదుట సాక్షాత్కరించుకొని అతనితో మాటాడదలచి, తనప్రయాణం(గమనం) కట్టిపెట్టింది- మరల అంతఃపురంచేరింది- పడకమీదపరుంది- “కారణం తరంచేత నాభర్త గ్రామాంతరం వెళ్ళాడని” పురజనులను ఓదార్చింది భర్త గారిరాజ్యం కాపాడింది- ఇలా ఒకరివల్ల మరొకరికి సుఖంలేకుండా వారిదువురకు కొంతకాలంగడచినది-శిఖధ్వజుడు అడవిలోనూ, చూడాల యింటిలోనూ ఏమిచెప్పేది? ఇలా పదునెనిమిది సంవత్సరాలుగడిచింది- కొన్ని సంవత్సరాలు గడిచేసరికి శిఖధ్వజుడికి వార్ధక్యం వాటిల్లినది- తలనెఱసినది అతడికి- ఎలాగయిన భర్తకు ఆత్మతత్వస్వదేశం చేయా

లనే తనపని నెరవేరాలి కనుక తానే అతని యొద్దకు వెళ్ళాలని నిశ్చయించుకున్నది. ఇదే మంచినగుయమనుకున్నది- మందరపర్వతసమీపానికి వెళ్ళదలచి, అంతఃపురంనుంచి రాత్రినేళ బయలుదేరి వాయుమార్గాన నభోవీధిదాటినది- మేఘమండలంలో మేఘములతో కలిసియున్న మెరపులను చూచింది- అలా తనభర్తతోకూడా తానెపుడు కలిసియుండునా ! అని ఉత్సాహపడింది- చెట్లను చుట్టుకున్న తీగలనూ, శాంతునికి ఎదురేగడి సిద్ధాభిసారికనూ చూచి తానుకూడ అలాఉండాలునుకుంది- అక్కడి మందమారుతములూ, చంద్రకిరణములూ చూచి మురుసుకుంది-

కొంతసేపు తనచిత్తాన్ని మనస్సునూ గురించి నిందించుకున్నది- తుదకు పర్వతములనూ, నదులనూ దాటి మందరపర్వతగుహనుచేరి అచట దివ్యాభరణములతో అలంకృతుడై నూతనదేహంతో కృశాంగుడైయున్న తనభర్తను యోగబలంచేత చూచింది- చిక్కియున్నాడతడు- నల్లపడ్డాడు- నారచీరధరించాడు- ఏకాకి- విరాగి- నేలమీద కూర్చోని పూలమాల కూర్చున్నాడు- జటాధారిగా నున్నాడు- చూచింది, చూచింది, ఇలాఉన్న తనభర్తను- దుఃఖం కలిగిందిఆమెకు-

అబ్బా ! ఆత్మవివేకంలేనందువల్ల కలిగే మార్భ్యం యెంతటిది ? ఇలాంటి అవస్థలు మార్భ్యంవల్లనే కదా మా నవులకు కలుగుతూ ఉంటాయి- అతిథనికుడయిన ఈనా ప్రయత్నం ఇట్టి మోహనస్థను చెందాడుకదా ! కాబట్టి ఇతనికిప్పుడే చెప్పవలసినదానిని చెప్పి మోక్షసామ్రాజ్యం చేకూరుస్తాను- ఈరూపం విడిచిపెట్టి మరోరూపంధరించి యితనికి తత్త్వోపదేశం చేస్తాను- నేను ఇలా ఉండేటట్లయితే నేను చిన్నదాననని నామాట పాటించడితడు- కావున తాపసరూపంతో బోధిస్తాను-

ఇప్పుడు నాభర్త పరిపక్వమయిన మతికలిగి యున్నాడు- ఏది చెప్పినా అదిఅంతా మనసుకు పట్టుతుంది యితనికి-

అని ఆలోచించి చూడాల ఒక బ్రాహ్మణ పిల్లవానివేషం ధరించి నది- అతనియెదుట ఆడవిలో తిరుగనారంభించింది- శిఖిధ్వజుడు చూచాచా పిల్లవానిని తాపసవేషంతో ఉన్నవానిని- తపస్సు మూర్తీ భవించి నట్లున్నాడు- మేలిమిబంగారంవంటి శరీర కాంతి- మెడనిండా ముత్యాల హారాలు- తెల్లని యజ్ఞోపవీతం- తెల్లని ధోవతి ఉత్తరీయమూ, ఒక చేతిలో కమండలం- మరొక చేతిలో జపమాల- చెవులకు కుండలాలు- శిఖికు మందారపూలమాలలు-మంచుబిందువువంటి తెల్లనిబొట్టునుదుట- ఇలా ఉన్నాడాపిల్లవాడు- చూచాడు అతనిని- లేచాడు శిఖిధ్వజుడు- పాదుకలూడదీశాడు- (విడిచాడు) నమస్కరించాడు- కూర్చోటానికి ఆసనమిచ్చాడు-చేతులో పూలగుత్తి ఉంచాడు- ఆపిల్లవాడు ఓ రాజర్షి ! మీకు నమస్కారమన్నాడు- పూలగుత్తి అందుకున్నాడు- చాప (ఆసనము) మీద కూర్చున్నాడు-

శిఖి॥ దేవపుత్రా ! ఎక్కడనుంచి వస్తున్నావు? మీరాకచే నాకీ రోజు సఫలమయినదని తెలుస్తున్నాను- మీదర్శనంచేతి నాజన్మ నార్థకమయింది- ఈఅర్ఘ్యపాద్యాలు స్వీకరించండి- నేనుకూర్చిన యీపూలమాలను స్వీకరించండి ! అని అన్నాడు- శిఖిధ్వజుడు-

వసి॥ రామా ! ఇలా చెప్పి శిఖిధ్వజుడు అర్ఘ్యపాద్య పుష్పమాలలను ఆతని ప్రియపత్నికొరకొచ్చాడు-

చూడాల ఇలా అన్నది- ఋషివర్యా ! నేను భూలోకంలో అనే కాశ్రమాలు తిరిగిచూచాను-సీవు చేసినట్లు పూజాసత్కారాలు ఎక్కడా జరగలేదు- అతిమృదువు అత్యనురూపమయిన పివయం చూపించావు- సీవు చిరంజీవివి కాగలవు-శాస్త్రమనస్కుడవై నిర్వాణము(మోక్షము) కొరకు తపమాచరించుచుంటివి- తపోవ్రతమనునది అసిధారాసమము- (పదునయిన కత్తియొక్కవరతో సమము) రాజ్యసుఖం విడిచి ఘోరారణ్యమున నివసించటం చాలాకష్టకరము అని అన్నది చూడాల-

శిఖిధ్వజుడు॥ భగవంతుడా ! నీవు సర్వజ్ఞుడవయిన దేవుడవు-
చిహ్నమునూత్రంచేత అన్నీ గుర్తింపగలవు నీవు- నీ అవయవములన్నీ
చంద్రుండలంనుంచి తెచ్చి కూర్చబడినట్లున్నవి నాకు- దర్శనమూత్రం
చేత అమృతాన్ని సవిస్తున్నాయి-పూర్వశ్రమంలో నాకొక అత్యంత
ప్రియమయిన భార్య ఉండేది- ఆమె శరీరంకూడా ఇంతసుందరంగా
ఉండేది- ఆపాదమస్తకం అచ్చగా అలాగే ఉంది నీశరీరంకూడా- నేను
దేవతార్చనకొరకు నేకరించిన ఈ పుష్పములు నీయంగసంగముచే
(నీవంటనంటుటచే) కృతార్థమగుగాక- అభ్యాగతి పూజచేత నాజీవితం
సఫలమగుగాక- స్వయం మభ్యాగతుడయిన అతిథి దేవునికంటెకూడ
గొప్పవాడని శాస్త్రం- కనుక మీరెవరు ? ఎవరి కుమారులు ? ఏమి
అనుగ్రహించదలచి వచ్చారు ఇచటికి ? ఈనా సంతయమును బాపుడు-
(నివారించుడు) అని అన్నాడు శిఖిధ్వజుడు-

బ్రా॥కు॥డు॥ రాజా! నీవడిగిన విషయానికి సరిగా జవాబు చెబుతా
విను- నమ్రతతో అడిగిన వానిని మోసపుచ్చే మానవుడుండడు- ఈ
ప్రపంచంలో సదంతఃకరణగల నారదుడను నొకమహర్షి కలడు- అతడు
పుణ్యమనే లక్ష్మీయొక్క నుదుటకర్పూరపు తిలకమువంటివాడు- అత
డొకానొకపుడు మేరుపర్వతముయొక్క గుహలో గంగానదియొడ్డున
ధ్యానానికి కూర్చున్నాడు- ధ్యానావసానమునందు ఒకపుడు జలక్రీడకు
సంబంధించిన కోలాహల ధ్వనిని విన్నాడు- విలాసగా చూచేసరికి
ఆనదిలో స్త్రీసమూహం కనిపించింది- అతనికి ఇదేమిటని తెలిసికొన
కుతూహలపడి పురుషులులేని యచ్చోట వివశ్రులై జలక్రీడలాడుచున్న
రంభాతిలోత్తమలతో సమానమయిన స్త్రీసమూహాన్ని చూచాడతడు
వారి అవయవ సౌందర్యానికి హావభావాలకు పరవశుడై అమృతకళలను
సంగ్రహించదలచిన దేవతలను, అమృతమును, రాహువూ, గరుడుడూ,
అపహరించునేమోయని అట్టిఆపద తటస్థించకుండా చేయుటకు రహస్య
ముగా మేరుపర్వతగుహలోపల దాచియుంచిన చంద్రబింబముయొక్క

కలాపూరమువలె ఉన్నారు ఆస్త్రీలు- మదనమోహితుడయినాడు నారదుడు సకలావయవసారమయిన రేతస్సు స్థలించినది అతనికి- అని అన్నాడు బ్రాహ్మణకుమార్డు శిఖిధ్వజునితో-

శిఖి॥ బ్రాహ్మణకుమారా ! నారదుడు సర్వజ్ఞుడుకదా ! జీవన్ముక్తుడుకదా ! నిష్కాముడు నీరాగుడునుకదా ! భక్తులలో అతనికి సాటి యెవరును లేరుకదా ! అట్టి మహానుభావుడు మన్మథానిష్టుడెట్లు అయినాడు ? అని ప్రశ్నించాడు శిఖిధ్వజుడు-

చూడాల ఇట్లున్నది- రాజర్షి ! ముల్లోకములందునూ భూతజాతి కంతటికీ శరీరస్వభావాలు సమానములు- అందువీళ్లు మానవులనీ, వీళ్లు దేవతలనీ భేదములేదు- అజ్ఞముకాని, తజ్ఞముకాని, అనగా వివేక యుక్తముకాని అవివేకయుక్తముకాని సూక్ష్మశరీరము అందరకూ సుఖదుఃఖమయముగానే ఉంటుంది- ఒకానొక తృప్తికర పదార్థంచేత సుఖం పెరుగుతుంది- దీపమువలన వెలుతురు పెరిగినట్లు- చంద్రునివలన సముద్రము పెరిగినట్లునూ, ఆకలి మొదలగు పదార్థములచే దుఃఖం పెరుగుతుంది- మేఘపుంజముచే చీకటి పెరిగినట్లు- దీనికంతటికీ స్వభావమే కారణము-

కనుకనే దృశ్యజాలం స్ఫురించకుండా ఉండటానికి నిత్యమూ సమాధిలో నుండి స్వరూపానుసంధానమును చేసికోవలెను-

తమప్రకాశములతో (చీకటివెలుతురులతో) అహోరాత్రము లెట్లు నిలిచియున్నవో అట్లే శరీరంకూడ సుఖదుఃఖాలమీద నిలబడి ఉంది- అజ్ఞానికి దేహదులందు ఆత్మభావన మెందు కనుక, అతని మనస్సుకు సుఖదుఃఖాలు గాఢంగా అంటుకుంటాయి-

మలిమయిన గుడ్డకు నీలిమందు అంటినట్లు- వివేకవంతుని చిత్తానికి మాత్రం సుఖదుఃఖాలు ఏమాత్రం అంటవు తత్త్వజ్ఞానంవల్ల స్ఫటిక మిణి యెరుటనున్న వస్తువుయొక్క భావాన్ని తాత్కాలికంగా పొందుతుంది- వివేకవంతుడు ఆమాత్రంగాకూడా మారడు- అజ్ఞుని చిత్తం

మాత్రం యెదుటనున్న వస్తువుతో ఒక్కమాటు సంబంధించినదా ఇంక మళ్ళీ విడువలేదు- కుంకుమకట్టిన గుడ్డలో కుంకుమతీసినా దానిరంగు మాత్రంపోదు-

అలాగే మూఢుని చిత్తంలో ఒక్కమాటు దృశ్యం కాలుపెడితే దాన్ని తీసివేసినా, దానివాసనమాత్రం మనస్సులో నిలిచియే ఉంటుంది- బంధమోక్షాలుకూడా ఇలాంటివే- విషయరంజన వాసనోపచయం బంధం- వాసనాక్షయంమోక్షం- అని అన్నది చూడాల బ్రాహ్మణ కుమారునివేషంలో ఉండి-

శిఖిధ్వజుడు ఆమెతో ఇలా అంటున్నాడు-

దూరస్థమయిన పుత్రరాజ్యాదులుకాని, సన్నిహితములయిన పదార్థాలుకాని, లభించినపుడు సుఖమూ, అవి నశించినపుడు దుఃఖమూ మానవునకు కలుగుతుందని అంటారులోకులు- దానిక్రమం ఎలాగో కొంచెం తెలివివ్వండి- నాకు పినాలని నిండా కోరికగా ఉంది అన్నాడు శిఖిధ్వజుడు-

చూడాల సుఖోత్పత్తికి కారణమయిన వస్తువును శరీరేంద్రియాలద్వారా మనస్సు ముందు గ్రహిస్తుంది- ఇది మనోహరమయిన వస్తువు- దీనివల్ల నాకు సుఖం కలదని అనుకుంటుంది- ఉల్లాసపడుతుంది- దానితో వ్యాకులపడుతుంది- మనస్సు వ్యాకులపడేసరికి కుండలినీశక్తి యందలి జీవుచుకూడా వ్యాకులపడతాడు- ఉపాధిభూతమయిన మనస్సు వ్యాకులతను జెందితే ఉపహితచైతన్యంకూడా వ్యాకులతను చెందటం సహజం- జీవచైతన్యం నాడీసముదాయముద్వారా శరీరమంతటా వ్యాపించిఉంటాడు- అంచేత శరీరంలో ఎక్కడ సుఖస్వర్గ కలిగినా వెంటనే జీవుని కంటుతుంది- కుదుట్లో ఎక్కడపోసినా నీరుప్రేళ్ళద్వారా చెట్టుకంటినట్లు-

సుఖమనుభవించే జీవునియొక్క నాడీసంచయం వేరు- దుఃఖ మనుభవించే జీవునియొక్క నాడీసంచయం వేరు- ఈ భేదం తప్పకుండా

అంగీకరించితీరాలి- ఎంచేతనంటే సుఖం అనుభవించేటప్పుడు జీవునకు మనస్సస్వస్థ్యం ఉంటుంది- దుఃఖమునుభవించేటప్పుడు మనస్సు అస్వస్థంగాఉంటుంది- దండహ్యమానంగా ఉంటుంది- పిత్తోమ్మడి సంతాపకమయిన రసపూర్ణ నాడిమార్గముకుండా దుఃఖానుభవము జరుగుతుందని ఊహించవలెను- లోకంలో సువేషధారికి శోభస్కరమయిన మార్గాలు కువేషధారియగు నీచునకు శోభస్కరములుకావు- కనుక అంతవరకు జీవుడు అతిచంచలమయిన నాడిమార్గంలో ప్రవేశించి స్ఫురించకుండా ఉంటానో అంతవరకు అతడికి దుఃఖప్రసక్తిలేదు- అంతవరకు ఆజీవునికి స్వస్థానస్థమయిన ముక్తి సుఖమునే చెప్పాలి- మనస్సు స్వస్థంగా ఉన్నందున కాని యిది శాశ్వతముక్తిస్థితికాదు- వైషమ్యక సుఖదుఃఖానుభవదశ అంతా బంధదశయే జీవుడికి- ఈరెండా లేని అవస్థయే ముక్త్యవస్థ- సుఖదుఃఖములు పూర్తిగా మనస్సునకంటని దశయే శుద్ధమయిన ముక్తిదశయని చెప్పాలి- ఈపరిస్థితి చిదాకాశ మంతా బ్రహ్మయే యను నిశ్చయముకలిగి నప్పుడే కలుగుతుంది- అంతవరకు కలుగుట దుర్లభము-

అయితే బ్రాహ్మణకుమారా ! జీవుడు సుఖసంచారయోగ్యములయిన నాడులయందు ప్రసరిస్తూఉంటే వీర్యచ్యవనము (రేతస్థలనము) ఎలా జరుగుతుంది ? అని అడిగాడు శిఖిధ్వజుడు-

చూడాలి॥ రాజర్షీ ! స్త్రీపిండమును చూచేసరికి లోపల రాగ వాసన ఉద్బుద్ధమై జీవుడు క్షుబ్ధుడు(క్షోభము చెందినవాడు) అవుతాడు- అట్టి జీవచైతన్యముయొక్క ఆజ్ఞావశించేత వాతస్పదము కలుగుతుంది- అందు వ్యాసవాయువు మొదడు యెముకలు మున్నగువానిలో సంచరిస్తూఉంటుంది- దానికికూడా సంచలనం కలిగేసరికి ఆమేదస్సులో అంతర్గతమయియున్న సారమూ, మజ్జాసారమున్నూ పత్రపుష్పాదుల పరాగమురాలిపడినట్లు స్రవిస్తుంది- తొడిమనుంచి ఊడిన పండు బారిపడినట్లు సర్వాంగసారమయిన వీర్యము వ్యాసవాయుచలనంచేత స్థలనాన్ని

చెందుతుంది- దేవపుత్రా! మీరు చాలావిజ్ఞులు- మీరు మొట్టమొదట శరీరానికిది స్వభావమని అన్నాను- స్వభావమంటే యేమిటి? కొంచెం వివరించండి- అని అడిగాడు శిఖిధ్వజుడు-

చూ॥ సృష్ట్యారంభసమయంలో సృష్టికభిముఖమయిన బ్రహ్మ ఏయేపదార్థమును ఎట్టిధర్మముకలదానినిగా తానుభావించి మనసుకు స్ఫురింపజేసికొని నిర్మించినాడో ఆయాపదార్థములు ప్రళయపర్యంతమూ అదే ధర్మంలో ఉండటం స్వభావమని అంటారు-అన్నాడు శిఖిధ్వజుడు-

ఇట్లు ౮౫వ సర్గ సమాప్తము.

౮౬. కుంభజనన కథనము.

చూడాల॥ రాజర్షీ! ఈ ప్రపంచమంతా మాయాశబల బ్రహ్మ యొక్క- స్వభావవశమున బుట్టి ధర్మాధర్మములకు పరతంత్రమై వాసనారూపంలో ఉన్నది- వాసనాక్షయమయిన పిదప ధర్మాధర్మముల కందదు- అనగా జ్ఞానాభ్యాసముచే వాసనాక్షయమయిన ఇంక నామానవునకు ప్రపంచానుభవముండదు- ఇది మా అనుభవము- అని అన్నది చూడాల-

శిఖి॥ దేవపుత్రా! మీవచనము అమూల్యము- మీరు వక్తలలోనిపుణులు- మీమాట అనుభవానికి సూటిగా సరిపోవుచున్నది- అతి గూఢము- పరమార్థమును అయియున్నది- మీమాటలు వినునపుడు అమృతమును త్రాగినట్లు గర్భకోశము చల్లపడుచున్నది- కాని యికముందు మీజన్మకారణమును శైలవివ్వండి సంక్షేపంగా వింటాను- బ్రహ్మపుత్రుడయిన నారదుని వీర్యము స్థితిమయినదని యంటిరే యీ కథాసందర్భంలో మొట్టమొదట- ఆయనగారు ఆవీర్యమును ఎక్కడ ఉంచాడు చెప్పండి? అని అన్నాడు శిఖిధ్వజుడు-

చూడాల॥ రాజర్షీ! ఆమేరుగుహలో ఆయనగారు తపస్సుచేసెడి తావున కొండరాళ్ళకు తగిలినా పగలినంతటి గట్టిది స్ఫటికమణి వికార

మయిన కుండ యొకటి ఉన్నది- దానిలో నారదుడు స్థలిశమయిన
 తపవీర్యమును ఉంచాడు- సంకల్పవశంచేత పాలనుకల్పించి ఆకుండ
 నింపారు నారదులు- కొంత కాలానికి సముద్రమునుంచి చంద్రుడు పుట్టి
 నట్లు ఆకుండనుంచి సర్వావయవపరిపూర్ణమయిన గర్భము బయట
 పడింది- కొన్నిదినాలలో శుక్లచక్షుచంద్రునివలె సర్వాంగసుందరమై
 అభివృద్ధిచొందినది ఆగర్భము- (అశిశువు) నారదమహాముని ఆశిశువు
 నకు సకలసంస్కారములు చేసి సకలవిద్యలూ నేర్పి తనంతటివానినిగా
 జేసినాడు- అతండ్రి కుమారులిద్దరూ రత్నమునందు ప్రతిబింబించిన
 చంద్రునివలె ప్రకాశించిరి- నారదుడు ఆకుమారుని తోడ్కొని బ్రహ్మ
 లోకముచేరి బ్రహ్మగారికి అభివాదనమొనర్చి పుత్రుని చేతికప్పించెను-
 బ్రహ్మగారాపిల్లవానిని శౌడమీద గూర్చుండ బెట్టుకొని ఆశీర్వదించి
 అతడు సర్వజ్ఞుడూ, జ్ఞానపారగుడూ అనిగ్రహించి అతనికి కుంభమునందు
 బుట్టుటచే కుంభుడను నామమిడెను-

రాజరి సత్తమా ! ఆకుంభుడను పిల్లవాడనే నేను- నాతండ్రితో
 కూడ నేను బ్రహ్మపురంలో నివసించుదును- నాకు నాలుగు వేదములూ
 సుహృదులు- (స్నేహితులు) సరస్వతి నాకుతల్లి- గాయత్రి నాకు పిత
 తల్లి- బ్రహ్మలోకమునందు నాయిల్లు- నేను బ్రహ్మగారి మనుమడను-
 నాయిచ్చవచ్చినట్లు నేను ముల్లోకములూ తిరుగుచుందును- నాకేకోరి
 కయులేదు- నాకిది విలాస- నేను భూలోకమునతిరిగినా నాకాళ్లు
 నేలను అంటవు- పరాగమునంటవు- అవయవములు డస్సిపోవు- శరీ
 రము కృశించదు- నేను ఆకాశమార్గమునుండి వచ్చుచుండుట మీగు
 చూచుచునే యున్నామకదా ! అక్కడనుంచీయే నేనిపుడు ఇచటికి
 వచ్చితిని- మీరడిగినదంతయు చెప్పితిని అని అన్నది చూడాల-

ఇట్లు మహాముని(వసిష్ఠమహాముని) చెప్పుచుండగా సాయంకాల
 మయినది- సాయంకృత్యమునకు సభలేచినది- సంధ్యాదికార్యములను

సెరవేర్చుకున్నది- మరల తెల్లవారగానే స్నానసంధ్యాదికార్యముల తీర్చుకుని సభసమానేశమయినది-

ఇట్లు పదియేడవరోజు ప్రసంగము ముగిసినది-

గమనిక—

శిష్యుడు॥ గురూ ! స్త్రీలకు పరదేవతయగు భర్తగారి యెదుట ధర్మజ్ఞురాలగు చూడాల ఇట్లు అన్యతమెట్లు చెప్పినది ?

శ్లో॥ శరణశ్వాన్యతేహంతి సహస్రంతుగవాన్యతే ।

ఆత్మానం స్వజనంహంతి పురుషః పురుషాన్యతే ॥

అనికదా పూర్వరామాయణమున శ్రీరామవచనము కనిపించుచున్నది-

పురుషులయెడ అన్యతమాడినచో స్వజనక్షయము, ఆత్మగాళము అగుననికదా దీని తాత్పర్యము-

మరియు,

శ్లో॥ యోఽన్యథా సంతమాత్మానం అన్యథాప్రతిపాదయేత్ ।

కిం తేన నశ్చతం పాపం చోరేణాత్మాపహానా ॥

అని మహాభారతమందు భరతునిగూర్చి శకుంతలావచన మొకటి కనిపించుచున్నది- తన స్వరూపమును తానుమార్చి చెప్పుట మహాపాపమని నొక్కివక్కాణించుచున్నది యది-

కనుక ధర్మశాస్త్ర మిట్లుండ చూడాల నిజభర్తతో తెలిసి యుండికూడ అన్యతమాడుట చోషముకాదా! దీనినెట్లు సమర్థించెదరు!

గురువు॥ శిష్యా ! వినుము- చూడాల తనభర్తకు బ్రహ్మవిద్యను బోధింపదలచినది- తాను నిజస్థితిని చెప్పినచో శిఖిధ్వజుడు ఆమెనూటలను పాటింపడు- కనుక ఆతినికి ప్రామాణ్యబుద్ధి కలిగించుటకొరకు తన రూపమును మార్చిచెప్పినది- కనుక ఆమెయొక్క వాక్యమునకు తాత్పర్యవిషయముగు అర్థము బాధింపబడుట లేదుకాన ఇయ్యది అన్య

తముకానేరదు-అనగా మాటయొక్క వాచ్యార్థము బాధితమయిననూ, తాత్పర్యార్థము అబాధితమయినందున అన్యతత్వదోషము వాటిల్లదు-

ఇట్టివాక్యములు నేదమునందుగూడకలవు- “బబరః ప్రావాహణీ రకామయత । స్త్రీనం మనోఽన్యతవాదినీవాక్ । గ్రావాణః స్లవంతే॥” ఇత్యాది నైదితార్థవాదవాక్యములు వాచ్యార్థమునందు బాధితములయినను తాత్పర్య విషయమగు అర్థమునందు అబాధితములు కావున ప్రమాణములని యంగీకరించబడినవి-

మరియు, తత్త్వజ్ఞానబలంచేత జీవునకు సర్వాత్మత్వము ప్రాప్తించును- కనుక నే వామదేవుడు గర్భమునుండి బయటపడునపుడే “అహం మనురభవం సూర్యశ్చ” “నేను మనువును నేను సూర్యుడను” అని చెప్పెను తత్త్వజ్ఞానబలంచేత- ఈవామదేవవాక్యము అన్యతమని పెద్దలు నిర్ణయించలేదు- పైగా శాస్త్రులకు ప్రమాణముగ గైకొనినారు- కనుక నట్లే చూడాలిగూడ “సోఽహమయం కుంభః” నేనే ఆకుంభుడను అని చెప్పట అన్యతము కానేరదు-

మరియు నిచట భర్తను భార్య మోసపుచ్చినదను నేరము (దోషము) కూడలేదు-

శ్లో॥ కర్మణీ మనసా నాచా సదాభర్తుర్హితం చరేత్ ॥

అను వచనముననుసరించి భర్తకు బ్రహ్మవిద్యయందు విశ్వాసమును పుట్టించుటచే పరహితమయిన నీవాక్యము మోసగింపుమాటవంటిది కానేరదు-

ఇట్లు ౧౬వ సర్గ సమాప్తము.

౮౭. శిఖిధ్వజావబోధ.

శిఖి॥ దేవపుత్రా ! నాపూర్వపుణ్యములచే మీరీపర్వతమునకు ఏతెంచితిరని భావించును- ఇప్పుడు నేనుధన్యుడను- అమృతము బలికెడి మాటలచే మన్నింపబడినాను- (బోధింపబడితిని) మీవలె చిత్తప్రశాం

తని కలిగించెడినాకు వేరేలేరు- సజ్జనసాంగత్యమునునది రాజ్యప్రాప్తి కంటెకూడ గొప్పది- సజ్జనసాంగత్యమునందు అపరిచ్ఛిన్నమయిన బ్రహ్మానందముగలదు- ముక్తపురుషులచరిత్ర మననమగుచుండును- రాజ్యలాభాదులు తుచ్ఛసుఖములనిచ్చునుగాని నిరర్థలసుఖములనియవు- అన్నాడు శిఖిధ్వజుడు-

వసి॥ రామచంద్రా ! ఇలా శిఖిధ్వజుడు చెప్పుచుండగనే నిరోధించి చూడాల ఇట్లన్నది అతనితో-

చూడా॥ రాజన్ ! నేను చెప్పినకథ అట్లుండనిండు- మీరెవరు ? మీరీపర్వమున ఏమిచుంటిరి ? ఈననవాసము ఎంత కాలము జరిపెదగు ? వనవాసమువలన మీరు సాధింపదగిన ప్రయోజనమేమి ? మీబోటి తాపసులు అబద్ధచూడరు- కనుక మీపరిస్థితి అంతా దాచక చెప్పండి- అని అన్నది చూడాల-

శిఖి॥ దేవపుత్రా ! మీకంతయు తెలుసును- మీరు లోకవృత్తాంతమును క్షణముగా తెలిసినవారలు- నేను మీ కేమిచెప్పేది. సంసారభయమునకు భీతిలి నేను వనవాసము జేయుచున్నాను- మీరు తెలిసియున్నా నేను సంక్షేపంగా చెపుతాను-

నేను శిఖిధ్వజుడను రాజును- రాజ్యమును వదిలితిని- ఈప్రపంచంలో పునర్జన్మకు (మరలపుట్టుటకు) మిక్కిలి భయపడుచున్నాను- సంసారంలో సుఖంతర్వాతసుఖం, దుఃఖంతర్వాతసుఖం- చావుతిర్వాతపుట్టుక- పుట్టుకతరువాతచావుకదా ! అని ఈయడవిచేరి ఏమిలోచక పరితాపపడుచున్నాను- ఎన్నిదిక్కులు తిరిగినా ! ఎన్ని ఆశ్రమాలు సంచరించినా నాకు విశ్రాంతిచిక్కటలేదు- ప్రయత్నంలేక పోయినా ప్రయోజనంలేక పోయినా ఒంటరిగానుండి శుష్కించి పోవుచున్నాను- అన్నాడు శిఖిధ్వజుడు- చూడాల ఋషిసత్తమా ! నేనొక తూరి బ్రహ్మగౌరవడిగినాను “జ్ఞానకర్మల రెంటిలో ఏదిగొప్పదో” చెప్పమంటిని- అప్పుడు బ్రహ్మగారు నాతో ఇట్లనిరి-

బ్రహ్మ॥ జ్ఞానమేగోప్పది- జ్ఞానమువలననే పరమ! శ్రేయముగు కై న
 ల్యమును పొందగలుగుతాడు మానవుడు- కర్మమార్గము కాలక్షేపము
 కొరకుమాత్రమే- అదియొక విరోధము- అనగా స్వర్గాదిభోగవిరోధమే
 అంశము- లబ్ధజ్ఞానదృష్టులకు (జ్ఞానమార్గము అలవడినివాళ్ళకు)
 కర్మమార్గమే పరాయణము (పరమగతి) వాసనాబద్ధుడయిన అజ్ఞానికి
 కర్మలు ఫలవంతములుగా తోచుచుండును- వాసనాక్షయమునొందిన
 జ్ఞానికి కర్మలు నిష్ఫలములని తోచును- వాసనారహితమయిన కర్మ
 ఫలించదు- భూతవాసనగల పిల్లవాడు భూతమునే చూచుచుండును-
 కర్మ ఎంతభాసురంగా (అందంగా) ఉన్నా జ్ఞానికి ఫలమునీయజాలదు-
 సర్వాత్మ భావనగల వానికి ప్రపంచవాసన ఉదయించదు- వాసన నశిం
 చినవానికి (వాసన లేనివానికి) జన్మజరామరణవర్జితమయిన వదలి
 యబ్బును- వాసనా సహితమయిన మనస్సు జ్ఞేయముగును- వాసనా
 రహితమయిన మనస్సు జ్ఞానరూపముగును- జ్ఞానముచే జ్ఞేయము నెఱిం
 గిన జీవుడు పునర్జన్మనొందడు-అని అన్నారు బ్రహ్మగారు అని చూడాల
 శిఖిధ్వజానితో అనినది-

చూడాల॥ రాజర్షీ! బ్రహ్మాది దేవతలుకూడా జ్ఞానము కై వల్య
 ప్రదమని చెప్పియున్నారు- ఇంకా మీకెందుకీ యజ్ఞానము- కమండ
 లమూ, దండమూ, దర్భాసనమూ, ఎందుకీ అనర్థవిలాసాలన్నీ- ఏటితో
 రమింపదలచితిరేమి? "నేను ఎవరు? ఈ ప్రపంచం ఏమిటి? ఇది శాం
 తించెడి ఉపాయమేది? అని ఆలోచించరేం? అజ్ఞానివలె ఉంటారేం?
 బంధమెలావచ్చింది- మోక్షంఎలాగు? అని ప్రశ్నించుకొని సమాధాన
 మును చెప్పెడి తత్వవేత్తల పాదసేవచేయరేమి? వ్రత, ఉపవాస, శీత,
 ఉష్ణాది గుఃఖములనిచ్చెడి ఈకర్మమార్గమునందలి ప్రవృత్తిమీకేల?
 ఆయుర్దాయము వ్యర్థపుచ్చుకొనుచున్నారు- సమదృష్టిగల సాధువులను
 ప్రశ్నించండి- సేవించండి- వారిసాంగత్యంవల్ల ముక్తినిపొందే యుక్తి
 మీకు లభిస్తుంది- కనుక తపశ్శ్రాద్ధాది బాహ్యచేష్టలను వదిలి, తత్త్వ

నేత్త్వలను సేనించుచూ, వారియుపదేశముల గ్రహించుచూ, ధరావివర కీటమునలె (కన్నములోని పుసుగువలె) నిశ్చలముగ నుండుడు” అని అన్నది చూడాల-

వసి॥ దేవరూపిణియగు భార్యచే ఇట్లు బోధింపబడి శిఖిధ్వజుడు కన్నీడుకాన్పుచూ ఇట్లనెను-

శిఖి॥ దేవపుత్రా ! ఇంతకాలానికి మీవలన నేను తత్త్వబోధను పొందితినికదా ! మీసాంగత్యంతే నాకు మాధ్యము వదిలినది- నాపాప మంతా నిశ్శేషంగా రూపుమాసినది- మీయంతట మీరుదయచేసి తత్త్వబోధచేసితిరికదా ! మీరే నాగురువు- తండ్రి- స్నేహితులు- నేను మీశిష్యుడను- మీపాదాలకు మ్రొక్కుచున్నాను- దేనిని తెలిసి కంటే ఈసంసారశోకముండదో, దేనివల్ల నేను అఖండానందము నొందెదనో, అట్టి బ్రహ్మను నాకుపదేశింపుడు- ఘటపటాది చిల్లరజ్ఞానములు అనేకములుగలవు- జ్ఞానసులలోకెల్ల పరమమగుజ్ఞానము ఆత్మజ్ఞానము- అదియే సంసారతారకము- అనినాను శిఖిధ్వజుడు-

చూ॥ రాజస్థీ ! నామాటమీద మీకు విశ్వాసముంటే మీకు తత్త్వమును చెప్పెదను- ఇంతేకాని మీకు విశ్వాసములేకపోతేమాత్రం “కొయ్యమీద కాకిరొదవలె” (చెల్లుమీద కాకిగోలవలె) నేను మీకుపదేశముచేయను- విశ్వాసములేపదానికి చెప్పటమూ దండుగే- అట్టివాడు అడుగుటయు దండుగఁగో- ఈరెండూ చీకటిలో కండ్లువలె వ్యర్థములే యగును- అనినది చూడాల-

శిఖి॥ దేవపుత్రా ! మీమాటను వేదవాక్యమునలె ప్రమాణముగ గ్రహించును- సందేహింపక నెంటనే శేలవిండు- అన్నాడు శిఖి-

చూడాల॥ రాజస్థీ ! కుమారుడు తండ్రిమాటను గ్రహించినట్లు నామాటను మీరు గ్రహింపుడు- పినుడు- విన్నతరువాత మీకు హితమయిన దానినిగ భావింపుడు- మీచరిత్రకు సరిపోయెడి మణికావో

పాఖ్యానమును, హస్తీ కాఖ్యానమునూ జెప్పెదను వినుడు- విషయము విస్పష్టముగా మీకుబోధపడగలదు- అజ్ఞానము నశించగలదు- అనినది చూడాల-

ఇట్లు రెవ సర్గ సమాప్తము.

౪౮. మణికాచోపాఖ్యానము.

చూడా॥ ఋషిసత్తనూ ! పూర్వకాలంలో కలడొక రాజు- ఆతడు ఔదార్యవై రాగ్యములకూ, సర్వస్వత్యాగ సంపదలకూ ఆటపట్టు- సముద్రము బడబాసలమునకూ, నీటికి స్థానమయినట్లు- అనగా అతి విరుద్ధములయిన గుణములు అతనిని ఆశ్రయించి యున్నవనిభావము- ఆతడు చాలావ్యవహారదక్షుడు- విద్యాశాలి- అస్త్రవిద్యాధురంధరుడు- కాని ఆత్మజ్ఞాన యూన్యుడు- ఆరాజు కొంతకాలానికి బడబాగ్ని సముద్రాన్ని ఎండగట్టుటకు యత్నించినట్లు చింతామణిని నాథించుటకు ప్రయత్నించాడు- అతడు చేసిన ప్రయత్నమహిమవలన చింతామణి సిద్ధించినది- గట్టిప్రయత్నం చేయువారలకు ఏది సిద్ధించదు ? కాని ప్రజ్ఞావిశేషాన్ని ఆశ్రయించి విసుగులేకుండా ప్రయత్నించాలి- అలా ప్రయత్నిస్తే ఎంతటి దరిద్రుడయినా కోరినదానిని నెరవేర్చుకొనగలుగుతాడు-

ఆరాజునకు ఎదుట బారెడు దూరంలో చేతికంటేటట్లు చింతామణి కనిపించినది- కాని అతనికి నిశ్చయం కలుగలేదు- ఆశ్చర్యం కలిగింది- భ్రాంతిపడినాడు- ఇలా ఆలోచించసాగినాడు- “ఇది నేననుకొనిన చింతామణియేనా ? (ఇది ఆపాతజ్ఞానము) ఇది మణికాచు- (ఇదిభ్రమ) చింతామణియే అయినచో నాకంటికి గోచరించదు- అయినా పరీక్షించుటకు తాకిచూచెదను- (కోరికను వెళ్ళడించుట) ఒకవేళ చింతామణియే అయినచో దౌర్భాగ్యుడనయిన నేను తాకినందున అది అంతర్ధానమును పొందును- కనుక స్పృశించను- అని యిలా సుదీర్ఘంగా ఆలోచించాడు-

నిజంలో ఇది చింతామణి అయితే జీవితాంతమునరకు ప్రయత్నించినా లభించనిమణి ఇంతకొద్దికాలంలో నాకులభించెడిది కాదు. నేనతికృపణుడను- కనుక నాకిది భ్రమ- సకలకోరికలు తీర్చగల చింతామణి యింతకొద్దికాలంలో లభింపగల భాగ్యం నాకెక్కడిది? అలాంటి భాగ్యవంతులు వేరు- వారికి అట్టిసంపదలు సులువుగా లభింపవచ్చు- నేనట్టివాడనుకాను- నేను కొద్దిపాటి పుణ్యశాలినగు మానవుడను- సాధువులలో చాలా తక్కువవాడను- నాకింతటి కార్యసిద్ధి యింత త్వరగా జరగనేరదు- అని ఇలాంటి వికల్పాలతో ఆలోచిస్తూ శుద్ధకు ఆమణిని ముట్టుకొనుటకు సాహసించ లేకపోయినాడు- చూడండి! కానివేళ వచ్చేసరికి అరచేతికి చిక్కిన దానినికూడా అనుభవించలేక పోతాడు జీవుడు.

గమనిక॥ ఈకథాప్రారంభంలో చూడాల ఈరాజు వ్యవహార విచక్షణ(దక్ష)దని చెప్పినది- ఇపుడీమణి సిద్ధించినపుడు ఆవిచక్షణత ఏమయినది? అనే ప్రశ్న యిచట ఉదయించుట సహజము-

సమాధానము॥ ఫలసిద్ధులు సంప్రాప్తమయి మానవునకు ప్రాజ్ఞతను (వివేకసంపదను) ప్రసాదించుచు-మానవుడు ఆఫలసిద్ధులను అనుభవించలేక ఉపేక్షించుచో, లోగడఉన్న వివేకమును కూడా నశింపజేసి అవిలేచిపోవును- చూడును ఇంగుకు ప్రమాణమును-

శ్లో॥ న దేవా దండమాదాయ దండయంత్యపరాధినమ్ ।

బుద్ధిం తస్యాపకర్తంతి తేనాసా దండ్యతే స్వతః ।

దేవతలు ఎవనిని కర్రతోకొట్టి శిక్షించరు- వానిబుద్ధిని నశింపజేతురు- అదియే వాడికి దండన- అని దీనియర్థము-

ప్రకృత రాజపరిస్థితికూడా అంతే అయినది- అతనికి వివేకము నశించినది- లభించిన చింతామణిని వదిలేశాడు- మళ్ళీ మణిని సాధించటానికి ప్రయత్నించాడు- కొంతకాలానికి ఒకానొకచోట ఒకగాజు

ముక్కను చూచాడు. ఇది చింతామణిఅని అనుకొనినాడు. మూఢులు
బంగారంమట్టి అనుకుందురు. మట్టిని బంగార మనుకొనుదురు భ్రాంతి
పడినవారు ఎనిమిది సంఖ్యను ఆరుసంఖ్యగా లెక్కించును. శత్రువును
మిత్రునిగా తలంచును. తాటిని పాముగా భ్రమించును. నేల నీరను
కొనును. నీరు నేలయనుకొనును. ఈయవి భ్రాంతికి లక్షణములు-
అతడు పాసిస్థి గాజముక్కను మణిగా గ్రహించి ఉన్న ధనధాన్యాది
సంపదలనుకూడా పోగొట్టుకున్నాడు. చింతామణివల్లనే మనకంతా
లభిస్తుందనితలచి లోగడి ఐశ్వర్యమును కూలగొట్టుకున్నాడు. ఈయిట్లు
ఎందుకు? ఈబంధువులెందుకు? ఈధనధాన్యాదులెందుకు? దూరముగా
పోయి చింతామణి సంపాదించుకొని సుఖంగా ఉంటాను. అని ఆసిం
చాడు. కాని తుదకు దొరకినమణిని విడనాడుకొని ఈకష్టస్థితిని పొం
దాడు. కనుక ఇదిఅంతా ఆరాజయొక్క మార్భ్యమువలన తటస్థించి
నది. కనుక రాజునీ మార్భ్యమువల్ల సకల ఆపదలూ సంభవించును-
అదిలేకున్నచో అఖండానందమే కాన ఆపదలకు నెత్తిమీద మార్భ్య
ముండును. మానవునికి నెత్తిన నల్లని కేశజాలమున్నటుల అన్నది-
చూడాల-

ఇట్లు ౧౮వ సర్గ సమాప్తము.

౧౯. హస్తీకోపఖ్యానము.

చూడా॥ రాజసత్తమా ! నీకు ఇంకొకకథ చెబుతామిను. చాలా
రమ్యంగా ఉంటుంది. దానివలన మంచివివేకం కూడా కలుగుతుంది-

పూర్వము వింధ్యాటవిలో గొప్పయేనుగ ఒకటి ఉండేది. దానికి
వజ్రాయుధమువలె తీక్షణమయిన దంతములు రెండుగలవు. దానిని
మావటివాడు ఇనుపగొలుసులతో గట్టిగా కట్టివేయు చుండెను. అంకు
శముతో నిరంతరము పొడుచుచుండెను. ఆశాధ ఆపనుగునకు అతి
దుర్భరమయినది. ఆమావటి దానిపాలిట పరమశత్రువయినాడు. అలా

మూడు సంవత్సరములు బాధపడినది ఆవనుగు. ఇక భరించలేక ఇనుప గొలుసులు తెంచుటకు యత్నించినది- దంతములతో కొరికి పట్టుబల వంతముమీద రెండు గడియలలో క్రైంచి వైచినది- క్రైంచునపుడు మావటి దగ్గర లేడు- దూరముగనున్నాడు- కాని అక్కడనుంచి ఇది కొరికి క్రైంచుటను జూచుచున్నాడు- ఆకోపమును పట్టజాలక మావటి వాడొక పెద్దత్రాటిచెట్టునెక్కి అక్కడనుంచి దానికుంభస్థలముమీదికి ఉరికినాడు- అతాకుడుచే ఏనుగుయొక్క కుంభస్థలము బ్రద్దలగునని వానితలంపు- కాని దురదృష్టవశమున ఆమావటివాడు ఏనుగుతలమీద పడక తప్పిపోయి గాలికి పండినపండువలె నేలమీద పడినాడు- పడి యున్న మావటివానిని చూచి తనకు శత్రువయినను వానిని దయతలచినది- నేలపడినవానిని చీల్చి వైచినందున నాకు వచ్చెడి ఖ్యాతియేమి! ఇదియొక పౌరుషమా! అని ఆలోచించి బలము కలదయినను ఆవనుగ ఆమావటిని చంపలేదు- తన సంకెళ్లుమాత్రం తాను క్రైంచుకొని ఆ యడవిని పడిపోయినది- ఏనుగ వెళ్ళినతరువాత మావటివాడు కొంత సేపటికి స్వస్థ దేహుడైనాడు- అంతటి యెత్తునుంచి పడినను అతని శరీరమునకు ఏమాత్రమూ దెబ్బతగులలేదు- దుర్గార్థుల దేహము గుర్భేదము- అత్యుత్సాహముతో పగులిడ మొదలిడినాడు- ఏనుగు కనిపింపకుండా తప్పించుకు పోయినందుకు భేదపడినాడు- నెదక నారంభించగా ఆయడవిలో నొకానొకచోట తీగలగుబురు చాలున చాలకాలానికి అతనికి కనిపించినది- దానిని మరలపట్టుకొని కట్టివేయదలచి ఆమావటి అతీగల గుబురునకుచుట్టూ సముద్రవలయములే అగాధమయిన గొయ్యి తీయించి దానిపయినమాత్రం ఆకులు తీగలు కస్పియుంచినాడు-ఆగుబురు నుంచి యేనుగు ఏదిశగా వచ్చినా ఆగోతిలో పడవలసినదియే- కొన్ని దినములకు వనములో తిరుగదలచి ఆవనుగు తీగలగుబురునుంచి బయటికి వచ్చి ఆగోతిలో పడినది- అంతట దానిని పట్టుకొని వాడు శృంఖలములతో బంధించినాడు- మరల నాయేనుగునకు బాధతప్పలేదు- అంతకు ఆవనుగు ముందట మావటివాడు నేలమీదపడియున్నపుడే వానిని చీల్చి

వైచినచో ఇప్పుడు ఏనుగునకీబాధ యుండెడిది కాదుకదా ! కనుక ఇట్లే మానవుడుకూడ ముందు జరుగబోయే పనిని తెలియలేక మూర్ఖత వహించినవాడు ఈయేనుగునలె అనర్థమును బొందును- ఏనుగు నేను శ్రుంఖలాబంధమునుంచి విముక్తుడనయినానని ముందు సంతోషించినది-ముందెన్నడు అట్టి అనర్థము జరుగకుండునట్లు చేసికొనవలెనను వివేకము దానికి కలుగలేదు- కనుక మూర్ఖము సర్వధా అనర్థకము'' అని అన్నది చూడాల-

ఇట్లు ౮౯వ సర్గ సమాప్తము.

౯౦. చింతామణి నాధక వృత్తాంతపివరణము.

చూడాల॥ రాజేంద్రా ! నేను చెప్పిన రెండుకథలకు తాత్పర్యమును జెప్పెదవనుము- నీహృదయమనే గృహములో చిత్తమనే గోడ మీద వ్యాఖ్యానమనే రంగుతో కథలనే బొమ్మను చిత్రించెదను- శాస్త్రార్థకుశలుడూ తత్త్వజ్ఞానశూన్యుడూ, చింతామణిసాధకుడూ అయిన ఒకరాజు ఉన్నాడని నీకు నేను మొట్టమొదట చెప్పితిని కదా ! ఆరాజు నీవే- నీకు శాస్త్రార్థమంతా తెలుసు- కాని నీకు తత్త్వజ్ఞానం లేదు- చింతామణిని సంపాదించ దలచుకున్నావు- చింతామణి అనగా సర్వసంగపరిత్యాగము (లేక సర్వస్వత్యాగము) సహజమయిన సర్వస్వ త్యాగమే చింతామణి- సర్వస్వత్యాగంచేత సర్వాత్మకమయిన బ్రహ్మ పదార్థము లభ్యమగును- అది అఖండానందరూపము- చింతామణివలన కూడా సర్వమూ లభ్యమగును- ఎందునూ కోరితయిండదు- సర్వసంపూర్ణునకు ఏదుఃఖమూ యుండదు- నిత్యమూ ఆనందమే అతనికుండును-

నీవు సర్వపరిత్యాగతుల్యమయిన చింతామణిని నాధించుకున్నావు- రాజ్యమును వదిలేశావు- భార్యనూ, ధనమునూ, బంధువులనూ, పరిత్యజించావు- నీదేశానికి దూరముగా ఉన్న నీయూశ్రమమును చేరినావు- అన్నీ వదిలేశావుకాని అహంమతిని అనగా నేనను అభిమానమును మాత్రము వదిలలేక పోయినావు- అదివదిలితే పరమానందమును

పాండెడివాడనే. కాబట్టి నీకింకా అజ్ఞానమునేది ఉన్నదన్నమాట-
అంచేత ఈసర్వత్వ్యాగము నీకు పరమానందమును ప్రసాదించలేదు-
అందువలననే ఇంకేదో వున్నదిగొప్పది దానిని సాధించాలి అనే ఆలో-
చన కలిగినదినీకు- ఆ ఆలోచన దానికి సంబంధించిన మనోవికల్పాల
చేత నీవు సాధించుకున్న సర్వపరిత్యాగముయొక్క- స్వరూపము (లేక
ఫలము) కాస్తా ఎగిరి చక్క-పోయింది- మనశ్చింతలనేది మిగిలి ఉంటే
నిరంజనమయిన సర్వత్వ్యాగమెట్లు లభించును? సంతకల్పమును నీవు గట్టిగా
పట్టుకొని యుండేసరికి త్యాగమనేది నీమదినుండి లేచిపోయింది- ఏమా-
త్రం చప్పుడయినా చెట్టుమీది పెట్టడంకాదు- లేచిపోతుంది- అలా
అయింది నీ త్యాగముకూడా-

సర్వత్వ్యాగమనే మణి జారిపోయేసరికి నీవు తపస్సు అనే కాచ
మణిని (గాజుముక్కను) సంతకల్పమునే కంటితో కనిపెట్టావు- ఆదుఃఖంలో
మునిగిపోయావు- మొట్టమొదట నీవు రాజ్యభోగములందు అనాసక్తితో
సర్వత్వ్యాగమును ఉపక్రమించి తుదకు అంశులేని వాసగాజాలంతో
కూడిన తపశ్చర్యను ప్రారంభించావు- తపశ్చర్య అనునది ఆదిమధ్యావ
సానములందుకూడ దుఃఖప్రదము- అపామిశ నందమును విడిచి మిశ
మయిన వస్తువునందు పవర్తించువాడు ఆత్మహంత కరుణ- అని
అంటాడు పెద్దలు-

కనుక రాజా! సర్వత్వ్యాగమును ప్రారంభించినావు- కాని దానిని
నిలుపుకొనలేక పోయినావు- తుదకు ననవాసమూ, తపోసుష్ఠానమూ,
కాయక్లేశమూ, మున్నగు బంధములలో పడ్డావు- ఇట శీతవాతాతపా
దులవల్ల మనశ్చింతలు ఇంటికంట యిబ్బడి యగును- సంసారబంధము
కంటే వనవాసబంధము అధికమయినదని నాయభిప్రాయము- “చింతా
మణిని నేను సంపాదించుకున్నాను- (నేను పొందాను)” అని అను
కొన్నావు- కాని నీకు పగిలిపోయిన స్ఫటికపు ముక్కగూడ దొరకలేదు-
కాబట్టి రాజా! నీచరిత్ర మణికాచోపాఖ్యానముతో సమానముగా
ఉంది- అన్నది చూడాల-

ఇట్లు ౯౦వ సర్గ ముగిసినది-

౯౦. ఇథ వృత్తాంతము. (హస్తీకోపాఖ్యానము)

చూడా॥ రాజశార్దులా ! నీకు లోగడ వింధ్యపర్వతమునందలి ఇథవృత్తాంతమును చెప్పినాను- (ఇథమనగా ఏనుగు) (వృత్తాంతమనగా దానికథ) ఆకథకు తాత్పర్యం చెపుతాను విను- అదివింటేకాని నీకు తత్త్వజ్ఞానము కలుగదు-

వింధ్యాటవిలో ఒకఏనుగు ఉన్నదని అన్నాను- అది నీవే- దానికి రెండుదంతములున్నవని అన్నాను- అవి నీవై రాగ్యవివేకములు- ఆఏనుగును శిక్షించెడి హస్తీపుడు (అనగా మావటివాడు) ఒకడు కలడని చెప్పితిని- అనగా నీయజ్ఞానము- మావటివాడు ఏనుగునెత్తిమీద ఎక్కి అంకుశంతో పొడిచి బాధపెట్టుచున్నాడు- అజ్ఞానము నినాక్షమించి దుఃఖపెట్టుచున్నది- ఏనుగు అతిబలశాలి యగు జంతువు- మావటిడు దానిద్వారా చాలాదుర్బలుడు- అయిననూ దుర్బలుని చేతిలో బలశాలియగు జంతువు బాధపడుతోంది- అలాగే అతిబలశాలివగు నీవు దుర్బలమయిన అజ్ఞానమువలన భయపడుతున్నావు- దుఃఖమనుభవిస్తున్నావు-

రాజా! మావటివానిచే ఏనుగు తీసికొనిపోబడుచున్నది- మార్ఖ్యముచే నీవుతీసికొని పోబడుచున్నావు-

ఏనుగు వజ్రసారమయిన ఇనుపగొలుసుచే కట్టివేయబడుచున్నది- నీవు ఆశాపాశజాలమనే యినుపగొలుసులచే కట్టివేయబడుచున్నావు- ఆశలనేది ఇనుపగొలుసుకంటె గట్టిది- కొంతకాలానికి ఇనుము (లోహము) తుప్పుపట్టి చెడిపోవును- తృప్త్య (ఆశ) మాత్రం ఎంతకాలమయినా చెడదు- ఇంకా గట్టిపడుతుంది- పెరుగుతుందికూడా-

మావటివాడనే శక్తవు దూరమునుంచి ఏనుగును చూచాడనగా అజ్ఞానము నిన్ను చూచినదని తాత్పర్యము- ఏనుగు తనగొలుసులను తెంచివేసినదనగా నీవు భోగభూమియయిన రాజ్యమును విడిచి పెట్టవని యర్థము-

ఒకప్పుడు ఇనుప గొలుసులనయినా తెంచవచ్చునుకాని భోగా శలను మాత్రము నివారించుకొనటము సాధ్యముకాదు- ఏనుగు తన శృంఖలా బంధనమును తెంచితేయుచుండగా మావటివాడు ఏనుగు తలమీద ఎత్తయిన తాటిచెట్టునుంచి పడినాడన్నాను- అనగా నీవు రాజ్యమును విడిచిపెట్టుచుండగా నీనెత్తిమీదికి అజ్ఞానము దూకినదని తాత్పర్యము.

మానవుడు నిరక్తుడై భోగాశను విడువదలచేసరికి అజ్ఞానము గడగడ వణికిపోతుంది- వివేకవంతుడై భోగములను విడిచేసరికి అజ్ఞానం పతాయనం చెపుతుంది- భోగపుంజమును నిజముగా విడిచేసరికి అజ్ఞానికి ఉనికి సడలిపోతుంది- నీవు అడవికి వచ్చినామటే నీచేత అజ్ఞానం దెబ్బ తిన్నదన్నమాట- అజ్ఞానమును పడగొట్టినావుకాని పూర్తిగా రూపు మాపలేదు- అంచువలన మరల లేచి (తలయెత్తి) నిన్ను అవమానింప సాగినది- తపః ప్రపంచమనే గోతిలో పడవేసినది నిన్ను- లోగడ నీకు చిక్కినపుడే నీవు ప్రబలశత్రువగు అజ్ఞానమును రూపుమాపినచో రాజ్యమును నీవు వడలినపుడు నిన్ను ఇప్పుడది చెడగొట్టెడిదికాదు- మావటివాడు ఏనుగును పట్టుకొని బంధించుటకు తీగల గుబురు చుట్టూ గోయి తీసి నాడనగా అజ్ఞానమనే నీశత్రువు నీకు తిపస్సుఅనే దుఃఖావలయాన్ని అప్పించినదన్నమాట- మావటివానికి అగడ్త (చుట్టూగోయి) తీయుటకు వానివద్దనున్న సామగ్రి యనగా అవజ్ఞానమనే రాజునకుచెంత (లోపల) నున్న చింతయే యని తాత్పర్యము- అవజ్ఞానమనగా తత్త్వవిచారము నందు అనాదరము-

రాజా! నీవు అడవిలో పుట్టని గజేంద్రుడవు- అజ్ఞానమనే శత్రువు దుఃఖమనే గోతిలో పడవేసినది- చుట్టూగోయి (అగడ్త) లేత తీగలచే కప్పబడినదనగా దుఃఖావలయమనే గోయి సాధుజన సమాగమములచే కొద్దిగా ఆవరింపబడిన దని యర్థము-

ఇలా ఇప్పటికిని నీవు తపోగర్తమనే దారుణదుఃఖంలో ఉన్నావు- సాతాశలోకంలో బలిచక్రవర్తి బద్ధుడయి యున్నట్లు-

రాజా ! నీవు ఏనుగు- ఆశలు నిగడములు(సంకెట్లు) మోహము, నీశత్రువు- ఉగ్రతపనునునది నిఖాతము (గోయి)- మహీతలము వింధ్య పర్వతము- ఇలా ఇదంతా నీవృత్తాంతమునే నేను వ్యంగ్యమర్యాదలో చెప్పితిని- అని యనినది చూడాల-

ఇట్లు ౯౦వ సర్గ సమాప్తము.

౯౨. శిఖిధ్వజుడు సర్వమును త్యజించుట.

కుంభుడు- (చూడాల)॥ రాజా ! నీతిగోవిదురాలు తత్త్వవేత్త యగు నీకు జ్ఞానోపదేశము చేసినది కదా ! మీరేల అంగీకరించలేదు ? తత్త్వవేత్తలలో ముఖ్యురాలగు చూడాల ఏది చెప్పినో, ఏదిచేయునో అది యంతయు సత్యముసుమా ! అద్దానిని అదరముతో అనుష్ఠించి తీరాలి- ఆమెబోధను మీరు అనుష్ఠింపదలచనిచో అనగా,

శ్లో॥ ఆత్మబుద్ధ్యా చిగంజీవేద్దురుబుద్ధ్యా విశేషతః ।

ఘరబుద్ధి ర్వివాశాయ స్త్రీబుద్ధిః ప్రలయంకరీ ॥

ఆను ప్రమాణమునుబట్టి స్త్రీబుద్ధిని ఉపేక్షించి మీస్వబుద్ధికి తోచిన సర్వసంగపరిత్యాగమునే గొప్పదిగా భావించినచో దానినే మీరేల స్థిర పరచుకొనలేదు? అని అన్నది మాగువేషముతో పచ్చిన చూడాల-

శిఖి॥ నేను రాజ్యమును విడిచితిని- గృహమును విడిచితిని- బంగారముపండెడి నాదేశమును విడిచితిని- భార్యలను విడిచితిని- బ్రాహ్మణకుమారా ! సర్వత్యాగములో నేనుచేసిన కొరతయేమి ?

చూడా॥ రాజా ! ధనము, దార, గృహము, రాజ్యము, భూమి, ఛత్రము, బంధువులు, ఇంకా తేకాదు సర్వముంటే-కాబట్టి నీవు చేసిన సర్వ త్యాగం ఏపాటిది? అన్నది చూడాల-

శిఖి॥ రాజ్యమే సర్వముకానిచో నాకు సర్వమూ వనమే- శైల వృక్షగుల్మదులతో కూడిన ఆవనమును గూడి విడచుచున్నాను- అన్నాను-

వసి॥ రామచంద్రా ! శిఖిధ్వజుడు ఇలాచెపుతూనే ఒక్క-నిముషంలో వనమునందలి నివాసమునుగూడ మనసా పరిత్యజించాడు-

శిఖి॥ శైలవృక్షవనగుల్బాదులయందు కూడా వాసనను విడచి తిని- కనుక నాకిపుడు సర్వపరిత్యాగము సిద్ధించినది అన్నాడు-

కుంభుడు(చూడాల)॥ రాజా ! పర్వతచటియూ, అడవి, శ్వభ్రమూ, సలిలమూ, చెట్లూ ఇవేకాదు సర్వమూ అంటే వీనిని విడిచినంత మాత్రాన నీకు సర్వత్యాగమెట్లు సిద్ధించును ?

శిఖి॥ ఇవి సర్వముకానిచో నా ఆశ్రమమును, నా పర్ణశాలనూ, ఈచోటునూ కూడా వెంటనే విడచుచున్నాను అన్నాడు-

వసి॥ రామా ! ఇలా అంటూనే శిఖిధ్వజుడు ఒక్క-నిముషంలో ధ్యానమాత్రంచేత ఆశ్రమముమీద ఆస్థులు (మమతలు) తుడిచి వేసి కున్నాడు-

శిఖి॥ కుంభకా ! నా ఆశ్రమముమీదనూ, అందుండెడి పర్ణశాల, వృక్షాదులమీదనూ వాసనాత్యాగం చేసినాను- కనుక నాకు సర్వత్యాగము సిద్ధించినది అన్నాడు-

కుంభుడు॥ శిఖిధ్వజా ! ఈవృక్షాదులూ, పర్ణశాలలూ, ఆశ్రమాలు మాత్రమే కాదు సర్వమంటే- కనుక వీటిని విడిచినంతమాత్రాన నీకు సర్వత్యాగము సిద్ధించలేదు- ఇంతకంటే నీవు విషునటువంటి ఉత్తమ భాగమొకటియున్నది-దానినికూడా విడిచిననేకాని నీవు దుఃఖరాహిత్యమును పొందనేరవు- అప్పుడుకాని సర్వత్యాగము సిద్ధించినట్లు కాదునీకు అని అన్నాడు కుంభుడు-

శిఖి॥ దేవపుత్రా ! ఇది అంతయు సర్వముకానిచో నాకు సంబంధించిన చర్మకుడ్యము కుటీరము మొదలగు దానిని విడచుచున్నాను-

వసి॥ రామా ! ఇలాచెప్పి శిఖిధ్వజుడు తానుకూర్చున్న ఆసనము నుండి లేచినాడు- కుంభుడు చూచుచుండగానే తనపసులన్నిటిని కట్టిపెట్టి

తూష్ణీభావంగా ఊరకున్నాడు. మీరేమయినా చేసికొనుడు నాకిదియే
పరమపావనమయినస్థితి- అని అన్నాడు శిఖి- కుంభుడు ఆశిఖినిచూస్తూ
ఊరకున్నాడు-

శిఖిధ్వజుడు మాత్రము ఆశ్రమంలో పరికరములనన్నిటిని ఒక
చోటికి ప్రోగుచేసి ఎండుపుల్లులు వెలిగించి నిప్పుచేసి దానిలోతగలపెట్టి
దర్భాసనమీద కూర్చున్నాడు

ఇకముందు అశిమాల (జపమాలను) విడువదలచి యింతకు
పూర్వము జపమాలవల్ల తానుపొందిన ఉపకారమును మరచినాడను
దోషము వాటిల్లునేమో యని తత్పరిహారము కొరకు జపమాలనుగూర్చి
ఇలాఅన్నాడు- "స్వామి భక్తురాలవగు ఓ జపమాలా ! ఇతరవస్తువును
శ్రమపెట్టి నాస్వార్థమును సాధించుకొనెడి బుద్ధిలోపమున నేను యింత
కాలమువరకు నిన్ను మాటిమాటికి త్రిప్పుటయను శ్రమకు పాల్పరచి
నాను- దానివలననే నీకు మత్సేనాఫలము సంపూర్ణమగుగాక- ఇక
ముందు తపోజపాదులు చేయవలెనను భ్రాంతి నాకు తొలగినది. కాన
నీవు నాకిక నుపకరించవు- నేనును ఇకమీదట నిన్ను శ్రమపెట్టను-
కనుక నీవు విశ్రాంతి తీసికొనుము- నేను యింతవరకు కర్మసాధ్యమయిన
క్షుద్రసిద్ధులనిచ్చెడి మార్గములలో విహరించినాను- నేనుకూడా నీతో
పాటు జపభ్రమచే నానావిధములయిన మంత్రతాటవులయందు భ్రాంతు
డనై తిరిగినాను. తపోవనములనూ, సిద్ధిక్షేత్రములనూ విహరించినాను-
ఇప్పుడు నాకాభ్రాంతి తొలగినది- కాన నిన్ను శ్రమపెట్టను- నేను
శ్రమపడను- నేను కూడా విశ్రమించుచున్నాను-" అని చెప్పి జపమా
లను అగ్నిహోత్రంలో ఉంచినాడు-

పిదప కృష్ణాజినమునుగూర్చి యిట్లనినాడు-

ఓ కృష్ణాజినమా ! నేను నరమృగమును- నీవు వనమృగము
నుంచి వచ్చితివి- అజ్ఞానముచే నిన్ను నేను కుశాసనముమీద ధరించి
తిని- ఇదియే నేను నీకు చేసెడి యుపకారము-

ఇపుడు నీవు వెళ్లుము- నీమార్గములు శివంగరములగుగాక- ఈ అగ్నిహోత్రముతో నీవు ఆకాశమును జేరుము- నక్షత్రములతో కూడిన ఆకాశము నీకు సమానమయినది- (దీనివలన ఈకృష్ణాజినమునందు అక్క-డక్క-డ తెల్లటి మచ్చలున్నవని అనుచున్నది) అని చెప్పి కుశాసనము మీదనుంచి కృష్ణాజినమును చేతులతో తీసికొని అగ్ని హోత్రమున విడిచెను-

పిదప కమండలును గురించి యిట్లనెను-

ఓ కమండలమా! “నీవు మంచించరిత్రతో (సదాచారముతో) నీరు ధరించితివి-నీకు నేను తగినంతటి యుపకారమును చేయలేకపోయితిని- సౌహార్థమునకూ, మనోజ్ఞత్వమునకూ, స్థిరమయిన సౌజన్యము నకూ, సాధుత్వమునకూ నీవే ముఖ్యమయిన స్థానము- నిన్ను నేను మొట్టమొదట స్వీకరించునపుడు ఒకానొక శ్రోత్రియునినుంచి వహ్ని దాహముచే (నిష్పల్ల కాచి) శుద్ధిచేసి గ్రహించితిని- ఇపుడు నుల్భీ నిన్ను ఆవహ్నితోనే శుద్ధిచే నిన్ను సాగనంపుతున్నాను- నీకు మార్గములు శివంగరములగుగాక- అనిచెప్పి ఆ కమండలమును చేతిబాని అగ్నితో శుద్ధిచేసి మరొక శ్రోత్రియునికిచ్చెను-

ఇక కుశాసనమును తగలపెట్టదలచి దానికుచితమగు దోషమును జెప్పుచున్నాడు-

ఓ కుశాసనమా! “మూర్ఖుని మనస్సు అధోగతికి కారణమగు ప్రచ్ఛన్నపాపమునందే పడును- (ప్రవర్తించును)-

అలాగే నీవుకూడ ఎల్లపుడు ప్రచ్ఛన్నమయిన అధోదేశము నందే పడుచున్నావు- కావున ఓ కుశాసనమా! మూర్ఖుని బుద్ధికివలె నీకుకూడా దాహమూ, దానివలన సంతాపమూ, ఈగతియుచితము కాన భస్మమగుము-” అని చెప్పి అతిమృదువయిన ఆ కుశాసనమును మండేడి అగ్నిహోత్రములో విడిచెను-

వీనినన్నిటిని ఇలా విడిచుటకు కారణమేమన ? చిత్తశుద్ధి కొరకునూ ! బహ్మచైతన్యమునందు తాను విశ్రాంతిచెందుటకొరకును ఈ పరికరముల నన్నిటిని విడిచెను-

విడువరిగినదానిని శీఘ్రముగానే విడువవలెను- ఆలసింపకూడదు- ఒక ఉపకరణముండే సరికి దానితో బాటు మరికొన్ని వెంటపడును- కనుక ఉన్నవానినన్నిటిని ఒకేయారు దహింపజేసినచో నాకు సర్వత్యాగము చేసిన సంతోషము లభించును-

ఓ కుంభ కా ! నేనొనర్చిన సర్వత్యాగవిషయములో నీవు భేదపడవలసినపనిలేదు- లోకమందు ఆయోగ్యమయిన వానిని యెవడు భరింపగలడు- కర్మలతో పనిలేని నాకుకూడా క్రియోపకరణములు ఆయోగ్యములు అందువలన త్యజించితిని- అన్నాడు శిఖిధ్వజుడు-

ఇట్లు ౯౨వ సర్గ సమాప్తము.

౯౩. శిఖిధ్వజావబోధనము.

వసి॥ రామచంద్రా ! కుశాశన దహనానంతరము శిఖిధ్వజుడు వనవాసమునకు యోగ్యములయిన భోజన భాజనాదుల నన్నిటిని హోమముచేసెను-

పిదప ఎండిన తృణమందిరమును (గడ్డికొంపను) తగులపెట్టెను- ఆయనగారి ఆశ్రమపరికరములన్నియు దృష్టనష్టములయినవి- వీరభద్రుడు తగలబెట్టిన దక్షిణాక్షాశ్రమతుల్యమయినది ఆయనగారి ఆశ్రమము- ఈమంటలకు ఆచటి మృగములన్ని భయపడి పలాయనము చెప్పినవి- రాజమాత్ర మానందించెను-

శిఖి॥ దేవపుత్రా ! నేను వాసనాత్యాగం చేసినాను- సర్వత్యాగి నయినాను- నీదయవల్ల నాకు జ్ఞానం కలిగినది- కేవలుడను శుద్ధుడను అయినాను- బంధ హేతువులు తొలగినకొలది మనస్సునకు పరమా

నందము సన్నిహితముగను- వివిధములయిన బంధములూ తొలగినవి-
నాకు విశ్రాంతి చిక్కినది- సుఖంతును ఇక- ప్రస్తుతము నేను దిగం
బరుడను- నీకులే నాకు గృహము- దేవపుత్రా! ఇంతకంటె సర్వ
త్యాగమేమున్నది? అన్నాడు-

కుంభుడు॥ రాజా! నీకు సర్వత్యాగము లభింపలేదు- లభించినదని
సంతోషించడము వృథాభినయము- నీవు త్యజించనిది (విడువనిది)
మరొకటి కలదు-

వసి॥ రామా! ఈమాటవిని శిఖిర్వజుడు కొంచెమాలోచించి
ఇలా అనినాడు-

శిఖి॥ కుంభ కా! రక్తమాంసమయమయిన దేహమొకటి మిగిలి
యున్నదినాకు- ఇదిగో నేనులేచి పెద్దగోతిలో దూకి దీనినికూడా
నాశము చేతును- అనినాడు-

వసి॥ రామా! ఇలా అని శిఖి చటాలునలేచి యొక పెద్దగోతిలో
దూకపోయేసరికి కుంభుడీమాట యనెను-

కుంభ॥ రాజా! ఏమి ఈపని నిరపరాధమయిన దేహమును
దహింపఁబూనితివే- ఎంతటిమూఢుడవు? “ఎద్దుకు కోపమువస్తే దూడను
పొడుస్తుందట” అలా ఊంది నీచందం (విధానము) కూడా- శరీరము
మూఢమయినా, నీచమయినదయినా, మూకమయినా ఈదేహమే
నీకు తపస్సాధనము- లోకంలో పండ్ల చెట్టునుంచి గాలికి పండ్లురాలిపడితే
చెట్టుగలవాడు చెట్టుది దోషముగా భావించడు- గాలిదే దోషమని
భావించును- అలాగే నీకు కలిగెడి సుఖదుఃఖములలో శరీరముయొక్క
అపరాధమేమీలేదు-

ఒకవేళ నీవు శరీరమును విడిచిపెట్టినా పరిస్థితి విషమిస్తుంది-
మళ్ళీ అధికారంగల దేహం లభించడం అసంభవం- ఇంతమాత్రంచేత
నీకు సర్వమూ సిద్ధించదు- కావున దేనిచే(ఏలహంకారముచే) శరీరము
క్షోభపెట్టబడుచున్నదో దానిని (ఆ అహంకారమును) త్యజించినచో

మహాత్మాగివగుదువు- అహంకారమును త్యజించినచో దేహాదికము నంతయు త్యజించిన వాడవగుదువు- లేనిచో నీవు ఏగోతిలో దిగినా నూటిమాటికీ ఈశరీరము తలయెత్తి మొలకరించుచునే యుండును- అన్నాడు శిఖి-

కుంభ॥ నీవుచేసిన రాజ్యత్యాగంచేతకాని, దేహత్యాగం చేత కాని, సర్వత్యాగము లభించదు- సర్వవాసనలకు ఆస్పదమయిన మనస్సును త్యజించినచో సర్వత్యాగము నీకు సిద్ధించును- అన్నాడు కుంభుడు-

సర్వత్ర హేయమూ, సర్వదా త్యాజ్యమూ అయినదేది? అని అడిగినాడు శిఖిధ్వజుడు-

కుంభుడు సమాధానమును చెబుతాడు- శిఖిధ్వజా! శాఖోప శాఖలతో విస్తృతమయ్యే వృక్షమునకు బీజము, కారణమయినట్లు రాజ్యాదికమునకూ, దేహాదికమునకూ, ఆశ్రమాదికమునకూ, అంతకు మనస్సే కారణము- కనుక సర్వబీజమయినదానిని త్యజించుచో సర్వమును త్యజించినట్లేయగును- కనుక మనస్సును విడచుటయే ముఖ్యము- సమనస్కునకు దుఃఖముమెండు- అమనస్కునకు సుఖముమెండు- ప్రపంచంఅంతా మనఃకల్పితము- విషయవాసలన్నీ దానియందే ఇమిడి యుండును-

చిత్తత్యాగమే సర్వత్యాగమని త్యాగపేత్తలనుచున్నారు- చిత్తమే (లింగశరీరమే) వైతన్యమును ప్రధానముగ జేసికొని జీవుడను పేరునూ, క్రియాశక్తిని ప్రధానముగ జేసికొని ప్రాణమనుపేరునూ పొందుచున్నది- చిత్తమే భ్రాంతి- చిత్తమేనగుడు- చిత్తమే జగజ్జాలము- సర్వమూచిత్తమే అని అంటారు- సంభవాసంభవరూపములచే చిత్తమే సర్వత్యాగరూపము-

విత్తు చెట్టు ఆకారముగా పరిణమించినట్లు చిత్తము జగదాకారముగను, దేహాద్యాకారముగను పరిణమించుచున్నది- చెట్టుగాలికి కదలును- పర్వతములు భూకంపమునకు కదలును- కొలిమిలోని తోలు

తిత్తి కమ్మరిచే కదలును- దేహము చిత్తముచే కదలును- సమస్త భూతముల ఉపభోగములకు చిత్తముపెట్టె- జరామరణాదిదేహధర్మాలకు చిత్తముపెట్టె- మునిధర్మములయిన శమదమాదులకు చిత్తముపెట్టె- అనగా వీటిన్నిటికి నిరూఢమయిన వాసనగల చిత్తమే ఆశ్రయమని భావము- ఆచిత్తము లోపలశాంతమనీ, మహత్తులనీ, అహంకారమనీ, ప్రాణమనీ, ప్రజ్ఞాత్మలనీ క్రియానుకూలమయిన వ్యాపారములచే చెప్పబడుచున్నది- సకలాధులకూ, సర్వవ్యాధులకూ హాలిమేరలయిన చిత్తమును త్యజించుటయే సర్వత్యాగము- ఈయది సిద్ధించినచో సరమార్థమయిన భూనూ (అఖండా) సందము అనుభవ గోచరమగును- చిత్తమును త్యజించినచో ద్వైతమంతయు లయించును- (నశించును) అద్వితీయమగు సరమార్థచిత్తము మిగులును- సంసారమనే సస్యసంతతికి (పైరుకు) చిత్తమనేది క్షేత్రము- కనుక క్షేత్రమే అక్షేత్రత్వాన్ని చెందితే ఇంక అందులో సస్యము ఎలా పుట్టును? ఎలా పెరుగును? చిత్తమే విచిత్రమయిన కోరికలచే పదార్థాకారముగ పరిణమించును- నీరు తరంగరూపముగ పరిణమించినట్లు-

కనుక శిఖిర్వజా! సర్వత్యాగము పరిచ్ఛిన్నాత్మను గ్రహించినచో నీకు లభించదు- అపరిచ్ఛిన్నాత్మజ్ఞానము సిద్ధించినపుడే సర్వత్యాగము సిద్ధించును- ఎంచేతనంటే పరిచ్ఛిన్నుడవయిన నీకు మరొకటి త్యజింపదగినది ఎట్లుకలదో అట్లే నిన్ను విడువకోరిన మరొకనికి గూడ నీవు త్యజింప తగినవాడవగుదువు- కాబట్టి త్యాజ్యమయినదానినే నీవు ఆత్మనుగా గ్రహించావు- కనుక నీకు సర్వత్యాగము సిద్ధింపలేదు-

ముత్యాలహారము దారముమీద ఆధారపడియున్నట్లు ప్రపంచమంతా చిత్తముమీద ఆధారపడియున్నది- సర్వత్యాగము చల్లారిన దీపమువంటిది- ఇండు వ్యవహరింప తగిన దేదియు నుండదు- చమురు గల దీపముచే సర్వమూ ప్రకాశింపచేయబడును- ఆత్మస్వరూపజ్యోతిస్సుచే సర్వవ్యవహారము జరుగుచుండును- ఉన్నదానినంతా విడిచి

చమురులేని దీపమువలెనుండువాడు ప్రకాశరూపుడై చమురుగల దీపమువలె సర్వమును ప్రకాశింపజేయు చుండును-

రాజా! రాజ్యమూ అరణ్యము, ఆశ్రమమూ మున్నగుపాత్రలను అన్నిటిని విడిచిపెట్టితే నీవుమాత్రం ఎలామిగిలితివో అలాగే సర్వమునూ విడిచినచో విజ్ఞానమాత్రమే మిగులును- సర్వవస్తువులను దహింపజేసి తే నీవెలా మిగిలితివో అలాగే సర్వత్యాగంచేసితే నిర్వాణం నీ స్వరూపమటో మిగిలేకంటుంది కాని శూన్యవాదము వాటిల్లదు- సర్వత్యాగమునునది శూన్యస్వరూపంగా ఉన్నా సర్వజ్ఞానములకూ ఆశ్రయము ఆకాశము శూన్యరూపమయినా సూర్యచంద్ర నక్షత్రాదుల కాధారమగుచునేయున్నది- సర్వత్యాగరసమును కొంచెము దుచిచూచినచో జరామరణభీతులేవీ బాధించవు- సర్వత్యాగమునేది స్వరూపస్ఫూర్తి అనే గొప్పతనానికి కారణము-

శిఖిర్వజా! నీవు సర్వమును త్యజించినచో మహత్తరమయిన బుద్ధిసైర్యము ఏర్పడును.

సర్వత్యాగమే పరానందము- మిగిలినదంతా దారుణదుఃఖము- దీనినంగీకరించి నీకిచ్చవచ్చిన దానిని ఆచరించుము- సముద్రంలోని బడబాగ్నిలో నీరు చేరియున్నటుల సర్వత్యాగంలోనే జ్ఞానంతా యిమిడి ఉన్నది- సర్వత్యాగమునగా అజ్ఞానమునూ తత్కార్యములను త్యజించడము- దానిలోనే ఆత్మితత్త్వమును ప్రసాదించెడి జ్ఞానము అవశ్యం ఇమిడి ఉన్నది-

"యచ్ఛాన్యం కిలభాండస్య తత్రతత్నాది తిష్ఠతి" అనికదా లోకప్రసిద్ధి- అతిపాపిష్ఠమయిన కలికాలంలోకూడా వేదబాహ్యుడై అతినీచుడయిన బుద్ధుడుకూడా సర్వత్యాగమువలననే మేరుపర్వతంవలె నిశ్చలంగా ఉన్నాడు- ద్వాపరకాలంలో వేదమార్గావలంబివై పుణ్యతముడవయిన నీవు నిశ్శంకముగా సర్వత్యాగమువల్ల స్థిరుగా ఉండమని

శిఖ॥ స్వామీ! వాసనామయమయిన చిత్తముయొక్క స్వరూపము నాకు తెలుసు- దానిపరిత్యాగము మాత్రము దుస్సాధ్యమనుకుంటాను- చిత్తము సంసారమనే పరిమళానికి పుష్పం- దుఃఖమనే మంటకు నిప్పు. ప్రపంచమనే పద్మానికి కాడ- మోహమనే గాలికి ఆకాశము- శరీరమనే యంత్రానికి ప్రేరకము- (ఔ)వరు) హృత్పద్మమునకు భ్రమరము- ఇలాంటి చిత్తాన్ని అప్రయత్నంగా త్యజించటం చాలాకష్టం- అన్నాడు శిఖ-

కుంభ॥ సంసారనాశమే చిత్తత్యాగము- ఇది పెద్దల యభిప్రాయము-

శిఖ॥ చిత్తత్యాగముకంటే చిత్తనాశమే మేలు- దాని కుపాయమును బోధింపుడు-

కుం॥ చిత్తమనే వృక్షమునకు అహంకారము బీజము- ఈవృక్షమును మొదలంట పెళ్ళగించివేయుము-

శిఖ॥ మునిందా! చిత్తమునకు మూలమెద్ది? అంకురమెద్ది? కుదురేది? కొమ్మలేవి? స్కంధములేవి? దీనిని పెళ్ళగించటం ఎలా? అని అడిగినాడు శిఖ-

కుంభ॥ అహమర్థమే చిత్తద్రుమమునకు మూలము- మాయ దీనికి తేత్రము- (కుదురు) దీనినుంచి మొట్టమొదట బయలుదేరిన "అహమ్" నేను అను నిశ్చయాత్మికమగు బుద్ధియనెడి అంకురము పుట్టుచున్నది-దీనికే దేహాద్యాకారమును స్కరించుటవలన చిత్తమనే పేరును, మననము చేయుటవలన మనస్సుఅనే పేరును ప్రసిద్ధమయినది-

సాక్షిచైతన్యము ఈచిత్తమనే వృక్షమునకు జీవము- సప్తధాతువులతో గూడిన ఈశరీరమే మూలమునుండి కొమ్మలవరకు నుండు మధ్యప్రదేశము- స్కంధమునుంచి బయలుదేరెడి శాఖలు, ఉపశాఖలు రాగ ద్వేషప్రవృత్తులు- వాటికి కారణము వాసన- ఈచిత్తద్రుమమునకు నలుమూలల బయలుదేరిన శాఖలూ, అవాంతరశాఖలూ అనేకము

లున్నవి- అవి జన్మమరణములకూ, అనేకానర్థములకూ కారణములయిన భోగములు.

ఈ చెట్టును మొదలంటు ఛేదించాలంటే మొట్టమొదట భోగములందు అనాసక్తిని చూపవలెను- దానివలన కొమ్మలు నశికినట్లుగును- ఆవల అసంగాద్వితీయాత్మ జ్ఞానంచేత అజ్ఞానమునే వేరును ఛేదించుటకు ప్రయత్నించవలెను-

శిఖి॥ స్వామీ! చిత్తవృక్షముయొక్క శాఖోపశాఖలను ఛేదించుటకు ప్రయత్నించుట ఎలా? మొదలంటు చెట్టును నశింపజేయుట ఎలా?

కుంభ॥ రాజా! ఆసక్తిని విడిచినచో శాఖలు పెరిగవు- అంతర్విచారమును జ్ఞానబలంచేత కొమ్మలు అన్నీ ఛేదించబడినవగును- పురుషప్రయత్నంచేత శాఖాచ్ఛేదనాభ్యాసమందు గట్టిపజ్జ వర్పడితే మూలచ్ఛేదనమందుకూడా అతడు యోగ్యుడగును-

శాఖాచ్ఛేదనము, అప్రధానము- మూలచ్ఛేదనము, ప్రధానము- అంచేత రాజా! నీవు చిత్తమునే కంటక ద్రుమమును మొదలంటు రూపుమాపుము- అప్పుడు నీకు అచిత్తత యేర్పడును-

శిఖి॥ మునికుమారా! అహంభావనా రూపమయిన మనోవృక్ష బీజమును దహింపజేయుటకు తగిన అగ్నిని నాకుపదేశింపుము-

కుంభ॥ రాజా! ఆత్మనిచారమనే అగ్నిహోత్రము చిత్తగుమ బీజమును దహింపజేయుటకు తగిన అగ్ని-

శిఖి॥ మునిసత్తమా! నేను నాబుద్ధిబలంతో ప్రపంచమును గురించి పలుమారు పఠించినాను- శరీరము మొదలుకొని అహంకారమువరకు నుండు బాహ్యపదార్థములనూ ఆధ్యాత్మికపదార్థములనూ గురించి డోడ్డంగా ఆలోచించాను- వనమండలమండితమయిన భూమితోకూడిన ప్రపంచము నేనుకాదు- ఈశ్వరతాదులూ నేనుకాదు- మాంస అస్థి అస్పల్ (నెత్తురు) మొదలగు వానితోకూడిన శరీరముకూడా నేనుకాదు- కర్మేంద్రియాలు, జ్ఞానేంద్రియాలు మనస్సు అహంకారము ఇవేమి

నేనుకాదు- నేను చిద్రూపుణ్ణి- ఇవి అన్ని జడరూపములు- సువర్ణము నంగు కలకత్వము కల్పించబడినట్లు చిదాత్మయందు అహంత్యము కల్పించబడినది- జడమయిన ఈప్రపంచమంతా అస్పద్రూపము- కనుక ఇదిలేనిదే- అనగా మిథ్యయని అర్థము- స్వతః చైతన్యముకంటె భిన్నము- కనుకనే చైతన్యమునందు ఇదిలేదు- చైతన్యము (అనగా చిదాత్మ) పదునాలుగు లోకములకు ఆధారము శబ్దాది విషయములు కాధారము- అసంగసద్రూపుడు- ఈరీతుగ అహంత్య (అహంకార) లక్షణమయిన మలమునకు మార్జనమును తెలిసికొన్నాను- కాని లోకల నున్న ప్రత్యేకకరసమగు (అఖండచిద్రూపమగు) నాకీచైతన్యమును మాత్రము తెలియకున్నాను-

కుంభు॥ రాజా! అహంకారపర్యంతమయిన దృశ్యజాతము జగ మయినందువలన నీవుకాకపోతే నీనెవరినో చెప్పు? పరిశేషస్యాదు ముఖే నీవు నాకీచైతన్యమేకదా!

శిఖి॥ మునీంద్రా! నేను నిర్మలమయిన చిన్మాత్రుడను- అసం దైకరసుడయిన చిన్మాత్రుడున్నపుడే జడరూపములూ, అనందరూప ములూకాని శబ్దస్పర్శాదివిషయములు రుచించుచున్నవి- ఇవి గుప్తములూ, ఇవి అయిష్టములూ అని నిర్ణయించబడుచున్నవి- కాని పీచీక దృష్టితో పర్యాలోచనచేస్తే దేహాదిపంచకోశగణమునందు “అహంకార” “నేను” అనే తాదాత్మ్యభిమానలక్షణమయిన మలినబుద్ధి నాకు లగ్నమయినది- ఇది సకారణమో నిష్కారణమో నాకు తెలియదు- బహు తత్త్వమును అసలే తెలియకున్నాను- అనాత్మసదార్థమునందు ఆత్మభిమానమనే మలమును నేను పోగొట్టుకొనలేకున్నాను- అందువలన ఇంక ఘోరంగా బాధపడుచున్నాను-

కుంభు॥ రాజా! నీబుద్ధి మహత్తరమయిన మలము (మానస్యము) అంటుకున్నది- అదిసత్యమో, మిథ్యాభూతమో కాని దానిచేతనే నీవు సంసారివగుచున్నావు- ఇది నిజమేకదా!

శిఖ|| మునీంద్రా ! అదిసత్యమో, మిథ్యాభూతమో నాకు తెలియదు- చిత్తద్రుమమునకు (మనస్సు అనే వృక్షమునకు) అహంభావమనేది మూలము- ఇది అహంభావమనీ మమభావమనీ రెండు రూపాలతో ఉంటుందనికూడా తెలుసును- కాని దానిని తొలగించు కొనుటమాత్రం నాకు సాధ్యంకాకుండా ఉంది- ఒకానొకప్పుడు తొలగించుకున్నా మళ్ళీ నా వెంటపడుచునే యున్నది- కనుక తిరిగి మొలక యెత్తుకుండా ఛేదించే ఉపాయమునే మీరు శైలవివ్వండి-

కుంభు|| రాజా ! కారణమువలన కార్యము పుట్టుననునది సార్వత్రికము(సర్వత్రప్రసిద్ధము)కారణము లేకుండా పుట్టినకార్యం ద్విచందాభము (రెండవ చంద్రునితో సమానము- అనగా లేనిదానితో సమానము- అహంభావమనే కారణమునల్ల భవాంకురము (సంసారమనే మొలక) పుట్టింది- ఇప్పుడు ఆ అహంభావానికి కారణమేదో విచారించి నాకు చెప్పు-

ఇలా అడిగేసరికి రాజు(శిఖిధ్వజుడు) చాలాసేపు ఆలోచించాడు- దేహాద్యా కారములయొక్క జ్ఞానములేనిదే వాటిమీద “అహంత”అనే అభిమానము పుట్టదని నిర్ణయించుకున్నాడు- దేహాద్యా కార వేదనమే (శరీరేంద్రియాదులజ్ఞానమే) అహంభావానికి కారణమని చెప్పినాడు-

శిఖ|| స్వామీ! దేహాద్యా కారవేదనమే అహంభావానికి కారణము- ఇదినాకు తెలుసును- కాని దానినిరూపాలతోపాయము మాత్రము తెలియజాలకున్నాను- చిత్తు (చైతన్యము) చైత్యవస్తువులకు అభిముఖమయిన కారణంచేత ఈదేహాదులు అహమభిమానానికి గురియై దుఃఖకారములగుచున్నవి- కాబట్టి అహంభావం అంతరించాలంటే ముందు చైత్యవస్తువులు అంతరించాలి- కనుక ముందు చైత్యవస్తువులు ఉపశమించే మార్గమును ఉపదేశింపుడు-

కుంభు|| రాజా ! వేదనము వేద్యానికభిముఖమగుటలో వేద్యమే కారణమని గుర్తించితివి- ఇప్పుడు నీయభిప్రాయమేమిటో చెప్పుము-

నీవు చెప్పిన తరువాత కారణాకారణములకముమును నీకు తెలిపెదను-
అనగా వేద్యవేదన మనునది మిథ్యకనుక అది దేనికి కారణము కానే
రదు- కనుక కారణత్వాత్ మమయిన వేద్యము అహంభావానికి కారణ
మెట్లయినది? చెప్పుము? అని కుంభకుని ప్రశ్నకు తాత్పర్యము-

శిఖి॥ మునీంద్రా! జ్ఞానమెల్లప్పుడు జ్ఞేయకారముగ నే భాసించు
చుండును- కావున జ్ఞానరూపమయిన వేదనమునకు జ్ఞేయరూపమయిన
వేద్యమే కారణము- కనుక వేదనము శరీరాద్యాకారముగ ఉదయించు
చున్నందున శరీరాదులే వేదన (జ్ఞాన) మునకు కారణము- అయితే
అమూర్తమయిన వేదనమనకు (జ్ఞానమునకు) మూర్తములయిన దేహో
దులయొక్క ఆకారము వాస్తవముగాదు- కావున నా వేదనము అసత్యా
భావమని స్పష్టమగుచున్నది-

చిత్తవృత్తిమునకు బీజమయిన అహంత్యజ్ఞానము ఉపశమింప
జేసికొనెడి ఉపాయము తెలియనటుల శరీరాదివస్తువులయొక్క సత్తకు
అసత్వము (సత్తారాహిత్యము) కూడ నాకు తెలియకున్నది-

కుంభు॥ రాజా! దేహోదివస్తువులకు సత్త (ఉనికి) ఉండుచో
వేదనమునకు (జ్ఞానమునకు) తదాకారత్వము నీవభిప్రాయ పడినట్లుండె
డిది- అదియే దుర్లభమయినపుడు వేదనము కింవిషయకమగును-
అనగా వేదనము నిర్విషయకమని భావము-

శిఖి॥ రాజా! ప్రత్యక్షముగా చూడబడుచున్న శరీరాదులను
లేవని అపలాపము జేయుచు (చుడిచిపెట్టుట) యెట్లు? చేతులు, కాళ్లు
మొదలగు అనయవములతో వేర్వేరుగ పనులను జనుపుతూ ఎల్లప్పుడు
అనుభవింపబడుచున్న దేహము లేదనుటయెట్లు?

కుంభు॥ రాజా! కనిపించినంతమాత్రమున దృశ్యజాతమున్నటులు
నిర్ణయింపదగదు- భ్రాంతిపదార్థములుకూడ అనుభవింపబడుచునే
యున్నవి- అంతమాత్రమున వానికి సత్త (ఉనికి) అంగీకరించుచుంటిమా!

పుత్ర, పితృ, పితామహాదుల, సకలవ్యష్టి సమష్టి స్థూలదేహముల యొక్క ఉత్పత్తికి కారణమేల గాకూడదు !

కుంభు॥ రాజా ! ఆద్యపితామహుడగు హిరణ్యగర్భుడుకూడా కారణములేనివాడే-కనుక అతడునులేడు- కారణములేని కార్యమేదియు లేనిదే- పితామహుడగు హిరణ్యగర్భునకుకూడ కారణము నిత్యముగ లేనందున అతడును లేనివాడే- అతనివల్ల జరుగుచున్నట్లు ప్రసిద్ధమయిన సృష్ట్యాదిక్రియకూడ విధ్యయే- రాజా ! నేనిపుడు నీకుజెప్పిన యుక్తి వలని నీయొక్కయు, హిరణ్యగర్భాదులయొక్కయు, శరీరాంతమయిన శార్యపరంపరాప్రబంధమంతా విధ్యయని "యంతవరకు సత్యమని" నీపనుకొనిన స్థితి తొలగినది- ఇకముందు ప్రపంచమంతా ప్రతిభాస మాత్ర (ఆభాసమాత్ర) మనే అవశిష్టాంశమునుగూడ తత్త్వసాక్షాత్కారపర్యంతమగు ఉపదేశముచే పోగొట్టుదును చూడుము-

రాజా ! చిద్వ్యతిరిక్తమంతా నేను నిరూపించినయుక్తి ప్రకారము లేనిదేకనుక హిరణ్యగర్భాది స్తంబపర్యంతమయిన సర్గపరంపరయంతయు చిదాత్మకమయిన ప్రకాశించుచున్నది- చిద్వ్యతిరిక్తముగ అణు మాత్రముగూడలేదు- కనుక నీసమస్త ప్రపంచమూ శాంతమయిన బ్రహ్మమే-

ఇట్లు ౯ రవ సర్గ సమాప్తము.

౯౫. శిఖిధ్వజవిశ్రాంతి.

శిఖి॥ ముసీంద్రా ! బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంత ప్రపంచము, భ్రమాత్మకమంటిరికదా ! అయితే స్నానపానాది అర్థక్రియాసమర్థ మెట్లయినది ? మరణాదిదుఃఖప్రదమెట్లయినది ? అని శిఖిధ్వజుడడిగెను-

కుంభుని సమాధానము॥ రాజా ! సత్యసంకల్పముచేతనూ, భావనా పాటవముచేతనూ, మిథ్యాపదార్థముకూడా అర్థక్రియాసమర్థమగును- దుఃఖకారణమును అగును-

దైవాసురమాయానిర్మితములయిన శస్త్రములు, అస్త్రములు, వీనుగులు, గుర్రములు, సేనలు, ఇట్లుగుచుండుట లోకప్రసిద్ధము, ఇట్టి స్థితిలో ఈశ్వరమాయానిర్మితమయిన ప్రపంచము భ్రాంతమయి తే నూత్రము అర్థక్రియాసమర్థమగుటలో ఆశ్చర్యమేమి? సత్యసంకల్పు డయిన ఈశ్వరునియొక్క భావనయే ఆయా అర్థక్రియారూపముగ నిస్తృతమయింది- చల్లతనముచే శీలీభూతమయిన (రాయిఅయిన) ఉదకము చాలకాలమునకు స్ఫటికాదిరూపముతో పరిణమించి, అతికఠిన మగుట ఫలకాకారము నొందుట పాత్రాకారము నొందుట, ఆయా పదార్థములవలనకలిగెడి పనులను నెరవేర్చుట మున్నగువానిని పొందు చున్నది-

కనుకనే మూలాజ్ఞానము తత్త్వజ్ఞానముయొక్క అభ్యాసపరిపాక క్రమముచేత శిథిలమగుచున్నది- క్రమంగా ప్రపంచము సూక్ష్మౌతి సూక్ష్మమగుచూ, అజ్ఞానముతోసహా నశించుచున్నది- అజ్ఞానము నశించనిదే ప్రపంచాకారమునకు బాధలేదు- అజ్ఞానము శిథిలమగుటకు నిరోధాభ్యాసముచే నాహ్యాధీవృత్తులను తగ్గించుకొనుటయే కారణము- వృత్తిహాశమయినచో తత్త్వజ్ఞానము ఉదయించును- ఆవల ప్రపంచోప శమము సంభవించును-

లోకంలోకూడా అపక్వయవికారము వలననే స్థూలమయిన పదార్థములకు వినాశము ప్రసిద్ధమయియున్నది- కనుక రాజా! అజ్ఞానముశిథిలమై ప్రపంచనాశము అయినపుడే నిత్యసిద్ధమయిన పరిపూర్ణత మానవునకు కలుగును-

కనుక రాజా! ఈప్రపంచమంతా ఎండమావుల నీటివంటిది- పితామహుఃస (బ్రహ్మ) కూడా అగతమివాడే- ఇంక అతడు నిర్మించిన ప్రపంచముమాట చెప్పనేల?

శిఖ|| మునీంద్రా! ఆదిసృష్టికర్త అయిన హిరణ్యగర్భునకు పర బ్రహ్మ యేలకారణము కాకూడదు? హిరణ్యగర్భుడు కారణరహితు డనుటలో యుక్తియేమి?

కుంభు॥ రాజా ! వినుము- “తదేతద్భ్రహ్మపూర్వమనపరమ్” అను శ్రుతి బ్రహ్మకు పూర్వత్వలక్షణమయిన కారణత్వము అపరత్వ లక్షణమయిన కార్యత్వములేదని సేషేధించినది- “నేహనానా స్తికించన” అను శ్రుతి ద్వైతిమాత్రమును నిషేధించినది- “అసంగోహ్యాయం పురుషః” అనుశ్రుతి ప్రపంచసంబంధమే బ్రహ్మకులేదని చెప్పుచున్నది- కనుక నీపై కారణములనలనచూ, ప్రపంచానువృత్తి కుదరనందునల ననూ, కూటస్థుడై తన్మమనకు పరిణామము సంభవించనందువలననూ, సర్వప్రపంచాతీతిమయిన శుద్ధబ్రహ్మ కార్యమూకాదు కారణమునూ కాదు- ఇతరకారకములు ప్రసిద్ధములుకానందున తత్త్వయుక్త స్వాతంత్ర్యలక్షణమగు కర్తృత్వముకూడా బ్రహ్మకులేదు- కావున రాజా ! ప్రయోజ్యకర్తయే లేనందున బ్రహ్మకు ప్రయోజకకర్తృత్వము అసంభవము. బ్రహ్మ నిమిత్త కారణముకాదు- ఉపాదాన కారణముకాదు- కనుక చిదేకరసమయిన బ్రహ్మయే భ్రాంతిచే ప్రపంచరూపముతో భాసించుచున్నది- అంతకంటే వేరుగ ప్రపంచమనునదిలేదు- ఇంక బంధమోక్షములమాటకు తావుయేది ?

శిఖి॥ మునీంద్రా ! నాకు విషయము అవగతమయినది- (విస్పష్టముగ దెలిసినది) మీరు చాలయుక్తియుక్తముగ జెప్పితిరి- కారణము లేనందున (కానందున) బ్రహ్మకర్తకాడని తెలిసికొంటిని- కర్త లేనందున జగత్తులేదు- జగత్తులేనందున పదార్థజ్ఞానములేదు- అంచేత చిత్తాదికములేదు- కనుకనే అహంతాదులులేవు- ఇందువలన నేను పరిశుద్ధుడను- విబుద్ధుడను- ఆనందరూపుడను- నాకునమస్కారము- నాకంటే వేరుగ ఛైతన్యమేమి లేదని బోధింపబడితిని- ప్రపంచంఅంతా ఆభాసమాత్రము- కనుక నేను ప్రశాంతముగ నుందును-

మునీంద్రా ! ప్రపంచపదార్థదృష్టి నాకు శాంతించినది- నీర్వికారమయిన పరబ్రహ్మయే పరిశిష్టము- నీవుకూడా ప్రత్యేకేకరసరూపుడవుగ నుండుము- నేను పరమపావనమూ, అపాజ్ఞానసగోచరమూ నిరతిశయానందరూపము నయినపరబ్రహ్మను-బని అనినాడు శిఖిధ్వజుడు-

ఇట్లు ౯౫వ సర్గ ముగిసినది-

౯౬. శిఖ్యజ్ఞాపబోధనము.

వసి॥ రామచంద్రా! ఇలా శిఖ్యజ్ఞాడు పరబ్రహ్మయందు విశ్రాంతిజెంది ప్రశాంతమనస్కుడై గాలితేనివోట గీపమువలె ఒక్క-ముహూర్త కాలము నిర్వికల్పసమాధిలో నున్నాడు- ఇంతలో కుంభకుడు దృశ్యమార్జనమును మరింతగాఢముగా ఉపదేశింపదలచి మేలుకొలిపెను- ఇట్లు నెను- రాజా! నీవు అజ్ఞాన నిద్రనుంచి మేలుకొంటివి- ఇప్పుడు జీవన్ముక్తుడవయితివి-

వసి॥ రామచంద్రా! కుంభునిచే తత్త్వోపదేశమును పొంది శిఖ్యజ్ఞాడు మహామోహమునుంచి బయటపడ్డాడు- దృశ్యజాలమసత్త్వని తలచాడు- ఇలా అన్నాడు-

శిఖి॥ మునీంద్రా! నాకు విషయం తెలిసినా! యింకా నీవు ణంగా తెలిసికొందామని మళ్ళీ అడుగుచున్నాను- శాంతమయిన పరమాత్మ అవిద్యావృతడయి యుండగా త్రిపుటీప్రత్యయము ఎక్కడ నుంచి వచ్చినది? అనగా సత్పదార్థమునుంచి పుట్టినదా? లేక అసత్పదార్థమానుంచి పుట్టినదా? మొదటిపక్షమున వికారబాధలు సంభవించవు- రెండవపక్షమున సత్త్వేనప్రతిభాస (ఉన్నట్లు ప్రతీతి) ఉపపన్నము కాదు- అని నాతాత్పర్యము-

కుంభు॥ మహారాజా! బాగుగ అడిగితివి- నీబుద్ధికి మంచిప్రకాశ మేర్పడినది! ఇదే నీవు తెలిసికొనుటకు మిగిలియున్నది- చెపుతావినము-

ఈ కనిపించే ప్రపంచం (దృశ్యజాతం) అంతా కల్పాంతంలో నశిస్తుంది- అప్పుడు చిన్మాత్రము నిర్వికల్పము నిరతిశయానందరూపము నయిన పరమాత్మ తత్త్వమొక్కటియే మిగిలియుండును- ఈయది ఆకాశముకంటె అతిసూక్ష్మము- మహామేగువుకంటె స్థూలము పరమాణువువలె నీ ప్రపంచము ఆపరమాత్మ తత్త్వము ముందు ఒకపుడు ప్రకాశించును- ఒకపుడు ప్రకాశరహితముగను నుండును-

ఇట్టి పరమాత్మతత్త్వమును అధిష్ఠానమునందు ప్రాక్తన జగత్సంసారోద్భవలన ప్రాణీకర్మలు ఉద్బుద్ధముకాగా వాఃసనుసరించి అధ్యాపరూపమున ప్రపంచరూపముతా ప్రకాశించును- అదే హిరణ్యగర్భునకు అహంభావలక్షణమగు జ్ఞానాధ్యాసము- ఆజ్ఞానాధ్యాసయందు విషయభూతమయిన ప్రపంచమే విషయాధ్యాస-

గాలికీ, నాని చలనమునకు, ఆకాశమునకూ, దాని శూన్యత్వమునకూ భేదములేనట్లు ప్రపంచాధిష్ఠానమయిన పరమాత్మకూ అధ్యస్తమయిన ప్రపంచమునకు భేదములేదు-

దేశకాలపరిచ్ఛిన్నమయిన జలమునందు ఉర్వాదులున్నట్లు సునర్ణమునందు కటకాదులున్నట్లును, అపరిచ్ఛిన్నమై మూలకారణమయిన పరమాత్మయందు ప్రపంచము ఉండియే యున్నది- కావున అసత్యకర్మవాదులమతము చెల్లదు-

అధ్యాసాధిష్ఠానమయిన పరమాత్మశ్రేష్ఠుడు- సర్వస్వరూపుడు- అధ్యస్తమయిన ప్రపంచము గడ్డిపోచవలె తుచ్చము- అసత్యము- అధిష్ఠాన సత్తావలననే అధ్యస్తమయిన ప్రపంచమునకు తైలాభము- చిన్నాశ్రరూపుడగు పరమాత్మ నిరతిశయ ప్రేమాస్పదుడు- అద్వితీయుడు- ఏకత్వసంఖ్యకూడి అతనియందులేదు- అదియున్ననూ అతని అద్విత్యత్వమునకు భంగమువాటిల్లును- పరిపూర్ణుడు- కార్యకారణ విలక్షణుడు- సర్వాత్మకుడు- స్వానుభవైకగమ్యుడు- నిరతిశయానంద రూపుడు-

వ్యవహారదృష్టిలో శబ్ద తదర్థ సర్వనస్తు స్వరూపుడుకాని, వ్యక్తావ్యక్తస్వరూపుడుకాని అయిన పరమాత్మ తనకుతాను కారణముకానేరడు- పరమార్థదృష్టిలో దృష్టాంతస్వభావమయిన అద్వయాత్మ తత్త్వము కారణమెట్లుగును? కాన పరమాత్మకు రెండుదశల యందునూ కారణత్వము పొసగదు-

మరియు వ్యవహారంలో అద్వైతము అసత్తు- ద్వైతముసత్తు- పరమార్థమునందు అద్వైతముసత్తు- ద్వైతము అసత్తు- సదసత్తులకు ఎన్నటికినీ కార్యకారణభావము పొసగదు-

పరమాత్మయే ప్రపంచము- కావున తనవల్ల తానుపుట్టడు- కనుక ఆత్మకు కారణత్వము ఆసంభవము- కావున కారణముకలవిగా నాచే జెప్పబడిన తరంగాదులుకూడ విమర్శిస్తే జలముకంటే వేరుకాదు- కావున వాటికిగూడ జలాదులు కారణముకాదు-

శిఖ॥ మునీంద్రా! నెనుక మీరు జలాదులయందలి తరంగాదులు సకారణములని చెప్పిరి- ఆ న్యాయమునుబట్టి విచారించగా పరమార్థముందలి అహం తాదులకుగూడ పరమాత్మ కారణమే కావలయును- అది కాదంటున్నారు మీరిప్పుడు- ఇది నేనెట్లంగీకరించును ?

కుంభు॥ రాజా! సముద్రము పంచీకృతజలకార్యము-తరంగాదులు జలకారణములయిన వాయూదిబాహ్యనిమిత్తములచే పయః (జల) పరిణామములు- కావున ఇవి సకారణములు- బ్రహ్మకు కారణములేదని ప్రసిద్ధము- ఆతడు అద్వయుఁడకనుక సహకారికారణములేవు- కావున తద్విన్నర్తమయిన ప్రపంచము అకారణము- కనుక నీరెంటికినీ వైషమ్యము మెండు-

తత్త్వజ్ఞానమునకుముందు అద్విత్యాత్మవస్తువు ఉన్నదను తలంపుయే లేనందున అజ్ఞానుల కీనిషయము తెలియశక్యముకాదు- మీకు తత్త్వజ్ఞానముకలిగి అద్వైతవస్తువు పరిచితమయినందున సులభముగ జెలిసినది-

ప్రపంచమునకు పూర్వము ప్రతీతమయిన బ్రహ్మసత్తయే ప్రపంచ సత్తయయినది-

వ్యోమమున గంధర్వనగరమున్నటులను శూన్యముగు ఆకాశమునందు తద్విరుద్ధముగు శూన్యత్వమున్నటులను మాయాశబలముగు బ్రహ్మయందు ప్రపంచమున్నది-

చైతన్యైకరసరూపముతో తెలిసికొన్నను చిద్రూపముగు ఆత్మ తత్త్వమే తెలియబడును. లేక జడరూపముతో "లేదని" తెలిసికొన్నను శూన్యప్రపంచాధిష్ఠానమయిన బ్రహ్మమే తెలియబడును. తత్త్వజ్ఞానము యొక్క ప్రభావముచేత విషముకూడ అమృతమువలెనగును. సమ్యక్ జ్ఞానము లేనందున అమంగళమయిన జగత్తు దుఃఖప్రదముగుచున్నది. అమృతమునుకూడ విషమనుబుద్ధితో అనుభవిస్తే విషముగానే రుచిస్తుంది. విద్యావిద్యలయొక్క సహాయోపహాయములుకూడ నిష్లే యుండును. (ఇలాగే ఉంటాయి)-

అగ్నిజ్వాల తిమిరాదినేత్రదోషములచే కేశోండ్రాకాడి రూపముతో (కొప్పుమున్నరూపముతో) విచిత్రముగా గోచరించును. అయిననూ పరమాత్మాభిన్నముగనే యుండును-

చిత్స్వరూపముతో ఉన్న పరబ్రహ్మమే అతత్త్వజ్ఞానముచే దేహదేహ్యకారమయిన ప్రపంచముగా చూడబడుచున్నది. కావున కేవల పరమాత్మయే ఇలా ప్రపంచాకారముగ భాసించుచున్నది-

కనుక నీవడిగిన త్రిపుటికి సంబంధించిన ప్రశ్నయే కుదరదు. ప్రపంచమే లేనపుడు ప్రపంచమెట్లు అనుభవింపబడుచున్నదను ప్రశ్న పుట్టుటకే వీలులేదు-

మునీంద్రా! అయితే! పృథివ్యాదిపదార్థములే లేకపోతే "యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ పృథివ్యా అంతరః" ఇత్యాది అంతర్యామి బ్రాహ్మణముచే "అంతర్యామి యయిన ఈశ్వరునిచే ప్రేరేపింపబడుచూ సకల వస్తువులూ తమతమ పనులయందు చమత్కారమును చేయుచున్నవని" చెప్పబడెడి వైదికసిద్ధాంతమెట్లు పొసగును?

వినుము- ప్రాపంచిక వస్తువులన్నీ మాయాశబలుడయిన ఈశ్వర మయములే- మాయాశబలేశ్వరునిచే మాయచేతనే పరస్పరము సానుగ్రీ రూపమునొందునట్లు కలియుటకు ప్రేరేపింపబడినవి. పంచభూతాత్మక

మయిన పిండమునందు మాయాకముగనే ఆయాకార్యచమత్కారమును చేయుచున్నవి-

ఇందుకుచాహరణము- లోకములో స్త్రీ పురుషాత్మకమయిన దంపతులు యౌవనదశలో కామమయులు- (కామరూపులు) కామ ప్రేమలై పరస్పర సంభోగముచే పుత్రుడులను పుట్టించుచు చమత్కారమును కలిగించుచున్నారు-

ఇట్లే నేలలో చల్లిన బీజములు (విత్తనములు) వర్షోదకముచే ప్రేతితములై అంకురములగు బుట్టించి చమత్కారమును కలిగించుచున్నవి అట్లే ప్రాపంచికపదార్థములుకూడ పరమాత్మచే తన్యమువలన బుట్టుచున్నవని గ్రహింపవలెను-

కావున అన్యతవైతన్యమే మాయాకమయిన చిన్నాత్రముచే ఆయాకార్యరూపముతో పరిచ్ఛిన్నమగుచున్నది- ఇందు “పూర్ణ మదః పూర్ణ మిదం” ఇత్యాది ఉపనిషత్సూక్తిని సమన్వయపరచుకొనవచ్చును.

ప్రళయకాలమునందు సర్వోపాధులు లయించగా మాయాశబల బ్రహ్మయందు అస్యయము నొందిన జీవులు వాసనామాత్రశేషులై యుందురు- మరల కల్పప్రారంభమునందు భోజకాదృష్టము (అనుభవించెడివారల యదృష్టము) పరిపాకముచేదగా మరల తమతమ వ్యష్టి సమష్టి ఉపాధులను సృష్టించుకొని ఉద్ధరింతురు-

కనుక పూర్ణాత్ = అపరిచ్ఛిన్నమయిన బ్రహ్మకారణమునుండి, పూర్ణాని = అపరిచ్ఛిన్న బ్రహ్మరూపములయిన కార్యములు, ఉద్ధరంతి = మాయచే, బయలు దేగుచున్నవి-

అలాగే స్థితి కాలమందుకూడ, పూర్ణాని = ఐహికాముష్మికభోగ, మోక్షసాధనములు, పూర్ణాత్ = చక్రీరే = మాయచే అపరిచ్ఛిన్న బ్రహ్మమునుంచియే నిర్మింపబడుచున్నవి-

పూర్ణాత్, పూర్ణాని, భవంతి = తత్త్వజ్ఞానమువల్ల ముక్తులగు వారుకూడ పరిపూర్ణమగు బ్రహ్మనుండి, మాయ తొలగిపోయినందు

నలననే పూర్ణులగుచున్నారు- అనగా భేదభ్రమతోపాటు మాయా నశింపగా పూర్ణమగు బ్రహ్మతత్త్వమే మిగులుచున్నది- “పూర్ణమేవావశిష్యతే” అని యిట్లు శ్రుత్యర్థమును సమన్వయపరచుకొనవలెను.

రాజా ! ప్రత్యేకాత్మరూపముగ వైతన్యమే సర్వాదియందు తన రూపమును విడువకయే స్వయముగ అనంతముగు మనోరూపము అగుచున్నదివలె నుంచును- విదప స్థౌల్యకల్పనతో ప్రకాశించుచున్నదగుచు (అభాసజెందుచున్నదగుచు) స్వయంభువునయొక్క సంసారము విరాడాభావముతో సంసరించినట్లు భాసించును- విదప వ్యష్టి జీవభావముచే దీనిని ప్రపంచభ్రాంతిలో స్వరూపముగనే చూచుచుండును- లేక పరమార్థముగ అధిష్ఠానసద్రూపమునే ప్రపంచముగ చూచుచుండును. ఈ యంతలో మాత్రం భ్రాంతిలేదు- ఇదే వైతన్యము భావననల్ల చతుర్విధభూతగ్రామత్వమునూ, క్షణకాలపరిచ్ఛేదమునలప దృశ్యత్వమును చెందుచున్నది-

కావున రాజా ! నామరూపనిర్మలమును అవ్యసదేశ్యమును, స్వప్రకాశద్రూపమును అగు అద్వితీయాత్మతత్త్వమే మాయా ప్రసారముచే ప్రపంచాకారముగ నున్నది-

ఇట్లు ౯౬వ సర్గ సమాప్తము.

౯౭. శిఖిధ్వజావబోధనము.

కుంభ॥ రాజా ! దేశకాలపరిచ్ఛిన్నమయిన సువర్ణమునందు కటకాదుల గురించిన జన్యజనకభావసంబంధముండవచ్చును- ప్రశాంతమయిన బ్రహ్మనుగి పుట్టునదీలేదు- చచ్చేదీలేదు-స్వస్వరూపప్రతిష్ఠితమయిన బ్రహ్మ బీజమూకాదు- కారణమూకాదు- అయ్యది శుద్ధచిన్మూర్తియు- దానికంటె వేగులేదు- అచిత్పదార్థమే అనంతమయిన అహంతాదిప్రపంచాకారముగ భాసించుచున్నది-

శిఖి॥ మునీంద్రా ! దృశ్యప్రపంచము లేదని నమ్ముచున్నాను-
కాని శుద్ధచైతన్యమునకు దృశ్యమును గురించిన ప్రతీతి యెట్లుకలుగు
చున్నది ?

కుంభు॥ రాజా ! దృశ్యప్రపంచము చిదాత్మయందు అధ్యస్త
మయినది- “అధ్యస్తము అధిష్ఠానముకంటే వేరుకాదు” అను న్యాయ
మొకటికలదు- కనుక అధిష్ఠానసన్నాతమే ప్రపంచాకారముగ వ్యవహ
రించబడుచున్నది-

ఈస్థితిలో ప్రపంచమును గురించి కొన్ని వాదములుకలవు- లోక
ములో- విజ్ఞానవాదులు లోపలి విజ్ఞానమే వెలుపల ప్రపంచముగ
గోచరించుచున్నదందుకు- గౌతమ, కశాద, కపిల, పతంజలి, మున్నగు
వారు బాహ్యప్రపంచము పృథివ్యాది పంచభూతిమయమనీ, పరమార్థ
మనీ అందుకు- మాధ్యమికుడయితే ప్రపంచము శూన్యమనియు,
లోపల వెలుపల గ్రాహ్యగ్రాహకారముగ సంస్కృతిచే (భాంతిచే)
(మాయచే) (అజ్ఞానముచే) భాసించుచున్నది- అచట వస్తుభూత
మయినది యేమిలేదని యనుచున్నాడు-

ఈమతములేవీ చెల్లవు- ఈ వాదులయొక్క- కల్పనలన్నియు,
చైతన్యమనేది యొకటి యున్నపుడే చెల్లుచుగాని లేనపుడు, శూన్య
త్వముకాని క్షణికత్వముకాని, జన్యత్వముకాని, వినాశిత్యముకాని,
పరిణామముకాని, ఏవీచెల్లవు- కనుక ప్రపంచము చిత్సారము- అనగా
ప్రపంచమునందు చైతన్యమే సారము- నీటికి ద్రవత్వముసారము-
ప్రాపంచిక వస్తువులన్నిటికి చైతన్యముసారము-

అయితే యిట్టి చైతన్యము జగద్రూపముగ ఎట్లు ప్రతీతమగు
చున్నది? అను ప్రశ్నయొకటి కలుగును? వినుము సమాధానము-

ఆచిద్రూపపదార్థము ప్రపంచాకారముగ ప్రకాశించుటలోకాని,
పరమార్థ చిన్నాత్రరూపముగ ప్రకాశించుటలోకాని మాయచేతనే

సమర్థమయి యున్నది- కనుక చైతన్యము, సావిద్యము, నిరవిద్యము (అవిద్యతో గూడినది అవిద్యతో కూడనిది) యెట్లయినదో అట్లే ప్రపంచాకారముగ ప్రతీతమగునది పరమార్థచిన్మాత్రముగ నుండునదీ అయినది.

అయితే బ్రహ్మసదార్థము స్వచ్ఛాస్వచ్ఛఉభయభావము కలదగుచో ఉపవిషత్తులన్నియు బ్రహ్మసదార్థము నిత్యశుద్ధబుద్ధముకాక స్వభావమని యెట్లనుచున్నవనుప్రశ్న యుదయించును- వినుము దీనికి సమాధానమును చెప్పెదను-

సత్త్వమాత్రముయొక్క (సద్రూపముయొక్క) స్వభావము స్వచ్ఛభావము (స్వచ్ఛముగానుండుట) దానికి విరుద్ధస్వభావము అస్వచ్ఛభావము- అయ్యది తనకు విరోధియయిన సత్త్వమును చెడిగొట్టసి, చెడగొట్టకపోసి, (వ్యవచ్ఛేదం కుర్యాన్నవాకుర్యాత్) ఏమయినా తాను సిద్ధించదు-

ఎందువలననగా! అస్వచ్ఛభావము, సత్త్వమును చెడిగొట్టుచూ ప్రతియోగియయిన సత్త్వమే యుండదు- చెడిగొట్టనిచో తనకు విరుద్ధమయిన దేలేదు- కనుక అపుడును ప్రతియోగి యుండదు- ఉభయభాతాను సిద్ధించదు- కనుక సత్త్వమునకు తద్విరుద్ధస్వభావమయిన అస్వచ్ఛస్వభావమునకును ప్రతియోగివ్యవచ్ఛేదమే లేనందున (ప్రతియోగిని చెడిగొట్టడి స్వభావమే లేనందున) అస్వచ్ఛతయే లేదు- కనుక పరమాస్మయందు స్వచ్ఛభావైకవ్యవస్థ సిద్ధించినది-

అయితే స్వచ్ఛమయిన చిద్రూపపదార్థమే అస్వచ్ఛమయిన జగదాభావముగ పరిణమించుటకు కారణమగుచున్నదని నేలయినరాదు! పూర్తిగా అస్వచ్ఛభావములేదని నిషేధింపనేల! అని యందు రేమో! అట్లుకాదు- అస్వచ్ఛభావమయిన ప్రపంచము పూర్తిగా లేదని నిషేధించుటకు కారణమున్నది- చైతన్యము కూటస్థమనీ, అద్వితీయమనీ, ప్రకృతి చెప్పుచున్నది- విద్వాంసుల యనుభవముకూడ అట్లున్నది. అందువలన ప్రపంచము బొమ్మగా లేదని కల్పించవలసి వచ్చినది- కావున

చము చిత్పదార్థమునందు అధ్యస్తమయినదని చెప్పుటకంటె
మార్గమేలేదు- అందుచే అధ్యాసపక్షమే ఖాయము-

అయితే కారణంలేకుండానే ప్రపంచంపుట్టిందనే యదృచ్ఛా
ఫల (నాచుర్లాట్టివాదులు) స్వభావవాదులు మతమేల సంగీకరింప
కదు? అట్లంగీకరించుటకు నీలులేదు- కార్యమయిన వస్తువు కార
ణమేలేదే పదార్థ(వస్తు)రూపముగ ప్రతీతముకాదు- (గోచరించదు)
పున ప్రపంచవస్తువులన్నీ ప్రతీతముగుటకు చైతన్యమనునది నివర్త
ణముగ నున్నందున “యదృచ్ఛావాది” పక్షము చెల్లదు- కనుకనే
చము సద్రూపంతో పరమార్థమున్నూ, జడరూపంతో వికల్ప
తమున్నూ అగుచున్నది-

అటులనయితే ప్రపంచము చిద్రూపమే- దానిని చిద్రూపముగు
ర్నామే కారణము- అయితే ఇదికార్యము, ఇదికారణము అను
జకము (భేదకము) లేకపోవునుగదా! అని యచరాదు- జన్మనాశ
ము విభాజకములు కావచ్చును- అనగా జన్మనాశములుగల చైత
ము కార్యము- అవిలేని చైతన్యము కారణము- అని భేదముచ
ంపవచ్చును- అనినచో అదియును కుదురదు-

ఘటపటాది ప్రాపంచికవస్తుజాతము చిద్రూపము కానేరదు-
నియతమయిన ప్రపంచము అవినాశి చిద్రూపముగుట అసంభవము-
చిత్తుయొక్క నాశము చిత్తుచే సిద్ధింపదు- ఏలయున? నాశకాల
చిత్తుయన్నచో నాశమును చెప్పుట నిర్విషయమగును- అట్లే
మువలనగూడ చిత్తుకు (చైతన్యమునకు) నాశము సిద్ధింపదు ఏలయున
అదియే స్వయముగ సిద్ధించుటకు అసమర్థమయినది చైతన్యము
నాశమును తేల్పించుటకు సమర్థమెట్లగును?

చిత్తుయొక్క నాశము చిద్రూపమే- ఇది తాను ప్రకాశించుట
కుకాని యితరమును ప్రకాశింపజేయుటయందు గాని ఇతరము
కొంపదు- అనినచో అదియును చెల్లదు- చిద్రూపముగు సంవిన్నా

శము స్వజన్మమునకుగాని స్వప్రతియోగికిగాని ప్రకాశకమని యనవలెను- అదికుదురదు- ఏలయన తన పుట్టుకకాని తత్పూర్వకాలిక ప్రతియోగి యగు చిత్తుకాని నాశముచే తెలియబడనేడు- ఇవి రెండును ఉపలభ్య మానములు కానపుడు దానియొక్క నాశము స్వయముగా పుట్టినదని చెప్పట కుదురదు- ఇక సాక్షి చైతన్యముచే తిదుభయానుభవ మనెవ మనినచో అదియు కుదురదు-

చిత్తు చిద్విషయము కానేరదు- కావున చిద్దేవ్యమగు ఉత్పత్తి నాశములకును, ప్రపంచమునకును జాడ్యమే ప్రసక్తించును- ఇట్లు ప్రపంచమునకు జాడ్యము (జడత్వము) సిద్ధింపగా కారణనిరూపణము నాధ్యపడనందున కారణములేకుండగనే ప్రపంచము పుట్టినదనినచో సదాపుట్టుకయే యగును- సదానాశమే యగును- ఆ రెంటిని నివారించెడి వస్తువు మరొకటి ఏనియులేదు-

ఓ స్వభావవాదీ! నీవు ప్రమాణరహితముగా అనుభవవిరుద్ధ మయిననూ ఇలా నిత్యోత్పత్తి నాశస్వభావముగకలది యీ ప్రపంచ మని యంగీకరించుచుంటివి-

ఇట్టిస్థితిలో శ్రుతి విద్వదనుభవసిద్ధమగు అఖండచిదేకరూపమగు ఆత్మతత్త్వమును అంగీకరించుచో నీకేమిబాధ?

అయితే అంతా చిదేకరసమే అయితే లోకములో చిత్తు, అచిత్తు అని రెండువిధముల అనుభవమెట్లు కలుగుచున్నది? వినుము అది చిత్తముయొక్క చమత్కారమువలన కలుగుచున్నది-

అయితే చిత్తమనేది రెండవది ఉన్నట్లే కదా! కాదు- అది చిత్తత్వమాత్రసత్తాకము- అనగా చిత్తమునకు చైతన్యముయొక్క సత్త (ఉనికి) కంటే వేరుసత్త (ఉనికి)లేదు- కావున ద్విత్వము, ఐక్యము అనేదేదియులేదు- కనుక జీవబ్రహ్మభేదముకాని, చిదచిద్భేదముకాని, దృగ్దృశ్యభేదముకాని ఏమాత్రము లేదు-

కాక బ్రహ్మకారముగు చిత్తమే చిత్తమును బాధించునా? లేక మరియొకటి బాధించునా? ఇందు మొదటిపక్షము కుదురదు- తనను తాను బాధించుకొనుట అసంభవము- తనయందు తనకు క్రియవిరుద్ధము దాహ్యముగు శత్రువు దహింపచేసెడి అగ్ని తనను దహింపచేసికొనదు-

మరియొకటి చిత్తమును బాధించునని రెండవపక్ష మవలంబించి మన్నచో అదియును పొసగదు- చిత్తముచే బాధింపఁగిన ప్రాపంచిక పదార్థమేదియు చిత్తమును బాధింపనేరదు- చిత్తవృత్తికంటె నితరమేదియు చిత్తమును బాధించెడిది లోకములో ప్రసిద్ధమయితేదు- కాక చిత్తము ప్రపంచమును బాధించి ప్రపంచము చిత్తమును బాధించునో సుందోపసుందన్యాయము ప్రసక్తింనును-

అనాదిసిద్ధమయిన బ్రహ్మ సర్వసాధకమేకాని బాధకముకాదు- కావున చిత్తమునకు బాధదుష్కరము- సర్వానుభవవిరుద్ధమున్ను అగుచున్నది-

కనుక మునీంద్రా! చిత్తములేదనే బోధ నాకు ఏయైక్తిచేస్పష్టపడునో ఆయైక్తిని నాకు విపులపరచిచెప్పండి-లేక తదుపయుక్తమయిన యైక్తిని మరొకదానిని నాసందేహములను దీర్చునటుల చెప్పును- అని శిఖిధ్వజుడడిగెను-

కుంభకుడు సమాధానమును చెప్పుచున్నాడు- రాజా! చిత్తమనేది లేనేలేదు- నీకు చిత్తమువలె నోచరించేది అవ్యయమయిన బ్రహ్మమే (యె) కనుక చిత్తము మొదలగు జగత్తులంతా అజ్ఞానాత్మకము- జ్ఞానముచే అదియంతయు బాధింపబడును- కావున ప్రపంచము బాధ్యమగుటచే లేనిదే-

రాజా! ఇచట నాబోధకు తాత్పర్యమును గ్రహించాలి- చిత్తమును చిత్తము ఎలాబాధించు కుంటుంది? తనయందు తనకు క్రియ పుట్టదుకదా! (న్వాత్మని క్రియవిరోధముకదా!) అని నవడిగితివి-

అజ్ఞాననాశముకంటె చిత్తనాశమునేది వేరయితే నీవడిగినది నైతే- అజ్ఞాననాశమే సకలజ్ఞానకార్య, తత్సంబంధ, ఆవరణ, విక్షేపాది సర్వనివృత్తిరూపము- అనగా అజ్ఞాననాశముంటే సకలప్రపంచ నాశమన్నమాట- అంచేత అది కలిగిన తరువాత యింకచిత్తమునేది లేదు- కనుక చిత్తనాశమునేది అజ్ఞాననాశముచేత అర్థాత్సిద్ధము-

కనుక ఆంధ్యాది దోషప్రసక్తికూడలేదు- సర్వాంధ్యమునకు ప్రయోజకమయిన అజ్ఞానమే పోయింది- కనుకను స్వప్రకాశ పరిపూర్ణా నందము పరిశేషించింది కనుకను నిరతిశయపురుషార్థము సిద్ధిందికనుకనూ-

చేతనత్వమునునది చిత్తాధీనముకాదు- అభివ్యక్తచిదధీనము- అభివ్యక్తచైతన్య (చిత్తు) మ(అ)నేది చిత్తమునశించినా జీవన్ముక్తుల యందుకూడా ఉన్నది- కనుక అచేతనత్వ ప్రసక్తిలేదు- చిత్తము నశించినంతమాత్రముచేత చిత్తికృతమయిన చిదభివ్యక్తి తొలగిపోదు- అజ్ఞానావరణంచేతకాని చైతన్యమునకు అనభివ్యక్తి యేర్పడదు- అట్టి అజ్ఞానముపోగానే చిదభివ్యక్తి స్వాభావికముగ నుండును కాని నశించదు- గాలిచే మేఘము తొలగిపోతే ఏర్పడిన సూర్యాభివ్యక్తి శరత్కాలంలో గాలియే లేకపోతే సూర్యునికభివ్యక్తి పోవుటలేదు- కావున నీవు చూసిన దోషములన్నియు పరిహృతములయినవి- కనుక ప్రపంచమునేది పుట్టిందీ లేదు- చచ్చిందీలేదు- బ్రహ్మమే ప్రపంచాకారంగా గోచరిస్తూఉంది- “యత్రత్వస్య సర్వమూత్తైవాభూత్, తత్కేన కంపశ్యేత్” అన్నట్లు సర్వమూ బ్రహ్మమే అయితే యింక ప్రపంచమునేదాన్ని దేనిచే ఎలా తెలిసికొంటున్నావు?

“సనిరోధో నచోత్పత్తిః” అను ప్రమాణమునుబట్టి యీప్రపంచం మహాప్రలయోత్తరకాలమందలి సృష్టియందే పుట్టలేదు- “ఇది” “ఇది” అని నీబోధకొరకు నేనుచెప్పితినేకాని అది నిజంకాబట్టికాదు- ఉపాదానాదికారణాలు లేవుకనుకకూడా ప్రపంచం లేదనటం సమంజసం.

అయితే ప్రపంచము పుట్టనే పుట్టకపోతే “తదాత్మానగ్ం స్వయమకురుత” “ఏకో వశీ సర్వభూతాంతరాత్మా” “ఏకం బీజం బహుధాయః కరోతి” “కర్తా భోక్తా మహేశ్వరః” ఇత్యాది ప్రపంచోత్పత్తి బోధక శ్రుతులగతియేమిటి? అని నీవడుగ వచ్చును- విను సమాధానము- అవన్నీ “నేహనానాస్తి కించన” అని శ్రుతి నిషేధించెడి నిషేధ్య వస్తువును సమర్పించుచూ అద్వైతమును ప్రతిపాదించెడి అర్థవాదలే కాని తత్త్వార్థములు (సత్యవాదము) కావు- నామరూపరహితమయి నిష్కలము, నిష్క్రియము అయిన బ్రహ్మము, ప్రపంచమును సృష్టించుడనుట పరిహాసాస్పదమయినమాట- క్రియారహితుడు సృష్టిక్రియను చేయుట ఎలా? కాబట్టి బ్రహ్మమే ఇలా ప్రపంచాకారముగా అజ్ఞానం వల్ల భాసిస్తోంది- లోకంలో శీతవాతాది ఉపద్రవములు కలవాళ్లు ఉపద్రవవారణముకొరకు గృహాదులను నిర్మించుకొంటున్నారు- ఈశ్వరుడు అలాగంటి ఉపద్రవములేమీ లేనివాడు- అట్టి యీశ్వరుడు ప్రపంచమును నిర్మించుకొంటున్నాడనుట హాస్యాస్పదము కాకమరేమిటి?

ఇలా ప్రపంచమే లేకపోతే అందులో జీవించి త్రమెక్కడిది? చిత్తమంటే వాసనాత్మకముకదా! వాస్యమయిన వస్తువుండిన నేకదా! వాసనాత్మకమయిన చిత్తముగనునది-

అయితే “చిత్తము, చిత్తము” (మనస్సు) అనే లోకవ్యవహారం ఎలా పుట్టింది? విను- మాయోపహితమయిన బ్రహ్మమే చిత్తాదివ్యవహారమునకు విషయము- కాబట్టి ప్రపంచమూలేను- ప్రపంచాంతర్గతమయిన చిత్తమూలేదు- నీవు, నేను, నాది, నీది, అనేది లేదు- సర్వం మిథ్య- ప్రపంచం పుట్టలేదంటే నేను అది అనాదిగావున్నదని నీవు అనుకుంటావేమో అదీ సరే- లోకమువలనకాని, శాస్త్రమువలనగాని, స్వాభవమువలనగాని, ప్రపంచం జన్మాదివికారాలు లేకుండా కూటస్థంగా అనాదిసిద్ధమై ఉండటమనేది అసంభవము- సాకారము, స్థూలము, ప్రతీకూతయోగ్యము అయిన ప్రపంచమునకు లోకశాస్త్రానుభవసిద్ధము

లయిన మహాప్రలయాదులు లేవనటంకాని ప్రలయంవరకు అనుభవ
గోచరములయ్యే వికారాలు లేవనటంకాని కుదరదు- లోకవేదమర్యాద
లను ఉల్లంఘించితగదు- లోక, వేద, శాస్త్రములను ప్రమాణముగ
గైకొననివాడిని ఆతిమూఢుడంటారు పెద్దలు. అట్టివానిని సజ్జనులు
దరిజేరరు- (అశ్రయించదు) కనుక ప్రపంచం అనాదికాదు- అదిగా
పుట్టనూలేదు- కాబట్టి మిథ్య- కనుక అధిష్ఠానమయిన బ్రహ్మయే
ప్రపంచాకారంగా గోచరిస్తుంది- “తదనన్యత్వా మారంభణ శబ్దాది
భ్యః” ఇత్వాది సూత్రకర్తయగు బౌద్ధరాయణులవారికి ప్రపంచము
బ్రహ్మతాత్త్విక స్వభావముకలదని నిరూపించుటయందే తాత్పర్యము-

ఇలా బ్రహ్మనూత్రమయినా ప్రపంచం వ్యవహారదశలో దాని
యాకారమునకు భంగంలేదు కనుక అర్థక్రియాసమర్థము కావచ్చును-
కనుక లోకవిరోధములేదు- పరమార్థమున బ్రహ్మభూతమే కనుక
మూర్ఖదృష్టిప్రసిద్ధమయిన రూపము దానికి లేనందున వేదవిరోధమూ
లేదు- కనుక రామా! పరిపూర్ణుడు, నిరంకుడు, అవ్యయుడు, నిరా
కారుడు, సర్వవ్యాపకుడు, శాంతస్వరూపుడు అగు పరమాత్మయే సృష్టి
స్థితి లయరూపములను ధరించిన ప్రపంచరూపముగ ప్రకాశిస్తుంది
అజ్ఞానదశలో- అదే తత్త్వమస్యాది మహావాక్యార్థానుసంధానము
కలిగితే శుద్ధబుద్ధస్వభావమయిన బ్రహ్మగా గోచరిస్తుంది- ఈవిష
యాన్ని మనసార గ్రహించి నీవు వాగాదివ్యాపారములను కట్టిపెట్టి
ఉడుము-

ఇట్లు ౯౮వ సర్గ సమాప్తము.

౯౯. శిఖిధ్వజావబోధనము.

శిఖి॥ మునీంద్రా! నామోహము; పటాపంచలయినది- అత్య
సాక్షాత్కారమనెడి స్మృతి కలిగినది- సందేహములు తీరినవి- నేను
శాంతరూపుడను, నిరహంకారుడను, నిరామయుడను- ఇంతవరకు

భ్రాంతుడనై సంసారాంబుధిలో మునిగిపోయాను- నిశ్చలమయిన స్థితిని యిప్పుడు పొందితిని- కాబట్టి ముసీంద్రా! అహంతాది జగత్రయము ఏమాత్రములేదు- ఇది అంతా మూర్ఖభ్రాంతి ఉన్నదల్లా బ్రహ్మమే- అని అన్నాడు శిఖి-

ఇదిఅంతా పన్నాడు కుంభకుడు- స్థూణానిఖనన న్యాయమున శిఖిధ్వజాని బోధను (జ్ఞానమును) దృఢపరుపదలచి మరలమరల అదే విషయాన్ని బోధించినాడు:- ముహూర్ముహూః దృష్టాంతపురస్సగముగ ప్రపంచములేదనీ, అది వట్టిభ్రాంతిఅనీ, తదంతర్గతమయిన చిత్తము కూడ లేనిదేయనీ పలుమారు బోధించినారు కుంభకులు-

కుంభ॥ రాజా! ప్రపంచమే లేనపుడు ప్రపంచంలో నేననే వ్యవహారమేమిటి? ఇది గంధర్వనగర వ్యవహారమువంటిది- నీనికి ఆధారము లేదు- కారణములేదు- దృష్టాంతములేదు- కనుక నీవు ప్రశాంతంగా ఉండు- ప్రపంచమనేది నభోమయము- (శూన్యము)చై తన్యముయొక్క చాళచక్యమే ప్రపంచముగా గోచరిస్తోంది-

ఆధరణములయొక్క- సన్నివేశదృష్టి నశిస్తే అంతాకనకమే- సన్నివేశదృష్టి ఉన్నపుడే కటకం కటకంగానూ, గుచకం రుచకంగానూ గోచరించేది- సమష్ట్యహంకారాత్మయగు స్వయంభువు (బ్రహ్మ) ఎలా సంకల్పచూత్రుడో అలాగే వ్యష్టహంకారరూపుడుకూడ సంకల్పచూత్రుడే- ఈసంకల్పమే సమష్టివ్యష్టిబంధము- ఈయది అభిమాన మాత్రమున కలుగును- అభిమానపరిత్యాగమున మోక్షమేర్పడును-

“అహం” (నేను) అనే సంకల్పమే బంధము- “నాహమ్” అనే సంకల్పమే మోక్షము- బంధము దుఃఖాత్మకము- మోక్షము ఆనందాత్మకము- బంధమోక్షసంకల్పములకు సాక్షియయిన చైతన్యమే బ్రహ్మపదార్థము- అదే కైవల్యమని చెప్పబడుతోంది- నాహమను జ్ఞానము మోక్షము- “అహమ్” అను జ్ఞానము బంధము- నీవు అనహం వేదనముతో కైవల్యస్థితిని పొందుము- ఇలాంటి శుద్ధబోధ సంకల్ప

క్షయమువలనగాని కలుగదు- శుద్ధమయిన బ్రహ్మము కారణము కానందున దృశ్యపదార్థములేదు- దృశ్యపదార్థము లేదనే నిశ్చయము వలన సంకల్పక్షయము- సంకల్పనాశమువల్ల అహంభావనాశము- అహంభావనాశమువలన సంసారనాశము- తరువాత బ్రహ్మమాత్రావ శేషము- ఇదీ దీనిక్రమము-

కాబట్టి భాసిం చెడి ప్రపంచంతా పరబ్రహ్మమే- (పరబ్రహ్మ త్మకమే) వజ్రపురాతిముక్కయొక్క మధ్యభాగమువలె దృఢమయినది- ముక్తిదశలోమాత్రం కనిపించనందున అసన్మయము లేనిది- (అసద్రూపము) సంకల్పమునశిస్తే సంకల్పనగరముయొక్క గతియేదో అదేగతి యీ ప్రపంచానికికూడా సంకల్పనాశానంతరం- వజ్రపులిలో ప్రతిబింబించిన పురుషుడు చలనములేకున్ననూ చలనము కలవానివలె కనిపించును- అలాగే ప్రపంచానికి స్వతః చలనములేకున్ననూ చైతన్యస్ఫురణమువలన చలనముకలదివలె గోచరించును- కాబట్టి సమ్యజ్ఞానము కలిగితే బాహ్యవృత్తులూ, మానసికవృత్తులూ అన్నీ నశించి, ఆగమ ప్రమాణమువలన కలిగెడి స్థిరభావన ఒక్కటిమాత్రమే నిలచియుండును- దానినే నిర్వాణముని యందురు-

ప్రపంచమును శబ్దార్థరహితమయిన దానినిగ గ్రహించినవాడే వివేకి- స్పందము (చలనము) లేకున్నను వాయువున్నది- దీపాద్యాకార సన్నివేశములేకున్ననూ అగ్నికి స్వగతప్రకాశమున్నది- కటకాద్యాకార సన్నివేశములేకున్ననూ సువర్ణమున్నది- అలాగే ప్రపంచముకూడ సన్నివేశ(ఆకార)రహితమయిన బ్రహ్మరూపతో నుండునని యూహించవలెను- బ్రహ్మజ్ఞానమువలన, బ్రహ్మభూతమయిన ప్రపంచముయొక్క ప్రపంచాకారమయిన బాహ్యభ్యంతరవృత్తులు నీరసములగును- అనగా లేనివగును- సముద్రములోని తరంగ, ఘన, బుచ్చుదాదులన్నీ తరంగాది శబ్దార్థరహితమయిన ఉదకమాత్రమెట్లగుచున్నవో! అట్లే ప్రాపంచిక వస్తువులుకూడా తత్త్వజ్ఞానం కలిగేసరికి స్వతస్సిద్ధమయిన బ్రహ్మ

మాత్రమే యగుచున్నవి- ఇదియే “సర్వం ఖల్విదంబ్రహ్మ” అనుశ్రుతి వాక్యమునకర్థము- “బృహహాత్ బ్రహ్మ” అని బ్రహ్మశబ్దార్థము- “నామరూపయోర్విసర్గః (త్యాగః) సర్గః” అని సర్గశబ్దార్థము- ఈరీతుగ బ్రహ్మశబ్దార్థసంపత్తి సర్గశబ్దమునందును సర్గశబ్దార్థ సంపత్తి బ్రహ్మ శబ్దమునందునుకలదు- కనుక ఈ రెంటికిని ఒకటే అర్థము.

సమ్యక్ దర్శనము సిద్ధించిన తరువాత లక్షణచే బ్రహ్మజగచ్చ బ్రములయొక్క అఖండార్థబోధ కలుగగా మిగిలిన వస్తువునందు బ్రహ్మ శబ్దమునే మాటకూడ నివర్తించును- కనుక రాజా! పరిదృశ్యమాన ప్రపంచమంతా బ్రహ్మస్వరూపమే- తత్త్వజ్ఞానముచే ప్రపంచము అజ్ఞానమతోసహా నశించినా బ్రహ్మస్వరూపముతో ఉండియే యున్నది- కనుక బ్రహ్మజగత్తుల కొకటియే ఉనికి(సత్త) దేనికి అసత్త్వమునునదిలేదు.

ఇట్లు ౯౯ వ సర్గ సమాప్తము.

౧౦౦. శిఖిధ్వజావబోధనము.

శిఖ॥ మునీంద్రా! బ్రహ్మజగత్తులకు సత్త (ఉనికి) ఒక్కటే అయితే అసత్తతో బ్రహ్మపరమార్థము సత్యమయినట్లు ప్రపంచమేల పరమార్థసత్యముకా లేదు- మిథ్యావస్తువునకు కారణమును నిరూపింప నలచికాదు- కాని సత్యమయినదానికి సత్యమయిన బ్రహ్మయే కారణము కాగలదు- అని శంకించాడు రాజా-

కుంభు॥ మునీంద్రుడు సమాధానము చెప్పచున్నాడు- రాజా! నిర్గుణమయిన బ్రహ్మపదార్థము అద్వయము- దీనికి పూర్వకాలమునునది లేదు- పూర్వవృత్తిత్వ శూన్యమయినదియిది- పైగా నిర్వికారము- కనుక ఇది దేనికీ కారణముకానేరదు- దీనివల్ల పుట్టిన కార్యమూలేదు- కార్యమనేది ఒకటి పుటిలేకదా అది కారణముతో సమసత్తాకమా? విమమసత్తాకమా? అనే తిగాదా- అదేలేనపుడు యితగాదా ఎందుకు? అయితే మాయాశబలబ్రహ్మ జగత్కారణమేలకాకూడదని? అడిగెద

వేమో! అట్టికుదరదు.. వీలనన? మాయాశబలమయిన కారణమూ తత్కార్యమయిన ప్రపంచమున్ను లేదు- మాయాదృష్టిలోనే యీ 'ఐందూ ఉన్నట్లు అంగీకరించబడుచున్నవి. పరమార్థదృష్టిలో ఇవేవీ లేవు- ఇదిఅంతా (ఈప్రపంచమంతా) శాంతమయిన బ్రహ్మమే- కనుకనే వార్తక కారులిట్లచుచున్నారు-

శ్లో॥ అవిద్యాస్తీత్యవిద్యామేవాసిత్వాపకల్ప్యతే | బ్రహ్మ దృష్ట్యాత్వవిద్యేయం నకథంచనయుజ్యతే॥ అని ఎక్కడనయినను పుట్టి యున్నదానితో నాదృశ్యము (పోలిక) కాని పుట్టనిదానితో పోలిక యెలా? కారణమేలేనిది ఎలాపుట్టుతుంది? ప్రమాణసిద్ధమయిన దేశ కాలాదులులేని వస్తువు కారణమెట్లగును? అకర్తుబ్రహ్మ విషయక మగు ప్రమమాత్రము జగత్కారణ మెట్లగును? బ్రహ్మకర్తాదికారక మాత్రమునకు విరోధి యెప్పుడయినాడో అపుడు తద్విషయకమగు ప్రమ మాత్రము హేతూపాదాన కారణములయొక్క ప్రమకు కారణమెట్లగును? అనగా ఏ ప్రమాణమునకు కర్తాదికారకమాత్రమునకు విరోధియయిన బ్రహ్మ విషయమయినాడో ఆప్రమాణమువలన హేతూపాదాన కారణ ములయొక్క ప్రమ పుట్టిననుటమాత్ర మెట్లుచెప్పగలము? కనుక యిద్ధా కాశకల్పమయిన నిర్విశేషవస్తువే నేనను భావనతో నుండుము- ఇతర భావనలను విడుపుము- అజ్ఞదృష్టిలో బ్రహ్మమే జగద్రూపములో వ్యాప్తమయినది- చిన్నాత్రప్రమతో జగత్తు బ్రహ్మభావమున నుండును- అతత్త్వాకారమయిన మనోభ్రాంతిచే బ్రహ్మ జగదాకార ముగ తయారయినాడు- చిత్తముయొక్క అన్యభాభావమే నాశమని చెప్పబడినది పండితులచే- నాశమనగా బ్రహ్మస్వరూపహాని యని అర్థము- ఇట్టిచిత్తము సంకల్పనాశముచే నశించును- V. Central
ప్రపంచము వెంటనే అధిష్ఠానమయిన పరమాత్మయందు లీనమగును- Library
వ స్త్వంతరముగ మిగిలియుండదు- శాధానంతరము ఏది స్వాధిష్ఠానము and
నందు ప్రవేశించడో అది ఉన్నదెట్లగును ? n. Central

లోకంలో రెండుచేతులు నైకియెత్తి యెవ్వడయినా పెద్దగా నేనుకూర్చుకొనో అని కేకలుపెట్టుచుంటే వాడిక బ్రాహ్మణుడెట్లగును? వానికి విప్రత్వమేక్కడిది? “చస్తినో దేవుడా” అని మొత్తుకునేవాడికి మృతియే భాయముకాని జీవనము (బ్రతుకు) ఎట్లు సంభవించును? అలాగే భ్రమసిద్ధములయి మృగత్వస్థాంబు, ద్విచంద్ర, అలాతచక్రాదులు సత్యములెట్లగును!

కాబట్టి రాజా! చిత్తమనేది అజ్ఞానమాత్రము అది సత్యము కాదు- సత్యముగ గోచరించును- అజ్ఞానమున్నంతవరకు ఉన్నట్లు భాసించును- అజ్ఞానవాశానంతరము నశించును-

మరుమరీచులయందు జలజ్ఞానము భ్రాంతి- “ఇదిజలముకాదు” అను నిషేధజ్ఞానము కలుగగనే ఆజలజ్ఞానము జలము వెంటనే నశించును? కాబట్టి రాజా! “ఇదిచిత్తము” అనే అజ్ఞానమలము ప్రౌఢముగా హృదయములో ఉన్నపుడు “చిత్తములేదు” (“నాస్తిచిత్తం” అనే జ్ఞానము కలిగితే ఆచిత్తము సమూలము నశిస్తుంది. త్రాటిమీదకలిగిన సర్పబుద్ధి అజ్ఞానమువలన కలిగినభ్రాంతి- అయ్యది “నాయం సర్పః” అను నిషేధజ్ఞానమువలన నశించును- అలాగే ఆత్మయందు మనోబుద్ధికూడా భ్రాంతియే- అయ్యది “చిత్తంనాస్తి” అను విజ్ఞానమువలన నశించును- కనుక రాజా! చిత్తములేదు- అహంతలేదు- ఏకాంతనిర్మలమయిన సంవిత్తుమాత్రమే పరిమార్థంలోఉన్నది- సంకల్పాత్మకమగుచిత్తము సంకల్పనాశముచే తప్పక నశించును-

రాజా! కనుకనే జీవన్ముక్తులు ఘటాద్యాకారముతో బ్రహ్మమునే తిలకించుచున్నారు- చిత్తాహంతాదులు వారికుండవు- భూతేంద్రియాదులు వారికి భేదాకారముగ గోచరించవు- లోకంలో పుట్టేదీ చచ్చేదీ ఏదీలేదు- సర్వమూ కేవలచిద్విలాసమే-

రాజా! నీకు జన్మాదివికారములులేవు- నిర్వికారమయిన బ్రహ్మస్వరూపమేనీవు-

ఇట్లు ౧౦౦వ సర్గ ముగిసినది.

౧౦౧. శిఖిర్వజబోధనము.

పసి|| రామచంద్రా! శిఖిర్వజమహారాజ కుంభుని నూటను మనసా భావించుచూ త్తణకాలము ఆత్మపదమునందు విశ్రాంతినిచెంది మౌనంగా ఉన్నాడు రాలిమీదచెక్కిన బొమ్మవలె. మళ్ళీ త్తణకాలంలో మేలుకొనినాడు- అప్పుడు కుంభరూపిణియగు చూడాల ఇలా అన్నది అతనితో-

చూడాల|| రాజా! నిర్వికల్పయోగులకు స్థానముగు నిరతిశయా నంద పదవిలో సుఖంగా విశ్రాంతిని చెందితివా! నీకు నుదిలో ఆత్మ బోధకలిగినదా! బ్రాంతితొలగినదా! తెలియతగినదానిని తెలిసికొంటివా! చూడతగినదానిని చూచితివా! అని

శిఖి|| మహానుభావా! మీయనుగ్రహ విశేషమువలన నేను మహోన్నతపదవిని జేరితిని- తత్త్వసాక్షాత్కారముచేసికొన్న జ్ఞానులలో నేను ఉత్తముడనైతిని- అమృతమయలయిన మీబోటివారల సంగము సారఫలప్రదము- నాజీవితములో నేనెరుగని దివ్యజ్ఞానామృతము మీయనుగ్రహవిశేషమున నాకు లభించినది- ఇట్టి ఆత్మపదము స్వామీ! నాకింతకుముందు ఏల సంప్రాప్తముకావేదు ?

కుంభు|| రాజా! నీకిదివరకు చిత్తకషాయము పరిపాకము చెందలేదు- ఇప్పుడు తపస్సుచేత ఇంద్రియగణము పరిపాకము చెందినది- అందువలన ఆత్మపదము లభించినది- లింగదేహమునుంచి రాగద్వేషాది కషాయములు పాపములును కాలక్రమంచేత పరిపాకమునుచెంది చ్ఛేద్యునుండి పండ్లురాలిపడినట్లు రాలిపోవును- మలినవాసనలన్నీ రూపుమాసి పోయేసరికి గురూపదేశము మనస్సున నాటుకొనును ఇసుకలో బాణము నాటుకొనినట్లు- కషాయపక్షము అయినది కనుకనే నేను బోధించుట జరిగినది- నీయజ్ఞానము తీగించినది-

రాజా! ఇప్పుడే నీకు చిత్తమున కషాయపక్తి జరిగినది- ఇప్పుడే నాయుపదేశమబ్బినది- జ్ఞానోదయమయినది- శుభాశుభకర్మలన్నీ

క్షయించినది- ఇదిఅంతా సత్సంగత్యముయొక్క మహిమయే-రాజా!
 ఈరోజు ఉదయమున నీచిత్తమునందు “అహంమమ” అనే అజ్ఞాన
 మున్నది- ఇప్పుడు నాడిపదేశమువలన నీకు మనోనాశము కలిగి తత్త్వ
 జ్ఞానము అబ్బినది- హృదయంలో సంకల్పాలు ఉన్నంతవరకు అజ్ఞాన
 ముండును- సంకల్పక్షయమయితే జ్ఞానముదయించును- ద్విత్వము
 ఏకత్వము అనే దృష్టలే అజ్ఞానము- ఈరెండుదృష్టులు నశించడమే
 జ్ఞానము- ప్రబుద్ధుడనయితివి- నిమగ్తనొందితివి- చిత్తమును విడచి
 తివి- ఈచిత్తము సదసద్రూపము- ఇదియే ప్రపంచకల్పనకు మూలము-
 ఇద్దానిని విడచితివి- శోకరహితుడవు- నిరాయాసుడవు- నిస్సంగుడవు-
 పరమాత్మాభిన్నుడవు- ముగిసి- ఇక నిర్మలమయిన స్వరూపములో
 ఉండుము-

శిఖి! మునీంద్రా! మీగుచెప్పినట్లు చిత్తము మూర్ఖులదృష్టి
 లోనేకలదు- ప్రబుద్ధులదృష్టిలో అది లేదు- అయితే చిత్తమును పరిత్య
 జించిన మీబోటి జీవన్ముక్తులు ఏయంతఃకరణముచే తమ వ్యవహార
 మును నెరవేర్చుకొనుచున్నారు- సెలవివ్వండి- మీ దివ్యవాగమృతము
 లచే నాహృదయమునందలి అజ్ఞానాంధకారమును పోగొట్టుడు-

కుంభ! రాజా! నీవు చెప్పినది నిజము- జీవన్ముక్తు చిత్తము
 (మనస్సు) లేదు తాత్విక మొలక లేనట్లు- పునర్జన్మమునకు తగిన వృథ
 మయిన వాసనయే చిత్తమనే శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నది- ఇట్టిచిత్తము
 జ్ఞానికిలేదు- వేచి(గించి)న పేలాలుకాని, పొట్టుబలిచిన గింజలుకాని
 ప్రీహృదిశబ్దవాచ్యములుగావు- మరల మొలకరించుటకు యోగ్యము
 లునుగావు- అలాగే తత్త్వజ్ఞానముచే వేచబడిన నిరావరణసత్త్వము
 మనశ్శబ్దవాచ్యముగాదు- పునర్జన్మమునకు సమర్థమూకాదు- విజ్ఞులు
 ఏవాసనచే కర్మలయందు వ్యవహరించుచున్నారో దానిని పునర్జన్మన
 వర్జితమయిన సాత్వికవాసన యందురు- ఇది నీవు గ్రహించు- జీవన్ము
 క్తులు మహానుభావులు- సత్వగుణప్రధానులు- జితేంద్రియులు- వీరు

నిస్సంగులై వ్యవహరించుదు- చిత్తస్థులై ఎన్నటికిని వ్యవహరించదు -
 మూఢమయిన చిత్తమునే చిత్తముని అంటారు- ప్రబుద్ధమయిన చిత్త
 మును చిత్తమని యనరు- సత్త్వముని అందురు- చిత్తస్థులందరూ అస
 బుద్ధులు (అజ్ఞానులు) వివేకులు చిత్తస్థులుకాదు- సత్త్వస్థులు- మాటి
 మాటికి మొలకరించునది చిత్తము- సత్త్వము తిరిగిపుట్టునది (మొలక
 రించునది) కాదు- అప్రబుద్ధునకు (అజ్ఞానికి) బంధమున్నది- ప్రబుద్ధున
 కదిలేదు- రాజా! సత్త్వవంతుడవయితివి- మహాత్మాగివి- ఇప్పుడు
 నీవు పూర్తిగా చిత్తమును విడిచితివని గ్రహించితివి-

రాజా! సమస్త వాసనలను విడిచి నీవు చక్కగా ప్రకాశించు
 చున్నావు- నీమనస్సు ఆకాశమువలె అతినిర్మల మయినది- పరమ
 శాంతుడవయితివి- సర్వసముడవయితివి-చిత్తమును పరిత్యజించడమును
 నది మహాత్మాగము- స్వర్గాపవర్గాదులకంటెను పోదానఫలాదుల
 కంటెను గొప్పది- పరమబోధచే నీవు దీనిని విడచితివి- తపస్సు అను
 నది కొద్దిపాటి దుఃఖమును బోగొట్టునది- తీయాలిశయ నిర్ముక్తము
 కాదు- ఆత్మానందమే తీయాలిశయరహితము-(పాంచుత్తగులులేనది)
 జ్ఞానఫలము సత్యము- శాశ్వతము- స్వర్గాదులు సత్యములుకావు-పైగా
 ధంగురములు- ఆవిర్భావ తిరోభావములతో కూడినవి- స్వప్నమువలె
 వర్తమాన కాలమందు మాత్రమే గోచరించెడివి- తుచ్ఛమై బహు
 ప్రయాసలభ్యమయిన స్వర్గాదితుచ్ఛసుఖము అజ్ఞులకే అభిమానపాత్రము
 కాని తత్త్వవేత్తలకు బహుమతముకాదు- స్వర్గసుఖమెంతటిది? అది
 యొకసుఖమా! తత్త్వజ్ఞానము లభించని మూఢులకు అది సుఖముగ
 తోచుట యుచితముకావచ్చును- బంగారము దొరకనివాడు ఇత్తడిని
 కూడా పోగొట్టుకుంటాడా! చూడాలాదులయొక్క సాంగత్యముచే
 నీవు సుఖముగా జ్ఞానమును పొందగలవు- ప్రయాసకరమయిన ఈతప
 స్సులో మునిగిపోయానేమి? ఆశ్రమాది వికల్పసహస్రములతో సాధింప
 తగిన ఈతపస్సు ఆద్యంతములలో దుఃఖప్రదమే- మధ్యలోమాత్రము

కొంచెము సుఖముగ నుండును- తపస్సుచేయాలంటే చానప్రసాది
 ఆశ్రమములందభిమానముండవలెను- సాధనమాలవిషయమయిన మన
 శ్శింతలు అవసరము- మధ్యమధ్య వేలకొలది విత్తేషములు కలుగుచుం
 డును- ఇంతటి విత్తేషసామగ్రితో సాధ్యమయిన తపస్సు బంధకమే-
 ఒకవేళ ఫలము కలిగినా అది కుత్సితముకాని శుద్ధఫలము కానేరదు-
 కనుక నీవు కృత్యచాంద్రాయణాది తపఃక్షేత్రప్రచరమయిన అనర్థములో
 ఇంతవరకు ఎందుకు మునిగిపోయినావు? తపస్సుయొక్క అదిభాగము
 ఆచరణావస్థ- అది దుఃఖరూపము- అంతభాగము ఫలక్షయావస్థ-
 ఇదియు దుఃఖరూపమే- మధ్యలో స్వర్గాదిభోగదశలోనే కొంచెం
 సుఖము- అయినా ఇంతమాత్రంతో నీవు చేసిన తపస్సు పూర్తిగా
 వ్యర్థంకాదు- ఆతపస్సుచేతనే చిత్తకషాయము పరిపక్వమయినది-
 అందువలననే తత్త్వబోధకు సమయము ఆసన్నమగునది- కనుక తపో
 రూపములయిన వికల్పాంశములన్నీ ఏనిర్వికల్ప తత్త్వజ్ఞానమందు పరిణ
 మించుచున్ననో దానిఫలమే నీటన్నిటికిఫలము- ఆఫలము సిద్ధించినపుడే
 యివిఅన్నీ ఫలవంతములగును- ఈవిషయమును “నివిదిషంతి యజ్ఞేన
 దానేన తపసా” అనుశ్రుతి చాటుచున్నది- కనుక నీవు జ్ఞానమునందు
 స్థిరపడుము- అతినిర్మలమయిన చిదాకాశము నుంచినయే సమస్తప్రదార్ధ
 ములు పుట్టుచున్నవి- పెగుగుచున్నవి- లయించుచున్నవి- “ఇదికార్యము
 ఇది అకార్యము” అనే వికల్పములన్నీ బ్రహ్మసముద్రంలోని బింగు
 పులే కనుక సముద్రస్థానీయమయిన నిర్వికేమబ్రహ్మమునే ఆశ్రయిం
 చుము- వంధ్యములయిన ప్రాపంచికప్రదార్ధములను ఆశ్రయించి లాభము
 లేదు- ఆత్మ పరమప్రేమాస్పదము- నిరతిశయానందరూపుడయినతాను
 ఇతరఫలమును యాచించుట (ప్రార్థించుట) కంటే నిరతిశయమయిన
 స్వలాభమును ప్రార్థించుటయే మెరుగు-

శ్లో॥ ఇష్టంమే ప్రార్థయస్వేతి యదైవ ప్రార్థ్యతే సఖే ।

స్త్రీయాతదైవ సకథం దయితః ప్రార్థ్యతే స్వయమ్ ॥

అత్రవ్యాఖ్యా=యథా అలబ్ధవయితయా స్త్రియా లబ్ధవ్య వయి
తంసతి మేఘస్త్వం ప్రార్థయస్య ఇత్యన్యత్ ప్రార్థ్యతే తద్దైవ స్వయం
దయితవ కథం వప్రార్థ్యతే । తస్మిన్ స్వాధీనతయా లబ్ధే తదధీనలబ్ధ
వ్యాంతరాణాం స్వతవవ లాభాత్ ఇతిభావః ॥ అని-

అ=భ ర్త లభింపనిస్త్రీ ముందులభింపరిగిన భర్తనుగురించి, ఓ
నాథా ! నాకిష్టమయినదానిని కోరుము (ప్రార్థించుము) అని ఇతర
వస్తువునుగురించి యెట్లు ప్రార్థించునో అట్లే స్వయముగా తాను భర్తనే
ఎట్లు ప్రార్థించడు? భర్తలభించి తనకు స్వాధీనమయినచో వానిస్వాధీ
నములోనున్నవన్నియు స్వయముగానే లభించునుకదా! అని భావము-
ఆత్మార్తిక్తవస్తువులన్నీ సంకల్పనిర్మితములు- అపాతభాసురములు-
వీటిని మూఁగులు పురుషార్థములుగా భావించుచు- (గ్రహించుచు)కాని
ప్రాజ్ఞులు గ్రహించరు-జలప్రతిబింబితములయిన సూర్యప్రతిబింబములను
జూచి మూఁగులు ముగుసు కుందురు కాని వినేకులు ముగుసుకొనదు-
జ్ఞానము లభించిన తరువాత స్వర్గాది సాధనములవలె మోక్షసాధన
ములుకూడ హేయములగును-

సర్వపదార్థములందును సదంశము సత్త్వముగ నే గ్రహించవలెను-
అసదంశమును నాశ్యముగ నే గ్రహింపవలెను- ఇందు పారపడకూడదు-
ఇట్లు పదార్థములను గ్రహించువాడు స్థిరచిత్తుడనబడును- ఇట్టి వానికి
పునః సంసారబంధముండదు వివేకజ్ఞానము కలిగిన పిదప పురుషాప
రాధమువలన కలిగెడు విపత్తి యుండనేరదు- లోకములో కలిగే
దుఃఖములన్నీ చిత్తచాపల్యమువల్ల కలిగెడివే-

రాజా ! ఎవ్వనిచిత్తము స్థిరమైనదీ, శాంతమయినదీ, యగునో
అట్టివాడు మహానందమునొందును- అఖండసామ్రాజ్యము నొందును-

తత్త్వజ్ఞుడవగు శిఖిర్దృజా ! నీచిత్తమునందలి స్పందాస్పందము
లను ఒకేమాదిరిగా జూచి నీవుమాత్రము వాటికి సాక్షిమాత్రుడవుగ
నుండుము-

శిఖి॥ మునీంద్రా ! స్పందాస్పందములు రెండును ఎట్లు ఐక్యము నొందును ? ఈనాసందియమునుగూడ దీర్చుడు-

కుంభ॥ సముద్రములో శుద్ధమయిన జలము తరంగములుగా చలించినట్లు జగద్వ్యాపకమయిన పరమాత్మ యొక్క డే స్పందాస్పంద రూఃములతో బుద్ధివృత్తులచే స్పందించుచున్నాడు- సచ్చిదానందాత్మికమయిన బ్రహ్మమునే మూఢులు జగత్తుగా గ్రహించుచున్నారు- చిత్స్పందమే సృష్టిలో సంసారమని పిలువబడుచున్నది-వింధ్యహిమాద్రి మున్నగు పరిస్పందములు శబ్దమాత్రములు- కాబట్టి ప్రపంచసాక్షియయిన పరమాత్మయే స్పందాస్పందరూపుడని భావించుచో స్పందాస్పందములు రెండును ఐక్యమునుజెందును- కావున చిత్ స్పందమాత్రమే స్వరూపముగాగల సృష్టి సమ్యక్ జ్ఞానముఃలిగినతోడనే నశించును- సమ్యక్ దృష్టి లేనివారలకు త్రాటిమీద సర్పభ్రాంతి పుట్టినట్లే జైత్రవ్యమునందు ప్రపంచ (సంసార) భ్రాంతి కలుగును- కావున స్పంద సహితమయిన చిత్తు సృష్టి- స్పందరహితమయిన చిత్తు బ్రహ్మపదార్థము- ఇది తుర్యాతీతము- అవాఙ్మైనసగోచరము- శాస్త్రమువలనగాని సజ్జనసంపర్కమువలనగాని, సంతతాభ్యాసయోగమువలనగాని, క్రమంగా చిత్తము నిర్మలమగుచో అపుడు బ్రహ్మాతత్త్వము మనస్సులో సాక్షాత్కారము నొందును- ఇది కేవలము అనుభవైక వేద్యము-

రాజా ! నీవు అట్టి అనుభవములోకి వచ్చితివి- నాయుపదేశము వల్ల స్థైర్యమును మాత్రమే సంపాదించుకొనుము- భేదకములయిన దేహాద్యుపాధులు మిథ్యాభూతములు కనుక నీవు అభేదదృష్టితోనుండి వీతశోకుడవగుము-

ఇట్లు ౧౦౧వ సర్గ సమాప్తము.

౧౦౨. శిఖిధ్వజసమాధానము.

కుంభుడు॥ శిఖిధ్వజా ! నీకు నేను అధ్యారోపాపవాదములచే పరిపూర్ణబ్రహ్మాతత్త్వమును చెప్పితిని- ఇదివిని గ్రహించి ఆలోచించు

కొని అజ్ఞానావరణభంగమువల్ల పరమపదము సాత్వోత్కరోమగుచుండు ఒకానొకపుడు సమాధియందును, ఒకానొకపుడు వ్యవహారమునందును నీయిష్టానుసారముండుము- నేనీపర్వకాలమున దేవేంద్రసభకు వెళ్లుచున్నాను- అచటికి బ్రహ్మలోకమునుంచి నారదుడేతెంచును- నేనతనికి కనిపింపనిచో అతడు కోపించును- గురువులకు కోపముచచ్చునటుల ప్రవర్తించుట శిష్యులకు ఔమంకరముకాదు- నేనుపదేశించిన దృష్టిలోనే నీవుండుము- ఇదే పరమపావనమయిన దృష్టి-

వసిష్ఠులు॥ రామా! కుంభుడిట్లు చెప్పి శిఖిధ్వజుడు నమస్కరించి బదులుచెప్పలోపుగనే అంతర్ధానము చెందెను-

(గమనిక- వీరివురు భార్యార్థ ర్తలుకనుక పతివ్రతలు భర్తయొనర్చెడి నమస్కారమును గ్రహించకూడనందున కుంభుడట్లు అంతర్ధానము నొందెను.)

శిఖిధ్వజుని యెదుట కుంభుడు కనిపించలేదు- శిఖిధ్వజమహారాజు ఆశ్చర్యపడినాడు- ఈవిచిత్రసంఘటనమునుగూర్చి ఆలోచించుచూ గోడమీది బొమ్మవలె ఉండిపోయెను- “ఇదంతా దైవవిలాసము- దైవమే కుంభుడనుమిషతో వచ్చి బోధించిపోయినాడు- నాగదుని కుమారుడయిన కుంభుడెక్కడ? నేనెక్కడ? కేవలము నాకు అదృష్టకాలము సంప్రాప్తమగుటవలననే ఇట్టిబోధ నాకుకలిగెను-

ఆహా! నారదపుత్రుడగు కుంభుడు చక్కగా బోధించినాడు- చాలకాలమునుంచి అజ్ఞాననిద్రలోనున్న నన్ను మేలుకొలిపినాడు- నేను కర్మజాలమనే బురదలో మునిగియున్నాను” “ఇదిచేయవలెనా!” “అది చేయవలెనా” అనే వ్యామోహంలోపడి తిరుగుచున్నాను- “ఇపుడు నాకు అతిచల్లని బోధ అబ్బినది- అతిశాంతమయిన పదవి లభించినది- శాంతించుచున్నాను- సుఖించుచున్నాను- కేవలము ఆనందస్వరూపునిగ నున్నాను- నేనిపుడు గడ్డిపోచనుకూడ కోరను- యథాస్థితుడనై యుందును-”

అని యిట్లు శిఖిధ్వజమహారాజు ఆలోచించుచూ రాతిబాహ్మవలె
వాగాదిచేష్టలుడగ సమాధిలో నుండిపోయెను-

ఇట్లు శిఖిధ్వజమహారాజు సమాధియందు నిర్మలాంతఃకరణముడై
సర్వసముడై విశ్రాంతిచెంది సంసారభయమునువీడి యోగశక్తిచే
నిదురించెను-

ఇట్లు ౧౦౨వ స్కంధ సమాప్తము.

౧౦౩. కుంభుడుమరలవచ్చుట.

వసి! రామా! శిఖిధ్వజమహారాజు ఇలా నిర్వికల్పసమాధిలో
ఉన్నాడు- అతనిపరిస్థితి కావ్యమువలెను కుడ్డములాగను ఉంది- ఇక
చూడాల (అతనిభార్య) వృత్తాంతం చెబుతావను-

కుంభుడనే వేషంతో భర్తకు ఆత్మతత్త్వమును ఉపదేశించింది-
అంతర్ధానమయింది- వెంటనే ఆకాశంనాటింది- మాయచే నిర్మిత
మయిన దేవపుత్రాకృతిని (కుంభునివేషమును) విడిచిపెట్టింది- సుంద
రులు మోసపోయే స్త్రీ ఆకారాన్ని ధరించింది- ఆకాశమార్గాన క్షణంలో
తనపురము చేరింది- అంతఃపురం ప్రవేశించింది- లోకులుకు కనిపిస్తూ
రాజకార్యములను నెరవేర్చుకొంటున్నది- మరల కుంభ వేషమును
ధరించి మూడురోజులలో ఆకాశమార్గాన శిఖిధ్వజుని వనమును చేరినది-
అచ్చటివారందరు (అనగా వనభూమిలోనుండువారు) ఆ రాజసుమాత్రం
నిర్వికల్ప సమాధిలోనున్నవానినిగానే చూచుచున్నారు-

అశ్వా! ఈరాజు అదృష్టవశంచేత ఆత్మయందు విశ్రాంతి
చెందినాడు- స్వస్థుడు- శాంతుడు- సర్వసముడు- అని పలుమారు
చెప్పుకొనుచున్నారు- ఇలాంటిస్థితిలో చూడాల (అతనిభార్య) (కుంభ
వేషధారిణి) ఇలా ఆలోచించింది-

"ఇతనిని పరమాత్మపదమునుంచి మేలుకొలిపెదను- ప్రారబ్ధకర్మ
మిగిలియుండగా ఈతడు దేహత్యాగం చేయటం ఎందుకు? కొంత

కాలము ఇతడు రాజ్యముతో తాని, వివినముతో గాని, విహరించుగాక-
 అనగా అడవిలోని భోగ్యములను అనుభవించెడి కర్మ ఉన్నంతవరకు
 అడవిలోను, రాజ్యభోగముల ననుభవించెడి కర్మ యున్నంతవరకు
 రాజ్యమునందును ఉండుగాక- మేమిద్దరము ఒకేదభా దేహత్యాగ
 మొనర్చెదము- ఇతడిప్పుడే దేహత్యాగముచేయుచో నేనితనికి చేసిన
 యుపదేశము సప్తమభూమికా వస్థితిపర్యంతము (ఏడవభూమికయం
 దుండేంతవరకు) పరిపాకమును జెందను- కనుక జీవన్ముక్తి సుఖము
 భవము కొరకుకూడ ఇతనిని సమాధియంది లేపెదను” అని ఆలో
 చించి పెద్దపెట్టున సింహగర్జనము చేసినది పలుమాను వనేచరులకు
 భయంకరమగునట్లు ఆ నాదానికాతకు కదలలేదు- కొండరాయివలె
 అలాగే ఉన్నాడు- అలా మాటిమాటికి ఆమె సింహనాదముచేసి
 ఎట్టకేలకు చలింపజేసినది- చలింపజేసినా, పడవేసినా, ఆరాజుకు మెల
 కువరా లేదు- అప్పుడు చూడాల ఇలా అనుకొన్నది-

“అహో! ఇతడు పరమాత్మయందు గట్టిగా లీనమయినాడు-
 ఈతని నేనేవిధముగ మేలుకొలిపెదను? అధవా ఇట్టి మహానుభావుని
 నేను మేలుకొలుపుట యెందుకు- తత్త్వజ్ఞానమును పొంది విదేహుడై
 (దేహత్యాగముచేసి) సుఖముగా నుండుగాక నేనుకూడ ఈస్త్రి దేహాన్ని
 విడిచిపెట్టి పునర్జన్మరాహిత్యము కొరకు ఇతనితోకూడ పరమపదమును
 చేరెదను.” అని ఆలోచించి తనశరీరాన్ని విడిచిపెట్టుట కుద్యమించింది-
 తాని మరల ఇలా ఆలోచించినది- “అయినా ఈతని అంతఃకరణలో
 ప్రారబ్ధకర్మశేషము ఉన్నదా? లేదా? చూస్తాను- ఉన్నట్లయితే
 జనమయమునందే ఇతడు సంప్రబోధమును పొందగలడు- అప్పుడు నాచే
 ప్రబోధితుడయినను జీవన్ముక్తుడగుచూ నావలె విహరించును- వాసనా
 శేషములేక అదికూడనశించి ముక్తుడగుచో అప్పుడు నేనుకూడ ఇతనితో
 కూడనే ముక్తి నొందుచును” అని యిట్లు ఆలోచించి చూడాల భర్తను
 కంటితో చూచింది- తాకింది- వంటివేగిమిని బట్టి ఇతడు జీవించి
 యున్నాడని సంజేహించింది- వాసనాశేషమున్నట్లు గ్రహించింది-

ఈతని యంతఃకరణములో సచూఢినుంచి వ్యుత్థానమునకు కారణమయిన వాసనాశేషమున్నదని బయటికి వాచాచేప్పినది-

శ్రీరా॥ మునీంద్రా! మిక్కిలి శాంతచిత్తుడై కాష్ఠలోష్ఠసమానాకారంగా ఉండి ధ్యానమార్గంలోనున్న ఆరాజయొక్క సత్వశేషము (వాసనాశేషము) ఎట్లు తెలియబడినది- అని అడిగాడు శ్రీరామచంద్రుడు-

వసి॥ వసిష్ఠుడు జవాబు చెబుతాడు-

రామా! ఎవనిశరీరంలో బుద్ధివిపరిణామము (తేలిపికిమాగు) అపక్షయము మొదలగు వికారములు ఉద్భవించకుండా ఉండునో అంత వరకు అతని హృదయంలో వాసనాశేషమున్నట్లు భావించవచ్చును- బీజంలో పత్రపుష్పఫలాదులున్నట్లు, చిత్తచలనములేక, సచ్చిదానందపదార్థమునుంచి కదలక నిర్వికల్పకమై అచలమువలె నిశ్చలముగా నున్న వానికాయము (శరీరము) గ్లానిని (బాధ) చెందదు- సంశోషమునూ చెందదు- ఉదయాస్తమయములను జెందదు- సమానముగ నుండును- ఇట్లుగాక సవికల్పడయినవాని చిత్తము చలనము చెందును- బుద్ధిపరిణామాపక్షయాది వికారములనుగూడ జెందును- సర్వవ్యవహారమునకు చిత్తస్పందమే కారణము- భావవికారములన్నిటికీ ఇదే కారణము- పుష్పములన్నిటికీ వసంతముతువే కారణము-

కనుకనే వాసనాశేషమును పురస్కరించుకొని ఈ దేహమునుంచి మరొక దేహమునకు వెళ్ళబోవువానికి మాటిమాటికి ప్రయత్నపూర్వకముగ చిత్తము నిగ్రహించు కొనబడుచున్నను, హర్ష, కోప, సంమోహాది వికారములు పుట్టుచుండును- వాటిని నిగ్రహించుకొనుశక్తి వీని కుండదు- ఈ వికారోద్భవమును లింగమే అవశ్యము పునర్జన్మమున్నదనుటకు కారణము- చిత్తమునందు హర్షాదివికారములు శాంతించుచో శరీరములందలి అపక్షయాది వికారములకూడ శాంతించును- కాబట్టి చిత్తమునందు "అహం" అనే భావనయే దేహమునందు వృద్ధ్యాది వికారములకు కారణము-

కాబట్టి చిత్తమును అహముని పరిగ్రహించుటయే దేహము నందలి వృద్ధ్యాదివికారములకు హేతువని భావము- సమానమయిన జలప్రవాహమునుంచి తరంగాదులుదయించవు- సమానమయిన అంతః కరణమునుంచి జరాపలితాదిదోషము లుదయించవు- ప్రారబ్ధశేషము నశించనిదే వాసనాక్షయము కలుగదు- సర్వసమమయిన ఆత్మతత్త్వము భాసించినకాని ఇవియేనియు నశించవు- ఎవని దేహమునందు చిత్త ముండదో (అజ్ఞానికి) ఎవని చిత్తమునందు సత్త్వము (వాసనా శేషము) ఉండదో వానిదేహము పంచత్వము (మరణము) నొంది లయించును-

శిఖిధ్వజుని దేహము నిశ్చిత్తము (అనగా విక్షేపరహితము-నిర్వికారము) కాని ఊష్ణ (వేడిమి) తో కూడియున్నది- వాసనాశేషముతో కూడియున్నది- అంచేత నశించదు- భర్తయొక్క శరీరము ఇలాంటిదని నిశ్చయించుకొని చూడాల తన శరీరమును విడిచిపెట్టక నెంటనే ఇలా ఆలోచించినది- “నేను నాభర్తయొక్క జీవాత్మ తత్త్వంలో ప్రవేశించి ఆయనకు ఇకముందు చాలకాలమునకు కలిగడి తత్త్వబోధను ఇప్పుడే చేసెదను- అట్లు చేయనిచో రాజ్యపాలనమందు నియుక్తురాలనగు నేను నాభర్తనలె సమాధియందుండజాలను- వృద్ధిశురాలనై ఎట్లకేలకు ఏకాకిగా నుండగల్గుదును” అని యిట్లు ఆలోచించి తన శరీరమునువిడిచి భర్తశరీరములోని చిత్తత్వములో లీనమయినది- అచట నిర్వికల్పసమాధిచే క్షీరోదకమునలె ఏకరసభూతమయిన చైతన్యమునకు భర్తసంబంధమయిన చిదాభాస సంవలితబుద్ధినుంచి వేరు పడెడి చలనమును సంపాదించి పక్షిగూటిలో చేరినట్లు మరల తనశరీరమును ప్రవేశించినది- నెంటనే నారదపుత్రుడగు కుంభునియొక్క ఆకారమును ధరించి లేచి వెళ్ళి పూలతోటలో కూర్చొని తుమ్మెదస్వరముతో నామగానమును ఆరంభించినది- ఆనామగాన స్వరమును విని చిదాభాస వ్యాప్తమయిన శిఖిధ్వజుని బుద్ధికి, శిఖిధ్వజుడనే అహంభావ సంస్కారము ఉద్బుద్ధమై శిఖిధ్వజుని కాయమునుంచి లేచినది- కంటికి దర్శన

శక్తినిచ్చినది- దానితో శిఖిధ్వజుడు ఎదుట నామగాన తత్పరుడయిన కుంభుని చూచినాడు- (చూచాడు) దివ్యరూపమును ధరించిన నామ నేడమామేమి? అనినట్లు భాసించినాడు కుంభుడు శిఖిధ్వజునకు- ఇలా అనుకొనినాడు శిఖిధ్వజుడు-

“అహో నేనెంతటి ధన్యుడను? మరల మునీంద్రుడు ప్రత్యక్షమయినాడు” అని చెప్పి మా కుంభునకు పుష్పమునిచ్చినాడు-

స్వామీ! మాభాగ్యవశంచేత మరల మాకు దర్శనమియ్యవలెనను తలంపు మీకు కలిగినది- అధవా! ఇది నాభాగ్యమునుకొననేల? మహానుభావులు స్వయముగానే పరుల ననుగ్రహించుటకు పాలుబడుచుందురు- మహానుభావులెవరు పరానుగ్రహ తత్పరులుగ నుండలేదు? మమ్ము పవిత్రపరచుటయే మీరాకకు కారణము- కాక మరొక కారణమేమున్నది? చెప్పండి మీరాకకు- అన్నాడు శిఖిధ్వజుడు-

కుంభు|| కుంభుడు జవాబు చెబుతాడు- రాజా! ఎప్పుడు మిమ్ము విడచి నేను యిటనుంచి సెడలిపోతినో అప్పటినుంచి నాచిత్తము మీతోకూడనే ఉన్నది- అనగా మిమ్ములనే స్మరించుచున్నది- కనుకనే యిప్పుడు స్వర్గంలోకూడ నేనుండను- మీయొద్దనే యుండును- రాజా! రమ్యమయిన వస్తువులలో ఏది అత్యంతాభీష్టమో అయ్యదిప్రయత్నించియే పొందదగును- కాన మిమ్ముసందర్శించవలెనన్న ప్రయత్నముతోడనే యిచటకు నారాక కారణమేమన? మీవంటి బంధువుకాని, ఆత్మడుకాని, సుహృదుడుకాని, మిత్రుడుకాని, విశ్వసింపదగినవాడుకాని, శిష్యుడుకాని, లోకంలో మరొకడు ఉంటాడని నేను తలంచను-

శిఖి|| అబ్బా! నాపూర్వపుణ్యము ఫలించినది- మీకు అసంగులయినను నా సమాగమును కోరుచున్నారు- “ఇదిగో వనము- ఇవిగో వృక్షములు- ఇదుగో భృత్యుడనయిన నేను- మీకు స్వర్గము రుచించనిచో ఇట (నాసన్నిధి)నుండుడు-మీరిచ్చినయోగశక్తి చేనేనువిశ్రాంతిని పొందినాను- మీకువలె నాకుగూడ స్వర్గమిద వాంఛ లేదు- నాకుప

పిదప కుంభుడు (చూడాల) యీకొండమీద మరొకవనమునకు నెళ్ళుదామని అన్నాడు శిఖిధ్వజునితో - శిఖిధ్వజుడంచు కంగీకరించాడు - ఇద్దరు పిహరించారు - అనేకవనములు, మైదానములు, కొండచరియలు సరస్సులు, కొండశిఖరములు, నదులు, గ్రామాలు, నగరాలు, రమ్యమయిన ధ్వనిగల గిరులు, పుణ్యతీర్థములు, దేవతాయితనములు, తిరిగి చూచారు - ఇద్దరినీ ఒకేమనస్సు ఏడ తెరిపిలేని స్వేదాం - ఒకరి అనుభవాన్ని మరొకరు చెప్పుకొంటూ దేవతలనూ, పితృదేవతలనూ పూజించుకొంటూ ఉన్నారు - “ఇదియిల్లు” “ఇదికాదు” అనే భేదబుద్ధి వాళ్ళకు లేదు - ఇది యిష్టము ఇది అయిష్టము అనేబుద్ధి కూడ వీళ్ళకు లేదు - ఒకచోట బూడిదకొట్టుకొని, మరొకచోట మంచిగంధము పూసికొని, యీకొకచోట దివ్యాంబరములధరించి, ఒకచోట చిగురాకులు కప్పుకొని, ఒకచోట పూలమాలలచే అలంకరించుకొని విహరించారు - కొద్దిరోజులలోనే ఇద్దరూ సమచిత్తులగుట చేతనూ నాసనారహితమయిన చిత్తము కలవారగుట చేతనూ శిఖిధ్వజుడు కుంభునివలె అయిపోయాడు - ప్రకాశించాడు -

పిదప నారదపుత్రుడగు కుంభునివలె ప్రకాశించుచూ కలకలలాడుచుండే శిఖిధ్వజునిచూచి చూడాల ఆలోచించుకున్నది - ఇలా “ఇతడు ఉదారచిత్తుడు - వనభూములు అతిరమ్యములు - మన్మథునకూ, అనురాగమునకూ మోసపోని యీపరిస్థితి ఆనాయాసమయినది - అతిసులభమయినది - యదృచ్ఛాప్రాప్తములయిన జీవన్ముక్తుల భోగములను అభిలషించని వారల చిత్తివృత్తి అతిమూఢము - కేవలము భోగనివృత్తియందు నిర్బంధము పనికిరాదు - అనిగా “నేనేమియు అనుభవించను” అనెడిది యెవ్వరికి పనికిరాదు - నాభర్త అత్యుదార చిత్తుడు - నిశ్చింతుడు - (చింతారహితుడు) వయస్సు నూతనము - పూలగుబురులు గృహములు - ఈస్థితిలో కామనికానిస్త్రీ పనికిమాలినది - (దురదృష్టవంతురాలు) అడవిలోని పూలతీగలు గృహమై భర్త స్వాధీనమయి యుంటే ఏప్రియురాలు అభర్తతో రమించదో ఆమె దుష్టాంగన అన్న

మాటే- ఛీ ఆమెబ్రతుకు- రమ్యమయిన భర్తను పెండ్లాడి అతడు నిర్జనప్రదేశంలో దొరకితే ఆడదయ్యియుండి ఏస్త్రీ రమించదో అతనితో ఆస్త్రీబ్రతికి యేమిలాభము? నింద్యముకాని భోగము దానియంతటి అదిలభించినపుడు దానిని విడిచి పెట్టిన వాడెంతటి జ్ఞానియయిన యేమి లాభము? వాడు యేమి అనుభవించినట్లు? జన్మించి యేమి చేసినట్లు? కావున ఈవనంలో నాప్రజ్ఞావిశేషంచేత మాతనప్రపంచాన్ని నిర్మిస్తాను- అందుకు మెచ్చుకొని నాభర్త నాతో రతిసుఖం అనుభవిస్తాడు- అని యిలా ఆలోచించి కుంభవేషమును ధరించిన చూడాల పూలగుబురు చాలుననుండి భర్తతో ఇట్లన్నది- ఆడకోకిల మగకోకిలతో అన్నట్లు-

కుంభుడు॥ రాజా! ఈరోజు చైత్రశుక్లపాడ్యమి ఈనాడు దేవేంద్రుడిగారి యాస్థానమున దేవఋషులందరు సమావేశమగుచురు- నా తండ్రియగు నారదులుకూడ నచటి కేగుచురు- నేనుకూడ ఆయనసోట వెళ్ళవలెను- ఇదిమాకు అనాదించి మామూలుగా జరుగుచున్నది- దానిని విడువరాదు- కావున సాయంకాలమువరకు నారాకను మీగు నిరీక్షిస్తూ ఉండండి- ఏమీ కంగారు పడమాకండి- సాయంకాలానికిలా ఆకాశమార్గాన స్వర్గమునుంచి తిరిగివస్తామనేను- స్వర్గముకంటె మీసా గత్యమే నాకు మిక్కిలి సంకోపదాయకము” అనిచెప్పి భర్తగారి ప్రీతికొరకు నందన వృక్షమునుంచి పుట్టిన పూగుత్తిని భర్త చేతిలో ఉంచినది- (భర్త కిచ్చినది)-

భర్త (శిఖర్వజుడు) త్వరగా మరలి రమ్మన్నాడు- అంటూ ఉండగానే శరత్కాలమేఘువలె ఆకాశానికి యెగిరిపోయింది చూడాల- నెళ్ళుచూ ఉండగా వనవాతముచే (అడవిగాలిచే) ప్రసరించెడి స్వభావముగల పుష్పాంబలిని విడచినది ఆమె హేమంతఋతుకాల మేఘము ముత్యసింధువును విడిచినట్లు తనను విడిచి నెళ్ళుచున్న కుంభుని వర్షకాలపు మేఘమును నెమలిచూచినట్లు కంటపడునంతవరకు చూచినాడు శిఖర్వజుడు-

శిఖిధ్వజుని కనిచూపుచాటిన తరువాత కుంభుసిరూపం విడిచిది-
చూడాలరూపం ధరించింది- తన నగరమును చేరినది- అంతఃపురమును
ప్రవేశించినది- అన్ని విభములయిన కార్యములను సంపాదించుకున్నది
నెంటనే- శిఖిధ్వజుని యెదుటపడినది చెట్టునుండి ఆకు, పువ్వు పడినట్లు-
చూడాల యొక్క ఆకారముతో నున్న కుంభుని చూచాడు శిఖిధ్వ
జుడు- లేచినాడు- భేదపడినాడు- (బాధపడ్డాడు) అత్యాదరంతో
ఇలా అన్నాడు-

ఓ దేవపుత్రా! నీకునమస్కారము- మనోవ్యాకులంగా ఉన్నట్లు
కనిపిస్తున్నా రే- మనస్తాపాన్ని విడిచిపెట్టండి- ఇదిగో ఆసనము-
కూర్చండి- తత్త్వజ్ఞానంగల సత్కుసుమములు హర్ష విపాదములవల్ల కలి
గెడి వికారములను ఆశ్రయించరు- (పొందరు) అన్నాడు శిఖిధ్వజుడు-

వసి! రాజా! శిఖిధ్వజుడు ఇలా అనేపరికి కుంభుడు ఆసనము
మీదకూర్చుండి కుఃఖార్తనాదముతో ఇలా అన్నాడు-

కుంభు! రాజా! దేహమున్నంతవరకు సమచిత్తులై కర్మేంద్రి
యములతో ఎవరు వ్యవహరించరో వారు తత్త్వనేత్రులుకానేరరు-
లోకవంచకులు-తత్త్వనేత్రులుకాని మూఢులు సమచిత్తులుకాని కారణం
చేత హఠాత్తుగా గ్రహింపబడిన ఆయాకర్మేంద్రియ నిగ్రహావస్థలనుంచి
జారిపోవుదురు- (యావత్తిలం యథాతైలం) తీలలుండు నంతవరకు
అందు తైలముండును “అన్నట్లు దేహమున్నంతవరకు దేహదశలను
అనుభవించవలయును”- అట్లునుభవించనివాడు కత్తితో ఆకసమును
కోయుచున్నాడు- కావున దేహావస్థలను పరిత్యజించుట ఉత్తమమయిన
పనికాదు- (మంచిదికాదు) సమాధివశంచేత దేహదశలను మరచిపోవు
నట్లు చేసికొనవలెనుకాని, హఠాత్తుగా కర్మేంద్రియములను నిగ్రహించు
కొనుట మంచిదికాదు- కాబట్టి జ్ఞానికూడ దేహదశలను ఉల్లంఘింప
కూడదు- నేనుకూడ అద్దాని ననువర్తించుట దోషముకాదు- పరమేష్ఠి
మున్నగువారు (బ్రహ్మ)కూడ అనిషిద్ధములయిన దేహావస్థలను అనువ

ర్తించియే యున్నారు- ఈయది ప్రారబ్ధకర్మనియతియొక్క స్వభావము- నీకు అంతా సముద్రములోని కేచేరును- అజ్ఞానులుకాని, జ్ఞానులుకాని, దృశ్యజాతముకాని ఇదిఅంతా నియతిని అనుసరించియే ప్రవర్తించును- కాని తత్త్వజ్ఞులు బుద్ధింద్రియములతోనూ, కర్మేంద్రియములతోనూ, ప్రారబ్ధకర్మాయత్తమయిన ప్రస్తుత దేహమునునునంతవరకు నియతిని గడుపుకుంటారు- అజ్ఞానులు మాత్రము సర్వజ్ఞోభముతో సుఖదుఃఖ దశలకులోనై లక్ష దేహములతో నియతిని అనుసరింతురు- (గడపు కొందురు.)

కనుక రాజా! ఏప్రాణికి “ఈజన్మలో ఇలా సుఖములందుండ వలెను- దుఃఖదశలందు ఇలా ఉండవలెను” అని తమతమ కర్మల ననుసరించి యెల్లెట్లు లలాటమునందు వ్రాయబడియున్నదో ఆప్రాణి ఆయావిషయములందు అట్లే తప్పక నడచుకోవలెను- ఈయది ప్రారబ్ధ కర్మయొక్క విలాసము- ఇది దుర్లంభము-

ఇట్లు గంధవ సర్గ ముగిసినది-

గంధ. కుంభునకు స్త్రీత్వలాభము.

శిఖి! కుంభ కా! జీవకదంబము(సమూహము) నియతిప్రకారము ప్రవర్తించుట భాయమగుచుండ నీవు దేవుడవయియుండికూడ ఇంతగా భయపడుచుంటివేల?

కుంభుడు|| రాజా! విను నాచరిత్ర నా మనోగతమయిన భావం అంతాచెబుతాను- నెనుక జరిగినదంతయు నీకు విష్ణువింతును- స్నేహితులతో చెప్పకుంటే దుఃఖం కొంత తగ్గుతుంది- ఎంత నల్లకారు మేఘు యున్నా వర్షంకురిస్తే తేలికపడుతుంది- స్నేహితులు అడిగితే చిత్తము ప్రసన్నమవుతుంది- ఇండుపగింజయొక్క గంధం కలిపితే నీరు తేల పడినట్లు- నేను మీయొద్దనుంచి వెళ్లుచూ మీకు పూలగుత్తియిచ్చి నాను- ఆకసమునకెగిరి స్వర్గంచేరినాను- అచట నాతండ్రితో సభాస్థాన

మలంకరించి నాను- అటనుంచిలేచి ఇచటికేజేచదలచి నాతండ్రిగారి శైలవుపుచ్చుకొని స్వర్గాన్ని విడిచినాను- ఆకాశమును చేరినాను- సూర్యాశ్వములతో వాయువేగంతో వచ్చుచున్నాను- పిదప సూర్యుడొకమార్గాన వెళ్లుచున్నాడు- నేను మరొకమార్గాన వచ్చుచున్నాను- వచ్చేవారిలో నిండుజలముతోనుండిన మేఘములమధ్య వచ్చుచుండెడి దుర్వాసమహామునిని చూచాను- పయోధరములచే ఆచ్ఛాదిశుడై వద్యుద్వలయముచే బలంకృతుడై అభినారికా స్త్రీతో సమానంగా ఉన్నాడు అతడు- చూచాను అతనిని- ఇలా అన్నాను అతనితో నను స్కరించి- మునీ! నల్లనివస్త్రము ధరించిన మీరు తమిషా (చీకటి) అనే అభినాదికతో సమానంగా కనిపించుచున్నారని అన్నాను- ఈ మాటపిని ఆముని నన్ను శపించాడు ఇలా- “ఓయీ! నీవు స్తనములు కేశములూకలిగి ఈవభావములతో ఒప్పుచూ రాత్రియందు ఆడదానవు కాగలవు నన్నీమాట అన్నందుకు అని-

ఈగుర్వార్త విని ఆముసలి బ్రాహ్మణునినుంచి మదిలోకొంచెం విచారించుకునే లోపుగనే ఆతడంతిర్ధానమయ్యాడు- ఈనిమిత్తముచే నేను దుఃఖిస్తూ ఇచటికి వచ్చాను- ఇదీ నాదుఃఖానికి కారణము-జరిగిన విషయం చెప్పాను- అంచేత రాత్రీపూట ఆడదానినయినాను- రాత్రి వేళ ఆడుదానితనము నాకు తెచ్చుకు- దీనిని ఎలాగడపుకోనేది- రాత్రి వేళ స్తనాద్యవయనములుగల ఆడుదానినై నేను నాతండ్రియొగుట ఏమని చెప్పుకునేది? సంసారచక్రంలో మానవులకు విషమపరిణామములు అనివార్యములు కావచ్చును- నేనుకూడ యువకులకు కలహ విషయ మయినాను- అబ్బా! కష్టము- దేవలోకంలో కామాతురులయిన దేవకుమారులు నన్ను అపహరించుకొని పోవలయునని కలహించుదురు కదా! దేవద్విజగునువులయెదుట నేను లజ్జాపరవశురాలనై ఈస్త్రీ వేషంతో ఎలాఉండేది? అని అన్నాడు కుంభుడు-

వసి! రామా! ఇలా అని ఊహకాలం చిత్తస్వమాధానంలోఉండి మళ్ళీ ధైర్యంతెచ్చుకొని కుంభుడు ఇలా అన్నాడు- రాజా! నేను

అజ్ఞానునివలె దుఃఖస్తానెందుకు ? నాకిప్పుడు చెడిపోయిందేమి? ప్రారబ్ధాయత్తిమై నాకీస్త్రీత్వము సంప్రాప్తమయింది- నాకంటే వేరయిన మరో దేహమే దీనిని అనుభవించగలదు- అంతమాత్రంచేత అసంగచిన్మృతుడనయిన నాకు కలిగిన హానియేమి? అని అన్నాడు కుంభము-

శిఖ॥ దేవపుత్రా ! దుఃఖించి ఏమిప్రయోజనము ? దేహమున రానున్నది రానిమ్ము- ఆత్మకు అంటున దేమి? సుఖదుఃఖములన్నీ దేహమునకుకాని దేహికికావు- ప్రారబ్ధాధీనమయిన ఫలములనుగూర్చి దుఃఖింపతగని నీవుకూడ దుఃఖించుచున్నావంటే అవివేకులు తమ అవివేకప్రయుక్తమయిన దుఃఖమును పోగొట్టుకొనుటకు సంపాదించుకొనదలచిన శాస్త్రుడన్యజ్ఞానమనే ఉపాయము వాళ్ళకేమి పని చేయును? అదిఉన్న మీరే యిట్లు దుఃఖించుచుంటికికదా ! కనుక నిజంగా నీకు భేదంలేదు- లోకాచారముననుసరించి అలా అన్నావు నీవు- సమతనవలంబించి అభిన్నుడివై ఉండుము అన్నాడుశిఖ-

వసి॥ రామచంద్రా ! చూడాలి శిఖధ్వజలిగువురు ఇలా ఒకరి నొకరు ఓదార్చుకొనుచూ అత్తిమైత్రిగలిగి పరస్పరం బంధపడుతూ ఉన్నారు- అంతట సూర్యుడు ఆతనికి స్త్రీత్వం ప్రసాదించదలచినవాడువలె అస్తమించాడు- జగదీశము (ప్రపంచమనేదీపము) చమురు అయి పోయినందునవలె కునికింది- (ఆరిపోయింది- వ్యవహారములతోసహా పద్మాలు ముడుచుకుపోయాయి చీకటివల్ల మార్గములు అస్పృటములయినాయి- పాంథస్త్రీల హృదయాలు స కోచమును చెందాయి- సముద్రదీప్వంలొని పల్లెవాండ్లు నలలతో పక్షులను కట్టివేస్తారు- చేపలు పడతారు- రత్నాలను సంపాదిస్తారు- అలాగే సూర్యుడుకూడ ఉర్ధ్వాదో భువనద్వయాన్ని నక్షత్రములనూ సమానంచేశాడు- అనగా క్రిందుమీదు తెలియడంలేదు- నక్షత్రాలుకూడా తెలియలేదు చీకటివల్ల- భార్యాభర్తలగు ఆ స్నేహితులిద్దరు సంభ్యావంశనంచేసి పొదలగుమును చాలున జపంచేసుకుంటున్నారు- పదప కుంభకుడు మెల్లమెల్లగా స్త్రీ

త్వాన్ని ప్రకటించుచూ యెదుటనున్న శిఖిర్ధ్వజునిగురించి గద్గద స్వరంతో ఇలా అన్నాడు- రాజా ! నేను పడిపోవుచున్నట్లున్నాను- ప్రకాశించుచున్నట్లున్నాను- అంగయష్టలతో ద్రవించుదానివలె నున్నాను- సిగ్గుపడుచునే స్త్రీత్వమునుపొందాను- (ఆడుదాననయినాను) రాజా ! చూడునా వెంట్రుకలు పెరుగుచున్నాయి- చూడునా స్తనములు వృద్ధిచెందుతున్నాయి- నాగుడ్డలు శీలమండలండాకా ప్రేలాడుతున్నాయి- చెట్టుకు పుష్పాలు పుట్టినట్లు నావంటి వివిధాభరణాలూ, రత్నాలహారములూ పుట్టుచున్నాయి- శిరస్సున పట్టవస్త్రము ఉదయించుచున్నది- ఆడుదాని చిహ్నములన్నీ సంభవించినవి- ఛీకప్తం- ఏమిచేసేది? ఆడుదాని నయితిని కదా ! ఈకప్తం ఎలాభరించేది? ఈనిలెంబమలూ, జఘనమలూ అడవికుండలవలె ఉన్నవికదా ! అని చెప్పి ఖిన్నురాలయి ఊరకున్నది- రాజకూడ ఆమెనుచూచి అలాగే భేదపడ్డాను- ఒక్కముహూర్తమాత్రంలో ఈమాట అన్నాడు-

కప్తం- మహానుభావుడయిన ఈమునీంద్రుడు అందక తైయగు అడుది అయినాసుకదా! మునీంద్రా! మీరుతత్త్వజ్ఞులు- నియతియొక్క క్రమాన్ని మీరేరుంగుదురు- అవశ్యంభావియగు యీవిషయంలో మీరు భేదపడకుడు- విజ్ఞానవంతులకు ఆయాదశలు దేహమాత్రము నందే నిలిచిపోతాయి- అజ్ఞానులకయితే చిత్తంలో చొచ్చి వాసనారూపాన్నిచెంది జన్మాంతరమునకుకూడ వెంటపడతాయి- దేహమాత్రంతో నిలిచిపోవు- అన్నాడు శిఖిర్ధ్వజులు చూడాలతో అని యిట్లు అన్నారు- వసిష్ఠులు శ్రీరామునితో-

కుంభకుడు॥ రాజా ! అలాగే యీరాత్రి ఆడతనమును అవలంబిస్తాను- భేదపడను- నియతిని యెవరు ఉల్లంఘింపగలరు? అని నిర్ణయించుకొని వారిరువురు ఆరాత్రి ఏకశయ్యమీద ఊరకనే గడిపినారు- మరునాడువయం ఆ ఆడదేహాన్ని విడిచిపెట్టి మామూలు కుంభకుడయినాడు- ఇలా ఆరాజమహిషి యగు చూడాల కుంభకుడయి మరల

మరునాడురాత్రి ఆడుదయినది- ఇలా వనాంతములయందు కుమారీ ధర్మమునొంది రాత్రివిహరించింది- కుంభకరూపమును ధరించి పగటి పూట భర్తతో మైత్రిచేంది విహరించింది- కాని వీరియిద్దరకు రాత్రిళ్ళు నిదురలేదు- కుంభకునికి విషత్తు వాటిల్లినదని దిగులుతో రాజుకు శిఖ ధ్వజరాజుతో సంగమించాలను ఆశతో చూడాలకునూ నిద్రలేదు- ఇలా అనేకపర్వతచరియలందు యధేచ్ఛగ విహరించినారు.

ఇట్లు గంగవ సర్గ ముగిసినది.

గంఁ. లీలావివాహము.

శ్రీవసి॥ రామా! ఇలా కొన్నిరోజులు గడచాయి-ఆ చూడాల యిలాఅన్నది భర్తతో- రాజా! రాజీవప్రతాప్తా! నామూటకొంచెం వినండి- నేను ప్రతిరోజూ రాత్రి ఆడుదానినగుచున్నాను కదా! కనుక అంగనాధర్మము సార్థకపరచుకొన దలచినాను- ఎవరినో యొకరిని వివాహమాడదలచాను త్వరలో వారికి ఆత్మార్పణమును చేసికొనదలచాను- ఈముల్లోకములలో నాకు మీరే భర్తగా నచ్చుచున్నారు- కనుక నన్ను పెండ్లాడి రాత్రినన్ను భార్యగా స్వీకరింపుడు- అయితేంగా లభించిన సుఖాన్ని విడనాడకూడదు- కాన ప్రత్యాఖ్యానము చేయక వెంటనే అంగీకరింపుడు-సృష్టికాలము మొదలుకొని దేవఋష్యాదులందు గూడ అనాయాససాధ్యముగా వివాహకార్యము ఇచ్చానిచ్చులు తత్ఫలమును పరిత్యజించి జరుగుచునే యున్నది- అద్దానిని మీరంగీకరించి నందున మీకుమాత్రము దోషమేమి? మనమిద్దరము నిష్కామముగా ఈపనిని నెరవేర్చుకొందము- అని యన్నది చూడాల భర్తతో-

శిఖ॥ మిత్రమా! ఈపనివల్ల మనకు కీడూలేదు- మేలూలేదు- నీయిష్టప్రకారం అట్లనే కానిమ్ము- సర్వసమమయిన నాచిత్తమునకు జగత్రయము నాస్వరూపముగనే భాసించుచున్నది- కానిమ్ముఅన్నాడు భర్త-

కారంగాడండే ముత్యాలగుత్తులతో అలంకరించారు- నాలుగుదిక్కులా
కొబ్బరి చెట్లతో అలంకరించారు- గంగోదక పూర్ణ మయిన పూర్ణ కుంభ
ములను నలునైపుల ఉంచినారు- అలంకరించిన వేదికమీద అగ్నిని
ప్రతిష్ఠించి మంచిగంధపు చెక్కలతో హోమంచేశారు- (లేక బావల
చేశారు) అగ్నికి ప్రదక్షిణంచేసి దంపతులిరువురు వేదికనలంకరించారు-
(కూర్చున్నారు) అందు శిఖిర్ధ్వజుడు తిలలూ, లాజలు, హోమం
చేశాడు- శిఖిర్ధ్వజుడు లేచి కాంతను ప్రాణిగ్రహణము చేశాడు-
ఆ దంపతులిద్దరూ పార్వతీపరమేశ్వరులవలె అగ్నికి ప్రదక్షిణంచేశారు-
జ్ఞానసర్వస్వమయిన ఒకరిహృదయము నొకరు దానముచేసికొన్నారు-
ఇద్దరు చిరునగవు ముఖముతో ప్రకాశించుచూ, ముమ్మారు ప్రదక్షిణం
చేసి అగ్నికి లాజలను విడచి యిద్దరు చేతులు విడచారు-

అంతకుమున్నే అనుర్చుకొనియున్న పూలపాన్నుపై కూర్చు
న్నారు- ఇంతలో ఆకాశమున చంద్రుడు నాలవభాగమును ఆక్రమిం
చాడు- చంద్రోదయమయిన ఆనందసమయంలో ఇష్టానోష్ఠులతో ఒక
ముహూర్తకాలం గడపుకున్నారు- పిదప లేచి రత్నదీపములతో ప్రకా
శించెడి పూర్వం తయారుచేసికొనియున్న బంగారుగుహను ప్రవేశిం
చారు- అచట నూతనముగ తయారుచేసికొనియున్న పూలపాన్ను
చూచారు- వాడని మందారపుష్పములతో నిండియున్నది అది- వెన్నెల
పిండమువలె సుందరముగానున్నది- పాలసముద్రపు నీటిధారలవలె రమ
ణీయముగనున్నది- సుస్వధుని ప్రతిబింబమా! అన్నట్లున్నది దానిమీద
ఆదంపతులిరువురూ కూర్చున్నారు-

ప్రణయపేశలమయిన వాగ్విలాసములతోను, తత్కాలోచిత
మయిన ఆలింగనాది కార్యములతోను, గంధమాల్యతాబూలార్పణాది
ప్రణయోపచారములతోను, క్రొత్తక్రొత్త సంభోగసుఖముతోను, సుదీ
ర్ఘమయిన ఆరాత్రిని ముహూర్తమాత్రముగ గడపుకున్నారు-

ఇట్లు గంకవ సర్గ ముగిసినది.

౧౦౭. ఇంద్రగమనము.

నసి॥ రామచంద్రా! తెల్లవారింది- సూర్యుడుదయించాడు- చూడాల కుంభత్వమును చెందినది- ఇలా మాహేంద్రపర్వతగుహలో కుంభ శిఖర్ధ్వజాబిద్ధరూ స్వయం వివాహితులై విలాసంగా కాలంగడపు కున్నారు- పగటమిత్రులూ రాత్రిపూట భార్యాభర్తలూ అయినారు- సహ్యా దర్దుర, కైలాస, మహేంద్ర, మలయగంధమాదన, వింద్యాద్రు లందు విహరించారు- మూడేసిరోజుల కొకపర్యాయం తమపట్టణానికి నెళ్ళి రాజకార్యాలను చూచుకొని తిరిగివచ్చేడిది చూడాల- మాహేంద్రపర్వతమునందు ఒక్కమాసమున్ను శుక్తిమత్పర్వతమునందు పదియైదురోజులున్ను, జాంబూనదమయమునందు ఒక్కమాసమున్ను, ఉత్తరగురు దేశములందు పదిరోజులున్ను, కోసల దేశములందు యిగవది యేనురోజులున్ను, ఇతర దేశములందు ఇలాగే కొన్నిరోజులున్ను కాలముగడపినారు-

కొంతకాలానికి చూడల ఇలా ఆలోచించింది - భోగభారముతో శిఖర్ధ్వజుని పరీక్షించగలను- ఇతనియొక్క చిత్తము ఎన్నడూ భోగ ములనపేక్షించదు" అని ఆలోచించి ఆయడవిలో మాయచే దేవతల తోడను, అప్పరసలతోను, కూడియున్న దేవేంద్రుని చూపించెను- పరివారసమేనుడై వచ్చిన యింద్రుని యథాశాస్త్రీయముగ పూజించి నాడు శిఖర్ధ్వజుడు- పైగా ఇలాఅన్నాడు-

స్వామీ! మీరు దూరమునుంచి మాయొద్దకు రావడమను శ్రమను ఎందుకు చేసినారు? అనగా ఏమిప్రయోజనాన్ని అపేక్షించి వచ్చినారు- అనుగ్రహించి చెప్పండి" అని-

ఇంద్రుడు ఇలాఅన్నాడు- రాజా! మేము మీగుశాతశతయము లను విన్నాము-అవి మామనస్సున నాటినవి- అందుకు విస్తయించెంది చూచి ఆనందించటానికి వచ్చాము- నెంటనే లేచి స్వర్గానికిరండు- అచ్చట అందగు మీకొరకు ఎదుగుచూచుచున్నారు- దేవాంగన

లందఱు మీగుణగణములను విని ఆశ్చర్యపడుచున్నారు- పాదుకమున్నగు పరికరములను, విమాన దివ్యాశ్వములను గ్రహించి సిద్ధమార్గమున స్వర్గమండలానికి రుద్రు- వచ్చి అచట దేవతామందిరమున జీవన్ముక్తులనుభవింపదగిన వివిధభోగములను అనుభవించండి- అందుకాహ్వానింపదలచి నేను వచ్చితిని- మీబోటిసాధువులు యదృచ్ఛాప్రాప్తమయిన సిరిని తిరస్కరించి పోగొట్టుకొనరు- ప్రాప్తముకాని వాటిని వాంఛించరు- నిర్విఘ్నంగా దయచేసి సుఖంగా విహరించి స్వర్గాన్ని పవిత్రం చేయండి- అన్నాడు ఇంద్రుడు-

శిఖి! దేవాధినాయకా! నేను దేహమంతా స్వర్గసమానమయిన సుఖంకలదానినిగా గ్రహిస్తున్నాను- నాకుఅంతా స్వర్గమే- ఎచ్చటనో ఒకేచోటకాదు- అంతటా సంతోషింతును- అంతటా రమింతును- నామనస్సు నిష్కామమయినందున అంతటా నాకానందమే- మీరు చెప్పినట్లు ఎక్కడో ఒక్కచోటనున్న స్వర్గము తుచ్ఛస్వర్గము- అచటికి నేను రానొల్లను- కాన మీయజ్ఞ నేను పాటించను- నన్నురమ్మనుట మీదితప్పుకాని రాకపోవుట నాది తప్పుకాదు-

ఇంద్రుడు॥ సాధూత్తమా! అవాప్త కాములకు భోగానుభవమూ భోగాననుభవమూ రెండూ సమానములు- అయినచూ సజ్జనులు ప్రాసక్తికర్మక్షయముకొరకు భోగోపసేవనమునే ఆచరించినారు- కనుక అదియే యుక్తమని నేతలచెదను- ఇలా దేవేంద్రుడనుచుండ శిఖి ధ్వజుడు మోసంగా ఊరకున్నాడు- అయితే నేను పోదునని సూచించి నాడింద్రుడు- అది విని శిఖిధ్వజుడు ఇలా అన్నాడు-

దేవేంద్రా! నేనిప్పుడే స్వర్గమునకురాను- మరల రాజ్యమునందు ప్రతిష్ఠితుడనై సమయముకొలది మీశత్రువుల సంపుటకొరకు స్వర్గమునకు వత్తును అని అన్నాడు- ఆమాటవిని దేవేంద్రుడు ఓ కుంభకా ఇదిఇట్లు అగుగాక! మీకు కల్యాణమగుగాక! అని దీవించి దేవేంద్రుడు అంతర్ధానమయినాడు- ఇంద్రుడు అంతర్ధానమయ్యేసరికి ఆయన వెంట వచ్చిన దేవతాబృందముకూడ అంతర్ధానమయినారు-

ఇట్లు ౧౦౮వ సర్గ సమాప్తము.

౧౦౦. చూడాల స్వరూపదర్శనము.

వసి|| రామా ! చూడాల కుంభకవేషమును ధరించిన మాయను ఇంద్రాగమనరూపమాయను, ఉపసంహరించుకొన్నది- ఇలా అనుకున్నది- “ఈరోజు భోగేచ్ఛకు లొంగుటలేదు- దేనేంద్రుడు వచ్చినను భోగాభోగములు సమానముగ జూచుచున్నాడు- అర్ఘ్యపాత్యాది పూజావిధులను నిరాడంబరముగ చేసినాడు- కనుక ఈతని బుద్ధిని కలవరపరచెడి రాగ ద్వేషప్రధానమయిన వ్యవహారంతో మరల పరీక్షిస్తాను.” అని యిలా ఆలోచించి ఆరాత్రి చంద్రోదయంకాగానే, అంగనారూపాన్ని వదిలినది- శిఖిధ్వజుడు నదీతీరంలో సంధ్యాజపంచేస్తున్నాడు- తాను పూగుత్తులతో ఆచ్ఛాదితమైయున్న వనదేవతలయొక్క అంతఃపురమును ప్రవేశించింది కామోద్రిక్తురాలయి అచట తనమెడ(కంఠం) కౌగిలించుకొనియున్న ఒకవిటుని మాయచే కల్పించుకొని పూలపాన్పుపై పరుండియున్నది-

శిఖిధ్వజుడు లేచివచ్చి లతాగృహంలో పరుండియున్న మదనికను (చూడాలను) ఆమె కంఠంకౌగిలించుకొనియున్న విటుణ్ణిచూచాడు- అతడి ఒడలంతా మంచిగంధం పూసుకున్నాడు- ముంగురులు ప్రేలాడుచున్నాయి- పక్కమీద పొరలుటచే తలవెంట్లెకలు చికాకుపడియున్నవి- బంగారముకంటె యిబ్బడిఛాయగల చూడాలయొక్క బాహువులను తలగడలు (దిండ్లు)గా అనుర్చుకొని యున్నాడు- నవ్వుముఖముతో నున్నాడు- ఆదంపతులిద్దరు పరస్పరం నవ్వుముఖముతో నున్నారు- గట్టిగా కౌగిలించుకొని పరుండియున్నారు- శిఖిధ్వజుడు ఆదంపతులను జూచి సంతోషించాడు- సుఖంగా ఉండందనిదీవించాడు- వీళ్ళకు విఘ్నము చేయకూడదని భావించి తొలగిపోయాడు- తరువాత ముహూర్తమౌళంలో ఆమె ఆప్రపంచాన్ని చాలించి బయటికివచ్చి సువర్ణఫలకముమీద కూర్చొనియున్న శిఖిధ్వజునకు విటునితో సంభోగించుటచే పీకసించి వ్యాకులమయియున్న తనకీరీరాన్ని చూసుకున్నది-

శిఖధ్వజుడు ఆరాతిమీద ఏకాంతంలో సమాధిమగ్నుడై యున్నాడు-
అచటికిపోయి తీగకాలంనిలుచున్నది మదనిక- ఆక్షణంలో శిఖధ్వజుడు
సమాధినుంచిలేచి ఇలా అన్నాడు చూడాలతో-

ఓ చిన్నదానా ! నిండు ఆనందంలో ఉన్ననీవు క్షణంలో విఘ్న
మొనర్పబడితివికదా ! సకల భూతములు ఆనందముకొరకు పాటుపడు
చుందుగు- వెళ్ళి ప్రణయచేష్టలచే మరల భర్తను ఆనందపరచుము
ప్రపంచంలో పరస్పరస్నేహము దుర్లభము- ఇలాంటి విషయానికి నేను
భయపడను- వివేకిలయినవాళ్ళందరూ “అత్యంతము ఇష్టమయిన వస్తువు
నీవలె పరోపభోగ్యమే” అని గ్రహించవలెను- నీవు కుంభకుడవు కావు-
నేను కుంభకుడు మేమిద్దరము వీతరాగులము- దూర్వాస శాపమువల్ల
పుట్టిన నీవు మరొక తెవు- నీ ఇచ్చవచ్చినట్లు నీవు ప్రవర్తించుము- అని
అన్నాడు శిఖధ్వజుడు-

మదనిక (చూడాల) మహాత్మా ! మీరు చెప్పినది నిజము-
స్త్రీ స్వభావము అతిచంచలము పురుషులకంటె స్త్రీలకు ఎనిమిదిరెట్లు
కామముపెచ్చు- మీరు కోపింపకుడు నేను అబలను- వన్నితడు కోరి
నాడు- గహనకాననంలో ఉన్నాను- మీరు దూరంగా సంభ్రాజపం
చేసికొంటున్నారు- ఒంటరి దానను ఏమిచేయగలను ? అబలకాని,
కుమారికాని, సౌందర్యవతియయి, ఎదుట జారుడు తటస్థించినచో సంగ
మమును ఆపుకొనలేదు- ప్రబలతర రతిరాగశాధితలగు స్త్రీలు జార
సంగమమును నిరోధించుకొనజాలరు- పురుషుని స్వాధీనపరచుకొన
కలిగిన సౌందర్యం లేకపోతే యేమోతప్ప అది ఉన్నంతలో పురుషుడు
కామించి యెదుట నున్నపుడు వీరి పాతివ్రత్యము యేమీ పనికిరాదు-

కనుక రాజా ! నేను అబలను, ఆడుదానిని, చిన్నదానను మూఢు
రాలను- తప్పుచేసినదానను- మీరు సాధువులు- ఓర్పుగలవారలు-
కమితంచండి నన్ను అని అన్నది చూడాల-

శిఖ! బాలా ! నామదిలో కోపమనేదిలేదు- ఆకాశంలో చెట్లు
ఉండదు- కేవలము సాధువులు నిందింతురు కాన నిన్ను నేనుభార్య

నుగా అంగీకరించను- వెనుకటివలె వీతరాగులమై సుహృదులముగా నిత్యమూ మెలగుదము- అన్నాడు శిఖిధ్వజుడు-

వసి! రామచంద్రా! శిఖిధ్వజుడిట్లు రాగ ద్వేష వాసనాశూన్య డుగ నుండుటను ఇలా ఆలోచించుకున్నది-

“అబ్బా! ఇతడు భగవంతుడు- సరోత్కృష్టమయిన సామ్యమును పొందినాడు- వీతరాగుడు- క్రోధరహితుడు- జీవన్ముక్తుడు- ఇతనిని భోగములు నశపరచుకొనజాలవు- దేవేంద్రప్రార్థితమయిన సిద్ధులుగూడ చలింపజేయజాలవు- సుఖములు, దుఃఖములు, సంపదలు, ఆపదలు, ఇవియేవీ ఇతనిని చలింపజేయజాలవు- జీవన్ముక్తల తుణములయిన శాంతి, తుమా, ధైర్యతృప్త్యాదిరూపములయిన మహార్థులు ఈతనిని పొందనున్నవి- (ఆశ్రయింపనున్నవి) నా నిజవృత్తాంతమంతా ఇతనికి తెలియపరతును- ఈకుంభరూపమును వదిలి నేను చూడాలనయ్యెదను” అని ఆలోచించి చూడాల మదనికా రూపమును పరిత్యజించి చూడాల శరీరమును స్వీకరించినది- ఆశిఖిధ్వజుని యెరుట మదనికా దేహమునుంచి చూడాల బయలుదేరినట్లు ప్రకాశించినది- పెల్లెలో నుంచి వచ్చినట్లు- శిఖిధ్వజుడొకమొదనికయే చూడాలయను భార్యగా తయారయినట్లు చూచాడు-

ఇట్లు గంభీర సర్గ ముగిసినది-

గం. చూడాల ప్రకటికరణము.

వసి! రామచంద్రా! శిఖిధ్వజుడు ఆభార్యనుజూచి ఆశ్చర్యపడి మనోవ్యాకులంతో ఇలా అన్నాడు-

ఓ చిన్నదానా! ఎవరునీవు? ఎక్కడనుంచి వచ్చినావు? ఇక్కడ ఎంతకాలంనుంచి ఉంటున్నావు? ఎందుకోరకు ఉంటున్నావు? నీఆకారముతోను, చేష్టలతోను, చిరునగవుచేతను, ప్రేమపూర్వక సంభాషణ

తోను, నాభార్యయొక్క విలాసతోను, ఆమె అంశమున్నటుల కనిపించుచున్నావు? అన్నాడు-

చూడాల ప్రభూ! అదినిజము- నేను చూడాలను- మీరు స. దేహింపవలదు- ఇప్పుడు నానిజరూపం బయట పెట్టినాను- మీకు తత్త్వబోధ చేయటానికిగాను కుంభకాది దేహాలను నిర్మించుకున్నది నేనే- మీరు రాజ్యంపదలి తపస్సుకొరకు అడవికి వచ్చినది మొదలు మీబోధకొరకు నేను ప్రయత్నించుచునే యున్నాను- నేను మాయగా కుంభవేషాన్ని ధరించానుకాని అదిసత్యంకాదు- నీవు భ్యానమార్గంతో నెనుక నేనుచెప్పిన యోగశక్తితో ఆలోచించు- సర్వమూ నీకే తెలియును- అని చూడాల చెప్పేసరికి శిఖిర్వజుడు యోగమునకు అనుకూలమయిన (ధారణానుకూలమయిన) ఆసనాది పరికరమును కట్టుకొని (నీర్పరచుకొని) ముహూర్తమాత్రంలో సర్వమూ జేలిసికున్నాడు- తాను రాజ్యమును వదలినది మొదలు నేటివరకునుండు పరిస్థితియంతయు జేలిసికొని సమాధి చాలించాడు- సమాధి విరమించి హస్తాస్ఫుల్లలోచ నుడై చేతులుచాచి కన్నీరు కార్చుచూ ఘనమయిన స్నేహముతో కౌగలించుకున్నాడు భార్యను- ఆకౌగలంతలో వారిగువురకు కలిగిన అనురాగరూపమయిన స్థాయిభావమును వాసుకి జిహ్వాలతోకూడ పర్ణింపనలపికాడు- చంద్రసూర్యులు అమావాస్యనాడు కలిసినట్లునూ, ఖట్టితో తయారుచేసిన బొమ్మలు కలిసినట్లునూ, రాతిమీద చెక్కిన బొమ్మలవలెనూ, వారిగువురూ కలిసిపోయారు- బలవంతముమీద చేతులు సడలింపజేసికున్నారు యిరువురు- పిదప శిఖిర్వజుడు భార్య చెక్కె-శృను చేతఁబట్టుకొని ఇలా అన్నాడు- కులాంగనలకు భర్తయనువాడు అత్యంత మధురస్నిగ్ధుడు- వారి అనురాగరసము అతిమధురము- అతివిస్తీర్ణము- అమృతముకంటె రుచ్యము- భర్తృనిమిత్తము నీవు అతిదాకుణ స్లేశము ననుభవించితివి- చాల నలపికాని సంసార కుహరమునుంచి నీబుద్ధిబల ముచే నేను ఉద్ధరించబడితిని- అట్టి నీబుద్ధికియేదీ గుణసంపదలో అరుంధతీ, శచీ, గౌరీ, గాయత్రీ, లక్ష్మీ సరస్వతులుకూడ నీకంటె పేలవ మయినారు-

ఓ సుందరీ ! ధీ, శ్రీ, కాంతి, యనెను దక్షిణస్వలందరిలోను, నీవు ఆకారములోనూ, సౌందర్యములోనూ, శ్రేష్ఠురాలవుగా నోచరించుచున్నావు- నీవు నాయందలి దృఢనిశ్చయంతో నాకు బోధచేసితిని- నీకు నేనేమి యుపకారమొనర్తును ? కులాంగనలయినస్త్రీలు అనాది గహన సంసారకూపమునందు పడియున్న భర్తలనుకూడ ఉద్ధరించెదరు- అసామర్థ్యము శాస్త్రార్థ, గురు, మంత్రాదులకు, కూడ లేదు- భర్తలకు అనురాగవశులయిన కులాంగనలకంటె మించినవారులేరు- వారే స్నేహితులు, వారే అన్నభక్షియును, భృత్యులు, గురువులు, మిత్రులు, ధనము, సుఖము, శాస్త్రము ఇట్లు దాసులు సర్వమూ ఇహలోక పరలోకసుఖములంతా కులాంగనలయందు ఆధారపడియున్నది- కనుక వారు సర్వదా అన్నివిధములూ పూజనీయులు- నిరీహురాలయి సంసారవార్థిదాటిన యామెకు నేనేమి ప్రత్యుపకారము చేయగలుగుదును ? ఈలోకంలో నిన్నే నేను కులాంగనయని తలంతును- లోకంలోని కులాంగనలందరు నీచే జయింపబడినారు- స్త్రీలయొక్క సౌజన్యాది గుణోత్కర్ష చర్చకువచ్చినపుడు నీనే మొదటిదానవగుదువు- అరుంధతి మున్నగువారు తమకంటె గుణబాలముతో ఒప్పెడి నిన్ను సృజించిన బ్రహ్మదేవుని కోపించుచున్నారని తలచెదను- నీవే పత్నివ్రతవు- రూపానికి, మంచితనానికి, గుణసంపదలకూ గనివి- రమ్ము నీగుణగణమునకు ఉత్సాహపడిన నన్ను మరల నొకసారి కౌగలించుకొనుము- అన్నాడు శిఖిధ్వజుడు-

వసి॥ రామా! ఇలా అని ఆశిఖిధ్వజుడు ఆచూడాలయను మృగాక్షిని గాఢంగా కౌగలించుకున్నాడు-

చూడాల॥ దేవా ! నీవు శుష్కక్రియలతో వ్యాకులపడుచుంటే మాటిమాటికి మీకోరకు నేను దుఃఖించుచున్నాను- మీబోధ మీకు మాత్రమే ఉపయోగపడుచున్నది- అది నేను నాస్వార్థమునకునే బోధచేసినాను- అన్నది చూడాల-

శిఖ॥ చిన్న దానా! నీవు సంపాదించుకొనిన స్వార్థమును కులాంగవ
లందరూ సాధించుకొనుగాక! లేక సాధించుకొందురా! సాధించుకొన
లేరని భావము-

చూడాల॥ నాథా! మీరు జగజ్జాలమునొక్క ఆవలియొడ్డును
చేరినారు- తత్త్వమును గ్రహించినారు ఇప్పుడు ఆప్రాక్తనమోహమును
కొంచెం గుర్తింపచేసి కొనుచున్నారు- ఇది చేయుదును- ఇది పొందె
దను- అనేసితిలోకి వచ్చితిరి- ఈదశను గురించి లోపల పరిహసించు
కొనుచున్నారు కూడా వెనుకటి తుచ్ఛతృప్తలుకాని, తుచ్ఛసంకల్ప
ములుకాని యిప్పుడు మీయొద్ద కనిపించుటలేదు- ఆర్యా! మీరిప్పుడు
యెవరు? ఎందున్నారు? ఏమికోరుచున్నారు- న్వామీ! వెనుకటి
దేహచేష్టాక్రమమును యెట్లుచూచుచున్నారు- అన్నది చూడాల-

శిఖ॥ చూడాలా! నాకు ప్రత్యగాత్మపునీవే- నీవే నామోహము
నకుగాని, వివేకమునకుగాని, ప్రకాశకురాలవుగనున్నావు- నీవు యేయే
దానికి ప్రకాశకముగనున్నావో దానికంతకును నేను ప్రత్యగాత్మగానే
యున్నాను- నేను నిరీహుడను- నిరంశుడను- నిర్మలుడను- శాంతు
డను- చిదాత్మను- నేను ప్రత్యక్ష్పవణచిత్రైకవర్త్యుండు అధిష్ఠితు
డనై నిరతిశయానందదశను పొందితిని- హరిహరాదులుగూడ ఈదశను
నిషేధించుటకు శక్తులుగాదు- ప్రపంచభ్రాంతి నాకు తొలగినది- సుఖ
దుఃఖములు స్థూలసూక్ష్మములు ఇవి నారూపములుకావు- సత్యస్వరూ
పుడను- చిత్రకాశరూపుడను- సర్వసముడను- శాంతుడను- నేనెవడనో
వాడినే- వాచా నిర్వచించి చెప్పజాలను-

ఓ చంచలాక్షీ! నీవే నాగురువు- నీకు నమస్కారము- నీయను
గ్రహమున భవసాగరమును దాటినాను- నూరుపుటములు పెట్టిన
సువర్ణమువలె మరల మలినముకాదు- అట్లే నేనును మాలినుడనుగాను-
అన్నాడు శిఖ-

చూడాల॥ ప్రాణేశా! హృదయప్రియ! అయితే యిప్పుడు
మీకేమి కావలయును? చెప్పండి-

శిఖ॥ తస్మి ! నాకు నిషేధమూ తెలియదు- వాంఛితము తెలియదు- నీవాచరించిన దానిని నేనుపరమార్థమని గ్రహింతును- నీమతమే నాశభిమతము- ఇదమిత్యను నీ నేమియు అచుసంధానము చేయుజాలను- నీకు తెలిసినదానిని చేయుము- నేను దానినే గ్రహింతును- నేను స్తుతించను- నిందించను- నీయిష్టానుసారమాచరించుము- అన్నాడు శిఖ-

చూడాల॥ మహానుభావా ! అలాగయితే నామతమునువినుడు- విని అదే మీరాచరించండి- మేము అద్వైతాత్మజ్ఞానముతో, మహార్ఖ్యమును వదలి నిరీహులమై నిర్మలముగా నుంటిమి- మాకు రాజ్యభోగాద్యపేక్షణమెంతటిదో తదనపేక్షణముకూడ అంతటిదే- చక్షురాదీంద్రియములకూ, ముఖ్యైష్ట్యాణమునకును తమతమవిషయములగురించి కోరిక లేకపోతే యింక పరమాత్మయందతిశయమేమి ? అజ్ఞానులకువలె తత్త్వవేత్తలకు అంతఃకరణ దేహేంద్రియాది తాదాత్మ్యాధ్యాస యుండదు- అట్లుండుచో ఇంద్రియాలకు విషయభోగాధ్యాసంచేత మాలిన్యమున్నందున ఆత్మకుకూడ మాలిన్యము ప్రసక్తించెడిది- తత్త్వవేత్త యెల్లప్పుడు నిష్క్రియాసంగచిన్మాత్రభూతుడు- ఇట్టివాడెవడు భోగముల నభిలషించును? ప్రారబ్ధభోగమాత్రంచేత తదభ్యాసవ్యసముకాని, దానమాలిన్యముకాని ప్రసక్తించదు- కావున ప్రారబ్ధభోగాదులుదుకాని, తదోభిగాంతమునందుగాని, తదంతరాలమునందుకాని మేము నియతస్వభావులమా- మారము- ప్రారబ్ధశేషము నొక్కదానిని భోగముతో నశింపజేసికొని ఉండెదము- అన్యదాభూతులనుకాము- అన్యులమూ కాబోము- కొంతకాలం రాజ్యముతో కాలముగడపి తర్వాత క్రమంగా విజేహులము అగుదాము- అన్నది చూడాల-

శిఖ॥ ఓ తరలాక్షీ ! మనము ఆద్యంతమధ్యములయందు మనమెట్టివారము? ప్రారబ్ధశేషమును పరిత్యజించి మనమెట్లుందుము? అని అడిగినాడు రాజు-

చూడాల॥ రాజసత్త్వమా ! మనము అజ్ఞానమొక్కదానిని విడిచిపెట్టి ఆద్యంతమధ్యలయందు మరల రాజులమే యగుదుము- మన

నగరమందు నీవు వెనుకటి రాజుగానేయుండి సింహాసనమలంకరించుము-
కాంతాలలామయయిన నేను నీకు భార్యగానుండును- మన నగరము
సామంతరాజులతో క్రిక్కిరిసియుండుగాక- సంఘోషించెను పురవాసు
లతో నిండియుండుగాక- నాట్యమాడెడి క్రొత్తక్రొత్త అంగనలతో
తులతూగుగాక- పతాకములతోనూ తూర్వవాద్యములతోనూ, పూల
మాలికలతోనూ శోభిల్లుచునుండుగాక- అన్నది చూడాల-

నసి॥ రామచంద్రా ! చూడాల ఇలా అనేసరికి శిఖిర్వజుడు నవ్వి
మధురమయిన మాట అన్నాడు- ఆమెతో, ఓ విశాలాక్షీ ! నీకు
భోగేచ్ఛయే ఉన్నట్లయితే స్వర్గలోకంలో దేవేంద్రుడు యిచ్చెదనని
ప్రార్థించిన నివ్యభోగములే ఉన్నవికదా ! అందుండి అవియే అనుభ
వించెడి వారముకదా ? అని-

చూడాల॥ రాజా ! నాకుభోగములమీద కోరిక లేదు- విభూతుల
మీద వాంఛలేదు- స్వభావవశాత్ యథాప్రాప్తము నంగీకరింతును-
నాకుస్వర్గము సుఖమునీయదు- రాజ్యము సుఖమునీయదు- మిగతకర్మ
లును సుఖమునీయవు- యథాస్థితిమయినదానితో నిర్వికారముగ నుం
దును- సుఖదుఃఖములను మిథునము (ద్వంద్వము) నశిస్తే సమాన
మయిన పదమునందుండును-

శిఖి॥ ఓ విశాలాక్షీ ! మంచిమాట అన్నావు- నీబుద్ధిద్వంద్వ
తీతమై సమభావంలో నున్నది- రాజ్యమువలన ప్రయోజనమేమి ?
గ్రహించటానికీ, ఏడిచిపెట్టటానికీ సుఖదుఃఖచింతను ఏడిచి యథా
ప్రాప్తమయిన స్థితిలో నుండము- అని యిలాంటి కథాలాపములో
మునిగి యుండగా ఆదంపతులు సాయంకాలమయినది- సాయంసంధ్యా
నుష్ఠానం కొరకు లేచివెళ్ళారు- పరస్పరేచ్ఛితి సంభోగము కొరకు
ఉత్కంఠకలవారయినను వాసనారహితులగుటచే ఉత్కంఠారహితులై
స్వర్గావాసమును తృణీకరించి పూర్ణ కాములై యున్నారు- ఒకే పడక
మీద ప్రణయచేష్టలచే కాలమును గడపారు- జీవన్ముక్తులయిన
ఆదంపతులకు రాత్రికాలము గడచినది-

పరస్పరానుభవసిద్ధమయిన భోగమోక్షసుఖమును గురించి ప్రణయవాక్యవిలాసగర్భమగునట్లు చెప్పకొనుచున్న ఆదంపతుల చిత్తమును ఉత్సాహపరచుచూ రాత్రి నాల్గయూమముల దీర్ఘమయిననూ ముహూర్తమూత్రమయినది వారికి-

ఇట్లు ౧౦౯వ సర్గ సమాప్తము.

౧౧౦. శిఖిధ్వజనిర్వాణము.

వసి॥ మరునాడు తెల్లవారినది- అరుణోదయమైనది- సూర్య బింబము పెట్టెనుంచినలె బయటికి వచ్చినది- ఆదంపతులిద్దరూ లేచి స్నానసంధ్యాది కార్యములను నెరవేర్చుకొని బంగారుగుహలో ప్రతాపసంపూర్ణ కూర్చున్నారు-

పిదప కొంతసేపటికి చూడాలలేచి సప్తసముద్రముల నీటితో నిండిన రత్నకుంభము నొకదానిని తయారుచేసికొని ప్రాజ్ఞుఖంగా కూర్చొనియున్న భర్తగారిని భార్యస్వారాజ్యమునం దభిషేకము జేసెను- తన సంకల్పబలంచే నిర్మించబడిన సింహాసనమునందుండిన అభిషిక్తుడయిన ఆరోజును గురించి చూడాల యిట్లనెను- రాజా! ముని బృందమునకు తగిన శాంతమును విడిచి శాసించుటకు తగిన యంద్రాద్యుష్టదిక్పాలకుల తేజస్సును ధరించుము అనిఅన్నది చూడాల- రాజు అలాగే అని అంటూనే మహారాజు అయినాడు- పిదప ద్వారపాలకు రాలుగా అతివివరముతో నిలుచున్న చూడాలను జూచి శిఖిధ్వజుడు- “నివు పట్టాభిషేకమునొంది పట్టపురాణిపదవిని అలంకరించమన్నాడు- సరస్సులో స్నానంచేయించాడు- భార్యతో ఇలా అన్నాడు- “ఓ ప్రేయూరాలా! క్షణకాలంలో నీసంకల్పబలంవల్ల అత్యుత్కృటమయిన సైన్యమును నిర్మించమన్నాడు- భర్తమాటవిని చూడాల మహత్తరమయిన సైన్యమును సంకల్పించింది- వారిపురు చతురంగబలసైన్యమును జూచినారు- పార్థివబృందము వెంటనంట సామంతరాజులు కాపాడు

చుండ నృపదంపతులిరువురు మదపుటేనుగును అధిష్ఠించారు- శిఖిర్వ
జను పదాతిబలముయొక్క సంకులతను తొలగించుకుంటూ బయలు
దేరాడు మహేంద్రపర్వతంసుంచి-మధ్యగిరులనూ, ననులనూ, గ్రామము
లను, జాంగలప్రదేశములను (మన్నెపు ప్రదేశములను) భార్యకు చూపి
చుచూ కొద్దిసేపులో (కొలదికాలములోనే) స్వర్గమువలె ప్రకాశించెడి
తన పట్టణమునుచేరాడు- సామంతరాజులు జయశబ్దములను మ్రోగించి
నారు- పురస్త్రీలు లాజ, పుష్పాంజలులు చల్లినారు- వర్తకపు బాజా
రును చూచుకుంటూ పతాకాలతోనూ, ధ్వజములతోనూ, సంకులమై
ముత్యాలహారము (సరము) లతో మనోరమమై నృత్యగేయముల
నాచరించెడు స్త్రీలతో క్రిక్కిరిసియున్న తనగృహమును ప్రవేశించాడు-

అచట ప్రణతులై యున్న ప్రకృతిబృందమును చక్కగా గౌరవిం
చాడు- ఏడురోజులు పట్టణంలో ఉత్సవములు జరిపించాడు- అంతఃపుర
నివాసియై పదివేలసంవత్సరాలు రాజ్యమేలి చూడాలయను భార్యతో
కూడ దేహత్సాగము చేసినాడు- పదివేలసంవత్సరములు సమదృష్టితో
రాజ్యమేలి చూడలతో క్రిడించికూడ నిర్వాణమును (మోక్షమును)
పొందినాడు- రామచంద్రా! శిఖిర్వజుడు భయశోకములునీడి మద
మాత్సర్యములనువదలి భోగములందు నీరాగుడై సర్వమునంగు సమ
దృష్టిగలవాడై మృత్యువును జయించి పదివేలసంవత్సరములు రాజ్య
మేలినాడు-

కనుక రామా! అలాగే నీవుకూడా ప్రకృతకార్యజాతమును
అనుసరించుచూ విశోకుడవై ఉండుము- లేక బలాత్కారముగవయినను
భోగమోక్షజ్ఞానలక్ష్మలను అనుసరించుచూ వ్యర్థితుడవుగ నుండుము-
అన్నాడు వసిష్ఠుడు-

౧౧౦. ఇట్లు చూడాలోపాఖ్యానము సమాప్తము.

౧౧౧. కత్తబోధము.

వసి॥ రామచంద్రా ! శిఖిర్వజునికథ అంతా నీకు చెప్పితిని- ఈ త్రోవన నడచుకున్నవానికి భేదముండదు- రాగద్వేషములను రూపుమాపెడి యీద్వస్తిని అవలంబించి నీవు నిత్యమూ విరాగుడవై నిరతి శయానంద పదమును అవలంబించి యుండుము- రామా ! శిఖిర్వజుని వలె రాజ్యమేలుము- రాజ్యకార్యమును నెరవేర్చుకొనుచూ భోగమోక్షములను నాధించుము- శిఖిర్వజునివలెనే బృహస్పతికుమారుడగు కచుడుకూడ తత్త్వబోధ నొందెను- అలాగే నీవుకూడ తత్త్వబోధను పొందుము-

శ్రీరా॥ స్వామీ ! బృహస్పతికుమారుడు తత్త్వజ్ఞానమును పొందిన విధమును సంగ్రహంగా చెప్పండి అన్నాడు-

వసి॥ రామా ! చిను- ఆకథ- కచు డొకానొకనాడు తనతండ్రియగు బృహస్పతిని “సంసారసాగరమును తరించుటెట్లని” అడిగాడు- పరవైరాగ్యముచే జీవుడు సంసారసాగరమును తరింపగలడని తండ్రి చెప్పాడు- కుమారుడు తండ్రిమాటవిని సర్వసంగపరిత్యాగముచేసి ఏకాంతముగ అడవికి వెళ్ళినాడు- బృహస్పతికి పుత్రవియోగము భయంకరము (దుఃఖకరము) కాలేదు- మహాత్ములకు సంయోగవియోగములు రెండూ సమానములు- ఎనిమిది సంవత్సరములు గడచిన తరువాత కుమారుని పరిస్థితి తెలిసికొనుటకు వెళ్ళిన తండ్రిని (బృహస్పతిని) కలిసికున్నాడు- తండ్రిని పూజించి కౌగలించనందుకొని తండ్రిని మరల ఇలా అడిగాడు-

తండ్రి ! నేను సర్వత్యాగముచేసి యెనిమిది సంవత్సరములయినది- అయినను నేను విశ్రాంతినిందలేదు” అని తండ్రితో అన్నాడు కచుడు- ఇలా కుమారుడు దీనంగా అడుగుచుండగానే బృహస్పతి “సర్వమేవత్యజ” అంతా విడుపుము- అనిచెప్పి అంతర్ధానమునొందెను- తండ్రి అంతర్ధానముకాగానే కచుడు శరీరమునుంచి నారచీరనుకూడ

విడిచెను- మరల మూడు సంవత్సరములయిన తరువాత తండ్రిని కలిసి
కొనెను- ఆశినిపూటించి గర్భవస్వరూపిణి ఇలా అడిగాడు- "నాయనా!
దండికమండములుకూడ విడిచితిని- అయినా నాకు స్వస్వరూపమునందు
విశ్రాంతి చిక్కలేదు- ఏమిచెయ్యాలి !

బృహ॥ నాయనా ! చిత్తమును సర్వముని అంటారు పెద్దలు-
దానిని విడిచినే నీవు విశ్రాంతిని పొందగలవు- చిత్తత్యాగమే సర్వ
త్యాగమని పెద్దల అభిప్రాయము- అన్నాడు తండ్రి-

వసి॥ రామా ! ఈమాటలుచెప్పి కొడుకునకు వెంటనే గగన
మండలాని కెగిరినాడు- తండ్రిని విరువజాలక కుమారుడుకూడ వెంట
నంటెను- తండ్రి కనిపింపలేదు- తానే ఆ అడవిలో చిత్తమునుగురించి
ఆలోచించుకొనెను- ఎంత ఆలోచించినా అతనికి తెలియలేదు- పిదప
తండ్రిని గురించి చింతించెను- దేహేంద్రియాది పదార్థములు యేవీ
చిత్తముకాదు- చిత్తమనదే! అదెక్కడనుండును? వ్యర్థముగా దేహో
దులను విడిచిన లాభమేమి? కనుక చిత్తమనే మహాశత్రువును కనిపెట్టు
టకు తండ్రియొద్దకు వెళ్లుదును- ఆయనవల్ల తెలిసికొని వెంటనే చిత్త
మును విడిచెను" అని ఆలోచించుకొని ఆకచుకు స్వర్గమునకు వెళ్ళి
నాడు- అట తండ్రిబులిసి అనురాగముతో నమస్కరించి ఆయనగారు
ఏకాంతమునందుండగా "నాయనా చిత్తమనేది ఏది ? చిత్తమనగా
ఇలానిది" అని మీరు తెలివివ్వండి- నేను దానిస్వరూపం తెలుసుకొని
విడిచిపెడతాను- అన్నాడు కుడు-

బృహ॥ కుమారా ! చిత్తమనగా అహంకారము ప్రాణికి లోపల
ఉండే "అహం" నేననే భావమే చిత్తమని అంటారు చిత్తజ్ఞులు-
(అనగా జీవన్ముక్తులు) అని తండ్రి జవాబు చెప్పాడు-

నాన్నా ! ముక్కోటిదేవతలకు గురువగు మహానుభావా !
అహంకారమనగా ఆత్మయని లోకంలో ప్రసిద్ధికలదు- దానిని విడిచి

నచో ఆత్మత్వ్యాగమే యగును- అపుడు నైరాత్మ్యము (స్వరూపహీని) సిద్ధించును- ఇంక విశ్రాంతి యెవరికి? ముక్తియెవరికి? అన్నాడు కచుడు-

బృహ॥ కుమారా ! పూలు తుంచడము, కన్నుమూయటము కంటెకూడా అహంకారత్వ్యాగము సుకరము- ఆవిషయమై క్లేశము యేమాత్రములేదు- అది ఎలాగో చెబుతావను- అజ్ఞాననన్యమయిన వస్తువు జ్ఞానమువల్ల నశిస్తుంది- వస్తుతః అహంకారమనేదిలేదు- అది వట్టి మాయ- భ్రమ- పిల్లవాడనుకున్న దయ్యమువలె లేని అహంకారమే ఉన్నట్లు భాసిస్తుంది- త్రాటియందు సర్పము గోచరించినట్లును మగుభూమియందు ఉదకము గోచరించినట్లును చంద్రునియందు ద్విత్వమువలె అహంకారమనేది మిథ్యావభాసము- కనుక ఇది సత్యమూ కాదు- అసత్తూకాదు- ఆద్యంతములు లేనదీ లోపలానెలుపలా నిర్మలమయినదీ ఆకాశముకంటెకూడ అతిస్వచ్ఛమయినదీ చిన్నాత్రమయిన తత్త్వమొక్కటికలదు- కనుక సర్వము మిథ్యయైననూ దీని వేదనము (జ్ఞానము) మాత్రముకలదు- అయ్యది నిఖలజంతువులందును స్వయం ప్రకాశము- అద్వితీయము- ఇట్టిస్థితిలో అహంభావ మెక్కడిది? ఇది ఎక్కడనుంచి పుట్టింది? ఎలాపుట్టింది? ఎందుమట్టి నీటినుంచి పులు తుందా? నిప్పునుంచి నీరు పులుతుందా? విలక్షణస్వభావముగల వాటిలో ఒకదానివల్ల మరొకటి పుట్టటం అసంభవం-

కాబట్టి కుమారా! “వీడు నేను” అనే భావాన్ని విడిచిపెట్టు- పరిమితాకారమయిన ఆభావం అతితుచ్ఛము- నీస్వరూపము దేశకాలా పరిచ్ఛిన్నము- స్వచ్ఛము- చిన్నాత్రము- కచుడా ! అఖండాద్వయ సన్నాతస్వరూపుడవయిన నీకు ఈపరిచ్ఛిన్నమయిన అహంభావమేమిటి? అన్నాడు తండ్రి-

ఇట్లు ౧౧౧వ కచప్రబోధముగిసెను.

౧౧౨. ఆకాశరక్షణము (మిథ్యాపురుషాభ్యాసము)

వసి॥ ఇలా కనుడు తండ్రివల్ల అశ్వుత్తమమయిన యోగమును ఉపదేశముపొంది జీవన్ముక్తుడయినాడు బృహస్పతి పుత్రుడు- రామా ! నీవుకూడా అలాగే అహంకారమునేది లేనదని గ్రహించి ఎకానంగా ఉండుము- దానిని విడువ నవసరములేదు- ఉన్నదానిని విడిచిపెట్టాలి అసలే లేకపోతే దాన్ని విడిచిపెట్టడం ఎలా? లేని కుండేటి కొమ్మును పట్టుకొనుట ఎలా? విడిచిపెట్టటం ఎలా? అహంకారమునేదే లేకపోతే నీకు మరణజన్మములుఎలా? ఆకాశంలో విత్తనాలుచల్లి పైకుకోసి నూన్చుకునేవాడు యెవ్వడయిననుండునా? కనుక నీవుచిన్మాత్రుడవు-నీటి నుంచి తరంగాలూ సువర్ణమునుంచి కేయూరాదులూ భాసించినట్లు చిదాత్మయే అహంకారముగా భాసిల్లేంది అజ్ఞానంచేత- కనుక ఇది అంతా మాయామయము- జ్ఞానంచేత నీవు బ్రహ్మస్వరూపుడవు కాగ లవు- దుఃఖంపకుము- శరత్కాలపు మంచువలె ఈసంసారమాయ అతి గాఢమయినది- ఇయ్యది బోధనల్ల క్షయించును- అన్నారు వసిష్ఠులు-

రాము॥ మునీంద్రా ! జ్ఞానామృతంచేత లోపల పరమత్మప్రకృతినయినా అనామృత్తిచే భయపడిన చాలకపక్షి ధారావర్షమున తృప్తి చెందినట్లు అమృతంతో తడిసినాను- స్నానమాడితిని- నిరుపమాన సంపదలకు పై ననుంటిని- అయినా చంద్రకేరణములకు చకోరపక్షి తృప్తి పడినట్లు మీమాటలకు నేను తృప్తి చెందను- తృప్తి చెందినను మరల ప్రశ్నించుచున్నాను- ఎవడు ఎంతగ తృప్తి చెందిన యెదుటనున్న అమృతమనే పాయసమును వదలడుకదా ! కనుక మహర్షీ ! మిథ్యాపురుషుని కథ చెప్పండి- వీడు లేనిదానిని ఉన్నట్లు చేస్తాడట- ఉన్నదానిని లేనట్లు చేస్తాడట- వీని చరిత్ర వినాలనిఉంది- ఆలసించక శైలివివ్వండి-

వసి॥ రాఘవేంద్రా ! విను ఆకథ- మహారమణీయంగా ఉంటుంది- నవ్వుటలుకుతూ ఉంటుంది-

రామా ! ఒకానొకపురుషుడు మాయాయంత్రంలో తయారయినాడు- వట్టిమూఢుడు- విజనప్రదేశంలో పుట్టాడు- శూన్యరూపుడై ఉన్నాడు- ఆకాశంలో నెల్రుకలకొప్పువలెనూ, మరుభూమిలో నీటి ప్రవాహమువలెనూ, అక్కడ నానికంటే వేరేమిలేదు- ఉన్నదేమో వాడే- ఉన్నట్లు గోచరించే వస్తువును వాడు ఆభాసగానే చూస్తున్నాడు- అలాంటివానికి వృద్ధిపొందాలని కోరిక కలిగింది-“నేను ఆకాశమునకు ఉపజీవకుడను- (అనగా ఆకాశమునల్ల బ్రతుకువాడను.) ఆకాశము నాకు ఉపజీవ్యము- అనగా ఆకాశమునన్ను బ్రతికించునది- కనుక ఆకాశరూపుడనయిన నేను ఆకాశాన్ని ఆవరించి రక్షించుకుంటాను-” అని ఆలోచన కలిగింది-

ఇలా ఆలోచన కలిగి ఆకాశంతో గుఱు ఇల్లుకట్టుకున్నాడు- అయితే ఆలోచన ఆకాశాన్ని ఇక్కడ దాచుకొని కాపాడుకున్నాననే మమకారాన్ని ముడిపెసుకున్నాడు- అంచేత గృహాకాశంలో సంశోషించాడు- పిదప కొంతకాలానికి అయిల్లు నాశనమయినది-“హా! గృహాకాశమా! నీవు నాశమయితివికదా! ఎక్కడికి వెళ్ళావు? ఎక్కడ ఉన్నావు? అని పలుమాను ఏడ్చినాడు! తర్వాత తనరక్షణకొరకు కూపమును (బావిని) త్రవ్వించుకున్నాడు- దానియందు మమకారపడినాడు- కాలవశంచేత ఆబావి (కూపం) కూడా చెడిపోయింది- నాశమయింది- దానికొరకు కొన్నాళ్లు ఏడ్చాడు- ఆయేడ్పు తగ్గినతర్వాత కుంభమును (కుండను) తయారుచేసికున్నాడు- అటులాకాశంమీద మమకార మేర్పరచుకున్నాడు- దానితో కొంతకాలం తృప్తి చెందాడు- కాలవశంచేత అదికూడా నశించింది- దరిద్రుడు ఏదిక్కుకుపోతే అదికే నాశమవుతుంది- (లేక అదిక్కునే వాడికి దారిద్ర్యం తయారవుతుంది) అన్నట్లు అయింది అతనిపని- కుంభాకాశంకొరకు ఏడ్చివేడ్చి స్వరక్షణకొరకు కుండమును (అనగా గోతిని) తయారుచేసికొన్నాడు- దానిమీద మమకారంతో కొంతకాలం తృప్తిపడ్డాడు- అదికూడా కొంతకాలానికి నశించింది- దానికొరకు కొన్నాళ్లు ఏడ్చాడు-

తగువార నల్లవైపుల శాలలుగల మహాశాలను (సభాశాల మయిన గృహమును) నిర్మించుకన్నాడు- అదికూడా కొంతకాలానికి నశించింది- దానికొరకు దుఃఖించాడు- ఏడ్చియేడ్చి కుసూలమును (రోటిని) తయారుచేసికొన్నాడు- కాలమనేది దానినికూడా నాశనం చేసింది- దానికొరకు అంతములేకుండా పరితాపపడ్డాడు- ఇలా గృహ, చతుశ్శాల, కుంభ కుండ, కుసూల, ముసలములచే, ఆ మిథ్యాపురుషునకు పర్వవసానం ఏమీ కలుగలేదు- ఫలితమూలేదు- కాలమతిక్రమించి పోతూనే ఉన్నది- కనుక శ్రీరామచంద్రా ఆ మిథ్యాపురుషుడు గృహద్యాకాశములు తనకు రక్షకములని గ్రహించి వాటిమీద అభిమానమును పెంచుకొని వాటి రాకపోకలతో అతిమూఢుడై వాటి నిర్మాణ రక్షణ వినాశములందు దుఃఖాతిదుఃఖములనొందెనుగాని పొందిన ఫలితములేదు-

ఇట్లు ౧౧౨వ సర్గ ముగిసినది-

౧౧౩. మిథ్యాపురుషోపాఖ్యానము.

శ్రీరా॥ మునీంద్రా! మిథ్యాపురుష శబ్దమున కర్థమేమి? ఆకాశ రక్షణ శబ్దమున కర్థమేమి? ఈకథకు పరమతాత్పర్యమేమి? అని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

వసి॥ రామా! విను- ఈకథకు తాత్పర్యం చెబుతాను- మిథ్యాపురుషుడనగా అహంకారము- ఈయది బ్రహ్మాధిస్థితమయిన మాయాకాశమునందు బుట్టినది- దీనికి నిజంలో స్వరూపంలేదు-ఇదీ మాయయే- ఇది యిష్టము, ఇది అనిష్టము, అనే వికల్పాలను అనేకము పుట్టిస్తుంది- అది తనను కాపాడుకొనుటకు అనేకశరీరాలను కామ, కర్మ, వాసనల ననుసరించి సృజిస్తుంది- ఎన్ని శరీరాలు నశించినా మాటిమాటికి పుట్టిస్తూనే ఉంటుంది- కాబట్టి ఈఅహంకారమే మిథ్యాపురుషుడనీ మాయాపురుషుడనీ చెప్పినాను- ఈఅహంకారానికి లోకంలో జీవుడు, బుద్ధి,

మనస్సు, చిత్తము, మాయ, ప్రకృతి, సంకల్పము, కలన, కాలము, కల, అను పేరులనేకములుకలవు- ఈపేర్లు దీనికి సార్థకములు చూడు-

౧. ప్రాణధారణమువలన జీవుడని పేరు-

౨. శాహ్వార్థము అధ్యవసాయము(నిశ్చయము)వల్ల బుద్ధిఅని పేరు.

౩. శాహ్వార్థ మననమువల్ల మనస్సు అనిపేరు.

౪. శాహ్వార్థ చింతనమువలన చిత్తము అనిపేరు.

౫. అసత్య-ల్పనమువలన (లేనివాటిని పుట్టించుటవలన) మాయ.

౬. పరిణామ స్వభావము కలదగుటవలన ప్రకృతి.

౭. సంకల్పనమువలన సంకల్పము.

౮. సంకల్పితార్థమును తయారు చేయుటవలన కలన;

౯. విపరిణామాదులకు నిమిత్తమగుటచే కాలము.

౧౦. అందు ఏకదేశభేదమును కల్పించుటచే కలా- అనిపేర్లు ప్రసిద్ధములు.

ఇవికాక ఇంకను కొన్నిపేర్లు కలవు- అహంకారము- సహస్ర రూపములతో విజృంభించినది- పరిపూర్ణమగు బ్రహ్మయందు మొట్ట మొదట శూన్యరూపమయిన భూతాకాశము విస్తరించేసరికి, అందు బాధ్యుడులను కల్పించుచూ క్రమంగా జగత్తు కల్పింపబడినది- గంధర్వ నగరమువలె నిర్మిత్తి కుడ్యాద్యావరణ శూన్యమే యుక్తితో విమర్శిస్తే నిశ్చితమగుచున్నది- అచ్చిద్రమయిన పరబ్రహ్మమునందు చిదరూపమయిన ఆకాశముపుట్టదు- అయ్యది శూన్యమై అతివిస్తృతమై అచలమయితే అందు చలనస్వరూపమయిన వాయువు పుట్టటం ఎట్లు? నీరూపమూ, (రూపరహితమూ) అనుష్ణమూ అయిన వాయువు నుంచి తద్విరుద్ధస్వభావమయిన అగ్ని ఎలాపుట్టును? ఉష్ణము దాహ స్వభావముకలదయిన అగ్నివలన తద్విరుద్ధమయిన శైత్య, ఆప్యాయన స్వభావముగల నీరు ఎలాపుట్టును? ద్రవత్వ, శోషత్వ, కాఠిన్య, స్వభావములుగల నీరు తద్విరుద్ధ స్వభావముగల పృథివిని యెలాపుట్టించును !

కావున ప్రపంచకల్పనము నిరాధారము- ఇలాగంటి ప్రపంచంలో పురుషుడు మిథ్యగానే సుఖదుఃఖములను అనుభవించుచున్నాను- కనుక రామా! మిథ్యాపురుషుడు ఘటాకాశాదులవలన దుఃఖమునుభవించినటుల నీవు దుఃఖపడకుము- ఆకాశముకంటె శుద్ధమూ, సూక్ష్మమూ అయిన ఆత్మ ఎవరివలన ఎలా రక్షింపబడతాడు- కనుక ప్రాణులందరూ “వాడుపోయాడు, వీడుపోయాడు” అని వ్యర్థంగా దుఃఖిస్తున్నారు- ఘటాదులు నశించినా తద్గతమయిన ఆకాశము నశించదు- అలాగే దేహములు నశించినా దేహి నశించడు- అతడు శుద్ధచిన్మాత్రరూపుడు- అతనికి జన్మమరణములులేవు- బ్రహ్మయే జగత్సూపముగ వివర్తమగుచున్నాడు- అతడు శాంతుడు అదిమధ్యాంతరహితుడు- సత్యస్వరూపుడు అని తలచి సుఖముగ నుండుము-

రామా! అహంకారము నిఖిలాపదలకు నిలయము- అధ్రునము- అస్వతింత్రము- అజ్ఞము- వినాశము- అవిశేషము- కనుక దీనిని విడిచి పెట్టి నిష్కృష్టచిన్మాత్రమునందుండి సర్వోత్తముడ నగుము-

ఇట్లు ౧౧౩వ సర్గ సమాప్తము.

౧౧౪. పరమార్థోపదేశము.

వసి! రామా! సృష్టిపారంభ కాలంలో సర్వప్రపంచవికల్పనలకు పూర్వము మనస్సు అనేది పరబ్రహ్మమునందు అపృథక్సత్తి కలదై యుంటూ ఇతరకల్పనలకు కారణమగుచున్నది- పూర్వమొక్కయందు పరిమళమువలె సాగరమున తరంగమువలె సూర్యునియందు కిరణజాలము వలె బ్రహ్మయందు మనస్సు అపృథక్సత్తిగా నున్నది- ఆత్మతత్త్వమును విస్మరించి అజ్ఞానముచే సర్వకల్పనలకు మూలమయినది- రామా! ప్రపంచము బ్రహ్మవివర్తమే వేరుకాదు- రజ్జవే భుజంగము- సూర్యుని కంటె రశ్మిజాలము వేరనుకొనెడి వానికి అది రశ్మిజాలముగ నేతోచును- కనకముకంటె కేయూరము వేరనుకొనువానికి కేయూరమే అది-

అపరమార్థదృష్టిలో నున్నపుడు శతశాఖలుగా పెరిగిపోవును- పరమార్థముగ జూచినపుడు ఇదియేమాత్రమూ ఉండదు- జల, ఊర్మి, తరంగ, ఫేన, కల్పనల రూపమును సముద్రము ధరించినట్లు చైతన్యమే ప్రపంచరూపాన్ని ధరిస్తుంది- వేయిపనులు చేయు జీవుడుకూడ చిదాభాసయుక్తమయిన మనస్సుయొక్క స్పందమును విడచి కూటస్థచైతన్యమునకు క్రొత్తగా చేయు వికారమేమీలేదు- కనుక రామా ! నీవుకూడా తుచ్ఛతరమయిన భేదభావమును విడచి గమనాది వ్యవహారములను చేయుచున్నను “జగద్రూపమయిన ద్వైతము క్రొత్తదికాదు- ఇది సత్యము కాదు- పూర్వసిద్ధమయిన బ్రహ్మయే పరమార్థసత్యముగ కలదు” అని భావించుచుండుము-

బ్రహ్మ ప్రబృంహితాకారము-అనగా సర్వవ్యాపకము- తదిభిన్నమేమియులేదు- పదార్థజాతమంతా సంవిత్తుయొక్క నారమయము- కాన ఇదియంతయు సంవిత్తుయే- సంవిత్స్ఫురణమాత్రమయిన జగజ్జలంలో “ఇదివేరు అదివేరు” అనే బుద్ధి మిథ్యాగ్రహము- నిఖిలాకారములందును ఒక్కసంవిన్నాత్రమే యుండుటవలన సంవేద్యమూలేదు- తిన్నిమిత్తమూలేదు- ఇక బంధమోక్షము లెట్లుండును ?

కనుక రామా ! “ఇది మోక్షము, ఇది బంధము” అని చింతను విడుపుము- ఇంద్రియనిగ్రహము కలిగి మానమదాభిమానములను వీడి, స్వోచితమయిన రాజ్యాదికార్యములను చేయుచూ నిరహంకారుడవై యుండుము-

ఇట్లు ౧౧౮వ సర్గ ముగిసెను.

౧౧౯. వ్రతత్రయనిరూపణము.

వసి॥ రామా ! పుణ్యసాపాదిశంకలు విడిచివెట్టు- ధైర్యమవలంబించు- మహాకర్తవు, మహాభోక్తవు, మహాత్మాగివి యగుము-

శ్రీరా॥ మునీంద్రా ! మహాకర్తయొక్క లక్షణమేమి ? మహాభోక్తయొక్క లక్షణమేమి ? మహాత్మాగియొక్క లక్షణమేమి ? యీ మువ్వుర లక్షణములను చెప్పండి దయచేసి అని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

వసి॥ రామా ! ఈమూడును మూడువ్రతములు పూర్వం ఈశ్వరుడు భృంగీశ్వరున కుపదేశించాడు- చెపుతా వినునీకు- పూర్వము మేకుశిఖరంమీద సమగ్రపరిపారంతోనుండు కొద్దిగ ఆత్మజ్ఞానంగల భృంగీశుడు ప్రణతుడై దోశెలియొగ్గి తండ్రినడిగాడు-

భృంగి॥ నాన్నా ! నీవు సర్వజ్ఞుడవు- నేనడిగిన దానిని కృపతో వెంటనే చెప్పండి- తరంగజాలమువలె చంచలమయిన సంసారచనను చూచి మోహపోవుచున్నాను- సంసారమనే జీర్ణగృహంలో ఏమి సుఖమున్నదని ఉండుము ?

ఈశ్వ॥ శ్లో॥ సర్వాశంకాః పరిత్యజ్యధైర్యమాలంబ్య శాశ్వతమ్ ।

మహాభోక్తా మహాకర్తా మహాత్మాగీ భవానఘ ॥

అని జబాబు చెప్పాడు- నీవడిగినట్లే ఆముగ్గురి లక్షణము చెప్పమని అడిగాడు భృంగి-

ఈశ్వ॥ భృంగీశా ! విను వీరిలక్షణాలు చెబుతాను-

౧. కర్తృత్వ భోక్తృత్వాది కంకలులేక ధర్మాధర్మములారించువాడు మహాకర్త-

౨. రాగద్వేషములను, సుఖదుఃఖములను, ధర్మాధర్మములను ఫలాఫలములను అపేక్షించక నిష్కామముగ లోకసంగ్రహముకొరకు చేయువాడు మహాకర్త-

౩. మానముకలవాడై అహంభావములేక మాతృస్వర్మమును విడచి ఫలము సిద్ధింపలేదని ఉద్వేగమును చెందక చేయువాడు మహాకర్త-

౪. శుభాశుభ కార్యములందు నిర్లిప్తమతితో చేయువాడు మహాకర్త-

౫. అంతట విగతస్నేహితుడై సాక్షివలె నుండుచు నిరీహతో చేయువాడు మహాకర్త-

౬. భయసంతోషములులేకుండ సర్వసముమగు బుద్ధితో చెడినదానికి
దుఃఖించక భాగుపడినదాని శానందించక చేయువాడు మహాకర్త -
౭. ప్రారబ్ధోపసీతముయిన ప్రయోజనము సంగభవించినపుడు అసంసక్తుడై
ప్రయోజనానుకూలంగా ఆచరించువాడు మహాకర్త -
౮. కర్మత్వమునువహించక ప్రారబ్ధాధీనుడై పహితాస్థిదశర్మల నాచ
రించుచూ సమభావముతో నుండువాడు మహాకర్త -
౯. స్వభావతిః శాంతుడై సర్వసమత్వమువిడువక శుభాశుభములను
ఆచరించువాడు మహాకర్త -
౧౦. జన్మాదిషడ్భావ వికారములుగల శరీరములందు నిర్వికార సన్మా
త్రాత్మదర్శనమువలన సనుమతితో నుండువాడు మహాకర్త -
- గమనిక॥ ఇందు పరస్పరసాంకర్యముకలదు - వసిష్ఠోపదిష్ట శ్లోకముల
ననుసరించి వ్రాసితినే కాని లక్షణవైలక్షణ్యమును ప్రతిపాదింప
దలచికాదు -

రామా ! ఇక మహాభోక్తను చెప్పెదను -

౧. దేనిని ద్వేషించక, దేనిని కాంక్షించక, ప్రారబ్ధోపసీతమును అనుభ
వించువాడు మహాభోక్త -
౨. ఇంద్రియములతో విషయములను గ్రహించుచున్ననూ, అద్వయా
సంగాత్మియందు ప్రతిష్ఠితుడయినందున స్వీకరించని (గ్రహించని)
వాడును హస్తపాదాదులతో గమనాదులను ఆచరించుచున్నను,
నిష్క్రియాత్మబుద్ధితో ఆచరించనివాడును మహాభోక్త -
౩. సుఖదుఃఖములచేతను, జయాపజయములచేతను, లాభాలాభముల
చేతను, మనస్సు విక్షేపము చెందనివాడు మహాభోక్త -
౪. జరామరణములు, అపదలు, రాజ్యము, దారిద్ర్యము ఇవిఅన్నీ
బ్రహ్మదృష్టితో రమ్యమును కొనుపాడు మహాభోక్త -
౫. గొప్పసుఖమును, గొప్పదుఃఖమునుకాని, రెంటిని సమానముగా
అనుభవించదలచినవాడు మహాభోక్త -

౬. అహింసా, సమతా, తుష్టులు, చంద్రబింబమునుంచి కిరణములవలె రాకపోకలు కలిగియుండువాడు మహాభోక్త -
౭. కట్వాప్లులవణములనుకాని తీక్తమునుకాని మృష్టామృష్టపదార్థములనుకాని, అధమా పదార్థములనుకాని, సమానముగ భుజించువాడు మహాభోక్త -
౮. సరసవస్తువునుకాని, నీరసవస్తువునుకాని, సురతమునుకాని, విరతమునుకాని, సమానముగ జూచువాడు మహాభోక్త -
౯. ఉప్పును, తీపిని, శుభమును, అశుభమును, సమానముగ జూచువాడు మహాభోక్త -
౧౦. “ఇది భోజ్యము, ఇది “అభోజ్యము” అనే భావమును విడిచి నిరభిలాషగా అనుభవించువాడు మహాభోక్త -
౧౧. సంపదాపదలను, ఉత్కృష్టాపకృష్టాన్నాచాదనాచులను సమబుద్ధితో అనుభవించువాడు మహాభోక్త -
ఇక మహాత్మాగ లక్షణమును చెప్పెదనువినుము-
౧. ధర్మాధర్మములను, సుఖదుఃఖములను, జన్మమరణములను, మిథ్యాత్వబుద్ధితో విడిచినవాడు మహాత్మాగి-
౨. సర్వేచ్ఛలను, సర్వచేష్టలను, సర్వనిశ్చయములను, మిథ్యాత్వబుద్ధితో విడిచిపెట్టినవాడు మహాత్మాగి-
౩. దేహదుఃఖములను, మనోదుఃఖములను, ఇంద్రియదుఃఖములను, మిథ్యాత్వబుద్ధితో విడిచినవాడు మహాత్మాగి-
౪. “నాకు దేహములేదు, నాకుజన్మలేదు, విహితనిషిద్ధకర్మలు నావి కావు” అని లోపలనిశ్చయము గలవాడు మహాత్మాగి-
౫. శారీరమగు ధర్మాధర్మములు, మనోమననము, వాగాదీంద్రియచేష్టలు, వీటిని లోపల పరిత్యజించినవాడు మహాత్మాగి-
౬. దృశ్యశాలమంతయును సమ్యక్ జ్ఞానముచే బాధింపచేసికొని విడిచిపెట్టినవాడు మహాత్మాగి-

రామా! దేవదేవుడగు పరమేశ్వరుడు భృంగీశ్వరునికొరకు ఇలా చెప్పాడు- ఈదృష్టిలోనుండి నీవుకూడ వీతరాగుడవు, వీతశోకుడవు అగుము-

రామచంద్రా! నీవు నిరంజనుడవై విమలాత్మరూపుడగు బ్రహ్మయే నేను తదితర ప్రపంచములేదు అనియే భావించుము- అలా భావించి ఆభావనా మహిమచే ఇతరవృత్తులను శాంతింపజేసికొని, నిర్వాణమును పొందుము-

ఓయి! ఈప్రపంచంలో ఏదిభాసిస్తుందో అయ్యది ద్విపరాధావధి కాలావయవములయిన సమస్తకల్పములందును ప్రసిద్ధములయిన సర్వ కార్యములకు మూలకారణమై జన్మాదివికారశూన్యమైన పరమాత్మ రూపమయిన బ్రహ్మమే- ఇయ్యది సర్గభేదముచే వృద్ధి నొందించబడిన సర్వభావ వికల్పములుకలది అయినప్పటికి వికల్పశూన్యమయినదియే-

స్థూలసూక్ష్మమగు పదార్థజాతమేదియు సదా ఏకరసమయిన బ్రహ్మకంటే వేరుకాదు- కాబట్టి నాయనా! నేనేబ్రహ్మను” అనే దృఢనిశ్చయం కలవాడవయి మొదలసమాధ్యభ్యాసబలముతోనుండి ప్రమంగా సప్తమభూమికను అధిష్టించి గతాశంకుడవై (నిశంకతో) ఉండుము-

ఓ రామా! నీవు అంతర్ముఖుడవై అహంకారమును నిరాకరించు కొన్నవాడవయినచో బాహ్యపనులను చేయుచున్నను ఎన్నటికి భేదమును పొందదు-

ఇట్లు ౧౧౫వ సర్గ ముగిసినది.

౧౧౬. గలితచిత్తలక్షణము.

శ్రీరా॥ మునీంద్రా! వాసనాక్షయముగల మనస్సునకు లక్షణమేమి? సెలవివ్వండి-

వసి॥ రామచంద్రా! లోభమోహోది దోషములు నశించుటయే వాసనాక్షయముగల మనస్సునకు ముఖ్యలక్షణము- పరులు పరీక్షింకొరకు

కలుగ చేసినను, లోభమోహాదులు చిత్తమును కలవరపరచకూడదు-
ఇదియే వాసనాక్షయమునకు ముఖ్యలక్షణము- ముఖముప్రసన్నముగ
నుండుటకూడ దానిలక్షణమే- వాసనాగ్రంథులు మెల్లమెల్లగ విడిపో
వును- కోపము కృశించును- మోహము మందగించును- కామము
సన్నగిలును- లోభము పలాయితమగును- ఇంద్రియములు పెద్దగా
ఊల్లాసచెందవు- ఎక్కువగా భేదమును జెందవు- దుఃఖములుదయించు
చవు- సుఖములు చలించవు- చల్లని సమత అంకురించును- ఒకవేళ
సుఖదుఃఖాదులుకూడ ముఖధమించు కనిపించినా మిథ్యాత్వబుద్ధిచే
భాధితములయినందున చిత్తమునకు లేపకములుకావు- ఇట్టివాడు దేవత
లకుకూడ స్పృహణీయుడగును- చక్కని సమతాదృష్టి అతని కుద
యించును- శరీరము, శాంతము, శాంతమునగును- అతివినీతముగ
నుండును- పరేచ్ఛా విఘాతకముగాదు- భాగ్యములతోను, దారిద్ర్య
ములతోను విషమమయినను మతి ఆనందము కొరకుగాదు- సుఖము
కొరకుగాదు- బుద్ధిప్రకాశచే నాధింపతిగిన పరమాత్మవస్తువునందు ప్రవ
ర్తింపని నరాధముని జన్మ నిరర్థకము-

రామా! దుఃఖమునే రత్నములకు ఆకరమయిన సంసారసాగర
మును తరింపగోరిన పుగుఱునకు ప్రపంచాతీతమయిన నిరతిశయానం
దాత్మయందు విశ్రాంతినొందుటకు “నేనెవరు? ఈజగత్తు ఏది?” (మి)
“పరమాత్మతత్త్వ” మెట్టిది? “శుచ్ఛములగు భోగములతో ప్రయోజన
మేమి?” అని నిరంతరము అభ్యసించెడి విచార వైరాగ్యాత్మికమయిన
బుద్ధియే మొదటి ఉపాయము- కనుక దానినే నీవాశ్రయించుము-

ఇట్లు ౧౧౬వ సర్గ ముగిసినది-

౧౧౭. ఇత్వోక్త మనుసంవాదము.

వసి! రామచంద్రా! మీవంశంలో ఆదిపూరుషుడగు ఇత్వో
క్తువు ముక్తుడయిన విధానము చెప్పుతా వినుము-

ఇట్వోకువను రాజు రాజ్యపరిపాలనచేయుచూ, ఒకానొకపుడు ఏకాంతమునందుండి “జరామరణముల సంక్షోభముచే సుఖదుఃఖాత్మకమయిన ఈదృశ్యప్రపంచమునకు కారణమేమని” స్వయముగ ఆలోచించుకొనెను- అతనికేమీ తోచలేదు-ఒకపుడు బ్రహ్మలోకమునుంచి వచ్చి తన సభాస్థలిని అలంకరించియున్న మనుప్రజాపతిని పూజించి అడిగెను-

ఇట్వో॥ మహాత్మా! దయానిధీ! మిమ్ముల చూచేసరికి ఏదో అడగాలని మామతికి తోచుచున్నది- ధార్మ్యమవలంబించి అడుగుచున్నాను- “ఈసృష్టి ఎవరిచుంచి వచ్చినది? దీని స్వరూపమేమి? ఎలాంటిది? సంఖ్యచేకాని, పరిమాణమువలనగాని యెంతటిది? దీని ననుభవించు వాడెవడు? ఎప్పుడు యెవనిచే నిర్మించబడినట్లు శ్రుత్యాదులు చెప్పుచున్నవి? నేనీఘోర సంసారసాగరమునుంచి విముక్తుడనయ్యే ఉపాయమెద్ది? చెప్పండి అని అడిగాడు-

మను॥ రాజా! మంచి సారవంతమయిన ప్రశ్న వేశారు- చిరకాలానికి మీకు కలిగిన వివేకానికి అనుగుణంగా ఉండి మీప్రశ్న-

రాజా! దృశ్యప్రపంచం లేదు- గంధర్వనగరం వంటిది- మరుమరీకాజలము వంటిది- కాబట్టి మిథ్యమిథ్యాభూతవస్తువునకు ప్రత్యేకమొక స్వరూపములేదు- ఈయది సాక్షిగోచరమాకాదు- మనప్రప్తేంద్రియములకును గోచరముకాదు- కాబట్టి లేదంటున్నాను- అనినాశమగు సదాత్మ ఒక్కడే ఉన్నాడు- కనుక అతడు సదాత్మ అని చెప్పబడుచున్నాడు- సంసర్గాధ్యాసవల్ల బ్రహ్మసత్యానువిధము జగత్తు అగుగాక- అంతమాత్రమున దానికి స్వతః సత్తలేదు- నేను లేదనుటకూడయుక్తమే- చిదాభాసలే బ్రహ్మాండత్వమును చెందుచున్నవికొన్ని- మరికొన్ని చతుర్విధ భూతగ్రామము లగుచున్నవి- కాబట్టి బంధములేదు- మోక్షములేదు- బ్రహ్మమొక్కటేకలదు- నీకత్వమూలేదు- ద్విత్వమూలేదు- ఒక్కనీడు, తరంగ, ఫేన బుద్బుదరూపములతో

స్ఫురించినట్లు-ఒక్కచైతన్యము ప్రపంచరూపముగా స్ఫురించుచున్నది-
నీవు బంధమోక్షములనే బుద్ధులను విడచి నిర్భయముగ స్వస్థముగ
నుండుము-

ఇట్లు ౧౧౭వ సర్గ ముగిసినది.

౧౧౮. ఇత్తోకు మనుసంవాదము.

మనుః॥ ఆయాసంస్కారముతో విచిత్రమయి యున్న అవిద్య
యందు ప్రతిబింబ రూపముగానున్న శుద్ధచైతన్యముయొక్క సంవిత్తులు
(ఆభాసలు) అవిద్యాసంస్కారములు అంతఃకరణముగా పరిణమించేసరికి
తదవచ్ఛిన్నములై జీవత్వము నొందుచున్నవి- ఆజీవులు సమప్తివ్యప్తి
మనస్సుయొక్క కార్యమయిన సంసారమునందు సంసరించుచున్నారు-
సుఖదుఃఖదశ, మోహము, ఈరెండును మనస్సుయందేకాని. ఆత్మ
యందులేవు- రాహువు అదృశ్యుడయిననూ పట్టుకున్న చంద్రుడు
దృశ్యుడయినందున తద్వారాదృశ్యుడగు చున్నాడు- అలాగే ఆత్మ
అదృశ్యుడయినను దృశ్యమగు అంతఃకరణముద్వారా దృశ్యుడగు
చున్నాడు- పరమాత్మ శాస్త్రములచేకాని, గురువుచే దృశ్యుడకాదు-
(తెలియబడడు) చరమసాక్షాత్కార రూపమయిన అంతఃకరణ పరిణా
మంచేత దృశ్యుడగుచున్నాడు- మార్గస్థులు భ్రోవలో రాగద్వేష
వియుక్తమయిన బుద్ధిలో చూడబడుదురు- అట్లే ఇంద్రియములు విష
యములను చూడవలెను- వాటియందు ఆదరముకూడదు- తిరస్కా
రమూకూడదు- ఉదాసీనమయిన పదార్థమాత్రమునుగా చూడవలెను-
నేను దేహమను (దేహమేనేనను)బుద్ధి సంసారబంధమునకు కారణము-
ముమాక్షివుల కట్టిబుద్ధి యెన్నటికిని పనికిరాదు- నేను చిన్నాత్రరూపుడ
నను బుద్ధి సంసారబంధకముగాదు- నిర్మలమయిన నీటిలో లోపల
వెలుపల అగ్నికలదు- అలాగే సర్వవస్తువులందును లోపల వెలుపల
ఆత్మకలదు- బంగారమునకు కేయూరాది రూపసన్నివేశ మెట్టిదో,
ఆత్మకు జగద్రూప సన్నివేశముకూడ అట్టిదే- కామమనేది మహర్ణ

వము- వినాశమనేది అందులోని బడబాగ్ని- జగజ్జాలము నదులు-
భూతాలు తరంగాలు- అయినా ఆకాలనాదిధి పరిపూర్ణముకాకుండా
త్రాగునట్టి మహాగస్త్వము ఆత్మ అని నిత్యము భావించు రామా !
దేహాది దృశ్యజాలమునందు ఆత్మతాబుద్ధిని విడిచిపెట్టి శుద్ధసత్త్వముతో
సుఖముగనుండుము- తల్లి, రెండుకుంచములమధ్యపరున్న పిల్లవాని
మరచి పిల్లవానికొరకు ఏడ్చినట్లు జనులు అంతఃకరణగుహయందున్న
ఆత్మకొరకు పరితపించుచున్నారు- ఆత్మ జరామరణరహితుడని గుర్తిం
పక ఏడ్చుచున్నారు- హా! నేను హతుడను- హా! నేను అనాధను-
నశించినాను- అని ఏడ్చేదరు-

రామా ! నీవు సంకల్పరహితమయిన చిత్తమును ఆత్మయం
దుంచి సంకల్పములను శాంతింపజేసికొని వ్యవహారముకొరకు దేహేంద్రి
యాదులు కదలినా నీవుమాత్రం స్పందరహితమయిన బ్రహ్మపుగ
స్వస్థముగ నుండుము- సుఖించుము- రాజ్యమును ఏలుకొనుము-

ఇట్లు ౧౧౮వ సర్గ ముగిసినది-

౧౧౯. ఇత్యే.....ము.

మను॥ పరబ్రహ్మ మాయచే స్పందించుట స్పందరహితుడగు
టయు ఎట్లు ? అను ఇత్యేకువుయొక్క జిజ్ఞాసనుమనువు గుర్తించాడు-
సమాధానం చెప్ప నారంభించాడు- రాజా ! సర్వవ్యాపకమయిన పర
మాత్మకు అవిద్యాశక్తి, విద్యాశక్తి అని రెండుశక్తులుగలవు- అందు
అవిద్యాశక్తి ప్రసవధర్మముగలది- అనగా సృష్టిస్వభావముకలది- విద్యా
శక్తి, తత్సంహార స్వరూపమయినది- పరమాత్మ అవిద్యాశక్తితో
సృష్ట్యాత్మకమయిన స్పందమును చేయును- విద్యాశక్తిచే దానిని
సమూలము సంహారమొనర్చి కూటస్థాద్వయ స్వరూపమునందుండును-
అనురాగముచే ప్రవర్తించినవానికి సర్గశక్తి ఉదయించినట్లు వైరాగ్య
ముచే నివర్తించినవానికి సంహారశక్తి కూడ సహజముగనే కలుగును-

చంద్ర, అర్క, వహ్ని, తప్తాయః పిండ, రత్నాదులకు, ప్రభా(కాంతి) జ్వాలా ప్రభేదములెట్లు కల్పితములో, చెట్లకు పత్రాదులు, ప్రవాహము లకు నీటిచుంపులు, ఎట్లు కల్పితములో అట్లే వ్యాపకబ్రహ్మయందు జగద్వైచిత్ర్యము, తద్ద్రాహక, బుద్ధ్యాది వైచిత్ర్యముకూడ కల్పితము- ఇయ్యది అజ్ఞానులకు దుఃఖప్రదము- జ్ఞానులకు దుఃఖప్రదముకానేరదు-

సర్వవ్యాపక స్వప్రకాశ స్వరూపుడయిన ఆత్మ కనిపించకుండుట లేని (అసద్రూపమయిన) ప్రపంచము స్ఫుటముగా కనిపించుట ఈరెండునూ అఘటనఘటనా సమర్థమయిన మాయయొక్క బలమువల్లనే కాని మరొకటికాదు. “అద్దమునందు గోచరించెడి నగరాదికమువలె బ్రహ్మయందు జగత్తు ప్రాతిభాసికముగాని, వాస్తవముకాదు” అని భావించు మానవుడు సుఖము నొందగలడు- ఇట్టివాడు అభేద్యమయిన బ్రహ్మకవచుడు కాగలడు. అహమర్థమగు అహంకారమును విడిచి సర్వము శూన్యము, నిరాలంబము, చిద్రూపము, అని భావించువాడు సుఖించును- రమ్యారమ్యబుద్ధియే దుఃఖసంతతికి బీజము. అయ్యది సమతాబుద్ధి అనే అగ్నిచే దగ్ధమగుచో దుఃఖమునకు ప్రసక్తియేలేదు-

రాజా ! సమాధ్యభ్యాసబలంచేత దృశ్యమును మరచిపోవలెను- దృశ్యవిస్మృతి అనునది ఒక మహాశ్రుము- దీనిని చేతిపుచ్చుకొని రమ్యారమ్యములందు కలిగెడి విషమబుద్ధిని (ఇది పియము ఇది అప్రియము అనుదానిని) దృఢమయిన సమతాదృష్టి రూపమయిన పురుష ప్రయత్నాతిశయముచే వెగగొట్టవలెను- సమాధిలక్షణమయిన అభావనముచేత భావనమును అనగా బాహ్యార్థభావనమును తత్ప్రయోజకమయిన ధర్మాధర్మలక్షణమయిన కర్మకాననమును ఛేదించి పరమాకాశముకంటెకూడ సౌక్ష్మ్యమునుపొంది శోకరహితుడవగుము-

కుమారా! నీవు మొట్టమొదట వివేకవిలాసము గలవాడవగుము, సమాధ్యభ్యాసముచే బాహ్యప్రపంచదృష్టిని రూపుమాపుకొనుము- తదుపరి పూర్ణ స్వరూపములో సర్వప్రపంచ వ్యాపకుడవగుము- పరమా

త్కానందస్పందమును సంపాదించుకొనుము- సంసారవ్యాధిని పారద్రోలు
కొని పంచమ షష్ఠ భూమికలందు చాలకాలముండి ఆవల సప్తమ
భూమికయందు ఆత్మ్యంతికముగ విశేషవైషమ్యమును చంపుకొని సర్వ
సముడవై పూర్తిగ వాసనారహితుడవయినందున స్వభుడవై నిర్భయు
డవై చిద్రూపుడవుగ నుండుము-

ఇట్లు ౧౧౯వ సర్గ ముగిసెను.

౧౨౦. ఇట్లొకమనుసంవాదమందు సప్తమభూమికావిభాగము.

1. సాధన చతుష్టయసంపన్నుడై గురువునియొద్ద శ్రవణముచేసి జ్ఞాన
మును సంపాదించుట ప్రథమభూమిక (శ్రవణము)-
2. విచారణ=ద్వితీయభూమిక (మననము)
3. అసంసక్తి=తృతీయభూమిక (నిదిధ్యాసనము)
4. విలాపనీ=చతుర్థభూమిక (వాసనాక్షయము)
5. శుద్ధసంవిన్మయీ=పంచమభూమిక-
6. స్వసంవేదనరూపా=షష్ఠభూమికా-
7. అనందైకఘనాకారా=సప్తమీభూమికా-

ఈ యేడవభూమిక కేవలము ముక్తియే-

ఈయని గ్రంథాంతరమున మరొకవిధముగ జెప్పబడినవి-

శ్లో॥ జ్ఞానభూమిః శుభేచ్ఛాఖ్యా ప్రథమా పరిక్లిప్తా
విచారణా ద్వితీయాస్యాత్ తృతీయా తనుమానసా ।
సత్త్వాపత్తి శ్చతుర్థీస్యాత్ తతోఽసంసక్తినామికా
పదార్థాభావనీ షష్ఠీ సప్తమీ తుర్యగా స్మృతా ॥

1. శుభేచ్ఛా- 2. విచారణా- 3. తనుమానసా- 4. సత్త్వా
పత్తిః- 5. అసంసక్తిః- 6. పదార్థాభావనీ- 7. తుర్యగా- అని ఏడవ
భూమికకు పై నకూడ నొకటి యెనిమిదవ అవస్థభూమికకలదు- కా

యేడవభూమికకును, యెనిమిదవభూమికకును యెక్కువ భేదములేదు- ఏడవభూమిక జీవన్ముక్తిరూపము- రెవ భూమిక విదేహముక్తిరూపము- ఇంతియే భేదము- ఇందు మొదటి మూడు భూమికలును జాగ్రదవస్థ యనబడును- చతుర్థిభూమిక స్వప్నము- పంచమభూమిక సుషుప్తి- అసంవేదన రూపమయిన షష్ఠీభూమిక తుర్యము- సప్తమభూమిక తుర్యా తీతము- ఈయది మనోవాక్కులకు అతీతము- దీనియందే సర్వదృశ్యములు ప్రత్యగాత్మయందు పూర్తిగ విలయము చెందుటవలన ఆత్మంతిక జీవన్ముక్తి యనబడును- ఈదశయందు జన్మమరణములగూర్చిన భీతి యుండదు- సదసత్తుల గురించిన భీతి యుండదు- ఎల్లపుడు ఆత్మారాముడై యుండును- వ్యవహారకాని, అవ్యవహారకాని, గృహస్థుడు కాని, యతికాని నేనుచిన్నాత్తుడనని తలంచుచు దుఃఖించడు-

మరియు నీతడు అలేపకుడు, అజరుడు, నీరాగుడు, శాంతవాస నుడు, నిర్మలుడు, చిదాకాశుడు, ఆదిమధ్యాంతరహితుడు, శుద్ధబుద్ధ స్వభావుడు, సర్వవ్యాపకుడు, దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేదరహితుడు, ఈయది గుర్తించినందున ఇతనికి సంసారశోకముండదు- వాసనాబద్ధుడయినవాడు పదార్థములవల్ల సుఖదుఃఖముల నొందునుగాని, వాసనాబద్ధుడు కాని వాడు పదార్థానుభవమున దుఃఖము నొందడు- సుఖమును పొందడు- చతుర్థాదిభూమికలయందు వాసనతగ్గి (క్షీణించి) యుండును- సప్తమ భూమికయందు వివాసనము (వాసన పూర్తిగ నశించును) అప్పుడు సుఖ దుఃఖములుండవు- క్షీణవాసను జేపనిచేసినను దగ్ధబీజమువలె ఆకర్మ ఫలించదు- దేహేంద్రియాదులచే కర్మ చేయబడుచున్నది- ఫలము కూడ దేహేంద్రియాదులే అనుభవించవలెకాని ఆత్మకు పనిలేదు- కర్తయొకడు- భోక్తమొకడు కానేరడు- దేహేంద్రియాదులనుండి అహంతామమతాధ్యాసలను విడిచినవాడు శశాంకశీతలుడు- పరిపూర్ణుడు- భాస్కరునివలె ప్రకాశరూపుడు- దేహామనే బూగుగ చెట్టుయొక్క కర్మలనేదూది జ్ఞానమనే వాయువుకు లేచి యొక్కడి పోతుందో అంతు

చిక్కదు- మిగిలిన కర్మకళలన్నీ జ్ఞానముచే నశించునుగాని జ్ఞానకళ మాత్రం ప్రతిదినమూ వృద్ధిపొందుచుండును మంచి నేలన నాటిన వరిపైరువలె-

రాజా ! సరస్సులందు, సముద్రములందును, నిర్మలమయిన ఉదక మొక్కటియేకలదు-అట్లే అఖిలవస్తువులందును సన్మాత్రస్వభావుడయిన ఆత్మచిక్కడేకలదు- కనుక రామా ! జగత్తు నంతయును తత్త్వబోధచే బాధింపజేసికొని పరిశిష్టమయిన సత్తాంశమాత్రమే నేనని తెలిసికొనుము.

ఇట్లు ౧౨౦వ సర్గ ముగిసెను.

౧౨౧. ఇట్టో..... సం.....ము.

మను! విషయభోగమునందు ఆశయుండు నంతవరకు ఆత్మకు జీవుడను పేరుండును- అయ్యది అవివేకమువలన వచ్చినదికాని వస్తుతః ఉన్నదికాదు- వివేకమువల్ల విషయభోగవాంఛ యెప్పుడు నశించునో అప్పుడు ఆత్మ జీవత్వమునువదలి బ్రహ్మత్వమును పొందును- భోగ వాంఛయే జీవుని పైకి క్రిందకు (అనగా స్వర్గానికి నరకానికి) త్రిప్పుచుండును-

రాజా ! భోగచింతలనే త్రాటిని నీమెడకు వేసికొనకుము- “ఇదినాది నేనువీనివాడను” అనే వ్యవహారభ్రమను మోహవలన యెవడు సేవించుచుండునో వాడు మాటిమాటికి అధోగతి చెందుచుండును ఆమోహమును విడిచినవారుమాత్రము ఊర్ధ్వలోకమును జేరుదురు- రాజా ! స్వప్రకాశ స్వరూపుడయిన ఆత్మను అవలంబించి యుండుము- జగత్తులంతయు చిదాకాశముతో పూర్ణమయియున్నట్లు గుర్తించుము- ఇట్లు గుర్తించినవాడే సంసారమును తరించగలడు- పరమేశ్వరత్వమును పొందగలడు- బ్రహ్మ ఇంద్ర విష్ణు వరుణులు దేనిని చేయుటకు సిద్ధపడిరో దానినంతయును చిద్వపువగు నేనే చేయుచున్నానని భావించవలెను- యేయే శాస్త్రములందు ఏదేది చెప్పబడినదో

అదియంతయు నిజంగా చిద్విలాసముకాని మరొకటికాదు- మృత్యువును తరించి చిన్మాత్రమును చెందిన వానియొక్క పరమానందమునకు ఉపమానములేదు-

రాజా ! ప్రపంచము అశూన్యముకాదు-శూన్యమునుకాదు-అచిద్రూపముగాదు- చిద్రూపమునుకాదు- ఆత్మరూపముకాదు- అన్యరూపముకాదు- అనియిట్లు భావించుము- అనగా అనిర్వచనీయమని భావించుమని తాత్పర్యము-

1. బ్రహ్మసత్తతో ద్వైతము అశూన్యమనే యడల ద్వైతాపత్తి.
2. నేతీతి వాక్యములు ప్రపంచమును నిషేధించుటచే ప్రపంచముశూన్యమనేయడల సర్వకర్తృత్వలక్షణమయిన యీశ్వరత్వమునకు వ్యాఘాతము (ఢెబ్బ)-
3. అలాగే ప్రపంచము అచిద్రూపమే అనేయడల అపుడు చైతన్యమునకుకూడ భాసముండదు-త్రివృత్కరణముచే తేజసరూపానువిధమే భాసకమయిన తేజస్సుచే భాసింపబడునుకాని నీరూపమయిన చైతన్యము భాసింపబడదు- ఇంక చైతన్యానువేధకొరకు తేజస్సునకు చిద్వికారత్వము నంగీకరించే యడల అపుడు చైతన్యమునకు సవికారత్వాపత్తి.
4. ప్రపంచము అనాత్మరూపమంటే ప్రపంచమునకు అసంగుడయిన ఆత్మతో సంబంధము లేనందువలన జగత్తునకు సత్తాస్ఫూర్తులు లేకపోవును-
5. ఇక ప్రపంచము ఆత్మరూపమే యన్నచో దానికి జ్ఞానముచే బాధయుండదు- ఇత్యాది దోషములుండుటచే ప్రపంచము అనిర్వచనీయమనవలెను-

ఆత్మస్వస్వరూపమును పొందినపుడే ప్రకృతి శాంతించగలదు-మోక్షమనగా ఒకానొకదేశముకాదు- ఒకానొక కాలమూకాదు- వస్తువూకాదు- ఇతరమూకాదు- స్వాభావికమయిన ఆత్మరూపమును

చరమసాక్షాత్కారవృత్తితో అనుసంధానము చేసికొనునప్పుడే శాస్త్రు
సిద్ధమయిన మోక్షము తటస్థించును- ఇట్టి జీవన్ముక్తునకు ప్రాపంచిక
వ్యవహారము లన్నియు నివర్తించును-

ఇట్లు ౧౨౧వ సర్గ ముగిసినది.

౧౨౨. ఇత్యోక్తు ప్రబోధనము.

మను॥ రాజా ! ఏదో ఒకగుడ్డకట్టుకొని ఏదో యొకపదార్థమును
భుజించి యెచ్చటనో యొకచోట పరుండుయోగి సమ్రాట్టు అనబడును-
అతడు మానుషానందమునకు పరమావధిని పొందియుండును- ఇట్టివానికి
వర్ణాశ్రమధర్మ నియంత్రణలేదు- శాస్త్రనియంత్రణయు ఉండదు-
బోనులోనుండి సింహము బయటపడినట్లు జగజ్జాలమునుంచి బయట
పడును- నిరతిశయానందమునకు విషయుడగును- విషయవాంఛా దశను
విడచును- అనిర్వాచ్యమయిన శోభ నొందును- కొండమీది నదివలె
గంభీరుడు, ప్రసన్నుడు నగును- పరమానందరసాస్వాదమునుంచి అప్ర
మృతుడగును- సర్వకర్మత్యాగి, నిత్యతృప్తుడు- నిరాశ్రయుడు- పుణ్య
పాపములతో లేపముండదు- స్ఫటికము ప్రతిబింబముయొక్క రూప
ముతో అంటడు- అట్లే యాయోగి కర్మఫలంతో అంటడు- జనసమూ
హంలో విహరించుచున్ననూ దేహమును ఛేదించినా పూజించినా
భేదాహ్లాదములను పొందడు- ఎవ్వనిని స్తుతించడు- నిర్వికారుడు-
పూజించకున్ననూ చలించడు-లోకమును గురించి భయపడడు-లోకము
ఇతనినిగురించి భయపడడు-రాగ ద్వేషభయానందములు ప్రారబ్ధవశం చేత
ఒకప్పుడుండును- ఒకప్పుడుండవు- ఎంతటి నిపుణులుకూడ ఇతనిని నిర్వ
చింపజాలరు- వ్యవహారమువలన మాత్రము అతిబాలుడుకూడ వశ
పరచుకొనగలడు-

రాజా ! ఇలాంటియోగి పుణ్యతీర్థంలో శరీరమును విడిచినా
మాలవానియింట దేహత్యాగముచేసినా ఎప్పటికీ శరీరమును త్యజింప

రామా ! నిత్యనిరతిశయానందరూపుఁడ పరమాత్మ (పరబ్రహ్మ) అతడే జీవుడు- కనుకనే జీవాత్మకు స్వస్వరూపజ్ఞానంచేత నిరతిశయానందరూపత్వము సంప్రాప్తమయినది- దీనికొకయుక్తి చెబుతావను-

ఒకానొక బ్రాహ్మణుడు శూద్రస్త్రీని కామించాడు- దానితో సంభోగ సహవాసాది దురీహాలు ఈతనికి అలవాటుపడ్డాయి- అంచేత తన కులోచితమయిన బ్రాహ్మణధర్మమును మెల్లమెల్లగా ఉపేక్షించుకొని శూద్రత్వమును అంగీకరించాడు- అలాగే ఈశ్వరుడుకూడా బుధ్యాదులతో సాంగత్యాన్ని మరిగాడు- వానితో భోగాశ యోగిని- అంచేత తన నిత్యశుద్ధపూర్ణానందస్వభావాన్ని ఉపేక్షించాడు- జీవత్వాన్ని అంగీకరించాడు- ప్రతిస్పృహతోను భూతములు రెండురకాలు పుటుతూఉంటాయి- ఉపాధిప్రాధాన్యంతో భోగ్యములనీ ఉపహితప్రాధాన్యంతో భోక్తలనీ-మాయయందలి రెండువిధములయిన సంస్కారములను అనుసరించుచున్న హిరణ్యగర్భునినుండి మాయాగంధర్వనగరమువలె ఆవిర్భవించినవి- అంచేత మిథ్యాభూతములు- వీటికి వాస్తవసామగ్రి అవసరములేదు- స్వాప్నికమయిన ఘటాదులకు దండచక్రాది సామగ్రి అవసరములేదు-

ఈశ్వరుడు జీవభావమునొందుటలో ఈశ్వరునకు కర్మాపేక్షలేదు- జీవభావమును చెందినతరువాత దేహేంద్రియాదులు పుట్టుటలో పూర్వపూర్వ దేహములచే జేయబడిన కర్మతో అపేక్షయుండును- అదెట్లన ? సూర్యుడు నీటిలో ప్రతిబింబించుటలో చలనాదిక్రియలతో అపేక్షలేదు- ప్రతిబింబము భిన్నభిన్నతరంగములుదు ప్రవేశించి తద్గత ప్రిక్రియలను అనుభవించుటలోమాత్రం ఉపాధియొక్క క్రియాపేక్షయుండును- అట్లే ఈశ్వరుడు జీవప్రతిబింబరూపుడగుటలో కర్మాపేక్షలేదు- కనుక ఈశ్వరుడు జీవుడయిన తరువాత జీవుడు జన్మాంతరములకు తాను చేసినకర్మలవలన పొందును- జన్మకర్మలయొక్క కార్యకారణభావము ఇట్టిది- చూడుడు ప్రమాణమును-

శ్లో॥ అకారణముపాయంతి సర్వజీవాః పరాత్పదాత్ ।

సశ్చ త్రైమాం స్వకర్మాణి కారణం సుఖదుఃఖయోః ॥

అని తాను ఎట్టివాడనని తెలిసికుంటాడో తదనుకూలముగ సంకల్పిస్తాడు- సంకల్పానురూపముగ చేస్తాడు- మనుష్యాదిదేహములందు ఆత్మబుద్ధి లేనిదే పుణ్యపాపములను చేయసంకల్పించడు- చేయకుకూడా- భాష్యకారులగు భగవత్పాదులుకూడ ఇట్లు చెప్పిరి- చూడుడు- “నహ్యసంధ్యస్తాత్కృత్యా వేన దేహేన కశ్చిద్వ్యాప్రియతే” అని అనగా దేహాదులందు ఆత్మభావమును అధ్యాసచేసికొననిదే ఎవడుచు వ్యాపృతుడుకాడు- అని దీనియర్థము-

కనుక దేహాధ్యాసకూడ సంకల్పద్వారానే పుణ్యపాపములు చేయుటకు కారణమగును- కాన సంకల్పమే బంధమానకు కారణము- ముక్తి కోరువాడు ముఖ్యముగ సంకల్పమును విడువవలెను- మోక్షమనగా సంకల్పరాహిత్యమే- రామా ! దానినే అభ్యసింపవలెను- గ్రాహ్యగ్రాహకభ్రమను విడిచిపెట్టుము- అది ఉన్నదా తప్పక సంకల్పము పుట్టితీరును- తిపుటీభావనలను అన్నిటిని విడచి విగిలిన సాక్షి స్వరూపమును అవలంబించుము- ఇంద్రియగణము యెల్లపుడు యెక్కడ ప్రవేశించునో అక్కడక్కడల్లా రాగమేర్పడును- రాగముచే జీవుడు బద్ధుడగును- వైరాగ్యము ముక్తుడగును- కావున వైరాగ్యాభ్యాసము అవశ్యకము-

లోకంలో ఏదేని యొకదానిమీద ఇచ్చకలిగినచో దానితో బద్ధుడై మానవుడు సంసారముననుండును- చిత్తమునందు దేనిమీదను కోరికలేనిచో సంసారవిముక్తుడగును- కావున రామా ! స్థానర జంగమ పదార్థములలో గడ్డిపరక మొదలు దేవేంద్రపదవివరకు దేనిమీదను దేనిని కోరకుము- దై నందిన క్రియలందుకూడ “నైవ కించిత్కరోమితి” అనినట్లు అకర్మత్వాభిమానముతో నుండుము- సత్పురుషులు గడచినదానికి దుఃఖించరు- రాజోవుదానిని చింతించరు- వర్తమాన

వాడు- మునీ ! నా బాణముచే కొట్టబడిన మృగము ఇలావచ్చింది- ఎటుపోయినదో తెలుసునా మీకు ? అని అడిగాడు- ఆముని బదులు చెప్పాడు-

నాయనా ! మేము “సమశీలులమయిన మునులము- వనవాసులము- వ్యవహారములందు సమర్థమయిన అహంకారము మాకులేదు- ఇంద్రియవ్యాపారములన్నీ చేయించెడిది మనస్సు- అయ్యది అహంకారమయము- అది మాకు జారిపోయి చాలకాలమయినది- నేను జాగ్రత్తస్వప్నసుషుప్తులనే దశలనుకూడ నేనెరుగను- నేను తుర్యదశయందే ఉన్నాను- అచట దృశ్యమేమియులేదు” అని చెప్పినాడు ముని- ఆవేలకాడు దీనియర్థము తెలియక వాడికిచ్చవచ్చినదిశకు వెళ్ళినాడు-

కాబట్టి రామా ! నేను చెబుతున్నాను నీకు- తుర్యేతరమయిన దశలేదు- నిర్వికల్పక చిత్తుయే తుర్యము- జాగ్రత్తస్వప్నసుషుప్తములనే మూడురూపములు చిత్తమునకు మనస్సునకు సంబంధించినవి- జాగ్రత్తస్థలోని చిత్తము ఘోరము-స్వప్నమయమయిన చిత్తము శాంతము-సుషుప్తదశయందలి చిత్తము మూఢము- అని యిట్లు చిత్తము, ఘోర, శాంత, మూఢములను భేదము మూడువిధములు ఈమూడు దశలులేని చిత్తము మృతము- ఈమృతమయిన చిత్తమునందు యోగులకు ప్రారబ్ధశేషభోగముకొరకు భస్మలో తెలుపువలె సత్త్వాంశము మాత్రమే అనువర్తించును- రజస్తమోంశములు లేశమయిననుండెడవు- ఇలాంటి చిత్తమునే యోగులు ప్రయత్నపూర్వకముగ సంపాదించుకొనుచున్నారు- నీవుకూడ అలాంటి చిత్తమును సంపాదించుము- అన్నారువసిష్ఠులు-

ఇట్లు ౧౨౩-౧౨౪వ సర్గలు సమాప్తము.

౧౨౫-౧౨౬. పరమార్థోపదేశము.

వసి॥ రామచంద్రా ! శ్రుతి, స్మృతీ, తిహాస, పురాణాది శాస్త్రములకు పరమతాత్పర్యము ద్వైతబాలమును నిషేధించుటయందుకాని,

వస్తువును ప్రకాశింపజేయుటయందుగాను- కాన, అవిద్యలేదు- మాయ లేదు- ఇదంతా అనగాహముకాని (జెలియబడజాలని) బ్రహ్మమే-చూడు ప్రమాణమును- “యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసాసహ” అనాత ఆదేశోనేతినేతితి “అస్థూల మనణ్వహస్వం” అని ద్రవిణా చాగ్యులుకూడ ఇట్లన్నాడు- “యద్యప్రమేయం బ్రహ్మ కిమర్థం శాస్త్ర మితి చేత్సిద్ధంతునివర్తకత్వాత్” అని బ్రహ్మము తెలియదగినది- కానిచో శాస్త్రమెందుకు? ఉన్నదానిని నినర్తింప జేయుటకు అని దీనియర్థము-

శ్రుత్యాదుల సిద్ధాంతము తెలియక తమ బుద్ధివైభవంచేత జగన్ములమును వెదకునట్టి వాడులకు, బ్రహ్మశబ్దవాచ్యమయిన సర్వ శక్త్యాత్మక మాయాశబల బ్రహ్మాయందు వారి వారి బుద్ధిదోష వైచిత్ర్యమువల్ల అనేకవిధములయిన కల్పనలను బయలుదేరతీశారు- కొందరు శూన్యంబ్రహ్మ అన్నారు- కొందరు విజ్ఞానమాత్రం బ్రహ్మ అన్నారు- మరికొందరు యీశ్వరుడు బ్రహ్మ అన్నారు- ఇలా ఒకరికొకరు తగాదా పడుచున్నారు- ఈతగాదాతో నీకు నిమిత్తంలేదు- నీవుమాత్రం మహా మహానంగాఉండు- అమనస్కుడవై ధీమచిత్తతతో మూకాంధబధిరా దులవలె ఆత్మయందుండుము- జాగ్రతలో సుషుప్తుడవై కర్మల నాచరించుము- చిత్తసత్త మిక్కిలి దుఃఖము- చిత్తాసత్త మిక్కిలి సుఖం- కావున “ఇద్దిపియము” “ఇద్దిద్యేష్యము” అని అనుసంధానముచేయుక చిత్తమును చిదాత్మకమును చేయుము- రమ్యారమ్యమును సాధాణము వలె చూడుము- అట్టి సమతాబుద్ధితో కాని సంసారమును జయింపలేవు- చింతింపలేగినది సుఖముకాదు- అసుఖమూ(దుఃఖమూ)కాదు- సుఖ దుఃఖసాధనములూకావు- చిద్రూపమే చింతింపలేగినది- ఇంతమాత్రం ప్రయత్నమును చేసినచో ఆత్మంతిక దుఃఖనివృత్తి సంభవించును-

రామా! ముల్లోకవస్తువులలో సారమయిన వస్తువును తెలిసికొని స్వతః ప్రకాశమానమగు నిరతశయసుఖస్వరూపుడవగు జ్ఞాని అయినవాడు పరిపూర్ణ చంద్రునితో సమానుడై పరమాత్మను పొందిన

వాడగును- జీవన్ముక్తి సుఖమును పొందును- ప్రారభమువలన వచ్చి పడిన పనిని చేయుచున్నను చేసినవాడుగాడు-

శ్రీరా॥ మునీంద్రా! సప్త భూమికలను అభ్యసించే క్రమం ఎలా? ఏదే భూమికయందున్నవాని లక్షణము యెట్లెఱుంగును? సెలవివ్వండి అని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

పసి॥ రామా! వేదమార్గమునందు పురుషుడు ప్రవృత్తిమార్గము నందున్నవాడు, నివృత్తిమార్గమునందున్నవాడు అని రెండురకములు అందు-

శ్లో॥ అపిబృందావనే శూన్యే శ్రుగాలత్వం సవాంఛతి ।

నతు నిర్విషయంమోక్షం కదాచిదపి శాతమ ॥

శూన్యమయిన బృందావనమునందు శ్రుగాలము (నక్క) గానయినా పుట్టదలచునుకాని నిర్విషయమయిన మోక్షమును ఎన్నటికీ కోరడు- అన్నట్లు మోక్షమును పొటించక తృణీకరించి నిర్భయమిత్తిక కామ్య కర్మలను చేయువాడు ప్రవృత్తి మార్గస్థుడు- వివేకనంతుడుకాని నివృత్తి మార్గస్థుడుకాడు- అట్టివివేకము మహాదుర్లభము- అనేకజన్మముల అంతమునకాని కలుగదు- అది అందుకు దృష్టాంతము-

శ్లో॥ చలార్ణవ యుగచ్ఛిద కూర్మగ్రీవా ప్రసేవత్ ।

అనేకజన్మనామం తే వివేకే జాయతే పునాన్ ॥

ఈదృష్టాంతమును మూడురకముల సమన్వయించవచ్చును- అద్దానిని యీక్రింద గమనికలో జూపుదును-

గమనిక—

౧. అసంఖ్యాకములయిన జలచరజంతువులలోను, ప్రచండ వాయువులచేతను, బడ బాగ్నిజ్వాలలచేతను, సముద్రములు అతిచంచలముగా నుండును- అట్లు చంచలముగానుండు పూర్వాపరసముద్రముల రెంటిమధ్య విహరించెడి కూర్మముల (తాబేళ్లు) యొక్క మెడలు అతిభయముచే అతిశీఘ్రముగ లోపలప్రవేశించుట నెంతనే బయటికి

మరలవచ్చుట అసంభ్యాకముగ జరుగుచుండును. అట్లే మృత్యువు నోటిలో ప్రవేశించుట మరల బయటికివచ్చుట రూపమయిన జన్మలు అసంఖ్యేయములుగ జరుగుచుండును- అట్టి జన్మలకు చివరకెన్నఁదో యెవ్వఁదో యొకడు మాత్రమే వివేకిగా పుట్టును-

౨. లేక తొరార్ణవమందున్న మహాకూర్మముయొక్క మెడ అనేకమారులు కంఠచ్ఛిద్రంలో ప్రవేశించి బయటికివచ్చినను తొరార్ణవరసమునే ఆస్వాదించుచూ ఆరసమునే మెచ్చుకొనుచూ ప్రళయ పర్యంతము క్షీరార్ణవరసమును గుర్తెరుగదు- తుదకు కల్పాంతమునందయి తేచలించుచున్న తొరక్షీరసముద్రములయొక్క కలియక సమయంలో ఆ రెండుసముద్రములయొక్క ఉదరచ్ఛిద్రమునందు కంఠమును ప్రవేశ పెట్టగా అపుడు క్షీరరసమును ఆస్వాదించి తొరరసముకంటె క్షీరరసము యొక్క భేదమును గుర్తించి దానియందు (క్షీరరసమునందు) ఆసక్తురాలగును-

అలాగే జీవుడుకూడా మొట్టమొదట విషయరసములనే గొప్పగా అనుభవించుచూ అనేకజన్మములచివర అదృష్టవశంచేత అధ్యాత్మ శాస్త్రరసమును ఆస్వాదించి వివేకియై తదాసక్తుడయిపుట్టును-

3. లేక అమృతమును బుట్టించుటకు దేవాసురులు సముద్ర మధనమును చేయుచుండగా మంధరపర్వతమునకాధారమగు కూర్మావతారమును ధరించిన భగవంతుడు సమస్త భువనములకు ఆధారమగు ఉదరముగలవాడగుబలవలన లోపల వెలుపల మధింపబడుచున్న సముద్ర ద్వంద్వముయొక్క ఛిద్రమునందు మొదట యొక్కడ అమృతము పుట్టునో ఆస్వాదించి పరీక్షించుటకు ప్రవర్తించిన ఆకూర్మముయొక్క కంఠము (మెడ) అనేకమారులు లోపలప్రవేశించి బయటికివచ్చుట తటస్థించగా తుదకు లోపలనో, వెలుపలనో, ఎచ్చట మొదట అమృతము పుట్టినదో అచ్చటనే దానినాస్వాదించి క్షీరామృతముయొక్క రుచివివేకము కలదగుచున్నది- అలాగే ఈముముక్షువుకూడ శ్రేవణమును ఉపాయముచే

వెలుపల మనననిదిధ్యాసనములచే లోపల బ్రహ్మశక్తిత్వ వివేకము
కొరకు ప్రపల్లించినవాడగుచు అనేకజన్మాభ్యాసవశంచేత నుదకు
లోపలకాని, వెలుపలేకాని, సాక్షాద్వివేకముచే నిరతిశయానందమును
అస్వాదించుచున్నాడు-

౪. లేక చలించుచున్న సముద్రద్వంద్వముయొక్క చిద్రము
మధ్యనున్న తీరముయొక్క వివరములో కూర్మమునకు మెడలను సాధ
నముతో ప్రవేశము కలుగుచుండగా ముందు నెట్లుటలోకాని తరువాత
బయటకు వచ్చుటలోకాని, అట్లే చిద్రమునందుండుటలోకాని యెచ్చ
టను విశ్రాంతియుండదు- అట్లే ప్రాక్తనమయిన భవసాగరమును విడిచి
పెట్టి భవాంతరమును ప్రవేశింపగోరిన జీవునకు ఎచ్చటను విశ్రాంతి
యుండదు- ప్రాక్తనజన్మయందు జరామరణాది దుఃఖపరంపర భావి
జన్మయందు బాల్యాది దుఃఖసంతతి మధ్యనర్తయగు యాతనాదేహ
మందుకాని, గర్భవాసమందుగాని మహద్దుఃఖము- ఇట్లు దుఃఖములుము
లయిన అనేకజన్మల చివర మానవుడు ఏదో పుణ్యపరిపాకమావలన
వివేకిగాపుట్టుచు- అని నాలుగు విధముల సమన్వయము-

కనుక రామా ! సంసారస్యవస్థ యనునది నిస్సారమయినది,
విశ్రాంతిసుఖములేనిది- అనుచితంగా పరిణమించెడి కర్మలతో ఎదుకు
ప్రౌద్ధపుచ్చుకొనెదవు? నిర్వికారమయిన కూటస్థచైతన్యము విశ్రాంతి
స్థానమని లోపలనిశ్చయము గలవాడు నివృత్తిమార్గస్థుడు-

నేను వైరాగ్యమునుపొంది సంసారసముద్రమును ఎట్లు తరిం
తును ? అనువిచారము నెప్పుడు చేయునో మానవుడు వాడు అనుదినము
భోగతత్సాధనచింతనలయందు వైరస్యమును చెందుచుండును- చిత్త
శుద్ధ్యనుకూలమయిన శౌచ, సత్సంగ, ఈశ్వరోపాసన, జపాదిరూపము
లగు ఉత్తమకర్మలందు ఆసక్తుడగును- దానిచే చిత్తశుద్ధి అభివృద్ధియై
తృప్తజ్ఞీణించి సంతసించును- గ్రామ్యములగు మూఢచేష్టలందు విసుకు
(జగుప్ప) చెందును- పరులయొక్క రహస్యదోషములను వెల్లడించదు-

పుణ్యకర్మల నాచరించును- తనకు పరులకును భయంకరములుకాని అల్పాయాసము మిహాఫలముకల యమనియమాదికర్మలను సేపించును- భోగమునందు పాపముండుటచే దానినపేక్షించడు- పాపమునుంచి నిత్యము భయపడుచుండును- స్నేహము, పరిచయము కలిగిన మాటలు మాటాడును- కఠినోక్తులు పలకకుండును- సత్యము, ప్రియము, హితవును అగు పలుకులు పలుకును- ఇట్టివాడు సప్తభూమికలలో ప్రథమభూమి కను పొందును- మనోవాక్కాయకర్మలచే పెద్దల సేవించును- ఎట్లనో డబ్బు సంపాదించుకొని పెద్దలనోటినుంచి జ్ఞానశాస్త్రములను పురాణ మోక్షిధర్మ అధ్యాత్మ సంహితాదలను శ్రవణముచేయును- ఇలాంటి విచారమును సంసారోత్తరణమునుగూర్చి చేయువాడు ప్రథమభూమి కను చేరినవాడని చెప్పబడును- ఇట్టి సాధనసంపత్తి లేనివారు అధ్యాత్మ గ్రంథములందు ఆసక్తులయినను రాగాదులచే అనధికారులనుండి డబ్బు సంపాదించుకొనుచు పొట్టనింపుకొను స్వభావముకలవాడగుటచే వంచకులు అని చెప్పబడుదురు- ఈయది “శుభేచ్ఛ” యనెడి ప్రథమ భూమిక-౧

౨. పిదప రెండవదియగు విచారమును పేరుగల భూమికను పొందినవాడు, శ్రుతులను, స్మృతులను, సజాచారములను, ధారణాభ్యాస కర్మలను, చక్కగా తామునుష్ఠింపుచు వ్యాఖ్యానించి చెప్పెడి శ్రేష్ఠ మయిన గురువులను శ్రవణమననాదివిచారముకొరకు ఆశ్రయించును- తాను స్వయముగ వ్యాకరణాది వేదాంగములను తెలిసినవాడగుటచే పదపదార్థములయొక్క వాచ్య, లక్ష్యోది ప్రవిభాగములను తెలిసిన వాడై వినదగినదానిని గురుముఖమునుంచి విని తెలిసికొని కర్మకాండ బ్రహ్మకాండలయొక్క నిర్ణయమును పొందును- పాము కూసమును విడిచినట్లు కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యాది, దోషాలను విడిచిపెట్టును- ఇలాంటివాడు శాస్త్ర, గురు, సజ్జనులను, సేవించుటవలన శాస్త్రముయొక్క పరమతాత్పర్యమును యథాతథముగ గ్రహించును-

3. అటుతరువాత “అసంసక్తి” యనెడి తృతీయభూమికను చేయును- శాస్త్రార్థనిర్ణయమందు నిశ్చలమయిన మతి నిలుపుచు- తాప సాశ్రమములందు నివసించుచుండును- ఆధ్యాత్మికప్రసంగములను చేయు చుండును- సంసారమును నిందించుచుండును- వైరాగ్యమును పెంచు కొనుచుండును- శిలలందు శయనించును- శరీరమును జీర్ణింపచేసికొనును- (కృశింపచేసికొనును) వనవాసముతో విహరించును- చిత్తమును ప్రశాంతపరచుకొనును- అసంసక్తి సుఖముతో కాలమును గడపుకొను చుండును- సచ్చాస్త్రములను అభ్యసించుటవలనను, పుణ్యకర్మల నాచరించుటవలనను, యధార్థమయిన వస్తుదృష్టి యేర్పడును అతనికి- తృతీయభూమికను పొందిన విద్వాంసుడు స్వరూపానందమును అనుభవించుచుండును-

3-(1) ఈ అసంగము సాధారణమని శ్రేష్ఠమని రెండువిధములు- నేను కర్తనుకాను, నేచుభోక్తనుకాను, నేను బాధ్యుడనుకాను, నేను బాధకుడనుకాను అనిదృశ్యములందు అసంసంగము సాధారణము- ఈయది పూర్వభూమికలయందుగూడ సాధారణముగ నుండును- సుఖముకాని, దుఃఖముకాని, ప్రాకృ-ర్మనిర్మితము- సర్వము ఈశ్వరాయత్తము- అందు మన కేమాత్రము కర్తృత్వములేదు- భోగాభోగములు మహారోగములు, ఆధులు మనోవ్యాధులు- సంపదలు పరమాపదలు- సంయోగములు వియోగాంతములు- కాలము ఎల్లప్పుడు సమస్తవస్తువులను కబలించుటకు తయారుగ నుండును- కనుక ప్రాపంచికవస్తువులందు ఆస్థ(ఆదరము) కూడదు- వాటిని లోపల భావించకుండుటయే మంచిది- వాక్యార్థజ్ఞానాసక్తుడయిన వానికి ఈయది సామాన్యమగు అసంసంగము- ఇద్దానిని సజ్జనసాంగత్యమువలనను, దుర్జనవియోగమువలనను, శ్రవణమననాదులను ఆవృత్తిపరచుకొనుటవలనను చక్కగా అభ్యాసములో నుంచుకొనవలెను-

1. శ్రేష్ఠాసంగము- ఇట్లు పురుషప్రయత్నముచే నిరంతరమభ్యసింపగా సంసారముద్రమున కావలియొడ్డును, ప్రపంచసారమును, పరమ

కారణమును అగు ఆత్మవస్తువు ప్రకూణప్రమేయ అసంభావనలు
రెండును లేకుండగా కరతిలామలకమువలె (ఇత్థమేవ) స్పష్టముగ
విశ్వాసగోచరముకాగా “నేను కర్తనుకాను, ఈశ్వరుడేకర్త” “నాకు
మెనుక చేసిన కర్మకాని ఇప్పుడు చేయబడుచున్న కర్మకానిలేదు” అని
కర్మజాతమాను నిరసించుకొనుచు వాటిమాటకూడ తలవకుండ మౌన
ముగా నుండుట శ్రేష్ఠాసంగము- ఇచట మౌనముగా నుండుటయన
వాఙ్మనశ్చక్షురాదిచేష్టలు లేకుండ నిదిధ్యాసనయొక్క పరిపాకమునకు
ఫలముగు నిర్వికల్పసమాధితో నుండుట- చిత్తము అంతర్బాహ్యది సర్వ
వస్తావలంబనశూన్యముగ నుండుట శ్రేష్ఠాసంగము- స్వప్రకాశచిద్రూప
ముగనుండుట శ్రేష్ఠాసంగము- ప్రకాశాంతరశూన్యముగ నుండుట
శ్రేష్ఠాసంగము- పరమశాంతముగను ఆకాశమువలె అతిస్వచ్ఛముగను
నుండుట శ్రేష్ఠాసంగము- అనాద్యంతము, అజము అగు పరబ్రహ్మ
కారమును జెందుట శ్రేష్ఠాసంగము- వివేకమువలన అసంసక్తియనెడి
తృతీయభూమిక సిద్ధించును-

అనేకజన్మసంచితమయిన సుకృతపరిపాకములచేతను, విహికపుణ్య
సంచయములచేతను, ప్రథమభూమిక దైవయోగమున అంకురించును-
అద్దానిని విశేషప్రయత్నముచే రక్షించుకొనవలెను- ఈశుభేచ్ఛయను
భూమిక సాధనచతుష్టయములో వైరాగ్యమును అంశముచేకాని, శాం
త్యాదిలక్షణయంశచేకాని, యేలంశతో మొదట అంకురించునో ఆ
యంశమునె విచారముతో అభివృద్ధి పరచుకొనవలెను- ఒక్క అంశ
మును అభివృద్ధి పరచుకొనుచో ఉత్తరభూమికను అదియే సాధింప
గలదు- ప్రథమభూమిక బాగా పరిపుష్టముగుచో ద్వితీయ తృతీయ
భూమికలను పుట్టించును- ఇందు తృతీయభూమిక అతిశ్రేష్ఠమయినది-
ఇందున్నవానికి సంకల్పములన్నియు పూర్తిగ అంతరించును- అన్నారు
వసిష్ఠులు-

శ్రీరా॥ మునీంద్రా! నీచకులమందుబుట్టి ఆధ్యాత్మిక కథా
విముఖుడై సజ్జనసహ వాసములేని (యోగిజన సాంగత్యములేని) మూఢు

నకు ఉపాయాంతరముచే మోక్షమున్నదా? లేదా? ఒకటి రెండు మూడు భూమికనుకాని, నాల్గవభూమికనుకాని, అధిష్ఠించి మరణించినవాని గతియేమి? అని అడిగాడు శ్రీరాముడు-

వసి॥ రామా! అధికారివిశేషణములులేని మూఢునకు సంసారమేఘాయము- కాకతాలీయముగా జన్మాంతరశతములందు ఆర్జించిన పూర్వపుణ్యమువలనకాని, తన విచారమువలనకాని, సజ్జనసాంగత్యముచేకాని వైరాగ్యము పుట్టినంతవరకు వైరాగ్యము పుట్టినదా తప్పక ఆతడు భూమికను పొందుచు- అప్పుడు సంసారము నశించును- ఇది శాస్త్రసిద్ధాంతము-

యోగభూమికతో ప్రాణోత్థాంతికలిగిన జీవునకు దుష్కృతము నశించును- భూమికయొక్క అంశనుబట్టి అటుపైన దేవతా విమానములందును లోకపాలుర పట్టణములయందును మేరుపర్వతపు ఉపవనములందును రమణీయమయిన కాంతలతో రమించును- పిదప భోగజాలమనుభవించినందున పురాకృతపుణ్యభారము పురాకృతదుష్కృతమును నశించగా యోగులు భూలోకమున పుట్టుచుందురు- పరిశుద్ధమయిన శ్రీమంతుల యింద్లకాని, గుణవంతులయిన సజ్జనుల గృహములందుగానిపుట్టి జన్మాంతరవాసనచే మరల యోగమునే అభ్యసించురు- అభ్యాసవశముచే యోగభూమికాక్రమమును స్మరించుకొని పైపై భూమికలను క్రమముగా చేరుదురు-

రామా! మొదటి మూడుభూమికలందును ప్రపంచము భేదబుద్ధితో గోచరించుచుండుటచే ఈభూమికాక్రమము జాగ్రత్ అని చెప్పబడినది- ఇందు యోగయుక్తులయినవారికి లోకంలో మంచి పూజ్యత (గౌరవము) ఏర్పడును- వారిగౌరవమునుజూచి మూఢులకు గూడ ముముక్షుత్వము (మోక్షేచ్ఛ) యేర్పడును- కర్తవ్యమును ఆచరించుచు, అకర్తవ్యమును పరిత్యజించుచు ప్రాకృతాచారుడుగ నుండువాడు ఆర్యుడు (పూజ్యుడు) అనబడును- పెద్దల ఆచారము

ననుసరించి శాస్త్రపద్ధతిని పాటించి తనచిత్తమునకు అనుకూలతను గ్రహించి తొలికవ్యవహాగమును ఆచరించువాడు అర్జుడవబడును- మొదటిభూమికలో అర్హ్యము అంకురించును- రెండవభూమికలో వికసించును- మూడవభూమికలో ఫలించునుయోగికి- ఇట్టి అర్హత సిద్ధించి అంతరాళమున (మధ్య) ముగిచినయోగి శుభసంకల్పించువల్ల సంపాదించుకొనబడిన భోగములననుభవించి మరల చిరకాలము యోగ మార్గమునందుండును-

౪. ఇట్లు మూడుభూమికలను అభ్యసించుటచే అజ్ఞానము నశించును- సమ్యక్జ్ఞానము ఉదయించును చిత్తమునందు ఆనందైకరస మయిన నిర్గుణచైతన్యమును సాక్షాత్కరించుకొనును చతుర్థభూమికను పొందును- అనగా చతుర్థభూమికను పొందినవారికి బ్రహ్మసాక్షాత్కార మగునని భావము- అద్వైతభావము స్థిరపడిగా ద్వైతము శమింప నాల్గవభూమికను పొందినవారు లోకములను స్వప్నతుల్యముగజూతురు-

౫. ఇక పంచమభూమిక సుషుప్తియనబడును- దీనిని చేరిన వానికి ద్వైతావభాస యేమాత్రము ఉండదు- కేవలాద్వైతభావ ములో నుండును- విశేషాంశములన్నియు నశించును- స్వస్వరూపావిర్భావము జరుగును- సుషుప్త ఘనుడై పంచమభూమికనుజేంది, అంత ర్ముఖప్రజ్ఞతో నుండుచు బాహ్యవ్యాపారముల నాచరించుచున్నను పరిశాంతుడుకనుక నిద్రాభ్రవవలె కనుపడును-

౬. పంచమభూమిక నందుండి యోగమాచరించుచు వ్యుత్థాన వాసనారహితుడై "శుర్య" అను పేరుగల పద్మ (రీతి) భూమికను క్రమముగపొందును- ఇందుండువాడు సద్రూపుడుకాదు- అసద్రూపుడు కాదు- అహంకారరూపుడుకాదు- అనహంకారరూపుడునుకాదు- కేవలము సంకల్పరహితుడై ఏకత్వద్విత్యములు లేనివాడుగ నుండును- హృదయగ్రంథులు పటాపంచలగును- శాంతసందేహుడు- జీవన్ముక్తుడు- ప్రారబ్ధముచే శరీరధారియయినను ముక్తుడు చిత్రదీపమువలె

“అర్హవమునందలి కుంభమువలె అనావృతానంద స్వభావుడగుటచే పరిపూర్ణుడు లోపలవెలుపలను-ఇట్లు ఆరవభూమికయగుదుండి క్రమముగ,

2. “విదేహము క్షత” యను పేరుగల ఏడవభూమికను జెందును- ఈదశ వాచామగోచరము- ఇద్దానిని శైవులు శివమనియుందురు- వేదాంతులు బ్రహ్మమందురు-సాంఖ్యులు ప్రకృతిపురుషవివేకమందురు. జైమినీయులు స్వర్గమందురు- సాత్త్వికులు వాసుదేవుడందురు- మౌహేశ్వరులు మహేశ్వరుడగుదురు- బౌద్ధులు అనుష్ఠాన విజ్ఞానమందురు- ఆర్హతులు అనుపష్ఠాన సుఖమందురు- ఇట్లు వారివారి బుద్ధికితోచిన నానావిధములతో అవ్యపదేశ్యమయిన తత్త్వమునుగూడ వ్యపదేశింతురు- రామా! ఇట్లు నీకు ఏడుభూమికలను క్రమముగా జెప్పితిని- వీనిని అభ్యసించినవాడు దుఃఖమునొందడు-

మత్తకరిణ్యాఖ్యాయిక-

రామా! పూర్వం అత్యంతమదోన్నత్యయిన కరిణి (ఆడయేనుగ) ఒకటి ఉండేది- మహామెల్లగా నడచునట్టిది- మహత్తరమయిన దంతములుకలది- నిత్యము సమరమునందు (యుద్ధమునందు) ఆసక్తికలది- అంతులేని అనర్థాలను తెచ్చిపెట్టేది- దానిని చంపినట్లయితే ఈమేడుభూమికలందును నగుడు జయమునొందును- ఆయేనుగచే ఈభూమికలన్నీ నిరుద్ధములయియున్నవి- కనుక దానిని చంపనిదే ఏయొక్కభూమికకూడ జయింప సాధ్యముగాదు- కావున ఇట్టి మత్తకరిణిని (ఆడమదపుటేనుగును) వధింపనివాడు క్షౌద్రసాంసారిక సంపద్రూపములయిన సమరభూములందు ప్రవేశించుటకూడ ఎవడుసమర్థుడగును?

శ్రీరా॥ మునీంద్రా! ఎవరు యీమదించిన యేనుగు? ఏది రణభూములు? ఇదియెట్లు చంపబడును? ఇదియెచట చిరకాలము రమించును? అని అడిగాడు.

వసి॥ రామచంద్రా! “ఇదినాకు కావలెను” “ఇదినాకు కావలెను” అనెడిలోరిక (ఇచ్చ) యే మత్తకరిణి (మదపుటేనుగ) శరీరము ఇది

సంచరించెడివనము- ఇంగు వివిధఉల్లాసములతో ముదించివిహరించును-
 ముదించిన ఇంద్రియములు దీనిపిల్లలు- శుభాశుభకర్మలు నాలుక
 దానిబృంహితము రెండును దీనిదంతములు- నాసనాజాలము దీని
 మదము- సంసారదృష్టులు సమగభూములు- ఈభూములందే మానవుడు
 మాటిమాటికి జయపరాజయములనొందు చుండును- ఈ ఇచ్ఛయనెడి
 యేనుగు నీచమానవులను హింసించును- దీనికి చిత్తమానే కోశంలో
 “వాసన, ఈహా, మనస్సు, చిత్తము, సంకల్పము, భావన, స్పృహ,
 ఇత్యాదినామము లెన్నియొకలవు- ధైర్యమునుపేగుగల గట్టి అస్త్ర
 ముచే దీనిని జయింపనగును- “ఇదివస్తువు” “ఇదివస్తువు” అని మన
 స్సులో ఎంతవరకు ఆత్మభిన్నవస్తువునందు జ్ఞానముండునో అంతవరకు
 సంసారమనే మహావిషవిఘాచికా రూపమయిన తృప్త్య విజృంభించును-
 “ఇదినాకగుగాక” అనెడి సంకల్పమే సంసారము- దీనికుపశమము
 మోక్షము- ఇదియే జ్ఞానసంగ్రహము-

రాగ ద్వేషాదులచే మలినమయిన చిత్తంలో శ్రుత్యాచార్యా
 దుల యుపదేశవాక్కు తామరాకుమీద నీటిచుక్కవలె అంటదు-
 వైరాగ్యాది గుణసంపదతో కూడిన చిత్తమందయితే అద్దమునందు
 నూనెచుక్కవలె అంటును- విషయపరిత్యాగమాత్రముచే ఇచ్చ అనే
 సంసారవృక్షపు మొలకపుట్టదు- కొద్దిగాపుట్టినా అనర్థకారి కనుక
 అసంవేదనమను శత్రుముచే ఛేదించవలెను- ఇచ్చచే వ్యాపించిన జీవుడు
 భోగ తార్పణ్యమును విడువనేరడు- చిత్తమును నిర్వాప్తపారముగ నుంచు
 టయే అసంవేదనము- ప్రత్యాహారమనే బడిశము (మత్స్యబంధనము)చే
 ఆకర్షించి దీనిని కట్టివేయవలెను- ఇది నాకు కావలెనని యనుకొనుట
 (“ఇదం మేలస్తు” యనునది) కల్పనము- పదార్థములను భావించకుండు
 టయే కల్పనాత్యాగము- పదార్థస్మరణము సంకల్పము- అస్మరణము-
 శివము- అనుభూతా ననుభూతములనన్నిటిని విస్మరించి కట్టెవలె నుండ
 వలెను- రామా! నేను చేతులెత్తి మొత్తుకుంటున్నాను- ఒక్కడూ

వినేవాడులేడు- అసంకల్పమే పరమాశ్రేయస్సు- నానిని లోపల భావించు వాడెవ్వడునులేడు- అన్నివనులూ కట్టిపెట్టి కూర్చుంటే ఆపరమపదము లభించునుకదా ! ఈపదవియందు హిరణ్యగర్భానందముకూడ గడ్డిపోచ మాత్రము కాదుకదా ! ఇప్పటి సుకల్పము లేకున్ననూ, పూర్వాభ్యాసమూ, జీవనాదృష్టమూ వీటివల్ల అనిషిద్ధకర్మలందు స్పందము కలుగును- కనుక వ్యవహారలోపము కలుగుననియు జీవనము జరుగనేర దనియు భయపడవలసిన పనిలేదు-

రామా ! ఎక్కువగా చెప్పి యేమిలాభము? సంక్షేపంగాచెబుతా వను- సంకల్పమే బంధము- సంకల్పాభావమే మోక్షము- నిత్యసిద్ధ పరమార్థ చిద్రూపమును సాక్షాత్కరించుకొనుచు శాంతముగ నుండుము- భేదప్రపంచమును విస్మరించుటయే జీవబ్రహ్మైక్యలక్షణమయిన యోగము- రామా ! లాభాలాభములందు సమతాదృష్టికలిగి కర్మల నాచరించుము- నాసనారహితుడవై సమాధిపరుడవగుచో చేయుట మానుకొనుము- ఎల్లపుడు పరమార్థచిన్మయుడవుగ నుండుము-

శివము, సర్వగతము, శాంతము, చిదాత్మకము, అజము అగు ఆత్మతత్త్వమును భావించుటయే సర్వత్యాగము- ఇట్టి తత్త్వమును నిరంతరము భావించుచు నీవిహితకర్మను నీవాచరింపుము-అహంమమాభిమానముతో నుంటినా నిన్ను దుఃఖము విడువదు- ఆరెంటినీ విడిచి తివా నీకు దుఃఖమంటదు- ఇందు నీకిచ్చవచ్చినట్లు చేయుము-

ఇట్లు ౧౨౬వ సర్గ ముగిసెను.

౧౨౭. భరద్వాజానుశాసనము.

భర॥ గురూ ! నిర్మలాంతఃకరణుడయిన శ్రీరామచంద్రుడు వసిష్ఠమహర్షి ఉపదేశించిన జ్ఞానసారమును విని మరేమయినను తెలియ గోరి అడిగెనా ? లేక అంతటితో తృప్తిచెంది సకలసందేహములు తొలగి ఆత్మసుఖముతో పరిపూర్ణుడై బోధాత్మరూపుడుగ నున్నాడా ?

శ్రీరాముడు నిత్యసిద్ధమయిన జ్ఞానయోగైశ్వర్యములుకలవాడు- అనావృతచిత్స్వభావుడు- శ్రుతిప్రసిద్ధమయిన యీశ్వరస్వరూపుడు- జగత్పాలనముకొరకు అవతరించినవాడు- జగద్గురువు- అయినను లోకానుగ్రహముకొరకు జ్ఞానశాస్త్రమును లోకమున ప్రవర్తింపజేయ దలచి స్వేచ్ఛతో తనకు ఆజ్ఞానమాన్నట్లు కల్పించుకొని ఇందు ప్రవర్తించాడు- నేనయితే అనాదినుంచి అజ్ఞానుడను- ముసుక్షువును అత్యల్పమయిన సాధనములుకలవాడను- కావున మాయగుపురకు చాల అంతరము (భేదము)న్నది- అందుచే నేనడుగుచున్నాను- అన్నాడు వాల్మీకితో భరద్వాజుడు-

వాల్మీ|| భరద్వాజా ! వసిష్ఠుడు చేసిన యీ ఉపదేశమును విని శ్రీరాముడు తెలియలేనిదానిని తెలిసికొనినవాడై చైతన్యానంద సాగరుడై, స్వస్వరూపమునందు ఉద్బుద్ధుడై, ప్రశోభిత్రవిభాగాది పరిపాటిని మానుకొని, అప్తైశ్వర్యములనుగూడ తృణానాయముగ తలంచుచు పరశివస్వరూపుడై ఏమియు మాటాడకుండ నూరకొనెను కొంతసేపు-

భర|| అబ్బా ! చాలాశ్చర్యము- రాముడు మహాపదమునుచేరి నాడు- అదినాకెక్కడిది! మూర్ఖులూ, స్తబ్ధులూ, కించిజ్ఞులు అయిన మాబోటివారెక్కడ బ్రహ్మాదులచే ప్రార్థింపలేని రాముని పదవి యెక్కడ !

గురూ ! నేనెపుడు విశ్రాంతిచెందుదును- దుష్పారమయిన సంసారసాగరమును ఎప్పుడు తరింతును ? చెప్పండి- అని యడిగెను-

వాల్మీ|| ఓ భరద్వాజా ! శ్రీరాముని చరిత్రనంతయు మొదటి నుంచి వసిష్ఠవాక్యముల కనుగుణముగ నీకు నిరూపించియున్నాను- నీవు నీబుద్ధితోకూడ విచారించుకొని నిశ్చయించుకొనుము- నేను ఇకముందు నీయనుభవమున కనుకూలముగ అవస్థాత్రయమును వివేచనచేయు విధానమునుగూర్చి చెప్పవలెను- చెప్పెదను వినుము-

ఈ ప్రపంచమంతా అవిద్యాకార్యము- దీనిలో సత్యము అణుమాత్రముకూడలేదు- విద్వాంసులు వివేచనచేసి తెలిసికొనుచున్నారు- అవివేకులు తగాదాపడుచున్నారు- మిత్రమా ! చైతన్యముకంటె భిన్నమయిన వస్తువులేదు ఏమాత్రము- ఎందుకు ప్రపంచమును అడ్డుపరచుకొనెదవు ! మహావాక్యములయర్థములను, నేనుచెప్పబోయెడి ఉపాసనలను అనుష్ఠించి విశుద్ధచిత్తుడవగుము-

భరద్వాజా ! ప్రపంచవిషయమయిన మనోవృత్తి జాగ్రన్నిద్ర అనియందురు- ఎవనిచిత్తమునందు చిత్త్రదీపము వెలుగునో వాడే యీనిద్రలో మెలకువగలవాడు- ఈ ప్రపంచమునకు అజ్ఞానముమూలము- అజ్ఞానమే శిఖరము- (అగ్రము) అజ్ఞానమే మధ్యస్థారము- కనుకనే దీనిని విద్వాంసులు మెచ్చరు- అనాదినుంచినప్పటి వాసనాదోషమువలన ఇదిలేకున్నను కనుబడుచుండును గంధర్వనగరమువలె- నీవు ప్రపంచవాసనలనెడి విషతీగలను ఆశ్రయించి మోసపోవుట యెందుకు ? శ్రేయోదాయకమయిన చైతన్యమృతకందళిని అలవరచుకొనరాదా ! తత్త్వదర్శనంతో చిత్తస్థైర్యమును జెందకపూర్వము అజ్ఞానదశలోనే ఈజాగ్రత్ అనేఅవస్థ యేర్పడినది- తుర్యదశలో ఈమూడు అవస్థలును లేవు- కాబట్టి అజ్ఞానముండు నంతవరకే ప్రపంచము- మొదట ఈ ప్రపంచములేదు- చివరలేదు- కాబట్టి మధ్యదశలో కనిపిస్తున్నను లేనట్లు తెలిసికొనుము- జ్ఞానమనే సముద్రములో అవిద్యానిమిత్తములయిన ఈ ప్రపంచపదార్థములు బుడగలవలె తీగంలో పుట్టుచుండును- తీగంలో లయించుచుండును- అజ్ఞానమనేది ఒక మహాసముద్రము- ఇది ప్రపంచంఅంతా వ్యాపించియున్నది- అహంభావమనేది ఇందులో ఒక పెద్దతరంగము- ఇది అవిద్యఅనే గాలికి పుటుతుంది- మమత అనేది యిందులోని ఆవర్తము- (సుడి) రాగ ద్వేషములు రెండును పట్టుకొనెడి మొసళ్లు- ఈ రెండును ప్రతిమానవుని పట్టుకొని ఈడ్చుకొని పోవుచుండ ఏమానవునకు మృత్యుముఖప్రవేశము తప్పను-

కనుక భరద్వాజా ! ద్వైతప్రపంచమునే ఉష్ణసముద్రమును విడిచిపెట్టి అద్వైతమునే అన్యులవార్ధిలో మునుగుము- లోకంలో ఉండేదయ్యేది ? బోయేదియేది ? ఎవడికి దేనిచే ఏమికలుగును ? ఎందుకు మాయలోపడి మునిగిపోతావు- అద్వితీయమయిన ఆత్మతత్త్వముకంటె వేరువస్తువు శాస్త్రము చెప్పుచున్నది- ఈపరిస్థితిలో నీకు దుఃఖవిషయమగు వస్తువేమియున్నది ? మూఘలనుగూర్చి బ్రహ్మకు జగదాకారముగ వివర్తమును చెప్పుచున్నారు- జ్ఞానులగూర్చి వారు అవివర్తితమగు ఆనందము ననుభవించుచునే యున్నారు- దీనినిచూచి అవివేకి దుఃఖిస్తాడు- హతాత్తుగ ఆనందిస్తాడు- తత్త్వవేత్తనూత్రం నవ్వుతూ ఉంటాడు- అతిసూక్ష్మోతిసూక్ష్మమయిన ఆత్మతత్త్వము అవిద్యచే తిరోహితమయినది- అందుచే వార్లకు ప్రపంచభ్రాంతి పుట్టుచున్నది- అజ్ఞానులకు- జలమందు స్థలబుద్ధి ఉదయించినట్లు- ప్రపంచమంతా పరమాణుమయమను వాదమందుకూడ శోకమునకు ప్రసక్తి లేదు- ఇట్టి స్థితిలో మాయామయము జగత్తు” అనుపక్షములో శోకప్రసక్తి ఎక్కడిది ? పరమాణువాదపక్షంలో దేహాదులు అనాత్మలగుటచే ఆత్మనాశములేదు కావున దుఃఖప్రసక్తి లేదనిభావము-

మిత్రమా ! లేనిదానికి ఉత్పత్తి లేదు- ఉన్నదానికి అభావము లేదు- ఆవిర్భావతిరోభావములనిడివి మాయాకమగు సన్నివేశవిశేషములకేకాని తాత్త్వికములకుకాదు-

భర॥ మునీంద్రా ! దేహాద్యాకారవిశేషములు మాయాకములే యయినచో ఇంద్రజాలకుడు చూపించెడి మాయాకవస్తువులవలె ఉదాసీనముగ జూచుచున్నపుడు శోకమోహాద్యనర్థములను ప్రసాదించుటలో కారణమేమి ?

వసి॥ విను సమాధానము- ప్రస్తుత కారణమేమీలేదు- పూర్వజన్మాన్వితమయిన పుణ్యపాపప్రవృత్తి లక్షణమయిన ఉత్సాహమే ఇందుకు కారణము- అందువలననే మాయాకమయిన దేహాదులు మరణ

మూర్ఖా ద్యనర్థసహస్రములనిచ్చుచున్నని- అధ్యాత్మశాస్త్రము నూరు
మాదులు ఉపదేశించినను పాపవశంచేత మనస్సునకు ఎక్కుటలేదు-
కనుక ఆపాపమును పోగొట్టుకొనుటకుగాను సగుణేశ్వరోపాసనముచు
జేయును- పాపమంతయు ఓటాపంచలగును-నీదురితములన్నియు ఇంకను
క్షీణించలేదు నిజము- ప్రాణీకృతమయిన పుణ్యపాపకర్మయే పశుపతికి
ప్రాణులనే పశువులను కట్టివేయుటకు పాశములని వివిధశ్రుత్యాదు
లందును ప్రసిద్ధమయినది- కనుక నీచిత్తము ప్రసన్నమగువరకును అర్థ
నారీశ్వరవేషధారియగు పరమేశ్వరుని భజింపుము- పరమేశ్వరభజనము
వల్ల నీచిత్తము నిరాకారతత్త్వమునందు సహజముగా నిలిచిపోగలదు-
చూడుము ప్రమాణమును-

శ్లో॥ ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం

త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం ।

ధ్యాత్వా ముని ర్గచ్ఛతి భూతయోనిం

సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్ ॥ అపి

ఈశ్వరసేవవలన చిత్తశుద్ధిని సంపాదించుకొనుము- సత్త్వ(చిత్త)
శుద్ధియొక్క బలంవలన వ్యామోహస్రములతో మదించుచున్న అవిద్య
యొక్క వ్యామోహశక్తిని జయించుము- పిదప గురూపదేశమందును
శాస్త్రోపదేశమందును విశ్వాసముంచుము-ఆవిశ్వాసముగల మనస్సుతో
ఇంద్రియమనో నిగ్రహాత్మకమయిన యోగమార్గమును అనుసరింపుము-
తరువాత పన్నెండు ముహూర్తముల కాలమయినను సమాధినిపొంది
అపుడు కలిగిన ఆత్మదర్శనము (సాక్షాత్కారము) చే ఇతఃపూర్వము
నీకున్న అజ్ఞానావృతమయిన బుద్ధివృత్తిరూపమగు రాత్రి ప్రభాతభావ
మును (పగటికాలధర్మమును) చెందుగాక- నీపురుషప్రయత్నమును
దానిచే సాధ్యమయిన కేవలకర్మనూ కట్టిపెట్టుము- ఈశ్వరానుగ్రహము
వలననే పొందదగిన దానిని మానవులు పొందుచున్నారు-

భరద్వాజా ! ఆభిజాత్యము, సదాచారము, నీతి, పరాక్రమము, లిపస్సు ఇవియేవియు ఫలించవు- వీటన్నియును పురాకృతకర్మయే ప్రబలము- దానిని సాధింపవలెనన్న యీశ్వరానుగ్రహము అత్యంతావశ్యకము- అయితే వెనుకటి గ్రంథములో నేను పురాకృతకర్మకంటె ఇదానీంతన పురుషప్రయత్నమే ప్రబలమని చెప్పియున్నట్లును ఇపుడు అందుకు వ్యతిరేకముగ చెప్పుచున్నట్లును నీకొక సంశయము కలుగవచ్చును- పురాతనకర్మలు అనంతములు- ఇప్పటి పురుషప్రయత్నములు అత్యల్పములు- అందువలన ఈశ్వరానుగ్రహములేనిదే వానిని జయింప సాధ్యముకాదు- నేను వెనుకకూడా ఈశ్వరానుగ్రహముయొక్క సాహాయ్యమును హృదయమునందుంచుకొనియే విహికప్రయత్నమునకు ప్రాబల్యమును సాధించితిని- ఈశ్వరసాహాయ్యమును విడచికాదు- కావున పూర్వోత్తరగ్రంథ విరోధములేదు-

అయితే ఈశ్వరోపాసనయే చేయవలెనుకాని యమనియనూది యోగమెందుకు? జ్ఞానమెందుకు? అని నీకు సందేహము కలుగవచ్చును- కాని అది యుచితముకాదు- నీవు యీశ్వరునియడల ఎంతటి ప్రపన్నుడవయిననూ పురుషబుద్ధికి గమ్యముకానట్టియు శ్రుత్యేకసమాధిగమ్యమగునట్టియు, సమూల సర్వకర్మ నిరాసోపాయ మగునట్టియు, జ్ఞాన లక్షణమునే ప్రతిక్రియనుంచి నీవెందుకు భయపడెదవు- ఉపాసనాప్రసాదితమయిన యీశ్వరుడుకూడ లలాటస్థమయిన అక్షరపంక్తిని సాక్షాత్తుతనచేతితో తుడవలేడు- మరేమన జ్ఞానాకృతమయిన మూలోచ్చేదమను ఉపాయముచేతనే తుడువగలడు- కాన యీశ్వరోపాసనకాని తజ్జన్యమగు జ్ఞానముకాని వ్యర్థముకాదు- గురువునకూ, శాస్త్రమునకూ శిష్యునిగూర్చి బోధించెడిశక్తి శిష్యునకు చిత్తశుద్ధివల్ల ఉపాసోహకుశలత దానివలన చక్కగా గ్రహింపగలశక్తి రాగద్వేషాదిదోషములను మొదలంట రూపుమాపుకొనెడి యోగ్యతాప్రాప్తి ఈసామగ్రియంతయు నొకేమారుకలియుట ఇదియంతయు ఈశ్వరేచ్ఛారూపమగు

నియతివల్లనే జరుగును- లేకుంటే వక్తయొక్కడ? బుద్ధికుశలయొక్కడ? ద్వంద్వపదార్థమోహాలతయొక్కడ? కనుక ఓ భరద్వాజా! నీవు వివేకముచే మోహమును జయించుము- నీకిప్పుడు అసాధారణమగు జ్ఞానము లభింపగలదు- మహాసత్త్వము (బలము) గలవాడు మహాపదయందు గూడ జంకడు- (భయపడడు) కొద్ది బలముగలవాడు కొద్దిపాటి పని చెడిపోయినను భయపడును- మరియు గొప్పబలముగలరాజు యుద్ధము మున్నగు మహాపదలందు నిమగ్నుడయినను ధనభృత్యాది సామగ్రి సంపన్నుడగుటచే ఇతరుల ఊహకందని పృథివీపరిపాలన, దుష్టనిగ్రహ, శిష్టపరిపాలనాది కార్యమును ఆజ్ఞామాత్రముచే నెరవేర్చుకొనుటకు ఉత్సాహపడుచుండును- కొద్దిబలముగలవాడు, కొద్దిపాటి ధనాదులు ఊహించినను ధైర్యాదిసామగ్రి లేనందున దుఃఖించును- జ్ఞానమనునది పుణ్యమునకు పరాధనమయినది- జీవన్ముక్తులను నిదర్శనముగా పెట్టుకుని "పుణ్యసామగ్రిఁజేసే నాకు బోధకలుగుతుంది" అని ఊహించుకొని ఆపుణ్యసామగ్రిని సంపాదించుకొనవలెను- పుణ్యకర్మశత్రువుగాఁజేసే బంధమునిచ్చును- అది మిత్రునివలెనుంటే మోక్షమునిచ్చును- రాగముతోకూడిన పుణ్యమే శత్రువు- అదియే బంధకము- రాగరహితమయినకర్మ శత్రువుకాదు- మిత్రము- ఈయది మోక్షమున కుపయోగించును- కనుక రాగరహితముగ పుణ్యము చేయవలయును- పుణ్యతిశయముచే ప్రాక్తన పాపము నశించును- దానిచే శమదమాది సంపత్తి కలుగును- దాన త్రివిధతాపములు ఉపశమించును-

భరద్వాజా! నీకు సంసారమనే సుడిగుండంలోపడి తిరగటం ఇష్టములేనిచో, పుణ్యమును సంపాదించుకొని, దానివల్ల వైరాగ్యమును పొంది అదిదృఢపడిన తరువాత అన్నికర్మలనూ సస్వస్థునిచే శ్రవణాదులను జేయుము- బాహ్యదృష్టి యున్నంతవరకు బ్రహ్మమునందాసక్తి యుండదు- కనుక వివేకదృష్టిని చెడగొట్టునట్టి (అచ్ఛాదించునట్టి) శోకమును నీవు ఆశ్రయించుట యెందుకు? ప్రజ్ఞాయుష్టినే ఆశ్రయించు

చును అదియే నీకు కావలసిన దానినంతయు నిర్వహింపగలను- హర్ష శోకములయొక్క తరంగములకు స్వాధీనమగువారు ఉత్తములలో లెక్కకురారు- మునీంద్రా! ఈశవభాతమంతా హర్ష విషాదలక్షణ మయిన ఊయెలలో రాతింబవల్లు ఊగులాడుచున్నది- కాలమనేదానికి మాటిమాటికి లోకములను పుట్టించటం, పెంచటం, సంహరించటం అనేది మహాఉత్సాహం- ఎన్నిపర్యాయాలు అయినా విసుకులేదు- సర్వప్రాణిశరీరములు కాలపురుషునకు అశనములే- అదనీయమయిన అన్నయు భుజింపదగినదే- ఈనిశ్చయంతోఉండి శరీరంమీద అహంతా ద్వభిమానమును త్యజింపవలెను- దానశోకమునకు ప్రసక్తియుండదునీకు- దేవతాకాయములే దుష్కలమునకు గోచరములగుచుండ ఒక్కనిముష కాల ముండునట్టి మానవశరీర పిండములయొక్క స్థితి యేమని చెప్ప వలెను! కనుక సాక్షిస్వరూపుడవగు నీకు సంసారసర్వన కౌతుకదర్శనమే యుక్తముకాని శోకమోహాది వికారములనుజెంది స్వయముగ నాట్య మాడుట నీకుతగదు- నీవు నిశ్చలంగాఉండి సంసారనాటకం అంతా చూస్తూఉండు-

భరద్వాజా! వివేకిఅయినవాడు క్షణభంగురమయిన యీ సంసారమును గురించి దుఃఖించడు- యేమాత్రము- కనుక అమంగళ కరమయిన దుఃఖమును విడిచిపెట్టు- మంగళకరములగు దేవ, ద్విజ, గురు, శ్రద్ధాప్రభృతులను ఆర్జించుము చిదానందఘనుడయిన పరమాత్మను భావించుము- మంగళకరమయిన పనులు ఈశ్వరానుగ్రహము నకు సాధనముల ఈశ్వరానుగ్రహము సాక్షాత్ జ్ఞానసాధనముచూడుము-

శ్లో॥ ఈశ్వరానుగ్రహదేవ పుంసా మద్వైతవాసనా ।

మహాభయపరిత్రాణా ద్విత్రాణామేవ జాయతే ॥ అని-

భర॥ వాల్మీకి మునీంద్రా! మీయనుగ్రహవశంచేత నేను అంతయు తెలిసికొన్నాను- సంసారముకంటె పరమశత్రువులేడు- వైరాగ్యముకంటె ముఖ్యబంధువులేడు- ఇది మీభాగలోని పరమరహస్యము-

ఇప్పుడు వసిష్ఠుడు యావద్ద్రంధ్రంతో చెప్పిన శాస్త్రగ్రహస్యమంతా ఒక్కపదంతో పిండికృత్య విశ్వేషంగా చెప్పింది వినవలెనని ఉన్నది-

వాల్మీకి భరద్వాజా! నిను ఈమహాజ్ఞానాన్ని ఇదిముక్తిప్రదము-
 విన్నంతమాత్రమున భవాబ్ధి మున్నగుగాను మానవుడు ఎవడు తానొక్క-
 డయినను సృష్టిస్థితి సంహారభేదములతో అనేకవిధముల గోచరించు
 చున్నాడో అట్టి సచ్చిదానందమూర్తికొరకు నమస్కారము- ప్రపంచ
 ప్రవిలాపమును చేయగా తత్త్వము ప్రకాశించును- మాందూకోపనిషత్తు
 నందు చెప్పినక్రమముననుసరించి నీకాయుపాయమును జెప్పెదను విను-
 పూర్వాపరవిచార్హమయిన నీబుద్ధి యిపుడేల చెడిపోయినది! ఆస్పృతి
 మరల నీకిపుడు కలుగగలదు! దానిచే కరతామలకమున అంతయు
 స్వయముగ నీవు తెలిసికొనగలవు-

ఇట్లు ౧౨౭వ సర్గ ముగిసెను.

౧౨౮. రామవృత్తానము.

వాల్మీకి భరద్వాజా! శమదమాదిషట్క-సంపత్తికలిగి విహిత,
 నిషిద్ధ, కర్మలను మానుకొని, విషయేంద్రియసంయోగమువలన కలిగెడి
 సుఖమును మానుకొని, శ్రద్ధకలిగి మృదువయిన ఆసనమునకూర్చొని,
 మనోవ్యాపారములను కట్టిపెట్టి మనస్సు నిర్మలమగువరకు ప్రణవమును
 జపింపవలెను- పిదప అంతఃకరణశుద్ధికొరకు ప్రాణాయామమును చేయ
 వలెను- తదుపరి ఇంద్రియములను విషయములనుంచి లాగివేయవలెను-
 దేహ, ఇంద్రియ, మనో, బుద్ధి, క్షేత్రజ్ఞులలో ఏదియేది, యేయే
 దా(వా)నివలన బుట్టునో, దా(వా)నిని శ్రుత్యాదులవల్ల తెలిసికొని,
 ఆయాభూతములందును, దేవతలందును, వానిని విలాపనము చేయ
 వలెను- విలాపనమనగా కారణముకంటె భిన్నముగ కార్యముండదని
 గ్రహించుట- ఇట్లు ఆధ్యాత్మిక దేహేంద్రియ భావమును విడిచిపెట్టి
 తత్కారణభూత దేవతాసమష్టి స్వరూపమయిన “విరాట్ పురుషుడే

నేనను" భావనతో మొట్టమొదట విరాట్టునందుండి సిదప తత్కారణ మయిన సూక్ష్మభూత లింగసమష్టి స్వరూపుడయిన హిరణ్యగర్భుని యందు జీవాత్మను ప్రవిలాపమునుజేసి (అనగా నేనేహిరణ్యగర్భుడనను భావనచేసి) తదాపరి తత్కారణమయిన త్రిగుణుడును మాయోపహి తుడును అగు అవ్యాకృతాత్మయందుండి తరువాతి సర్వప్రపంచమునకు మూలకారణమయిన అవ్యాకృతితోగూడ సర్వముఃసకధిష్ఠానమయిన శుద్ధబ్రహ్మయందు ప్రవిలాపము చేసియుండవలెను- విరాట్, హిరణ్య, గర్భ, అవ్యాకృత, శుద్ధబ్రహ్మలు, యథాక్రమముగ అకార, ఉకార, మకార, అర్థమాత్రాస్వరూపులు- కాన ఈనలుగురును ప్రణవమానం దివిడియున్నారు- దేహేంద్రియాదుల ప్రవిలాపనమును వివరించి చెప్పె దను పినుము- మాంసాది పార్థివభాగమును పృథివియందు ప్రవిలాపము చేయవలెను- (పృథివీమాత్ర మేనని చింతనజేయవలెను- ఆప్యమయిన (జలాత్మకమయిన) రక్తాదికమును, జలమునందును, తై జసభాగమును, తేజస్సునందును, వాయువ్యభాగమును, మహావాయువునందును, నాభస మగు, శారీరాకాశమును, ప్రసిద్ధాకాశమునందును ఉంచవలెను-

ఇట్లే ధూళిదేంద్రియములనుగూడ వానివానికారణములగు, దేవతోపాధులగు సూక్ష్మపృథివ్యాదులందు ప్రవిలాపమొనర్పవలెను- వినుము అక్రమమును- శ్రోత్రేంద్రియమును దిగ్దేవతారూపముగ భావింపవలెను- త్వగింద్రియమును పిన్యదేవతారూపముగను, చక్షు రింద్రియమును, అదిత్యదేవతారూపముగను, జిహ్వేంద్రియమును, వరు ణావతారూపముగను భావింపవలెను-

అట్లే వ్రాణమును, వాయువునందును, వాక్కును, అగ్నియం దును, హస్తమును ఇంద్రునియందును, పాదములను విష్ణువునందును, పాయువును మిత్రునియందును, ఉపస్థము, కశ్యపప్రజాపతియందును, మనస్సును చంద్రునియందును, బుద్ధిని బ్రహ్మయందును ఉంచవలెను- వీరందరూ ఇంద్రియాధిష్ఠాన దేవతలు- ఈ దేవతలే ఇంద్రియములను

పేరుతో శ్రుతివాక్యము ననుసరించి చెప్పబడుచున్నారు- అందువలన ఈ దేవతలకంటె ఇంద్రియములు వస్త్వంతరములుకావని, తత్త్వము నుపదేశించి ప్రవిలాపమును జేయుటకుగాను నేను చెప్పుచున్నాను- ఇదియును శ్రుతిప్రమాణమును బట్టియేకాని స్వకపోలకల్పితముకాదు- ఇలా ప్రవిలాపమొనర్చి తనదేహమును తెను విరాట్టునని చింతింప వలెను- బ్రహ్మాండములోపలనున్న అర్థ నారీశ్వరుడగు ప్రభువు నిఖల భూతముల కాధారభూతుడు- ఆతడే నిఖలప్రాణులకు కారణము- జీవనాధారముకూడా- అండముకంటె రెండురెట్లు పృథివి- పృథివి కంటె రెండురెట్లు జలము- జలముకంటె రెండురెట్లు అగ్ని- దానికంటె రెండురెట్లు వాయువు- వాయువుకంటె రెండు ఆకాశము- ఇట్లు అపంచీకృతరూపముతోను, పంచీకృతరూపముతోను, ఒకదానికంటె మరొకటి పెచ్చుగా వ్యాప్తమయియున్నది ప్రపంచము-

గరు|| పురాణములలో ఒకదానికంటె నొకటి పదిరెట్లు పెద్దదని చెప్పబడినది- ఇచట రెండురెట్లు పెద్దదని చెప్పబడినది- ఇది విరుద్ధకదా! యను శంకకలుగును- ఇచట ద్విగుణమాన, ఒక్కొక్కగుణమాన పంచగుణములు (అయిదు రెట్లు) ఉన్నట్లు లెక్కించుకొనవలెను- అట్లు లెక్కించుకొనుచో ద్విగుణమాన రెండయిదులు పదిరెట్లుగును-

లేక పురాణప్రసిద్ధమయిన ఆవరణపరిమాణము- అపంచీకృత భూతావరణాభిప్రాయముతో చెప్పబడినది- ఇయ్యది పంచీకృతభూతావరణాభిప్రాయముతో చెప్పబడినది- కావునవిరోధములేదు- నీనినన్నిటిని వాటివాటి కారణములందు ప్రవిలాపమొనర్చి యోగి లింగశరీరమునుమాత్రము ధరించియుండనలెను- వాసనలు, భూతసూక్ష్మములు, కర్మావిద్యలు, దశేంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి ఇవి లింగశరీరమని యందును- ఆలింగ సమష్టి దేహమందు హిరణ్యగర్భుడనను భావన నుంచవలెను-

చతుర్ముఖుడనగా పద్మమువలనబుట్టిన దేహముగలవాడని లోకములో ప్రసిద్ధము- భూతసూక్ష్మసమష్టి స్వరూపుడు చతుర్ముఖుడుగాడు-

బాధించుకొనుటచే ప్రవిలాపము చేసికొని నిరతిశయానందముగ, బహ్మను పొందవలెను- అప్పటికికాని కృతార్థుడుకాదు- లింగ నిగడచుక్రియే ప్రధానమయిన మోక్షము- అన్నాడు వాల్మీకిమహర్షి -

భరద్వాజాః॥ మునీంద్రా ! నేను ఇప్పుడు లింగశరీరమునుంచి ముక్తుడనయినాను- సర్వదా నేను చిద్రుతుడను కనుక చైతన్యనంద సాగరంలో మునిగిపోయాను- సర్వోపాధివర్జితుడనై పరమాత్మాభిన్నుడనయితిని- కూటస్థుడను- కేవలుడను- చిదచిచ్ఛక్తిమంతుడను- ఘటములేనిచో ఘటాకాశ మతాకాశములు రెండును ఏకమయినట్లు ఒక్క అజ్ఞానము నశించేసరికి తత్త్వయుక్తమయిన భేదబుద్ధులన్నీ నశించినవి- ఇలాగంటి అభేదమునే శ్రుతులన్నియు ఘోషించుచున్నవి- అగ్నిలో అగ్ని వేస్తే రెండూకలిసి ఒకటేయగును- మరుభూమియందు తృణాదికమును ఉంచినచో లవణమగును- అలాగే అచేతనమును చైతన్యము నందుంచినచో చేతనమే యగును- జలంలో జలము, క్షీరంలో క్షీరము, ఘృతంలో ఘృతము, ఈయవినశించవు- విశేషాకారముగ కనిపింపవు- అలాగే నేను సర్వభావముతో చేతనమునందు ప్రవేశించినవాడనై, నిత్యుడను, సర్వగతుడను, శాంతుడను, నిరవగ్యుడను, నిష్కల-లుడను, నిష్క్రియుడను, శుద్ధుడను కేవల పరబ్రహ్మ స్వరూపుడను అయితిని- అభ్యాసకాలమందుగూడ మీరునాకు ఇలాంటి బ్రహ్మనే ధ్యానించమని నాకుపదేశించినారు-

కావున సాధకుడు స్వవర్ణాశ్రమధర్మనిష్ఠుడగుచు ఇట్టిబ్రహ్మనే ధ్యానించవలెను- ఈవిధముగ ధ్యానాభ్యాసంలో నున్నవానికి మనోలయమగును- మనస్సులయమయినచో ఆత్మప్రకాశమగును- ఆత్మప్రకాశమగుచో సర్వద్రుఘములుపోవును- “నాకంటె చిదానందమయుడు వేరేలేడనీ, తానొక్కడననీ, పరబ్రహ్మస్వరూపడననీ, నిశ్చయము కలుగును-

వాల్మీకి॥ భరద్వాజా ! సంసారమును సుడిగుండములో భ్రమణ

మును నీవు తప్పించుకొనదలచినచో సర్వకర్మలను సన్యసించి బ్రహ్మ సక్తుడవగుము-

భరద్వాజుడు॥ మునీంద్రా! మీగుచెప్పిన జ్ఞానమంతా నాకు తెలిసినది- బుద్ధినిర్మలమయినది- సంసారము విలంబమును (ఆలస్యమును) జేయుటలేదు- జ్ఞానియగు జీవన్ముక్తునకు-

౧. కర్మకర్తవ్యమగునా! కాదా! అని మొదటిప్రశ్న-

౨. కర్తవ్యమగుచో ప్రవృత్తిరూపమయిన నిత్యనైమిత్తికకామ్య కర్మలంతయు వెనుకటివలె చేయవలసినదేనా!

లేక కామనారహితమయిన తమతమ ఆశ్రమోచితకర్మమాత్రము కర్తవ్యమా! అని రెండవప్రశ్న-

గమనిక॥ సర్వకర్మస్వాసమును విన్న భరద్వాజునకు ఈరెండు ప్రశ్నలు అనుపపన్నమయిన లోచనచ్ఛయి- కాని, “యావజ్జీవమగ్ని హోత్రంజహోతి” “కుర్వన్నే వేహికర్మాణి నిజనిషేచ్ఛతగ్ం సమాః” ఇత్యాది శ్రుతులచే యావజ్జీవకర్తవ్యములుగా విధింపబడిన యాగదా నహోమములకు “దీక్షితో నదదాతి నజహోతి” ఇత్యాది వాక్యములచే దీక్షాకాలమందు పరిత్యాగము ప్రాప్తమయినను దీక్షవదలినతోడనే పునఃప్రాప్తించినట్లు, “త్యజతై వహి తజ్ఞేయం” “ఏతమేవప్రపాజినో లోకమిచ్ఛంతః ప్రవ్రజంతి” ఇత్యాది శ్రుతులచే బ్రహ్మజ్ఞానము నిమిత్తముగ చేసికొని, విడిచిపెట్టబడిన కర్మలుకూడ జ్ఞానముసిద్ధించగా నిమిత్తము తొలగుటతోడనే పునఃపరిగ్రహము న్యాయసిద్ధముగ సంప్రాప్తమగును-

అయితే విద్యత్స్వాసమును విధించుటచే జ్ఞానము సిద్ధించిన తరువాతకూడ కర్మలకు అనుష్ఠానప్రసక్తి లేదుకదా! అనియనరాదు- అయ్యది జన్మాంతరానుష్ఠిత వివిధపాపన్యాసవశమున గృహస్థాద్యాశ్రమములందే తత్వజ్ఞానముకలిగి కృతార్థులయిన పురుషవిశేషులను గూర్చి విధింపబడుటచే అప్రాప్తస్వాసాంతరవిధానపరమగు నద్వానికివివిధపా

సన్న్యాసము ప్రాప్తించిన వానివిషయములో సన్న్యాసాశ్రమ పరిపాలనమును విధించుటకు శక్తి లేదు- కావున భరద్వాజును ప్రశ్నలు రెండును ఉపపన్నములు- ఇందుకు వాల్మీకి సమాధానము-

వాల్మీకి॥ భరద్వాజా ! మీబోటి ముముక్షువులు ఏకర్మఆచరించి నందున శ్రవణాదులకు విఘ్నము, చిత్తమునకు విఘ్నేపము, చిత్తమునకు మాభివ్యము, పాతకాదిదోషమున్న కలుగదో, అట్టికర్మలనే ఆచరించ వలయును- ఇంతియేకాని కామ్యనిషిద్ధ దృష్టనిఘ్నేపసాధనాదికర్మలను చేయరాదు- వివిధపాసన్న్యాసపరిపాలనమయితే విధిపూర్వకముగ విడిచి పెట్టబడినదానికి మరలవిధిలేనిదే పరిగ్రహము సంభవించనందువలనను,

శ్లో॥ ఆరూఢో నైస్థికం ధర్మం యస్తు ప్రచ్యవతేపునః ।

ప్రాయశ్చిత్తం నపశ్యామి యేవశుధ్యేత్స ఆశ్మహా ॥

అని పరావృత్తిలో దోషము వినబడుటవలననూ, అట్లు పరావృత్తి (పునఃపరిగ్రహము) చేసినందున ప్రయోజనము లేనందువలననూ, శిష్టులనేకులు అట్టిపనిని నిషేధించుటవలననూ, సిద్ధింపగలదు-

వివరణము॥ భరద్వాజా ! నీవు మొదట కామ్యనిషిద్ధకర్మలను జ్ఞానవిరోధి విఘ్నేపాదిదోషములకు హేతుభూతిమయిన కర్మలనూ విడచి శాస్త్రాభ్యాసంచేరి జ్ఞానమును సంపాదించవలెను- అపైని “తస్యకర్మ కీదృశిమ్” వానిపని యెట్టిది ? అనునీప్రశ్నకు జవాబును నీవే తెలిసికొన గలవు- ఆయాభూమికా పరిపాకక్రమంచేరి ఆయాకర్మలను పరమించుట అప్పుడప్పుడు నీకే అనుభవగోచరమగును- జ్ఞానులకు ప్రారబ్ధకర్మవైచిత్ర్యముచే ఏకరూపస్థితి కనుపించుటలేదు- వారికర్మ ప్రవృత్తిమనికాని, నిష్ప్రవృత్తిమనికాని నియమించుట శక్యముగాదు- అని భావము- వీనికి జ్ఞానిత్వము మాత్రము సర్వమనోగుణములను త్యజించి పూర్ణానందాద్వయ విశుద్ధ అసంగ చిదేకరసత్వాది బ్రహ్మగుణములు ప్రాప్తించినపుడే కలుగును- ఇతరభాకలుగదు- దేహేంద్రియ మనోబుద్ధుల

పరమయినవాడు అనందమయః శాస్త్ర అతినికి పరమమనది సర్వాధి
 ష్ఠానమయిన పరబ్రహ్మ- ఇట్టి పరబ్రహ్మమే నేనని యెచడు ధ్యానిం
 చునో అట్టిజీవుడు ముక్తుడగును- కర్తా, కార్యం, కరణం, భోక్తా,
 భోగ్యం, భోగః, జ్ఞాతా, జ్ఞానం, జ్ఞేయం అయి మూడుత్రిపులులతో
 సంబంధములేనివాడయి, దేహేంద్రియాద్యుపాధులతోను, తత్ఫలము
 లయిన సుఖదుఃఖములతోను ఎప్పుడు వినిగ్నుక్తుడగునో అపుడు ఆజీవుడు
 ముక్తుడగును- సర్వభూతములందు తాను లేనయందు సర్వభూతములను
 ఆభేదముగ జూచువాడు ముక్తుడగును- జాగ్రదాది అవస్థాత్రయమును
 విడిచి తురీయమగు పదవినిచేరిన జీవుడు ముక్తుడగును- జీవునకు పర
 మాత్మభావమనే ఏతురీయస్థితికలనో అయ్యది అవస్థాబీజమయిన కర్మ
 వాసనలు నిద్రయను అవస్థావిశేషమున్ను లేనిది- చిత్తుభాత్మకము-
 ఆతుర్యాఖ్యమయినస్థితి నిదిధ్యాసనపరిపాక జన్యమయిన నిర్వికల్ప
 సమాధి యోగమునకు పరిసమాప్తి లేక ముఖ్యాధికారియొక్క విచార
 మాత్రజన్యమయిన సాత్వోత్కరాత్మక జ్ఞానమునకు పరిసమాప్తి-
 మనోనాశమయిన తరువాతి ఇతరవస్తువు గోచరించదు- ప్రశాంతమయిన
 అమృతతరంగములుగల అమృతవారిధియందు మునిగియుండు- ద్వైత
 భావ (భేదభావ) మనే ఉప్పుసముద్రమునందు మునగవు- కనుక భర
 ద్వాజా! జగద్గురువగు పరమేశ్వరుని సేవించు- ఇది వసిష్ఠుడుపదే
 శించిన జ్ఞానము. దానిని నేనునీకు సంగ్రహంగా చెప్పితిని- ఈ జ్ఞాన
 మార్గముతోకాని, యోగమార్గముతోకాని విశ్రాంతిని చెందగలవు-
 శాస్త్రవిమర్శతోను, గురువాశ్వాత్థ బోధవలనను, స్వయమభ్యాసము
 వలనను సర్వము సిద్ధించునని వేదముయొక్క అనుశాసనము- కనుక
 నీవు మిగిలినదంతయు విడిచిపెట్టి అభ్యాసయోగమునందు మునస్సు
 నిలుపుము-

భరద్వా|| మునీంద్రా! శ్రీరామచంద్రుడు చిద్రూపముతో
 బ్రహ్మయందు వికళమును చెందెను- అట్టివానిని వసిష్ఠమహర్షి వ్యవ
 హారతత్పరునిగ ఎల్లుచేసెను! ఈవిషయం తెలిసికొని నేనుకూడ

అభ్యాసయోగముకొరకు ప్రయత్నింతును- అయినకువలె నాకుగూడ
వ్యుత్పాదకలో వ్యవహారము జరుగగలదు-

వాల్మీ॥ ధర్మద్యాభా ! శ్రీరామచంద్రుడు అపరిచ్ఛిన్న బ్రహ్మ
కారచిత్తుడై స్వస్వరూపమునందు ఎపుడు నిలిచిపోయాడో, అపుడు
విశ్వామిత్రుడు వసిష్ఠమహర్షి తో ఇట్లన్నాడు-

విశ్వా॥ ఓ వసిష్ఠా ! మహామథావా ! నీవు పరిపూర్ణానుగ్రహ
దృష్టిపాతమునే శక్తిపాతముచే శిష్యుని ఉద్ధరించుట రూపమయిన
గురుత్వమును వెంటనే చూపించితివి- మీఁబోటివారలు స్వదేహమును
విడచి శిష్యదేహమును ప్రవేశించి కుండలినీశక్తి సంచారాదికమును
చేయవలసినపనిలేదు- మీరు సత్యసంకల్పులు- కనుక కృపాదృష్టితో
గూడ సచ్చిష్యునకు కుండలినయొక్క మట్టుకములను భేదించి బ్రహ్మ
రంధ్రమునందలి పరశివునితో సమావేశలక్షణముగ శక్తిపాతమును
జీవునియొక్క ఉపాధిపరిత్యాగముచే శుద్ధబ్రహ్మ సమావేశలక్షణ శక్తి
పాతమును చేయగలుగుదురు-

దర్శనము, స్పర్శనము, శబ్దము, కృప, ఇవియన్నియు శిష్య
దేహంలో శక్తిపాతము చేయుటకు ఉపాయములే- గురువు యీ ఉపా
యములలో ధేనిచేనయినను శిష్యుని యుద్ధరించగలడు-

శ్రీరామచంద్రుడు విశుద్ధాత్మ- విరక్తుడు- పితౄంతిమాత్ర
మును కోరువాడు- మీ సంవాదమువలన పరమపదమును పొందినాడు-
గురువాశ్యముకంటెకూడ శిష్యునిప్రజ్ఞ యే బోధకు ముఖ్యకారణము-
గురు వెంత చెప్పినా శిష్యునకు ములత్రయము పక్వముకానిచో బోధ
యేమిఫలించును ? గురుశిష్యులిద్దకు యోగ్యులగుచో వారు సమస్త
పురుషార్థములకు భాజనమవుదురు-

వసిష్ఠమునీంద్రా ! ఇపుడు నీవు మాఁబోట్లమీది కృపతో
శ్రీరాముని వ్యుత్థితుడజేయుము- నీవు కృతకృత్యుడవే కాని మేము

మాత్రము కార్యాధ్యులమై యున్నాము- నేనేసని తలంచి వచ్చితి నో దానిని నీవు తలపున నుంచుకొనుము- అతిప్రయాసపడి నేను దశరథుని బ్రతిమాలుకున్నాను దానిని వ్యర్థపుచ్చకుము- నిష్కల్మష హృదయముతో నునము యజ్ఞ కార్యమును (దేవ కార్యమును) నెరవేర్చుదము- ఆవల అవతారప్రయోజనమును చూచుకుందము. అదివేరువిషయము- ముందునేను శ్రీరాముని సిద్ధాశ్రమమునకు గొనిపోవుదును. అచ్చట రాక్షససంహారమును ఆతడు చేయగలడు- అహల్యా శాపమోక్షమును చేయగలడు- శివధనుర్భంగమొనరించి నీతను వివాహమాడగలడు- పరశురాముని గర్వమణచగలడు- భయరహితుడై విరక్తుడై పితృపై తామహమగు రాజ్యమును విడచి నెళ్ళగలడు- వనవాసమును మిషతో దండకారణ్యవాసులయిన మునులను ఉద్ధరించగలడు- వివిధ ప్రాణులను, పుణ్యతీర్థములను పవిత్రము చేయగలడు- సీతాపహరణమునే దుర్గతిమిషతోను, రావణాది దుష్టరాక్షస వధవలననూ, లోకంలో శ్రీలోలులందఱకు శోచ్యతను అస్వాస్థ్యమును జూపగలడు- యుద్ధమున చనిపోయిన వానరులను, ఋక్షజాతివారిని మరల బ్రతికించగలడు- అగ్నిప్రవేశముచే నీతియొక్క పారిశౌధ్యమునుమిషతో తనకుగల శిష్టలోకానుసరణమును లోకమునకు చాటగలడు- పిదప రాజ్యాభిషిక్తుడై తాను జీవన్ముక్తుడై నిస్పృహుడయినను, కర్మాధికారులయిన జనులకు కర్మానుష్ఠానముచేతనే గతిఅని చూపగలండులకు, తాను కర్మకాండయందు పరాయణుడు కాగలడు- జ్ఞానకర్మసముచ్చయము నందధికారులయినవారికి బ్రహ్మలోకాదిగతులను చూపుటకు జ్ఞాన(జీవాసనా) కర్మ సముచ్చయమునుగూడ చూపగలడు- అతనిని చూచినవారలకు, స్మరించినవారలకు అతని నామమును విన్నవారలకు, బోధించినవారలకు, సన్మూలకు జీవన్ముక్తి సుఖమును ఈయగలడు- ఈరామచంద్రునిచే ఇలా నాకు ముహూర్తములకును హితము చేయదగియున్నది-

ఓ మహాజనులారా! ఈమీరందఱు ఈరామచంద్రునకు నమస్కారమునుజేయుడు- ఆయనకు నమస్కరించినంతమాత్రముచేత మీకు

జయింపఁగినదంతయు జిత మేయగును- మిఱిలో ఎవరయినను శ్రీరాముని వలె జీవన్ముక్తుడై చిరకాలము నిర్వికల్పసమాధియందు విశ్రాంతిని పొందుచో అవ్వఁగల వృద్ధిచేందుగాక-

వాల్మీకి భరద్వాజా ! విశ్వామిత్రుని చెప్పినమాటవిని, వసిష్ఠుడు మున్నగుమునింద్రులు సిద్ధులున్ను శ్రీరాముని పాదపద్మములకు నమస్కరించుటయందు సదా అతనిని స్మరించుటయందు ఆదరము కలవారయిరి- రామకథను వినుట ఇక దురభిముకదా ! అని భేదపడ్డారు- వసిష్ఠుడు మిగిలిన మహర్షులును శ్రీరాముని కథ విన్నంతలో తృప్తిపడలేదు- అనగా ఇంకను వినుటకు ఉత్సాహ (ఆశ) పడినారు- గుణాకరుడగు శ్రీరాముని గుణగణములను ఒకరికొకరు చెప్పుకున్నారు- వసిష్ఠుడు విశ్వామిత్రునితో ఇలా అన్నాడు-

వసి॥ విశ్వామిత్రా ! శ్రీరామచంద్రుడు ఈజన్మకు పూర్వము దేవుడా ! మానవుడా ! అని అడిగాను.

విశ్వా॥ వసిష్ఠా ! శ్రీరామచంద్రుడు నామౌద్భగవంతుడగు వాసుదేవుడు ఈనూటనమ్ము- విశ్వకల్యాణముకొరకు ఊరసముద్రమును ముద్దించిన మహానుభావుడు- ఉపనిషత్తత్వ గోచరుడు- సర్వప్రాణులకు పురుషార్థములను ఇచ్చెడివాడు- ప్రపంచోత్పత్తి స్థితిలయములకు కర్త- ఇతనిని వీతరాగులగు యతులు అనందసింధువని కీర్తింతురు-

జ్ఞానముక్తుడు- నిత్యముక్తుడు- మాయానియంతి- మాయకు బద్ధుడు- త్రయీమయుడు- త్రిగుణాతీతుడు- వేదములకు పారమార్థిక స్వరూపుడు- బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు ఈతని స్వరూపులు-

ఇతనిని కుమారునిగ కన్న దశరథుడు ధన్యుడు- ఇతనిచే నెల్లప్పుడు “నాకితడు ప్రతియోధా” అని మనసా చింతించబడిన దశకంఠుడు ధన్యుడు-

ఈతడులేని స్వర్గసాత్వాశలోకములు శోచ్యములు ఇతడవతరించిన మధ్యమలోకము (మర్త్యలోకము). శ్రేష్ఠ్యమును చెందినది- ఊరసాగరశాయియగు శ్రీమహావిష్ణువు శ్రీరాముడుగ అవతరించినాడు-

చిదానందమూర్తి- ఈతని తత్త్వమును జేంద్రియులగు యోగులు తెలిసికొనినారు- మనము ఈతని పాకృతరూపమునే తెలిసికొన నర్హులము- ఈతడు రఘుకులమానబుట్టి రఘుమహారాజుయొక్క పాపమునుగూడ రూపుమాపి ఆతని పవిత్రపరచినాడు- వసిష్ఠా ! ఇతనిని వ్యవహారలోలునిగా జేయుము- అన్నాడు విశ్వమిత్రుడు-

వాల్మీ|| భరద్వాజా ! ఇలాఅని విశ్వమిత్రుడు చూరకున్నాడు- వసిష్ఠుడు రామచంద్రునితో ఇలా అన్నాడు-

వసి|| రామచంద్రా ! ఇది నీకు విశ్రాంతిసమయము కాదు- లోకానందకరుడవగుము- లోకపరామర్శము- (అధికారమును సంపాదించుట) నిరూఢముకానంతవరకు, రూఢసమాధికుదరదు- కనుక వినశ్వరములగు రాజ్యకార్యములను ఆలోచించుము- దేహ కార్యములనుగూడ నెరవేర్చి పిదప సమాధిని జేవింపును- సుఖంపుము-

వాల్మీ|| భరద్వాజా ! వసిష్ఠుడు ఇలాచెప్పినప్పటికి శ్రీరాముడు బ్రహ్మైశ్వర్యమును పొందినవాడై జవాబు చెప్పలేదు- అప్పుడు వసిష్ఠుడు సంకల్పముచే అతని శరీరమును ప్రవేశించి ఆతని సుఖమానాడిద్వారా మెల్లగా హృదయపుండరీకమును ప్రవేశించాడు- విలీనమయియున్న ఆతని లింగశరీరమును బయటికి ఆకర్షించెను- అలింగశరీరమున చైతన్యము ప్రతిఫలించగనే శ్రీరాముడు మెల్లగా కళ్లుతెరిచి వసిష్ఠాదిమునులను జూచి కృత్యాకృత్యవిచారణలేని వాడగుచూ “ఏమి నన్ను గురించి యేమిచెప్పెదరు ? అను ఆలోచనతో అందరను చూస్తూ నిలబడ్డాడు- వసిష్ఠుని మాటవిని గురువాక్యము అనుల్లంఘ్యముని తలచి పితృభ్రాతృబంధ్యాదుల ప్రార్థననుగూడవిని తన యవతార ప్రయోజనమునుగూడ తెలిసినవాడుకనుక వసిష్ఠాశయమునంగీకరించి యిట్లనినాడు.

శ్రీరా|| మునీంద్రా ! మీయనుగ్రహమువలన ఇతిడు (ఈవ్యక్తి) వ్లిధిని పేదములకు సమర్థుడుగాడు- అయినను మీవాక్యము అవశ్యము కరణీయము- మునీ ! వేదాగమపురాణములందు స్మృతులయందును

గురువాక్యము అవశ్యానుష్ఠేయమనీ, అద్వానిని అతిక్రమించుట అతి హేయమనీ చెప్పబడినది- అనిచెప్పి వసిష్ఠుని పాదములను శిరసాధరించి సర్వాత్మయగు శ్రీరాముడు అందరతో ఇలా అన్నాడు-

శ్రీరా॥ అయ్యా! మీరందరు వినండి- నిశ్చయములలోకి అతి నిశ్చితమయిన విషయము- “అత్మజ్ఞానముకంటె గొప్పదిలేదు- అత్మ తత్త్వమును తెలిసికొన్న శిష్యునకు గురువుకంటె గొప్పవానులేదు-”

సిద్ధాదయః ॥ రామా! అందరకు ఇదే అభిప్రాయమున్నది- నీయసుగ్రహమువలననూ, నీమాట చేతనూ, అదిదృఢము చేయబడినది- రామచంద్రమహారాజా సుఖముగనుండుము- రామచంద్రా! నీకు నమస్కారము- మేము వసిష్ఠునియొద్ద శైలవృతీసికొని వచ్చిన త్రోవనే మాచూనివాసములకు చేరెదము.

వాల్మీ॥ భరద్వాజా! ఇలాఅని అందరూ రామచంద్రుని స్మరించుకుంటూ వెళ్ళారు- వెంటనే రాముని శిరస్సున పూలవృష్టి కురిసినది- భరద్వాజా! రామచంద్రునియొక్క జీవన్ముక్తి విశ్రాంతి పర్యంతమగు కథనుఅంతా నీకు చెప్పితిని- ఈక్రమంలో నీవు సుఖం పుము- ఈచరితమును విన్నవారికి శ్రవణమూ, తముచే ముక్తి లభింప గలదు- అన్నారు వాల్మీకి-

ఇట్లు ౧౨౮వ సర్గ సమాప్తము.

ఇట్లు నిర్వాణప్రకరణము పూర్వార్థము పరిసమాప్తము.

ఇట్లు మల్లావర్ములవంశపయః పారావారరాకాసుభాకరుండును, విజయ లక్ష్మీయశాగర్భశుక్తికాముక్తాఫలుండును, వేంకటకృష్ణార్చ తనూభవుండును, కోసలశాఖీయుండును, ఆపస్తంబ సూత్రుండును, కౌశికసగోత్రుండును, నగు వేంకట సుబ్బరామశాస్త్రిచే విరచితంబగు, ఆంధ్ర వాసిష్ఠ రామాయణమునందు, నిర్వాణ ప్రకరణము నందలి పూర్వభాగము సమాప్తము.